

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 37 (76) № 4 2026

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Головний редактор:
Шарагіна Ольга Володимирівна, кандидат філологічних наук, директор Навчально-наукового інституту філології та журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Україна

Члени редакційної колегії:

Дребет Віктор Васильович, доктор філологічних наук, професор кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Дроздовський Дмитро Ігорович, кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, Україна

Залужна Ольга Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Розінкевич Наталія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Чеканов Всеволод Юрійович, кандидат історичних наук, доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Україна

Юлдашева Людмила Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Якубович Михайло Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, науковий співробітник філософського факультету, Фрайбурзький університет, Німеччина

Аббасова Кизилгюль Ясин киз, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, Бакинський державний університет, Азербайджан

Пардаєва Ірода Мамаюнусовна, доктор філологічних наук, доцент кафедри порівняльного літературознавства, Самаркандський державний інститут іноземних мов, Узбекистан

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 4 від 30 вересня 2026 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського»
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа – R30-04001.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (просп. Берестейський, 10, м. Київ, 01135, e-mail: crimea.tnu@gmail.com. Тел.: +38 (044) 529-05-16).

Періодичність – 6 разів на рік.
Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, словацька, румунська, італійська.

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
відповідно до Наказу МОН України від 11.06.2026 № 928 (додаток 15).
Класифікація: Гуманітарні науки та мистецтво.
Спеціальність: В11 Філологія (за спеціалізаціями).**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2026

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Булава Н. Ю.

ІМЕНА ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СТУДЕНТСЬКОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ:
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....1

Навальна М. І.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ОЦІНКИ В МОВІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА...10

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Aghakishiyeva F.

VERTICAL STRUCTURE OF THE FIELD OF NEGATION IN THE AZERBAIJANI
AND GERMAN LANGUAGES.....16

Aliyeva N. N.

TYPOLOGICAL ANALYSIS OF STYLISTIC MEANS OF EXPRESSING EMOTIONAL
EVALUATION IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES 22

Кононенко В. В., Кононенко С. В., Кононенко Н. О.

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ ФОНЕТИКИ..... 27

Rajabova S.

THE COGNITIVE STATUS OF ANTECEDENTS IN ENGLISH DISCOURSE ANAPHORA:
A COGNITIVE-PRAGMATIC APPROACH..... 32

Томчаковська Ю. О., Лесневська К. В., Сташук Т. І.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....38

Томчаковський О. Г.

ФУНКЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В АНГЛОМОВНОМУ
РІЗНОЖАНРОВОМУ ДИСКУРСІ 43

СЕМІТСЬКІ МОВИ

Видрін А. А.

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ ФОРМУЛ У МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ
АРАБСЬКОЇ МОВИ.....48

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

Чакал І. С.

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ХВОРОБА» В РОМАНІ АХІЛЛА ТАТІЯ.....52

Чернюх-Мацієвська Н. Б.

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ХВОРОБИ У ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ЗАМОВЛЯННЯХ 59

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Гайдук Н. А., Ласкорунська А. О.

КЛАСИФІКАЦІЯ І ФУНКЦІЇ РИТОРИЧНИХ СТРАТЕГІЙ ТА ТАКТИК
У ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....66

Heybatova N. A.

GLOBALIZATION AND SOCIO-POLITICAL DISCOURSE..... 74

Hummatova A. E.

TEXT-FORMING FUNCTIONS OF ADVERBIAL CLAUSES OF TIME IN ENGLISH.....80

Huseynova F. SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF TIME CLAUSES IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....	85
Karimova N. PROCESSING PREPOSITIONS IN MODERN ENGLISH.....	91
Nigar Chingiz Maharramova LANGUAGE AND DISCOURSE IN INTERNATIONAL JOURNALISM.....	97
Mammadbayli A. I. LINGUOCULTURAL CHARACTERISTICS OF EUPHEMISMS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....	103
Mustafayeva U. A. THE CATEGORY OF POLITENESS IN MODERN LINGUISTICS: BASIC APPROACHES AND CONCEPTS.....	108
Safarova A. STRUCTURAL AND SEMANTIC MODELING OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN MODERN LINGUISTICS.....	113
Khalilova G. B. CHANGING THE WORD ORDER IN TERMS OF COGNITIVE INTERPRETATION OF THE UTTERANCE (WITHIN THE FRAMEWORK OF A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ENGLISH LANGUAGE WITH THE LEXICAL-MORPHOLOGICAL SYSTEM OF THE MODERN AZERBAIJANI LANGUAGE).....	119
Khanbutayeva L. M. THE ROLE OF APPROXIMATORS IN LINGUISTICS.....	125
Hashimova D. LEXICAL REPRESENTATION OF EMOTIONS IN MODERN ENGLISH.....	130
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Alizade L. MACHINE TRANSLATION POST-EDITING COMPETENCE IN THE AGE OF GENERATIVE AI: A CORPUS-BASED INVESTIGATION OF STUDENT TRANSLATORS' SKILLS.....	135
Балабін В. В., Лісовський В. М. ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОНЯТЬ ТЕОРІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	140
Palatovska O. V., Tomilin O. M. PARALLEL CORPORA IN THE STUDY OF THE TRANSLATION OF UKRAINIAN CULTURE-SPECIFIC VOCABULARY.....	146
СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА	
Zairova T. D. AI-BASED ANALYSIS OF ENGLISH EMOTIONAL-STATE VERBS IN LITERARY DISCOURSE.....	151
Khanaliyeva I., Mammadov Sh. AI TONGUES: LINGUISTICS GUIDING DIGITAL LANGUAGE POLICIES IN THE AI ERA.....	157
Шумінська О. Б. УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ І ТЕХНІЧНІЙ СФЕРАХ.....	161
Ювковецька Ю. О. ФРАЗЕОЛОГІЧНА НЕОЛОГІЯ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ЦИФРОВОМУ ДИСКУРСІ БЛОГІВ ТА ПОДКАСТІВ	168

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Федоряка Л. Д.

ОНТОЛОГІЯ СМІХУ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ: НА ШЛЯХУ ДО ГУМОРУ І САТИРИ.....174

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Юферева О. В., Мунтян О. О.

ПОЗА МЕЖАМИ ДОКУМЕНТАЛІЗМУ: СИМВОЛІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБРАЗУ
БЛІНДАЖА У «ТОЧЦІ НУЛЬ» АРТЕМА ЧЕХА.....185

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Alibeyova Z. F.

EAST-WEST CONFLICT AND NATIONAL IDENTITY CRISIS IN TAYYİP SALİH'S
NOVEL "THE SEASON OF MIGRATION TO THE NORTH"..... 192

Aliyeva L. A.

THE ARTISTIC EMBODIMENT OF ISSUES OF IDENTITY AND PERSONALITY CRISIS
IN JONATHAN COE'S NOVELS.....197

Banias N. Yu., Zeykan A. V.

THE LITERARY REPRESENTATION OF HUMANITY'S DECLINING SIGNIFICANCE
IN CLIFFORD D. SIMAK'S NOVEL *CITY*..... 202

Huseynova R. F.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF GENRE ANALYSIS..... 209

Sakamoto M., Nikolenko O. M.

FEATURES OF ARTISTIC SYNTHESIS IN THE INDIVIDUAL STYLE OF RYUNOSUKE
AKUTAGAWA (ON NOVELLA "THE FLATCAR").....214

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Сквіра Н. М.

СЕМІОТИКА БЕЗМОВНОСТІ У ТВОРЧОМУ СЮЖЕТІ ПІЗНЬОГО ГОГОЛЯ..... 224

Стефанчук Б. М.

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕМІГРАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ:
ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ КОНЦЕПЦІЇ
ОЛЕКСАНДРА КУЛЬЧИЦЬКОГО).....230

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

Медовкіна М. В., Дементьєва Т. С.

РЕЛІГІЙНА НОМЕНКЛАТУРА ЯК ОСНОВА НОМІНАЦІЙ У ЯПОНСЬКІЙ
АНІМЕ-КУЛЬТУРІ..... 236

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....245

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Vintoniv M. O., Vintoniv T. M., Bulava N. Yu.

SOCIOLINGUISTIC RESEARCH OF NAMES IN THE STUDENT LINGUISTIC SPACE.....1

Navalna M. I.

ANALYSIS OF VERBAL EVALUATION IN THE LANGUAGE
OF CONTEMPORARY UKRAINIAN MASS MEDIA.....10

ROMANIC LANGUAGES

Aghakishiyeva F.

VERTICAL STRUCTURE OF THE FIELD OF NEGATION IN THE AZERBAIJANI
AND GERMAN LANGUAGES.....16

Aliyeva N. N.

TYPOLOGICAL ANALYSIS OF STYLISTIC MEANS OF EXPRESSING EMOTIONAL
EVALUATION IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES 22

Kononenko V. V., Kononenko S. V., Kononenko N. O.

THE LINGUOCULTURAL AND COUNTRY-STUDIES ASPECT
OF STUDYING GERMAN PHONETICS.....27

Rajabova S.

THE COGNITIVE STATUS OF ANTECEDENTS IN ENGLISH DISCOURSE ANAPHORA:
A COGNITIVE-PRAGMATIC APPROACH.....32

Tomchakovska Yu. O., Lesnevskaya K. V., Stashuk T. I.

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH ACCOUNTING
TERMINOLOGY.....38

Tomchakovskiy O. H.

FUNCTIONS OF NON-VERBAL ELEMENTS IN ENGLISH MULTIGENRE DISCOURSE....43

SEMITIC LANGUAGES

Vydrin A. A.

PRAGMATIC FUNCTIONS OF RELIGIOUS EXPRESSIONS IN ARABIC SPEECH ACTS..48

CLASSICAL LANGUAGES. SOME INDO-EUROPEAN LANGUAGES

Chakal I. S.

MEANS OF ACTUALIZING THE CONCEPT OF “DISEASE” IN THE NOVEL
OF ACHILLES TATIUS.....52

Cherniukh–Matsiievska N. B.

METAPHORIZATION OF DISEASES IN ANCIENT GREEK INCANTATIONS.....59

GENERAL LINGUISTICS

Gaiduk N. A., Laskorunska A. O.

CLASSIFICATION AND FUNCTIONS OF RHETORICAL STRATEGIES
AND TACTICS IN PUBLIC DISCOURSE.....66

Heybatova N. A.

GLOBALIZATION AND SOCIO-POLITICAL DISCOURSE.....74

Hummatova A. E.

TEXT-FORMING FUNCTIONS OF ADVERBIAL CLAUSES OF TIME IN ENGLISH.....80

Huseynova F. SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF TIME CLAUSES IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....	85
Karimova N. PROCESSING PREPOSITIONS IN MODERN ENGLISH.....	91
Nigar Chingiz Maharramova LANGUAGE AND DISCOURSE IN INTERNATIONAL JOURNALISM.....	97
Mammadbayli A. I. LINGUOCULTURAL CHARACTERISTICS OF EUPHEMISMS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....	103
Mustafayeva U. A. THE CATEGORY OF POLITENESS IN MODERN LINGUISTICS: BASIC APPROACHES AND CONCEPTS.....	108
Safarova A. STRUCTURAL AND SEMANTIC MODELING OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN MODERN LINGUISTICS.....	113
Khalilova G. B. CHANGING THE WORD ORDER IN TERMS OF COGNITIVE INTERPRETATION OF THE UTTERANCE (WITHIN THE FRAMEWORK OF A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ENGLISH LANGUAGE WITH THE LEXICAL-MORPHOLOGICAL SYSTEM OF THE MODERN AZERBAIJANI LANGUAGE).....	119
Khanbutayeva L. M. THE ROLE OF APPROXIMATORS IN LINGUISTICS.....	125
Hashimova D. LEXICAL REPRESENTATION OF EMOTIONS IN MODERN ENGLISH.....	130

TRANSLATION STUDIES

Alizade L. MACHINE TRANSLATION POST-EDITING COMPETENCE IN THE AGE OF GENERATIVE AI: A CORPUS-BASED INVESTIGATION OF STUDENT TRANSLATORS' SKILLS.....	135
Balabin V. V., Lisovskyi V. M. DEFINING SPECIALIZED CONCEPTS OF MILITARY TRANSLATION/INTERPRETING THEORY.....	140
Palatovska O. V., Tomilin O. M. PARALLEL CORPORA IN THE STUDY OF THE TRANSLATION OF UKRAINIAN CULTURE-SPECIFIC VOCABULARY.....	146

STRUCTURAL, APPLIED, AND MATHEMATICAL LINGUISTICS

Zairova T. D. AI-BASED ANALYSIS OF ENGLISH EMOTIONAL-STATE VERBS IN LITERARY DISCOURSE.....	151
Khanaliyeva I., Mammadov Sh. AI TONGUES: LINGUISTICS GUIDING DIGITAL LANGUAGE POLICIES IN THE AI ERA.....	157
Shuminska O. B. UKRAINIAN TERMINOLOGY OF PROFESSIONAL COMMUNICATION: DEVELOPMENT TRENDS AND FEATURES OF FUNCTIONING IN THE ECONOMIC AND TECHNICAL SPHERES.....	161

Yuvkovetska Yu. O. PHRASEOLOGICAL NEOLOGY IN THE ENGLISH-LANGUAGE DIGITAL DISCOURSE OF BLOGS AND PODCASTS	168
--	-----

LITERARY STUDIES

Fedoriaka L. D. ONTOLOGY OF LAUGHTER IN ANCIENT PHILOSOPHY: ON THE WAY TO HUMOR AND SATIRE.....	174
--	-----

UKRAINIAN LITERATURE

Yufereva O. V., Muntian O. O. BEYOND DOCUMENTALISM: THE SYMBOLIC POTENTIAL OF THE DUGOUT IMAGE ...	185
--	-----

LITERATURE OF FOREIGN COUNTRIES

Alibeyova Z. F. EAST-WEST CONFLICT AND NATIONAL IDENTITY CRISIS IN TAYYIP SALİH'S NOVEL "THE SEASON OF MIGRATION TO THE NORTH".....	192
Aliyeva L. A. THE ARTISTIC EMBODIMENT OF ISSUES OF IDENTITY AND PERSONALITY CRISIS IN JONATHAN COE'S NOVELS.....	197
Banias N. Yu., Zeykan A. V. THE LITERARY REPRESENTATION OF HUMANITY'S DECLINING SIGNIFICANCE IN CLIFFORD D. SIMAK'S NOVEL <i>CITY</i>	202
Huseynova R. F. THEORETICAL FOUNDATIONS OF GENRE ANALYSIS.....	209
Sakamoto M., Nikolenko O. M. FEATURES OF ARTISTIC SYNTHESIS IN THE INDIVIDUAL STYLE OF RYUNOSUKE AKUTAGAWA (ON NOVELLA "THE FLATCAR").....	214

COMPARATIVE LITERATURE STUDIES

Skvira N. M. SEMIOTICS OF SILENCE IN GOGOL'S CREATIVE PLOT OF LATE PERIOD	224
Stefanchuk B. M. THE PROBLEM OF NATIONAL IDENTITY IN EMIGRATION DISCOURSE: THE ETNOPSCHOLOGICAL ASPECT (BASED ON THE CONCEPT OF OLEKSANDR KULCHYTSKYI).....	230

LANGUAGES OF THE PEOPLES OF ASIA, AFRICA, INDIGENOUS PEOPLES OF AMERICA AND AUSTRALIA

Medovkina M. V., Dementieva T. S. RELIGIOUS NOMENCLATURE AS THE BASIS FOR NOMINATIONS IN JAPANESE ANIME CULTURE.....	236
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	245

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 821.161.2-2.09

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/01>**Вінтонів М. О.**<https://orcid.org/0000-0002-3258-8633>

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Вінтонів Т. М.<https://orcid.org/0000-0002-2210-3970>

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Булава Н. Ю.<https://orcid.org/0000-0001-7671-1069>

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ІМЕНА ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СТУДЕНТСЬКОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто соціолінгвістичні особливості функціонування особових імен у студентському лінгвістичному середовищі Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, проаналізована сучасна антропонімічна система студентської молоді та визначено основні мотиви вибору імен. Окрема увага приділена функціонуванню повних та зменшено-пестливих форм імен, а також з'ясовано асоціативний потенціал антропонімів у мовній свідомості студентів. Дослідження демонструє, що сучасна студентська антропонімія відображає взаємодію традиційних українських практик іменування та глобальних культурних впливів. Виявлено поєднання традиційних християнських, слов'янських та західноєвропейських іменних моделей, що відображає взаємодію національної традиції та глобалізаційних процесів.

У статті наголошено, що особові імена функціонують не лише як засіб індивідуальної ідентифікації, а й як важливі соціокультурні, психолінгвістичні та комунікативні маркери. Особливу увагу приділено аналізу сприйняття студентами власних імен, ролі імен у формуванні особистісної та соціальної ідентичності, а також впливу антропонімів на міжособистісну комунікацію. У дослідженні також розглянуто асоціативні та емоційні реакції, пов'язані з іменами, які демонструється, що антропоніми часто формують стереотипи та очікування щодо рис особистості, поведінки та соціального іміджу.

Також визначено поширені орфографічні відхилення, русифіковані форми імен та проблеми нормалізації орфографії в сучасній українській антропоніміці. Наголошено на необхідності збереження нормативних українських форм імен та описано шляхи сприяння лінгвістичній культурі у сфері особистого найменування. З'ясовано, що антропоніми залишаються невід'ємним складником національної ідентичності, культурної пам'яті та саморепрезентації в сучасному спілкуванні молоді.

Ключові слова: антропонімікон, особове ім'я, студентське середовище, соціолінгвістика, мовна ідентичність.

Постановка проблеми. Особові імена в комунікативному просторі сучасної молоді є не лише засобом індивідуалізації особи, а й важливим індикатором соціокультурних процесів, що відобража-

ють взаємодію національних традицій та глобалізаційних впливів. Антропонімікон студентства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка репрезентує динаміку розвитку сучасної

іменної системи, у якій стародавні слов'янські та традиційні християнські найменування співіснують із новітніми запозиченнями, цифровими формами самопрезентації та тенденціями до індивідуалізації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу мотивів вибору імен, з-поміж яких окреме місце посідають прагнення до унікальності, милозвучності та підкреслення національної ідентичності. Дослідження потребує всебічного розгляду структурно-семантичних особливостей імен, їхнього конотативного наповнення та правописної стабілізації як складника історико-культурної спадщини етносу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Український іменник опрацьовано в студіях П. Чучки та Л. Белея. Діахронний аспект розвитку антропонімів та їхніх словотвірних варіантів висвітлено в працях таких вчених, як Л. Гумецька, М. Демчук, Р. Керста, М. Худаш, Р. Остап, Г. Бучко, І. Желєзняк, І. Фаріон, С. Пахомова. Сучасні регіональні аспекти антропонімії активно вивчають Л. Ящук та О. Литвинчук. Соціолінгвістичний аспект антропонімікону представлений у працях Л. Масенко [4, с.14]. Монографія І. Желєзняк «Слов'янська антропоніміка» присвячена розгляду етимології сербохорватських та українських імен, функційних особливостей антропонімів слов'янського походження [3, с. 77–78].

Л. Белей та І. Фаріон аналізували історичну взаємодію слов'янського та християнського іменних фондів в українській культурі [6, с. 160–173].

Постановка завдання. Метою статті є комплексне вивчення сучасного іменного антропонімікону студентства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, з'ясування структурно-семантичних особливостей іменних варіантів, а також аналіз соціолінгвістичних чинників, що впливають на вибір, функціонування та правописну стабілізацію імен у молодіжному середовищі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати кількісно-якісний склад та частотність імен у студентському середовищі Університету Грінченка та визначити основні тенденції оновлення сучасного іменного антропонімікону; шляхом лінгвістичного анкетування з'ясувати частотність використання повних та зменшених форм імен з-поміж молоді, а також виявити домінантні мотиви їх вибору.

Джерелами фактичного матеріалу для дослідження стали результати лінгвістичного опитування, присвяченого функціонуванню особових власних назв у сучасному молодіжному комунікативному просторі. Емпіричну базу дослідження становить анкетування студентів різних освітніх програм (зокрема філологів,

журналістів, перекладачів та ІТ-фахівців) Університету Грінченка, проведене впродовж березня 2026 р.

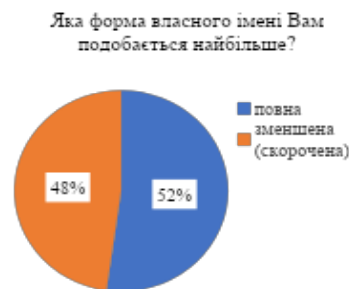

Рис. 1. Розподіл учасників щодо вподобання форми особового імені

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в українському культурному просторі простежуємо прагнення до актуалізації питомих національних форм особових імен, особливо з-поміж представників інтелектуального середовища. Носії мови дедалі частіше віддають перевагу таким варіантам імен, як *Лесь, Олесь, Юрко, Ірися, Ярина, Наталка* чи *Леся, замість офіційних форм Олександр, Олексій, Юрій, Ірина, Наталія, Олександра*. Використання подібних іменних модифікацій виконує не лише комунікативну, а й символічну функцію, адже слугує способом підкреслення української мовної традиції, культурної самобутності та національної ідентичності [1, с.40]. Аналіз уподобань студентської молоді щодо функціонування варіантів імен засвідчує певну диференціацію в мовленнєвій практиці: більше половини студентів (55%) чітко обирають повну форму імені як пріоритетну, асоціюючи її з офіційним статусом та вираженням взаємоповаги. Водночас майже половина респондентів (45%) ідентифікують себе через зменшено-пестливі варіанти, які маркують як засіб створення довірливої, «м'якої» та дружньої атмосфери в неформальній комунікації. Такі результати підтверджують, що вибір конкретної форми імені для студента є свідомим інструментом регулювання соціальної дистанції в університетському просторі (рис. 1).

Дані анкетування засвідчують, що вибір студентами повної чи зменшеної форми імені є важливим актом мовної самопрезентації та відображає їхні комунікативні наміри (таблиця 1).

Функціонування антропонімних форм у студентському середовищі є ситуативно зумовленим: повна форма актуалізує статусно-регулятивну функцію, тоді як зменшена – емотивно-комунікативну, що водночас відображає прагнення молоді зберігати традиції української іменотворчості.

Питання щодо мотивів вибору імен у сучасних соціолінгвістичних студіях уможлиблює виявлення

Таблиця 1

**Функційно-семантичні особливості використання форм імен
у студентському мовному середовищі**

Форма імені	Функції та значення	Психолінгвістичні та когнітивні чинники	Ілюстративні висловлювання студентів
Повна форма	Маркер офіційності та статусу: підкреслює серйозність мовленнєвої ситуації та взаємоповагу між комунікантами. Етнокультурна функція: репрезентує національну ідентичність та мовний колорит.	Ситуативна тривожність: часто асоціюється із суворістю або ситуаціями покарання. Вікова дистанція: може сприйматися як ознака дорослості або офіційного дистанціювання.	«Максим звучить серйозніше»; «Марія звучить солідно»; «Коли до мене звертаються Катерина – це наче прояв поваги»; «Ганна підкреслює українську ідентичність»; «Коли сварять, вживають форму повного імені»; «Ірина звучить по-дорослому».
Зменшено-пестлива форма	Інструмент емоційної близькості: забезпечує невимушеність та «м'якість» у приватному спілкуванні. Маркер неформальності: вказує на дружні стосунки та відсутність офіційних бар'єрів.	Принцип мовної економії: популярність зумовлена зручністю та швидкістю вимови в повсякденні. Афективне наповнення: виражає ніжність та симпатію.	«Звучить дружньо і легко»; «Більш м'яко і неофіційно»; «Ніжніше»; «Коротко і зручно»; «Легше у вимові».

Таблиця 2

Класифікація мотивів вибору імен (за результатами опитування студентів)

Категорія мотиву	Суть та контекст вибору	Висловлювання студентів
Родинна наступність та традиція	Прагнення вшанувати пам'ять предків або продовжити родову традицію.	«На честь бабусі»; «На честь батька»; «На честь прабабусі»; «На честь сестри дідуся»; «Зберегти родинну наступність».
Естетична привабливість (евфонія)	Суб'єктивне сприйняття милозвучності, рідкісності або гармонійності імені з прізвищем.	«Просто сподобалось ім'я»; «Сподобалося звучання»; «Милозвучне та рідкісне»; «З прізвищем гармонійно поєднується».
Релігійно-календарний чинник	Вибір імені відповідно до дня пам'яті святого за православним календарем.	«Народилася в день пам'яті святої мучениці Єлизавети»; «У день Ксенії та Оксани»; «Дивилися за православним календарем».
Семантико-символічний мотив	Орієнтація на етимологічне значення імені як коду долі або захисту.	«Вікторія – це перемога»; «Богдан – Богом даний»; «Анастасія – та, що повертає до життя» (як засіб захисту здоров'я дитини).
Креативний та індивідуальний підхід	Творче конструювання імені або вплив підсвідомих/містичних чинників.	«Мама склала ім'я з перших літер імен братів і я»; «Братові наснився сон, що хтось радив так назвати».
Вплив масової культури	Вибір імені під враженням від медійного контенту.	«Мама дивилась серіал, у якому головну героїню звали Поліна».
Випадковість та прагматизм	Зовнішні обставини або технічні вимоги до структури імені.	«Бабуся почула ім'я на дитячому майданчику»; «Тато не хотів чотири букви в скороченому варіанті».
Батьківський компроміс	Узгодження різних поглядів батьків на іменування.	«Мама хотіла Аврора, але татові не подобалося ім'я, тому змінили на співзвучне – Варвара».

комплексу екстралінгвальних чинників, що визначають склад іменника та динаміку його змін. У межах цього дослідження увагу зосереджено не лише на з'ясуванні причин найменування, а й на рівні обізнаності студентської молоді щодо мотивів вибору їхніх власних імен (зокрема, чи передається ця інформація в родинному колі). Водночас важливим є встановлення домінантних мотиваційних моделей, які визначають іменотвірну практику, а також з'ясування того, як студенти оцінюють значущість цих мотивів. Такий підхід дозволяє конкретизувати традиційне дослід-

ницьке питання – чому індивід отримує саме це, а не інше ім'я, – доповнюючи його аналізом сучасних інтерпретацій і ціннісних орієнтацій носіїв імен.

Аналіз відповідей студентів щодо провідних мотивів вибору імен батьками зафіксував показові та поодинокі історії, що віддзеркалюють індивідуальний родинний досвід. Більшість опитаних називає чотири основні чинники (родинна спадковість і традиція, естетичний чинник, релігійно-календарний чинник та значення імені), що є традиційно визначальними для української лінгвокультури (таблиця 2).

У відповідях студентів повністю відсутні ідеологічні мотиви вибору імен, характерні для радянської доби (на зразок *Владлена, Нінель, Іскра*), що свідчить про остаточне зникнення антропонічних моделей радянського періоду.

Майже не зафіксовано й власне патріотичного мотиву – на честь історичних подій чи національних постатей, водночас у власних поглядах студенти вже розглядають патріотичне ім'я як засіб збереження національної ідентичності в умовах глобалізації.

Показовим є й те, що близько 20% опитаних не може пояснити причин вибору власного імені, відповідаючи *«не знаю»*, *«ніколи не цікавився»*. Це може свідчити про послаблення родинної комунікації щодо антропонімічної спадщини.

Класифікація власних назв за походженням передбачає встановлення джерела їхнього виникнення та визначення мовної основи, з якої певний онім увійшов до українського антропонімікону. У межах такого підходу зазвичай розрізняють питомі та запозичені власні назви [8, с. 443]. Подібний поділ запропонував В. Німчук у проєкті української ономастичної термінології. Учений виокремлював питомі, або незапозичені, імена (напр.: Ростислав, Ярослава) та антропоніми іншомовного походження. Останні дослідник поділяв на узвичаєні в українській мовній традиції (Іван, Марія) і неузвичаєні, тобто менш адаптовані до національного мовного середовища (Арнольд, Ірма) [8, с. 29–30]. Результати опитування щодо найбільш привабливих імен засвідчують рівномірний розподіл уподобань щодо типів особових імен. Традиційні християнські імена підтримує 37,4% респондентів, слов'янські автохтонні – 31%, а запозичені із західноєвропейських мов – 29%. Такі дані свідчать про поєднання в сучасному молодіжному антропоніміконі трьох тенденцій: збереження традиційної християнської спадщини, зацікавленість національно-мовною автентикою та відкритість до західноєвропейського культурного впливу.

Традиційні християнські імена респонденти сприймають як *«основу нашого українського менталітету»* та *«класику, що завжди в моді»*. Вибір таких імен пов'язаний зі спадкоємністю традиції, духовною значущістю та універсальністю, адже вони *«гармонійно»* звучать і легко адаптуються в різних мовних середовищах.

Вибір слов'янських автохтонних імен студенти пояснюють прагненням підкреслити національну ідентичність і зв'язок із культурною спадщиною. Один із респондентів зазначає: *«Коли я чую слов'янське ім'я в поєднанні зі слов'янським*

прізвищем, це створює цілісне й гармонійне звучання». Молодь також акцентує на милозвучності та прозорій семантиці таких імен, у яких збережено компоненти *«мир»*, *«слава»* тощо. У відповідях простежується ідея лінгвопатріотизму: *«це спосіб зберегти традиції та додати дитині індивідуальності»*. Спостереження студентів частково узгоджуються з висновками професора Л. Белея, який наголошував, що в пострадянський період слов'янські імена не вирізнялися високою популярністю серед українців [1, с. 40]. Водночас результати нашого дослідження засвідчують поступове посилення інтересу молоді до автохтонних найменувань як важливого елемента національно-культурної самоідентифікації.

Популярність запозичених західноєвропейських імен студенти пояснюють прагненням до оригінальності, *«елегантності»* та *«відтінку аристократії»*. Такі імена, на думку опитаних, *«гарно звучать»* і допомагають *«виокремитися з-поміж інших»*. Деякі респонденти наголошують на прагматичному аспекті – легкості інтеграції в міжнародне середовище завдяки зрозумілості та поширеності цих імен у світі.

Цікавим є й сакральне сприйняття антропонімів. Окремі студенти підкреслюють: *«Слова складаються із звуків, а звуки – це вібраційна інформація... традиційні імена мають більш сакральне значення і певну силу»*. Антропоніми вподобання студентів поєднують традиційність і прагнення до індивідуальності. Молодь цінує традиційні християнські та слов'янські імена як носії культурної пам'яті, водночас залишаючись відкритою до західноєвропейських моделей і сучасних глобалізаційних тенденцій (таблиця 3).

Результати опитування засвідчили, що найбільшу кількість позитивних оцінок отримали імена *Олександр* і *Софія*, які респонденти характеризують як милозвучні, престижні та такі, що гармонійно поєднуються з українськими прізвищами. Крім того, простежується тенденція до актуалізації слов'янських імен, зокрема *Ярослав* і *Соломія*, що пов'язано з прагненням підкреслити національну ідентичність та етнокультурну самобутність.

Важливим складником соціолінгвістичного портрета сучасної студентської молоді є не лише система антропонімічних уподобань, а й сукупність антиуподобань – категорій імен, які сприймають як немилозвучні, недоречні, стилістично дисгармонійні або психологічно дискомфортні. Узагальнену типологію антропонімів, які викликають скептичне або негативне ставлення у студентському середовищі, подано в таблиці 4.

Таблиця 3

Найпопулярніші імена за результатами анкетування

№ з/п	Улюблене чоловіче ім'я	Улюблене жіноче ім'я	Висловлювання студентів
1	Олександр	Софія	Олександр асоціюється з лідерством; Софія – з витонченістю та величчю.
2	Максим	Соломія	Максим звучить статусно; Соломія цінується за мелодійність та автентичність.
3	Артем	Єва	Артем сприймається як сучасне ім'я; Єва – як коротке та ніжне.
4	Роман	Марія	Роман обирається за класичний характер; Марія – як «вічне» та солідне ім'я.
5	Андрій	Олена	Традиційні імена, які студенти вважають приємними на слух.
6	Ярослав	Яна	Ярослав підкреслює національний код; Яна зручна в щоденному використанні.
7	Святослав	Вікторія	Святослав асоціюється із силою; Вікторія – зі значенням «перемога».
8	Олексій	Вероніка	Олексій цінується за лаконічність; Вероніка – за естетику повної форми.
9	Денис	Маргарита	Денис сприймається як просте ім'я; Маргарита – як аристократичне.
10	Артур	Емілія	Обираються студентами, які надають перевагу західноєвропейським моделям.

Таблиця 4

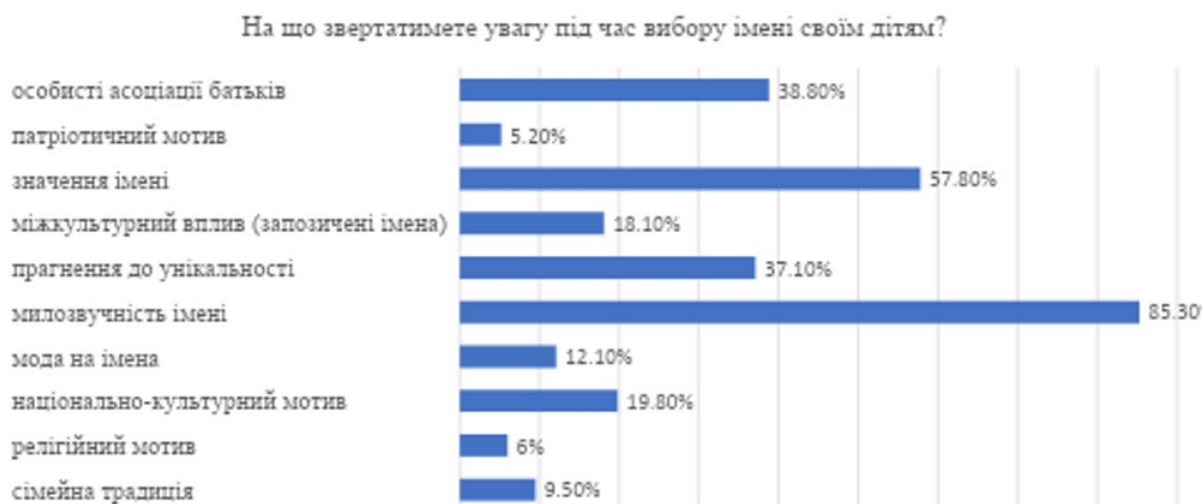
Немилозвучні та дивні імена в мовній свідомості студентів

Категорія небажаних імен	Мотивація несприйняття (основна думка)	Висловлювання студентів	Приклади зафіксованих імен
Мілітарні та «хайпові» назви	Сприймаються як недоречні, оскільки нагадують про трагічні події війни або є результатом миттєвої моди.	<i>«Вважаю дивним називати своїх дітей так, для мене це наче „на честь війни“»</i>	Байрактар, Джавеліна
Архаїзми та застарілі форми	Асоціюються із минулим, звучать грубо, кумедно або занадто офіційно для сучасної дитини.	<i>«Імена, що не мають історичного коріння або звучать як випадковий набір звуків, здаються мені позбавленими змісту»</i>	Акакій, Мотря, Пріська, Прокіп
Культурний дисонанс (невдалі запозичення)	Створюють стилістичний конфлікт з українськими прізвищами та по батькові.	<i>«Вважаю дивними претензійні імена... вони перетворюють живу людину на ексцентричного персонажа»</i>	Кімберлі, Пабло, Шарлотта
Апелятивна лексика (назви предметів/брендів)	Нівелюють сакральність імені; дитина може стати об'єктом зайвої уваги в майбутньому.	<i>«Ім'я людини не повинно дублювати назви неживих предметів»</i>	Лимон, Квітка, назви комерційних марок
Зросійщені та деформовані форми	Сприймаються як прояв низької мовної свідомості та маркер «чужої» ідентичності.	<i>«Не подобаються імена, які вимовляють на російський стиль: "Крістіна", "Альона"»</i>	Нікіта, Крістіна, Альона
Суб'єктивні когнітивні асоціації	Негативне ставлення через особисті стереотипи або неприємний досвід спілкування з носіями.	<i>«Злата, тому що воно в мене асоціюється із чимось злим»</i>	Злата, Влад, Варвара, Соломія

Отримані результати засвідчують високий рівень студентської лінгвокультурної рефлексії, орієнтованої в оцінці особових імен на критерії милозвучності, культурної доречності, відповідності національному мовному контексту та соціальної прийнятності. Водночас респонденти демонструють критичне ставлення до надмірно екзотичних, штучно сконструйованих або стилістично невмотивованих імен, що, на їхню

думку, можуть спричиняти комунікативний дискомфорт або негативно впливати на соціальне сприйняття особи.

Найважливішим критерієм вибору виявилася милозвучність імені (85,3 %). Студенти наголошують на важливості гармонійного звучання імені як окремо, так і в поєднанні з прізвищем та по батькові. Значущим чинником є також семантика імені (57,8 %), оскільки респонденти пов'язують ім'я

Діаграма 1. Розподіл відповідей учасників анкетування щодо мотивів вибору імені для своїх дітей

з позитивним змістом, символізмом та можливим впливом на долю людини.

Важливе місце посідають прагнення до унікальності (37,1 %) та особисті асоціації батьків (38,8 %), що свідчить про орієнтацію молоді на індивідуалізацію імені та емоційний комфорт. Водночас простежено зацікавлення до українських автохтонних імен як маркерів національної ідентичності та культурної спадщини.

Частина студентів також звертає увагу на міжкультурний аспект іменування, обираючи імена, які є зручними для міжнародного спілкування. Менш значущими, проте актуальними, залишаються сімейна традиція, релігійний та патріотичний мотиви.

Сучасна студентська молодь розглядає ім'я не лише як засіб ідентифікації, а й як важливий елемент культурної, психологічної та національної самопрезентації особистості.

Аналіз коментарів респондентів, які дали заперечну відповідь на запитання щодо бажання змінити власне ім'я, свідчить про високий рівень антропонімної самоідентифікації студентської молоді та стійке позитивне сприйняття власного імені (рис. 3). Переважна більшість опитаних розглядає ім'я як невід'ємний компонент особистісної ідентичності, що органічно поєднаний із їхнім самосприйняттям. Респонденти зазначають, що ім'я «відображає мене такою, яка я є» або «дуже мені личить».

Одним із основних чинників небажання змінювати ім'я є звичка та тривалість його використання. Для багатьох студентів антропонім став сталим маркером власного «я», про що свідчать висловлювання: «я вже 18 років використовую це

ім'я, немає сенсу його змінювати», «звук до свого імені та не уявляю себе з іншими». Важливе значення має емоційно-родинний аспект, адже респонденти усвідомлюють, що ім'я обране «батьками з любов'ю».

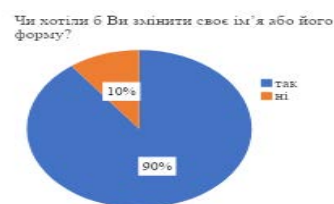

Рис. 3. Розподіл учасників щодо вияву бажання змінити власне ім'я

З-поміж мотивів збереження власного імені можна простежити також естетичні та прагматичні чинники. Студенти підкреслюють позитивне сприйняття звучання свого антропоніма: «мені подобається моє ім'я і його форма», «люблю ім'я, яке мені дали». Водночас частина відповідей демонструє раціональний підхід, пов'язаний із небажанням проходити юридичні процедури зміни документів: «не хочу мати справу з документами».

Опитування засвідчує переважання антропонімного консерватизму з-поміж студентської молоді, для якої власне ім'я є стабільною ідентифікаційною ознакою, тісно пов'язаною з особистісною, емоційною та родинною самоідентифікацією.

На основі аналізу відповідей студентів щодо асоціацій, емоційних вражень та рис характеру, які викликають певні імена, сформовано узагальнювальну таблицю. Отримані результати засвідчують, що в студентському середовищі особове

Психолінгвістичні проєкції та асоціативні поля особових імен

Категорія чинників	Зміст та характер асоціацій	Ілюстративні висловлювання студентів
Емпіричний чинник (особистий досвід)	Формування стійких стереотипів (позитивних або негативних) на основі рис характеру реальних знайомих із таким іменем.	«Ім'я Андрій викликає сумнівне ставлення, зазвичай дуже нестабільна людина»; «Я ніколи не зустрічала Артемія, які були б добродійними людьми»; «Микита не дуже розумний хлопчик».
Фоносемантика та естетика	Сприйняття характеру через звукову оболонку імені: м'якість асоціюється з ніжністю, різкість – з активністю.	«М'які імена викликають відчуття доброти і ніжності. Короткі та різкі звучать сміливо і активно»; «Софія звучить як щось величне»; «Світлана асоціюється зі світлом і теплом».
Культурно-когнітивні стереотипи	Вплив масової культури, літератури, історії та інтернет-мемів на сприйняття носія імені.	«Аліса – Аліса в країні див»; «Елізабет – вікторіанська епоха»; «Стереотип, що всі Насті – дівчата легкої поведінки»; «Меліса – асоціація з чаєм».
Семантична прозорість	Пряма кореляція між етимологічним значенням імені та очікуваною поведінкою людини.	«Богдана – Богом дана»; «Людмила – людям мила»; «Регіна викликає відчуття шляхетності та внутрішньої сили».
Синестетичне сприйняття	Здатність імені викликати нетипові сенсорні відчуття: асоціації щодо кольору або смаку.	«Саша – колір жовтий»; «Аріна асоціюється з помаранчевим кольором»; «Відчуваю слова на смак».

ім'я сприймають не лише як засіб номінації, а як важливий психолінгвістичний та соціокультурний ідентифікатор, здатний формувати певний образ людини ще до безпосередньої комунікації з нею.

Власне ім'я в мовній свідомості молоді функціонує як своєрідний асоціативний код, який активує комплекс емоційних, поведінкових і навіть візуальних уявлень. З деякими варіантами імен респонденти пов'язують доброзичливість, впевненість, ніжність, суворість, інтелігентність чи харизматичність, тоді як інші антропоніми можуть викликати асоціації, пов'язані із замкненістю, конфліктністю або надмірною емоційністю. Ім'я стає важливим елементом формування першого враження про особу та впливає на сприйняття її характеру в комунікативному середовищі (таблиця 5).

Чи важливо для Вас, щоб ім'я легко вимовлялося іншими людьми (зокрема іноземцями)?

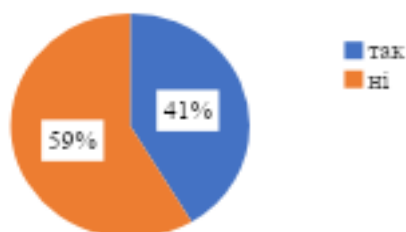

Рис. 4. Розподіл учасників щодо важливості легкості вимови їхнього імені іншими людьми

На основі проведеного аналізу результатів соціолінгвістичного опитування щодо повторю-

ваності імен у родинах студентів систематизовано стан збереження традиційних моделей іменування та рівень актуальності родинної антропонімної традиції (див. таблиця 6).

Отримані результати демонструють перехідний етап в українській іменотвірній традиції: від колективної родової ідентичності, де повторюваність імен слугувала «генетичним зв'язком», до індивідуалізованої моделі. Хоча повага до предків залишається вагомим мотивом, проте зараз батьки частіше надають перевагу унікальності, розглядаючи відсутність повторів як прояв поваги до особистої самобутності дитини.

Сучасна молодь виявляє стійкий інтерес до антропонімної проблематики. Ця зацікавленість не є випадковою, адже в системі власних найменувань відображені різні аспекти суспільної, культурної та мовної діяльності народу. Увага до імен зумовлена тим, що антропоніміка вивчає власні назви людей, які становлять генокод і духовний скарб народу. Як зазначає Л. Масенко, власні імена є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії та духовної культури. Для студентів власне ім'я функціонує не лише як засіб ідентифікації, а й як об'єкт лінгвокультурологічної рефлексії.

Іншим чинником зацікавленості молоді інформацією про імена є те, що власне ім'я має «надзвичайну енергетику» і здатне програмувати діяльність, вибір професії та навіть світогляд людини. Ім'я часто сприймають як «формулу особистості», що дарує носієві особливі можливості. Студенти, які цікавляться походженням своїх імен, підсвідомо прагнуть глибшої самоідентифікації, адже

Мотиваційна структура антропонімної спадкоємності в студентських родинах

Категорія спадкоємності	Суть та психологічне обґрунтування	Висловлювання студентів
Пряма спадкоємність (патронімія / матронімія)	Іменування дитини на честь батька або матері для забезпечення прямого продовження роду.	«Мене звали Сергій Сергійович»; «Я Сан Саніч.»; «Мене звали Таня, і мою тітку звали Таня».
Міжпоколінна трансляція	Відновлення імен дідусів чи бабусь, що створює відчуття глибокого генеалогічного зв'язку.	«Батька та дідуса звать Микола»; «Мою маму було названо на честь її бабусі»; «У моїй родині я п'ята Ольга. Пояснення цьому немає».
Вшанування пам'яті	Вибір імені як акт поваги до померлих або особливо шанованих предків.	«Мене назвали на честь прабабусі»; «Дядько Петро на честь діда (тобто його батька)».
Генеалогічна інерція	Сприйняття повторюваності як природного, традиційного процесу, що зміцнює родинні зв'язки.	«Це родинне значить»; «Спадковість створює міцний зв'язок між жінками нашого роду».
Відмова від повторюваності (прагнення унікальності)	Свідоме прагнення батьків до оригінальності та підкреслення автономії особистості дитини.	«Не хотіли, щоб повторювалися імена»; «Імена бабусь не оригінальні»; «У кожного своє ім'я, ніхто не повторювався»; «Всі імена мають бути унікальні».

через ім'я в ранньому дитинстві формується самоприйняття дитини.

Для респондентів, які відповіли «так» на запитання про цікавість до найменувань, ім'я є «священною спадщиною предків» та свідченням народної культури. П. Чучка наголошував, що кожне прізвище чи ім'я містить інформацію лінгвістичного та історичного характеру [10, с. 36]. Сучасний сплеск інтересу до слов'янських автохтонних імен (Ярослав, Соломія, Зореслав) підтверджує прагнення молоді повернути «рідні імена» в живе середовище для оживлення генетичної пам'яті роду. Окрім теоретичного зацікавлення, студенти виявляють прагматичний інтерес до антропонімів, що пов'язано з вибором імен для майбутніх дітей (молодь шукає інформацію про значення та милозвучність імен). Важливе значення для них відіграє соціальний імідж імені (розуміння того, що ім'я є «соціальною візитівкою», яка впливає на успішність), а також юридична та правописна грамотність: потреба знати правильні форми імен для оформлення документів.

Лінгвістичне опитування виявило, що антропонімну інформацію студенти сприймають не як суху статистику, а як динамічний складник їхньої ідентичності. Наукову характеристику цього явища підтверджує тези П. Чучки та Г. Добролюжі про те, що імена – це «неписана історія народу», яка об'єднує релігію, культуру, фольклор та політику. Високий рівень зацікавленості свідчить про запит суспільства на популяризацію наукових знань про імена через медіа та навчальні дисципліни.

На думку Л. Белея, активна демократизація сучасного українського антропонімікону узгоджується не лише з подібними процесами, притаманними іменним системам інших європейських народів, зокрема західно- та південнослов'янських, а й органічно відповідає історичним традиціям українського іменника. Сучасна іменотвірна прак-

тика демонструє прагнення до більшої свободи вибору, індивідуалізації та відкритості до різних культурних впливів.

Аналіз результатів анкетування дозволяє виявити значну кількість порушень нормативності у вживанні та записі особових імен. Ці відхилення зазвичай зумовлені інтерференцією з боку російської мови, впливом глобалізації або недостатнім рівнем лінгвістичної грамотності.

На основі отриманих даних виокремлено такі типи мовних порушень: 1) росіянізовані форми: *Глеб, Давід, Кирил, Нікіта, Данііл, Крістіна, Єкатерина, Філіп, Савва, Альона, Вероніка, Віолетта, Дар'я*; 2) неприйнятна «московізація» українського антропонімікону: *Машиа, Ксюша, Сашиа, Льоша*; 3) уживання суфікса *-ін*: *Кліментіна, Маріна, Каріна* або здрибніло-пестливого суфікса *-ік*: *Віталік, Славік, Вадік*; 4) поширення розмовно-побутових форм *Ліза, Влада, Марго* в офіційно-діловому та інших стилях мови.

Питання унормування форм особових імен необхідно розв'язувати через офіційні процедури їх стандартизації та популяризації через засоби масової комунікації.

Нівелювання виразної національної специфіки українського антропонімікону є одним із проявів глобалізаційних процесів у сфері іменування. Це особливо помітно в сучасних тенденціях вибору імен для дітей, коли батьки дедалі частіше надають перевагу не лише англійським, а й французьким, італійським, іспанським та навіть екзотичним африканським антропонімам. Подібні імена нерідко можна розглядати як своєрідні антропонімі неологізми, оскільки багато з них ще не зафіксовані в українських словниках особових назв, а їхня звукова й словотвірна структура часто не відповідає фоновим закономірностям української літературної мови. До таких найменувань належать *Адель, Даніель, Емілія, Еліна, Даяна, Ніколета* та ін.

Висновки. Проведене соціолінгвістичне дослідження антропонімікону студентів Університету Грінченка засвідчило, що ім'я в сучасному молодіжному середовищі функціонує не лише як засіб індивідуальної ідентифікації, а й як важливий соціокультурний, психолінгвістичний та комунікативний маркер. Аналіз результатів анкетування дозволив виявити домінуючі мотиви вибору імен, особливості ставлення молоді до повних і зменшено-пестливих форм, асоціативний потенціал антропонімів та специфіку їхнього функціонування

в реальному й цифровому комунікативному просторі. У студентському середовищі виявлено поєднання кількох тенденцій: збереження традиційних християнських і слов'янських імен, прагнення до індивідуалізації та відкритості до західноєвропейських антропонімних моделей.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні цифрової антропонімії, зокрема функціонування нікнеймів у різних типах онлайн-комунікації та їхнього впливу на формування віртуальної ідентичності молоді.

Список літератури:

1. Белей Л.О. Українські імена перед викликами ХХІ ст. *Дивослово*. 2011. № 9. С. 40–45.
2. Добролюбова Г.М. Кодифікація сучасних українських антропонімів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 33(72). №1. Ч. 1, 18–23. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/part_1/4.pdf (дата запити: 25.05.2026).
3. Железняк І.М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики. Актуальні питання антропоніміки. Київ, 2005. 288 с.
4. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. Київ : Т-во «Знання», 1990. 47 с.
5. Німчук В.В. Українська ономастична термінологія: (проект) *Української ономастичної комісії*. Київ : Наукова думка, 1966. С. 24–43.
6. Остап Л.Р. До історії вивчення власних особових імен слов'янського походження. *Актуальні питання антропоніміки*. Київ, 2005. С.160–173.
7. Павелко С. П. Традиція і релігія як мотиви вибору імені у гуцулів. *Записки з ономастики*: зб. наук. праць. Одеса, 1999. Вип. 1. С. 22–28.
8. Торчинський М. Етимологічні особливості українських власних особових імен. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Філологія*. Ужгород : ПП Данило С.І. 2021. Вип. 1 (45). С. 441–446. DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2021.1.\(45\).441-446](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2021.1.(45).441-446)
9. Фаріон І.Д. Ономастична спадщина Михайла Лукича Худаша: Актуалізація і перспективи. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Випуск 71. Ч. І. С. 85–95. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10276>
10. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: монографія. Київ : ТОВ „Папірус”, 2008. 672 с.

Vintoniv M. O., Vintoniv T. M., Bulava N. Yu. SOCIOLINGUISTIC RESEARCH OF NAME IN THE STUDENT LINGUISTIC SPACE

The article examines the sociolinguistic peculiarities of the functioning of personal names in the student linguistic environment of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University. The study analyzes the contemporary anthroponymic system of student youth and identifies the main motives for name selection, the specific features of using full and diminutive name forms, as well as the associative potential of anthroponyms in students' linguistic consciousness. The research demonstrates that modern student anthroponymy reflects the interaction of traditional Ukrainian naming practices and global cultural influences. The coexistence of traditional Christian names, Slavic autochthonous names, and Western European borrowed names has been identified as a dominant tendency in the modern student naming system.

The article reveals that personal names function not only as means of individual identification but also as important sociocultural, psycholinguistic, and communicative markers. Particular attention is paid to students' perceptions of their own names, the role of names in shaping personal and social identity, and the influence of anthroponyms on interpersonal communication. The study also investigates the associative and emotional responses connected with names and demonstrates that anthroponyms often form stereotypes and expectations regarding personality traits, behavior, and social image.

The research highlights the growing importance of digital communication and explores the functioning of nicknames as instruments of virtual self-presentation and online identity construction. It has been established that students consciously choose between real names and anonymous nicknames depending on communicative goals and the level of desired privacy in digital environments.

The article also identifies common orthographic deviations, Russified forms of names, and problems of spelling normalization in contemporary Ukrainian anthroponymy. The authors emphasize the necessity of preserving normative Ukrainian name forms and promoting linguistic culture in the sphere of personal naming. It is concluded that anthroponyms remain an essential component of national identity, cultural memory, and self-representation in modern youth communication.

Keywords: anthroponymy, personal name, student environment, sociolinguistics, linguistic identity, digital communication.

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Навальна М. І.

<https://orcid.org/0000-0002-5064-3122>

Національний університет біоресурсів і природокористування України

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ОЦІНКИ В МОВІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА

У розвідці розглянуто сучасні матеріали масмедіа періоду повномасштабної російсько-української війни, у яких зафіксоване використання оцінної лексики, зокрема описано та класифіковано 1) медичну лексику в переносному значенні та 2) інвективну лексику (з групи слів на позначення тварин).

Під час вивчення журналістських матеріалів українського інформаційного простору були використані такі методи як спостереження, класифікації, а також метод опису лексичних одиниць.

Дослідження засвідчило, що в мові сучасних українських засобів масової комунікації помітна тенденція до активізації переносно вжитих слів на позначення різних дій, процесів та станів, зокрема велику кількісно групу складає медична лексика, яка в інших сферах контрастує з нейтральною лексикою, надає журналістським матеріалам емоційно-експресивного забарвлення. Зазвичай вони стилістично марковані, співвідносні з розмовним стилем та мають виразне пейоративне забарвлення. Уживання слів із переносним значенням у публіцистиці засвідчило функціонально-стильову дифузність лексики як одну з визначальних тенденцій у розвитку сучасної української мови.

Під час вивчення текстів масмедіа було встановлено, що журналісти активно використовують інвективні слова. За допомогою вказаних негативнооцінних лексем автори створюють відповідні характеристики тих, хто є ворогом української держави, підігрує на боці ворога і прагне здійснити підлі вчинки.

Аналізовані лексеми віддзеркалюють негативні процеси в суспільстві в період війни, а також засвідчують тяглість лінгвістичних позицій щодо функціонування пейоративних лексем у різних сферах функціонування.

Результати дослідження дали підстави зробити такі висновки: використання оцінної лексики виконує функцію підвищення уваги споживача інформації, апелюючи до його зацікавленості чи стимулюючи інтерес до тих чи тих подій. У період повномасштабної російсько-української війни спостерігаємо активізацію вербальної оцінки, яка експресивізує текст, іноді слугує інструментами для маніпуляції суспільною свідомістю.

Ключові слова: мова масмедіа, вербальна оцінка, негативна оцінка, позамовні чинники, споживач інформації, російсько-українська війна, стилістична роль.

Постановка проблеми. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень категорія оцінки відіграє важливу роль, оскільки вона «пов'язана з антропоцентричною парадигмою сучасної лінгвістики, фактично виражає особливе ставлення мовця до того, що говориться, до твердження, а тому використовується як засіб комунікативної стратегії мовної особистості» [10, с. 129]. Поняття категорії оцінки в мовознавстві стосується вираження позитивного, негативного або нейтрального ставлення учасника розмови, яке реалізу-

ється через певні мовні засоби. Незважаючи на те, що між мотивом оцінки та самою оцінкою немає прямого зв'язку, у когнітивних системах свідомості людини закладено комплекс уявлень про різні об'єкти, що зумовлюють характер оцінки та причини її формування. Висловлена оцінка, чи то у явній, чи неявній формі, завжди порівнюється із визначеними вимірами і включає як суб'єктивний компонент (модальна оцінна структура), так і об'єктивний компонент (описовий, ознаковий), які діють у взаємозв'язку.

Категорія оцінки в мовному контексті не лише додає пропозиціям прагматичну насиченість, але й передає взаємодію семантичних параметрів та умов комунікації. Ця категорія пронизує концептуальну та аксіологічну картину світу, виконуючи одночасно когнітивну (пізнавальну) і комунікативно-прагматичну функції, а також впливаючи на формування уявлень про цінності чи антицінності в межах конкретної культури.

У мові засобів масової комунікації оцінка часто передається емоційно-експресивною лексикою. Для посилення ефекту більшість медіа пропонують готову оцінку, звільняючи читача від необхідності вироблення власної. Використання маніпулятивних стратегій, спрямованих на закріплення нав'язуваних оцінок і переконань, полегшує процес сприйняття інформації. У сучасну епоху комунікацій з миттєвим поширенням інформації значення оціночного компонента різко зростає: оцінка не тільки оптимізує сприйняття, але й формує певні образи відповідно до редакційної політики медіа чи автора. Це стосується не лише окремих випадків, але й загальносвітових проблем. Виходячи з цього, можна припустити, що сучасний медіапростір перетворюється на арену оцінок і суджень, подекуди втрачаючи риси аналітичного інформаційного простору.

Фахові завдання журналіста полягають у подачі навіть звичайних новин в яскравій та емоційно насиченій формі. Вербальна оцінка є складовою частиною інформаційного простору, що дозволяє в період повномасштабної російсько-української війни відповідно характеризувати учасників подій та їхні дії, вчинки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вербальну оцінку в українському наукознавстві вивчали Н. О. Бігунова [2], О. В. Ковтун [5], Н. В. Кондратенко [6], Т. А. Космеда [7], О. В. Халіман [7], Д. С. Кривенченко [8], Г. І. Приходько [10] та ін. Оцінку в масмедійних текстах досліджували Ю. В. Калужинська [4], Н. М. Костусяк [14; 15], Н. М. Шульська [12] тощо.

Постановка завдання. Мета наукової розвідки – проаналізувати сучасні матеріали масмедіа періоду повномасштабної російсько-української війни, у яких зафіксоване використання оцінної лексики, зокрема описано та класифіковано 1) медичну лексику в переносному значенні та 2) інвективну лексику (з групи слів на позначення тварин).

Під час вивчення журналістських матеріалів інформаційного простору були використані такі методи як спостереження, класифікації, а також опису лексичних одиниць.

Об'єкт дослідження – медична та інвективна лексика в мові сучасних українських засобів масової інформації.

Виклад основного матеріалу. У період повномасштабної російсько-української війни 2022-2026 рр. у мові засобів масової комунікації актуалізувалися оціночні мовні одиниці, зокрема негативного характеру. Як засвідчує корпус лексичного матеріалу, до тематики суспільних процесів проникає низка слів медичної тематики. Якщо у попередні періоди ця тенденція була характерна тільки для економічної тематики. Дослідниця Т. І. Прудникова висновкує, що «у сучасних засобах масової комунікації медична лексика переважно негативно характеризує процеси, які відбуваються в економічній сфері. Використання слів у переносному значенні надає публіцистиці розмовності. На лексеми *реанімація*, *реанімувати* досить часто натрапляємо в заголовкових комплексах. У такий спосіб автори намагаються привернути увагу читачів та глядачів» [11, с. 98–99].

Джерельна база сучасних масмедіа підтверджує тяглість тенденції до використання лексеми *реанімація* «1. Сукупність медичних заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності вмираючого організму; оживлення організму після клінічної смерті. 2. *розм.* Відділення, палата лікарні, в яких проводиться відновлення життєвих функцій організму, оживлення. 3. *розм.* Машина швидкої допомоги для реанімації (у 1 знач.) на догоспітальному етапі. 4. *перен.* Відновлення, відродження, оживлення чого-небудь» [3, с. 1204], яке у мові масмедіа переважно вживають у четвертому переносному значенні. Напр.: *Як вистояла наша економіка. Вона була у реанімації* – Ігор Бураковський (<https://podcasts.nv.ua>, 24.12.2023).

Із початком повномасштабної російсько-української війни негативна оцінка в українській публіцистиці актуалізувалася стосовно російських економічних процесів, пор.: *Російська економіка в «реанімації» через санкції* – президент Єврокомісії (<https://www.unian.ua>, 14.09.2024).

Пізніше мовознавці зауважують про розширення сфери використання медичної лексики, зокрема «чимало лексем медичної сфери журналісти активно вживають у переносному значенні, характеризуючи процеси суспільно-політичного життя. Поширеною в текстах означеної тематики є лексема *хворий*» [9, с. 227].

Зібраний з мови масмедіа сучасний фактичний матеріал засвідчує активне використання лексем *метастаз*, *гангрена*, *епідемія* та ін. Так, іменник *метастаз* «1. Перенесення певного патологічного

матеріалу з ураженої частини організму в іншу, де й виникає відповідний хворобливий процес. 2. Вогнище хвороби, що виникає внаслідок такого перенесення» [13, IV, с. 686], в оцінці журналістів аналізована лексема найчастіше фіксується у складі словосполучки *метастази війни* в значенні «тривалість негативних наслідків війни», напр.: **Метастази війни: чому затягування лише збільшує карту бойових дій** (<https://apostrophe.ua>, 07.10.2025). Фіксуємо в заголовковому комплексі аналізований зворот у переносному значенні, а в другому реченні також фіксуємо медичний зворот – *епідемія раку* (лексему *епідемія* удокладнено проаналізуємо нижче – авт.), пор.: **Метастази війни. Чи загрожує Україні епідемія раку** (<https://life.liga.net>, 11.02.2025). У журналістському тексті йдеться про те, що повномасштабна російсько-українська війна не тільки через фізичні втрати, але й через стреси, постійну тривожність у громадян матиме як наслідки – ріст онкологічних захворювань.

Журналісти зауважують, що вплив повномасштабної війни характерний не тільки для України, але й для Європи. Використовуючи медичну лексику, автори наголошують на негативних наслідках в інших країнах. Пор.: **Метастази великої війни в Європі: що буде далі. Ця війна є, до певної міри, раковою пухлиною** (<https://dumka.media>, 07.10.2025); **Війна як ракова пухлина** (заг.). **Ця війна є, до певної міри, раковою пухлиною** (<https://espresso.tv>, 12.10.2025); **Війна, що завжди протягом всієї історії людства вважалась катастрофою, увійшла в нашу ментальність, як ракова пухлина, стала невіддільною частиною життя українців...** (<https://intent.press>, 03.07.2026). Вербальна негативна оцінка підсилюється словосполучкою *ракова пухлина*. Російсько-українську війну порівнюють із цим онкологічним утворенням. Лексикографічні праці подають визначення: *пухлина* «1. Болюче припухле місце, здуття на шкірі людини або тварини. // Припухле місце біля очей. 2. Розрощення тканин, новоутворення в організмі людини або тварини. **Доброякісна пухлина** див. доброякісний; **Злоякісна пухлина** – новоутворення в організмі людини або тварини, що має здатність метастазувати, розносити ракові клітини з плином крові або лімфи» [13, VIII, с. 408]; У сполучі з прикметником *раковий* «прикм. до *рак* 2» [13, VIII, с. 445] (*рак* 2 «1. мед. Злоякісна пухлина на зовнішніх або внутрішніх органах людини чи тварини. 2. Хвороба рослин, яка виявляється в утворенні наростів, напливів або ран на їх стеблах і корінні») [13, VIII, с. 444] засвідчує злоякісність ознаки, так *злаякісний*

«1. Дуже шкідливий, небезпечний, загрозливий для життя. 2. *перен.* Який відзначається поганими властивостями, має вади» [13, III, с. 606].

Ще на початку повномасштабного вторгнення в Україну (2022-2023 рр.) в мові засобів масової інформації автори *раковою пухлиною* називали не тільки війну, але й країну-агресора та її очільника, пор.: **Росія – це ракова пухлина, яку треба знищити – речник ПЦУ** (<https://religionpravda.com.ua>, 24.01.2023); **Путінська Росія – це ракова пухлина, яка утворилася на тілі людства, – Яковенко** (<https://uatv.ua>, 28.09.2024); **Путін може окопатися в Україні, як «ракова пухлина», – міністр оборони Великої Британії (заг.) Бен Воллес припускає, що Росія спробує закріпитися на окупованих територіях** (<https://lb.ua>, 28.04.2022).

Негативна оцінка в мові медіа стосується не тільки президента країни-агресора, але колишнього очільника Угорщини, який розповсюджував російські наративи у Європі, напр.: **Політичний феномен Віктора Орбана «орбанізм» – це ракова пухлина в спільному європейському організмі** (<https://www.obozrevatel.com>, 01.01.2025).

Використовуючи медичні лексеми *метастази*, *пухлина* та ін. в текстах суспільно-політичної тематики автори публікацій фіксують невиліковність російських ворожих намірів, реальність розповсюдження цих руйнівних процесів в інших країнах та суспільствах, таким чином журналісти гостро критикують втручання у цілісність України та дають негативну оцінку російським військовим діям.

Подекуди спостерігаємо тенденцію до розширення сфери використання словосполучки *ракова пухлина* на прикладі тематики соціальних мереж, пор.: **«Соцмережі – це ракова пухлина». Чому Америка стоїть на небезпечному перехресті** (<https://www.bbc.com>, 18.09.2025).

Для негативної оцінки загальних суспільних процесів автори публікацій використовують медичний термін *гангрена* «Змертвіння певного органу (його частини) чи більш або менш обмеженої ділянки тканин» [13, II, с. 26], який вживають у переносному значенні «вкрай руйнівне, згубне явище, що нищить суспільство чи якусь суспільну інституцію», пор.: **Гангрена суспільного стану у період війни** (Київ, 26.03.2026).

Журналісти подібно до медичного стану наголошують на незворотніх процесах морального розкладу, корупції, деградації, який неможливо зупинити без радикального втручання та змін у суспільстві.

Зібраний лексичний матеріал із мови масмедіа засвідчує активність лексеми *епідемія* в пере-

носному значенні, пор.: «1. Масове поширення якої-небудь інфекційної хвороби. 2. *перен.* Надзвичайно швидке поширення чого-небудь» [13, II, с. 483]. Напр.: **Епідемія** недієздатності: суди в західних областях стали конвеєром з оформлення опіки для ухильників (<https://cripo.com.ua>, 14.03.2026); Ліки від виснаження. Як українські компанії борються з **епідемією** втоми працівників. Підбірка практичних кейсів (<https://forbes.ua>, 30.05.2023). Використовуючи лексеми **недієздатність** «Властивість за знач. **недієздатний**» [13, V, с. 284]. «1. Нездатний до діяльності. 2. *юр.* Позбавлений здатності самостійно здійснювати дії юридичного характеру і нести відповідальність за них» [13, V, с. 284] та **утома** (*втома*) 1. Послаблення сил, викликане напруженою фізичною або розумовою працею, тривалим рухом і т. ін. **Без утоми:** а) не стомлюючись, не відчуваючи втоми. 2. *мет.* Те саме, що **утомленість** [13, X, с. 515], хоча лексеми мають відповідно юридичний та фізіологічний складники, але автори наголошують на масових випадках отримання статусу недієздатності (часом безпідставної) аби уникнути військової служби, а також свідчить про масову утомлюваність українців від війни на території України. Медична лексема **епідемія** у складі словосполучень **епідемія непрацездатності** та **епідемія втоми** підсилює оціночні судження журналістів щодо загальної соціальної напруги в суспільстві.

Засвідчуємо тривалість тенденції щодо активного використання лексеми **хворий**. Пор. словникове значення: «1. Який має яку-небудь хворобу, нездужає; нездоровий; протилежне здоровий. // Уражений хворобою (про органи і частини тіла). // Який свідчить про поганий стан здоров'я людини, наявність у неї якоїсь хвороби. // у знач. ім. хворий. Нездорова, недужа людина. 2. *перен.* Те саме, що нездоровий» [13, XI, с. 46]. Раніше дослідниками було виокремлено низку словосполук із лексемою **хворий**, напр.: **хвора країна, хвора нація, хворий народ** та ін. [Навальна, Хомич, с. 227]. Мовознавці наголошують, що «переважно відповідний прикметник у мові українських масмедіа вживають на позначення хвороби щодо Російської Федерації, яка розпочала повномасштабну війну в Україні, та щодо її народу, який здебільшого підтримує агресію. У такий спосіб журналісти намагаються наголосити на їхній неадекватності, нецивілізованості й антилюдяності» [9, с. 227]. Корпус лексичного матеріалу підтверджує актуалізацію аналізованих лексем і в 2026 році, зокрема й використання дієслова **хворіти** «1. на що, чим і без додатка. Бути хворим, страждати від якоїсь хвороби. 2. за кого –

що, чим, перен., розм. Глибоко пройматися болем, хвилюватися за когось, щось, уболівати за ким-, чим-небудь [13, XI, с. 46], пор.: *Не думав, що ця нація захворіє аж так масштабно – письменник Мирослав Лаюк про росіян, життя біля фронту і безпорадність поезії* (<https://www.pravda.com.ua>, 27.01.2026).

Корпус аналізованого матеріалу засвідчив використання номінації **хвороба**: «1. Порушення нормальної життєдіяльності організму під впливом несприятливих чинників внутрішнього й зовнішнього середовища; недуга, захворювання. // Вияв хворобливих ознак у розвитку рослин; ураження. 2. *перен.* Неприродне, надмірне захоплення чим-небудь, надзвичайний потяг до чогось» [13, XI, с. 47], пор.: **Рашизм. Історія хвороби: Що перетворило росіян на націю катів та мародерів** (<https://www.ujournal.com.ua>, 13.11.2026).

Подекуди в мові українських масмедіа лексеми з переносним значенням виокремлюють лапками, що певною мірою підкреслює контраст загально-вживаної лексики та слів із додатковим переносним значенням. Це засвідчує, що інше значення остаточно не усталене в сучасній мовній комунікації.

У мові засобів масової інформації вербальна оцінка підсилюється через образливу лексику. Солідарні з дослідниками, що «під дією позамовних чинників – російсько-української війни – простежуємо тенденцію до актуалізації образливої лексики в мові українських масмедіа. Інвективи здебільшого надають мові масмедіа негативної оцінки: передають зневагу до загарбників та особливо до їхніх політиків, наголошують на їхній невихованості, вульгарності, нахабності, брехні в протистоянні українським військовим і наро- дові» [14, с. 47].

Зафіксовано тяглість тенденцій до використання звичних мовних одиниць, якими називають жителів країни-загарбника, напр.: **московити, рашисти, русня** та ін. Пор.: **Мирні переговори: як московити далі боротимуться проти України** (<https://i-ua.tv>, 05.12.2024); **Рашисти** «нашкребли по засіках» на нову модернізацію Т-80, яка дозволяє оминати потребу працювати з харківським двигуном (<https://defence-ua.com/07.072026>); **Рашисти** атакували Запоріжжя – пошкоджено склад та СТО (ФОТО) (<https://racurs.ua>, 01.07.2026); **Рашисти** заявили, що їхня «Цитадель» збиває дрони за 2-3 постріли і назвали її одним з найкращих засобів проти дронів (<https://defence-ua.com>, 06.07.2026); **Русня** нис! **русня** скиглить! **русня** стогне! **русня** ридає! (<https://x.com>, 10.07.2026). За нашими підрахунками найчастіше в мові українських масмедіа

жителів країни-агресора журналісти називають *рашистами*.

Серед корпусу образливої лексики виокремлюємо активне використання лексем, які позначають тварин, напр.: *кріт* «невеликий комахоїдний ссавець, що живе під землею; цінний своїм хутром» [13, IV, с. 358], *миша* «невеличка тварина ряду гризунів, перев. сірого кольору, з гострою мордочкою і довгим тонким хвостом» [13, IV, с. 722], *кінь* «велика свійська однокопита тварина, яку використовують для перевезення людей і вантажів» [13, IV, С. 167] та ін. У мові масмедіа фіксуємо використання означених лексем у переносному значенні відповідно: *кріт* «людина, яка діє приховано та непомітно; підступно»; *миша* «сором'язлива, непомітна особа, яка діє підло і підступно»; *кінь* «людина за деякими зовнішніми ознаками схожа на цю тварину», пор.: *Орбан виконує роль «крота» Путіна в Євросоюзі* (<https://glavcom.ua>, 1.01.2025); *Орбан у розмові з Путіним пропонував стати «мишкою»* (заг.). *Орбан у розмові з Путіним запропонував допомогу щодо війни в Україні та похищувався дружбою* (<https://www.pravda.com.ua>, 07.04.2026); *«Кінь» втомився: експерт пояснив, чому Лаврова списали в утиль* (заг.). *Провал Лаврова на переговорах з Трампом поставив під удар стратегію Путіна. Тепер Кремль боїться сплеску військової допомоги Києву, а Лавров втрачає вплив* (<https://tsn.ua>, 10.11.2025).

Раніше дослідники в оцінці фізичних характеристик та інвективних позначеннях зовнішності людини (можливо за її поведінкою) фіксували словосполучки *кінська голова, кобиляча голова*. Саме так обзивають у мові масмедіа міністра іноземних справ ворожої країни Сергія Лаврова журналісти, зважаючи на його зовнішні характеристики [Navalna, Kostusiak, Sazonova та ін., с. 51].

Зауважимо, що інвективну лексику журналісти використовують не тільки для приниження ворогів українського народу, але й називають образливими словами тих, хто уникає військової служби в Україні, напр. *худоба* «1. збірн. Чотириногі свійські сільськогосподарські тварини. 2. перен., розм., лайл. Тесаме, що бидло» [13, II, с. 167]:

Ухилянти худоба, яку потрібно витягати за ноги: київський ТЦК зганьбився через скандальну заяву. Ухилянтів назвали худобою та пообіцяли суворі заходи (<https://cv.znaj.ua>, 26.02.2026). Такі інвективи вульгаризують тексти українських масмедіа, урзомовлюють публіцистику та розхитують літературні норми функціонального стилю.

Висновки. Отже, у мові сучасних українських засобів масової комунікації помітна тенденція до активізації переносно вжитих слів на позначення різних дій, процесів та станів, зокрема велику групу складає медична лексика, яка в інших сферах контрастує з нейтральною лексикою, надає журналістським матеріалам емоційно-експресивного забарвлення. Зазвичай вони стилістично марковані, співвідносні з розмовним стилем та мають виразне пейоративне забарвлення.

Уживання слів із переносним значенням у публіцистиці засвідчує функціонально-стильову дифузність лексики як одну з визначальних тенденцій у розвитку сучасної української мови.

У текстах масмедіа активно використовується інвективні слова. За допомогою вказаних негативно оцінних лексем автори створюють відповідні характеристики тих, хто є ворогом української держави, підігрує на боці ворога і прагне здійснити підлі вчинки.

Аналізовані лексеми віддзеркалюють негативні процеси в суспільстві в період війни, а також засвідчують тяглість лінгвістичних позицій щодо функціонування пейоративних лексем у різних сферах функціонування.

Висновкуємо, що використання оцінної лексики забезпечує функцію підвищення уваги читача, апелюючи до його зацікавленості чи стимулюючи інтерес до тих чи тих подій. У період повномасштабної російсько-української війни спостерігаємо активізацію вербальної оцінки, яка експресивізує текст, іноді слугує інструментами для маніпуляції суспільною свідомістю.

Серед перспектив наукових розвідок вважаємо актуальними дослідження з трансформації лексики інших тематичних груп для позначення вербальної оцінки в медіа текстах.

Список літератури:

1. Белецька А. В. Емоційний контент в новинному продукті інтернет-медіа України у часи постправди. *Scientific notes of the institute of journalism*. 2019. Т. 2. С. 11–26.
2. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання: монографія. Одеса: КП ОМД, 2017. 580 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Калужинська Ю. В. Функціонування негативно-оцінної лексики в газетних текстах суспільно-політичної тематики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 33 (72) № 1. Ч. 1 2022. С. 36–40.

5. Ковтун О. В. Проблематика лінгвоаксіології в західній дослідницькій традиції: аспектуальний огляд. *Publishing House «Baltija Publishing»*. 2021. С. 274–297.
6. Кондратенко Н. В. Лінгвістична експертиза текстів політичної тематики: загальні принципи та прийоми. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 2017. Вип. 12. С. 115–119.
7. Космеда Т. А., Халіман О. В. «Граматика оцінки» як актуальна проблема сучасного мовознавства. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр. Донецьк, 2011. Вип. 22. С. 17–23.
8. Кривенченко Д. С. Мовна категорія оцінки та її характеристика в українських ЗМІ. *Записки з українського мовознавства* : зб. наук. пр. Одеса : Назарчук С. Л., 2024. Вип. 31. С. 277–287.
9. Навальна М., Хомич Т. Лексика медичної сфери – джерело експресивізації мови сучасних масмедіа. *Культура слова*. 2024. Вип. 100. С. 224–236. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001544293>
10. Приходько Г. І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 200 с.
11. Прудникова Т. І. Тенденції розвитку економічної лексики української мови на тлі соціальної динаміки. Дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2020. 274 с.
12. Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Медіаманіпуляції в умовах російсько-української війни (на прикладі локальних ЗМІ). *Південний архів (філологічні науки)*. 2022. № 90. С. 68–76.
13. Словник української мови : В 11-ти т. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т. I – XI.
14. Kostusiak N., Navalna M., Skliarenko O., Masytska T., Sydorenko T., Pryimachok O., Holoiukh L. Expression of Negation in Media Texts During the Russian-Ukrainian War. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXIV. P. 123–131.
15. Navalna M., Kostusiak N., Sazonova Ya., Prosiannyk O., Skliarenko O., Chernobrov Yu., Ovsiienko A., Pryimachok O., Shynkar T. Invective Vocabulary in The Language of the Ukrainian Mass Media During the Russia-Ukraine War: Stylistic Layers and Pragmatics of Meaning. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, Issue 1, Spec. Issue XL. P. 47–53.

Navalna M. I. ANALYSIS OF VERBAL EVALUATION IN THE LANGUAGE OF CONTEMPORARY UKRAINIAN MASS MEDIA

The study examines contemporary mass media materials from the period of the full-scale Russian-Ukrainian war that document the use of evaluative vocabulary; in particular, it describes and classifies 1) medical vocabulary used in a figurative sense and 2) invective vocabulary (from the group of words denoting animals).

While analyzing journalistic materials from the Ukrainian media landscape, methods such as observation, classification, and the description of lexical units were used.

The study revealed that in the language of contemporary Ukrainian mass media, there is a noticeable trend toward the increased use of words in figurative sense to denote various actions, processes, and states; in particular, medical vocabulary constitutes a large group, which – in contrast to the neutral vocabulary used in other fields – lends journalistic materials an emotional and expressive tone.

They are typically stylistically marked, consistent with colloquial style, and have a distinctly pejorative connotation. The use of words with figurative meanings in journalistic writing has demonstrated the functional and stylistic diffusion of vocabulary as one of the defining trends in the development of the modern Ukrainian language.

The analysis of mass media texts revealed that journalists actively use invective words. Using these negatively connoted lexemes, authors create corresponding characterizations of those who are enemies of the Ukrainian state, side with the enemy, and seek to commit despicable acts.

The analyzed lexemes reflect negative processes in society during wartime and also demonstrate the continuity of linguistic perspectives regarding the functioning of pejorative lexemes in various spheres of usage.

The results of the study provided grounds for the following conclusions: the use of evaluative vocabulary serves to heighten the attention of the information consumer by appealing to their curiosity or stimulating interest in certain events. During the period of full-scale Russian-Ukrainian war, we observe an intensification of verbal evaluation, which adds expressiveness to the text and sometimes serves as a tool for manipulating public consciousness.

Keywords: mass media language, verbal evaluation, negative evaluation, extralinguistic factors, information consumer, Russian-Ukrainian war, stylistic role.

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.07.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 811.112.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/03>

Aghakishiyeva F.

<https://orcid.org/0009-0007-6275-7761>

Baku Eurasian University

VERTICAL STRUCTURE OF THE FIELD OF NEGATION IN THE AZERBAIJANI AND GERMAN LANGUAGES

This article examines the functional-semantic field of negation in the Azerbaijani and German languages from the perspective of a field-based approach to the organization of the linguistic system. It examines the fundamental principles of the formation and functioning of the field of negation as a complex multi-level system that integrates linguistic resources at various levels - morphological, lexical, syntactic, word-formation, and pragmatic. It is determined that the field of negation is a functional-semantic formation in which all means of expressing negative meaning are united based on a common semantic function, regardless of their belonging to a particular linguistic level. Particular attention is paid to the vertical structure of the functional-semantic field of negation. The distribution of linguistic resources according to the "center-periphery" principle is examined, allowing us to determine the degree of their contribution to the expression of negative semantics. It is demonstrated that the core of the field consists of specialized negation resources that possess a stable negative meaning and implement their primary semantic function regardless of context. It was determined that the perinuclear zone includes units that maintain a close connection with central means but are characterized by a lesser degree of specialization. It was established that the peripheral part of the field consists of linguistic units that acquire a negative meaning only under certain contextual conditions and as a result of interaction with other elements of the utterance. The vertical division of the field of negation is examined, reflecting the interaction of various levels of the linguistic system and the distribution of the integral semantic load between means of expressing negation. It is shown that the functional-semantic field unites linguistic units of different levels into a single system based on the commonality of the function they perform. The relationship between specialized and non-specialized means of negation, as well as the characteristics of their functioning within the overall field structure, is examined.

Keywords: functional-semantic field, centre-periphery structure, field nucleus, near-nuclear zone, field of negation, periphery, circumstantial words, negative phraseological units.

Introduction. The field of negation is a functional-semantic field (FSF) that integrates all linguistic means expressing negative meaning irrespective of their affiliation with different levels of the language system, including the morphological, lexical, syntactic, word-formation, and pragmatic levels. The field of negation is organized according to the centre-periphery principle. The nucleus comprises specialized means of expressing negation, whereas the peripheral zone includes linguistic units that acquire negative meaning only within a particular contextual environment. The structure of the field is examined from both vertical and

horizontal perspectives. Vertical segmentation reveals the forms of expression representing different levels of the language system and demonstrates how the integral semantic load (semantic function) is distributed among them. Horizontal segmentation refers to the semantic and structural division of the general invariant semantic feature into minimal semantic components, that is, the organization of macrofields and microfields. The structure of microfields within a particular macrofield, as well as derivative microfields that function as macrofields in relation to their subordinate microfields, reflects the relative autonomy of semantic categories

and the linguistic forms through which they are realized. Consequently, both macrofields and microfields may be viewed as a complex network of semantic-functional relations linking central and peripheral components. Due to their maximal neutrality and high degree of abstraction, grammatical nuclear components function across all functional styles. Peripheral constituents of the field, by contrast, possess a relatively restricted sphere of application and occur primarily in specific communicative situations.

Analysis of Recent Research and Publications.

The study of antecedent status has developed at the intersection of discourse linguistics, pragmatics, cognitive linguistics and psycholinguistics. The centre-periphery structure constitutes the principal organizing principle governing the relationships among field components and serves as an essential indicator of their internal organization. This hierarchical arrangement reflects the contribution of each component to the realization of a particular semantic function, its degree of participation in the distribution of the invariant semantic load, and its functional significance within the field. At the same time, it reveals the structural and semantic relationship between the nuclear and peripheral constituents. Depending on the empirical material under investigation, the linguistic domain involved, and the nature of the semantic category being analysed, the character of this relationship may vary considerably. Consequently, different criteria have been proposed in linguistic literature for defining the centre-periphery structure [2, p. 8]. For example, František Daneš characterizes centre-periphery relations according to the degree of integration of linguistic elements, their functional scope within the linguistic system, and their frequency of occurrence in actual speech. According to this approach, the centre-periphery structure is manifested through the following differential oppositions: a high versus a relatively low degree of integration and a higher versus a comparatively lower frequency of use.

The prominent Azerbaijani linguist S. Abdullayev, taking into account that the field approach represents, in a broad sense, a stylistic method for investigating interconnected means of linguistic expression, proposed an additional criterion for defining the centre-periphery structure. According to his view, the nucleus is characterized by maximal neutrality and optimality, whereas movement toward the periphery is accompanied by a gradual reduction in stylistic neutrality and an increasing degree of affective and psychological expressiveness [1, p. 279].

Owing to their maximal neutrality and abstract nature, grammatical nuclear components are employed

in all functional styles, whereas peripheral constituents are limited to specific communicative contexts. For example, in German, intensifying modal particles functioning as peripheral constituents of the field of modality and serving to reinforce epistemic modality (*Unbedingt helfe ich dir*), pseudo-subordinate clauses containing the structural element *dass* that express directive modality, exclamatory constructions, nominal and adverbial one-member utterances, imperative constructions formed by means of the second participle, and elliptical sentences (*Dass du nicht wieder hier bist! Wasser! Pst!*) all demonstrate such functional-semantic restrictions [6, p. 9].

Task Statement. The purpose of the article is to study the vertical structure of the functional-semantic field of negation in the Azerbaijani and German languages, to determine the features of its organization according to the “center-periphery” principle, to identify the composition of the nuclear, perinuclear and peripheral zones.

Outline of the Main Material of the Study. The field of negation is distinguished by the richness and diversity of its constituent inventory, as well as by the functional plurality of the linguistic means available for expressing negative meaning. The semantics of negation is realized through resources belonging to all levels of the language system and through interactions between these levels. Consequently, syntactic, lexico-syntactic, lexical, morphological, lexico-semantic, and word-formation means jointly participate in the expression of negation. In typologically different languages, the degree to which individual linguistic levels contribute to the distribution of the invariant semantic load and their functional prominence constitute an important subject of typological investigation.

In German, the field of negation may be represented as the following hierarchical organization of linguistic means differing in both linguistic level and functional intensity. 1. The negative particle *nicht* (the dominant element of the field) and the network of its immediate associative combinations: (*gar*) *nicht*, (*durchaus*) *nicht*, (*freilich*) *nicht*, (*gewiss*) *nicht*, *ja nicht*, *ganz nicht*, *ganz und gar nicht*, *nicht im Ger- ingsten*, *nicht im Mindesten*, *sicher nicht*, *wahrlich nicht*, *schlechterdings nicht*, *nicht mehr*, *nicht einmal mehr*. **Example:** *nicht mehr* corresponds to the English expressions **no longer** or **not ... anymore**. *Ich rauche nicht mehr*. – *I no longer smoke*. *Er wohnt nicht mehr hier*. – *He no longer lives here*. *Sie arbeitet nicht mehr bei uns*. – *She no longer works for us*. The construction *nicht mehr* indicates that a state or action existed previously but has ceased at the reference point.

2. The negative determiner *kein* and its associative lexical field: *kein Teufel, kein Henker, kein Kuckuck, kein Hund, keine Seele, kein Deut, kein Pünktchen, kein Dreck, kein Pfifferling, keine Spur, kein Haar, keine Bohne, kein Schimmer, kein Funken (Ehre), keinen Bissen, keine Silbe, kein Tropfen, keine Krume, kein Laut, das geht auf keine Kuhhaut*, etc [5, p. 380-385]. **Example:** *Das geht auf keine Kuhhaut*.

This German idiom may be translated as: *This is beyond all limits. This is absolutely outrageous. This is completely unacceptable. Was er gestern getan hat, geht auf keine Kuhhaut. – What he did yesterday was absolutely outrageous*. Semantically, this idiom denotes something excessive, shocking, or unacceptable.

3. Negative pronouns and adverbs (lexico-grammatical constituents):

niemand, keiner, nichts, nie, niemals, nirgends, nirgendwo, nimmer, nie und nimmer, keinesfalls, keineswegs, mitnichten, etc. **Example:** *niemand* (“nobody”, “no one”). *Niemand ist zu Hause. – Nobody is at home. Niemand weiß die Antwort. – Nobody knows the answer. Ich habe niemanden gesehen. – I saw nobody*. It should be noted that *niemand* is the nominative form, whereas *niemanden* represents the accusative case.

4. Coordinating negative conjunctions and negative subordinate constructions: *weder ... noch; nicht ... sondern; kein ... sondern; ohne dass; anstatt dass; als ob; als wenn; wie wenn; bevor; bis; ehe; ohne zu; anstatt zu*. **Example:** *weder ... noch* (“neither ... nor”). *Weder er noch ich wissen die Antwort. – Neither he nor I know the answer. Sie trinkt weder Kaffee noch Tee. – She drinks neither coffee nor tea. Er hat weder Zeit noch Lust. – He has neither time nor desire*.

5. The modal response word *nein*. Examples: *Nein. – No. Nein, danke. – No, thank you. Nein, ich komme nicht. – No, I am not coming. Nein, das stimmt nicht. – No, that is not correct*.

6. Negative phraseological units (idioms occurring exclusively in negative constructions and lacking affirmative counterparts), for example: *nicht von schlechten Eltern sein; keinen Finger rühren; Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben; Einem geschenkten Gaul schaut man nicht ins Maul*. **Example:** *Einem geschenkten Gaul schaut man nicht ins Maul*. English equivalent: *Don't look a gift horse in the mouth*.

7. Privative lexical components expressing absence, deprivation or renunciation: *fehlen, verzichten, übersehen, untersagen, meiden, der Verzicht, frei, kahl*, together with privative phraseological expressions such as *in den Mond gucken, in den sau-*

ren Apfel beißen, unter den Tisch fallen, die Hände in den Schoß legen.

Example: *Verzicht* denotes **renunciation, abstinence, or voluntary refusal**.

Der Verzicht auf Luxus fiel ihm schwer. – Giving up luxury was difficult for him.

Verzicht bedeutet nicht immer Verlust. – Renunciation does not always imply loss.

Another example is the idiom *in den sauren Apfel beißen*, meaning **to accept an unpleasant but unavoidable necessity**.

8. Transposed complex-sentence constructions, such as *Ich werde Emil heißen, wenn ...* and *Ich fresse einen Besen, wenn ...*, functioning as emphatic expressions of impossibility or disbelief. **Example:** *Wenn auch vieles dagegen sprach, so hielt er doch an seinem Entschluss fest. (Theodor Fontane, Irrungen, Wirrungen)*. Although many arguments spoke against it, he nevertheless remained committed to his decision.

The concessive construction *wenn auch ... so ...* is frequently interpreted in Modern German as semantically equivalent to *obwohl*, while preserving an additional nuance of concession.

9. Syntactic phraseological constructions, for example: *Ich und Angst? Sie und heiraten? Ach wo! I wo!* These elliptical constructions express emphatic negation and typically convey meanings such as complete impossibility, categorical rejection, or ironic denial. **Example:** *Ich und lügen? Niemals! “Me? Lie? Never!”*

10. Affective comparative constructions, in which comparison serves primarily expressive rather than logical purposes. **Example:** *Ich kenne ihn besser als mich selbst. – I know him better than I know myself*. Another example:

Aber seinen Sinn kenne ich weniger als den Papst zu Rom! – But I know even less about his intentions than about the Pope in Rome. These constructions intensify the speaker's emotional evaluation through hyperbolic comparison.

11. Rhetorical questions and interrogative-directive constructions.

Rhetorical questions function as expressive devices rather than genuine requests for information. Examples: *Wer glaubt denn so etwas? – Who would believe such a thing? Ist das nicht wunderbar? – Isn't that wonderful? Wer kennt ihn nicht? – Who doesn't know him?* Interrogative-directive constructions formally resemble questions but pragmatically function as requests, suggestions, or invitations. Examples: *Kannst du mir bitte helfen? – Could you help me, please? Warum setzen wir uns nicht? – Why don't*

we sit down? Gehen wir nach Hause? – Shall we go home?

12. Formulaic constructions of expressive-ironic negation.

Example: Expressive-ironic negation (*expressiv-ironische Negation*) is a form of negation in which the negative meaning is conveyed not by the explicit negative particles *nicht* or *kein*, but by an ironic utterance whose intended meaning is opposite to its literal interpretation.

1. *Das hast du ja großartig gemacht! – Well, that was brilliantly done!*

(Actual meaning: *That was not brilliant at all.*)

Although formally affirmative, the utterance expresses an ironic negation of a positive evaluation within the given context.

2. *Du bist mir vielleicht ein Held! – Some hero you are!*

(Implicit meaning: *You are no hero at all.*)

This construction represents one of the most typical formulaic patterns of expressive-ironic negation in German.

3. *Das ist ja eine schöne Bescherung! – Well, that's a fine mess!*

(Implicit meaning: *There is nothing good about this situation.*)

Here the adjective *schön* ('nice', 'fine') is used ironically and, in effect, negates the positive evaluation normally associated with the adjective.

4. *Na, das war vielleicht eine Hilfe! – That was a great help!*

(Implicit meaning: *That was no help at all.*). Such constructions are widely employed in colloquial German and literary discourse to express irony, sarcasm, and implicit negation. They belong to the category of implicit negative expressions, since the negative meaning is inferred from the communicative context rather than being expressed by explicit grammatical markers of negation [8, p. 145-160]

13. Structures of implicit negation, such as *Der Teufel weiß es*, *Das weiß der Kuckuck*, and *Das geht ihn einen feuchten Käse an*. **Examples:** *Was ich mit meinem Geld mache, geht dich einen feuchten Käse an.* – *What I do with my money is absolutely none of your business.* *Das geht keinen feuchten Käse an, was wir hier besprechen.* – *What we are discussing here is absolutely nobody's business.* These idiomatic constructions express categorical negation through pragmatic implication rather than explicit negative markers.

14. Affixal negation: *nicht-*, *nichts-*, *un-*, *miss-*, *a(n)-*, *de(s)-*, *dis-*, *in-*, *ir-*, *im-*, *non-*, *-los*, *-frei*, *-leer* (e.g., *uninteressant*, *intransitiv*). **Example:** *Er stand*

hilflos am Fenster und wusste nicht, was er tun sollte. – *He stood helplessly by the window and did not know what to do.* The adjective *hilflos* is derived from *Hilfe* ('help') by means of the suffix *-los*, which denotes the absence or deprivation of the quality expressed by the base word. Thus, *-los* functions as a privative affix expressing derivational negation. Other typical examples include: *hoffnungslos* – hopeless; *arbeitslos* – unemployed; *endlos* – endless; *sprachlos* – speechless.

15. Prepositions: *ohne*, *außer*, *außerhalb*, *wider*, *anstatt*, and *gegen*. **Example:**

Er ging ohne ein Wort aus dem Zimmer. – *He left the room without saying a word.* The preposition *ohne* ('without'), which governs the accusative case, indicates the absence of an action or object and therefore constitutes one of the grammatical means of expressing negation in German.

16. Circumstantial markers (circumstantials) such as *scheinbar*, *kaum*, *nur*, *zweifelhaft*, *angeblich*, *vergebens*, and *umsonst*. **Example:** The adverb *scheinbar* ('apparently', 'seemingly') may express implicit negation by indicating that an apparent quality does not correspond to reality. *Er war scheinbar ruhig, doch innerlich kochte er vor Wut.* – *He appeared calm, but inwardly he was boiling with anger.* *Sie zeigte scheinbar Interesse an dem Gespräch.* – *She merely pretended to be interested in the conversation.* In both examples, *scheinbar* creates implicit negation. In the first sentence, the implied meaning is *he was not genuinely calm*; in the second, *she was not genuinely interested in the conversation*.

17. The construction *geschweige denn*. **Example:** *Er hat nicht einmal Zeit zum Essen, geschweige denn zum Ausruhen.* – *He does not even have time to eat, let alone to rest.* The construction *geschweige denn* follows a negative statement and reinforces its negative meaning by indicating that if the first situation is impossible, the second is even less conceivable.

Structure of the Functional-Semantic Field of Negation in Azerbaijani

1. The negative morpheme *-ma/-mə* (including its phonetic variants *-ma* and *-m*) constitutes the dominant element of the field.

Examples: *Qapını açma!* – *Do not open the door!* The negative meaning is expressed by the suffix *-ma*, attached to the verbal stem *aç-* ('to open'). This represents the negative form of the imperative mood. The morpheme functions as the central grammatical marker of negation. *Mən bu kitabı oxumuram.* – *I am not reading this book.* The verb form consists of the stem *oxu-* ('to read'), the negative morpheme *-ma*, the present tense marker, and the first-person singu-

lar ending. Negation is expressed morphologically and explicitly. *O məktəbə getmədi.* – He (She) did not go to school. The verbal form *getmədi* contains the negative morpheme *-mə* together with the past tense marker *-di*, expressing negation at the morphological level. *Biz bunu bilmərik.* – We will not know this. The form *bilmərik* contains the reduced allomorphic variant of the negative morpheme preceding the personal ending. The negative meaning is encoded within the verbal word form itself.

2. Negative particles *deyil* and *yox*. **Example:** *Bu iş heç də asan deyil.* – This task is not easy at all (M. Jalal). The negative copular marker *deyil* and the negative particle *yox* constitute the principal grammatical means of expressing explicit negation in Azerbaijani.

3. Negative pronouns and adverbs (lexico-grammatical constituents): *heç kim, heç kəs, heç biri (heçbirisi), heç zaman, heç vaxt, heç bir zaman, heç bir vaxt, heç cür, heç cürə, heç vəchlə, heç bir vəchlə, heç bir şey, heç yanda, heç yerdə, heç yandan, and heç yerdən*, among others. **Example:** *Heç kəs ona inanmadı.* – Nobody believed him (J. Mammadgulu-zade). These lexical units function as specialized lexico-grammatical markers of negation within the functional-semantic field.

4. Coordinative negative conjunctions: *nə...nə, nə...nə də ki, and nə...və nə də ki*. These conjunctions express coordinated negation by simultaneously denying two or more entities, actions, or situations.

5. Privative phraseological units (lexico-grammatical means) such as *işindən qalmaq* ('to lose one's job'), *qulaqardına vurmaq* ('to turn a deaf ear'), *məhrum olmaq* ('to be deprived of'), *rədd etmək* ('to reject'), and *gözdən (gözündən) qaçırmmaq* ('to overlook'). **Example:** *Səməd bütün deyilənləri qulaqardına verdi.* – Samad turned a deaf ear to everything that had been said (M. Ibrahimov). These phraseological units convey negative meaning through the semantics of deprivation, rejection, omission, or deliberate disregard.

6. Negative response words: *yox* ('no') and *xeyir* ('no'). These lexical items function as independent markers of negative response and categorical denial.

7. Emphatic negative lexical markers: *ömründə, dünyada, dünyasında, qətiyyə, qəti, and əsla*. **Exam-**

ple: *Mən əsla razı deyiləm.* – I absolutely do not agree (H. Javid). These lexical units intensify or reinforce the negative meaning expressed in the utterance.

8. The lexical item *bir* and its field of active associative combinations: (*heç*) *bir damcı da, bir gilə də, bir zərrə də, bir qara (kor) qəpik də, bir qırıq da, bir dənə də, bir tükən də, and bir iynə ulduzu qədər də*, among others. **Example:** *Bir zərrə ikən küllə qovuşmaq ulu niyyətdir.* – To unite with the whole while being but a single particle is a noble aspiration (B. Vahabzade, Allah). Within negative constructions, these expressions function as emphatic minimizers that strengthen the semantics of complete absence or total negation.

Conclusion. The vertical structure of the functional-semantic field of negation in both German and Azerbaijani is organized according to the same general principle: **core** → **near-core zone** → **periphery**. Nevertheless, the typological characteristics of the two languages determine different inventories of linguistic means. German predominantly employs **analytic (lexico-grammatical)** devices, whereas Azerbaijani mainly relies on **affixal (morphological)** mechanisms for expressing negation. Despite these typological differences, both languages display a comparable functional organization of the category of negation and employ both **explicit** and **implicit** means to convey negative meaning. The **core-periphery opposition** constitutes the fundamental organizing principle of the vertical structure of the functional-semantic field in both languages. The interaction between central and peripheral constituents, as well as their contribution to the internal organization of individual semantic fields, is of considerable theoretical significance. The functional-semantic field of negation is characterized by the richness and multi-level nature of its constituent inventory. It incorporates indicators belonging to the **syntactic, morphological, lexical, phraseological, lexical-semantic, phonetic, and derivational** levels of language.

Thus, the vertical organization of the field of negation reveals the hierarchical arrangement of linguistic means in both German and Azerbaijani and demonstrates the distribution of the invariant semantic function across different levels of the linguistic system.

Bibliography:

1. Abdullayev S. *The Category of Negation in Modern German and Azerbaijani*. Baku: Maarif Publishing House. 1998.
2. Abdullayev S. *German Affirmative Context*. Baku: XXI-YNE Publishing House. 2004.
3. Axundov A. *Grammar of the Azerbaijani Language*. Baku: Şərq-Qərb Publishing House. 2007.
4. Dəmirçizadə Ə. *Modern Azerbaijani Language*. Baku: Maarif Publishing House. 2007.
5. Helbig G., Buscha J. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht* (22nd rev. ed.). Leipzig: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie. 2001.

6. Hoffmann L. (Ed.). *Deutsche Grammatik: Grundlagen für Lehrerausbildung und Deutsch als Zweitsprache und Deutsch als Fremdsprache*. Berlin: Erich Schmidt Verlag. 2013.
7. Jäger A. *History of German Negation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 2008.
8. Koller W. *Formen und Funktionen der Negation: Untersuchungen zu den Erscheinungsweisen einer Sprachuniversalie*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter. 2016.
9. Zifonun G., Hoffmann L., Strecker B. *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 1997.

Агакішєва Ф. ВЕРТИКАЛЬНА СТРУКТУРА ПОЛЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

У цій статті розглядається функціонально-семантичне поле заперечення в азербайджанській та німецькій мовах з точки зору польового підходу до організації лінгвістичної системи. Розглядаються фундаментальні принципи формування та функціонування поля заперечення як складної багаторівневої системи, що інтегрує лінгвістичні ресурси на різних рівнях – морфологічному, лексичному, синтаксичному, словотворчому та прагматичному. Визначено, що поле заперечення – це функціонально-семантичне утворення, в якому всі засоби вираження негативного значення об'єднані на основі спільної семантичної функції, незалежно від їхньої належності до певного лінгвістичного рівня. Особлива увага приділяється вертикальній структурі функціонально-семантичного поля заперечення. Розглянуто розподіл лінгвістичних ресурсів за принципом «центр-периферія», що дозволяє визначити ступінь їхнього внеску у вираження негативної семантики. Показано, що ядро поля складають спеціалізовані ресурси заперечення, які мають стійке негативне значення та реалізують свою первинну семантичну функцію незалежно від контексту. Визначено, що перинуклеарна зона включає одиниці, які підтримують тісний зв'язок з центральними засобами, але характеризуються меншим ступенем спеціалізації. Встановлено, що периферійна частина поля складається з лінгвістичних одиниць, які набувають негативного значення лише за певних контекстуальних умов та в результаті взаємодії з іншими елементами висловлювання. Розглянуто вертикальний поділ поля заперечення, що відображає взаємодію різних рівнів лінгвістичної системи та розподіл інтегрального семантичного навантаження між засобами вираження заперечення. Показано, що функціонально-семантичне поле об'єднує лінгвістичні одиниці різних рівнів в єдину систему на основі спільності функції, яку вони виконують. Розглянуто взаємозв'язок між спеціалізованими та неспеціалізованими засобами заперечення, а також особливості їх функціонування в рамках загальної структури поля.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, центр-периферійна структура, ядро поля, навколоядерна зона, поле заперечення, периферія, обставинні слова, негативні фразеологізми.

Дата першого надходження статті до видання: 04.07.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Aliyeva N. N.

<https://orcid.org/0009-0008-0651-9918>

Baku Eurasian University

TYPOLOGICAL ANALYSIS OF STYLISTIC MEANS OF EXPRESSING EMOTIONAL EVALUATION IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

This article is devoted to a topic of current interest in modern linguistics. First of all, it is striking that the author is well-versed in both the critical and specialized literature on this subject. This is evident from the cited quotes from leading international linguists, and secondly, it is confirmed by the fact that this problem has attracted considerable and genuine interest not only from linguists themselves, but also from representatives of many related disciplines. Furthermore, it would be reasonable to assume that an analysis of stylistic means of expressing emotional evaluation using only English would be less challenging. In that case, we would not be discussing typology at all. However, it is clear that the author does not take the line of least resistance, comparing several theoretical propositions and providing examples, including from the Azerbaijani language. This undoubtedly enriches the work. In our opinion, the differentiation of emotional evaluation in English, based on a pattern from the least to the most, and vice versa, is of particular interest. The author's examples clearly demonstrate the degree of variation, which is directly reflected in intensity. Following this approach, it is possible to construct a chain of English lexemes that increase or decrease the level of expression of an emotional state. The typological analysis proposed in the article expands its scope, thus justifying the division of the entire work into two parts. The first examines various parameters of emotional evaluation using English language material; the second, using Azerbaijani as an example. It is noticeable that, in comparing and contrasting, the author explains in sufficient detail her view on the degree of expression of the sought-after object. This undoubtedly enriches this article.

Keywords: English language, Azerbaijani language, expression, collocation, emotionality, predicate, stylistics, emotive state, intensity, linguistic means.

Introduction. Linguistic means of expressing emotional evaluation are inseparable from issues related to people's lives. Therefore, when considering this important, large-scale, and pressing issue objectively, it is necessary to approach it from an anthropocentric perspective. It is not surprising that this issue has attracted the close attention of linguists from various countries and nationalities for several decades. The approach we have outlined undoubtedly requires the most responsible study, both by linguists (primarily, of course) and, to some extent, by philologists. For the latter, this can be reflected not only in linguistic texts of various types but also in fiction.

Stylistics is the most complex field of philology. Both linguistics and literary studies deal with these issues from a philological perspective. The interaction of both philological sciences in solving stylistic issues is very concrete. Thus, linguistics widely uses the achievements and research methods of literary

studies, and literary studies widely uses the achievements and research methods of linguistics.

Analysis of recent research and publications. This perspective is reflected in the research of researchers such as Lakoff G., Langacker R. W., Sinclair J. M., Kövecses Z., Pritchard T., Sperber D., Newen A., Green M., Lindquist K. A., Wager T. D., Kober H., Bliss-Moreau E., Feldman Barrett L., Hajiyeva N., Damirchizade A., and others. Moreover, these scholars rightly assert that psychologists, historians, philosophers, cultural scientists, and anthropologists also contribute to their work. Thus, we can confidently speak of a synthesis of scientific disciplines.

This is quite obvious within the framework of the stylistics of a single language. Meanwhile, our goal is broader: to provide a comprehensive overview of stylistic means of expressing emotional evaluation not only in English but also in Azerbaijani. This means that typological analysis is symptomatically enriched by comparative analysis. Ultimately, we plan to

briefly analyze, on the basis of various texts, those linguistic means that are directly used to express the emotional spirit in the two named languages.

Task statement. The purpose of this article is to analyze the stylistic means of expression in two languages with different systems, to study the features in the context of emotions in the English and Azerbaijani languages from the point of view of the cognitive interpretation of the utterance in a typological comparison and to give a linguistic picture of the world in the compared language systems.

Outline of the main material of the study. It should be emphasized that modern English boasts a very broad range of emotional evaluations and closely related “state predicates”. This is particularly evident in the expression of positive emotions, with their corresponding connotations of so-called “eternal concepts” or sacredness. These include “love”, “happiness”, “joy”, “serenity”, “achieving success”, “state of tranquility”, “nirvana”, and “relaxation”.

For example: 1). *He felt happy, the warm sap of emotions...*; 2). *She was filled with a new elation that pumped through her heart and lungs and flowed into her bloodstream*; 3). *A cool, clear confidence deepened and sang in her*. Or with a polar meaning: 4). *He was sick at heart about her*.

Note that in the four sentences cited, predicates are used as a stylistic means of expressing emotional evaluation. This shouldn't be surprising, as in modern English, predicates often figuratively reflect a person's psycho-emotional state. Moreover, judging by the specific predicate used, linguists naturally establish the level of intensity of emotional states.

The essence of the matter is that English predicates are like a barometer, registering the extent to which a person expresses emotions. They also explicitly demonstrate the degree of intensity. There are several of them: the first is logically called “initial” or “primordial”; next in the chain is a stylistically neutral one. This scale of emotional component is the average (or ordinary, in other terminology) indicator of intensity. Then comes a more intense level. If this classification of emotional evaluation is presented as a diagram/model, then from bottom to top, the words are arranged in such a way that the lines on its scale act as indicators of intonation division. From the smallest to the largest (as in the deductive method of scientific research: from the specific to the general). Let's explain this intensification in more detail in mathematical progression: “*to be happy*” – “*to be wildly happy*”.

The adverb in this case demonstrates an incomparably higher degree of emotional evaluation.

A counter-current process occurs, in which the emotional evaluation of a person's behavior, fact, or event descends, all the way to zero. Here, opposing linguistic means are at work, the relay of which is, accordingly, de-intensification.

Let's give a typical example: *I'm afraid I made you a little angry this evening in our car*. The key words in this phrase are “I made you,” which correctly sounds like “to force,” and “a little angry,” meaning “to anger” only to a very small extent. If in the first case the intensity line moves from bottom to top, then in the second it moves from top to bottom. We should also add that the foot of the scale is identified with the zero mark, and this, incidentally, indicates the absence of any communication. The logic is simple and obvious: if the emotional evaluation moves downward, then there can be no talk of any stylistic intensity; it is, at the very least, inappropriate. It is interesting to note that some scholars (for example, a group of linguists edited by R. Querque) [2] single out the “median indicator” as one of the stylistic means of expressing emotional evaluation in modern English. The term “ordinary” appears on this scale. According to these researchers, the actual stylistic nuance consists of such a feature of emotional evaluation as an “amplifier” or, conversely, a “weaker” of its expression. Clearly, it is located on the middle line of the chain we mentioned above.

As far as we can determine, modern Azerbaijani does not exhibit such a clear gradation of rising, falling, and medial tone in the expression of emotional evaluation. However, expressiveness certainly exists. In our view, these components correspond to English in that they contain similar components that evoke specific emotions. Let's briefly analyze them.

Thus, the emotive component is most often present in the colloquial (everyday) speech of Azerbaijanis. It can evoke a specific emotional “wave”. As a rule, this component helps convey the individual mood of the interlocutor. A speaker's arsenal includes lexemes or expressions that are primarily marked by negative connotations. Specifically, they express anger, malice, motivated or unmotivated irritation, excitement, envy, jealousy, and so on. For example, “*ürəyi partlamaq*” conveys a feeling of intense shock, melancholy, endless sadness, intolerance toward someone, or anxiety over some weighty matter. Although, we repeat, unlike in English, we have not encountered a specific gradation based on rising or falling tone of emotional evaluation in modern linguistic literature, one can nevertheless see that the phrase cited clearly expresses the highest degree of expressiveness. It should only be added that as a denotation, “*ürəyi partlamaq*” denotes “great

excitement”, and as a connotation, intense suffering. In both cases, the analysis of expressions of this type in modern Azerbaijani must be approached exclusively from an anthropocentric perspective.

In addition to the emotive component, there is also a purely evaluative component. Its primary purpose is to express the interlocutor’s reaction to a specific object. Unlike the first point, here the evaluation can be either positive or negative. Thus, it can fall somewhere between the two poles. For example, the expression “ağzı isti yerdədir” no longer refers to a person. The word “mouth” should be interpreted exclusively symbolically, and the second part of the phrase, “isti yerdə”, should be understood literally, even though the adjective-noun agreement is used in a diminutive form. Overall, this expression signifies certain difficulties, but the emotional evaluation remains negative, associated with condemnation.

When analyzing the stylistic means of expressing emotional evaluation in Azerbaijani, it’s important to remember that the expressive element of a statement organically complements its degree of intensification. In this sense, we can speak of a typological kinship between Azerbaijani and English. Take, for example, the phrase “gözü kəlləsinə çıxmaq”. Let’s expand on it with our own, simpler words. The eyes shoot up (that is, to the forehead) only when it’s necessary to convey extreme surprise as a stylistic nuance with a positive connotation, or anger or hostility - with the exact opposite meaning. But in both variants (as in English), linguists note a high degree of effectiveness and intensity. Compare: “raise one’s eyebrows” or: “stare wide-eyed at him”.

Let’s note the following: the difference between the above formulations, both grammatically and stylistically, is that in the Azerbaijani version, the emotional evaluation is represented as a kind of “shock state” or, as literary scholars like to say, “borderline”, while in English it’s purely about surprise. Incidentally, “to stare with all one’s eyes open” can also be used ironically. Let’s also note that staring with one’s eyes wide open is essentially a physiological and psycho-emotional state. Unlike in Azerbaijani, there is no emotional limit on the part of the speaker (or, more accurately, the viewer).

We also emphasize that a stylistic element, as a means of expressing emotional evaluation in the two languages we’re comparing, is a characteristic that ties a specific lexeme (expression) to a specific style. For this reason, all linguists agree that there are two main categories of vocabulary: “neutral” and “stylistically marked”. For example, the emotional component of the phrase “zəhrimar tökmək” means “to vent bile on someone”, “to be sarcastic”, “to mock”, “to ruin the whole mood”, and so on. However, the three synonymous expressions we’ve mentioned belong stylistically specifically to colloquial language. However, if the above is supplemented with the word “zəhrimar”, the colloquial style becomes neutral.

There are interesting and valuable works on the topic we’ve outlined in this article. One study, with its importance, uniqueness, and even, to a certain extent, originality, particularly caught our attention. This concerns an experiment by D. Lakoff, which remains objectively relevant to this day. He called his linguistic and philosophical reflections “Container Theory”. While convoluted, it seems, at first glance, far removed from rigorous science, yet interesting and highly instructive. Lakoff provided a theoretical basis for his ideas, the provisions of which corresponded to the rules and regulations for establishing emotional evaluation in modern English. The scientist explained the etymology of his theory’s name. According to him, it consisted of the fact that “practically any emotional evaluation is capable of being actualized in the manner and image of a ‘flammable liquid’ boiling in a vessel” [3, p. 231–232]. Hence, in fact, the unusual name of this theory, which is related to the operation of containers.

But it is significant that D. Lakoff did not stop at the interpretation of the title itself, but continues to interpret his idea in the designated direction. Namely, he constructs the following unusual scenario: the heat in the cauldron accumulates, an alternating increase in pressure occurs in it (this, one must assume, is the “heating up of emotions” or “emotional intensity”), and ultimately, that is, at the release of energy - an explosion. Let us explain. Gradually increasing anger eventually turns into uncontrollable rage. “Henry was filled with anger”; “Pamela was brimming with rage”; “You make my blood boil”; “Peter had reached boiling point”; “His anger welled up inside him”. Note that in the five sentences given there is no gradation according to the principle of increasing the assessment we are studying; all of them, as we can see, express the sought-after feature in its final instance. This is justified by stylistic nuances: D. Lakoff’s theory clearly demonstrates the future plans, perspectives, and motivations of a changing emotional evaluation. For confirmation, we turn to the experience of this scholar’s contemporaries and followers.

It is significant that some of D. Lakoff’s adherents continued the idea of the so-called “melting pot” at the turn of the 20th and 21st centuries, using English, their native language, as a reference. In particular, it has been proven that this theory effectively reflects the level of intensity of emotional evaluation. Following this approach, we can demonstrate the advantages of direct or alternative solutions. We are referring to the fact that emotional evaluation can be either completely neutral or more subjective. The former is clearly evident when it functions in a text, figuratively speaking, at the inception, the genesis stage. Then follows the second stage, illustrating the specifics of the new state. This, we propose, is the search for an alternative solution. Finally, the third and final stage is the “boiling of passions,” their ultimate intensity. Let’s compare: “brimming, boiling”, “reaching boiling

point", "bursting with anger", "blowing up", etc. In essence, we have before us a kind of instruction manual for increasing the intensity of emotional evaluation, on the one hand, and correspondingly decreasing it as an alternative, on the other.

Interestingly, by applying some of the techniques of this method, we can also analyze related emotional-expressive states. For example, the degree of agitation can be conveyed in different ways. For example, along a chain from specifying a fact without explanatory words to including them in a sentence. For example, option 1. "The Queen was in a furious passion". Option 2: "The Queen turned crimson with furious passion". The second sentence differs from the first not by stating an increase in the level of emotional evaluation, but only by the presence of the explanatory phrase "to turn red with anger". Or by such stylistic nuances: "He was burning visibly" and, with greater imagery and artistry, "Paris swallowed me up".

So far in our article, we have discussed classifications, increasing or decreasing the tone of emotional evaluation. All of this is present in modern English and Azerbaijani. Meanwhile, linguists have also noted an interesting phenomenon known as "conflict speech situations". It doesn't arise spontaneously, but has clear underlying causes. It turns out that emotional evaluation can provoke a kind of conflict that begins and develops between two interlocutors (the speaker and the listener). The evaluation itself is based on a complete or partial disagreement between the communicants. It should be noted that some Azerbaijani language scholars also clarify and explain this contradiction using contemporary Azerbaijani language material. For example, R. Abbasaliev's monograph examines current topics such as the identification of verbal and non-verbal means of expressing emotionality and expressiveness in language, as well as clarifying their interrelationships [1], etc.

*Beşiyin bəzəmişəm,
İçinə gül çitəmişəm.
Tezə yuxuya getsən,
Keşiyini çəkmişəm* (14, p. 337)

In this example, which was taken from folklore, the soft vowel "ə" is used ten times, which enhances the mother's affection, as if she is spiritually "stroking" her child with this hemistich.

Judging by the intensity of these ever-increasing passions, linguists have established the degree of "speech conflict" as one of the important components of emotional evaluation, which in this case arises under the specific conditions of a particular situation.

For example, "İndi dayan və özünü eşit. Sən heç ağzının danışığını bilmirsən". The expression "ağzının danışığını bilməmək", located in the post-position, undoubtedly represents a vivid expression, and in this contextual environment, the evaluative component itself prolongs the anger, evoking natural indignation on the part of the speaker directly. Hence the response: a negative one – from the interlocutor.

Conflictual evaluation can also be used as an intensifying element, when the first person literally "loses his/her temper" because the recipient's speech, reaction, or behavior exceeds all conceivable and inconceivable limits.

"Sakin olun! Artıq bütün həddini aşmısan!" - "Shut up" or "Calm down!", in addition to the expression we highlighted in bold, is also a vivid expression. Thus, the entire phrase contains a double emphasis. Moreover, the lexeme "hədd" (without an affix) indicates deviation, that is, a departure from both social and stylistic norms. Incidentally, this lexeme in modern Azerbaijani also has an additional meaning: the fairness or unfairness of an action. For example, rudeness or ignorance is not so much a stylistic indicator of a person's unseemly behavior as a lack of basic good manners. In this case, Azerbaijanis use the expression "danışığını bilməmək", but "to cross the line" is indicated by the aforementioned "həddini aşmaq".

"Bu pis davranışı Allah götürməz" - The highlighted words here, on the contrary, evoke not so much anger or reproach as a feeling of melancholy and bitterness. This phrase, understandably, has a religious connotation, so the emotional assessment lends the entire sentence a note of warning. Failure to do something will entail unpleasant consequences. If injustice is brought to God's judgment, they say, "Allah götürməz". This expression lends special significance to the conflict itself. Examples in English and Azerbaijani could be multiplied, but that would be beyond the scope of this article.

Conclusions. This article focuses on the most important aspects and nuances of the stylistic means of expressing emotional evaluation using two languages: English and Azerbaijani. Thus, the typological analysis of both individual lexemes and phrases is symptomatically complemented by comparative analysis. Predicates, which in English primarily reflect a person's physical and psycho-emotional state, are used as one of the "cementing" devices. This position is supported by specific examples taken from various types of texts.

The center of the linguistic analysis is a model/diagram in which we have presented the parameters for classifying emotional evaluation. Presented in two positions - from descending to ascending and with the reverse process, respectively - they demonstrate a specific model by which we can precisely identify the various stylistic nuances of the problem under study. To conclude this issue, a chain of three interconnected links is drawn: upper, middle, and lower points. These ascending and descending features in English, respectively, are important means of expressing emotional evaluation. Subsequently, in full accordance with the work's title and its plan, the typological form is expanded to the limits of comparative analysis. This revealed both common points of contact and some differences in the determination of emotional evaluation.

Bibliography:

1. Abbasəliyeva R.Z. Dildə ekspressivlik və emosionallığın verbal və qeyri-verbal ifadə vasitələri: monoqrafiya / R. Z. Abbasəliyeva; red. B. Ə. Xəlilov. Bakı: CBS Polygraphic Production, 2018. 160 s.
2. Grammar of Contemporary English by Randolph Quirk ; Sidney Greenbaum ; Geoffrey Leech ; Jan Svartvik Source: *Journal of Linguistics*, Vol. 11, No. 2 (Sep., 1975), pp. 277–280.
3. Lakoff G. Women, fire & dangerous things: what categories reveal about the mind / G. Lakoff. Chicago, I: Chicago University Press, 1987, 614 p.
4. Langacker R. W. Concept, Image, and Symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin. N. Y.: Mouton de Gruyter, 2002.
5. Sinclair J. M. Corpus, concordance, collocation: Describing English Language. Oxford: Oxford University Press Publ., 1991.
6. Kövecses Z. Metaphor and emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling / Z. Kövecses. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 224 p.
7. Pritchard, T. Knowing the meaning of a word : shared psychological states and determination of extensions. *Mind and language*. 2017. Vol. 32. № 1. Pp. 101–121.
8. Sperber D. Moral Reputation : An Evolutionary and Cognitive Perspective / D. Sperber, N. Baumard. *Mind and Language*. 2011. Vol. 27. № 5. Pp. 495–518.
9. Newen A. Emotion Recognition as Pattern Recognition : The Relevance of Perception / A. Newen, A. Welpinghus, G. Juckel. *Mind and Language*. 2015. Vol. 30. № 2. Pp. 187–208.
10. Green M. S. Perceiving emotions. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volume*, 2010. 84, 45–61.
11. Lindquist K. A., Wager T. D., Kober H., Bliss-Moreau E. and Feldman Barrett L. The brain basis of emotion: a meta-analytic review. *Behavioral and Brain Sciences*, 2012. 35(3), 121–43.
12. Hacıyeva N. Azərbaycan dilində fonetik vahidlərin üslub xüsusiyyətləri. Bakı, Elm və təhsil, 2016, 328 s.
13. Dəmirçizadə A. Azərbaycan dilinin üslubiyyəti. Bakı, Azərtədrisnəşr, 1962, 270 s.
14. Qarabağ folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. Kitab V. Bakı, Səda, 2000, 416 s.

Алієва Н. Н. ТИПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

Ця стаття присвячена темі, що є актуальною в сучасній лінгвістиці. По-перше, вражає, що автор добре обізнаний як у критичній, так і в спеціалізованій літературі з цієї теми. Це видно з наведених цитат провідних міжнародних лінгвістів, а по-друге, це підтверджується тим фактом, що ця проблема викликала значний і щирий інтерес не лише з боку самих лінгвістів, а й представників багатьох суміжних дисциплін. Крім того, було б розумно припустити, що аналіз стилістичних засобів вираження емоційної оцінки, використовуючи лише англійську мову, був би менш складним. У такому разі ми б взагалі не обговорювали типологію. Однак очевидно, що автор не йде шляхом найменшого опору, порівнюючи кілька теоретичних положень та наводячи приклади, зокрема з азербайджанської мови. Це, безсумнівно, збагачує роботу. На нашу думку, особливий інтерес представляє диференціація емоційної оцінки в англійській мові, заснована на схемі від найменшого до найбільшого, і навпаки. Наведені автором приклади чітко демонструють ступінь варіації, що безпосередньо відображається в інтенсивності. Дотримуючись такого підходу, можна побудувати ланцюжок англійських лексем, які підвищують або знижують рівень вираження емоційного стану.

Типологічний аналіз, запропонований у статті, розширює його обсяг, тим самим обґрунтовуючи поділ усієї роботи на дві частини. Перша розглядає різні параметри емоційної оцінки на англійському мовному матеріалі; друга – на прикладі азербайджанської мови. Помітно, що, порівнюючи та протиставляючи, авторка достатньо детально пояснює свою точку зору щодо ступеня вираження шуканого об'єкта. Це, безсумнівно, збагачує цю статтю.

Ключові слова: англійська мова, азербайджанська мова, експресія, словосполучення, емоційність, предикат, стилістика, емоційний стан, інтенсивність, лінгвістичні засоби.

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

УДК 37.016:811.112.2'34

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/05>**Кононенко В. В.**<https://orcid.org/0000-0003-1078-6417>Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка**Кононенко С. В.**<https://orcid.org/0000-0002-9423-5104>

Полтавський державний медичний університет

Кононенко Н. О.<https://orcid.org/0009-0004-5755-815X>Відокремлений структурний підрозділ
«Аграрно-економічний фаховий коледж
Полтавського державного аграрного університету»

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ ФОНЕТИКИ

У статті досліджено лінгвокраїнознавчий аспект вивчення німецької фонетики в контексті поліцентричного характеру німецької мови. Актуальність роботи зумовлена необхідністю переосмислення традиційного підходу до навчання вимови, орієнтованого переважно на засвоєння одного кодифікованого стандарту, без належного врахування національної та регіональної варіативності мовлення. Встановлено, що фонетичні особливості німецького, австрійського і швейцарського національних варіантів виявляються на сегментному та супraseгментному рівнях і відображають історичні, культурні й соціальні характеристики відповідних мовних спільнот.

Метою статті є теоретичне обґрунтування змісту лінгвокраїнознавчо орієнтованого вивчення німецької фонетики та визначення основних напрямів його реалізації в освітньому процесі. Уточнено сутність поняття «лінгвокраїнознавчий аспект вивчення німецької фонетики», яке розглянуто як цілеспрямований процес формування знань про національні й регіональні особливості вимови, умінь розпізнавати їх в автентичному мовленні та співвідносити з культурними й соціальними умовами функціонування мови. Виокремлено нормативний, варіантологічний, соціокультурний, перцептивний і методичний компоненти означеного процесу.

Обґрунтовано доцільність поетапної організації навчання, що передбачає ознайомлення з поліцентричністю німецької мови, аналіз і зіставлення автентичних зразків мовлення, інтерпретацію регіонально маркованих фонетичних явищ та їх використання у комунікативній діяльності. Доведено, що систематичне залучення аудіо- й відеоматеріалів сприяє розвитку фонематичного слуху, перцептивної гнучкості, соціолінгвістичної та міжкультурної компетентностей. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у професійній підготовці майбутніх учителів, філологів і перекладачів, а також у розробленні вправ, спрямованих на формування толерантного ставлення до фонетичного різноманіття німецькомовного простору.

Ключові слова: німецька фонетика, лінгвокраїнознавство, поліцентрична мова, національний варіант, регіональна вимова, фонетична варіативність, автентичне мовлення, фонетична компетентність, перцептивна гнучкість, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку іншомовної освіти характеризується посиленням уваги до формування здатності здобувачів освіти ефективно спілкуватися в умовах мов-

ного й культурного різноманіття. У зв'язку з цим навчання німецької мови не може обмежуватися засвоєнням лексичних, граматичних і нормативно-фонетичних засобів. Воно має передбачати розу-

міння соціокультурної зумовленості мовлення та регіональної варіативності вимови.

Означена проблема набуває особливої актуальності з огляду на поліцентричний характер німецької мови, представленої німецьким, австрійським і швейцарським національними варіантами [15, 16, 17]. Вони мають власні фонетичні ознаки, що виявляються в артикуляції звуків, темпі, ритмі, інтонації та словесному наголосі [12, 14, 18]. Водночас у практиці навчання переважає орієнтація на один кодифікований стандарт, тоді як національна й регіональна варіативність подається фрагментарно.

Недостатнє врахування фонетичного різноманіття ускладнює сприймання автентичного мовлення, формує стереотипне уявлення про «правильну» й «неправильну» вимову та звужує розвиток соціолінгвістичної й міжкультурної компетентностей. Зважаючи на це, виникає необхідність інтегрувати у вивчення німецької фонетики лінгвокраїнознавчий компонент, який забезпечуватиме ознайомлення з національними варіантами вимови, регіональними акцентами та соціокультурними умовами їх функціонування [2, 7, 13]. Отже, актуальність проблеми зумовлена потребою узгодити нормативне навчання вимови з реальним фонетичним різноманіттям німецькомовного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчання німецької вимови та врахування її варіативності посідає важливе місце в сучасних лінгводидактичних дослідженнях. У своїх працях С. Дамен, У. Гіршфельд, К. Райнке та С. Райтбрехт обґрунтовують необхідність системного формування фонетичної компетентності, поєднання сегментного й супraseгментного рівнів мовлення, розвитку артикуляційних, ритміко-інтонаційних і перцептивних умінь [5, 6, 10, 11]. Дослідники наголошують, що результатом фонетичного навчання мають бути не лише нормативність, а й зрозумілість мовлення [3, 5].

Окремий напрям становлять праці, присвячені поліцентричності німецької мови та представленню її національних варіантів. Н. Шафер розглядає стандартну варіативність як важливий компонент іншомовної освіти та доводить необхідність формування готовності до сприймання різних варіантів мовлення [16]. Дж. Рук аналізує засади викладання поліцентричної німецької мови й звертає увагу на нерівномірне представлення німецького, австрійського та швейцарського стандартів [15]. У дослідженнях Дж. П. Воеркела і Ч. Хуан, а також Б. Дафтарі-Гельцер з'ясовано,

що DACH-компонент у підручниках реалізується фрагментарно, а варіативність часто зводиться до лексичних відмінностей [4, 17].

Фонетичну специфіку національних і регіональних варіантів висвітлено у працях С. Кляйнера, Р. Кньоля, К. Нича, З. Тенчи та У. Б. Цільманн [12, 14, 18]. Науковці досліджують вимовні норми, регіональне варіювання та вплив діалектів на стандартне мовлення. Водночас аналіз джерел засвідчує недостатню розробленість методики інтегрування лінгвокраїнознавчого матеріалу у вивчення німецької фонетики. Потребують уточнення зміст такого навчання, принципи добору автентичних аудіоматеріалів і послідовність опрацювання національно та регіонально маркованих явищ.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування змісту лінгвокраїнознавчого аспекту вивчення німецької фонетики та визначення основних напрямів його реалізації в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання: розкрити сутність лінгвокраїнознавчого підходу до вивчення фонетичної системи німецької мови; схарактеризувати національну й регіональну варіативність німецької вимови; з'ясувати дидактичний потенціал фонетичного матеріалу як джерела відомостей про мовну культуру Німеччини, Австрії та Швейцарії; визначити компоненти лінгвокраїнознавчо орієнтованого навчання фонетики; обґрунтувати принципи добору автентичних аудіо-й відеоматеріалів та окреслити послідовність їх використання в освітньому процесі.

Реалізація означених завдань дасть змогу розглянути фонетику не лише як систему артикуляційних, акустичних і просодичних явищ, а і як важливе джерело культурної, регіональної та соціолінгвістичної інформації. Відтак, дослідження спрямоване на поєднання нормативного навчання вимови з формуванням здатності розуміти фонетичне різноманіття німецькомовного простору.

Виклад основного матеріалу. Фонетична система мови є не лише сукупністю звукових одиниць, правил їх артикуляції та просодичного оформлення мовлення. Вона відображає історичний розвиток мовної спільноти, територіальну диференціацію, взаємодію літературної мови з діалектами, а також особливості національної й регіональної мовної культури. Зважаючи на це, вивчення німецької фонетики доцільно здійснювати у взаємозв'язку з лінгвокраїнознавчим матеріалом, який дає змогу пояснити причини вимовної варіативності та

сформувати цілісне уявлення про функціонування німецької мови в різних країнах.

У межах нашого дослідження лінгвокраїнознавчий аспект вивчення німецької фонетики розглядаємо як цілеспрямований процес формування в здобувачів освіти знань про національні й регіональні особливості німецької вимови, умінь розпізнавати їх в автентичному мовленні та співвідносити з культурними, історичними й соціальними умовами функціонування мови. Такий підхід передбачає поєднання нормативного навчання вимови з ознайомленням із фонетичним різноманіттям Німеччини, Австрії та Швейцарії [15, 16, 17].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що німецька мова характеризується поліцентричністю, тобто функціонуванням кількох національних стандартів, кожен із яких має власні кодифіковані та варіативні ознаки. Вимовні особливості виявляються у реалізації голосних і приголосних звуків, характері редукації, словесному наголосі, темпі, ритмі й інтонації. Водночас національні стандарти не існують ізольовано, а взаємодіють із територіальними діалектами та регіональними формами усного мовлення [12, 14, 18].

У німецькому національному варіанті вимови спостерігається значна внутрішня диференціація, зумовлена територіальною протяжністю країни та історичним розвитком її мовних регіонів. Австрійський варіант характеризується низкою власних фонетичних реалізацій, що простежуються в якості голосних, вимові окремих приголосних і просодичному оформленні висловлення. У швейцарському мовному просторі стандартна німецька мова зазнає помітного впливу алеманських діалектів, що відображається, зокрема, у вимові голосних і ритміко-інтонаційних характеристиках мовлення [18]. Отже, національна варіативність німецької вимови є закономірним результатом розвитку поліцентричної мови, а не сукупністю випадкових відхилень від єдиної норми.

Вивчення фонетики в лінгвокраїнознавчому контексті потребує врахування як продуктивного, так і рецептивного складників. Продуктивний складник передбачає оволодіння здобувачами освіти вимовною моделлю, яка забезпечує зрозумілість і нормативність їхнього мовлення. Рецептивний складник спрямований на розвиток здатності сприймати й розуміти різні національні та регіональні варіанти. На нашу думку, основною метою не має бути активне відтворення всіх можливих варіантів вимови. Важливішим є формування фонетичної гнучкості, що дає змогу роз-

пізнавати знайомі мовні одиниці за умов їх варіативного звукового оформлення [3, 5, 11].

З огляду на зазначене нами виокремлено основні компоненти лінгвокраїнознавчо орієнтованого вивчення німецької фонетики: нормативний, варіантологічний, соціокультурний, перцептивний і методичний.

Нормативний компонент охоплює засвоєння основ німецької орфоепії, артикуляційних характеристик звуків, правил наголосу, ритму та інтонації. Його реалізація забезпечує формування зрозумілого й фонетично оформленого мовлення. Водночас нормативність не повинна трактуватися як абсолютна одноманітність. Дослідження орфоепічних словників засвідчує наявність різних підходів до визначення фонетичного стандарту та допустимих варіантів реалізації окремих мовних одиниць [14].

Варіантологічний компонент передбачає ознайомлення здобувачів освіти з національними й регіональними особливостями вимови. У його межах доцільно зіставляти фонетичні явища, характерні для різних частин німецькомовного простору, не встановлюючи між ними жорсткої ієрархії. Такий підхід сприяє усвідомленню того, що варіативність є природною властивістю мови та відображає її функціонування в різних суспільних умовах [15, 16].

Соціокультурний компонент охоплює відомості про мовну ситуацію в Німеччині, Австрії та Швейцарії, співвідношення стандартної мови й діалектів, ставлення мовців до регіональної вимови, а також роль фонетичних ознак у вираженні територіальної ідентичності. Ознайомлення з цими питаннями дає можливість здобувачам освіти розглядати вимову як складник культурного досвіду мовної спільноти, а не лише як технічний спосіб оформлення висловлення.

Перцептивний компонент спрямований на розвиток фонематичного й інтонаційного слуху, здатності сегментувати мовленнєвий потік, розпізнавати слова за різних фонетичних реалізацій та визначати загальну регіональну маркованість мовлення. Його реалізація потребує систематичного використання автентичних аудіо- й відеоматеріалів, у яких представлено мовлення носіїв різного віку, соціального статусу та регіонального походження [8, 10, 11].

Методичний компонент передбачає добір форм, методів і засобів навчання, які забезпечують поступове засвоєння фонетичного матеріалу. Доцільними є вправи на слухову диференціацію, фонетичне спостереження, зіставлення вимовних

варіантів, визначення регіональної належності мовця, аналіз інтонації та пояснення соціокультурного контексту мовленнєвої ситуації. У процесі роботи з автентичними матеріалами важливо поєднувати аудіювання з візуальною інформацією, оскільки вона допомагає співвіднести мовлення з конкретною країною, регіоном і комунікативним середовищем [1, 4, 7].

Вважаємо за доцільне реалізовувати лінгвокраїнознавчий аспект навчання фонетики поетапно. На першому, інформаційно-мотиваційному, етапі здобувачів освіти ознайомлюють із поліцентричним характером німецької мови та основними національними варіантами. На другому, аналітико-перцептивному, етапі здійснюється прослуховування й зіставлення автентичних зразків мовлення, визначення спільних і відмінних фонетичних ознак. Третій, інтерпретаційний, етап передбачає пояснення зв'язку між вимовними особливостями та соціокультурними умовами їх функціонування. На четвертому, комунікативному, етапі здобувачі освіти застосовують набуті знання під час аудіювання, обговорення та моделювання ситуацій міжкультурної взаємодії.

Отже, лінгвокраїнознавчий аспект вивчення німецької фонетики забезпечує поєднання мовної, соціолінгвістичної та культурної підготовки здобувачів освіти. Його реалізація сприяє формуванню нормативного й зрозумілого мовлення, розвитку перцептивної гнучкості, усвідомленню поліцентричного характеру німецької мови та вихованню толерантного ставлення до її національного й регіонального різноманіття.

Висновки. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що лінгвокраїнознавчий аспект вивчення німецької фонетики є важливим складником формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти. Його сутність полягає у поєднанні нормативного засвоєння

вимови з ознайомленням із національними й регіональними особливостями німецького усного мовлення, соціокультурними умовами їх функціонування та мовною ситуацією в Німеччині, Австрії й Швейцарії.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що поліцентричний характер німецької мови зумовлює необхідність відмови від уявлення про єдиний і цілком однорідний вимовний стандарт. Національні та регіональні варіанти мають власні фонетичні ознаки, які виявляються на сегментному й супrasegmentному рівнях та відображають історичний розвиток і культурну своєрідність відповідних мовних спільнот [12, 14–18].

У межах дослідження виокремлено нормативний, варіантологічний, соціокультурний, перцептивний і методичний компоненти лінгвокраїнознавчо орієнтованого вивчення німецької фонетики. Обґрунтовано доцільність поетапної організації роботи, що передбачає ознайомлення з поліцентричністю німецької мови, аналіз автентичних зразків мовлення, інтерпретацію фонетичних відмінностей і їх використання в комунікативній діяльності.

Встановлено, що систематичне залучення автентичних аудіо- й відеоматеріалів сприяє розвитку фонематичного слуху, перцептивної гнучкості, здатності розпізнавати варіативно оформлене мовлення та формує толерантне ставлення до різних вимовних моделей [1, 7, 8, 16]. Відтак, лінгвокраїнознавчий підхід забезпечує цілісне поєднання фонетичної, соціолінгвістичної та міжкультурної підготовки.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні системи вправ і завдань для формування лінгвокраїнознавчо орієнтованої фонетичної компетентності, визначенні критеріїв її оцінювання, а також експериментальній перевірці ефективності використання автентичних матеріалів у процесі навчання німецької вимови.

Список літератури:

1. Abuelela H. Lehrwerke als Mittel zur Aussprachedidaktisierung für DaF-Lernende: Eine Analyse nach Dieling und Hirschfeld sowie Hunold. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*. 2022. Bd. 27, Nr. 1. S. 233–260.
2. Bolacio Filho E. S., Müller J. Aussprachevermittlung im brasilianischen DaF-Unterricht – einige Überlegungen. *Pandaemonium Germanicum*. 2017. Bd. 20, Nr. 31. S. 60–77. DOI: 10.11606/1982-8837203160.
3. Chudoba G., Exner K., Peresich C., Sennema A. Der GERS Neu (2018) und der Ausspracheunterricht DaF/DaZ. *ÖDaF-Mitteilungen*. 2020. Bd. 36, Nr. 1. S. 9–21. DOI: 10.14220/odaf.2020.36.1.9.
4. Daftari-Hölzer B. Zur Umsetzung des plurizentrischen Ansatzes in gängigen DaF-Lehrwerken. *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*. 2023. Bd. 37, Nr. 2. S. 89–105. DOI: 10.5817/BBGN2023-2-6.
5. Dahmen S. Die Skalen zu Phonetik/Phonologie im GeR und seinem Begleitband. *Deutsch als Fremdsprache*. 2019. Bd. 56, Nr. 4. S. 195–204. DOI: 10.37307/j.2198-2430.2019.04.02.
6. Dahmen S., Hirschfeld U. Phonetik in der Unterrichtspraxis. *Fremdsprache Deutsch*. 2016. Heft 55. S. 3–9.
7. Eberharther J., Stollhans S. Cultural and linguistic diversity in German language teaching and learning: an introduction. *German as a Foreign Language*. 2025. Nr. 1. P. 1–9.

8. Hirschfeld U. Aussprache in ihrer Vielfalt erleben: Lehr- und Lernziele. *Fremdsprache Deutsch*. 2016. Heft 55. S. 10–15.
9. Hirschfeld U. Aussprachenormen und ihre reflexiven Verortungen in DaF/DaZ. Normative Grundlagen und reflexive Verortungen im Feld DaF_DaZ / hrsg. von I. Dirim, A. Wegner. Opladen ; Berlin ; Toronto : Verlag Barbara Budrich, 2018. S. 330–343.
10. Hirschfeld U., Reinke K. Phonetik im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache: Unter Berücksichtigung des Verhältnisses von Orthografie und Phonetik. 2., neu bearbeitete Auflage. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2018. 253 S.
11. Hirschfeld U., Reitbrecht S. Phonetische Strukturierung gesprochener Sprache. *Deutsch als Fremdsprache*. 2016. Bd. 53, Nr. 4. S. 195–202. DOI: 10.37307/j.2198-2430.2016.04.02.
12. Kleiner S., Knöbl R. Ergebnisse aus dem Korpus „Deutsch heute“ zu Österreich: Aussprachevariation und Sprachreflexion bei SchülerInnen. *ide – informationen zur deutschdidaktik*. 2018. Jg. 42, Heft 4. S. 44–57.
13. Morf M. Phonologische Kompetenz beim auditiven Dekodieren – ein konkretes Beispiel aus dem Bereich der Prosodie. *Informationen Deutsch als Fremdsprache*. 2022. Bd. 49, Nr. 6. S. 575–593. DOI: 10.1515/infodaf-2022-0062.
14. Nycz K., Tęcza Z. On the Pronunciation Dictionaries of Contemporary German: The Concepts of Phonetic Standard and Differences in Specific Phonetic Issues. *International Journal of Lexicography*. 2020. Vol. 33, Issue 4. P. 463–487. DOI: 10.1093/ijl/ecz032.
15. Ruck J. The Politics and Ideologies of Pluricentric German in L2 Teaching. *Critical Multilingualism Studies*. 2020. Vol. 8, No. 1. P. 17–50. DOI: 10.2458/cms.6530.
16. Shafer N. Varietäten und Varianten verstehen lernen: Zum Umgang mit Standardvariation in Deutsch als Fremdsprache. Göttingen : Universitätsverlag Göttingen, 2018. 303 S. (Materialien Deutsch als Fremd- und Zweitsprache ; Bd. 99). DOI: 10.17875/gup2018-1124.
17. Voerke J. P., Huang Z. Plurizentrik und DACH-Bezug bei Lehrwerken in brasilianischen Deutschstudiengängen: eine Bilanz. *Pandaemonium Germanicum*. 2020. Bd. 23, Nr. 41. S. 24–50. DOI: 10.11606/issn.1982-8837.v23i41p24-50.
18. Zihlmann U. B. Vowel quality in four Alemannic dialects and its influence on the respective varieties of Swiss Standard German. *Journal of the International Phonetic Association*. 2023. Vol. 53, Issue 1. P. 1–28. DOI: 10.1017/S0025100320000377.

Kononenko V. V., Kononenko S. V., Kononenko N. O. THE LINGUOCULTURAL AND COUNTRY-STUDIES ASPECT OF STUDYING GERMAN PHONETICS

The article examines the linguocultural and country-studies dimension of teaching German phonetics in the context of the pluricentric nature of the German language. The relevance of the research is determined by the need to reconsider the traditional approach to pronunciation teaching, which is mainly focused on mastering a single codified standard without sufficient attention to national and regional variation. It has been established that the phonetic features of the German, Austrian, and Swiss national varieties occur at both segmental and suprasegmental levels and reflect the historical, cultural, and social characteristics of the respective language communities.

The purpose of the article is to substantiate theoretically the content of a linguoculturally oriented approach to teaching German phonetics and to determine the main directions of its implementation in the educational process. The concept of the “linguocultural and country-studies dimension of teaching German phonetics” is clarified and interpreted as a purposeful process of developing knowledge about national and regional pronunciation features, the ability to recognize them in authentic speech, and the capacity to relate them to the cultural and social conditions of language use. The normative, variation-related, sociocultural, perceptual, and methodological components of this process are distinguished.

The expediency of staged instruction is substantiated. It includes familiarization with the pluricentric nature of German, comparison of authentic speech samples, interpretation of regionally marked phonetic phenomena, and their use in communication. It is proved that authentic audio and video materials develop phonemic awareness, perceptual flexibility, and sociolinguistic and intercultural competences. The practical significance of the study lies in applying its results to the training of future teachers, philologists, and translators and to the design of exercises fostering a tolerant attitude towards the phonetic diversity of the German-speaking world.

Keywords: German phonetics, linguocultural studies, pluricentric language, national variety, regional pronunciation, phonetic variation, authentic speech, phonetic competence, perceptual flexibility, intercultural communication.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Rajabova S.

<https://orcid.org/0000-0003-2900-872X>

Azerbaijan University of Languages

THE COGNITIVE STATUS OF ANTECEDENTS IN ENGLISH DISCOURSE ANAPHORA: A COGNITIVE-PRAGMATIC APPROACH

*The article examines the cognitive status of antecedents in English discourse anaphora. It argues that anaphoric interpretation cannot be explained only by grammatical agreement, syntactic position, or linear proximity between an anaphor and its antecedent. In discourse, an antecedent is not merely a preceding noun phrase, but a discourse entity represented in the reader's mental model. Its interpretation is guided by cognitive accessibility, which is influenced by how recently a referent has been mentioned, its topicality, grammatical role, discourse continuity, semantic plausibility, inferential support, and the presence of competing referents. The article draws on W. Chafe's theory of information flow, M. Ariel's Accessibility Theory, E. Prince's taxonomy of given-new information, J. Gundel, N. Hedberg and R. Zacharski's Givenness Hierarchy, and B. Grosz, A. Joshi and S. Weinstein's Centering Theory. Examples from J. Austen's *Pride and Prejudice*, F. S. Fitzgerald's *The Great Gatsby*, and V. Woolf's *Mrs Dalloway* show that pronoun interpretation is closely connected with narrative focus, character salience and the distribution of attention in discourse. The article concludes that the cognitive status of antecedents is essential for explaining coherence, referential continuity and pragmatic meaning in English discourse. The analysis demonstrates that the cognitive status of antecedents is central to the interpretation of anaphora in English discourse. A purely grammatical account cannot explain why some pronouns are easily interpreted while others remain ambiguous. Nor can it explain why writers sometimes repeat a proper name when a pronoun would be grammatically possible. These choices become clear only when reference is analyzed in relation to discourse cognition. The study has shown that antecedents differ in their cognitive availability.*

Keywords: *anaphora, antecedent, cognitive status, discourse, accessibility, givenness, literary prose.*

Statement of the Problem. Anaphora is one of the main mechanisms by which discourse achieves coherence. In English, pronouns, demonstratives, definite descriptions, and other referring expressions refer to persons, objects, events, and abstract entities that have been introduced or made inferable in discourse. Forms such as *he, she, it, they, this, that, the man* and *the event* help avoid unnecessary repetition and make discourse more compact. However, the interpretation of these forms is not a purely grammatical operation. In traditional grammar, anaphora is often described as a relation between an anaphoric expression and a preceding antecedent. This definition is useful, but it is not sufficient for discourse analysis. In many cases, the antecedent of a pronoun is not simply the nearest noun phrase. It is a discourse entity that has entered the reader's mental representation of the text. This entity may be active, accessible, inferable, backgrounded or reactivated. Therefore, anaphoric interpretation depends not only on grammar,

but also on cognitive accessibility and discourse salience. A simple example may illustrate the problem: *Mary entered the room. She looked around.* Here, *she* is easily interpreted as referring to *Mary* because the referent is recent, singular, female and topical. However, the situation becomes more complex in the following example: *Mary entered the room and greeted Anna. She looked around.* In this case, *she* may refer to either *Mary* or *Anna*. Both referents are grammatically possible antecedents. The interpretation depends on which character is more salient in the discourse. If *Mary* has been established as the main topic, the reader is likely to select *Mary*. If attention has shifted to *Anna*, *Anna* may become the preferred antecedent. Thus, the interpretation of anaphora is guided by discourse organization and cognitive prominence, not by grammar alone.

The central problem addressed in this article is how the cognitive status of an antecedent influences the interpretation of anaphoric expressions in English

discourse. This question is particularly relevant to extended discourse and literary prose, where readers must follow multiple characters, changes in perspective, and shifts in attentional focus.

Analysis of Recent Research and Publications.

The study of antecedent status has developed at the intersection of discourse linguistics, pragmatics, cognitive linguistics and psycholinguistics. Although earlier approaches to anaphora emphasized grammatical agreement and syntactic structure, later research demonstrated that grammar alone cannot explain how anaphoric expressions are interpreted in actual discourse. W. Chafe's theory of information flow is one of the important starting points for the cognitive analysis of anaphora. He distinguishes between active, accessible and new information in consciousness [1, p. 30]. This distinction is directly relevant to anaphora because reduced referring expressions usually presuppose that the intended referent is already active or easily recoverable. H. Clark and S. Haviland's given-new contract also emphasizes that successful communication depends on connecting new information with something already given or inferable for the hearer [2, p. 4]. E. Prince further refined the notion of givenness by showing that discourse status is not a binary opposition. Referents may be new, evoked, unused, inferable or textually and situationally available [3, p. 236]. M. Ariel's Accessibility Theory develops this idea by treating referring expressions as accessibility markers: pronouns usually indicate highly accessible antecedents, while proper names and descriptive noun phrases signal lower accessibility or stronger competition [4, p. 73]. J. Gundel, N. Hedberg, and R. Zacharski's Givenness Hierarchy relates referring expressions to a set of cognitive statuses: in focus, activated, familiar, uniquely identifiable, referential, and type identifiable. [5, p. 275]. B. Grosz, A. Joshi and S. Weinstein's Centering Theory explains local discourse coherence through centers of attention and shows why pronouns often refer to highly ranked discourse entities [6, p. 204]. T. Givón's work on topic continuity is also relevant because it demonstrates that discourse referents differ in persistence and prominence across discourse segments [7, p. 17]. Psycholinguistic research supports the view that anaphora is interpreted through mental representations of discourse. A. Garnham argues that readers interpret pronouns in relation to mental representations built during comprehension [8, p. 7], while A. Sanford and S. Garrod emphasize that discourse comprehension extends beyond sentence-level processing [9, p. 141]. F. Cornish also treats anaphora as a discourse-based

phenomenon depending on linguistic form, discourse representation and contextual knowledge [11, p. 35]. M. A. K. Halliday and R. Hasan's theory of cohesion is relevant because anaphora is considered one of the major devices through which textual unity is created [12, p. 31].

Task Statement. The main task of this article is to examine how the cognitive status of antecedents influences the interpretation of anaphoric expressions in English discourse. The study aims to demonstrate that anaphoric interpretation cannot be reduced to grammatical agreement or linear textual proximity, but depends on the interaction of cognitive, pragmatic, and discourse-structural factors.

Outline of the Main Material of the Study.

The cognitive status of antecedents in English discourse anaphora can be understood only if anaphora is treated as a discourse-level phenomenon. In traditional grammar, an antecedent is usually described as a noun phrase to which a pronoun refers. However, in actual discourse, the antecedent is not simply a previous linguistic form. It is a discourse entity represented in the reader's mental model. This entity may be explicitly introduced, contextually activated, inferred from a discourse frame, or reactivated after a period of absence. Not all discourse entities are equally accessible. Some referents are foregrounded and can be referred to by pronouns without difficulty. Others remain in the background and require fuller expressions, such as proper names or definite noun phrases. Therefore, a pronoun is not merely a substitute for a noun; it is a signal that the intended referent is sufficiently active in the reader's consciousness.

For example: Emma met Sophia after the lecture. She looked tired.

In this example, she may refer to either Emma or Sophia, since both are female and grammatically possible antecedents. The interpretation depends on which character is more salient in the discourse. If the previous context has been centered on Emma, Emma is likely to be selected as the antecedent. If the discourse has shifted to Sophia, Sophia may become the preferred antecedent. This example demonstrates that anaphoric interpretation is shaped not only by grammatical agreement but also by discourse prominence. From this perspective, antecedents in English discourse may be classified according to their cognitive status.

Highly accessible antecedents are discourse entities that are recent, topical and central to the current focus of attention. They are usually referred to by personal pronouns or other reduced referring expressions. For example: Laura opened the window. She

looked out into the street. Here, Laura is a highly accessible antecedent. It has just been mentioned that it is the grammatical subject, and it functions as the topic of the discourse segment. The pronoun *she* is therefore interpreted without difficulty. In terms of the Givenness Hierarchy, such a referent can be described as in focus [5, p. 275].

Highly accessible antecedents are especially common in narrative discourse. In J. Austen's *Pride and Prejudice*, Elizabeth Bennet often functions as the focal character. When the narrative follows Elizabeth's perception, feminine pronouns referring to her remain clear even when other female characters are present. Her role as the central observing consciousness strengthens her antecedent status [13, p. 142]. This example demonstrates that accessibility is shaped not only by textual distance but also by narrative perspective and focalization.

Activated but non-central antecedents are referents that have already been introduced into the discourse but are not the main center of attention. They are identifiable, yet not always prominent enough to be referred to by a pronoun without ambiguity. For example: David entered the office with Michael. The secretary greeted him.

The pronoun *him* may refer either to David or to Michael. Both referents are possible antecedents. If David is the discourse topic, he may be selected. If Michael has been foregrounded, the interpretation may change. In such cases, a fuller expression is often needed: David entered the office with Michael. The secretary greeted David. The repetition of the proper name reduces ambiguity. From the perspective of M. Ariel's Accessibility Theory, the use of a fuller referring expression indicates lower accessibility or stronger competition among possible antecedents [4, p. 73]. This type of antecedent often occurs in literary scenes with multiple characters. In F. S. Fitzgerald's *The Great Gatsby*, scenes involving Nick, Tom, Daisy, Jordan and Gatsby require careful management of reference. When Tom Buchanan is introduced and described in detail, subsequent masculine pronouns can refer to him because he has become the local center of attention [14, p. 2]. However, when several male characters are present, proper names and descriptive expressions are often necessary to maintain clarity.

Familiar antecedents are referents that are already known to the reader or have been mentioned earlier, but are not currently active in the immediate discourse. Such referents may remain in the reader's discourse memory, but they often require reactivation before pronominal reference becomes possible.

E. Prince's taxonomy of given-new information is useful here because it shows that discourse status has several degrees [3, p. 236]. A familiar referent is not new, but it may not be currently active in the reader's discourse representation. It may be part of the reader's general knowledge of the text, yet not prominent in the current discourse segment. Reactivated antecedents are closely related to familiar antecedents. They are referents that were previously introduced, then backgrounded, and later brought back into the discourse. Reactivation usually requires a more explicit referring expression, such as a proper name, a full noun phrase, or a definite description. For example, in an extended narrative, a character may remain absent from the discourse for several pages. When that character returns, the writer usually uses the character's name before continuing with pronouns. This strategy restores the referent's accessibility and prevents confusion. V. Woolf's *Mrs Dalloway* provides a clear example of this process because the novel frequently moves between different characters, memories and states of consciousness. Clarissa Dalloway, Peter Walsh and Septimus Warren Smith occupy different zones of narrative attention. When the narrative shifts from one consciousness to another, the reader must update the discourse model. In one Clarissa–Peter context, feminine pronominal reference is interpretable because Clarissa remains recoverable through discourse continuity and character salience [15, p. 177].

Inferable antecedents are referents that have not been explicitly mentioned before but can be recovered from the discourse context or from shared world knowledge. This type is often connected with bridging anaphora. For example: They entered an old house. The roof was almost destroyed.

The expression *the roof* does not refer to a previously mentioned noun phrase. Nevertheless, it is easily understood because the concept of a house activates knowledge of its parts. The antecedent is therefore not a word in the preceding text, but a conceptual frame associated with the house. H. Clark's work on bridging is important for this type of anaphora. H. Clark showed that discourse comprehension often requires the hearer to construct links between explicitly mentioned entities and inferable associated entities [10, p. 169]. This means that anaphoric reference cannot be reduced to direct co-reference. Sometimes a referent is accessible because it belongs to a frame activated by the discourse. Inferable antecedents are also frequent in literary prose. If a narrative mentions a wedding, the reader can easily interpret later references to the bride, the guests or the ceremony. These expressions do not require prior explicit men-

tion because the frame supplies the necessary inferential background. Thus, cognitive status may depend not only on textual presence but also on conceptual knowledge.

Competing antecedents occur when two or more discourse entities are grammatically and semantically possible antecedents for the same anaphoric expression. This type clearly shows the limits of a purely grammatical explanation of anaphora. For example: John spoke to Robert after the meeting. He looked worried. The pronoun *he* may refer either to John or to Robert. Both are masculine, singular and recently mentioned. The interpretation depends on discourse cues such as topicality, semantic plausibility and contextual expectation. If the previous discourse has been centered on John, John is likely to be selected. If Robert has been presented as the emotionally affected participant, Robert may become the intended antecedent. Competing antecedents increase processing difficulty. A. Garnham argues that pronoun interpretation depends on mental representations built during comprehension [8, p. 7]. When more than one referent fits the pronoun, the reader must evaluate salience, plausibility and coherence. In ordinary discourse, excessive ambiguity may weaken coherence. For this reason, writers often avoid unclear pronoun reference by repeating a proper name or using a definite description. In literary prose, however, competition between antecedents may sometimes be used deliberately to create suspense, irony or psychological complexity.

The classification above shows that antecedent status is not fixed. It changes according to several interacting factors. Recency makes a referent easier to retrieve, but it is not always decisive. A recently mentioned referent may be peripheral, while an earlier referent may remain topical. Topicality is often stronger than recency. A referent functioning as the main topic may remain accessible across several sentences. T. Givón's account of topic continuity is relevant here because discourse referents differ in persistence and prominence [7, p. 17]. Grammatical role also influences accessibility. In English, subjects are often more prominent than objects. Centering Theory explains this tendency by connecting grammatical ranking with local discourse coherence [6, p. 204]. However, context may override subject preference. Semantic plausibility affects interpretation when more than one antecedent is grammatically possible. For example, in the sentence "The mother comforted the child because she was crying," the pronoun *she* could grammatically refer to either the mother or the child if both are female; however, semantic plausibility favors the child as the more likely antecedent. Discourse continuity refers to the mainte-

nance of the same center of attention. When discourse continues with the same character or idea, pronouns are natural. When attention shifts, fuller forms are often needed. Inferential support allows readers to identify referents that have not been directly mentioned. Expressions such as the menu following a reference to the restaurant, or the platform following a reference to the train station, are interpreted through conceptual frames. Competition reduces accessibility. If several possible antecedents share the same gender, number, or semantic class, pronominal reference becomes more ambiguous. In such contexts, English often favors proper names or fuller noun phrases. These factors do not operate separately. In most discourse contexts, they interact. The cognitive status of an antecedent is therefore a dynamic result of multiple discourse conditions.

English literary prose provides valuable material for the study of anaphora because narrative discourse requires continuous tracking of characters, objects and states of consciousness. Unlike isolated grammar examples, novels show how reference operates across longer textual stretches and how anaphora contributes to viewpoint, characterization and narrative coherence. In J. Austen's *Pride and Prejudice*, Elizabeth Bennet often functions as the central consciousness through which events are evaluated. When the narrative follows Elizabeth's observations, the pronoun *she* can refer to her even in scenes where other female characters are present. Her antecedent status is strengthened by her role as the focal character [13, p. 142].

In F. S. Fitzgerald's *The Great Gatsby*, anaphoric reference is closely related to Nick Carraway's role as narrator and observer. Characters such as Tom Buchanan and Jay Gatsby become salient when Nick's narrative attention is directed toward them. Once a character is established as the local topic, pronouns can maintain reference efficiently. However, when several male characters are present, proper names are often necessary to prevent ambiguity [14, p. 2].

V. Woolf's *Mrs Dalloway* presents a different kind of referential complexity. The novel is structured around interior consciousness, memory, and shifting perspectives. Pronouns must therefore be interpreted in relation to the current consciousness being represented. When the discourse follows Clarissa Dalloway's thoughts, feminine pronouns referring to her are supported by continuity of consciousness; when the narrative shifts, the reader must update the discourse model [15, p. 177]. These examples show that literary anaphora is not merely a grammatical device. It helps organize narrative attention, preserve character continuity and guide the reader through changes

of viewpoint. Thus, the choice between a pronoun, a proper name and a definite description has both cognitive and stylistic significance.

Conclusions. The analysis demonstrates that the cognitive status of antecedents plays a key role in interpreting anaphora in English discourse. Anaphoric expressions cannot be explained only through grammatical agreement, syntactic position or linear proximity. The antecedent of an anaphoric expression is not merely a preceding noun phrase, but a discourse entity represented in the reader's mental model and interpreted according to its accessibility, salience and contextual relevance.

Some referents are highly accessible because they are recent, topical and central to the current focus of attention. Others are activated but not central and require fuller forms when ambiguity is possible. Familiar antecedents may need to be reactivated after being absent from the discourse for some time. Inferable antecedents show that anaphoric reference may depend on frames, background knowledge and pragmatic inference. Competing antecedents reveal the limits of purely grammatical explanations. The proposed classification treats anaphora as a dynamic process shaped

by cognitive and pragmatic factors. Highly accessible, activated, familiar, inferable, competing and reactivated antecedents represent different positions on a scale of discourse accessibility. A referent may move from one status to another as discourse develops. The discussion of English literary prose confirms that anaphora is closely connected with narrative organization. In J. Austen's *Pride and Prejudice*, Elizabeth Bennet's role as a focal character supports repeated pronominal reference. In F. S. Fitzgerald's *The Great Gatsby*, pronoun interpretation depends on local character salience within Nick Carraway's narrative perspective. In V. Woolf's *Mrs Dalloway*, shifts of consciousness make antecedent status especially dynamic. The article concludes that English discourse anaphora is best understood as a system for managing shared attention. A pronoun signals that the intended referent is highly accessible; a definite description signals identifiability; a proper name or fuller noun phrase may re-establish a referent whose accessibility has weakened or whose interpretation is threatened by competition. Therefore, the cognitive status of antecedents is essential for understanding coherence, referential continuity and pragmatic meaning in English discourse.

Bibliography:

1. Chafe, W. L. Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View. In: Li, C. N. (Ed.). *Subject and Topic*. New York: Academic Press, 1976, pp. 25–55.
2. Clark, H. H., Haviland, S. E. Comprehension and the Given-New Contract. In: Freedle, R. O. (Ed.). *Discourse Production and Comprehension*. Norwood, NJ: Ablex, 1977, pp. 1–40.
3. Prince, E. F. Toward a Taxonomy of Given-New Information. In: Cole, P. (Ed.). *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press, 1981, pp. 223–255.
4. Ariel, M. *Accessing Noun-Phrase Antecedents*. London: Routledge, 1990. 277 p.
5. Gundel, J. K., Hedberg, N., Zacharski, R. Cognitive Status and the Form of Referring Expressions in Discourse. *Language*, 1993, Vol. 69, No. 2, pp. 274–307.
6. Grosz, B. J., Joshi, A. K., Weinstein, S. Centering: A Framework for Modeling the Local Coherence of Discourse. *Computational Linguistics*, 1995, Vol. 21, No. 2, pp. 203–225.
7. Givón, T. *Topic Continuity in Discourse: A Quantitative Cross-Language Study*. Amsterdam: John Benjamins, 1983. 493 p.
8. Garnham, A. *Mental Models and the Interpretation of Anaphora*. Hove: Psychology Press, 2001. 208 p.
9. Sanford, A. J., Garrod, S. C. *Understanding Written Language: Explorations in Comprehension beyond the Sentence*. Chichester: Wiley, 1981. 208 p.
10. Clark, H. H. Bridging. In: Schank, R. C., Nash-Webber, B. L. (Eds.). *Theoretical Issues in Natural Language Processing*. Cambridge, MA: Association for Computational Linguistics, 1975, pp. 169–174.
11. Cornish, F. *Anaphora, Discourse, and Understanding: Evidence from English and French*. Oxford: Clarendon Press, 1999. 264 p.
12. Halliday M. A. K., Hasan R. *Cohesion in English*. London: Longman, 1976. 374 p.
13. Austen, J. *Pride and Prejudice*. London: Penguin Classics, 2003. 480 p.
14. Fitzgerald, F. S. *The Great Gatsby*. London: Penguin Classics, 2000. 192 p.
15. Woolf, V. *Mrs Dalloway*. London: Penguin Classics, 2000. 224 p.

Раджабова С. КОГНІТИВНИЙ СТАТУС АНТЕЦЕДЕНТІВ В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ДИСКУРСНІЙ АНАФОРІ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті досліджується когнітивний статус антецедентів в англійській дискурсній анафорі. У ній стверджується, що анафоричну інтерпретацію не можна пояснити лише граматичною узгодженістю, синтаксичною позицією або лінійною близькістю між анафорою та її антецедентом. У дискурсі антецедент – це не просто попередня іменникова фраза, а дискурсна сутність, представлена

в ментальній моделі читача. Його інтерпретація керується когнітивною доступністю, на яку впливає те, як недавно було згадано референт, його актуальність, граматична роль, безперервність дискурсу, семантична правдоподібність, висновок та наявність конкуруючих референтів. Стаття спирається на теорію потоку інформації В. Чейфа, теорію доступності М. Аріеля, таксономію нової інформації Е. Прінса, ієрархію даності Дж. Гюнделя, Н. Хедберга та Р. Захарського, а також теорію центрування Б. Гроса, А. Джоші та С. Вайнштейна. Приклади з «Гордості та упередження» Дж. Остін, «Великого Гетсбі» Ф. С. Фіцджеральда та «Місіс Деллоуей» В. Вулф показують, що інтерпретація займенників тісно пов'язана з наративним фокусом, виразністю персонажів та розподілом уваги в дискурсі. У статті робиться висновок, що когнітивний статус антецедентів є важливим для пояснення когерентності, референційної безперервності та прагматичного значення в англійському дискурсі. Аналіз демонструє, що когнітивний статус антецедентів є центральним для інтерпретації анафори в англійському дискурсі. Суто граматичне пояснення не може пояснити, чому деякі займенники легко інтерпретуються, а інші залишаються неоднозначними. Воно також не може пояснити, чому письменники іноді повторюють власне ім'я, коли займенник був би граматично можливим. Цей вибір стає зрозумілим лише тоді, коли референція аналізується у зв'язку з дискурс-пізнанням. Дослідження показало, що антецеденти відрізняються своєю когнітивною доступністю.

Ключові слова: анафора, антецедент, когнітивний статус, дискурс, доступність, даність, художня проза.

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Томчаковська Ю. О.

<https://orcid.org/0000-0003-0117-2704>

Національний університет «Одеська юридична академія»

Лесневська К. В.

<https://orcid.org/0000-0003-0903-4170>

Національний університет «Одеська юридична академія»

Сташук Т. І.

<https://orcid.org/0000-0002-3475-6530>

Національний університет «Одеська юридична академія»

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Статтю присвячено комплексному дослідженню структурно-семантичних особливостей англomовної термінології бухгалтерського обліку як складової сучасного професійного економічного дискурсу. Метою статті є визначення структурних моделей англomовних бухгалтерських термінів, аналіз основних способів їх творення, дослідження семантичних особливостей і встановлення сучасних тенденцій розвитку англomовної бухгалтерської терміносистеми. Матеріалом дослідження стали 620 термінологічних одиниць, дібраних методом суцільної вибірки зі спеціалізованих словників та електронних лексикографічних ресурсів. У роботі використано описовий, структурний, семантичний, словотвірний, компонентний і кількісний методи аналізу. У результаті дослідження встановлено, що найбільш продуктивними структурними моделями є дво- і трикомпонентні термінологічні словосполучення, тоді як основними способами термінотворення виступають словосполучення, словоскладання, афіксація та аббревіація. З'ясовано, що англomовна бухгалтерська термінологія характеризується системністю, високим рівнем структурної впорядкованості та наявністю таких семантичних явищ, як полісемія, синонімія, антонімія і термінологічна варіантність. Визначено основні тенденції розвитку сучасної бухгалтерської терміносистеми, серед яких зростання кількості багатоконпонентних термінів, активне використання міжнародних аббревіатур, а також поповнення термінологічного складу лексики, пов'язаною з цифровими технологіями та автоматизацією бухгалтерського обліку. Отримані результати поглиблюють уявлення про закономірності функціонування англomовної бухгалтерської термінології та можуть бути використані у подальших лінгвістичних (термінознавчих і перекладознавчих) дослідженнях, а також у практиці викладання англійської мови професійного спрямування для здобувачів освіти відповідної спеціальності.

Ключові слова: англomовна термінологія бухгалтерського обліку, бухгалтерський дискурс, семантика, словотворення, структурна модель, терміносистема, термінологічне словосполучення.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку міжнародної економіки, глобалізація фінансових ринків, гармонізація стандартів бухгалтерського обліку та активне використання англійської мови як основного засобу професійної комунікації зумовлюють постійне розширення й оновлення англomовної бухгалтерської терміносистеми. Термінологія бухгалтерського обліку є складною, динамічною та системно організованою сукупністю мовних одиниць,

що відображають розвиток економічної науки, зміни в нормативно-правовому регулюванні та практиці фінансової діяльності. Водночас вона характеризується значною структурною різноманітністю, наявністю багатоконпонентних термінів, аббревіатур, термінологічних словосполучень, а також семантичними процесами полісемії, синонімії, детермінологізації та метафоризації, що ускладнюють їх систематизацію й лінгвістичний опис [4].

Попри наявність праць, присвячених економічній та бухгалтерській термінології, більшість досліджень зосереджується на питаннях перекладу професійної лексики або окремих аспектах її функціонування у спеціалізованому дискурсі [2; 3; 5]. Натомість структурно-семантичні характеристики англomовної термінології бухгалтерського обліку як цілісної терміносистеми, закономірності її формування, способи словотворення, особливості семантичної організації та тенденції розвитку залишаються недостатньо комплексно висвітленими, що зумовлює необхідність системного лінгвістичного аналізу англomовної бухгалтерської термінології з урахуванням сучасних тенденцій розвитку професійного дискурсу та міжнародної фінансової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика англomовної економічної та бухгалтерської термінології активно досліджується в сучасному мовознавстві. Наукові праці присвячені визначенню сутності економічного терміна, його місця в загальній терміносистемі, структурним і семантичним особливостям економічної лексики, способам словотворення та закономірностям функціонування спеціальної лексики у професійному дискурсі [1; 4; 6]. Значна увага приділяється питанням перекладу англomовної бухгалтерської та економічної термінології українською мовою, використанню перекладацьких трансформацій, проблемам еквівалентності та передачі професійних понять у міжмовній комунікації [2; 3; 5]. Окремий напрям досліджень охоплює продуктивні словотвірні моделі, особливості аббревіації, усичення, процеси детермінологізації та міжнародної гармонізації економічної термінології [7–9]. Водночас сучасні спеціалізовані словники та електронні лексикографічні ресурси містять значний масив актуальної бухгалтерської термінології, що відображає сучасний стан розвитку професійної мови та може слугувати надійною емпіричною базою для структурно-семантичних досліджень [10–12]. Незважаючи на наявність значної кількості праць, комплексний аналіз структурних моделей і семантичної організації англomовної термінології бухгалтерського обліку як цілісної терміносистеми залишається недостатньо висвітленим, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні структурно-семантичних особливостей англomовної термінології бухгалтерського обліку, визначенні її структурних моделей, семантичних характеристик, основних

способів словотворення та закономірностей функціонування в сучасному професійному дискурсі.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: уточнити поняття англomовної термінології бухгалтерського обліку як спеціалізованої терміносистеми; охарактеризувати структурні моделі англomовних бухгалтерських термінів; проаналізувати основні способи творення термінологічних одиниць; дослідити семантичні особливості англomовної бухгалтерської термінології, зокрема явища полісемії, синонімії, антонімії та термінологічної варіантності; визначити найбільш продуктивні типи термінологічних одиниць і встановити тенденції розвитку сучасної англomовної бухгалтерської терміносистеми.

Об'єктом дослідження є англomовна термінологія бухгалтерського обліку. Предметом дослідження виступають структурні моделі, семантичні характеристики та словотвірні особливості англomовних термінів бухгалтерського обліку.

Матеріалом дослідження слугували 620 англomовних термінологічних одиниць бухгалтерського обліку, дібраних методом суцільної вибірки зі спеціалізованих лексикографічних джерел *Dictionary of Economic Terms* [10], електронного ресурсу *The Economist. The A to Z of Economics* [11] та онлайн-словника *UWorld Accounting Dictionary* [12].

Виклад основного матеріалу. Аналіз корпусу із 620 англomовних термінів бухгалтерського обліку засвідчив, що сучасна бухгалтерська терміносистема є відкритою, динамічною та ієрархічно організованою сукупністю спеціальної лексики, яка постійно поповнюється новими номінаціями під впливом розвитку міжнародних стандартів фінансової звітності, цифровізації бухгалтерської діяльності, автоматизації фінансових процесів та глобалізації економічної комунікації. Усі термінологічні одиниці перебувають у тісних системних зв'язках, формуючи цілісну професійну систему, у якій кожен термін займає визначене місце відповідно до поняттєвої структури бухгалтерського обліку.

Дослідження структурної організації англomовної бухгалтерської термінології показало, що найчисленнішу групу становлять двокомпонентні термінологічні словосполучення, які охоплюють близько 42 % проаналізованого матеріалу. До них належать такі одиниці, як *financial statement*, *accounting policy*, *tax liability*, *cash flow*. Їх продуктивність пояснюється прагненням до максимально точного позначення професійних понять при збереженні лаконічності мовного оформлення. Значну частку становлять трикомпонентні терміни (приблизно 29 %), серед яких *statement of financial*

position, deferred tax asset, statement of cash flows. Однокомпонентні терміни (*asset, liability, equity, revenue, depreciation*) складають близько 18 % вибірки, тоді як багатокомпонентні конструкції із чотирьох і більше компонентів становлять приблизно 11 %. Таким чином, понад дві третини англomовної бухгалтерської термінології представлені дво- і трикомпонентними моделями, що свідчить про тенденцію до деталізації професійних понять шляхом синтаксичного розширення терміна.

Аналіз словотвірних особливостей засвідчив, що провідним способом формування бухгалтерської термінології є утворення термінологічних словосполучень, які складають понад половину всіх досліджених одиниць. Висока продуктивність цього способу пояснюється необхідністю максимально точної номінації складних економічних процесів, фінансових операцій та облікових категорій. Значну роль відіграє словоскладання, характерне для сучасної англійської мови (*bookkeeping, shareholder, bookkeeping system*). Досить активно використовуються афіксальні моделі, насамперед із префіксами *non-, re-, de-, under-, over-* та суфіксами *-tion, -ment, -ance, -ity*, які забезпечують формування нових спеціалізованих понять. Важливим способом словотворення залишається аббревіація, що відображає прагнення до мовної економії та стандартизації професійної комунікації. До найбільш уживаних скорочень належать *IFRS, IAS, GAAP, CPA, EBITDA*, які функціонують як повноцінні термінологічні одиниці міжнародного бухгалтерського дискурсу.

Дослідження семантичної організації англomовної бухгалтерської термінології дало змогу встановити, що, незважаючи на прагнення терміносистеми до однозначності, її одиницям властиві основні лексико-семантичні процеси. Найпоширенішим явищем є полісемія, що характерна насамперед для загальноекономічної лексики, інтегрованої до бухгалтерського дискурсу. Такі терміни, як *capital, equity, provision, reserve, account*, реалізують різні значення залежно від професійного контексту. Полісемія зумовлена міжгалузевим використанням економічної термінології у фінансах, аудиті, банківській справі, менеджменті та податковому обліку.

У межах досліджуваної терміносистеми широко представлені синонімічні відношення, які виникають унаслідок функціонування британського й американського варіантів англійської мови, а також розвитку міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Наприклад, паралельно функціонують терміни *turnover* і *revenue, stock*

і *inventory, creditor* і *accounts payable*. Такі синонімічні пари забезпечують варіативність професійного мовлення без порушення змістової тотожності понять.

Антонімічні зв'язки є одним із найважливіших механізмів системної організації бухгалтерської термінології. Найбільш типовими є опозиції *asset – liability, debit – credit, profit – loss, income – expenditure, tangible – intangible*, які відображають бінарний характер економічних процесів і сприяють чіткій класифікації фінансових категорій.

Під час аналізу також було виявлено явище термінологічної варіантності, що реалізується у співіснуванні повних і скорочених назв (*International Financial Reporting Standards – IFRS*), використанні альтернативних найменувань одного поняття, а також паралельному функціонуванні нормативних і професійно-уживаних варіантів термінів. Подібна варіантність зумовлена розвитком міжнародної бухгалтерської практики та адаптацією англomовної термінології до різних професійних середовищ.

Аналіз граматичної структури досліджуваного матеріалу показав, що найбільш продуктивними є іменникові терміни та іменникові словосполучення, які становлять понад 80 % усієї вибірки. Значно рідше функціонують дієслівні, прикметникові та прислівникові терміни. Домінування іменникових конструкцій пояснюється їх високою номінативною здатністю та можливістю точно репрезентувати професійні поняття бухгалтерського обліку.

Отримані результати дозволили встановити основні тенденції розвитку сучасної англomовної бухгалтерської терміносистеми. Насамперед спостерігається постійне збільшення кількості багатокомпонентних термінів, що пов'язано з деталізацією фінансових процесів та ускладненням професійної діяльності. Інтенсивно зростає кількість міжнародних аббревіатур, які забезпечують стандартизацію професійної комунікації. Помітною тенденцією є активне поповнення терміносистеми одиницями, пов'язаними з цифровими технологіями, автоматизованим бухгалтерським обліком, штучним інтелектом, блокчейн-технологіями та цифровим аудитом (*cloud accounting, blockchain accounting, AI-assisted auditing*). Водночас швидко розвивається термінологія, що відображає концепцію сталого розвитку та ESG-звітності (*sustainability reporting, carbon accounting, environmental liabilities*), яка останніми роками стала одним із провідних напрямів розвитку міжнародної фінансової звітності.

Таким чином, англomовна термінологія бухгалтерського обліку являє собою високоорганізовану спеціалізовану терміносистему, якій властиві структурна впорядкованість, продуктивні словотвірні моделі, розвинена система семантичних відношень та динамічний розвиток під впливом сучасних економічних, технологічних і глобалізаційних процесів. Отримані результати підтверджують, що досліджувана терміносистема характеризується високим рівнем системності, відкритості до інновацій та здатністю оперативно реагувати на зміни у сфері міжнародного бухгалтерського обліку й фінансової комунікації.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що англomовна термінологія бухгалтерського обліку є динамічною, відкритою та системно організованою терміносистемою, яка постійно розвивається під впливом глобалізації економічних процесів, міжнародної стандартизації фінансової звітності та цифрової трансформації професійної діяльності. З'ясовано, що її структурною особливістю є переважання дво- і трикомпонентних термінологічних словосполучень, які забезпечують точність і однозначність номінації спеціальних понять.

Встановлено, що найпродуктивнішими способами творення бухгалтерських термінів виступають термінологічні словосполучення, словоскладання, афіксація та аббревіація, які забезпечують активне поповнення термінологічного складу відповідно до потреб сучасної професійної комунікації. Семантичний аналіз засвідчив наявність полісемії, синонімії, антонімії та термінологічної варіантності, що відображають складність і системність функціонування англomовної бухгалтерської лексики. Отримані результати поглиблюють уявлення про закономірності структурної та семантичної організації англomовної бухгалтерської терміносистеми й можуть бути використані у термінознавчих, перекладознавчих і лексикографічних дослідженнях, а також у практиці викладання англійської мови професійного спрямування. Перспективи подальших досліджень убачаємо у проведенні корпусного аналізу англomовної бухгалтерської термінології, вивченні її функціонування в різних жанрах професійного дискурсу та дослідженні новітніх термінологічних одиниць, пов'язаних із цифровими технологіями, автоматизацією бухгалтерського обліку та штучним інтелектом.

Список літератури:

1. Бебих В. В. Семантичні особливості англійської термінології бухгалтерського обліку і аудиту як складової загальноекономічної терміносистеми. Науковий блог Національного університету «Острозька академія». 23 лютого 2015. URL: <https://naub.ua.edu.ua/semantychni-osoblyvosti-anhlijskoyi/> (дата звернення: 08.07.2026).
2. Воскобойник В. І., Василішин С. І. Лексико-семантичні особливості перекладу термінології англomовного бухгалтерського дискурсу. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2023. Вип. 2 (205). С. 31–37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-4>
3. Воскобойник В. І., Тагільцева Я. М. Особливості перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою. Закарпатські філологічні студії. 2022. Вип. 22. Т. 2. С. 148–153.
4. Ішук А. А. Структурні та семантичні особливості англomовної економічної термінології. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). № 2, ч. 1. С. 141–145. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/24>
5. Коваленко О. В. Особливості перекладу економічних термінів з англійської українською мовою у текстах новин у мережі Інтернет. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 3. С. 80–86.
6. Лиса Н. С., Янкова Т. М. Структурно-семантичні особливості сучасної економічної термінології. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2013. Вип. 14. С. 62–71.
7. Остапченко О. Б. Структурні особливості усічень в англійській економічній терміносистемі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. 2007. Вип. 2. С. 229–233.
8. Толчесова Т. С. Продуктивність моделювання термінів бізнес-економіки в англійській мові та їхня міжнародна гармонізація. Науковий часопис Національного Педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. 2015. Вип. 13. С. 190–195.
9. Фурсова Л. І. Семантичні зміни у процесі детермінологізації сучасної англійської економічної лексики: парадигматичний і синтагматичний аспекти. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Збірник наукових праць. 2006. Вип. 9. С. 331–342.
10. Dictionary of Economic terms / K. Kraus, N. Kraus. – Poltava: Skytek, 2013. – 84 p.
11. The Economist. The A to Z of Economics. URL: <https://www.economist.com/economics-a-to-z> (дата звернення: 08.07.2026).
12. UWorld Accounting. Accounting Dictionary. URL: <https://accounting.uworld.com/cpa-review/lc/accounting-dictionary/> (дата звернення: 08.07.2026).

Tomchakovska Yu. O., Lesnevskaya K. V., Stashuk T. I. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH ACCOUNTING TERMINOLOGY

The article presents a comprehensive study of the structural and semantic features of English accounting terminology as an essential component of contemporary professional economic discourse. The aim of the study is to identify the structural models of English accounting terms, analyze the principal mechanisms of their formation, investigate their semantic characteristics, and determine current trends in the development of the English accounting terminological system. The research corpus comprises 620 terminological units selected through continuous sampling from specialized dictionaries and electronic lexicographic resources. The study employs descriptive, structural, semantic, word-formation, componential, and quantitative methods of analysis. The findings demonstrate that two- and three-component terminological word combinations represent the most productive structural models, whereas terminological combinations, compounding, affixation, and abbreviation constitute the principal mechanisms of term formation. The analysis reveals that English-language accounting terminology is characterized by systematic organization, a high degree of structural coherence, and semantic phenomena such as polysemy, synonymy, antonymy, and terminological variation. The study also identifies the major trends in the development of the contemporary accounting terminological system, including the growing use of multi-word terms, the widespread adoption of international abbreviations, and the continuous expansion of the terminological inventory through lexical units related to digital technologies and the automation of accounting processes. The findings contribute to a deeper understanding of the principles governing the functioning of English accounting terminology and may be applied in further linguistic research, particularly in terminology and translation studies, as well as in teaching English for Specific Purposes to students majoring in Accounting and related disciplines.

Keywords: accounting discourse, English accounting terminology, semantics, structural model, term formation, terminological system, terminological word combination.

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Томчаковський О. Г.<https://orcid.org/0000-0001-6586-8095>

Національний університет «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В АНГЛОМОВНОМУ РІЗНОЖАНРОВОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено комплексному дослідженню функцій невербальних елементів в англomовному різножанровому дискурсі. У сучасному англomовному дискурсі невербальні елементи дедалі частіше виконують не лише ілюстративну, а й смислотворчу, когнітивну та прагматичну функції, що потребує їх комплексного лінгвістичного аналізу в різних жанрах комунікації. Метою статті є визначення функцій невербальних елементів, аналіз особливостей їх взаємодії з вербальними компонентами та встановлення жанрової специфіки їх реалізації в англomовному різножанровому дискурсі. Матеріалом дослідження став авторський корпус англomовних полікодових текстів, сформований із художнього, рекламного, медійного, освітнього та наукового дискурсів. Установлено, що невербальні елементи є повноцінними семіотичними одиницями, які забезпечують реалізацію інформаційної, когнітивної, прагматичної, акцентувальної, емоційно-експресивної, структурно-організаційної, інтерпретаційної та переконувальної функцій. Доведено, що їх функціональне навантаження визначається жанровою природою дискурсу, комунікативною ситуацією та прагматичною метою автора. Виявлено, що у художньому дискурсі невербальні компоненти сприяють розкриттю психологічного стану персонажів і створенню художньої образності, у рекламному забезпечують атрактивність і сугестивний вплив, у медійному підвищують інформативність та оперативність сприйняття повідомлення, тоді як в освітньому й науковому дискурсах виконують когнітивну, пояснювальну та систематизувальну функції. Аналіз засвідчив, що вербальні й невербальні компоненти перебувають у відношеннях взаємодоповнення, семантичної інтеграції та функціональної взаємозалежності, утворюючи єдину мультимодальну систему, у межах якої смисл повідомлення формується завдяки синергії різних семіотичних кодів. Отримані результати поглиблюють теоретичні уявлення про закономірності функціонування невербальних елементів у сучасному англomовному дискурсі та можуть бути використані у подальших дослідженнях мультимодальної комунікації, дискурсології, когнітивної лінгвістики, семіотики й міжсеміотичної взаємодії, а також у практиці викладання англійської мови та аналізу полікодових текстів.

Ключові слова: англomовний дискурс, вербальні компоненти, мультимодальність, невербальні елементи, полікодовий текст, семіотика, функції невербальних елементів.

Постановка проблеми. Сучасний англomовний дискурс характеризується активним використанням не лише вербальних, а й невербальних засобів комунікації, які відіграють важливу роль у формуванні, передачі та інтерпретації повідомлення. У різножанровому дискурсі невербальні елементи – візуальні образи, графічні засоби, колір, шрифт, жести, міміка, просторове розташування, інтонація та інші компоненти – забезпечують реалізацію комунікативних намірів адресанта, підсилюють прагматичний вплив повідомлення та сприяють ефективнішому сприйняттю інформації. Зростання ролі мультимодальної комунікації

в сучасному інформаційному просторі зумовлює необхідність комплексного дослідження функцій невербальних елементів у різних жанрах англomовного дискурсу, оскільки їх використання залежить від комунікативної мети, жанрових особливостей тексту та специфіки адресата [7].

Попри значну кількість праць, присвячених полікодовим текстам, мультимодальності та взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації [1; 2; 3; 9], функціональні особливості невербальних елементів у різножанровому англomовному дискурсі залишаються недостатньо систематизованими. Особливої уваги потребує виявлення їхніх комунікатив-

них, прагматичних, когнітивних та текстоорганізувальних функцій, а також встановлення специфіки реалізації цих функцій залежно від жанру дискурсу. Це зумовлює актуальність комплексного лінгвістичного аналізу невербальних елементів як невід'ємної складової сучасної англомовної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема невербальних елементів у сучасному дискурсі розглядається в межах досліджень полікодності, мультимодальності, візуальної комунікації та взаємодії вербальних і невербальних компонентів. У наукових працях увага зосереджується на полікодному тексті як засобі організації змісту, на специфіці полікодних художніх, освітніх, рекламних і наукових текстів, а також на ролі візуальних компонентів у сприйнятті та інтерпретації інформації [1; 3–6; 8]. Окремий напрям становлять дослідження мультимодальності як соціально-семіотичного явища, де невербальні засоби розглядаються як повноцінні елементи комунікативного процесу [7]. Важливими для теми є також праці, присвячені вербальним і невербальним аспектам англомовного дискурсу, процесам диверсифікації невербальних компонентів та їхньому функціонуванню в різних комунікативних ситуаціях [2; 9]. Лексикографічні дослідження доповнюють цей напрям, оскільки демонструють значення ілюстративних, графічних і візуальних засобів у структуруванні знань та полегшенні сприйняття інформації [8; 10]. Отже, наявні праці створюють ґрунтовну теоретичну базу для вивчення полікодності та мультимодальної природи дискурсу, однак функції невербальних елементів саме в англомовному різножанровому дискурсі потребують подальшого системного аналізу.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні функцій невербальних елементів в англомовному різножанровому дискурсі, визначенні їхньої ролі у формуванні змісту повідомлення, забезпеченні комунікативної ефективності та реалізації прагматичного потенціалу тексту. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- уточнити поняття невербальних елементів як складової англомовного різножанрового дискурсу;
- визначити основні типи невербальних елементів, що функціонують у різножанровому дискурсі;
- охарактеризувати основні функції невербальних елементів у різних жанрах англомовного дискурсу;
- проаналізувати особливості взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації;
- встановити жанрову специфіку реалізації невербальних елементів та визначити їхню роль у досягненні комунікативної мети.

Об'єктом дослідження є невербальні елементи сучасного англомовного різножанрового дискурсу. Предметом дослідження виступають функції невербальних елементів, особливості їх взаємодії з вербальними компонентами та специфіка реалізації в англомовному різножанровому дискурсі.

Матеріалом дослідження слугував авторський корпус зі 100 англомовних полікодних текстів, сформований методом суцільної вибірки з відкритих англомовних електронних ресурсів. До корпусу увійшло по 20 текстів кожного жанру, що забезпечило можливість зіставного аналізу функціонування невербальних елементів у різних типах дискурсу. Зокрема, художній дискурс представлений уривками із сучасних англомовних романів і графічних оповідань, що містять взаємодію вербального тексту з візуальними компонентами; рекламний дискурс – друкованими та цифровими рекламними повідомленнями міжнародних брендів; медійний дискурс – матеріалами англомовних новинних інтернет-видань, які поєднують текст із фотографіями, інфографікою та іншими візуальними засобами; освітній дискурс – навчальними матеріалами, електронними підручниками, освітніми платформами та презентаціями; науковий дискурс – статтями відкритого доступу, що містять графіки, таблиці, схеми, діаграми та інші невербальні компоненти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз корпусу англомовних полікодних текстів, сформованого на матеріалі художнього, рекламного, медійного, освітнього та наукового дискурсів, підтвердив, що невербальні елементи становлять невід'ємний компонент сучасної англомовної комунікації й функціонують як рівноправні складові процесу конструювання смислу. Дослідження засвідчило, що в сучасному дискурсі невербальні засоби вже не виконують виключно ілюстративної або декоративної ролі, а беруть безпосередню участь у формуванні змісту повідомлення, його прагматичного потенціалу та когнітивної організації. У всіх проаналізованих жанрах простежується тенденція до посилення полікодності, що свідчить про поступовий перехід від лінійної текстової комунікації до мультимодальної моделі передачі інформації.

У процесі аналізу уточнено поняття невербальних елементів як комплексу семіотично неоднорідних компонентів, що функціонують у взаємодії з вербальним повідомленням і забезпечують реалізацію комунікативного задуму автора. До них належать не лише традиційні візуальні компоненти (фотографії, малюнки, графіки, таблиці, схеми, інфографіка), а й засоби графічного оформ-

лення тексту, колір, типографічні характеристики, композиція сторінки, просторова організація інформації, а також кінесичні, проксемічні та просодичні компоненти, експліковані або імпліковані у художньому дискурсі. Таким чином, невербальні елементи репрезентують окрему семіотичну систему, яка взаємодіє з мовною системою за принципом функціональної комплементарності.

Матеріал дослідження засвідчив, що жанрова належність дискурсу безпосередньо визначає вибір невербальних засобів та інтенсивність їх використання. У рекламному й медійному дискурсах переважають фотографії, колір, композиційне структурування, піктограми, логотипи та інфографіка. Освітній і науковий дискурси характеризуються широким використанням схем, таблиць, графіків, формул, діаграм та інших засобів візуалізації знань. Натомість у художньому дискурсі невербальний компонент переважно реалізується опосередковано через мовний опис жестів, міміки, погляду, пози, темпу мовлення, пауз, інтонації та інших невербальних проявів комунікативної поведінки персонажів. Така відмінність свідчить про існування жанрово детермінованих моделей інтеграції вербального та невербального кодів.

Дослідження функціонального потенціалу невербальних елементів показало, що вони реалізують складну багаторівневу систему взаємопов'язаних функцій. Найбільш універсальною є інформаційна функція, яка полягає у передачі значної частини змісту без залучення додаткового вербального матеріалу. У науковому та освітньому дискурсах саме невербальні компоненти нерідко виступають головними носіями фактичної інформації, тоді як вербальний текст виконує інтерпретаційну або пояснювальну роль. Особливо показовими є графіки, таблиці та інфографіка, які забезпечують високий рівень компресії інформації, що практично неможливо досягти засобами суто лінійного тексту.

Не менш значущою виявилася когнітивна функція невербальних елементів. Аналіз корпусу засвідчив, що візуалізація інформації суттєво полегшує процес концептуалізації складних понять, сприяє встановленню логічних зв'язків між елементами повідомлення та оптимізує процеси категоризації знань. Особливо виразно ця закономірність простежується в освітньому та науковому дискурсах, де схеми й діаграми виконують функцію своєрідних когнітивних моделей, що відображають внутрішню структуру явища або процесу. У такому разі невербальний компонент перестає бути ілюстрацією тексту й перетворюється на самостійну форму репрезентації знань.

У рекламному дискурсі домінує прагматична функція невербальних елементів. Встановлено, що фотографії, кольорові рішення, композиція рекламного повідомлення та графічне виділення ключових елементів не лише привертають увагу адресата, а й формують його емоційне ставлення до продукту ще до прочитання основного тексту. Саме невербальний компонент найчастіше визначає перше враження реципієнта, тоді як вербальний текст лише конкретизує вже сформований образ. Це свідчить про зміну співвідношення між кодами: у сучасній рекламі візуальна інформація дедалі частіше виконує провідну роль, а словесний компонент набуває допоміжного характеру.

Аналіз художнього дискурсу показав, що невербальні елементи забезпечують реалізацію передусім характеротворчої, психологічної та інтерпретаційної функцій. Авторські описи жестів, міміки, погляду, рухів, темпу мовлення чи пауз значно розширюють смисловий простір тексту, оскільки дозволяють експлікувати приховані емоційні стани персонажів без їх прямої вербалізації. У більшості випадків саме невербальний опис стає основним засобом імпліцитної характеристики внутрішнього стану героя, що забезпечує багаторівневість художньої інтерпретації.

Особливий інтерес становить взаємодія вербального та невербального кодів. Проведений аналіз показав, що між ними практично не спостерігається дублювання інформації. Натомість переважають відношення взаємного доповнення, уточнення або семантичного розширення. Невербальний компонент може конкретизувати зміст вербального повідомлення, компенсувати відсутню інформацію, підсилювати прагматичний ефект або навіть частково змінювати інтерпретацію висловлення. У низці проаналізованих рекламних і художніх текстів саме невербальний компонент визначав остаточне трактування повідомлення, тоді як словесний текст залишався семантично неповним без його урахування.

Порівняльний аналіз п'яти жанрів дозволив встановити, що функціональне навантаження невербальних елементів має чітко виражену жанрову специфіку. Для художнього дискурсу домінантними є емоційно-експресивна, психологічна та характеротворча функції; для рекламного – атрактивна, сугестивна та переконувальна; для медійного – інформаційна, інтерпретаційна та акцентувальна; для освітнього – пояснювальна, когнітивна та дидактична; для наукового – систематизувальна, доказова й репрезентативна. Водночас незалежно від жанру незмінними залиша-

ються інформаційна, структурно-організаційна та прагматична функції, що дозволяє розглядати їх як універсальні функції невербальних елементів у сучасному англомовному дискурсі.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що сучасний англомовний різножанровий дискурс функціонує як єдина мультимодальна система, у якій смисл формується внаслідок синергійної взаємодії вербального й невербального кодів. Невербальні елементи перестають бути другорядними компонентами тексту й набувають статусу самостійних семіотичних одиниць, що беруть активну участь у концептуалізації, структуризації та інтерпретації інформації. Саме ця тенденція є однією з визначальних ознак розвитку сучасної англомовної комунікації та підтверджує посилення ролі мультимодальності як універсального принципу організації різножанрового дискурсу.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що невербальні елементи є невід'ємною складовою сучасного англомовного різножанрового дискурсу та виконують не лише допоміжну,

а й самостійну смислотворчу функцію. Аналіз корпусу полікодових текстів засвідчив, що особливості використання невербальних засобів визначаються жанровою специфікою дискурсу та комунікативною метою повідомлення. Встановлено, що найбільш поширеними є інформаційна, когнітивна, прагматична, акцентувальна, структурно-організаційна та емоційно-експресивна функції невербальних елементів, реалізація яких варіюється залежно від художнього, рекламного, медійного, освітнього чи наукового дискурсу. Доведено, що вербальні та невербальні компоненти утворюють єдину мультимодальну систему, у межах якої зміст повідомлення формується завдяки їхній взаємодії, взаємодоповненню та семантичній інтеграції. Отримані результати розширюють уявлення про функціонування полікодових текстів у сучасній англомовній комунікації та можуть бути використані у подальших дослідженнях мультимодального дискурсу, когнітивної лінгвістики, дискурсології й теорії міжсеміотичної взаємодії, а також у практиці викладання англійської мови професійного спрямування.

Список літератури:

1. Гуменюк І. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Наука і освіта*. 2020. № 3. С. 97–103.
2. Солощук Л. В., Теняєва А. О. Вербальні і невербальні аспекти сучасного англомовного дискурсу закоханих. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2022. Вип. 96. С. 42–51. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-96-06>.
3. Сподарик О.В. Постмодерна характеристика полікодового художнього тексту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2012. Випуск 27. С. 274–276.
4. Томчаковський О. Г. Полікодовість англомовного освітнього дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2025. Випуск 74. Том 1. С. 175–177. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.74.1.38>
5. Томчаковський О.Г. Полікодовість англомовного рекламного дискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Випуск 37. С. 134–137. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.37.23>
6. Томчаковський О.Г. Полікодові тексти в англомовному науковому дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Випуск 36. С. 126–129. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.21>
7. Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. 1st ed. London: Routledge. 2009. 236 p.
8. Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L. Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124–134.
9. Soloschuk L. The Processes of Diversification of the Non-verbal Communicative Components in the Modern English Discourse. *Cognition, Communication, Discourse*. 2020. № 21. С. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2020-21-04>.
10. Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155–168.

Tomchakovskiy O. H. FUNCTIONS OF NON-VERBAL ELEMENTS IN ENGLISH MULTIGENRE DISCOURSE

The article presents a comprehensive study of the functions of non-verbal elements in English multigenre discourse. In contemporary English discourse, non-verbal elements increasingly perform not only illustrative

but also meaning-making, cognitive, and pragmatic functions, which necessitate their comprehensive linguistic analysis across different genres of communication. The study aims to identify the functions of non-verbal elements, analyze the peculiarities of their interaction with verbal components, and determine the genre-specific characteristics of their realization in English-language multigenre discourse. The research material consists of an author-compiled corpus of English polycode texts representing literary, advertising, media, educational, and academic discourse. The study employs descriptive, functional, discourse, semiotic, contextual, comparative, and interpretative methods of analysis. The findings demonstrate that non-verbal elements function as fully-fledged semiotic units that realize informational, cognitive, pragmatic, emphatic, emotional-expressive, structural-organizational, interpretative, and persuasive functions. Their functional potential is determined by the genre of discourse, the communicative situation, and the author's pragmatic intention. The analysis reveals that in literary discourse, non-verbal components contribute to the representation of characters' psychological states and the creation of artistic imagery; in advertising discourse, they ensure attractiveness and persuasive impact; in media discourse, they enhance informativeness and facilitate rapid information processing; whereas in educational and academic discourse, they primarily perform cognitive, explanatory, and systematizing functions. The study also demonstrates that verbal and non-verbal components are characterized by complementarity, semantic integration, and functional interdependence, forming a unified multimodal system in which meaning emerges through the synergy of different semiotic modes. The findings contribute to a deeper understanding of the principles governing the functioning of non-verbal elements in contemporary English discourse and may be applied in further research on multimodal communication, discourse studies, cognitive linguistics, semiotics, and intersemiotic interaction, as well as in the teaching of English and the analysis of polycode texts.

Keywords: cognitive function, English discourse, multimodality, non-verbal elements, polycode text, semiotics, verbal components.

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

СЕМІТСЬКІ МОВИ

УДК 81.411.21'27'42:28

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/09>

Видрін А. А.

<https://orcid.org/0009-0008-3774-0084>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ ФОРМУЛ У МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ АРАБСЬКОЇ МОВИ

*У статті досліджуються прагматичні функції релігійно маркованих формул у мовленнєвих актах арабської мови. Актуальність дослідження зумовлена значною роллю релігійного чинника в арабській лінгвокультурі, де мовлення виконує не лише інформаційну, але й соціально-регулятивну функцію. Особливу увагу приділено аналізу таких формул, як *إن شاء الله، الحمد لله، ما شاء الله، والله*, які широко використовуються в повсякденному спілкуванні та набувають різноманітних прагматичних значень залежно від комунікативного контексту. У роботі розглядається функціонування релігійних формул у різних типах мовленнєвих актів, зокрема комісивах, директивах, експресивах та репрезентативах. Встановлено, що ці формули виступають універсальними прагматичними маркерами, які здатні модифікувати ілокутивну силу висловлювання. Зокрема, у комісивних актах формула *إن شاء الله* може знижувати ступінь зобов'язання мовця, тоді як *والله* підсилює переконливість та серйозність наміру. У директивних актах релігійні вирази виконують функцію пом'якшення, сприяючи реалізації непрямих комунікативних стратегій. В експресивних актах вони слугують засобом вираження емоцій та оцінки, тоді як у репрезентативах підвищують достовірність повідомлення. Окрему увагу приділено ролі соціальних, культурних і гендерних чинників у виборі мовленнєвих стратегій. Показано, що інтерпретація релігійно маркованих висловлювань залежить від контексту, соціального статусу співрозмовників і ступеня їхньої взаємної близькості. Зроблено висновок, що релігійні формули є важливим інструментом регулювання міжособистісної взаємодії та підтримання соціальної гармонії в арабській комунікативній традиції. Результати дослідження мають значення для розвитку прагматичних студій, сприяють кращому розумінню особливостей міжкультурної комунікації та можуть бути використані у подальших лінгвістичних дослідженнях.*

Ключові слова: арабська мова, мовленнєві акти, прагматика, релігійні формули, комунікативна поведінка, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Комунікативна поведінка мовної спільноти формується під впливом культурних, соціальних та релігійних чинників. В арабській лінгвокультурі мовлення виконує не лише інформаційну функцію, але й виступає важливим інструментом регулювання міжособистісних відносин, демонстрації поваги та підтримання соціальної гармонії. У цьому контексті особливого значення набувають прагматичні аспекти мовлення, зокрема функціонування мовленнєвих актів.

Однією з характерних рис арабської комунікативної традиції є активне використання релігійно маркованих формул у повсякденному мовленні.

Такі вирази, як *إن شاء الله، الحمد لله، ما شاء الله، والله*, виходять за межі суто релігійного дискурсу та набувають широкого прагматичного значення. Проблема полягає в тому, що ці формули не завжди інтерпретуються буквально, а їхня функція змінюється залежно від контексту, типу мовленнєвого акту та комунікативної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика мовленнєвих актів розроблялася в межах прагматичної теорії, відповідно до якої висловлювання розглядається як дія, що має локутивний, ілокутивний і перлокутивний аспекти [6]. Особливу увагу в дослідженнях приділяється

комісивам, зокрема обіцянкам, які передбачають зобов'язання мовця виконати певну дію в майбутньому [1; 4].

Сучасні дослідження арабської комунікативної поведінки підкреслюють важливу роль культурного контексту у формуванні значення висловлювань. Зокрема, відзначається, що релігійні формули широко використовуються як засоби підсилення, пом'якшення або модифікації мовленнєвих актів. Дослідники також звертають увагу на поширеність непрямих комунікативних стратегій, удаваних мовленнєвих актів та культурно зумовлених моделей ввічливості [2; 3].

Разом із тим питання системного аналізу прагматичних функцій релігійних формул у різних типах мовленнєвих актів залишається недостатньо висвітленим, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження прагматичних функцій релігійно маркованих формул у різних типах мовленнєвих актів арабської мови. Для досягнення поставленої мети необхідно визначити роль релігійних формул у структурі арабської комунікативної поведінки, проаналізувати їх функціонування у різних типах мовленнєвих актів, з'ясувати їх вплив на ілокутивну силу висловлювання, окреслити культурні та соціальні чинники, що визначають їх використання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до теорії мовленнєвих актів, будь-яке висловлювання має кілька рівнів: локутивний, ілокутивний та перлокутивний. В арабській комунікативній традиції ці рівні нерідко розходяться, що зумовлює необхідність інтерпретації висловлювань з урахуванням контексту.

Особливістю арабського мовлення є тісний зв'язок між мовою та соціальними нормами. Значення висловлювання формується не лише його семантичним змістом, а й соціальними параметрами комунікації – статусом співрозмовників, рівнем їхньої близькості та культурними очікуваннями.

Однією з характерних рис арабського мовлення є широке використання формул, що мають релігійне походження. Вислови, пов'язані з ім'ям Бога, пророків або священних місць, часто використовуються у повсякденному спілкуванні для підтвердження правдивості висловлювання, підсилення емоційної експресії або демонстрації щирості намірів. Наприклад, у багатьох арабських діалектах поширеним є використання виразів, які буквально означають *للا* «клянусь Богом» або *بعبكلا برو* «клянусь Каабою». Такі формули можуть виконувати різні прагматичні функції –

від підсилення обіцянки до переконання співрозмовника у правдивості сказаного.

Мовленнєвий акт обіцянки є одним із ключових об'єктів дослідження прагматики, оскільки він безпосередньо пов'язаний із вираженням зобов'язань, регуляцією міжособистісних відносин та реалізацією комунікативних намірів мовця. У контексті арабської лінгвокультури обіцянка набуває особливої складності, оскільки функціонує не лише як мовленнєвий акт, а й як соціально та культурно зумовлений феномен [4].

Згідно з теорією мовленнєвих актів, обіцянка належить до класу комісивів і передбачає зобов'язання мовця виконати певну дію в майбутньому [6, с. 86]. Проте результати сучасних досліджень арабського мовлення свідчать про те, що в реальній комунікації обіцянки не завжди мають однакову ілокутивну силу. Часто вони виконують функції підтримання соціальної гармонії, ввічливості або демонстрації доброзичливості, а не фактичного зобов'язання [3].

Аналіз емпіричних даних показує, що арабські мовці використовують низку стратегій для реалізації мовленнєвого акту обіцянки. Серед них виокремлюються: самоповтор, умовні обіцянки, запевнення, клятви, самопрезентація мовця та використання суміжних реплік. Зокрема, самоповтори та клятви виконують функцію підсилення наміру та переконання адресата, наприклад: *صافي صافي غادي نسلفك لكتاب* «Добре, добре, я позичу тобі книгу» [4, с. 55] або *والله حتى غادي نسلفك لكتاب* «Клянусь Богом, я таки позичу тобі книгу» [1, с. 225]. Тоді як умовні обіцянки дозволяють зменшити ступінь відповідальності мовця, наприклад: *إلا نجحتي، نشري لك سيارة* «Якщо ти складеши іспит, я куплю тобі машину» або *عاوني نعاونك* «Допоможи мені — і я допоможу тобі» [4, с. 56].

Особливе місце займають так звані релігійно марковані конструкції, зокрема використання формул *للا* «якщо буде воля Бога». Наприклад: *للا* «Завтра я зайду до тебе, якщо буде воля Бога» або *سولفل كيلي دجون غ للا* «Якщо буде воля Бога, я знайду для тебе гроші». З одного боку, вони відображають релігійні уявлення про залежність людських дій від божественної волі, а з іншого – можуть слугувати прагматичним засобом пом'якшення або навіть уникнення зобов'язання. Таким чином, подібні висловлювання часто інтерпретуються як умовні або навіть «несправжні» обіцянки [4, с. 51].

Дослідження також виявляють гендерні відмінності у використанні стратегій обіцянки.

Зокрема, жінки частіше вдаються до ввічливих форм, пом'якшень, інтенсифікаторів та емоційно забарвленої лексики, тоді як чоловіки демонструють більш прямий і асертивний стиль комунікації. Це свідчить про вплив соціальних норм і ролей на мовленнєву поведінку [4, с. 59].

Отже, мовленнєвий акт обіцянки в арабській комунікативній традиції характеризується високим рівнем прагматичної варіативності та культурної зумовленості. Його інтерпретація потребує врахування не лише мовних засобів, а й соціального контексту, культурних норм та комунікативних намірів мовця. Це має важливе значення для міжкультурної комунікації, оскільки нерозуміння цих особливостей може призводити до комунікативних непорозумінь.

Мовленнєвий акт вибачення також посідає особливе місце в системі прагматики, оскільки він виступає головним інструментом ремедіації – відновлення соціальної рівноваги після порушення комунікативних або етичних норм. В арабській лінгвокультурі вибачення розглядається як акт, спрямований на збереження доброзичливих стосунків та нівелювання негативних наслідків конфлікту [2, с. 38].

Згідно з теоретичними засадами, вибачення належить до класу експресивів, де мовець висловлює свій психологічний стан щодо події, яка вже відбулася. Проте результати досліджень саудівського мовлення вказують на те, що ілокутивна сила цього акту часто залежить від контексту та соціальної дистанції, а саме вибачення рідко обмежується однією фразою [2, с. 38].

Також в арабському мовленні цей акт тісно переплетений із релігійною свідомістю, де визнання провини перед людиною корелює з концептом смиренності перед Богом.

Стратегія використання ілокутивних маркерів є домінуючою і часто реалізується через релігійно марковані формули прохання про прощення. Такі вислови, як *أستغفر الله* «*прошу прощення у Бога*», функціонують як прагматичні засоби мінімізації конфлікту, апелюючи до вищого морального авторитету.

Важливою рисою арабської комунікації є інтенсифікація вибачення. Мовці часто вдаються до лексичних повторів, наприклад, *أسف* «*вибач*» або використання підсилювальних прислівників, таких як *جدا* «*дуже*» та *مرة* «*справді*», щоб продемонструвати щирість каяття.

Важливо зауважити, що в емпіричних даних зафіксовано повну відсутність стратегії звинувачення адресата. Це безпосередньо корелює з релі-

гійною етикою смиренності, яка вимагає від того, хто завинив, прийняття повної відповідальності, що суттєво відрізняє арабську комунікативну модель від західних, де можливе часткове перекладання провини на обставини або іншу сторону [2, с. 42].

Таким чином, мовленнєвий акт вибачення в арабській традиції — це не просто етикетна форма, а прагматична реалізація релігійних цінностей. Його успішність залежить від готовності мовця використовувати інтенсифіковані формули та розлогі пояснення, що демонструють щирість та повагу до старших або постраждалої сторони. Для міжкультурної комунікації це означає, що відсутність очікуваної «глибини» вибачення або релігійного контексту може сприйматися арабським адресатом як ознака неповаги чи формалізму.

В інших експресивних мовленнєвих актах такі формули, як *الحمد لله* «*Слава Богу*» або *ما شاء الله* «*Так побажав Бог*», виконують функцію вираження емоцій та оцінки, сприяючи підтриманню соціальної гармонії та позитивної взаємодії.

У системі директивних мовленнєвих актів арабської мови релігійні формули виконують роль прагматичних пом'якшувачів. Наприклад, вживання конструкції *بارك الله فيك* «*Хай благословить тебе Бог*» при формулюванні прохання дозволяє нівелювати імперативність висловлювання, переміщуючи його з площини субординації у площину релігійно зумовленої взаємодопомоги.

У репрезентативних мовленнєвих актах релігійні формули, зокрема *الله أعلم* «*Аллагу відомо краще*», дозволяють мовцеві уникнути категоричності, позначаючи межі людського пізнання та апелюючи до божественної істини, що має важливе значення для збереження комунікативного «обличчя» в арабській лінгвокультурі.

Таким чином, релігійні формули виступають важливим інструментом регулювання ілокутивної сили мовленнєвих актів, забезпечуючи гнучкість і адаптивність комунікації.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що релігійно марковані формули є невід'ємним елементом арабської комунікативної поведінки та виконують функцію універсальних прагматичних маркерів. Вони здатні модифікувати ілокутивну силу мовленнєвих актів, виступаючи засобами як підсилення, так і пом'якшення висловлювання.

Особливу роль ці формули відіграють у реалізації комісивних мовленнєвих актів, зокрема обіцянок, де вони впливають на ступінь зобов'язання мовця. Водночас їх використання в інших типах мовленнєвих актів свідчить про їхню універсальність як інструментів прагматичної регуляції.

Арабська комунікативна традиція характеризується високим рівнем контекстуальності та культурної зумовленості, що вимагає врахування не лише мовних, але й соціальних і культурних

чинників при інтерпретації висловлювань. Це має важливе значення для міжкультурної комунікації, оскільки нерозуміння прагматичних особливостей може призводити до комунікативних невдач.

Список літератури:

1. Almutlaq H. A Sociolinguistic Study of Terms of Oaths in Jordanian Arabic. *International Journal of Humanities and Social Science*. Vol. 3, No. 21, Special Issue – December 2013. P. 225-228.
2. Altayari D. R. A Sociolinguistic Study of the Speech Act of Apology by Saudi Speakers. *Humanity & Social Sciences Journal*. 2017. Vol. 12, No. 2. P. 37–44. doi: 10.5829/idosi.hssj.2017.37.44
3. Al-Zubeiry H. Y. A., Alzahrani M. A. Ostensible Commissive Speech Acts In Saudi Spoken Arabic: Socio-Pragmatic Functions. *Journal of Intercultural Communication*. 2025. P. 74–87. URL: <https://doi.org/10.36923/jicc.v25i2.1074>
4. Malki I. Gender Differences in the Usage of Speech Act of Promise among Moroccan Female and Male High School Students. *International Journal of Social Science Studies*. 2022. Vol. 10, no. 2. P. 50-64. URL: <https://doi.org/10.11114/ijsss.v10i2.5472>
5. Видрін А. А., Сівков І. В. Мовленнєвий акт обіцянки в арабській комунікативній традиції. Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи : тези Х Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених. Київ : Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2026. С. 58.
6. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 312 с.

Vydrin A. A. PRAGMATIC FUNCTIONS OF RELIGIOUS EXPRESSIONS IN ARABIC SPEECH ACTS

*The article studies the pragmatic functions of religiously marked formulas in speech acts of the Arabic language. The relevance of the study is due to the significant role of the religious factor in the Arabic linguistic culture, where speech performs not only an informational but also a socio-regulatory function. Particular attention is paid to the analysis of such formulas as *الحمد لله*, *إن شاء الله*, *بما شاء الله*, *والله*, which are widely used in everyday communication and acquire various pragmatic meanings depending on the communicative context. The paper examines the functioning of religious formulas in different types of speech acts, in particular, commissives, directives, expressives and representatives. It is established that these formulas act as universal pragmatic markers that are able to modify the illocutionary force of the utterance. In particular, in commissive acts, the formula *إن شاء الله* can reduce the degree of the speaker's obligation, while *والله* enhances the persuasiveness and seriousness of the intention. In directive acts, religious expressions perform a softening function, contributing to the implementation of indirect communicative strategies. In expressive acts, they serve as a means of expressing emotions and evaluation, while in representative acts they increase the credibility of the message. Special attention is paid to the role of social, cultural and gender factors in the choice of speech strategies. It is shown that the interpretation of religiously marked statements depends on the context, social status of the interlocutors and the degree of their mutual proximity. It is concluded that religious formulas are an important tool for regulating interpersonal interaction and maintaining social harmony in the Arab communicative tradition. The results of the study are significant for the development of pragmatic studies, contribute to a better understanding of the features of intercultural communication, and may be used in further linguistic research.*

Keywords: Arabic language, speech acts, pragmatics, religious expressions, communicative behavior, intercultural communication.

Дата першого надходження статті до видання: 27.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.14'02'38'44

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/10>

Чакал І. С.

<https://orcid.org/0000-0001-9373-5986>

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ХВОРОБА» В РОМАНІ АХІЛЛА ТАТІЯ

У статті розглянуто особливості вербалізації та семантичної репрезентації медичної лексики у грецькому любовному романі II ст. Ахілла Татія «Левкіппа і Клітофонт». Концепт «ХВОРОБА» визначається як універсальна ментально-мовна одиниця, що охоплює фізичні, психологічні, етичні та культурні виміри людського досвіду. Метою дослідження було виявлення засобів актуалізації цього концепту в художньому тексті, що реалізується через аналіз лексико-семантичних мікрополів «Симптоматика», «Процес лікування» та «Фармацевтика». Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше здійснено системний аналіз концепту «ХВОРОБА» у романі Ахілла Татія; показано, що ядро концепту становить лексема *ἡ νόσος*, яка функціонує як базова номінація, тоді як периферію утворюють інші слова медичної сфери (*τὸ νόσημα*, *ἡ ἀσθένεια*, *ἡ θεραπεία*, *τὸ φάρμακον*, *τὸ τραῦμα* та ін.), що актуалізують різні аспекти хвороби. Засоби актуалізації концепту включають як прямі номінації фізичних станів, так і метафоричні перенесення у психологічну, етичну, емоційну та мовленнєву сфери. Особливу увагу приділено образним конструкціям, у яких лексеми-вербалізатори концепту «ХВОРОБА» функціонують у метафорах, епітетах, гіперболах, оксиморонах та порівняннях, виконуючи роль стилістичних засобів, що забезпечують багатопланову актуалізацію концепту й розкривають його семантичну глибину в наративному дискурсі. Аналіз матеріалу засвідчує, що медична лексика у романі Ахілла Татія виходить за межі суто фізіологічних описів і стає художнім інструментом моделювання тілесного та духовного досвіду. Отримані результати підтверджують багатоплановість античного дискурсу про хворобу й тілесність та розкривають культурну специфіку античного світогляду.

Ключові слова: концепт, лексична семантика, лексико-семантичне мікрополе, античний наративний дискурс, давньогрецький роман, Ахілл Татій.

Постановка проблеми. Ахілл Татій – грецький письменник доби пізньої античності (II ст. н. е.), автор єдиного відомого нам роману «Левкіппа і Клітофонт». Його твір належить до жанру грецького любовного роману й поєднує елементи пригодницької оповіді, риторичних екфраз та філософських роздумів. У романі простежується інтерес автора до медичної лексики, що використовується як у прямому, так і в метафоричному значенні. Саме ця особливість робить твір Ахілла Татія цінним джерелом для дослідження античного медичного дискурсу та актуалізації концепту «ХВОРОБА».

Концепт «ХВОРОБА» є універсальним, адже охоплює різноманітні уявлення про недугу – від

загальнолюдських до культурно й національно зумовлених, що включають соціальні, етичні та моральні аспекти. О. Селіванова визначає концепт як ментально-мовну одиницю, яка формується та функціонує у свідомості індивіда й колективу, залежно від засобів мовної вербалізації. Він має різні способи утворення, складну внутрішню структуру з кількома компонентами, а його специфіка й обсяг визначаються репрезентацією в різних картинах світу [5, с. 411].

Лексична семантика відіграє ключову роль у реконструкції уявлень античності про хворобу, адже саме через аналіз значень, контекстів і семантичних зв'язків номінативних одиниць можна від-

творити тогочасне розуміння тілесності, страждання, лікування та зцілення. Лексеми медичної сфери, зафіксовані у романі Ахілла Татія (ή νόσος, τὸ νόσημα, ή ασθένεια, ή θεραπεία, τὸ φάρμακον та ін.), несуть не лише пряме значення, а й культурне навантаження, відображаючи уявлення про хворобу, біль та лікування як сакральний або магічний акт. У цьому контексті лексична семантика постає не лише як аналіз значень окремих слів, а як метод реконструкції концептів – глибинних смислових одиниць, що формують світогляд і культурну картину античної епохи. Вона дає змогу не лише описати значення слова, а й відтворити концепт – смислову структуру, що стоїть за словом і виявляється у тексті через контексти, синтагматичні зв'язки, стилістичні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика концепту «ХВОРОБИ» вже неодноразово ставала предметом уваги сучасних лінгвістичних студій. Зокрема, А. Ткач розглядає принципи організації української медичної термінології на лексико-семантичному рівні, акцентуючи на системності та структурних особливостях терміносистеми [8]; О. Лабенко аналізує його в українській, англійській та французькій мовах у етнолінгвістичному аспекті, наголошуючи на культурній специфіці вербалізації [1]. В. Мартин досліджує дериваційне поле субконцепту *ασθένεια* в давньогрецькій мові [3]. К. Огієнко аналізує вербалізацію концепту *disease* у сучасному англійському пісенному дискурсі, показуючи його метафоричні трансформації [4]. О. Сиротін пропонує фреймову організацію концепту «ХВОРОБА» в англійській мові, що дозволяє простежити його структурні моделі [6]. Г. Лещенко та К. Тарасенко розглядають відтворення концепту «хвороба» в сонеті № 147 В. Шекспіра та його українських перекладах, демонструючи особливості художньої репрезентації [2].

Як бачимо, сучасні студії демонструють багатогранність концепту «ХВОРОБИ» в різних мовах і жанрах – від художніх текстів до пісенного дискурсу та термінологічних систем. Зважаючи на це, аналіз давньогрецького роману Ахілла Татія «Левкіппа і Клітофонт» становить важливий внесок у вивчення античної медичної лексики та її метафоричних розширень.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення засобів актуалізації концепту «ХВОРОБА» в романі Ахілла Татія, який реалізується у семантиці мікрополів «Симптомастика», «Процес лікування», «Фармацеютика» і демонструє багатоплановість осмислення хвороби в античному дискурсі.

Фактичний матеріал для дослідження отримано з тексту давньогрецького роману II ст. н.е. Ахілла Татія «Левкіппа і Клітофонт» [11] з власним перекладом українською мовою всіх уривків, що забезпечило автентичність аналізу та цілісність інтерпретації.

Виклад основного матеріалу. Концепт «ХВОРОБА» у романі об'єктивується через низку лексем, серед яких ядро становить *ή νόσος* (пряма номінація). Периферію утворюють інші слова медичної сфери, що актуалізують різні аспекти цього концепту. У його структурі виокремлюються три лексико-семантичні мікрополя: «Симптомастика» (лексеми, що позначають прояви хвороби та страждання), «Процес лікування» (лексеми, що описують лікування й зцілення) та «Фармацеютика» (лексеми, пов'язані з ліками, зіллям і магічними засобами). Аналіз цих мікрополів дозволяє простежити, як в античності осмислювали тілесність і хворобу, які культурні конотації мали відповідні терміни та як метафорично розширювався медичний дискурс (наприклад, любов як хвороба і под.).

Номінативне поле концепту «ХВОРОБА» у романі представлено лексемами, об'єднаними спільною семантичною інтегральною ознакою у відповідні поля, які прямо або опосередковано вербалізують даний концепт: *іменниками* *ή νόσος*, *τὸ νόσημα*, *ή ασθένεια* (хвороба), *ή θεραπεία* (лікування), *ή ἴασις* (засіб лікування), *ὁ ἰατρός* (лікар), *ή φαρμακεία* (медикамент), *ή ἀλγηδών*, *ὁ πόνος* (біль), *ὁ φαρμακεύς* (той, хто готує цілюще зілля), *τὸ φάρμακον* (ліки), *τὸ ἄσθμα* (задишка), *τὸ τραῦμα*, *ή πληγή*, *τὸ ἔλκος*, *τὸ βλῆμα*, *ή σφαγή* (рана); *дієсловами* *νοσέω*, *πονέω*, *μαλακίζομαι* (хворіти), *θεραπεύω*, *ἰάομαι* (лікувати), *νήφω*, *ῥαίζω* (одужати від хвороби), *ἐπιφαρμάσσω* (застосовувати ліки знову), *ἀλγέω* (відчувати біль), *ἀσθμαίνω* (задишатися); *прикметниками* *ἀνήκεστος*, *ὄν* (невиліковний), *ἀλγεινός*, *ή, ὄν* (болючий), *ἀσθενής*, *ἐς* (слабкий, безсилий) та ін.

Лексема *ή νόσος* є базовою номінацією концепту «ХВОРОБА» й має найбільшу частотність. Це дозволяє розглядати її як ядро концептуального поля. Найчастіше фіксуємо вживання лексеми *ή νόσος* у прямому значенні: *Δέκα δὲ τῇ Λευκίππῃ διεληλύθεσαν ἡμέραι τῆς μανίας, ή δὲ νόσος οὐκ ἐκουφίζετο* (4,15,1) – *Минуло вже десять днів у Левкіппи в стані божевілля, але хвороба не полегшувалася*.

У наступному фрагменті Ахілл Татій описує, як сприйняття зовнішніх вражень – зорових і слухових – може тимчасово зменшувати відчуття страждання, адже увага душі переключається з болю на

інші заняття: ἐν ἡμέρᾳ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ καὶ ὄτα πολλῆς γεμιζόμενα περιεργίας ἐπικουρίζει **τῆς νόσου** τὴν ἀκμήν (1,6,3) – *Бо вдень очі й вуха, наповнені великою цікавістю, полегшують гостроту хвороби*. Автор часто використовує такі образи, щоб показати силу любові та чуттєвих переживань у боротьбі з фізичними чи душевними муками.

Образ закоханого, ураженого недугою, є ustalеним у грецькій літературі й водночас поширеним способом осмислення кохання у романах. Про метафоричну концептуалізацію кохання (ἔρως) як хвороби (νόσος) говорить у своїй дисертації «Метафора й емоція: Ерос у грецькому романі» М. Каммінгс [12, с.63]. Автор показує, що метафора є ключем до розуміння культурної специфіки та універсальних аспектів любові як емоції.

Ахілл Татій розмірковує над еротичним станом героїв як над хворобою («νόσος»). Удавана хвороба може стати засобом еротичного побачення: Левкіппа удає хворобу, щоб Клітофон міг зустрітися з нею потайки (2,16,1), так і способом уникнути близькості (Клітофон удає хворобу, щоб уникнути близькості з Мелітою): **νόσος** γάρ μοι ἐξαίφνης ἐνέπεσεν. οἶσθα δὲ ὅτι ὑγιείας χωρὶς οὐδὲν ἐστὶν Ἀφροδίτῃ (5,21,6) – *Бо раптово мене спіткала хвороба. А ти ж знаєш, що без здоров'я немає й Афродіти*; ὥς δὲ εἰς τὸν θάλαμον παρήλθομεν, ἐγὼ μὲν ἔτι μᾶλλον ἐπέτεινον **τῆς νόσου** τὴν ὑπόκρισιν (5,21,3) – *А коли ми ввійшли до покою, я ще більше удавав силу хвороби*.

У наступному уривку Ахілл Татій описує «хворобу» фінікової пальми, яка в'яне через відсутність коханого дерева. Лексема **ἡ νόσος** використовується у переносному значенні, як метафора любовної пристрасті. Землероб «лікує» пальму, прививаючи пагін пальми-жінки до серця пальми-чоловіка: καὶ μαθὼν, θεραπεύει τοῦ φυτοῦ **τὴν νόσον** (1,17,4) – *І дізнавшись, він лікує хворобу рослини*. Так відбувається «зцілення» через близькість, що відновлює життєві сили. Таким чином, приклад із пальмами демонструє, як Ахілл Татій переносить поняття νόσος на рослини, щоб підкреслити універсальність любовної пристрасті: вона діє як хвороба, що охоплює не лише людей, а й природу. Простежуємо риторичне розширення метафори «любов як недуга» на весь живий світ.

Інші синонімічні лексеми із значенням «хвороба», хоча і периферійні, проте вони теж актуалізують аналізований концепт. Зокрема, мова йде про лексеми **τὸ νόσημα** «хвороба, недуга» та **ἡ ἀσθένεια** «хвороба, слабкість». Вони функціонують у порівняльних конструкціях: ἔστι μὲν γὰρ φύσει καὶ τᾶλλα **νοσήματα** καὶ τὰ τοῦ σώματος

τραύματα ἐν νυκτὶ χαλεπώτερα, καὶ ἐπανίσταται μᾶλλον, ἡμῖν, ἡσυχάζουσι (1,6,2) – *Адже за природою й інші недуги, як і тілесні рани, вночі стають тяжчими й більше загострюються, коли ми спочиваємо*; ὁ δὲ τὰ πρῶτα σκῆψιν ὑπόπτειε **τὴν ἀσθένειαν** καὶ τέχνην ἐπ' αὐτὸν καὶ τὸν Μενέλαον ὑπεβλέπετο (4,9,3) – *А той спершу підозрював слабкість як удавану, і дивився на це як на хитроїці проти нього самого та проти Менелая*. У прикладах спостерігаємо семантичну прив'язку до нічного часу як моменту загострення хвороби. Ахілл Татій доповнює цю семантичну лінію висловом лікаря: ὕπνος γὰρ πάντων **νοσημάτων** φάρμακον (4,10,3) – *адже сон є ліком від усіх недуг*, що увиразнює образну опозицію між ніччю як часом страждання та ніччю як умовою зцілення чи відновлення.

Лексико-семантичне мікрополе «Симптоматика» представлене номінативними одиницями, що позначають прояви хвороби та страждання: ἀλγέω (відчувати біль), ἡ ἀλγηδών, ὁ πόνος, ἡ ὀδύνη, ἡ ἀγωνία (біль, страждання), τὸ ἄσθμα (задишка), τὸ τραῦμα, ἡ πληγή, τὸ ἔλκος, τὸ βλήμα, ἡ σφαγή (рана), πονέω (хворіти, страждати), ὀδυνάω (завдавати страждань), ἡ ὥδिस (біль, мука), τιτρώσκω (ранити, пошкоджувати), ἡ μανία (божевілля, безумство).

Серед них домінантою виявилася лексема **τὸ τραῦμα** (35 слововживань). Більшість прикладів демонструють вживання лексеми **τὸ τραῦμα** (рана) у прямому значенні: πληγαὶ δὲ παρ' ἀμφοτέρων καὶ **τραύματα** καὶ σφαγαί (3,13 5) – *удари [наносилися] з обох боків, були й рани, і вбивства*.

Проте у структурі художніх засобів згадана лексема вербалізує різні сфери: а) *етичну* (рана сорому, провини): τὸ δέ, ὄνειδος ἁμαρτημάτων, καὶ καλοῦσιν αἰδῶ **τὸ τραῦμα** (2,29,3) – *А це – ганьба провин, і вони називають раною сором* (так само як тілесна рана завдає болю й залишає слід, так і провини стає «пораненням» душі, яке супроводжується почуттям сорому); б) *мовленнєву* (рани від слів): ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ 'δούλην καὶ γυναῖκα μάχλον' ὑπεραλγίσας τὴν ψυχὴν οὐκ ἦνεγκα τῶν ῥημάτων **τὰ τραύματα** (8,1,2) – *А я, надто болісно сприйнявши слова про "рабиню й розпусну жінку", не витримав ран від його висловів*; в) *емоційну* (сльоза як кров душевної рани): οὕτω καὶ ψυχὴ παταχθεῖσα τῷ τῆς λύπης βέλει, τοξεύσαντος λόγου τέτρωται μὲν ἤδη καὶ ἔχει τὴν τομὴν, ἀλλὰ τὸ τάχος τοῦ βλήματος οὐκ ἀνέφξεν οὐπω **τὸ τραῦμα**, τὰ δὲ δάκρυα ἐδίωξε τῶν ὀφθαλμῶν μακράν· δάκρυον γὰρ αἷμα **τραύματος** ψυχῆς. ὅταν ὁ τῆς λύπης ὁδὸς κατὰ μικρὸν τὴν καρδίαν ἐκφάγη, κατέρρηκται μὲν τῆς ψυχῆς **τὸ τραῦμα**, ἀνέφκται

δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἢ τῶν δακρύων θύρα, τὰ δὲ μετὰ μικρὸν τῆς ἀνοίξεως ἐξεπλήδυσεν (7,4,5) – Так само й душа, вражена стрілою смутку, поранена словом, уже має розріз, але швидкість удару ще не відкрила рану; сльози ж віддалилися від очей, адже сльоза – це кров рани душі. Коли ж зуб смутку поступово виїдає серце, тоді рана душі розривається, і для очей відкривається двері сліз, які невдовзі після цього прориваються назовні. В останньому фрагменті Ахілл Татій розгортає складну метафоричну систему, де душа уподібнюється тілу, а смуток діє як зброя: стріла і удар слова залишають «розріз» у серці. Траῦμα («рана») тут постає як внутрішнє поранення душі, яке спершу приховане, але згодом розкривається через сльози, що метафорично названі «αἷμα τραύματος ψυχῆς» («кров'ю рани душі»).

Та найбільше прикладів представляють психологічну сферу (любовне поранення, внутрішній біль): ὀφθαλμὸς γὰρ ὁδὸς ἐρωτικῇ τραύματι (1,4,4) – Бо око є шлях для любовної рани; τὰ δὲ τῆς ψυχῆς τραύματα, μὴ κινουμένου τοῦ σώματος, πολὺ μᾶλλον ὀδυνᾷ (1,6,3) – а душевні рани, коли тіло нерухоме, завдають значно більшого болю; ἐπὶ γὰρ τὴν καρδίαν κατέρρευσε τὸ τραῦμα (2,7,6) – адже рана влилася просто в серце; κατέπεσον αὖθις καὶ μὴ ταχὺ τὴν ἐπώδην παραδράμης καὶ πάλιν ἀγριάνης τὸ τραῦμα (2,7,7) – Знову заспокой і не поспішай проминути заклинання, щоб рана знову не стала дикою; τοῖς δὲ ἄλλοις ἀνθρώποις ἀθέατα τὰ βέλη τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἂν τις ἐπιδείξαι δύναίτο τὰ τοξεύματα· μόνοι δὲ οἶδασιν οἱ ἐρῶντες τὰ τῶν ὁμοίων τραύματα (5,26,3) – А для інших людей стріли бога невидимі, і ніхто не зміг би показати його постріли; лише закохані знають [такі] рани, [адже вони] подібні до [їх] власних (автор підкреслює винятковість любовного досвіду, який не може бути пояснений чи розділений з тими, хто його не зазнав).

До складу лексико-семантичного мікрополя «Процес лікування» входять номінативні одиниці різних лексико-граматичних класів, які описують процес лікування й зцілення: θεραπεύω (турбуватися, лікувати), ἡ θεραπεία (лікування, зцілення), ἰάομαι (лікувати, зцілювати, оздоровляти), ἡ ἱασις (цілющий засіб, засіб лікування), ὁ ἰατρός (лікар, цілитель), νήφω, ῥαίζω (одужувати).

Лексема **ἡ θεραπεία** (лікування, зцілення) має переважно дієслівну сполучуваність: ἔπειτα δὲ καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν αὐτῇ προσοίσομεν (4,10,3) – Потім же застосуємо й решту лікування; δεῖν οὖν ἰατροὺς μεταπέμειν καὶ θεραπείαν προσφέρειν (4,10,2) – Отже, слід було викликати лікарів і надати лікування; καὶ ὁ ἰατρός παρῆν καὶ τὴν ἄλλην

θερείαν ἐθεράπευεν (4,10,6) – І лікар був присутній та застосував інше лікування. В останньому реченні Ахілл Татій використав **етимологічну фігуру** (figura etymologica), поєднавши іменник і дієслово з одним коренем «θεραπείαν ἐθεράπευεν» для риторичного підсилення вислову.

О. Лабенко вважає, що вивчення номінації за ознакою сполучуваності є важливим в контексті історичного розвитку мов, містить цінні додаткові дані про мовні контакти і т.д. [1, с.50].

Натрапляємо у романі на фрагмент, у якому слон виступає не просто екзотичним диким звіром, а своєрідним символом лікування, ніжності і навіть ритуального очищення. Ахілл Татій розповідає, як чоловік-грек поклав свою голову між щелепами слона, а той тримав пащу відкритою і ніжно дихав на чоловіка, що лежав усередині. Це створює парадоксальний образ: тварина, що зазвичай асоціюється з дикістю, стає мудрим лікарем, який навіть вимагає «гонорар» перед тим, як «відкрити пащу» – тобто надати лікування. Автор зауважує, що дихання слона – майже як індійські пахощі, і що він лікує головний біль: ὁ δὲ ἄνθρωπος ἔλεγεν ὅτι καὶ μισθὸν εἶη δεδωκὼς τῷ θηρίῳ· προσπνεῖν γὰρ αὐτῷ καὶ μόνον οὐκ ἄρωμάτων Ἰνδικῶν· εἶναι δὲ καὶ κεφαλῆς νοσοῦσης φάρμακον. οἶδεν οὖν τὴν θεραπείαν ὁ ἐλέφας καὶ προῖκα οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα, ἀλλ' ἔστιν ἰατρός ἀλαζῶν καὶ τὸν μισθὸν πρῶτος αἰτεῖ (4,4,8) – А чоловік казав, що навіть заплатив звірові гонорар: бо той дихав на нього майже як індійські пахощі, і це було ліками від головного болю. Слон, мовляв, знає лікування і не відкриває пащу без оплати, а є пихатим лікарем, який першим вимагає плату. У цьому контексті Ахілл Татій метафоризує епітет, називаючи слона **ἰατρός ἀλαζῶν** «пихатий лікар». Це не просто жарт або перебільшення, а риторичний прийом, що поєднує іронію, оксиморон і антропоморфізацію. Через те, що слон харчується чорною трояндою індійців (μέλαν ρόδον Ἰνδῶν) від самого народження, він весь просякнутий її ароматом та може лікувати людей своїм диханням.

Дослідниця античної літератури П.А. Левен також звертається до цього епізоду у своїй праці «Філософування в пащі слона» і пропонує розглянути три способи прочитання двох екфраз у романі Ахілла Татія [13].

Лексико-семантичне мікрополе «**Фармацевтика**» представлене номінативними одиницями, пов'язаними з ліками, зіллям і магичними засобами: ἐπιφάρμασσω (застосувати ліки знову), ἡ φαρμακεία (медикамент, ліки), ὁ φαρμακεύς (той, хто готує чарівні, отруйні або цілющі зілля), τὸ φάρμακον

(зілля; ліки, отрута), τὸ φίλτρον (любівний напій, приворотне зілля), φαρμάττω (застосовувати зілля, отруювати). Серед них домінантою виявилася лексема τὸ φάρμακον (40 слововживань).

Як вербалізатор концепту «ХВОРОБА» у романі Ахілла Татія лексема **τὸ φάρμακον** фігурує у прямому значенні: ἐγγεῖ τοῦ φαρμάκου κατὰ τῆς τελευταίας κύλικος ὁ Σάτυρος αὐτῷ (2,23,2) – *Сатир підлив йому зілля в останню чашу*; συνῆκεν οὖν τοῦ κόχλου τὴν φύσιν ὁ ποιμήν, ὅτι φάρμακον ἔχει κάλλους πεφυτευμένον (2,11,7) – *Пастух зрозумів природу равлика, що він має засіб краси в ньому закладений*. Ахілл Татій описує практичні медичні дії: приготування ліків, їхнє застосування зовнішнє (мазь на голову) та внутрішнє (очищення шлунка): δίδωσιν οὖν ἡμῖν φαρμάκον τι μικρόν, ὅσον ὀρόβου μέγεθος, καὶ κελεύει λύσαντας εἰς ἔλαιον ἐπαλεῖψαι τὴν κεφαλὴν μέσσην· σκευάσειν δὲ ἔφη καὶ ἑτερον εἰς γαστρὸς αὐτῇ κάθαρσιν (4,10,4) – *Він дає нам невеликий засіб, завбільшки з зерно бобу, і наказує, розчинивши його в олії, намастити середину голови; а також сказав, що приготує інший для очищення шлунка*.

У низці фрагментів **τὸ φάρμακον** функціонує як метафоричний образ, що актуалізує концепт «ХВОРОБА» у психологічному та емоційному вимірі. Воно позначає не матеріальний засіб лікування, а спосіб полегшення чи виходу зі страждання: смерть, час, взаємність у коханні, слухання чужих бід або тимчасові стосунки. Порівняймо: «Ἐφέσιοι, μὴ προπετῶς καταγῶτε θάνατον ἀνδρὸς ἐπιθυμοῦντος ἀποθανεῖν, ὅπερ φύσει τῶν ἀτυχοῦντων ἐστὶ φάρμακον (7,9,2) – *“Ефесці, не поспішайте засуджувати на смерть людину, яка прагне померти, адже за природою для нещасних це є ліком”* (смерть постає як своєрідне «лікування» від страждання, крайній спосіб позбутися болю); ἐγὼ δέ, «Πρὸς θεῶν,» ἔφην, «μὴ μοι φθονήσητε θανάτου καλοῦ, μᾶλλον δὲ φαρμάκου τῶν κακῶν (3,17,3) – *А я сказав: “Заради богів, не позбавляйте мене прекрасної смерті, а радше ліків від моїх бід* (смерть осмислюється як «порятунок» чи «звільнення» від життєвих негараздів); ἐν δὲ τούτων ἀπάντων φάρμακον, ἀμύνασθαι τὸν βαλόντα τοῖς αὐτοῖς βλήμασι (2,29,4) – *І єдиний засіб від них – відбиватися від того, хто стріляє, тими самими стрілами* («ліком» від любовних стріл є лише взаємність, тобто відповісти коханням); χρόνος γὰρ λύπης φάρμακον καὶ πεπαίνει τῆς ψυχῆς τὰ ἔλκη (5,8,2) – *Бо час є ліком від смутку і пом’якшує рани душі* (час постає як «лікування» від скорботи, здатне поступово загоїти душевні рани); καὶ ὅτι οὐδὲ γάμος ἔτι τὸ πρᾶττόμενον ἦν, ἀλλὰ φάρμακον

ὁσπερ ψυχῆς νοσοῦσης (5,27,2) – *І те, що відбувалося, вже не було шлюбом, а радше ліком для душі, яка хворіє* (стосунки з Мелітою описані як тимчасова «терапія» для страждаючої душі); ἐπεὶ φάρμακον αὐτῷ τοῦτο τῆς ὧν ἔπαθε λύπης (7,2,3) – *адже це було для нього ліком від того смутку, який він пережив* (слухання чужих бід стає «ліком» від власного горя, створюючи відчуття спільності у стражданні). Таким чином, лексема τὸ φάρμακον набуває багатозначності й стає ключовим елементом художньої семантики роману.

Реальні любовні зілля з’являються лише кілька разів у творі Ахілла Татія. У першому випадку Левкіппа раптово починає поводитися дивно: вона падає й її очі крутяться в орбітах (τὸ ὀφθαλμῷ διαστρέφειν (4,9,1)). Коли Клітофон підходить, її очі налиті кров’ю (ὑφαίμων βλέπουσα (4,9,2)). Вона вдаряє його в обличчя й потребує заспокоєння. Присутні вирішують, що її охопило якесь божевілля (μανία εἴη τις (4,9,2)), але пізніше з’ясовується, що вона стала жертвою *любовного зілля* (τὸ φάρμακον ἔρωτος (4,15,4)). Горгій, єгипетський воїн, закохався в Левкіппу й дав їй любовне зілля, але в нерозведеному вигляді. Замість того, щоб подіяти, воно спричинило її божевілля. Опис Ахілла Татія про безумство Левкіппи та її лікування є типовим для епохи й має паралелі з лікарем I ст. н.е. Цельсом [12, с.71].

3-поміж вербалізаторів концепту «ХВОРОБА», зафіксованих у тексті роману «Левкіппа і Клітофон» фіксуємо спільнокореневі слова, які мають різне лексичне значення й належать до різних частин мови. Найоб’ємніший ряд містить 5 лексем, як наприклад: **ἐπιφαρμάσσω** (застосовувати ліки знову), **ἡ φαρμακεία** (медикамент, ліки), **ὁ φαρμακεὺς** (той, хто готує чарівні, отруйні або цілющі зілля), **τὸ φάρμακον** зілля; ліки, отрута), **φαρμάττω** (застосовувати зілля).

Автору еротичного роману «Левкіппа і Клітофон» належить важлива роль у збагаченні лексичної системи давньогрецької мови дієсловами (у словнику Лідела-Скотта із зазначенням авторства Ахілла Татія зафіксовано 80 лексичних одиниць цього лексико-граматичного класу) [9, с.236]. Серед 19 власне авторських дієслівних новотворів Ахілла Татія лексема **ἐπιφαρμάσσω** «застосовувати ліки знову» [10, с. 670]: οὐκ ἀκίνδυνον δὲ **ἐπιφαρμάσσειν** τὰ σπλάγχνα ἤδη πεφαρμαγμένα (4,16,2) – *Адже небезпечно застосовувати знову ліки на нутроці, які вже насичені зіллям*.

Проте Ахілл Татій не лише витворював нові слова, але й використовував уже наявні лексичні засоби, творчо їх переосмислюючи, збагачуючи

новими прямими й переносними семантичними відтінками [9, с.236]. Серед 20 дієслівних лексичних одиниць, вжитих у складі конкретних словосполучень і висловлень, засвідчених тільки в Ахілла Татія лексеми **νήφω** [10, с. 1175] та **ῥαΐζω** [10, с. 1564], що означають «одужати від, отямитися»: «Τοὺς δὲ λοιπούς,» ἔφην, «δώσω, εἰ ῥαΐσειεν ἐκ τῆς νόσου» (4,16,5) – «А решту, – сказав я, – дам, якщо вона одужає від хвороби»; μεταξὺ δὲ **νήψας** ἐκ τοῦ κακοῦ διωλύγιον ἐκόκυσε (1,13,1) – *потім, отямившись від лиха, голосно заплакав*.

Інші ряди спільнокореневих слів, що вербалізують концепт «ХВОРОБА», місять по чотири та по три лексеми: **ἡ νόσος** (хвороба), **τὸ νόσημα** (хвороба), **νοσέω** (хворіти, мати біль), **ἀνήκεστος, ον** (невиліковний); **ἡ ἀσθένεια** (безсилля, хвороба), **ἀσθενής, ἐς** (слабкий, безсилий), **τό ἄσθμα** (задишка), **ἀσθμαίνω** (важко дихати, задихатися, хрипіти); **ἰάομαι** (лікувати, зцілювати, оздоровляти), **ἡ ἱασις** (цілющий засіб, засіб лікування), **ὁ ἱατρός** (лікар, цілитель); **ἀλγέω** (відчувати біль, хворіти), **ἀλγινός, ἡ, ὄν** (болочний), **ἡ ἀλγηδών** (біль, страждання).

Вербалізатори концепту «ХВОРОБА», зафіксовані у творі Ахілла Татія, широко представлені у лексичних відношеннях синонімії, яку вважають у лексиці однією з найважливіших системотвірних категорій. Зокрема, іменникові синоніми на позначення терміну «хвороба» **ἡ νόσος**, **τὸ νόσημα**, **ἡ ἀσθένεια**; «рана» **τὸ τραῦμα**, **ἡ πληγή**, **τὸ ἔλκος**, **τὸ βλήμα**, **ἡ σφαγή**; дієслівні синоніми, що позначають «видужувати» **ἀναφέρω**, **ῥαΐζω**; «хворіти» **νοσέω**, **πονέω**, **μαλακίζομαι**; «лікувати» **θεραπεύω**, **ἰάομαι** etc.

Як показало дослідження, назви медичних понять входять у структуру багатьох художніх образів. Термінологічні одиниці лікарської справи наявні у складі: 1) **enimētiw**: μὴ ἔμμονα νοσήματα (4,10,1) – *нетривалі недуги*; **μανία ἀνήκεστος** – *невиліковне безумство*; 2) **порівнянь**: τὰ δὲ ἐκτρεπόμενα τῆς ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁδοῦ εἰς τὴν ψυχὴν καταρρεῖ καὶ χαλεπώτερον αὐτῆς ποιεῖ **τὸ τραῦμα** (3,11,2) – *А те, що відхиляється від шляху до очей, вливається в душу й робить її рану ще тяжчою*; 3) **окси-**

моронів: ἀρκεῖ μοι κἄν μία συμπλοκή· **μικροῦ** δέομαι **φαρμάκου** πρὸς **τηλικαύτην νόσον** (5,26,2) – *Мені вистачить навіть однієї близькості; я потребу лише малого ліку проти такої великої недуги*; 4) **гіпербол**: κάλεσον, ἄνθρωπε, ταχὺ τὸν ἰόμενον· ἐπεῖγει **τὸ τραῦμα** (4,7,4) – *Поклич, чоловіче, швидко того, хто лікує, бо рана квапить*; 5) **метафор**: ὅταν γὰρ αναπαυηται τὸ σῶμα, τότε σχολάζει **τὸ ἔλκος νοσεῖν** (1,6,3) – *Адже коли тіло відпочиває, тоді й рана має змогу хворіти спокійніше*; κατὰ μικρὸν δὲ **τὰ τραύματα** ἀμφοῖν ἐξάπτεται, καὶ αὐτοὺς ὁ Ἔρως ἐλαύνει κατὰ τοῦτ' ἄντρον (8,12,7) – *Поступово рани обох розпалюються, і сам Ерос жене їх до цієї печери*.

Висновки. Проведений аналіз показав, що цей концепт «ХВОРОБА» реалізується через багатий набір номінативних одиниць, які утворюють три лексико-семантичні мікрополя: «Симптоматика», «Процес лікування» та «Фармацевтика». Ядром концепту виступає лексема **ἡ νόσος**, яка функціонує як базова номінація, а інші слова медичної сфери актуалізують різні аспекти хвороби. Виявлено, що засоби актуалізації концепту включають як прямі номінації фізичних станів, так і метафоричні перенесення у психологічну, етичну, емоційну та мовленнєву сфери. Особливу роль відіграють образні конструкції, де хвороба постає як метафора любовної пристрасті, рана як символ внутрішнього болю чи сорому, а ліки – як засіб очищення й відновлення.

Отже, засоби актуалізації концепту «ХВОРОБА» у романі Ахілла Татія демонструють багатоплановість античного дискурсу, де медична лексика виходить за межі суто фізіологічних описів і стає художнім інструментом моделювання тілесного та духовного досвіду.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розширення аналізу на інші античні романи (Ксенофонта з Ефесу, Харитона, Лонга, Геліодора), що дозволить простежити спільні та відмінні засоби вербалізації концепту «ХВОРОБА» й виявити жанрові особливості його функціонування, тим самим поглиблюючи розуміння античного медичного та культурного дискурсу.

Список літератури:

1. Лабенко О. В. Концепт хвороба в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний ракурс. *Львівський філологічний часопис*. 2018. № 4. С. 49–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lvphj_2018_4_11
2. Лещенко Г.А., Тарасенко К.В. Концепт «хвороба» в сонеті № 147 В.Шекспіра та його відтворення в українських перекладах. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 42, т. 1. С. 247–250. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.42>

3. Мартин В.О. Дериваційне поле субконцепту ΑΣΘΕΝΕΙΑ в давньогрецькій мові. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Філологія». 2019. Вип. 79. С. 171–175. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2018-79-30>
4. Огієнко К. Особливості вербалізації концепту “disease” у сучасному англomовному пісенному дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 32, т. 2. С.81–88. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214670>
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Полтава: Довкілля К, 2008. 711 с.
6. Сиротін О. С. Фреймова організація концепту “ХВОРОБА” в англійській мові. *Міжнародний філологічний часопис*. 2021. Vol. 12, № 3. С. 40–45. URL: https://philologicalscience.com.ua/web/uploads/pdf/article_Syrotin_3_2021.pdf
7. Стефурак О.В., Сопилук Н.О. Роль аналізу концепту в художньому перекладі (на матеріалі психологічної прози М. Пруста). *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип.16. С.203–208. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.38>
8. Ткач А. В. Принципи організації української медичної термінології на лексико-семантичному рівні. *Структура і семантика мовних одиниць*. 2015. С.218–224.
9. Чакал І.С. Авторські дієслівні новотвори в романі Ахілла Татія (функційно-семантичний аспект). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34 (73), № 1. С. 231–237. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/37>
10. A Greek-English Lexicon compiled by H.G.Liddell and R.Scott (With a Supplement). Oxford, 1968. 2042 p.
11. Achilles Tatius / with an English translation by S. Gaselee, M. A. Fellow and Librarian of Magdalene College. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press; London : William Heinemann LTD, 1984. 461 p.
12. Cummings M. Metaphor and Emotion: Eros in the Greek Novel. PhD. The University of Edinburgh 2009. URL: <https://era.ed.ac.uk/bitstream/handle/1842/4498/Cummings2010.pdf;sequence=2>
13. Leven P.A. Doing Philosophy in the Elephant’s Mouth: Three Readings of Two Ekphrases in Achilles Tatius, Leucippe and Clitophon, IV, 2–5. *Re-Wiring the Ancient Novel*, vol. 1: Greek Novels / S. Harrison, H. Mason, W. Owens, S. Schwartz. Barkhuis & Groningen University Press, 2018. P.109–126.

Chakal I. S. MEANS OF ACTUALIZING THE CONCEPT OF “DISEASE” IN THE NOVEL OF ACHILLES TATIUS

The article examines the peculiarities of verbalization and semantic representation of medical vocabulary in the Greek love novel of the 2nd century AD by Achilles Tatius “Leucippe and Clitophon”. The concept of “DISEASE” is defined as a universal mental-linguistic unit that encompasses physical, psychological, ethical, and cultural dimensions of human experience. The aim of the study was to identify the means of actualizing this concept in the literary text, which is realized through the analysis of three lexical-semantic microfields: “Symptomatics”, “Healing Process”, and “Pharmaceuticals”. The scientific novelty of the results lies in the fact that the article provides the first systematic analysis of the concept of “DISEASE” in this novel; it demonstrates that the core of the concept is represented by the lexeme ἡ νόσος, which functions as the basic nomination, while the periphery consists of other medical terms (τὸ νόσημα, ἡ ἀσθένεια, ἡ θεραπεία, τὸ φάρμακον, τὸ τραῦμα, etc.) that actualize different aspects of illness. The means of actualizing include both direct nominations of physical states and metaphorical transfers into psychological, ethical, emotional, and linguistic spheres. Special attention is given to figurative constructions in which lexemes verbalizing the concept of “DISEASE” operate in metaphors, epithets, hyperboles, oxymora, and comparisons, serving as stylistic means that ensure multidimensional actualization of the concept and reveal its semantic depth in narrative discourse. The conclusions highlight that medical vocabulary in Achilles Tatius’ novel transcends purely physiological descriptions and becomes an artistic instrument for modeling corporeal and spiritual experience. The results confirm the multidimensionality of the ancient discourse on disease and corporeality and reveal the cultural specificity of the ancient worldview.

Keywords: concept, lexical semantics, lexical-semantic microfield, ancient narrative discourse, Greek novel, Achilles Tatius.

Дата першого надходження статті до видання: 02.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

УДК 811.14'01'373.612.2'42-11:398.4:615.89](38)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/11>

Чернюх-Мацієвська Н. Б.

<https://orcid.org/0000-0001-7509-437X>

Державне некомерційне товариство
«Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького»

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ХВОРОБИ У ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ЗАМОВЛЯННЯХ

Стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів метафоризації хвороби у давньогрецьких лікувальних замовляннях елліністично-римського періоду. Актуальність роботи визначається відсутністю комплексних лінгвокогнітивних досліджень, присвячених мовній концептуалізації хвороби у давньогрецькому магичному дискурсі, попри значну кількість праць із класичної філології, історії античної медицини та релігії. Метою статті є реконструкція основних концептуальних моделей, за допомогою яких у давньогрецьких замовляннях репрезентуються хвороба та патологічні стани, а також визначення їхньої ролі у формуванні терапевтичної прагматики магичного тексту.

Матеріалом дослідження стали лікувальні замовляння, представлені у Papyri Graecae Magicae, Supplementum Magicum, корпусах грецьких магичних амулетів і філактеріїв II ст. до н. е. – IV ст. н. е. Методологічну основу становлять положення когнітивної семантики та теорії концептуальної метафори, поєднані з методами лексико-семантичного, контекстуального, дискурсивного й історико-філологічного аналізу. У результаті дослідження встановлено, що мовна репрезентація хвороби у магичному дискурсі організована навколо трьох базових концептуальних моделей: ХВОРОБА – ЦЕ ВОГОНЬ, ХВОРОБА – ЦЕ ЗВ'ЯЗУВАННЯ (ПОЛОН) та ХВОРОБА – ЦЕ ЖИВА ІСТОТА. Доведено, що кожна з них відображає певний тип соматичного досвіду, формує відповідний набір мовних засобів і визначає вибір ритуально-перформативних стратегій лікування. Показано, що метафора у давньогрецьких замовляннях виконує не лише номінативну чи образотворчу функцію, а є механізмом когнітивної концептуалізації патологічного стану та інструментом його символічного усунення через мовленнєвий акт.

Наукова новизна полягає у першому комплексному описі системи концептуальних метафор хвороби на матеріалі давньогрецьких лікувальних замовлянь та встановленні взаємозв'язку між когнітивною моделлю, мовною репрезентацією і прагматикою магичного тексту. Практична цінність результатів полягає у можливості їх використання у дослідженнях античного магичного дискурсу, історичної семантики, когнітивної лінгвістики, класичної філології та історії античної медицини.

Ключові слова: давньогрецька мова, лікувальні замовляння, грецькі магичні папіруси, когнітивна лінгвістика, концептуальна метафора, концептуалізація хвороби, магичний дискурс, антична медицина.

Постановка проблеми. У сучасній гуманітаристиці дедалі більшої актуальності набувають дослідження, присвячені мовній репрезентації хвороби як складного культурного, когнітивного та символічного феномена. Особливе місце у цьому контексті посідають давньогрецькі магичні тексти, зокрема, замовляння, у яких хвороба постає не лише як фізичний стан чи медична проблема, а як багатовимірний сутність, інтегрована у сакральний, міфологічний та ритуальний простір античної культури.

У класичній та елліністичній лінгвокультурах Середземномор'я слово ніколи не сприймалося як пасивне відображення дійсності чи конвенційний знак для передачі інформації. Антична народна медицина, яка спершу передувала раціональній, а згодом розвивалася паралельно і подекуди перетиналася з нею, спиралася на концепцію матеріальності слова. Вимовлене або написане замовляння мало силу прямого трансформуючого впливу на людину і навколишнє середовище.

«Незалежно від назви чи форми замовляння мали на меті досягти того, чого людина не могла отримати у звичний спосіб за допомогою природніх засобів: сприятливої погоди, взаємного кохання, ... лікування хвороби» [10, с. 52].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання поетичної структури та прагматики лікувального слова перебувають у центрі досліджень К. Фараоне [3], який довів існування прямої філологічної спадкоємності між гомерівським епосом та формулами елліністичних папірусів. Взаємозв'язок лікувального дискурсу та демонології детально розібрано в монографії Е. Пахумі [12]. Авторка доводить, що в мовній картині світу, представлений у папірусах елліністично-римського періоду, недуга зазнає повної деіндивідуалізації та прирівнюється до автономної дії ворожих духів. Багатий фактичний матеріал представлений у дисертації М. В. Цельмана-Рорера [17], де автор простежує розвиток замовлянь від античності до ранньомодерного періоду. Серед інших праць вартими уваги є монографія Р. Котанські присвячена аналізу грецьких магичних амулетів [7], статті М. Сімона [15] та Р. Гордона [5], автори яких також звертаються до проблем класифікації та мовних особливостей давньогрецьких замовлянь. Ґрунтовний огляд античних замовлянь представлений у антології А. Еннефорса [11]. Проте, попри багату бібліографію, аналіз конкретних лексико-семантичних груп та когнітивних метафор на матеріалі давньогрецьких магичних текстів досі залишається фрагментарним і практично не представлений у вітчизняній та зарубіжній класичній філології.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних шляхів метафоризації та метафор, які використовуються для номінації та концептуалізації хвороб і патологічних станів у давньогрецьких замовляннях від хвороби представлених у грецьких магичних папірусах, а також на захисних амулетах (т. зв. филактеріях), датованих періодом II ст. до н. е. – IV ст.

Матеріалом дослідження є замовляння представлені у виданні К. Прайзеданца [13], Р. Данієля та Ф. Мальтоміні [1; 2], Р. Котанські [7].

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до предмету обговорення, коротко зупинимось на загальному огляді давньогрецьких замовлянь від хвороби. Аналізовані тексти часто складаються з двох частин – інструктивної, присвяченої опису засобів від хвороби та способу їх застосування, і власне замовляння. Ілюстрацією може слугувати замовляння від лишаю, яке наво-

дить Пліній Старший: *Lapis vulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. hic fricatur altero lapide addita hominis saliva; illo lapide tangitur inpetigo. qui tangit, dicit: φεύγετε καθαρίδες, λύκος ἄγριος αἷμα διώκει* (Plin. NH 27, 99) «Звичайний камінь біля річок покривається сухим сивим мохом. Цей [камінь] труть об інший камінь, додавши людської слини; цим каменем торкаються лишаю. Той, хто торкається, каже: «Тікайте, жуки, дикий вовк переслідує кров».

Рецитативна частина зазвичай є доволі короткою (іноді може складатись із одного слова) і безпосередньо спрямованою на хворобу чи хворий орган. Найчастішими недугами, які згадуються у замовляннях, є лихоманка, епілепсія, головний біль, очні хвороби, а також гінекологічні, респіраторні, урологічні чи дерматологічні захворювання.

Типовими лексичними маркерами таких замовлянь є дієслова з семантикою вигнання, втечі (φεύγω «утікати», ἀναχωρέω «відступати, віддалятися»), переслідування (διώκω «переслідувати»), дієслова притаманні юридично-сакральній сфері (ὀρκίζω, ἐξορκίζω «заклинати», λέγω «говорити, наказувати»), номінації хвороб (ποδάγρα «подагра», ἄρθριτις «артрит», μᾶλις «сап/інфекція тварин», ἡμικράνιον «мігрень», κριθή «ячмінь»), органів (μήτρα «матка», ὀστέον «кістка», ρίς «ніс», στόμαχος «шлунок», ὀφθαλμός «око», ἥπαρ «печінка»), фізіологічних рідин (χολή «жовч», αἷμα «кров»), хворобливих станів (πυρετός «лихоманка», ῥιγοπύρετος «лихоманка супроводжувана ознобом», ῥέυμα «виділення (крові, рідин тощо)», κόλον «колька, спазм», δυσουρία «утруднене сечовиділення»). Адресатами виступають патологічні стани/хвороби, яким наказують зникнути, або міфічні постаті (у християнських замовляннях – Ісус Христос та святі), до яких звертаються за допомогою. З огляду на релігійний синкретизм, який панував у Єгипті еліністично-римського періоду, як адресати згадуються надприродні сили єгипетського та семітського пантеону. Інколи у ролі адресата фігурує лікарський засіб, як у замовлянні від подагри, де цілитель звертається до блекоти: *λέγω σοι, λέγω σοι ἱερὰ βοτάνη... ἵνα στήσῃς τὸ ῥέυμα τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν τοῦδε ἢ τῆσδε...* (Alex. Trall. 2, р. 585) «кажу тобі, кажу тобі священна трава..., щоб ти спинила виділення з його або її ніг і рук...».

Зазвичай замовляння характеризуються імперативною спрямованістю. Їхнім центральним елементом є дієслівні форми з наказовою семантикою (імператив, кон'юнктив або інфінітив з імперативним значенням), які перетворюють замовляння на

пряму вимогу, напр.: а) *ὄλεθρον καὶ πυρήθηον φύγε ἀπὸ τοῦ φοροῦντο(ς) τὸ φυλακτήριον τοῦτο* (17, с. 220, 1.1.12,) «згубо і лихоманко **втечи** від того, хто носить цей оберіг»; б) *σοὶ λέγω, τῷ πλήγματι, μὴ σφύξης, μὴ φλεγμάνεις, μὴ ὀδυνῶν κινήσεις, μὴ ὕρδον ποιήσεις, μὴ μελανίας ποιήσεις, μὴ σφάκελον κινήσεις* (Suppl. Mag. II, 94) «Тобі кажу, рано: не пульсуй, не запалюйся, не спричиняй болю, не виділяй вологи, не утвори чорноти, не викликай гангрени!».

Багато замовлянь представляють симпатичну магію, використовуючи базовий когнітивний принцип порівняння. Одування пацієнта моделюється через паралель із відомим природним фактом або механічною дією.

Наприклад, кидаючи сіль у землю, цілитель виголошує замовляння: *ὥς οἱ ἄλλες οὗτοι οὐκ αὖξονται, μηδὲ τὸ πάθος τοῦδε ἢ τῆσδε* (Alex. Trall. 2, р. 585) «Як ця сіль не збільшується, так і (не збільшується) його або її хвороба».

Мовна об'єктивація хвороби у магічному дискурсі Давньої Греції ґрунтується на особливих механізмах вербалізації, що поєднують номінативні, метафоричні та перформативні стратегії. У таких текстах хвороба нерідко персоніфікується, демонізується або концептуалізується через образи вторгнення, зв'язування, переслідування, вогню, темряви чи забруднення.

У своїй класичній праці «Метафори якими ми живемо» Дж. Лакофф та М. Джонсон розглядали метафору як частину повсякденного життя кожної людини; на їхню думку, вона належить не лише мові, але й думкам та діям. Вони стверджують, що наша концептуальна система за своєю природою є принципово метафоричною і пояснюють, як концептуальні метафори можуть відсилати до різних ідей – наприклад, до тих, що виникають із нашого тілесного досвіду, тобто із взаємодії між нашим тілом та середовищем, до якого ми належимо, з концепту орієнтації та рухів у просторі, або зі структури нашого тіла тощо [9, с. 4; див. також 6; 8]. На їхнє переконання, свідомість і значення є тілесно втіленими, а метафори є лінгвістичним вираженням «доконцептуальних образних схем» [16, с. 280] нашого суспільства.

Ця концептуальна система розвинулась у кожній культурі, включаючи також античну. Серед найцікавіших концептуальних метафор давньогрецької мови – ті, що стосуються хвороби та патологічних станів.

В основі замовлянь лежить перенесення ознак об'єктів реального світу (області-джерела) на соматичний (або психічний) стан людини

(область-ціль). Як слушно відзначив Р. Гордон, найтипівішим модусом замовляння є вміщення поточної ситуації в контекст природного закону або закономірності. З цієї перспективи замовляння слід розуміти як спеціалізований підвид тропів [5, с. 370].

Аналіз давньогрецьких замовлянь, дібраних з різних джерел, дозволив виділити декілька метафоричних моделей.

1. Метафорична модель «хвороба – це вогонь».

Термічний код є одним із найдавніших та найбільш інтуїтивних засобів опису тілесних патологій у людській мові. У давньогрецькому магічному дискурсі модель «хвороба як внутрішній вогонь» є домінуючою матрицею для опису гострих інфекцій, лихоманок, запалень та нестерпного соматичного болю. Ця модель, семантичне ядро якої становлять концепти *πυρετός* «лихоманка» та *πῦρ* «вогонь», лежить в основі замовлянь проти лихоманки та її різновидів, а також хворобливих станів, які супроводжуються больовим синдромом.

Зображення хвороби як вогню представлене через лексеми з ядерною семою «жар, спека». Серед них, окрім згаданих вище, у замовляннях засвідчено також дієслова *φλεγμαίνω* «палати, спалювати, підпалювати», *καίω* «горіти» та похідні від них іменники *φλεγμονή* «запалення, жар», яке у раціональній медицині означало надлишок крові, що викликає жар, але в магічному контексті зберігає своє первісне значення пожежі, що пожирає плоть, *καῦμα* «жар, спека».

Когнітивна метафора «запалення – пожежа тіла» представлена у замовлянні рани (Suppl. Mag. II 94), у якому їй наказують не запалюватись (*μὴ φλεγμάνεις*) та не чорніти (*μὴ μελανίας ποιήσεις*). Згадане замовляння, подібно до багатьох інших, ґрунтується на принципі аналогії: подібно до того як обвуглюється дерево під впливом вогню, так і чорніє запалена рана.

Вогонь як ознака хвороби також згадується у замовлянні від бешихи: *ἐπὶ τὰ λύκων ... ἐπὶ τὰ ἄρκτων ἐπὶ τὰ λεόντων, ἐπὶ τὰ ... παρθενικαὶ κατεκοίμισαν αἰθέριον πῦρ* (Suppl. Mag. II, 88, 6-8) «семеро вовків, ... семеро ведмедів, семеро левів, семеро ... дів загасили вічний вогонь».

Словосполучення *πῦρ ἀκάματον* «невтомний вогонь», яке характеризує пекучий біль, вжите у замовлянні від опіків. При цьому лікування представлене як гасіння вогню водою: *... ἐπὶ τὰ ... παρθενικαὶ κτανόπιδες ἤρυσαν ὕδωρ κάλλιπσι κτανέαις καὶ ἔσβεσαν ἀκάματον πῦρ* (PGM XX, 10–12) «...сім ... темнооких дів вилили воду з темних глеків і пога-

сили невтомне полум'я». Мотив гасіння полум'я як засіб зупинити лихоманку представлений також у замовлянні на амулеті: *...ἂν πυρετὸς ἐπελάβητε αὐτοῦ κατασβένοις τὸ καθάπαξ...* (7, 59, 14-20) «...якщо його охопить лихоманка, одразу погаси...».

Як відзначає Р. Котанські, дієслово *σβέννυμι* «гасити» є звичним у замовляннях від лихоманки і часто трапляється у християнських молитвах від хвороби та медичних текстах [7, с. 322].

У мовній свідомості античних лихоманка не була абстрактним симптомом підвищеної температури, а втіленням вогню, який проник усередину людського організму і який підлягає вигнанню. Саме тому у замовляннях часто вживаються дієслова з семантикою переміщення у просторі як у наступних випадках: а) *ὁλεθρον καὶ πυρήθρον φύγε ἀπὸ τοῦ φороῦντος τὸ φυλακτήριον τοῦτο* (17, с. 220, № 1.1.12) «згубо і лихоманко втечи від того, хто носить цей оберег»; б) *ἀπάλλαξον Ἀμμων τοῦ ἔχοντος αὐτὸν πυρετὸν καὶ ρίγους ...* (Suppl. Mag. I, 12) «відведи від Аммона лихоманку і озноб, які він має...».

Одне із ранньохристиянських замовлянь апелює до Ісуса Христа, який повинен вигнати жар: *...ῥῥος καὶ ριγὸς πυρετὸς καὶ πυρετοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σε καταδιόκει ...* (Suppl. Mag. I, 25) «...ознобе, лихоманко з ознобом і лихоманко Син Божий переслідує тебе...».

Вживання таких і подібних дієслів демонструє, що лінгвістичний маркер «вогонь» зазнає повної персоніфікації. Вогонь лихоманки персоніфікується та наділяється здатністю здійснювати просторове переміщення у відповідь на вербальний стимул.

2. Метафорична модель «Хвороба – це зв'язування / полон».

Якщо метафора вогню переважно кодувала термічні симптоми, то модель «хвороба як зв'язування / полон» відображала рухові обмеження, спазми, судоми, параліч, глухоту або тупий, сковуючий біль. Хвороба в цій парадигмі мислиться як невидимі пута або кайдани, накладені на органи чи все тіло людини ворожими силами, демонами або злими чарами. Тіло пацієнта концептуалізується як в'язниця, а патологічний процес – як механічне обмеження свободи рухів.

Семантичним ядром цієї моделі є слова утворені від праіндоевропейського кореня *de- «зв'язувати» – дієслово (ката)δέω «зв'язувати» та іменник ὁ δεσμός «вузол, пута, кайдани». В античній магії ця метафора має амбівалентну природу.

У дискурсі шкідливої магії слова *καταδέω* та *κατάδεσμος* використовувалися для свідомого насилання хвороб, німоти чи безсилля на ворога, напр.: *καταδέω Φιλήμωνα ... καταδέω ἐκεῖνο πόδας, γλῶτταν...* (TheDe 1950) «зв'язую Філемона...

зв'язую його ноги, язик...». Водночас у магічних текстах зв'язування може стосуватись і демонів, які спричиняють хворобу, а відтак ця дія є тотожною звільненню від хвороби. Як приклад наведемо фрагмент із т.зв. «Великого Паризького папірусу» *...ἔξελθε, δαῖμον, ἐπεὶ σε δεσμεύω δεσμοῖς ἀδαμαντίνους, ἁλύτοις καὶ παραδίδομι σε εἰς τὸ μέλαν χάος ἐν ταῖς ἀπολείαις...* (PGM IV, 1246-1247) «...вийди, демоне, тому що зв'язую тебе сталевими нерозривними путами і передаю тебе у чорний хаос на погибель...». Тут хвороба імпліцитно описується як пута накладені демоном, тоді як «сталеві пута», якими цілитель зв'язує збудника хвороби, виконують терапевтичне звільнення пацієнта.

Зцілення як розплутування вузлів представлене у написі на магичному амулеті з Сирії: *...λύσατε τὴν Ἰουλιάνην ἀπὸ πάσης φαρμακίας καὶ παντὸς πάθους ...* (Kotansky 1994, 46) «...звільніть Юліану від усіх чарів і всього страждання...».

Графічним відображенням процесу звільнення від хвороби (розв'язування вузлів), на нашу думку, слугують т.зв. «схеми спадання» (Schwindeschema), тобто тексти, де назва хвороби, демона або магичне слово повторюється, щоразу зменшуючись на одну літеру. Прикладом може слугувати амулет із замовлянням від пухлини піднебінного язичка (*σταφυλή*, досл. «виноградина»), де подібного усічення зазнає слово *σταφυλλοτόμος* «різальник винограду»: *σταφυλλοτόμος ταφυλλοτόμος αφυλλοτόμος φυλλοτόμος υλλοτόμος λλοτόμος λοτομόс отоμός тоμός оμός мос оς ς* (Suppl. Mag. I 1). Таке написання програмує фізичне зникнення хвороби в міру зникнення літер у слові.

Опозиція «хвороба – видужання» у замовляннях реалізується у вигляді антонімічної пари антонімічної пари *καταδέω* «зв'язувати» – *λύω* «розв'язувати, звільняти». Процес одужання ототожнюється з актом звільнення. Принагідно відзначимо, що віддієслівний іменник *λύσις* «розв'язування, розпуск, звільнення», який у ятромагічних текстах позначає припинення хвороби, у Гіппократа перетворюється у медичний термін.

Окрім загальних соматичних розладів, метафора зв'язування активно застосовувалася у захисних амулетах проти жіночих хвороб, де часто використовується образ «замкнених дверей» або «зав'язаного утробного вузла». Це представлено, зокрема, у численних замовляннях проти «блукуючої матки»¹. На звороті таких амулетів натрапляємо

¹ Античні вірили, що матка – це напівсамостійна жива істота, яка прагне зачаття. Якщо жінка довго не вагітніла, цей орган «висихав», починав блукати тілом у пошуках вологи й міг притиснути інші органи викликаючи хворобливі стани.

на зображення матки у вигляді замкнутого перевернутого глека. Це символізувало магічне «закриття» матки, щоб вона міцно трималася на місці, не блукала та утримувала плід під час вагітності.

Процес зачаття, одужання або народження дитини описується через акти відкриття, розмикання та розв'язування, де ключовим є дієслово «відкривати» (ἀνοίγω, χάσκω). Напр.: σοὶ λέγω, μήτρα τῆς δῖνα, χάνε καὶ δεῖξαι τὸ σπέρμα τοῦ δεῖνα ... (PGM XXXVI, 286-287) «кажу тобі, утробо NN, відкрийся і прийми сім'я NN...»; ἀνοιγῆτω ... ἡ μήτρα τῆς δεῖνα, καὶ αἵμασσέσθω νυκτὸς καὶ ἡμέρας... (PGM LXXII, 102-103) «...нехай відкриється... утроба NN і виділяє кров вночі і вдень...».

Використання лексики пов'язаної із замкненням/відчиненням демонструє, як механічна метафора замка домінувала над анатомічними уявленнями. У прагматичному аспекті це дозволяло античному суспільству перевести внутрішні незбагненні тілесні патології у наочну площину. Якщо хвороба – це вузол, то лікування перетворюється на цілком зрозумілу вербальну дію: пошук правильного слова-ключа, яке здатне цей вузол розв'язати.

3. Метафорична модель «хвороба – жива істота».

Третьою фундаментальною моделлю в давньогрецьких лікувальних закляттях є «хвороба як жива істота (демон / звір)». Якщо метафори вогню та зв'язування відображали фізичні відчуття та симптоми (жар, скутість), то анімізація відображала саму природу походження недуги. Для античної людини хвороба ніколи не була пасивним станом організму – вона мала власну волю, намір, агресивно атакувала людину ззовні та пожирала її зсередини.

Семантичне ядро цієї моделі розгалужується на два основні шари:

1. **Зооморфний:** хвороба як хижак, хробак або змія, що діє всередині людського тіла.

2. **Антропоморфний:** хвороба як самостійний автономний дух, який вселився у тіло пацієнта.

У межах зооморфної метафори хворобливий стан описувався через лексику агресивного фізичного насильства, властивого дикій фауні. Одним із ключових маркерів агресивності є лексема **ἄγριος** «дикий», у якій виразно простежується аналогія з хижим звіром. Прикладом може слугувати замовляння від сапу (**μᾶλις**) (хвороби тварин): ποτὸν πρὸς μᾶλιν ... προσφυσῶν λέγε ... καὶ ταῦτα ἑπτὰ θάλασσα ζῶα, ἑπτὰ ἄρκοι ἑπτὰλέοντες ἑπτὰ δελφῖνοι ἐδίωκον τὴν ἀγρίαν μᾶλιν (Heim 1893 №. 65) «Зілля від сапу... вдуваючи, кажи... а також і це:

«Тричі сім морських чудовиськ, сім ведмедей, сім левів, сім дельфінів переслідували дику хворобу «». Вигнання хвороби уподібнюється до полювання, на що вказує дієслово **διώκω** «переслідувати»: хворобу проганяють вищі сили або тотеми, які є сильнішими від неї, а одужання мислиться як перемога сильнішої тварини над слабшою. Варто відзначити, що характеристика хвороби як «дикої» є звичною у літературі. Саме так описується незагойна рана на нозі Філоктета у однойменній трагедії Софокла: «(Філоктет) хворіє дикою хворобою» (νοσεῖ ... νόσον ἀγρίαν (Soph. Phil. 173)). Ще одним доказом на користь такої метафори може слугувати трактат Артемідора (II ст.) «Онейрокритика», у якому поява звірів у сновидіннях тлумачиться як провісник хвороби.

Аналогія з тваринами представлена також у замовлянні, де болю від голови наказують втікати подібно до того, як утікають тварини: **φεύγ' ὀδύνη κεφαλῆς, φεύγε φθίνουσ' ὑπὸ πέτραι φεύγουσιν δὲ λύκοι, φεύγουσι δὲ μόνυχες ἵπποι πληγαῖς ὑπ'...** (PGM XX. 13–19) «втікай болю голови, втікай згубний під скелю; утікають вовки, утікають однокопитні коні від ударів (замовляння?)...».

Демоніформна гілка цієї метафоричної моделі повністю деіндивідуалізує пацієнта, перетворюючи його тіло на поле битви між магом і демоном недуги. Головними термінами тут є іменники **ὁ δαίμων** “демон” та **πνεῦμα** “дух”. При цьому перший остаточно втрачає амбівалентне класичне значення «божественна доля» і набуває виключно негативного значення шкідливого духа – джерела патологій.

У тексті на срібній пластинці з Єгипту датованій III-IV ст. магична формула ідентифікує недугу як духа, якого закликають іменем вищих космічних божеств: **ἔσکورκίζω** πᾶν πνεῦμα πονηρὸν καὶ κακὸν κατὰ τοῦ μεγάλου ὑψίστου θεοῦ ... ἐξελεθεῖν ἀπὸ Ἀλλουτος ἣν ἔτεκεν Ἀννίς... [17, с. 241, № 1.8.6] “заклинаю тебе, шкідливий і поганий духу, великим найвищим богом...вийти з Алутта, якого народила Анніда...”.

Ключовою лексемою лікування стає перформативне дієслово **ἔσکورκίζω** “заклинати, виганяти під присягою”, що переводить медичний процес у площину релігійно-правового примусу. У низці замовлянь натрапляємо на симбіоз обох образів, коли злий дух або демон постає у вигляді тварини. Показовим у цьому відношенні є діалогічне замовляння від мігрени, яку спричиняє демон Антаура: **Ἀνταύρα ἐξῆλθεν ἐκ τῆς θαλάσσης, ἀνεβόησεν ὡς ἔλαφος, ἀνέκραζεν ὡς βοῦς. ὑπαντᾷ αὐτῇ Ἀρτεμῖς Ἐφεσία, “Ἀνταύρα, ποῦ ὑπάγεις;” “ἰς τὸ ἡμίκρανον.” “μὴ οὐκ ἰς ... (Kotansky 1994, 13) «Антавра вийшла**

з моря, закричала як олень, заревла як бик. Зустрічає її Артеміда Ефеська [питаючи]: “Антауро, куди йдеш”. “У половину голови”. “Не йди [у половину голови]...». У низці замовлянь візантійського періоду замість Артеміді виступає Христос

Мотив переслідування є звичним у багатьох замовляннях, де агенсом виступають надприродні істоти або міфічні чи біблійні постаті. На одному з амулетів знаходимо зображення Персея з головою Медузи і напис *φύγε ποδάγρα Περσεύς σε διώχῃ* [17, с. 256, № 1.20.2] «втікай подагро, Персей тебе переслідує» (пор. *Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ. ῥῆος καὶ ῥινοπύρετος καὶ πυρετοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σε καταδιώκει* (Suppl. Mag. I, 25) «Ісус Христос пермагає. Озноб, лихоманко з ознобом і лихоманко, Божий син тебе переслідує».

Оскільки хвороба сприймається як жива істота, її неможливо усунути звичайним способом, а потрібно вигнати або ошукати. Саме тому в текстах замовлянь фігурують дієслова, що означають рух у просторі: *ἐξέρχομαι* «виходити, залишати межі», *ὑποτρέπω* «відвертати, проганяти» та *διώκω* «переслідувати, гнати».

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що мова давньогрецьких замовлянь від хвороби є високоструктурованою системою, яка функціонувала за законами когнітивної метафори. Замість сухого біологічного опису симптомів, відбувалось перенесення наочного, фізичного і побутового досвіду людини на сферу соматич-

ного болю та патологічних станів. Мовний простір магічних текстів структурується навколо трьох базових моделей, кожна з яких відображала певну групу симптомів: метафорична модель «хвороба – це внутрішній вогонь» концептуалізувала термічні кризи, гарячку та гострі запальні процеси через образ пожежі, що нищить тіло з середини; модель «хвороба – це зв’язування / полон» кодувала спазми, судоми, параліч та сковуючий біль, уподібнюючи недугу ворожим кайданам, накладеним на органи модель «хвороба – жива істота» анімізувала патологію, наділяючи її автономною волею та агресивним наміром хижака, що пожирає плоть, або демона, який окупував тіло.

Метафоризація в замовляннях виконувала терапевтичну функцію, забезпечуючи усунення хвороби. Перетворення невидимого страждання на образ конкретного ворога дозволяло магу підібрати чіткий лінгвістичний вектор протидії. Відтак, антонімічна лексика охолодження, розв’язування або просторового вигнання перетворювала мову на дієвий інструмент контролю над хворобою.

Перспективним напрямом подальших розвідок у цій галузі є порівняльний аналіз виявлених метафоричних моделей із лінгвістичними стратегіями раціональної античної медицини (зокрема, Гіппократівського корпусу), що дозволить глибше зрозуміти еволюцію медичного дискурсу від магічного мислення до наукового знання.

Список літератури:

1. Daniel R. W., Maltomini F. *Supplementum Magicum*. Vol. I (Suppl. Mag. I). Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990. XXVI, 213 p.
2. Daniel R. W., Maltomini F. *Supplementum Magicum*. Vol. II (Suppl. Mag. II). Opladen: Westdeutscher Verlag, 1992. XIV, 372 p.
3. Faraone Ch. A. Stopping Evil, Pain, Anger, and Blood: The Ancient Greek Tradition of Protective Incantations. *Greek, Roman, and Byzantine Studies*. 2009. Vol. 49. P. 227–255
4. Frankfurter D. Narrating Power: The Theory and Practice of the Magical Historiola in Ritual Spells. *Ancient Magic and Ritual Power*. Boston; Leiden; Brill, 2001. P. 457–476.
5. Gordon R. The healing event in Graeco-Roman folk-medicine. *Ancient medicine in its socio-cultural context*. Vol. II. Amsterdam: Rodopi, 1995. P. 363–376.
6. Johnson M. The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reasoning, Chicago, 1987.
7. Kotansky R. Greek Magical Amulets: The Inscribed Gold, Silver, Copper, and Bronze *Lamellae*. Part I: Published Texts of Known Provenance. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994. XXVIII, 446 S.
8. Lakoff G. “The Contemporary Theory of Metaphor”, *Metaphor and Thought*, Cambridge, 1993. P. 202–251
9. Lakoff G., Johnson M. 1980, *Metaphors We Live By*, Chicago, 1980.
10. Laín Enlargo P. The Therapy of the Word in Classical Antiquity. New Haven; London: Yale University Press, 1970. XX, 253 p.
11. Önnfors A. Antike Zaubersprüche. Griechisch/Lateinisch/Deutsch. Ditzingen: Reclam, 1991. 72 S.
12. Pachoumi E. The Concepts of the Divine in the Greek Magical Papyri. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017. XVI, 258 p.
13. Preisendanz K. *Papyri Graecae Magicae: Die Griechischen Zauberpapyri*. 2 vols. Leipzig: Teubner, 1973–1974.

14. Puschmann Th. Alexander, Trallianus: Alexander von Tralles. Original-Text und Übersetzung nebst einer einleitenden Abhandlung; ein Beitrag zur Geschichte der Medicin, 2. Wien : Braumüller, 1879. VI, 620 S.
15. Simón F. M. - Materiality, oral incantations and supernatural agency in ancient healing magic. *Acta classica universitatis scientiarum Debrecenensis*. 2021. Vol. 57. P. 15–42
16. Steinert U. Concepts of the female body. *The Comparable Body. Analogy and Metaphor in Ancient Mesopotamian, Egyptian, and Graeco-Roman Medicine*, Leiden – Boston, 2017. P. 275–357
17. Zellmann-Rohrer M. W. The tradition of Greek and Latin incantations and related ritual texts from antiquity through the medieval and early modern periods. PhD dissertation. Berkeley: University of California, 2016. 626 p.

Cherniukh–Matsiievska N. B. METAPHORIZATION OF DISEAS IN ANCIENT GREEK INCANTATIONS

This article explores the cognitive mechanisms of disease metaphorization in Ancient Greek healing incantations of the Hellenistic and Roman periods. The study addresses a significant gap in Classical Philology and Cognitive Linguistics, since the conceptualization of disease in Ancient Greek magical discourse has not yet received a comprehensive linguistic analysis despite extensive scholarship on ancient magic and medicine. The aim of the paper is to reconstruct the principal conceptual metaphors underlying the representation of disease in Ancient Greek healing spells and to determine their role in the therapeutic pragmatics of ritual discourse.

The analysis is based on healing incantations preserved in the Papyri Graecae Magicae, Supplementum Magicum, and corpora of Greek magical amulets and phylacteries dating from the second century BCE to the fourth century CE. The methodological framework combines Conceptual Metaphor Theory and Cognitive Semantics with lexical-semantic, contextual, discourse, and historical-philological analysis.

The study demonstrates that the linguistic conceptualization of disease is organized around three dominant metaphorical models: DISEASE IS FIRE, DISEASE IS BONDAGE, and DISEASE IS A LIVING BEING. These models reflect different domains of bodily experience and determine the linguistic and performative strategies employed in healing rituals. The analysis shows that metaphor functions not merely as a stylistic device but as a cognitive mechanism structuring the perception of illness and as a performative instrument through which ritual speech symbolically restores health. Verbs of expulsion, pursuit, extinguishing, release, and command constitute the core linguistic markers of these conceptual models and reveal the close interaction between metaphor, ritual action, and therapeutic intention.

The originality of the research lies in providing the first comprehensive reconstruction of the conceptual metaphor system underlying Ancient Greek healing incantations and in demonstrating the relationship between cognitive modelling, linguistic representation, and ritual pragmatics. The findings contribute to the study of Ancient Greek magical discourse, historical semantics, cognitive linguistics, Classical Philology, and the history of ancient medicine.

Keywords: *Ancient Greek, healing incantations, Greek Magical Papyri, conceptual metaphor, cognitive semantics, disease conceptualization, magical discourse, ancient medicine.*

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 808.5:81'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/12>

Гайдук Н. А.

<https://orcid.org/0000-0001-6292-6376>

Маріупольський державний університет

Ласкорунська А. О.

<https://orcid.org/0009-0002-5822-1001>

Маріупольський державний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ І ФУНКЦІЇ РИТОРИЧНИХ СТРАТЕГІЙ ТА ТАКТИК У ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дослідження присвячене комплексному аналізу риторичних стратегій і тактик у публічному дискурсі, зокрема в промовах лідерів громадської думки. Актуальність роботи зумовлена зростанням ролі публічного дискурсу як інструменту впливу на масову свідомість у сучасному інформаційному суспільстві, що відбувається на тлі трансформації комунікативних практик під впливом цифрових медіа та зростання конкуренції за увагу аудиторії.

У роботі запропоновано комплексну типологію риторичних стратегій, що ґрунтується на класичній риторичній тріаді (етос, пафос, логос), доповненій сучасними когнітивно-дискурсивними підходами. Стратегії є загальними векторами мовленнєвої поведінки, а тактики – конкретними мовленнєвими кроками, які забезпечують реалізацію цих векторів у мовленні.

*У межах етос-стратегій (формування образу) виокремлюються тактики самопрезентації, *facework* (управління обличчям), дистанціювання; у межах пафос-стратегій (емоційних) – тактики емоційного зараження, апеляції до цінностей, використання страху як інструменту; у межах логос-стратегій (аргументативних) – дедуктивна та індуктивна аргументація, спростування контраргументів, раціоналізація; додатково – стратегії рефреймінгу, легітимації / делегітимації та фейсворк у конфліктному дискурсі.*

Увага приділяється функціональному аспекту риторичних стратегій: для кожної групи визначається спектр основних функцій, а також низку спеціалізованих у межах рефреймінгу та фейсворку.

Результати дослідження мають теоретичне значення для лінгвістики, дискурсології та комунікативістики, а також практичну цінність для риторичної освіти та підготовки публічних промовців. Запропонована класифікація створює інструментарій для детального аналізу дискурсу та навчання ефективного спілкуванню через відпрацювання конкретних, відтворюваних мовленнєвих ходів. Перспективи подальших досліджень вбачаються у застосуванні розробленої типології до аналізу конкретних текстів публічних промов в українському медійному просторі.

Ключові слова: *етос, лідери громадської думки, логос, пафос, публічний дискурс, рефреймінг, риторичні стратегії, риторичні тактики, фейсворк.*

Постановка проблеми. З часів античності риторика позиціонується як наука про мистецтво переконання, а її фундаментальні засади, закладені Аристотелем, Цицероном та Квінтіліаном, становлять теоретичне підґрунтя для вивчення публічного дискурсу, зокрема, промов так званих

«лідерів думок». У XX–XXI століттях аналітичний потенціал риторики значно розширився внаслідок її інтеграції з комунікативістикою, медіалінгвістикою та дослідженнями у сфері зв'язків із громадськістю. Оскільки політичні лідери все частіше звертаються до цифрових платформ як

до каналів реалізації риторичних і PR-стратегій, виникає потреба в комплексному аналізі мовних практик у контексті сучасних медіа.

Як зазначають Н. Гайдук та В. Кудлай, «у соціальних мережах та онлайн-спільнотах соціальна диференціація та ієрархічні відносини виступають системоутворювальними чинниками. На вершині цієї ієрархії перебуває невелика кількість так званих «лідерів думок» – з публічних осіб, визнаних як у цифровому середовищі, так і поза ним. Їм протистоїть значна за чисельністю група рядових користувачів, які здійснюють «підписку» на лідерів та на постійній основі (як правило, щоденно) отримують з їхніх акаунтів новий інформаційний контент» [2]. Таким чином, комунікативний вплив публічних текстів на аудиторію не є безпосереднім – у цьому процесі так звані «лідери думок» беруть участь, «інтерпретуючи та препаруючи інформацію в рамках міжособистісних відносин, а також з урахуванням релевантних інтересів і програм поведінки соціальних груп» [2], а, отже, *актуальність дослідження* зумовлена зростанням ролі публічного дискурсу як інструменту впливу на масову свідомість у сучасному інформаційному суспільстві.

Політики, медіа, бізнес-структури та інституції громадянського суспільства активно використовують риторичні стратегії й тактики для легітимації власних позицій, формування громадської думки та дискредитації опонентів. Однак наявні наукові розвідки пропонують переважно фрагментарні або дискурсно-специфічні класифікації, що не охоплюють усього розмаїття комунікативних ситуацій. Крім того, трансформація публічної комунікації під впливом цифрових медіа (соціальні мережі, месенджери, платформи) вимагає перегляду традиційних риторичних моделей та вироблення універсального інструментарію для аналізу стратегій і тактик.

Отже, комплексне дослідження класифікації, функцій та механізмів реалізації риторичних стратегій і тактик у текстах публічних промов людей, яких умовно можна віднести до так званих «лідерів думок», є нагальним завданням сучасної лінгвістики, дискурсології та комунікативістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження виступів політиків, особливо політичні промови президентів і прем'єрів, цікавлять багатьох дослідників із різних галузей суспільних і гуманітарних наук, тож, типологію риторичних стратегій вивчали такі зарубіжні дослідники, як М. Го, А. Депперманн, Д. Заревський, Ф. Ланц, В.-Л. Лу, Я. Пелцова, Я. Себера. Фундаменталь-

ною працею останніх років можна назвати колективну монографію «Persuasion in Public Discourse: Cognitive and Functional Perspectives» за редакцією Я. Пелцової та В. Л. Лу. Це видання становить об'єднує комплексний огляд переконання як риторичного феномена, що апелює до інтелектуальних та емоційних здібностей адресата в конкурентному публічному середовищі. Щодо вітчизняної наукової думки, то можемо назвати Ю. Бойко, Т. Бублік, С. Вискушенко, З. Дем'янова, О. Земську, О. Кирилюк, О. Кузьменко, Г. Кучик, М. Мальченко, Л. Мацько, О. Мосієнко, О. Падалку, Т. Свиридюка та В. Рубана. Дослідження Н. Стирнік демонструє трансформацію традиційних риторичних прийомів під впливом сучасної медіаекосистеми [6].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – розробка комплексної типології риторичних стратегій і тактик публічного дискурсу, визначення їхніх функцій задля можливості опису механізмів мовленнєвої реалізації цих стратегій та тактик з урахуванням сучасних комунікативних умов.

Виклад основного матеріалу. Проблема класифікації та аналізу механізмів реалізації риторичних стратегій та тактик постає як один з аспектів вивчення стратегій переконання, що реалізуються у публічному дискурсі. Саме у цих категоріях конкретизується те, яким чином абстрактні принципи впливу реалізуються у реальному мовленні. Якщо етос, пафос і логос окреслюють базові виміри переконливості, то стратегії і тактики відображають рівень організації дискурсу, де ці виміри набувають практичної форми.

Так, вищенаведене твердження слушно фіксує важливий перехід у риторичній теорії: від абстрактних умов переконливості – до конкретних механізмів її втілення. Етос, пафос і логос виступають як фундаментальні виміри, своєрідні «силові поля», в межах яких загалом можливий вплив на аудиторію. Однак ці категорії залишаються на рівні принципів: вони відповідають на питання, на чому тримається переконання, але не пояснюють, як саме це переконання будується крок за кроком.

Якщо стратегія – це загальний вектор мовленнєвої поведінки, обраний відповідно до комунікативної мети й характеру аудиторії, то тактика – конкретний мовленнєвий крок, що реалізує цей вектор у певний момент взаємодії. Разом вони утворюють той рівень дискурсу, на якому етос, пафос і логос перестають бути абстрактними вимогами («треба викликати довіру», «треба розчулити», «треба довести») і перетворюються на спостережувані, аналізовані мовленнєві дії.

Як стверджують С. Вискушенко, О. Мосієнко та Т. Свиридчук, тексти публічних промов, маючи, насамперед, на меті переконання адресата, «структуруються відповідно до правил античної риторики та її основних компонентів – етосу, пафосу і логосу: етос відбиває особистісні характеристики риторика і втілює само репрезентацію; пафос асоціюється з впливом на емоції, оцінки та потреби адресатів; з логосом пов'язують мовні одиниці та структури, за допомогою яких оратор досягає бажаного впливу на аудиторію» [1, с. 54].

Розглянемо це на прикладі кожної категорії. Так, етос вимагає від оратора створити образ компетентної, чесної чи симпатичної людини. Щоб зробити це в реальному часі розмови, оратор використовує низку стратегій: самопрезентації, збереження обличчя (facework), дистанціювання, у межах цих стратегій реалізуються такі тактики: посилення на авторитети, демонстративної скромності, солідаризації, тактика самокритики (для посилення довіри), формування надійного партнера тощо. Таким чином, етос-стратегії є стратегіями формування образу.

Пафос вказує на необхідність викликати у слухача певні емоції: наприклад, страх, обурення, жалість, радість. Однак сам по собі він не підказує, як саме це зробити. Тактиками тут виступають: використання емоційно забарвленої лексики, драматичні паузи, риторичні вигуків, апеляція до базових цінностей (на кшталт «родина», «свобода», «справедливість»). Наприклад, стратегія «емоційного зараження» може реалізовуватися через тактику різкого контрасту («спочатку було добре, а потім стало страшно»).

Нарешті, логос вимагає доводити думку логічно. Але логіка буває різною: можна рухатися від загального до часткового (дедукція), а можна від часткових фактів до узагальнення (індукція). Це рівень стратегії. Тактиками ж стають конкретні аргументативні прийоми: наведення прикладу, посилення на статистику, зведення до абсурду, аргумент до слідства, риторичне запитання тощо. Наприклад, стратегія «посилення тези через заперечення контраргументів» втілюється в тактиці «так, але...» або в тактиці випереджаючої відповіді на можливу критику.

Таким чином, перехід від етосу, пафосу, логосу до стратегій і тактик – це перехід від нормативної риторики (що має бути) до аналітичної (що реально відбувається в мовленні). Саме завдяки категоріям стратегії й тактики ми можемо не просто констатувати, що виступ був переконливим, а пояснити, завдяки яким саме мовленнєвим діям

ця переконливість виникла. Для практичної риторики це означає можливість навчати ефективному спілкуванню не через заклики до красномовства, а через відпрацювання конкретних, відтворюваних мовленнєвих ходів. Для аналітичної – створює інструментарій для детального дослідження дискурсу будь-якої складності: від політичної промови до повсякденної розмови.

Отже, у сучасному мовознавстві риторична стратегія розглядається як загальна комунікативна установка, що визначає спрямованість мовлення і спосіб досягнення його мети. Вона не зводиться до окремих прийомів, а охоплює всю структуру висловлювання – від вибору теми до способу її подання. Тактика, своєю чергою, виступає як конкретний засіб реалізації цієї стратегії, тобто як локальний мовний або дискурсивний прийом, що виконує певну функцію у межах ширшого задуму. Це розмежування має принципове значення, оскільки дозволяє уникнути редукції риторики до набору технік. Мовлення не є механічною сумою прийомів: воно організоване ієрархічно, де окремі елементи підпорядковані загальній комунікативній логіці. Саме стратегія визначає, які тактики будуть використані, у якій послідовності і з якою інтенсивністю.

Таким чином, стратегія – загальна лінія мовної поведінки, а тактика – конкретний мовленнєвий хід. Без стратегій і тактик етос, пафос і логос залишаються абстракціями. З ними – стають інструментом аналізу й навчання. Вважаємо доцільним оформити основні стратегії та тактики публічного дискурсу у вигляді таблиць із зазначенням першоджерел.

Отже, з огляду на функціональне призначення риторичних стратегій, доцільно виділити кілька їх основних типів. За основу беремо думки щодо цього таких дослідників, як М. Го, А. Депперманн, В.-Л. Лу, Я. Пелцова, Я. Себера.

По-перше, це етос-стратегії (стратегії формування образу), по-друге, пафос-стратегії (емоційні стратегії), по-третє, логос-стратегії (аргументативні стратегії); окрім того, можна виділити додаткові когнітивні та дискурсивні стратегії, такі, як переформулювання дійсності (рефреймінг), стратегії легітимації / делегітимації та стратегії управління обличчям (фейсворк) в конфліктному дискурсі. Кожна з цих стратегій реалізовується через тактики.

У сучасному дискурс-аналізі етос-стратегії розуміються не як статична характеристика оратора, а як динамічний, інтеракційний та ситуативно зумовлений процес ідентифікації мовця

з певними цінностями, соціальними ролями та нормами, які поділяє цільова аудиторія [4], умовно можемо виділити ці стратегії (табл. 1).

Етос-стратегії створюють необхідне підґрунтя для прийняття аудиторією аргументів мовця ще до того, як ці аргументи буде висунуто, саме тому виконують, насамперед, перлокутивну функцію – забезпечення переконливості; також сприяють формуванню емоційної прихильності аудиторії до мовця, що значно підвищує загальну переконливість дискурсу; беруть активну участь у конструюванні уявної спільноти мовця та аудиторії, маркуванні «своїх» та «чужих»; слугують засобом обґрунтування права мовця висловлюватися від імені певної групи, інституції або ціннісної системи; можуть використовуватися для попередження потенційної критики ще до її висунення; допомагають мовцю встановити бажаний

тип комунікативної ситуації, маркують соціальний статус, роль у комунікативній ситуації та ставлення до аудиторії [3; 4; 5] (табл. 2).

У сучасному дискурс-аналізі пафос-стратегії розуміються як керований процес емоційної репрезентації дійсності, що реалізується через добір лексики, синтаксичних конструкцій, риторичних фігур та просодичних засобів, які передбачають усвідомлений вибір мовцем найефективніших тактик для досягнення перлокутивного ефекту – зміни емоційного стану аудиторії у бажаному напрямку [4], можемо виділити ці стратегії (табл. 3).

Пафос-стратегії, будучи усвідомленим, цілеспрямованим процесом емоційної репрезентації дійсності, виконують низку функцій, які забезпечують ефективність риторичного впливу через актуалізацію емоційного відгуку аудиторії: перлокутивну функцію (безпосередній емоційний

Таблиця 1

Етос-стратегії (стратегії формування образу)

Стратегія	Тактики	Першоджерело
Самопрезентація	Демонстрація компетентності	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Посилання на власний досвід	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Солідаризація	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
Facework (збереження обличчя)	Уникнення прямої критики	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Використання пом'якшувальних конструкцій	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Тактика позитивного ввічливого ставлення	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
Дистанціювання	Використання займенника «ми» замість «я»	Deppermann A., & Haugh M., 2022
	Посилання на інституційну роль	Deppermann A., & Haugh M., 2022

Таблиця 2

Узагальнювальна таблиця функцій етос-стратегій

Функція	Спрямованість	Ключовий механізм
Перлокутивна	Вплив на аудиторію	Фронесис, арете, евнойя
Афективна	Емоційний зв'язок	Солідаризація, комплімент
Ідентифікаційна	Конструювання спільноти	Інклюзивне «ми», спільні цінності
Легітимізаційна	Виправдання позиції	Компетентність, чеснота, інституційна роль
Нейтралізація контраргументів	Превентивний захист	Демонстративна скромність, самокритика
Регулятивна	Управління контекстом	Фронесис, евнойя, ін.
Протективна	Захист власного обличчя	Дистанціювання, вибачення

Таблиця 3

Пафос-стратегії (емоційні стратегії)

Стратегія	Тактики	Першоджерело
Емоційне зараження	Емоційно забарвлена лексика	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Риторичні вигукі, питання	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Драматичні паузи, незавершеність висловлювання	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
Апеляція до цінностей	Посилання на загальнолюдські цінності	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Використання культурно значущих символів	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
Страх як інструмент	Гіперболізація загроз	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Створення образу ворога	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Тактика перевищення цінності адресата («якщо не ми, то...»)	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018

вплив відповідно до комунікативної мети мовця), аргументативну («забарвлюють» раціональні доводи емоційно, підвищуючи їхню переконливість), ідентифікаційну для створення афективного зв'язку, сприяють формуванню емоційної спільноти мовця та аудиторії через розділені емоції, мобілізаційну як спонукання до дії – є потужним інструментом спонукання аудиторії до конкретних дій через викликання сильних емоцій, функцію посилення уваги, допомагаючи мовцю привернути та утримати увагу аудиторії в умовах інформаційного перевантаження, регулятивну (управління комунікативною ситуацією), легітимативну функцію задля емоційного виправдання дій, суттєвисту (навіювання без доказів, переконання аудиторії без розгорнутого раціонального доведення) та функцію подолання когнітивного дисонансу, адже пафос-стратегії допомагають аудиторії прийняти емоційно складні повідомлення, які суперечать її попереднім переконанням [3; 4; 5] (табл. 4).

У сучасному дискурс-аналізі логос-стратегії розуміються як конструювання раціональної переконливості через відбір фактів, їх композиційне впорядкування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та вербалізацію умовиводів. На відміну від формально-логічного силісму, риторичний логос враховує ймовірнісний характер переконування (загальноприйняті думки) та аудиторний фактор: переконливим вважається не абсолютно істинне,

а те, що аудиторія схильна визнати правдоподібним [3; 4], умовно можемо виділити ці стратегії (табл. 5).

Логос-стратегії, будучи механізмом конструювання раціональної переконливості через відбір фактів, їхнє композиційне впорядкування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та вербалізацію умовиводів, виконують низку взаємопов'язаних функцій, які забезпечують ефективність риторичного впливу через апеляцію до раціонального мислення аудиторії: забезпечення істинності або правдоподібності тези через звернення до фактів, логічних зв'язків та надійних джерел (доказову функцію), гносеологічну (епістемічну) функцію (конструювання нового знання), функцію виявлення логічних помилок і внутрішніх суперечностей у позиції опонента, організаційно-композиційну функцію (структурування дискурсу); окрім того, логос-стратегії виконують функцію раціональної легітимації – обґрунтування права мовця на прийняття рішень, оцінок або дій через демонстрацію раціональної процедури їхнього виведення, функцію адаптації до аудиторії (із врахуванням ймовірнісного знання), дозволяють мовцю робити обґрунтовані прогнози щодо майбутніх подій, що підвищує його авторитет як «знавця» (прогностичну функцію), функцію підвищення передбачуваності дискурсу або раціонального маскування – представлення емоційно вмотивованих або суб'єктивних рішень як об'єктивно необхідних [3; 4; 5] (табл. 6).

Таблиця 4

Узагальнювальна таблиця функцій пафос-стратегій

Функція	Спрямованість	Ключовий механізм
Перлокутивна	Емоційний стан аудиторії	Емоційна лексика, драматичні паузи
Аргументативна	Раціональні аргументи	Емоційне маркування
Ідентифікаційна	Групова єдність	Розділені емоції
Мобілізаційна	Спонукання до дії	Гнів, надія, страх (варіюється)
Аттенційна	Увага аудиторії	Емоційні «гачки», контраст
Регулятивна	Тип ситуації	Адаптація емоційного тону
Легітимативна	Виправдання дій	Емоційна аргументація
Суттєвиста	Навіювання	Емоційне зараження
Подолання дисонансу	Психологічний захист	Емоційна підтримка, переключення

Таблиця 5

Логос-стратегії (аргументативні стратегії)

Стратегія	Тактики	Першоджерело
Дедуктивна аргументація	Рух від загального до часткового	Deppermann A., & Haugh M., 2022
	Використання силісмізмів	Deppermann A., & Haugh M., 2022
Індуктивна аргументація	Рух від часткових фактів до узагальнення	Deppermann A., & Haugh M., 2022
	Наведення прикладів	Deppermann A., & Haugh M., 2022
Спростування контраргументів	Тактика «так, але...»	Deppermann A., & Haugh M., 2022
	Випереджаюча відповідь на критику	Deppermann A., & Haugh M., 2022
Раціоналізація	Наведення статистичних даних	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018
	Посилання на експертів, факти	Pelclová J., & Lu W.-L., 2018

Узагальнювальна таблиця функцій логос-стратегій

Функція	Спрямованість	Ключовий механізм
Доказова	Обґрунтування тези	Факти, статистика, експертні думки
Гносеологічна	Конструювання нового знання	Аналогія, каузація, індукція
Критична	Виявлення хиб опонента	Reductio ad absurdum, виявлення суперечностей
Організаційно-композиційна	Структурування дискурсу	Маркери зв'язку, композиційні схеми
Легітимізаційна	Раціональне виправдання дій	Дедукція з норм, індукція з прецедентів
Адаптації до аудиторії	Врахування рівня знань	Ентимеми, ендокси, спрощення
Прогностична	Передбачення майбутнього	Каузація, екстраполяція
Підвищення передбачуваності	Когнітивний комфорт	Стандартні схеми, маркери переходів
«Раціональне маскування»	Приховування суб'єктивності	Статистика, термінологія, категоризація

Додатково виділяються когнітивні та дискурсивні стратегії, такі, як переформулювання дійсності (рефреймінг), стратегії легітимації / делегітимації та стратегії управління обличчям (фейсворк) в конфліктному дискурсі.

Рефреймінг – це риторична стратегія, що полягає в навмисній зміні концептуальної рамки (frame), крізь яку аудиторія сприймає певну ситуацію, явище чи проблему, з метою переорієнтації її існуючих переконань відповідно до позиції мовця, переорієнтовуючи існуючі переконання аудиторії згідно з точкою зору мовця [4; 5], умовно можемо виділити ці стратегії таким чином: стратегія «Fictionalizing scenarios» – тактика створення гіпотетичних сценаріїв для впливу на уявлення аудиторії; стратегія безпосереднього рефреймінгу – тактика перевизначення поняття; стратегія використання концептуальної метафори – тактика перенесення значень з однієї сфери на іншу для створення нового розуміння.

Легітимація у дискурс-аналітичній традиції визначається як «соціальний акт надання прийнятності соціальним акторам, соціальним діям та соціальним відносинам у межах нормативного порядку» [7]. Іншими словами, легітимація – це дискурсивний процес, за допомогою якого певні практики, інституції чи агенти обґрунтовуються як морально, раціонально чи нормативно виправдані.

Делегітимація, своєю чергою, є дзеркальним процесом – дискурсивною практикою, спрямованою на підрив легітимності опонента, групи чи дії шляхом їхньої презентації як несправедливих, незаконних, аморальних або ірраціональних. Легітимація та делегітимація належать до стратегічних функцій політичного дискурсу, де «перша забезпечує слухняність політикам і режимам, які належним чином уповноважені, друга спотворює, атакує та критикує конкретний режим чи політичних опонентів» [7]. Умовно можемо виділити ці стратегії

таким чином: легітимація через традицію – тактика посилення на історичні прецеденти або апелювання до національних цінностей; делегітимація через моральне таврування – тактика звинувачення опонента в приховуванні правди або використанні негативних аналогій; викриття стратегій опонента – тактика експліцитного називання риторичних прийомів суперника як маніпулятивних.

Рефреймінг (стратегія навмисної зміни концептуальної рамки сприйняття) та стратегії легітимації / делегітимації виконують низку взаємопов'язаних функцій, які забезпечують ефективність риторичного впливу через переорієнтацію існуючих переконань аудиторії відповідно до позиції мовця: реорієнтаційну функцію зміни кута зору на проблему без зміни фактичних даних, що дозволяє аудиторії побачити знайоме в новому світлі; конкурентну функцію, де різні інтерпретації однієї реальності змагаються за право стати домінантною в свідомості аудиторії; легітимаційну функцію власної позиції через підведення її під категорію, яка автоматично активує позитивну оцінку / делегітимаційну функція як дискредитацію позиції опонента через зміну рамки її інтерпретації; також рефреймінг дозволяє подолати уявну дилему (вибір між двома неприйнятними альтернативами) через представлення власної позиції як такої, що «трансцендує» суперечність, дозволяє змінити емоційне забарвлення ситуації – перетворити загрозу на виклик, поразку на досвід, невизначеність на можливість; або переходити між різними типами комунікації, що виводить опонента з зони комфорту; також виконує мета-рефлексивну (моральна оцінка рамки опонента), онтологічну (примус до відповідності ідентичності), номінативну (перейменування дійсності) функції [5].

У конфліктному дискурсі, де комунікативні цілі учасників розходяться або прямо суперечать одна

одній, *facework* набуває особливої значущості. Як зазначають дослідники, «у політичному дискурсі обличчя та управління обличчям становлять об'єднувальний чинник усіх випадків конфлікту» [7]. Публічний характер політичного, медійного чи інституційного дискурсу підвищує ставки для мовців: їхня легітимність, електоральна підтримка або професійна репутація безпосередньо залежать від успішності *facework*.

Отже, *facework* (управління обличчям, «робота з обличчям») – це сукупність комунікативних стратегій, спрямованих на проєктування, підтримку, відновлення або оскарження публічного іміджу (*face*) мовця чи співрозмовника в процесі інтеракції. Поняття *face* (обличчя) визначається як «публічний образ себе, якого кожен член суспільства прагне утвердити для себе» [7], тобто соціально бажана саморепрезентація, яку індивід висуває в комунікації; умовно можемо виділити ці стратегії таким чином: збереження позитивного обличчя – тактики похвали, визнання заслуг співрозмовника або уникнення прямої конфронтації; захист негативного обличчя – тактика вибачення або надання права вибору, уникнення нав'язування; ввічлива незгода – використання гедж-маркерів.

У конфліктному дискурсі, де комунікативні цілі учасників розходяться або прямо суперечать одна одній, а публічний характер взаємодії підвищує ставки для мовців (легітимність, електоральна підтримка, професійна репутація), *фейсворк* виконує низку функцій, що забезпечують управління публічним іміджем як мовця, так і опонента: захист власного обличчя, загроза іміджу опонента, врятування обличчя, забезпечує кооперативну взаємодію навіть в умовах конфлікту через підтримку обличчя співрозмовника, бере активну участь у конструюванні публічного іміджу мовця, його соціальної ідентичності та статусу, слугує засобом легітимації влади, статусу та інституційної ролі мовця в конфліктному дискурсі, допомагає мовцю встановити та підтримувати бажаний тип комунікативної ситуації, адаптується до культурних норм та цінностей аудиторії, що особливо важливо в міжкультурному або політичному дискурсі; окрім того, у цифрову епоху *фейсворк* набуває нової функції – управління публічним іміджем в умовах активної ролі онлайн-платформ у формуванні обличчя мовця.

Особливу увагу у сучасних дослідженнях приділяють механізмам реалізації риторичних стратегій. У цьому контексті показовими є підходи, що розглядають дискурс як когнітивний процес, зокрема у працях Теун ван Дейк. Згідно з цими підходами, риторичний вплив здійснюється через

формування ментальних моделей, які визначають інтерпретацію інформації. Стратегії і тактики у цьому випадку виступають як засоби керування цими моделями. Наприклад, тактика *фреймінгу* (рамкування) дозволяє представити одну й ту саму інформацію у різних інтерпретаційних рамках, що суттєво впливає на її сприйняття. Тактика повтору, своєю чергою, сприяє закріпленню певних смислів, тоді як тактика контрасту підсилює їх виразність через зіставлення.

У публічному дискурсі, який характеризується високим рівнем конкуренції за увагу аудиторії, риторичні стратегії набувають особливої складності. Тут важливу роль відіграє не лише зміст повідомлення, а й спосіб його подання, темп, інтонація, структурна організація. Переконаливість визначається не окремими аргументами, а загальною композицією висловлювання. Водночас публічний дискурс виявляє і ризики риторичної діяльності. Надмірне використання певних тактик може призводити до ефекту перевантаження або втрати довіри. Зокрема, надлишкова емоційність може сприйматися як маніпуляція, тоді як надмірна раціоналізація – як віддаленість від реальних проблем. Це ще раз підкреслює необхідність балансування між різними компонентами риторичної структури.

Отже, риторичні стратегії і тактики є ключовими інструментами організації дискурсу, через які реалізується переконання. Їх аналіз дозволяє виявити не лише поверхневі особливості мовлення, а й глибинні механізми його впливу. Саме це створює підґрунтя для подальшого розгляду специфіки окремих типів дискурсу, зокрема академічного.

Висновки. Таким чином, у сучасному публічному дискурсі риторичні стратегії та тактики відіграють важливу роль у процесі комунікації, оскільки саме через мовлення здійснюється вплив на аудиторію, формування громадської думки та переконання адресата. Особливо актуальними ці механізми є у політичному, медійному та суспільному дискурсі, де мовленнєвий вплив стає інструментом досягнення певних комунікативних цілей. Риторика як наука про мистецтво переконання досліджує способи ефективного використання мовних засобів для впливу на свідомість і поведінку аудиторії. У межах сучасної лінгвістики риторичні стратегії та тактики розглядаються як складові комунікативної діяльності мовця.

Отже, риторична стратегія виступає як загальний план мовленнєвої поведінки мовця, спрямований на досягнення комунікативної мети. Вона визначає основний напрям організації висловлювання, добір аргументів, мовних засобів та

способів впливу на аудиторію. Стратегія реалізується через систему конкретних мовленнєвих дій – тактик. Риторична тактика є конкретним мовним прийомом або сукупністю прийомів, за допомогою яких реалізується стратегія. Тактики мають локальний характер і використовуються для досягнення проміжних комунікативних цілей.

Риторичні стратегії та тактики є невід’ємною складовою публічного дискурсу. Вони забезпечу-

ють ефективність комунікації, дозволяють впливати на аудиторію та формувати суспільні настрої. Стратегії визначають загальний напрям мовленнєвого впливу, тоді як тактики реалізують його через конкретні мовні прийоми. У сучасному політичному та медійному просторі риторичні механізми набувають особливого значення, оскільки саме через мову здійснюється боротьба за увагу, довіру та підтримку суспільства.

Список літератури:

1. Вискушенко С. А., Мосієнко О. В., Свиридчук Т. В. Стратегія переконання у політичних промовах британського прем’єр-міністра Ріші Сунака (риторичний аспект). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2023 № 59 Том 1. С. 54 – 57. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.12>
2. Гайдук Н. А., Кудлай В. О. Соціальні мережі в контексті формування суспільної думки. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 33. Том 1. С. 182 – 189.
3. Deppermann A., & Haugh M. Strategy Ascriptions in Public Mediation Talks. In *Action Ascription in Interaction*. Cambridge University Press. 2022. pp. 160 – 182 DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108673419.009>
4. Pelclová J., & Lu W.-L. (Eds.). *Persuasion in Public Discourse: Cognitive and functional perspectives*. John Benjamins Publishing Company. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1075/dapsac.79>
5. Sebera J., & Lu W.-L. Metaphor as a (de-)legitimizing strategy in leadership discourse: The language of crisis in Winston Churchill’s Cold War speeches. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. (*Discourse Approaches to Politics, Society and Culture (DAPSAC)*, vol. 79). 2018. pp. 65 – 83 DOI: <https://doi.org/10.1075/dapsac.79.04seb>
6. Styrnik N. Linguistic manipulations in politics: the U.S. presidential campaign 2024. *Journal «Ukrainian sense»*. 2024. № 2. P. 102–113. DOI: <https://doi.org/10.15421/462428>.
7. Van Dijk T. A. Discourse and manipulation. *Discourse & Society*. 2006. Vol. 17, No. 2. P. 359 – 383.

Gaiduk N. A., Laskorunska A. O. CLASSIFICATION AND FUNCTIONS OF RHETORICAL STRATEGIES AND TACTICS IN PUBLIC DISCOURSE

The study is devoted to a comprehensive analysis of rhetorical strategies and tactics in public discourse, with a particular focus on the speeches of opinion leaders. The relevance of the research is determined by the growing role of public discourse as an instrument of influencing mass consciousness in contemporary information society, which is accompanied by the transformation of communicative practices under the impact of digital media and increasing competition for audience attention.

The article proposes a comprehensive typology of rhetorical strategies based on the classical rhetorical triad (ethos, pathos, logos), supplemented by modern cognitive and discourse-oriented approaches. Strategies are understood as general vectors of communicative behaviour; whereas tactics are viewed as specific speech moves that ensure the implementation of these vectors in discourse.

Within ethos-based strategies (image-building strategies), such tactics as self-presentation, facework, and distancing are distinguished. Pathos-based strategies (emotional strategies) comprise tactics of emotional contagion, appeals to values, and the use of fear as a persuasive tool. Logos-based strategies (argumentative strategies) include deductive and inductive argumentation, counterargument refutation, and rationalization. Additionally, the study examines strategies of reframing, legitimation and delegitimation, as well as facework strategies in conflict discourse.

Special attention is paid to the functional aspect of rhetorical strategies. For each group of strategies, a range of core functions is identified, together with a number of specialized functions within the framework of reframing and facework.

The findings have theoretical significance for linguistics, discourse studies, and communication studies, as well as practical value for rhetorical education and the training of public speakers. The proposed classification provides a toolkit for detailed discourse analysis and for teaching effective communication through practicing specific and reproducible speech moves. Prospects for further research are associated with the application of the developed typology to the analysis of public speeches in the Ukrainian media space.

Keywords: *ethos, opinion leaders, logos, pathos, public discourse, reframing, rhetorical strategies, rhetorical tactics, facework.*

Дата першого надходження статті до видання: 21.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Heybatova N. A.

<https://orcid.org/0009-0002-6207-485X>

Azerbaijan University of Languages

GLOBALIZATION AND SOCIO-POLITICAL DISCOURSE

This article examines globalization as a complex and multidimensional phenomenon that significantly influences socio-political discourse in the contemporary world. It establishes that globalization is understood as a process that strengthens global interconnectedness, diminishes the significance of geographical boundaries, and integrates economic, political, cultural, and communicative systems. It argues that globalization not only transforms the structural aspects of society but also changes the ways in which socio-political realities are expressed and interpreted through language. Particular attention is paid to the role of language as a reflection of globalization and an active mechanism facilitating global communication. The study emphasizes the emergence of English as the dominant global lingua franca, widely used in international communication, education, diplomacy, and the media. The expansion of English contributes to the standardization of communicative practices and also influences the lexical systems of other languages through borrowings, neologisms, and semantic changes. The article further analyzes how globalization influences socio-political discourse by introducing new terminology, modifying existing vocabulary, and promoting the spread of global communication patterns in media and institutional contexts. It is argued that media discourse plays a crucial role in accelerating these processes, serving as a platform for the dissemination of global ideas and linguistic forms. At the same time, globalization raises important issues related to linguistic diversity and cultural identity. By fostering greater communication and interaction between different linguistic communities, it can also contribute to the dominance of major languages and the marginalization of smaller ones. Thus, globalization creates a dynamic tension between linguistic convergence and the preservation of diversity. In conclusion, it is shown that globalization functions as a unifying and differentiating force in socio-political discourse. It is argued that language occupies a central place in this process, serving as a medium through which global interaction takes place and as a tool shaping understandings of globalization itself.

Keywords: globalization, socio-political discourse, language change, English language, linguistic globalization, cultural identity.

Introduction. Since the late twentieth century, globalization has emerged as a central concept in academic, political, and public discourse. It is commonly understood as a process that intensifies global interconnectedness and interdependence across national boundaries. This process has fundamentally altered the traditional understanding of social, political, and economic organization by reducing the significance of geographical distance and national borders in shaping human interaction. Globalization is not a singular or uniform phenomenon; rather, it encompasses multiple dimensions, including economic integration, political cooperation, technological advancement, and cultural exchange. These dimensions interact with one another, creating a complex global system in which developments in one region can rapidly influence conditions in another. As a result, globalization is often described as a process that compresses both

time and space, enabling faster and more extensive communication between individuals, institutions, and states.

Within socio-political discourse, globalization is not only a subject of discussion but also a phenomenon constructed and interpreted through language. Political speeches, media texts, institutional documents, and academic writings increasingly reflect global perspectives, incorporating shared terminology and communicative strategies that transcend national contexts. Language thus becomes an essential medium through which globalization is both expressed and understood. In this sense, socio-political discourse serves as a key site where globalization manifests itself linguistically. The transformation of discourse patterns, the emergence of new lexical items, and the adaptation of communicative practices all reflect broader global processes. Consequently, language functions not only

as a tool for communication but also as a mechanism that shapes how globalization is conceptualized and experienced.

Task Statement. The main objective of this study is to examine the relationship between globalization and socio-political discourse from a linguistic perspective, with particular attention to lexical and communicative transformations.

Analysis of recent research and publications. Globalization has been extensively analyzed within social theory and interdisciplinary research. Giddens conceptualizes globalization as the intensification of worldwide social relations that connect distant localities in such a way that local events are shaped by developments occurring at a global level. This definition emphasizes the interdependence of local and global processes [5]. Robertson approaches globalization as a process that simultaneously unifies and differentiates the world. According to this perspective, globalization contributes to the formation of a global consciousness while preserving cultural diversity and local specificity. This dual nature highlights the complexity of globalization as both an integrating and differentiating force [1]. Held et al. describe globalization as a transformation of social organization characterized by transnational networks, flows, and institutions [5]. Their framework emphasizes structural changes in global governance and the increasing significance of international cooperation in addressing shared challenges. From a linguistic perspective, globalization is closely associated with the spread of English as a global language [5]. Crystal argues that English has achieved its global status due to a combination of historical expansion, economic influence, political power, and technological development [2]. It now serves as the primary medium for international communication across a wide range of domains. Fairclough focuses on the relationship between discourse and globalization, emphasizing that language is not merely a reflection of global processes but also an active component in their construction. According to this view, discourse plays a crucial role in shaping how globalization is understood, interpreted, and implemented in different contexts.

Results and discussion. At the same time, globalization has introduced new challenges for political discourse. Issues such as environmental sustainability, migration, economic inequality, and international security require complex forms of communication and collaboration. These challenges necessitate the use of shared conceptual frameworks and standardized terminology that can be understood across different linguistic and cultural contexts. As political

systems become more interconnected, socio-political discourse must adapt to reflect these changes. This adaptation involves not only the introduction of new vocabulary but also the evolution of communicative practices that enable effective interaction at the global level. Language and Global Communication. Language plays a central role in globalization as the primary means through which individuals and communities communicate. In a globalized world, the ability to exchange information across linguistic boundaries is essential for economic cooperation, political dialogue, and cultural interaction. One of the most significant developments in this context is the emergence of English as a global lingua franca. English is used widely in international settings, including education, science, business, diplomacy, and digital communication. Its global распространение allows individuals from diverse linguistic backgrounds to communicate without the need for translation in many situations.

The dominance of English in global communication has led to increased standardization of communicative practices. At the same time, it has influenced the development of other languages, which often incorporate English lexical items and expressions. This interaction between languages reflects the broader dynamics of globalization, characterized by both convergence and diversity.

Globalization has had a profound impact on the lexical systems of many languages. One of the most visible processes is lexical borrowing, particularly from English. Words and expressions related to technology, media, business, and politics are frequently adopted into other languages to describe new concepts and phenomena. Lexical borrowings such as “online,” “trend,” “summit,” “branding,” and “influencer” illustrate how global communication introduces new terminology into local linguistic systems. These borrowings often retain their original meanings while also acquiring additional connotations in different cultural contexts. In addition to borrowing, globalization promotes neologism, which involves the creation of new words and expressions to describe emerging realities. Semantic change is also common, as existing words may develop new meanings influenced by global usage. These processes contribute to the continuous evolution of socio-political vocabulary and reflect the dynamic nature of language in a globalized environment.

Media plays a crucial role in the dissemination and consolidation of global discourse patterns in the contemporary world. Through digital communication platforms, international news agencies, and social media networks, linguistic innovations and communicative

practices spread rapidly across national and cultural boundaries. This accelerated circulation of information contributes to the formation of shared communicative norms that transcend local contexts and facilitate global interaction among diverse audiences. The growing interconnectedness of media systems reflects broader globalization processes described by scholars such as Giddens, who emphasizes the intensification of worldwide social relations in modern societies [4]. Media discourse frequently reflects ongoing global trends and incorporates terminology associated with globalization, including widely used lexical items and expressions that originate in dominant global languages. In doing so, media not only reports socio-political events but also frames them within globally relevant interpretative frameworks. Such framing influences how audiences perceive and understand international developments, as the choice of language, tone, and conceptual categories can guide interpretation and shape public opinion. This perspective aligns with the discourse-oriented approach of Fairclough, who argues that discourse is both shaped by social structures and actively contributes to their reproduction [3]. Furthermore, the media's role extends beyond mere transmission of information; it also participates in constructing global meanings and shared narratives. International news organizations and digital platforms standardize certain communicative practices, leading to the diffusion of similar discourse patterns across different linguistic environments. As noted by Crystal, the global spread of English significantly contributes to the formation of a common communicative medium, which facilitates the exchange of information across linguistic borders and enhances mutual understanding in global contexts [2].

The interaction between global and local media environments leads to the emergence of hybrid forms of discourse. Global lexical and stylistic elements are often adapted to fit local linguistic systems and cultural norms, resulting in localized versions of global communication patterns. This process demonstrates the flexibility of language and its ability to accommodate external influences while maintaining contextual relevance. At the same time, globalization does not eliminate local identities but rather encourages a dynamic interplay between global standardization and local variation. In this sense, media discourse becomes a space where global and local elements coexist, interact, and mutually influence one another, reflecting the dual nature of globalization as both a homogenizing and differentiating force.

Despite the integrative effects of globalization, concerns about linguistic diversity and cultural iden-

tity remain significant. Language is closely connected to cultural heritage and serves as an important marker of identity for individuals and communities. The increasing dominance of global languages, particularly English, may contribute to language shift in some contexts, where speakers gradually adopt a more dominant language for social and economic purposes. This process can lead to the weakening or loss of less widely used languages [1].

At the same time, globalization can promote multilingualism and intercultural communication by increasing awareness of linguistic diversity. The interaction between different languages and cultures contributes to the development of hybrid linguistic forms and enriches global communication.

The relationship between globalization and socio-political discourse is characterized by a complex and multilayered interplay between convergence and diversity. Globalization encourages the adoption of shared linguistic resources, communicative conventions, and discursive practices, which leads to increasing standardization across international contexts. This tendency is especially visible in political communication, international institutions, academic discourse, and global media, where similar terminology and rhetorical structures are used to address audiences from different linguistic and cultural backgrounds. Such standardization facilitates mutual understanding, enhances efficiency in communication, and contributes to the emergence of a more interconnected global communicative space [4]. However, globalization does not result in uniformity alone. Alongside convergence, it also stimulates processes of adaptation, localization, and hybridization. Languages actively absorb global influences while maintaining their internal structures, grammatical systems, and culturally specific elements. This dynamic reflects the dual nature of globalization, which simultaneously promotes homogenization and heterogenization. As Robertson argues, globalization should not be viewed solely as a unifying force but rather as a process that produces both global integration and local differentiation. Consequently, socio-political discourse develops in a way that integrates global vocabulary and communicative patterns while preserving linguistic diversity and cultural specificity [6].

One of the most significant aspects of globalization in this context is the role of English as a global lingua franca. English functions as a primary medium of international communication, enabling speakers from different linguistic backgrounds to interact in various domains, including diplomacy, science, education, business, and digital communication [2]. Its

global spread has led to its widespread adoption in socio-political discourse, where it often serves as a reference point for terminology and conceptual frameworks. At the same time, the influence of English extends beyond its communicative function, as it contributes to lexical borrowing, calques, and semantic shifts in other languages. This process reflects not only linguistic influence but also broader socio-cultural and economic dynamics associated with globalization. Socio-political discourse itself is particularly sensitive to global transformations, as it reflects changes in political structures, social relations, and institutional practices. Globalization introduces new topics, issues, and conceptual categories into public discourse, including climate change, international security, migration, globalization of markets, and digital transformation. These topics require new linguistic means of expression, which are often borrowed or adapted from globally dominant languages. As a result, socio-political discourse becomes increasingly enriched with international terminology that facilitates communication across national boundaries.

Media discourse plays a central role in this process by acting as a mediator between global developments and local audiences. Through news reporting, analysis, and digital communication, media outlets disseminate global narratives and contribute to the formation of shared interpretations of socio-political events. According to Fairclough, discourse is not only a reflection of social reality but also an active force in constructing it [3]. Media discourse, therefore, participates in shaping public opinion, framing political debates, and influencing the way global issues are understood and discussed. In addition, the interaction between global and local discursive practices leads to the emergence of hybrid forms of communication. Global lexical items and discourse patterns are often integrated into local linguistic environments, where they are adapted to fit specific cultural and communicative norms. This results in localized versions of global discourse that maintain a balance between global influence and local identity. Such hybridization demonstrates the flexibility of language and its ability to accommodate external influences while preserving its core characteristics.

At the same time, globalization raises important questions regarding linguistic equality and cultural preservation. The increasing dominance of global languages, particularly English, may lead to concerns about the marginalization of smaller languages and the potential erosion of linguistic diversity. These concerns are closely linked to issues of cultural identity, as language serves as a key marker of belong-

ing and a carrier of cultural heritage. Therefore, the spread of global discourse must be understood not only as a communicative phenomenon but also as a socio-cultural process with significant implications for identity and diversity.

Overall, the relationship between globalization and socio-political discourse is dynamic and multifaceted. It involves continuous interaction between global standardization and local variation, between convergence and differentiation, and between uniformity and diversity. Language occupies a central position in this process, functioning as both a medium of communication and a tool for constructing socio-political meanings. Through discourse, globalization is not only transmitted but also interpreted, negotiated, and reshaped, highlighting the importance of linguistic analysis in understanding contemporary global processes.

Globalization is a multifaceted and dynamic phenomenon that exerts a profound and far-reaching influence on socio-political discourse as well as on linguistic systems. It promotes the intensification of global interconnectedness, facilitates communication across national and cultural borders, and enables the rapid exchange of ideas, values, and information on an unprecedented scale. Through technological advancement, digital communication, and the expansion of international networks, globalization has reshaped traditional models of interaction, contributing to the emergence of a highly integrated and interdependent global environment [3]. The findings of this study suggest that globalization should be understood not only as an economic or political process but also as a discursive and linguistic phenomenon. Socio-political discourse increasingly reflects global realities through the incorporation of shared terminology, standardized communicative practices, and transnational thematic orientations. Issues such as migration, climate change, international security, and global governance are now commonly discussed within a unified conceptual framework that transcends national boundaries. This demonstrates that language plays a crucial role in shaping how global processes are represented, interpreted, and negotiated in public discourse.

At the same time, globalization introduces important challenges related to linguistic diversity and cultural identity. The growing dominance of English as a global lingua franca enhances communication efficiency and accessibility but also raises concerns regarding the marginalization of less widely spoken languages. This tension reflects the dual nature of globalization, which simultaneously promotes convergence and preserves diversity. As noted by Robertson, globalization involves both homogenizing

and heterogenizing tendencies, meaning that global integration coexists with local differentiation [6]. In this context, linguistic diversity remains an essential component of cultural sustainability and identity preservation. Language occupies a central position in mediating globalization processes. It functions as a primary tool for communication while also serving as a means of constructing socio-political meanings and ideological frameworks. The widespread use of English in international domains such as diplomacy, education, science, business, and digital communication reinforces its role as a dominant medium of global interaction [3]. However, language influence is not unidirectional; local languages adapt to global influences through lexical borrowing, semantic shifts, and hybrid forms of expression, demonstrating the flexibility and adaptability of linguistic systems.

Furthermore, discourse plays an active role in constructing globalization itself. As emphasized by Fairclough, discourse is not merely a reflection of social reality but a mechanism that contributes to its formation and transformation [3]. Media, political institutions, and digital communication platforms function as key sites where global narratives are produced, circulated, and reinterpreted. Through these channels, globalization is continuously reproduced and reshaped within socio-political contexts, highlighting the interdependence between language, discourse, and social processes. The study also highlights the importance of media in disseminating global discourse patterns. Media acts as both a transmitter and a constructor of global communication by spreading standardized terminology and framing socio-political events within globally relevant perspectives. At the same time, the interaction between global and local media environments leads to the emergence of hybrid discourse forms that integrate global vocabulary with

local linguistic and cultural features. This process demonstrates that globalization does not eliminate local identities but rather encourages their transformation within a global communicative framework. From a theoretical perspective, the analysis confirms that globalization operates as a complex system characterized by continuous interaction between convergence and diversity, standardization and adaptation, global influence and local response. These dynamics suggest that socio-political discourse is not static but evolves in response to changing global conditions. Language, in turn, serves as both a mirror and a driver of these changes, making it a central element in understanding contemporary globalization.

Conclusions. In practical terms, the findings of this study underscore the importance of multilingual competence, intercultural awareness, and linguistic sensitivity in global communication. As socio-political interactions increasingly occur in multilingual and multicultural environments, the ability to navigate different linguistic systems becomes essential for effective participation in global discourse. This has implications for education, language policy, and international cooperation, where balancing global communication needs with the preservation of linguistic diversity remains a key challenge. In conclusion, globalization continues to reshape socio-political discourse by influencing linguistic practices, communicative strategies, and discursive structures. Language plays a fundamental role in this process, functioning both as a medium of communication and as a tool for constructing meaning in an interconnected world. A comprehensive understanding of the interaction between globalization and language is essential for analyzing contemporary discourse and addressing the challenges and opportunities arising from ongoing global integration.

Bibliography:

1. Crystal D. Language Death. Cambridge University Press, 2000.
2. Crystal D. English as a Global Language (2nd ed.). Cambridge University Press, 2003.
3. Fairclough N. Language and Globalization. Routledge, 2006.
4. Giddens A. The Consequences of Modernity. Stanford University Press, 1990.
5. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Global Transformations: Politics, Economics and Culture. Stanford University Press, 1999.
6. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. Sage Publications, 1992.

Гейбатова Н. А. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

У цій статті розглядається глобалізація як складне та багатовимірне явище, що надає значний вплив на соціально-політичний дискурс у сучасному світі. Встановлено, що глобалізація розуміється як процес, що посилює глобальний взаємозв'язок, що зменшує значення географічних кордонів та інтегрує економічні, політичні, культурні та комунікативні системи. Стверджується, що глобалізація як трансформує структурні аспекти суспільства, а й змінює способи висловлювання й інтерпретації соціально-політичних реалій з допомогою мови. Особлива увага приділяється ролі мови як відображення

глобалізації та активного механізму, що полегшує глобальну комунікацію. У дослідженні наголошується на появі англійської мови як домінуючої глобальної мови міжнаціонального спілкування, що широко використовується в міжнародній комунікації, освіті, дипломатії та ЗМІ. Розширення англійської мови сприяє стандартизації комунікативних практик, а також впливає на лексичні системи інших мов за допомогою запозичень, неологізмів та семантичних змін. У статті далі аналізується, як глобалізація впливає на соціально-політичний дискурс, запроваджуючи нову термінологію, модифікуючи існуючу лексику та сприяючи поширенню глобальних комунікативних моделей у медіа- та інституційних контекстах. Доведено, що медіакурс грає вирішальну роль у прискоренні цих процесів, виступаючи як платформа для поширення глобальних ідей та мовних форм. У той же час глобалізація порушує важливі питання, пов'язані з мовною різноманітністю та культурною ідентичністю. Сприяючи більш активному спілкуванню та взаємодії між різними мовними спільнотами, вона також може сприяти домінуванню основних мов та маргіналізації дрібніших. Таким чином, глобалізація створює динамічну напругу між мовною конвергенцією та збереженням різноманітності. На закінчення показано, що глобалізація функціонує як об'єднувальна та диференціююча сила в соціально-політичному дискурсі. Затверджено, що мова займає центральне місце в цьому процесі, виступаючи як середовище, через яке здійснюється глобальна взаємодія, і як інструмент, що формує розуміння самої глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, соціально-політичний дискурс, зміна мови, англійська мова, лінгвістична глобалізація, культурна ідентичність.

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Hummatova A. E.

<https://orcid.org/0000-0002-6882>

Baku Eurasia University

TEXT-FORMING FUNCTIONS OF ADVERBIAL CLAUSES OF TIME IN ENGLISH

This article examines the text-forming functions of adverbial clauses of time in English from the perspective of discourse and text linguistics. The study determines the role of adverbial clauses of time in establishing chronological sequence, ensuring coherence and consistency of the text, forming thematic transitions, and structuring information. A comparative analysis of the functional properties of temporal connectors (when, before, after, while, as soon as, until, since, etc.) in various types of discourse is provided. The scientific novelty of the study lies in the systematic analysis of adverbial clauses of time not only as syntactic constructions but also as text-forming and discourse-forming mechanisms, as well as in the generalization of the functional differences between their prepositional and postpositional positions in various types of discourse. The study was conducted based on a generalization of the results obtained in modern linguistics, using corpus, pragmatic, and discursive approaches. It has been established that adverbial clauses of time are not only syntactic units but also an important discursive mechanism, ensuring the temporal integrity, communicative consistency, and semantic coherence of the text. The article is based on contemporary literature. It has been established that the position of adverbial clauses of time directly influences their discursive function. It has been determined that presuppositional adverbial clauses of time primarily create a temporal framework for events, provide transitions between parts of the text, and direct the development of the narrative. Postpositive adverbial clauses of time, on the other hand, complement the semantic interpretation of the main predication, clarifying its temporality. The study also demonstrates that the function of temporal connectors is not limited to expressing only temporal relations. It has been proven that in various discursive settings, they also perform additional functions, such as cause-and-effect relationships, background narration, discursive transitions, and the hierarchical organization of information. This indicates that the text-forming potential of adverbial clauses of time is broader than their formal syntactic properties.

Keywords: English language, tense clause, temporal conjunctions, text-forming function, cohesion, coherence, discourse, narrative.

Introduction. Adverbial clauses of time in English are one of the syntactic tools that play an important role in the semantic and structural organization of the text. This type of branch sentences, in addition to expressing the interaction of events in terms of time, ensures the logical sequence of the text, the gradual development of information and communicative integrity. Time branch sentences not only create a grammatical connection, but also act as one of the main text-creating elements that strengthen the cohesion and coherence of the text [11].

Thus, adverbial clauses of time are not only grammatical constructs in English, but also functional mechanisms that provide discourse organization of the text. They determine the temporal sequence of events, strengthen the coherence of the text, provide thematic

development, and allow the author to structure information in a way that is consistent with the communicative purpose. Modern corpus and discourse studies show that the use of these constructions serves to increase logical coherence and readability, especially in academic and narrative texts.

It can be said that in English, adverbial clauses of time perform three main functions: they provide coherence to the text, indicate the temporal sequence of events, and organize the main and secondary parts of the information. According to the general conclusion of the studies, adverbial clauses of time used at the beginning of the sentence mainly organize the text, while those used at the end of the sentence specify the time of the event and complete the main idea [8; 20; 6].

Analysis of Recent Research and Publications.

Analysis of the recent research and publication. In this article, we relied primarily on the work of foreign authors: Altshuler D., Truswell R., Castañeda D.A., Carduner J., Chen X., Alexopoulou T., Tsimpli I., Couper-Kuhlen E., Thompson S., Diessel H. and etc. In their work, we found reasoning and conclusions that are relevant to our topic. Indicators of the prepositional position of the adverbial clauses of time and adverbial clauses of time create cohesion and coherence within the text, because they can establish a chain of sequential signals that connect events in a line [20]. Especially in narrative discourse, this chain is one of the main pillars of the temporal text strategy [20]. Adverbial clauses of time also mark text boundaries and create transition points at different hierarchical levels [20; 8]. When used in the initial position, the adverbial clause of time is especially active in structuring the discourse consisting of consecutive events [8; 14].

From the point of view of text creation, one of their important functions is the alignment of chronological order with the principle of iconicity: the ordering of events in the text often reflects the real time sequence [6; 14]. For this reason, branch clauses tend to come before the main clause when denoting an event that happened before, while those denoting posteriority are more likely to remain in the last position [6]. However, it does not seem sufficient to describe the function of initial positional time branch sentences only as a “discourse organizer” [13; 14].

Task statement. The purpose of the article is to determine the role of adverbial clauses of time in establishing chronological sequence, ensuring coherence and consistency of the text, forming thematic transitions and structuring information.

Outline of the main material of the study. Adverbial clauses of time indicate the time of the action and event that occurred in the main clause. It is included in the main sentence with the help of conjunctions such as *when, before, after, as*. The position of the adverbial clauses of time in relation to the main sentence is manifested in two ways: prepositive and postpositive [1, p. 272]. In English, when the branch clauses have a prepositive or postpositive position, they are connected to the main clause with the conjunctions *when, before, after, as, as soon as, while* and so on.

Let's pay attention to the examples of the prepositional position of the branch sentence. “*When I was alive and had a human heart*”, *answered the statue*, “*I did not know what tears were...* (O.Wilde). *When she had finished he nodded gravely* (A.Cristie). *When the moon rose, he flew back to the Happy Prince*

(O.Wilde). *When they reached the ground, Arrowhead intimated his intention to go towards the fire, and...* (J.F.Cooper). *When day broke, he flew down to the river and had a bath* (O.Wilde).

A more accurate explanation is that they are used to maintain the temporal line in the narrative and to recalibrate (correctly measure) when necessary the natural sequence expected by the reader [13; 14].

Let's take a look at the examples where the branch sentence is used in the postpositive position: *And he was sorry and surprised when she passed from his sight through one of the hundred doors* (J.Galsworthy). *I've been talking to such a delightful person – just the type you see when go into the cities* (J.Galsworthy). *He just heaved a sigh of relief when the war took me off* (A.Cristie). *I made up my mind to marry money when I was quite young* (A.Cristie). *I hear that Mr. Stone ... is writing a book which will create quite a sensation when it comes out* (J.Galsworthy).

Adverbial clauses of time in the postpositive position have a more local semantic narrowing function: they “lower” the situation in the main sentence in time, but often do not create a wider discourse connection or a turning point [8; 14; 13].

The text-generating functions of adverbial clauses of time can be summarized as follows:

1. Ensuring chronological order. These sentences form the time axis of the text by clearly showing the temporal relationship of the events - before, after or simultaneously. For this purpose, *before, after, when, while, as soon as, until* and other time conjunctions are used. For example, such a sentence is used in “A Tale of Two Cities” by Charles Dickens: *When the mail got successfully to Dover, in the course of the forenoon, the head drawer at the Royal George Hotel opened the coach door as his custom was* (Dickens, A Tale of Two Cities). In this example, the conjunction *when* provides the chronological development of the text by indicating the time conditions in which the main event occurred.

2. Ensuring text coherence and topic transition. Adverbial clauses of time create a transition between the previous event and subsequent information and direct the reader's attention to a new stage. This feature ensures the dynamic development of events, especially in artistic and journalistic texts. For example: *After they had crossed the bridge, they continued their journey in silence*. Here, the conjunction *after* presents the previous event as a completed fact and indicates the beginning of a new stage in the main clause. *After the experiment had been completed, the researchers compared the results with the previous data*. In this example, the conjunction *after* creates

a sequential transition between the previous step and the next scientific operation.

Formal-pragmatic studies on temporal conjunctions show that the same temporal structure does not always create the same discourse coherence; coherence depends on the context, how the presuppositions are “placed”, and the background knowledge of the reader [16]. For this reason, conjunctions such as *before*, *after*, *when* do not just indicate a time relationship, but also determine how text parts will be connected to each other [16]. Corpus studies show that the processing of subordination varies mainly with text type, degree of formality, and discourse function, rather than with spoken-written contrast [19]. Therefore, the text-creating role of adverbial clauses of time is not realized in the same way in narrative, academic, journalistic and conversational discourse [19].

3. Unity of cause-effect and time relations. Some time conjunctions, notably *since*, *as*, and in certain contexts, *when*, express not only a sequence of time, but also a causal relationship between events. This multifunctionality allows the author to establish more complex semantic relationships between events [12]. For example: *Since you have finished your work, you may leave*. In this sentence, the conjunction *since* indicates both the time of the action and the reason for the result. *Since the data had already been verified, the authors proceeded to the next stage of analysis*. Here, *since* is not only a time indicator, but also indicates the cause of the event.

Recent research shows that adverbial clauses of time can express not only temporal relations but also *continuative*, *contrastive*, and other discourse relations. Therefore, they play an important role in maintaining the structural integrity of the text [15].

Adverbial clauses of time are discourse mechanisms involved in the structure of a text [17; 18]. Adverbial clauses of time act as text units that accompany, frame, and interpret the main predicate [17; 18].

4. Rhythm of the text and the flow of information. When used before the main sentence, a adverbial clause of time prepares the reader for the main idea, facilitates the reception of information, and enhances the rhythmic organization of the text. Such syntactic structure allows the author to place emphasis correctly and present information in a step-by-step manner. For example, in Charlotte Bronte’s novel “Jane Eyre” we read: *When we had walked two miles, we reached the village*. Here, adverbial clause of time creates a background for the main event and ensures that information is presented in a coherent manner. Typological studies show that the position of the clause is determined not only by syntactic but also by pragmatic

and discourse factors [7, pp. 433-455]. For example: *Before the meeting began, the participants reviewed the agenda*. This structure creates the necessary temporal background before presenting the main news and directs the reader’s attention to the main event.

Main conjunctions and their role in the text

Adverbial clauses of time are divided into the following groups according to their functions:

Table 1

Groups of adverbial clauses of time based on function

Function	Main connectors	Role in the text
Simultaneity	<i>when, while, as</i>	It shows that two events are happening in parallel. It creates a background in descriptive texts.
Precedence / Postcedence	<i>after, before, until, till</i>	It establishes a logical sequence by ensuring the chain development of events (the before/after principle).
Starting point	<i>since, as soon as</i>	It marks a turning point, indicating the moment at which a new situation or action begins.

Note: Syntactically, if a subordinate clause precedes a main clause, it has an introductory function in the text.

The table below summarizes the main textual functions of subordinate clauses by position.

Table 2

Textual functions of subordinate clauses by position

Position	Main function	Typical discourse	Source
preposed	Chronological framing	Directs the story line, creates transition	8; 14
chain-forming	Cohesion and boundary signaling	Connects and segments parts of the text	20
postposed	Time localization	Reduces the meaning of the main predicate	8
narrative-complementary	Adding temporal information	Provides information without disrupting the temporal line	14; 13

The creative function of adverbial clauses of time in various texts

In English narrative texts, adverbial clauses of time are used to provide additional or background information rather than the main event. They explain, frame, and show the temporal relationship between events rather than advancing the event [9]. The results of educational and academic (learned) corpora show

that the main function of time expressions is to present events in chronological order, and the secondary function is to organize the text [3]. At the same time, in some texts the sequence of events is clear even without time indicators. This shows that adverbial clauses of time, although not always mandatory, are a very useful tool in structuring the text [3].

Research shows that different clauses perform different functions and develop in different ways [4]. Therefore, adverbial clauses of time should be evaluated not only as syntactic elements, but also as functional units that contribute to the structure of the text and the formation of meaning [4].

According to new research, clauses often express secondary information, not main information. Therefore, they are less prominent in discourse and play the role of complementing the main clause [2]. This result explains why adverbial clauses of time in English provide mainly background information.

However, this division is not always clear-cut. Sometimes the adverbial clauses of time may express the main content of the text, while the main clause may only have a connecting or explanatory function [18]. In spoken English, adverbial clauses of time are not used independently like if-subordinate clauses and are usually dependent on the main clause [5].

From a syntactic point of view, adverbial clauses of time also have their own unique features. Their structure is closely related to both syntactic and discourse functions [10]. Studies on the genre show that, for example, adverbial clauses of time are used frequently in cooking recipes and are often located at the end of the sentence [21].

In English, sequence of tense plays an important role in preserving the temporal integrity of the text. This principle ensures the systematic expression of temporal relations between the components of a complex sentence and allows the reader to correctly interpret the temporal plane in which events occur. If

the main clause is used in the past tense, the selection of verb forms adapted to that time point in the subordinate clause (Past Simple, Past Continuous, Past Perfect, Future in the Past, etc.) serves to maintain temporal consistency within the text. At the same time, corpus materials of modern English show that the sequence of tense agreement is not always applied mechanically. In particular, in clauses expressing general truths, scientific facts and unchanging situations, the preservation of present tense forms is considered normative. Thus, sequence of tenses acts not only as a grammatical norm, but also as a functional mechanism that ensures the coherence of the text and the continuity of discourse. For example: *The teacher explained that water boils at 100°C*. Although the main sentence here is in the Past Simple form, the Present Simple is used in the part *water boils at 100°C* because it is a general scientific fact. Another example: *She said that she had finished the report before the meeting started*. In this sentence, Past Perfect preserves the temporal logic of the text by clearly indicating the sequence of events.

Conclusions. The analysis shows that in English, adverbial clauses of time are not only a means of syntactic subordination, but also one of the important discourse mechanisms that ensure the structural and semantic integrity of the text. They form the chronological sequence of events, strengthen cohesion and coherence between parts of the text, serve to logically organize the flow of information, and enable the reader to correctly interpret events.

Thus, adverbial clauses of time in English can be considered one of the main functional means ensuring the temporal integrity, communicative consistency and semantic coherence of the text. In future studies, the study of these constructions on the basis of various genres, corpus materials and cross-linguistic comparison will allow for a more complete determination of their discourse properties.

Bibliography:

1. Tahirov İ. Azərbaycan və ingilis dillərində zaman kateqoriyası. Bakı: Nurlan, 324 səh.
2. Altshuler D., Truswell R. Coordination and the Syntax–Discourse interface. Oxford University Press, 2022, 336 p.
3. Castañeda D.A., Carduner J. Un estudio sobre la expresión de la temporalidad en narrativas personales escritas por estudiantes angloparlantes de español de nivel de adquisición más allá del básico. *Estudios de lingüística aplicada*. 2020, p.103–142.
4. Chen X., Alexopoulou T., Tsimpli I. Automatic extraction of subordinate clauses and its application in second language acquisition research. *Behavior Research Methods*. 2020, No 53, p. 803–817.
5. Couper-Kuhlen E., Thompson S. Can temporal clauses be insubordinate? *Interactional Linguistics*. Vol. 2, 2023, pp.165–189.
6. Diessel H. Iconicity of sequence: A corpus-based analysis of the positioning of temporal adverbial clauses in English. Vol. 19, 2008, pp. 465–490.
7. Diessel H. The Ordering Distribution of Main and Adverbial Clauses: A Typological Study. *Language*, 2001, 77(3), pp.433–455.

8. Ford C.E. Grammar in interaction: adverbial clauses in American English conversations. *Studies in Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, pp. xvii + 165.
9. Giuliano P., Anastasio S. Subordination in Italian and English: Implications for Second Language Acquisition. *Discours*. 2021, pp. 3–28.
10. Haegeman L. The internal syntax of adverbial clauses. *Lingua*. Volume 120, Issue 3, 2010, pp. 628–648.
11. Halliday M.A.K. Hasan R. Cohesion in English. London: Longman, 1976.
12. Heycock C., Newman E., Truswell R. Ambiguity of temporal adjuncts and the limits of operator movement. *Linguistic Inquiry*. 2026 May 7. https://www.research.ed.ac.uk/en/publications/ambiguity-of-temporal-adjuncts-and-the-limits-of-operator-movement/?utm_source
13. Ji Shaojun. On the Discourse Functions of Preposed and Postposed Temporal Adverbial Constructions. *Hwa Kang Journal of English*. 19/1, 2013, pp. 109–130.
14. Ji Shaojun. The iconicity assumption and the functional distribution of English temporal adverbial clauses: A textual perspective. In *Journal of Pragmatics*, vol. 42, 2010, pp. 3163–3171.
15. Klumm M. Discourse relations and temporal adjuncts in written Present-Day English // In: Coniglio M., Müller K., Steinbach M. (eds.). *Adverbs and Particles at the Form-Meaning Interface. Linguistik Aktuell/ Linguistics Today*. Vol. 292. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2026, pp. 330–351.
16. Lascarides A., Oberlander J. Temporal Connectives in a Discourse Context. *EACL'93: Proceedings of the sixth conference on European chapter of the Association for Computational Linguistics*. 1993, pp. 260–268.
17. Matthiessen C., Thompson S. The structure of discourse and 'subordination' // *Typological language in studies*. Vol. 18. 1988, pp. 275–330.
18. Pavlovic V. On the Blurred Boundaries Between Superordinate and Subordinate Clauses in English. *Belgrade English Language and Literature Studies*. Vol. 10, 2018, pp. 85–103.
19. Rafajlovicová R. Syntactic structures of subordinate clauses in English oral and written discourse. *XLinguae*. Vol. 11/2, 2018, pp. 738–757.
20. Virtanen T. Temporal Adverbials in Text Structuring: On Temporal Text Strategy. *Nordic Research on Text and Discourse. NORDTEXT Symposium* (Espoo, Finland, May 10–13, 1990). 1992, pp. 185–197.
21. Wongkittiporn A. Adverbial Clauses in English Cookbooks. *Thoughts*. Vol. 1, 2021, pp. 72–104.

Гумматова А. Е. ТЕКСТОТВОРНІ ФУНКЦІЇ ПРИСЛІВНИКОВИХ РЕЧЕНЬ ЧАСУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У цій статті розглядаються текстотвірчі функції прислівникових речень часу в англійській мові з точки зору дискурсу та лінгвістики тексту. У дослідженні визначено роль прислівникових речень часу у встановленні хронологічної послідовності, забезпеченні зв'язності та узгодженості тексту, формуванні тематичних переходів та структуруванні інформації. Наведено порівняльний аналіз функціональних властивостей часових сполучників (коли, до, після, поки, як тільки, до, з тих пір тощо) у різних типах дискурсу. Наукова новизна дослідження полягає в систематичному аналізі прислівникових речень часу не лише як синтаксичних конструкцій, але й як текстотвірчих та дискурсивних механізмів, а також в узагальненні функціональних відмінностей між їх прийменниковими та постпозиційними позиціями в різних типах дискурсу. Дослідження проведено на основі узагальнення результатів, отриманих у сучасній лінгвістиці, з використанням корпусного, прагматичного та дискурсивного підходів. Встановлено, що обставинні речення часу є не лише синтаксичними одиницями, а й важливим дискурсивним механізмом, що забезпечує часову цілісність, комунікативну узгодженість та семантичну зв'язність тексту. Стаття базується на сучасній літературі. Встановлено, що позиція обставинних речень часу безпосередньо впливає на їхню дискурсивну функцію. Визначено, що пресупозиційні обставинні речення часу насамперед створюють часову рамку для подій, забезпечують переходи між частинами тексту та спрямовують розвиток наративу. Постпозитивні обставинні речення часу, з іншого боку, доповнюють семантичну інтерпретацію основної предикації, уточнюючи її часовість. Дослідження також демонструє, що функція часових сполучників не обмежується вираженням лише часових відношень. Доведено, що в різних дискурсивних контекстах вони також виконують додаткові функції, такі як причинно-наслідкові зв'язки, фонова нарація, дискурсивні переходи та ієрархічна організація інформації. Це вказує на те, що текстотвірчий потенціал обставин часу ширший за їхні формальні синтаксичні властивості.

Ключові слова: англійська мова, обставина часу, часові сполучники, текстотвірна функція, когезія, зв'язність, дискурс, наратив.

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Huseynova F.<https://orcid.org/0009-0002-1136-0696>

Baku Eurasian University

SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF TIME CLAUSES IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

The article is devoted to a comparative analysis of the structural, semantic, and functional characteristics of complex sentences with time clauses in modern English and Azerbaijani languages. The study explores the typological similarities and differences within the polypredicative constructions of the compared languages. It is established that the manifestation of the categories of tense, mood, and person, as well as the logico-semantic function of temporal relations, represent common features in both languages. The fundamental divergences stem from the internal grammatical structure of the analytical (English) and agglutinative (Azerbaijani) systems. While English time clauses strictly require lexical conjunctions and comply with the rules of the sequence of tenses, the Azerbaijani language actively utilizes morphological affixes and non-finite verbal phrases alongside conjunctions and intonation. Furthermore, the article provides an analysis of syntactic synonymy between finite time clauses and participial constructions, along with their transformational possibilities. The analysis of empirical materials shows that time-subordinate clauses, integrated into the main clause without any lexical-grammatical connecting means, only with subordinating intonation, are a very typical and widespread model for the syntactic system of the Azerbaijani language. In contrast, in modern English, which is structurally inclined to analyticity, time-subordinate clause constructions based only on subordinating intonation are not found; there, time relations necessarily require a lexical connecting element. It has been proven that in both languages, the following grammatical categories are necessarily present in the main and subordinate clauses of sentences built on temporal subordinate clauses: the temporal category (the temporal sequence or simultaneity of events); the category of form (the modality of the verb, the expression in the form of news or other forms); the category of person (indicating who is performing the action).

Keywords: time clause, complex sentence, comparative typology, conjunctions, subordinate intonation, morphological affixes.

Introduction. The relevance of the comparative study of time-subordinate clauses in English and Azerbaijani is that 1) it clarifies the classification of the subordinate complex sentence system, determines the general theoretical aspects of the problem of the subordinate clause and serves as a model for the analogous study of other types of subordinate clauses (scientific and theoretical significance). 2) It reveals the common and different aspects of polypredicative constructions in the compared languages, and also determines the issues of syntactic synonymy (expression of the same idea in different variants) in the communication process (the importance of the linguistic feature).

In the compared languages, the mechanisms of connecting time-subordinate clauses to the main sentence are realized from a syntactic point of view through four main means - conjunctions, connecting

words, subordinating intonation and suffixes (syntactic affixes).

Task statement. The main purpose of this study is to examine the similarities and differences between time clauses in languages of different systems.

Analysis of recent research and publications. Numerous works have been devoted to this topic. In our work, we cited research by Azerbaijani and foreign linguists such as Aghayeva F., Museyev O., Asadova R., Paterson K., Caygill C., Sewell R. and etcs. Analysis of empirical materials obtained from modern English and Azerbaijani literary works shows that the most widespread model in quantitative terms is precisely the structures built using conjunctions. However, the connective arsenal of both languages differs functionally: while in English the semantic shades of temporal relations are differentiated through a rich system of connectives (*when, while, till, until, as, as*

soon as, as long as, since, after, before, whenever), in Azerbaijani this function is mainly performed by the analytical element “ki” as a connective.

Results and discussion. The following examples demonstrate both the function of connectives and other means of connection based on selected materials from modern English and Azerbaijani literature.

1. Examples of connecting means with conjunctions in English:

When: She looked up when the door opened, expecting to see her father. (Qapı açılanda o, atasını görəcəyini ümid edərək başını qaldırdı.)

While: The phone rang while I was preparing dinner. (Mən şam yeməyi hazırlayarkən telefon zəng çaldı.)

As soon as: As soon as the rain stopped, the children ran out to play. (Yağış dayanan kimi uşaqlar oynamaq üçün çölə qaçdılar.)

Before / After: He had finished the report before the meeting started. (İclas başlamazdan əvvəl o, hesabatı bitirmişdi.)

2. Examples of conjunctions with the conjunction “ki” and other means in Azerbaijani:

With the conjunction “ki”: *Təzəcə yerimə uzanmışdım ki, qapının zəngi bərkdən çalındı.* (In this model, the main clause comes first and the time relation is established with “ki”).

Through suffixes (Synthesis with verb conjugation - a specific difference for the Azerbaijani language): *O, kəndi tərk edəndə (etdiyi zaman) hava hələ tam işıqlanmamışdı.*

With the words of conjunction: *Nə vaxt ki işlərini bitirərsən, onda mənə zəng et.* (Here, *nə vaxt ki* is a conjunction word).

With submissive intonation: *Gözümü açdım, otaqda heç kim yox idi.* (The temporal relationship is realized without any auxiliary means, only through intonation).

In English, pairs of the type *scarcely ... when, hardly ... when, no sooner ... than* also play an important role in the structural-semantic organization of complex sentences with a time-subordinate clause. These constructions, which are called by different terms in the linguistic literature, such as complex conjunctions [4], correlative (mutual) elements [5] or connecting adverbs [7], respectively, express that two events occur very quickly, almost immediately, one after the other. These patterns, in addition to increasing expressiveness in the artistic and scientific style, require specific grammatical rules (for example, inversion) at the syntactic level [6].

Correlative conjunctions of this type can be used in a sentence in two forms: with a standard word

order or with an inversion (change of place of the subject and the predicate) to increase the impact of the sentence.

1. «*Hardly ... when*» (Çətinliklə ... -mişdi ki). This conjunction indicates that one action ended immediately before another and is usually used with the Past Perfect.

Standard form: *She had hardly entered the room when the phone rang.* (O, otağa çətinliklə daxil olmuşdu ki (təzəcə girmişdi ki), telefon zəng çaldı.)

Inversion form (More academic/artistic): *Hardly had he arrived at the station when the train left.* (O, stansiyaya təzəcə çatmışdı ki, qatar yola düşdü.)

2. «*Scarcely ... when*» (Çətinliklə ... -mişdi ki). It is synonymous with *Hardly* and occurs within the same grammatical structure.

Standard form: *The sun had scarcely risen when the fog began to clear.* (Günəş yenicə doğmuşdu ki, duman dağılmağa başladı.)

Inversion form: *Scarcely had the lecture begun when a student interrupted the professor.* (Mühazirə təzəcə başlamışdı ki, bir tələbə professorun sözünü kəsdi.)

3. «*No sooner ... than*» (Həmin anda ... -dı ki / -an kimi). Unlike the others, this structure uses the conjunction *than* instead of *when*, which is used in accordance with the comparative adverbial form (*sooner*).

Standard form: *They had no sooner sat down to dinner than someone knocked on the door.* (Onlar şam yeməyinə təzəcə oturmuşdular ki, kimsə qapını döydü.)

Inversion form: *No sooner had she finished her speech than the audience burst into applause.* (O, çıxışını bitirən kimi auditoriya alqış tufanına qərq oldu.)

When translating into Azerbaijani, these correlative elements are often compensated by the forms “*təzəcə... -mişdi ki*” or “*-an kimi*” as a syntactic unit as a whole. In the syntactic system of the Azerbaijani language, the analytical conjunction “*ki*” is one of the leading tools in the realization of subordinate complex sentences with a time-subordinate clause. When the conjunction “*ki*” is applied in this model, the correlative (template word) in the main clause functionally acts as a time adverb. Even in determinative cases where the template word does not participate in the surface structure within the structure, it exists in the deep structure and can be easily restored contextually. The direct expression or abbreviation (ellipsis) of such time adverbs formed in the main clause with demonstrative pronouns (*o zaman, o vaxt, həmin an, etc.*) in the text depends more on the author’s individual style and the functional characteristics of speech.

In addition, in our language, the complex forms “*elə ki*” and “*onda ki*” are widely used to enhance the artistic and philosophical nuances of time relations or the intensity of the sequence of action. When the combination “*elə ki*” is used, the subordinate clause comes before the main clause and compensates for the function “as soon as / when” in English. The “*onda ki*” model aims to actualize a specific moment in time, a condition.

Examples: 1. Cases where the preposition (demonstrative pronoun) is explicitly used in the main sentence: *Mən o zaman tamamilə sakitləşdim ki, qatar artıq doğma şəhərə yaxınlaşırdı. Mən o zaman sakitləşdim (baş cümlə) ki, qatar artıq... (budaq cümlə).* «*O zaman*» is an adverb of time.

2. Cases where the adverb is not used in the main sentence (but is easily imagined): *Evə yenicə çatmışdım ki, güclü leysan başladı.* Recovery form: *Evə yenicə [o vaxt] çatmışdım ki, güclü leysan başladı.*

3. Examples of the structure «*elə ki*» (The subordinate clause comes first). In this model, the direct tense *elə ki* comes at the beginning of the subordinate clause, linking the beginning of the action to the main clause: *Elə ki kəndin sərhədinə çatdıq, duman yavaş-yavaş çəkilməyə başladı. Elə ki kəndin sərhədinə çatdıq (subordinate clause), duman... çəkilməyə başladı (main clause).* It is the exact equivalent of the English construction “As soon as we reached...” or “When we reached...”.

Elə ki qaranlıq düşdü, şəhərin küçələri işıqlarla bəzəndi.

4. Examples of the *onda ki* structure: This model serves to emphasize the specific time period in which the event occurred from an emotional-expressive perspective: *Həyatın əsl dadını onda ki (o vaxt ki) çətinliklərlə üz-üzə qalırsan, bax o zaman anlayırsan.*

In these types of sentences, the conjunction “*onda ki*” breaks the subordinate clause into the main clause and makes the tense more specific. *İnsan onda ki ümidini itirir, hər şey mənasız görünür.*

While in English, time-related clauses (usually those beginning with *when, while, as soon as*) are free in terms of syntactic position and can come before or after the main clause, in Azerbaijani the order of their placement changes depending on the type of connective structures: in the case of the “*ki*” conjunction, the main clause comes first, and in the “*elə ki*” model, the subordinate clause necessarily comes first. Thus, in the languages being compared, there are special analytical patterns that indicate that the actions in the main and subordinate clauses occur one after the other, immediately and instantaneously. In English, this function is performed by the complex con-

junction “as soon as” with a purely temporal meaning, which directly connects the subordinate clause to the main clause [4, p.215]. In Azerbaijani, this function is realized not only synthetically (with the “-ar / -məz” form of the verb conjugation), but also analytically - through stereotyped connectives such as «*elə ki*», «*o saat ki*», «*dərhal ki*» [2, p. 22]. This time component serves to accelerate the dynamics of events in the text. For example: *As soon as he arrived, the meeting started. O saat ki (elə ki) o gəldi, iclas başladı* [1, p. 50].

As can be seen, although the principles of analyticity are preserved in both languages, while in English “as soon as” is a stable connective structure, in Azerbaijani the process of lexicalization of adverbs of time and adverbs with the connective “*ki*” is observed.

One of the non-analytical means ensuring the syntactic integrity of subordinate complex sentences with a time subordinate clause in the languages being compared is subordination intonation. Historical-syntactic approaches in linguistics prove that in the initial stages of the formation of a complex sentence structure, the mechanism of connection between components was realized precisely against the background of intonation [6, p.12]. According to the conclusion of another group of researchers, intonation plays a decisive marker in the differentiation of complex sentence types (subordination and non-subordination) from each other, especially in determining the structural boundaries of the subordinate clause within the syntactic integrity [1, p.50].

In Azerbaijani, tense-subordinate clauses connected only by intonation: These sentences do not contain any conjunctions (*ki, elə ki*) or verb-conjugation suffixes (-*anda, -ınca*). The syntactic connection is not equal (not independent), one of the components clarifies the tense of the other, and this is done with a special pause (intonation): *İclas bitdi, hamı sakitcə dağılışdı. İclas bitdi (zaman budaq cümləsi), hamı sakitcə dağılışdı (baş cümlə).* Meaning pattern: *İclas bitən zaman hamı dağılışdı.*

Hava qaraldı, quşlar yuvalarına çəkildi. Hava qaraldı (zaman budaq cümləsi - nə vaxt?), quşlar yuvalarına çəkildi (baş cümlə).

Yaz gəldi, təbiət yenidən canlanır means: *Yaz gələndə təbiət yenidən canlanır.* The connecting means is only the subordination intonation in the voice.

Thus, in terms of the syntactic functionality of intonation in the expression of time relations, the Azerbaijani language, compared to the English language, gives the impression of a language that is more flexible and based on internal grammatical

possibilities (intonation semantics). English, on the other hand, definitely needs formal lexical indicators in this area. In addition to analytical and intonation means that ensure the integration of time-subordinate clause into the main clause, specific affixes also actively participate in the morphological-syntactic level in the Azerbaijani language. In this regard, the suffix *-sa²* (*-sə*) of the conditional form and the functionalized morphological form of the interrogative *-mı⁴* (*-mı*, *-mi*, *-mu*, *-mü*) should be specially noted. These suffixes, moving away from their initial grammatical meanings (condition and question), serve to form shades of direct time relations within the syntactic structure, especially the immediate replacement of actions (intensity of sequence). In English, however, it is typologically impossible to construct a temporal clause using such morphological affixes. In English, however, these functions are expressed not morphologically, but only by lexical-syntactic means - by means of temporal conjunctions such as “*The moment...*”, “*As soon as...*”, “*When...*”.

1. Establishing a time relationship through the suffix “*-sa²*”. In this model, the suffix of the conditional form does not give the sentence a conditional meaning, but the time period in which the event occurred (mainly the meaning of “*-an kimi*”, “*-anda*”): *Mən içəri girdimsə, hamı ayağa qalxdı*. This sentence does not express a condition. Meaning pattern: *Mən içəri girən zaman (girəndə) hamı ayağa qalxdı*. English equivalent: “*As soon as I entered...*”.

Hava qaraldısa, kənddə həyat donur. Meaning pattern: *Hava qaralan kimi / qaralanda kənddə həyat donur*.

In English, the contrast/conciliation tone within tense clauses is formed analytically, that is, through the lexical combination of the conjunction “*when*” with the preposition “*even*” (“*even when*” - *hətta o zaman ki...*) or “*although*”. In Azerbaijani, this function is realized synthetically-morphologically, by adding the unconditional-conciliation tone “*-sa² + da/də*” particle to verb forms showing action within tense, and this demonstrates the intersection of tense relations with other semantic categories in both languages [2, p.18].

Even when the lights went out, he kept reading the book. Hərçənd ki (baxmayaraq ki) işıqlar sönmüşdü, o, kitab oxumağa davam edirdi.

Even when it rained, he kept running. Yağış yağsa da (yağan zaman), o, qaçmağa davam edirdi [3, p.5]. It indicates both the time when it rains and the contradiction that may hinder the process. In Azerbaijani language, the unconditional-concessive suffix *-sa²* in complex sentences with a temporal meaning also

indicates the contradiction occurring within time: it expresses both the time and the nuance of concession at the same time.

2. The construction of a temporal relation through the suffix “*-mı⁴*”. The interrogative case loses its question function in the constructions in question, creating an unbreakable and rapid temporal connection between two events: *Zəng çaldımı, tələbələr auditoriyaya tələsirlər*. There is no question here. The sentence “*Zəng çalan kimi tələbələr auditoriyaya tələsirlər*” expresses the meaning of time. The English equivalent: “*The moment the bell rings...*”.

Bahar gəldimi, dağların qarı əriyir. Meaning pattern: *Bahar gələn zaman dağların qarı əriyir*.

In English (inflectional-analytic) and Azerbaijani (agglutinative-synthetic) languages, subordinate complex sentences with a time-subordinate clause demonstrate, along with important typological differences arising from the features of grammatical structure, structural and semantic *similarities* at the level of logical thinking.

In both languages, time-subordinate clauses perform a logical-semantic function: in both languages, time-subordinate clauses answer the question *nə vaxt?* (eng. when?) and indicate that events occur simultaneously, occur before, or occur later in relation to the action expressed in the main clause.

Positional freedom of time-subordinate clauses in both languages: In both languages, a time-subordinate clause can be used before (in preposition) or after (in postposition) the main clause. Therefore, the ordering of the components of a complex sentence is somewhat free. In both languages, the change in the order of main and subordinate clauses, which is characteristic of the literary language, is determined by structural and communicative factors, stylistic goals, as well as the semantic properties of connectives.

Different aspects:

1. The means of expression and grammatical rules of tense clauses are different in both languages. In English (as a language with an analytical structure), tense clauses are mainly constructed using conjunctions and connecting words such as *when*, *while*, *as*, *before*, *after*, *until*, *since*. The subject of a clause is always used in the personal form and requires strict adherence to grammatical rules regarding the agreement of tense forms. Although the morphological formation of the subject of a clause in English is limited to certain patterns, analogous constructions in Azerbaijani have more free expression possibilities. While in English these forms of expression are limited by certain strict tense agreement and grammatical restrictions, in Azerbaijani the morphological

freedom and diversity are more pronounced due to the richness of the inflected and intransitive forms of the verb (for example, verb conjugation, verb-adjective compounds).

In the languages being compared, the realization of temporal relations at the level of the main and subordinate clauses is based on the regularities of simultaneity and non-simultaneity of actions. While in English the sequence of tenses is of a definite and formal nature, in Azerbaijani these relations are regulated by the integrity of conceptual meaning [2, p.16-18]:

Simultaneity (parallel time): In English, both components are expressed in past continuous or simple tense forms (with the conjunctions *while / as*) [4, p. 218], while in Azerbaijani, the news is expressed in the past or present tense forms (synonymous function with verb compounds) [3, p. 4-6].

Heterotemporality (Priority/Postposition): In English, when the action in the subordinate clause occurs before the action in the main clause, *Past Perfect* (or structures with *after* conjunction) is definitely required, while in Azerbaijani this sequence is freely compensated by various types of past tense or verb conjugation forms.

In Azerbaijani (as a language with an agglutinative structure), time relations are expressed mostly through impersonal forms of the verb. For this purpose, verb conjugation forms with the suffixes *-anda/-əndə*, *-dıqda/-dikdə*, *-arkən/-ərkən* are widely used, as well as the use of verb nouns with affixes such as *zaman*, *vaxt*. In such constructions, the verb often has a semi-predicative character, fulfilling the function of a subordinate clause. *When I come, I will call you. Gələndə sənə zəng edəcəyəm.*

2. Rules for using tenses (*Future in Time Clauses*). In English, the future tense is not used in time clauses. Even if the action expressed in the clause is related to the future, the news is usually used in the present tense (*Present Simple or Present Perfect*). This feature is considered one of the grammatical norms of the English language and plays an important role in the construction of time clauses. For example, although the main clause expresses the future tense, the verb in the clause retains the present tense: *I will call you when I arrive* (incorrect: *when I will arrive*).

In Azerbaijani, the tenses used in the stem part are, as a rule, selected in accordance with the real-time plan of the action. For this purpose, verb adjectives with the suffix *-acaq/-əcək* are often used, as well as various future and past tense forms. Therefore, the construction of tense-subordinate clauses in Azerbaijani is not limited to the principle of mandatory use of the present tense, as in English.

3. Conjunctions and suffixes. In English, the expression of time relations is mainly carried out through a system of independent conjunctions. *While, since, until, before, after* and other conjunctions act as the main means of ensuring the semantic and syntactic connection between the main and subordinate clauses. In Azerbaijani, in addition to conjunctions, various suffixes and impersonal verb forms play an important role in the expression of these relations, which stems from the agglutinative nature of the language. The subordination relationship between the main and subordinate clauses in English is formed mainly through conjunctions and subordination intonation. In Azerbaijani, the conjunction *ki*, intonation, connecting words and grammatical suffixes play an important role in the expression of this relationship.

In the Azerbaijani language, synthetic means play a large role in the expression of temporal relations. In particular, as a result of the combination of the accusative case suffix (*-da/-də*) and the verb conjugation suffixes, compact and structurally condensed temporal subordinate clauses are formed. This feature reflects the principle of morphological savings characteristic of agglutinative languages.

4. Syntactic structures (verb-binding constructions). In Azerbaijani, tense clauses often have the same subject as the main clause, and verb-binding constructions are widely used in such cases. When translating these types of constructions into English, they are not always expressed in the form of tense clauses, but are often expressed in *participial phrases* (containing verb-binding/adjectives) or *gerundial constructions* (containing gerunds). Thus, syntactically compact constructions in Azerbaijani can be expressed in English as both tense clauses and non-finite verb forms: *Kitab oxuyarkən yatıb qaldım. While reading a book, I fell asleep.*

5. Synonymy of verb-adjective clauses (syntactic constructions) with tense-subordinate clauses: one of the most important typological differences is related to the internal transformation and synonymy of tense-subordinate clauses. In the Azerbaijani language, tense-subordinate clauses (for example, analytical types with the conjunction *ki*) are stylistically easily replaced by verb-adjective clauses or verb-adjective clauses, creating syntactic synonymy [3, pp. 4-6]. For example: *O otağa girdi ki, işıqlar söndü* → *O otağa girəndə işıqlar söndü*. In English, the transformation of a complete clause (Finite Clause) into an incomplete clause (Non-finite/Participial Clause) is possible only in determinative cases where the subject of both components is the same (common). For example: *When he heard the news, he*

smiled → *Hearing the news, he smiled*. When the contexts are different, English only resorts to the *Absolute Participle* model, while Azerbaijani freely preserves the verb inflectional structure despite the difference in context.

Another important difference in the comparative analysis of time-subordinate clauses is related to the structures that indicate the continuation of actions in the same time period, in parallel. In English, this process has an aspectual feature and is regulated by the conjunctions “while” and “as” in the subordinate clause in combination with the continuous tense forms. In Azerbaijani, however, there is no separate “*davamedici zaman bağlayıcısı / continuous tense conjunction*”. This parallel temporal context is compensated at the syntactic level by the agreement of the tense forms in the main and subordinate clauses, and at the lexical-semantic level by the forms “*eyni zamanda*”, “*o vaxt ki*” or morphologically by the verb

ending suffix “-arkən”. For example: *While I was reading, he was writing*. *Mən oxuduğum vaxtda (oxuyarkən), o yazırdı*.

Conclusions. The conducted comparative-typological analysis proves that tense-subordinate clause subordinate complex sentences in modern English and Azerbaijani languages have both universal logical-semantic properties and serious structural differences within the system. In general, the mechanism of controlling tense-subordinate clauses in the compared languages is based on the synthesis of lexical-analytical factors in English, and morphological-syntactic and intonation factors in Azerbaijani. This structural difference shows that while English emphasizes parallel actions with the semantics of the conjunction and the tense form (Continuous), Azerbaijani refers to a synthetic morphological form or intratextual tense agreement.

Bibliography:

1. Ağayeva F. Azərbaycan dilinin intonasiası / F. Ağayeva. – Bakı: APİ nəşri, – 1978. – 94s.
2. Əsədova R. İngilis və Azərbaycan dillərində zaman budaq cümləsinin funksional-qrammatik xüsusiyyətləri. *Filol. elm. dok. avtoreferatı* / R. Əsədova. Bakı: AAK, 2021. 36 s.
3. Əsədova R. İngilis və Azərbaycan dillərində zaman budaq cümləsi ilə feil tərkiblərinin sinonimliyi. *Filologiya məsələləri*. Bakı, 2017. № 4. s. 3-8.
4. Musayev O. İngilis dilinin qrammatikası / O. Musayev. – Bakı: Maarif, –1979. – 360 s.
5. Nordquist R. How to Recognize and Use Clauses in English Grammar. URL: <https://www.thoughtco.com/what-is-clause-grammar-1689850> (data access: 15.05.2026)
6. Paterson K., Caygill C., Sewell R. A handbook of spoken Grammar: strategies for speaking natural English. – Delta Publishing, 2011. 95 p.
7. Relative clauses in English. URL: <http://www.onestopenglish.com/grammar/grammar-reference/nouns-and-phrases/relative-clauses-in-english-article/152832> (data access: 27.05.2026)

Гусейнова Ф. ПОДІБНІСТЬ ТА ВІДМІННОСТІ ЧАСОВИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена порівняльному аналізу структурних, семантичних та функціональних характеристик складних речень з часовими реченнями в сучасних англійській та азербайджанській мовах. У дослідженні досліджуються типологічні подібності та відмінності в поліпредикативних конструкціях порівнюваних мов. Встановлено, що прояв категорій часу, способу та особи, а також логіко-семантична функція часових відношень є спільними рисами в обох мовах. Фундаментальні розбіжності впливають з внутрішньої граматичної структури аналітичної (англійської) та аглютинативної (азербайджанської) систем. У той час як англійські часові речення суворо вимагають лексичних сполучників та відповідають правилам послідовності часів, азербайджанська мова активно використовує морфологічні афікси та нелінійні дієслівні фрази поряд зі сполучниками та інтонацією. Крім того, у статті наведено аналіз синтаксичної синонімії між часовими реченнями та дієприкметниковими конструкціями, а також їхні трансформаційні можливості. Аналіз емпіричних матеріалів показує, що речення з часовими розгалуженнями, інтегровані в головне речення без будь-яких лексико-граматичних засобів зв'язку, лише з підрядною інтонацією, є дуже типовою та поширеною моделлю для синтаксичної системи азербайджанської мови. Натомість у сучасній англійській мові, яка структурно схильна до аналітичності, конструкції речень з часовими розгалуженнями, засновані лише на підрядній інтонації, не зустрічаються; там часові відношення обов'язково вимагають лексичного зв'язкового елемента. Було доведено, що в обох мовах у головному та підрядних реченнях речень, побудованих на часових розгалуженнях, обов'язково присутні такі граматичні категорії: часова категорія (часова послідовність або одночасність подій); категорія форми (модальність дієслова, вираз у формі новини чи інших форм); категорія особи (що вказує на те, хто виконує дію).

Ключові слова: часове речення, складнопідрядне речення, порівняльна типологія, сполучники, підрядна інтонація, морфологічні афікси.

Дата першого надходження статті до видання: 27.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Karimova N.<https://orcid.org/0009-0001-1046-6723>

Baku Slavic University

PROCESSING PREPOSITIONS IN MODERN ENGLISH

This article examines the functioning of prepositions in modern English, taking into account their grammatical, semantic, and syntactic characteristics. The role of prepositions as auxiliary units of language, enabling the formation of intra-textual connections and facilitating the precise conveyance of semantic relationships between utterance components, is examined. Particular attention is paid to the diachronic aspect of preposition development, demonstrating that many English prepositions arose from independent parts of speech—nouns, adjectives, adverbs, conjunctions, and interjections. The main directions of their grammaticalization and functional transformation during the historical development of the English language are identified. Instances of morphological and syntactic homonymy, caused by the overlapping of preposition forms with other parts of speech, are analyzed. This article examines the distinction between prepositions and homonymous linguistic units based on their functional status, semantic content, and syntactic position in a sentence. It examines prepositional phrases and periphrastic constructions formed by prepositions in modern English, as well as their role in organizing text structure. Particular attention is given to the interaction of prepositions with phrasal verbs and postpositions, revealing the specific expression of spatial, temporal, causal, and other semantic relationships. It is shown that prepositions are not only devices of grammatical connection but also important carriers of lexical meaning, significantly influencing the interpretation of the content of an utterance. It is established that the historical development of the English language, accompanied by the transition from a synthetic to an analytical type, contributed to the expansion of the functional capabilities of prepositions and the strengthening of their role in the linguistic system. It is concluded that prepositions are an important element of the grammatical organization of modern English and possess significant potential for shaping syntactic and semantic relationships in text.

Keywords: *homonymy, syncretism, phrasal verbs, prepositional phrases, syntactic homonymy, postpositional phrase.*

Introduction. Language is a constantly changing and renewing system. The historical evolution of language is an irreversible process, continuing in parallel with the development of society. The changes occurring in language, adapting to each stage of societal evolution, ensure that it always remains at the forefront of communication. Because language is capable and obligated to fulfill its function as a means of communication at a given moment, reflecting changes occurring in the surrounding world and society through linguistic units. Otherwise, language may lose its functional role as a means of communication. In this regard, language is constantly being updated, expressing every innovation verbally. By keeping pace with the times, it can survive and fulfill its function as a means of communication for the society to which it belongs. If a language is not updated, then it is already considered dead. For example, classical Latin has not undergone any renewal for millennia; this lan-

guage does not undergo any changes or development, and its lexical system does not reflect any innovations [3, p. 2]. Since Latin no longer serves as a means of communication between people, all sorts of innovations occurring in society are not expressed orally in this language. However, the evolutionary history of English shows that it has always been shaped at the epicenter of historical events, under the influence of centuries of foreign invasions and foreign languages. Even English has undergone radical innovations to the point of transforming from a synthetic language to an analytic one, changing its linguistic type.

Analysis of recent research and publications. There are many works devoted to this topic. This is particularly confirmed by studies of the English language from a diachronic perspective. The works of O. Jespersen, H. Sweet, A. Kurzan, S. Babayev, A.K. Baugh, T. Cable, A. Campbell, N.F. Blake, and other scholars have analyzed the stages of English

language evolution and explored the language's trend from synthetic to analytic. English, having undergone complex, difficult stages of evolution, has been subjected to centuries-long influences from foreign languages and has been completely renewed typologically, transforming into an analytic language. At the same time, a large number of words from Celtic, Latin, Scandinavian, and French languages have entered English, and not only its vocabulary but also its phonetic, orthographic, and grammatical systems have undergone radical changes, developing and restructuring in a direction different from that of other Germanic languages, especially German.

However, Old Germanic and English, being languages descended from Proto-Germanic, were related and quite similar languages spoken in the same geographic region. Thanks to the growing power of the English Empire, liberated from French invaders by the end of the Middle Ages, English spread across continents and became a global language. English gradually became a rich, cosmopolitan language with widely used synonyms, homonyms, and antonyms. English both influenced and benefited from other languages with which it came into contact. As a result of internal changes within English, it became a language with a simple grammatical structure, free of numerous case and gender suffixes. O. Jespersen praised the trend of English from synthetic to analytic and considered its simple grammatical structure and rich vocabulary the main reasons for its transformation into a global language. The scholar writes about this: "Just two or three centuries ago, so few people spoke English that no one could have dreamed that it would ever become a world language" [8, p. 246]. Modern research shows that English ranks first among world languages in the richness of its vocabulary, especially its homonyms. Homonyms are known to be words that are symmetrical in spelling and pronunciation, but have an asymmetrical semantic feature. S.A. Abdullayev writes on this matter: "In linguistic literature, homonyms are considered the simplest word groups. Homonyms can also be explained as an extreme form of asymmetrical, inappropriate correspondence between meaning and form, or, more precisely, asymmetry. If similar, homogeneous meanings are expressed by the same sequence of sounds, then polysemy occurs; if different, heterogeneous meanings are expressed, then homonymy occurs" [1, p. 88].

Task statement. The aim of the study is to identify the features of the functioning of prepositions in modern English, to determine their grammatical, semantic and syntactic characteristics, as well as to analyze the processes of the emergence of morphological and

syntactic homonymy caused by the interaction of prepositions with other parts of speech and their role in the structure of the text.

Outline of the main material of the study. The phenomenon of homonymy is an important quality inherent to Germanic languages, especially English. Historically, English has had numerous grammatical features that created syncretism. Despite the abundance of grammatical meanings in English, the number of formal features expressing them was insufficient. Thus, in modern English, homonymous linguistic units are numerous, since one suffix, or one homonymous lexical unit, is used as the carrier of not one, but several lexical-grammatical meanings, which creates syncretism. D. Crystal writes about the phenomenon of syncretism: "A term originally used in historical linguistics (referring to the fusion of forms after the loss of declensions) and now often used synchronically to denote the identity of two forms of the same lexeme" [5, p. 450]. The change in the linguistic type of English, and the fact that inflectional morphemes constitute a very small minority, has shifted the expression of grammatical meanings to functional parts of speech, especially prepositions. In this sense, the scope of prepositions in language has expanded, as have their potential for creating homonymy with other parts of speech - adverbs, modals, conjunctions, aphorisms, and postpositions - since prepositions are linguistic units historically derived from these parts of speech. Researchers attribute this to the historical trend of English from a synthetic to an analytic language and the gradual abandonment of suffixes indicating case and person.

Thus, the tasks performed by suffixes have come to be performed by analytical formal devices, as well as by some auxiliary parts of speech. For example, prepositions create semantic and grammatical links between sentence components, replacing the cases of nouns that have disappeared from the English language. "The semantic nature of a word is a key issue constantly considered in semantics. Prepositions are lexical units that are considered to exhibit more polysemy than monosemy due to the grammatical dependencies and semantic relationships they reflect in different contexts" [6, p. 45].

The definition provided by linguists guides modern scholars studying this issue to determine which specific relationships in various areas of English linguistics have remained important and relevant over time. Thus, it turns out that English prepositions, when compared with individual lexemes that carry a purely lexical load, are more stable. A diachronic examination of this functional part of speech only confirms

this theoretical position. According to the latest statistical estimates, there are approximately forty of them in modern English. Significantly, the expansion of this part of speech's lexicon is a living, active, and periodically updated process. For example, let us cite a firmly established fact: at the turn of the 20th and 21st centuries, both colloquial and literary English were enriched with some prepositions of Romano-Germanic origin. Researchers argue that previously (more precisely, in Old English), they played a specific lexical and grammatical role. These include: "afore", "ere", "betwixt", "unto", and others. According to modern linguists and literary scholars, they were found in the works of William Shakespeare, meaning they were already functioning in literary speech during the Renaissance. Modified and varying in their connotations, they have survived to this day. These are prepositions such as "across", "despite", "below", "during", "down", "past", "except", "round", and so on. Clearly, the aforementioned (from Shakespeare's time) prepositions have become less common. At the same time, they were replaced by synonyms: "before", "to", and "between". Moreover, their frequency in modern English has been and remains very high, and they are in high demand in the language. There's nothing surprising about this metamorphosis of English verbs. The essence of the matter is that their construction still retains precisely Old English roots. Previously, or more precisely, at the end of the 20th century, British experts developed the view that this system was significantly influenced by military events that occurred during the Early Middle Ages. In other words, the idea of a close connection between prepositions and verbs emerged as Old High German penetrated English. Thus, they allegedly actively functioned in Anglo-Saxon literature. Continuing research in this direction, they began to talk and write about the influence of the Danes, Franks, and Normans on this "connection". Hence, accordingly, the theory of borrowings from the European continent as a result of the conquest of ancestral English lands and the migration of peoples. However, by the first years of the 21st century, it became clear that this theory does not stand up to serious criticism. In reality, neither wars, nor the migration of immigrants, nor the development of trade, science, and literature could have had such a significant impact on this system. This is the result of entirely natural and logical changes within the English language itself, which strives for economy and frees itself from cumbersomeness, on the one hand, and phonetic complexities, on the other. In any case, modifications in both the prepositions themselves and in verb constructions continue to excite linguists to

this day. Let's ask ourselves this natural question: what factors contributed to this modification? Experts suggest that most English prepositions acquired lexical and grammatical meanings along with words of any other parts of speech during this period due to the transformation of certain categories. Specifically, the old case form gradually died out, and new prepositional phrases arose in its place. Thus, some elements of the language were replaced by others. Naturally, this was a long process, resulting in the renewal of the cases themselves. Obviously, such a substitution had to be interpreted accordingly in the works of English scholars. We discovered, in particular, that despite their subordinate nature, English prepositions began to be viewed as independent units in the 20th century. This was primarily due to individual lexemes forming subordinate connections. Characteristically, they were unchangeable and analyzed in the same way as adverbs. The subordination role was played by either a single noun or an entire group of words that were functionally identical to it. As a result of this formation, a new unit was formed, but prepositions became its connecting link.

In modern English, prepositions, like conjunctions, play an important role in the formation of a sentence and the entire text, acting as a connecting link. Although prepositions are used in English as functional parts of speech, they play a significant role in the formation of speech acts, both expressing the nominative case and being used as part of a sentence, along with the lexical meanings they contain and the sentence components to which they belong. Prepositions may approach the basic parts of speech in that they have lexical meanings. However, their lexical meaning, as well as grammatical function, are revealed only when used with other parts of speech - nouns, pronouns, numerals, adjectives, and verbs. For example:

They rely on him (means *They believe him*)

She called on the police to investigate the case (means *She came to the police station to investigate the case*) [4, p.17]. Prepositions cannot be included in the basic classification of parts of speech because: a) they cannot be used alone or as part of a sentence; b) prepositions have no grammatical categories; c) they do not allow cases or other grammatical suffixes and do not have paradigms. At the same time, although prepositions convey lexical meaning, their meanings cannot express the reality of the objective world; these meanings can only be manifested in prepositional phrases. Despite these features, prepositions are widely used in modern English and are a primary structural means of thought formation, as English has very few mor-

phological devices that could create meaning and grammatical connections between components within a sentence. Currently, the English language uses such prepositions as *at, about, after, against, across, ahead of, along, alongside, around, before, behind, beneath, below, beside, besides, between, by, down, during, despite of, for, from, forward, in, into, inside, in front of, near, next to, on, over, onto, out of, opposite, since, to, toward, through, with, without, within*, etc. The aforementioned prepositions are used in sentences with nouns, verbs, and pronouns to form prepositional phrases and provide logical and grammatical connections between sentence components. It should be noted that, although they are less prominent in language, prepositions are considered the most functionally important words among auxiliary parts of speech. For example, *He ran through the corridor* – *through* denotes direction of the action; *He read the book through* – *He read the book till the end*; *The book is on the table* – *on* denotes location; *The film is on* – *The film is being demonstrated* – *on* denotes process, etc. In the examples given, prepositions act as the main component, completing thoughts in various aspects.

As can be seen from the sentences given, the meaning of a preposition modifies the meaning of the entire sentence. In this regard, it is important to emphasize that the role of prepositions in English is important both morphologically and syntactically. Paradigmatically, a preposition controls the semantics of the entire sentence, and syntactically, it functions as a prepositional complement in a sentence along with the word to which it belongs. In this regard, prepositions can be considered parts of speech with a simple structure but a strong functional position in the language. It is impossible to imagine modern English without prepositions, to form an idea without them, or to enliven any syntactic unit in speech. Due to these features, it is impossible to imagine modern English without prepositions. "Prepositions have no semantic meaning; they belong to a group of functional words. They are fundamentally incapable of independently providing information about the objective world, as the main parts of speech are. When we see or hear them, they do not remind us of anything from the living world" [9, p. 49].

However, prepositions participate in the creation of text and express various meanings, for example, the place and direction of the action being discussed, time, purpose, abstract relationships, etc. Prepositions are used as words that connect the constituent elements of a sentence and implement various semantic relationships between words. In this regard, important factors include a thorough mastery of the grammatical system of the language, the use of correct syntactic structures, and

the use of prepositions in the correct place. In modern English, prepositions are characterized by various developmental features. One of these is that prepositions in English can create homonymy at both the morphological and syntactic levels. Thus, prepositions form homonyms at the morphological level with adverbs, conjunctions, modal words, and postpositions. Examples of such prepositions include *since, after, before, on, off, up, in, with*, etc. Depending on their place of formation, prepositions acquire new syntactic functions and shades of meaning, forming homonymy with the aforementioned parts of speech. In English, the preposition *after* creates homonymy at the morphological level in various contexts, used as a postpositional element in a prepositional phrase with adverbs, conjunctions, and the second element of a verb.

This last aspect deserves special mention, in our view. For example, many modern researchers have noted the close connection between both individual verbs and verbal constructions in general and prepositions. This is clearly evident in both fiction and academic discourse. Linguists are well aware that even in theoretical propositions half a century ago, the functioning of English prepositions was essentially considered in isolation from verb structures. That is, their "connecting thread" was fundamentally unquestioned. This leads scholars to the interesting idea that various parts of speech governed by specific English prepositions (especially nouns, since they are by nature most often associated with control) are a logical complement to the structure "verb + preposition". Significantly, this structure does not negate the possible condition under which the English preposition acts merely as a kind of grammatical "binding" of the syntactic construction. However, it's still incorrect to limit the functions of prepositions to noun or verb phrases. In reality, their functions are much broader. Thus, if we consider adverbs or adverbial modifiers of various types within a single simple or complex sentence using prepositions, the resulting expression expresses place, purpose, conditions, time, and so on.

Prepositions create morphological homonymy with postpositions, which are used as the second element of phrasal verbs, nouns, conjunctions, and adverbs. In this case, homonymous parts of speech differ depending on their position in the text. As is well known, with phrasal verbs, the verb loses its specific meaning to a greater or lesser extent and acquires a figurative meaning depending on the meaning of the verb and the postpositional element. "The meaning of a phrasal verb cannot be directly deduced from the basic meanings of the words that comprise it, so each phrasal verb is essentially a separate lexeme and must have its own entry in the dictionary" [7, p. 49]. For example:

My brother is determined to lay off booze (that is, he won't drink it any more)

The manager has had to lay off one worker (that is, he has had to terminate the worker's employment due to adverse economic circumstances) [7, p.50].

At the same time, thanks to the inherent capabilities of the English language, prepositional phrases are capable of creating syntactic ambiguity of a temporal nature. Thus, when prepositional phrases change their syntactic functions in syntactic constructions with a fixed structure, these units create ambiguity, acquiring additional meaning beyond the intrinsic meaning of the text. For example, *Nellie washed the dishes in the sink*. The sentence can be interpreted in two ways for the syntactic function of the prepositional phrase (PP) *in the sink*. So as, *in the sink* may be taken in the function of adverbial modifier of place – *Where did Nellie wash the dishes?* – *Nellie washed the dishes in the sink* [2]. In this sentence *in the sink* denotes location of the action. But if the phrase *in the sink* is analyzed as the postpositional attribute of the noun “*dishes*” the sentence is understood like: *Which dishes did Nellie wash?* – *Nellie washed the dishes which were in the sink*. Such sentences are called syntactically ambiguous ones where the dominant meaning is determined by means of textual analyses.

One of the most complex and controversial issues today is determining the position of certain English prepositions. Some linguists have argued that, as a functional part of speech, they almost always precede a noun or its denominator. Other scholars, on the contrary, clearly prefer the postposition. We also believe it would be unfair to avoid examining these two positions. For example, analyzing the available specialized literature, we have come to the conclusion that the first point of view has greater justification and credibility. This is directly and immediately indicated by the quantitative composition of prepositions, which almost exclusively occupy a preposition. The second point of view, however, is primarily found in fiction and expresses the author's position. Therefore, it is rare. However, there are aspects of this issue on which both groups of scholars are unanimous. This is the connection of the preposition with several parts of English speech simultaneously, which, quantitatively, is found on an equal basis. But - an important caveat - prepositions almost always express spatial meaning established by the noun.

Earlier, we wrote about the lexical meaning of prepositions, which can only manifest itself in sub-

sequent words. Nevertheless, English prepositions become a kind of “cementing center” for those semantic connections that characterize causal, spatial, and temporal meanings. This occurs when two types of meaning intersect: grammatical and relational. The lexical-semantic meaning of English prepositions is a derivative of their grammatical meaning. Incidentally, this same function coincides with their significative function. Thus, we come to the conclusion about the dual nature of English prepositions. Some linguists write about such a close interweaving of the two meanings we've mentioned - lexical-semantic and grammatical - that they literally pull the part of speech in question closer to a notional one. In our view, this is, of course, an exaggeration, but it can still be accepted as a working version. The peculiarity of this unusual approach, which essentially brings a part of speech that is functional by definition as close as possible to a notional one, is the reunification of a fact or event with the time of its occurrence or occurrence. Scholars pompously call this the “time axis of prepositions”. This can be explained as follows: a specific historical fact is projected onto a “time axis”. Any historical event can be localized in time. And if there are two or more events, then, with the help of prepositions, one sequentially accompanies the other. Thus, the lexical and semantic content is evident under these conditions, and the prepositions, in turn, perform their inherent grammatical function, which we have already discussed repeatedly in this article.

Conclusions. The conducted work allowed us to draw certain conclusions. The article is devoted to an important and relevant problem of the functioning of prepositions in modern English. Based on a brief analysis of existing theories, it was established: 1) Most English prepositions have ancient origins; 2) Some prepositions were formed as a result of internal lexical and semantic changes; 3) The transformation of English prepositions has given rise to a number of related problems, one of which is determining their location in texts of different types. 4) English prepositions do not have an independent meaning; however, their attachment to a subsequent specific lexeme introduces a necessary addition to understanding the general meaning of the entire sentence; 5) Using the example of individual English prepositions, the process of shifting lexical or grammatical meanings depending on the overall semantics of the phrase was demonstrated.

Bibliography:

1. Abdullayev S.A. Fuzzy Linguistic Experience. Baku – 2013, 596 p.
2. Ambiguity in Prepositional Phrases. <https://english.stackexchange.com/questions/327204/ambiguity-in-prepositional-phrases>

3. Baugh A.C., Cable T. A History of the English Language. Fifth Edition, Routledge, 2002, 459 p.
4. Bruckfield A. Prepositions the Ultimate Book. Mastering English Prepositions. For International Students. Revised Edition. Oakpublishers – 2012. 374 p.
5. Crystal D. A Dictionary of Linguistics & Phonetics. Fifth Edition. Blackwell Publishing Ltd. 2003, 508 p.
6. Cungu J., Toska T. Prepositions from a Semantic Point of View. The University of Elbasan, Albania. Palimpsest International Journal for Linguistics, Literary and Cultural Research. PALMK, Vol 8, NO 16, STIP, 2023, pp. 45–55.
7. Dixon R.M.W. English Prepositions: their meanings and uses. Oxford University Press, 2021. 460 p.
8. Jespersen O.H. Growth and Structure of the English Language. Leipzig, published by B.G. Teubner. 1905, 267 p.
9. Yaş E. English Prepositions as Function Words are not as Easy for Language Learners as Normally Supposed to Be. *Batman University Journal of Life Sciences*. 2022, pp. 48–64.

Керімова Н. ОПРАЦЮВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У цій статті розглядається функціонування прийменників у сучасній англійській мові з урахуванням їхніх граматичних, семантичних та синтаксичних характеристик. Розглядається роль прийменників як допоміжних одиниць мови, що дозволяють формувати внутрішньотекстові зв'язки та сприяють точній передачі семантичних відношень між компонентами висловлювання. Особлива увага приділяється діахронічному аспекту розвитку прийменників, демонструючи, що багато англійських прийменників виникли з самостійних частин мови – іменників, прикметників, прислівників, сполучників та вигуків. Визначено основні напрямки їх граматикалізації та функціональної трансформації протягом історичного розвитку англійської мови. Проаналізовано випадки морфологічної та синтаксичної омонімії, спричинені перекриттям форм прийменників з іншими частинами мови. У цій статті розглядається відмінність між прийменниками та омонімічними мовними одиницями на основі їх функціонального статусу, семантичного змісту та синтаксичного положення в реченні. У ній розглядаються прийменникові фрази та перифрастичні конструкції, утворені прийменниками в сучасній англійській мові, а також їхня роль в організації структури тексту. Особлива увага приділяється взаємодії прийменників з фразовими дієсловами та післясловами, що розкриває специфіку вираження просторових, часових, причинно-наслідкових та інших семантичних зв'язків. Показано, що прийменники є не лише засобами граматичного зв'язку, а й важливими носіями лексичного значення, що суттєво впливають на інтерпретацію змісту висловлювання. Встановлено, що історичний розвиток англійської мови, що супроводжувався переходом від синтетичного до аналітичного типу, сприяв розширенню функціональних можливостей прийменників та посиленню їхньої ролі в мовній системі. Зроблено висновок, що прийменники є важливим елементом граматичної організації сучасної англійської мови та мають значний потенціал для формування синтаксичних та семантичних зв'язків у тексті.

Ключові слова: омонімія, синкретизм, фразові дієслова, прийменникові словосполучення, синтаксична омонімія, постпозиційне словосполучення.

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Nigar Chingiz Maharramova<https://orcid.org/0000-0002-0270-4453>

Azerbaijan University of Languages

LANGUAGE AND DISCOURSE IN INTERNATIONAL JOURNALISM

The article examines the analysis of linguistic units, linguistic features of discourse and communication strategies in international media texts in accordance with the specialization in Germanic languages. The research focused on well-known and popular journalistic publications. This objective dictated several tasks that were successfully accomplished. Among these tasks is a theoretically sound justification for the quality of electronic news publications in terms of their embodiment of key linguistic resources and discourse as a whole. The key patterns of this discourse's functioning in English texts using online news columns are identified. A discourse structure that is inherent in a variety of information sources online is proposed for discussion. Therefore, the importance of the chosen topic is undeniable. In the era of globalization, with the colossal rise of technological means, the role of international journalism as one of the main sources of the current information flow is particularly growing. At the same time, this aspect is not the only focus of the author's attention. This article primarily examines the essential principles of contemporary English linguistics and the textual discourses directly related to them. First, it examines in detail how English language norms operate; second, it clearly defines the terminology of foreign-language textual discourse; third, it demonstrates how specific texts frame information in international journalism; and fourth, it establishes the role of the communicative environment as a whole in the process under study. Characteristically, the article analyzes a number of these concepts, both individually and collectively. This "union" of five characteristics, figuratively speaking, is highly valuable, because the resulting linguistic analysis of language and discourse highlights the role and significance of contemporary international journalism and the media as a whole.

Keywords: language, discourse, journalism, Internet portals, electronic publications, websites, press, media.

Introduction. Humanity has now entered the mid-20th century, placing a great deal of responsibility on workers in various fields and professionals specializing in specific fields. Scientific and technological advances have now reached such heights that any modern civilized community is entering a fundamentally new level of development. More precisely, the industrialized human community is transforming into a vast communicative and informational field. Therefore, the research topic we have chosen for this article should be studied on a global scale. International journalism occupies a crucial place in this vast field, encompassing a significant number of fields, including individual components of cognitive linguistics. The research topic we have outlined in our paper is an integral part of communications, which, in turn, form the backbone of the information community as a whole. Clearly, international journalism relies on texts of varying length and content, and therefore is grounded in language and textual discourse.

This theoretical position applies entirely to modern English. In our view, for at least three main reasons. A). This language is recognized as international by the entire modern public without exception; its status is officially enshrined in the global media. This naturally follows: B). International journalism naturally reflects the norms and rules of the English language, organizing a kind of branch of linguistic discourse. C). Journalism, which we analyze in its global role, on the one hand, is clearly a significant factor in the communicative environment. On the other hand, its rich arsenal (newspaper and magazine collection), printed products of a wide variety of genres and directions, organically incorporate all sorts of linguistic and typically discursive phenomena [4].

Analysis of Recent Research and Publications.
Analysis of the recent research and publication. Let's begin our brief overview with the fact that international journalism, based on articles, information, chronicles and notes of various internal content,

is included in the media, and the latest technologies help in their processing, classification and unification accordingly. The analysis of journalistic discourse and its social embeddedness has advanced significantly over the past two decades, particularly with the emergence and development of critical discourse analysis [6]. Meanwhile, the essence of one of the most important functions of international journalism is that in the 21st century, compared to previous periods, its potential has significantly increased. Specifically, firstly, new methods and forms of presenting information and its subsequent processing have emerged and developed. Secondly, based on the cultural code of each individual nation, the lexical-semantic field of language has expanded, significantly expanding the boundaries of its lexical and structural-semantic space. As a result of these transformations, the contours of cognitive linguistics itself have changed. As Van Dijk T. A. notes, an adaptive cognitive model of macrostructures must define general principles that all language users follow [11]. "Language and culture, as a phenomenon developing from simple to complex, have become an indicator of the way of thinking of society in our modern era" [7, p. 58].

How exactly did this manifest itself? Language and textual discourse have flooded numerous Internet portals and websites, becoming a natural part of communication. According to Van Dijk T.A., this, that is, "understanding discourse means understanding text/talk-incontext. Hence, discourse analysis and conversation analysis need to make explicit what contexts are and how exactly the relations between contexts and text or talk are to be analyzed in ways that explain how language users do this" [10, p.3]. The scholar's words lead us to the idea of the close connection between language, textual discourse, communication, and speech activity. Now let's generalize T.A. van Dijk's thought in the desired direction. Thus, if we recall the very beginning of our article on the relationship of these linguistic concepts with international journalism, their relevance becomes obvious. There are also works that examine the historical development of news language and the formation of modern news discourse [8].

Another significant achievement of modern cognitive linguistics is the distinction between two concepts that, at first glance, seem synonymous: text and discourse. In reality, there is a difference between them. Discourse is also a text, but a coherent one, fused with a whole range of extralinguistic means. These include pragmatics, syntagmatics, linguocultural (or sociocultural), psychological [or more precisely], and psycholinguistic factors. And in international journalism, the

coherent flow of speech in various types of information is considered primarily as a social phenomenon, a component of the media, actively participating both in people's activities and in the mechanisms of their thinking. More specifically, in cognitive processes [3].

Task statement. The main purpose of this article is to identify the characteristic features, attributes and characteristics of this branch of the information and communication space on a global scale.

Outline of the main material of the study. Journalism, as a component of the media, finds its foundation primarily in electronic textual news discourse. As already indicated, we are primarily interested in English-language discourse and its linguistic, specifically structural-semantic and lexical-syntactic, features. However, it should be noted that in modern linguistics, the term "discourse" (or "textual discourse" as an analogy to "coherent text") is more commonly used, while in journalism and the media in general, they write and speak of the news feed of the so-called specific "web discourse". "As this implies, mediation does not just involve individual texts or types of text, it is in many cases a complex process which involves what I shall call 'chains' or 'networks' of texts. Think, for example, of a story in a newspaper. Journalists write newspaper articles on the basis of a variety of sources – written documents, speeches, interviews, and so forth – and the articles are read by those who buy the newspaper and may be responded to in a variety of other texts – conversations about the news, perhaps if the story is a particularly significant one further stories in other newspapers or on television, and so on. The 'chain' or 'network' of texts in this case thus includes quite a number of different types of text. There are fairly regular and systematic relationship between some of them – for instance, journalists produce articles on the basis of sources in fairly regular and predictable ways, transforming the source materials according to quite well-established conventions" [2, p. 30].

In modern international journalism and the media in general, language and discourse are traditionally studied using coherent communicative texts, but more often within the confines not of linguistics proper, but of its cutting-edge branch, media linguistics.

In the 21st century, with the targeted development of internet networks, new information and communication technologies emerged. An urgent need arose to reconsider the rich potential of the relationship between language and discourse in international journalism and the media in general. This relationship, as we understand, was bound to be reflected in the latest forms and methods of structural-semantic analysis of

language and discourse in print, as well as the search for evaluation criteria. Thus, this kind of revision is dictated by the spirit of our times. For example, a number of scholars and others, based on modern English, proposed using a comprehensive and unified analysis of the discourse of news information of varying lengths and integrating them into internet networks. This was a new word in linguistics because, as A. Bell rightly emphasizes, “different media have different ratios of advertising to editorial copy: In some newspapers news makes up a majority of the content, but more often advertising predominates. News can occupy a surprisingly small proportion of some newspapers (e.g. Blockbuster Sunday editions of American Papers). With broadcast media the news always occupies a small proportion of airtime” [1, p. 20]. The language and discourse of the media, including international journalism today, are, objectively speaking, not only the sphere of printing and paper production, but also the characteristics of all sorts of production processes that they directly serve [10]. Moreover, information in English is widely distributed throughout the world. This means that the psychological (or psycholinguistic) factor is organically adjacent to the purely linguistic factor. Namely, the understanding of complex textual discourse, recognition and, finally, its perception by a large readership. In modern English, media texts with news information discourse are mainly characterized by a high level of complex constructions. Their essence, according to the linguist T. A. van Dijk, lies in the close coherence of sentences, and a generalized structure according to a single thematic principle, and according to the parameters of the model, and according to a whole range of diverse rhetorical devices or stylistic means [19]. This applies particularly to the structural and semantic organization of the English language and textual discourse. “The functions of digital media cover several key aspects, each of which plays an important role in shaping the modern information space and language environment. Thanks to the integration of digital technologies into everyday life, digital media have become not only a means of transmitting information, but also a powerful tool for social interaction, learning and entertainment” [5, p.54].

To facilitate the understanding of new norms and rules, let's start, as they say, with the basics. Just as in a work of fiction, an epigraph or introduction precedes the entire subsequent text, so in journalism, for certain types of information, the opening is extremely important. In international journalism, the term “header footer” is even commonly used. Typically, this is a catchy message, elliptical in form and extremely

laconic in its content, aimed at the readers' attention. Ideally, it is designed to interest them, quickly captivating them with a brief plot, since any information, for example, in a newspaper, is always distinguished by its immediacy. Naturally, this footer provides information about the entire content of the article.

So, judging by this introductory “basement”, the English language and textual discourse in international journalism are primarily characterized by the following specific features: brevity of thought, laconism, relative neutrality of internal narrative structure, and an overt predominance of nomination. Note also that the lexemes in these headlines are more often used in their literal - and neutral - meanings. For example: “Trump repeats that Dorian could have hit Alabama”; or: “Hurricane Dorian, already responsible for 20 reported tornadoes, lashes NC coast”; or: “Detecting a lethal poison in drinking water”; or: “Brexit: What happened on Thursday?” and so on. Modern international journalists have many interesting linguistic tools and techniques at their disposal. For example, it's entirely possible to establish friendly ties with their readership, whereby associative relationships are built on an equal basis. This is by no means familiarity or vulgarity, but a very common, trusting form of communication with the recipient. We believe colloquial speech primarily serves this purpose. It is especially valuable and significant in subheadings. For example: “Fall brings new shows, services and chance of bigger TV tabs”, Unmasked: Make-up's Big Secret»; or: “Johnson quits: When Britain's political families don't see eye-to-eye”; or: “Freshman Congressman Jason Crow: border patrol told me they need help, not a wall”; or: “Wingman” to witness: Roger Stone aide”.

In our opinion, quotes from speeches by speakers, often high-ranking officials, lend clarity and persuasiveness to illustrative examples. Moreover, excerpts from texts can be of various types. One important requirement is memorable phrases that are figurative and striking. Journalistic discourse can be anything: philosophical, psychological, socio-political, literary-historical, even simply mundane. It is well known from experience that journalistic proofs are invariably filled with notes and news on both mundane and topical issues. For example: “Burglar cooks breakfast, tells soon resident go back to sleep”; or: “No food, no house, no life, no water”, “Holy crap! Hurricane Dorian lashes US coast”; or: “Why being mixed race means I could die. Let us note in passing: although Internet portals (sites, publications...), and now also the ever-growing artificial intelligence [AI] are objectively designed for extremely precise infor-

mation and programming, sometimes in the annals of international journalism one can encounter aphorisms, phraseological units, and some metaphorical statements. “Inspector general has the obligation *to shut up* after Trump tries *to shut down* investigation”. Here, the antithesis is presented through a metaphorical reinterpretation of the phrase. It finds its concrete expression in the juxtaposition of the verb phrases “shut up” and “shut down”. The textual discourse here also rests on the corresponding juxtaposition of prepositions – “up” and “down”. A translation is required for their correct perception; here, “up” and “down” are not “up” and “down”, but “to shut up”, “to become silent”, “to stop talking”. In one English publication, after the corresponding subtitle “The life of Hurricane Dorian”, an international journalist used a colorful metaphor – “Hurricane Dorian devastation leaves a surreal landscape in Bahamas”. It is worth noting the positive connotation of the expression, which we have intentionally italicized, as it clashes with the overall meaning of the phrase about the rampant elements in the Bahamas.

Thus, from the above, it is easy to conclude that in international journalism and the media in general, there are such specific categories or features that are characteristic of them. A). The subtitle, which acts, as observed in the examples given, as a kind of “summary” in the English-language press and textual discourse. B). Quotations serving as the background context of any content. C). The layout of the material according to the main event, which is directly mentioned in the information. D). Providing this information with the necessary linguistic means or techniques. E). The presence of a preemptive factor in the textual discourse. The essence of this factor is that the reader becomes familiar in advance with certain phenomena that preceded the main event. F). Completion of the current information with comments. The above-mentioned T.A. van Dijk pays special attention to this point. He believes that it is the comments that contain important information about the language of the media and textual discourse, because they are conclusions, final proposals, and in addition to this, also reflections from the author of the article [10].

We, in turn, summing up the six points above, conclude that the language of international journalism, media, and news text discourse is structurally a sequence of components that generate the main ideas of both central and secondary events. Incidentally, in journalistic practice, these components often alternate. Sometimes, a paradoxical situation can even arise: what newspaper or magazine correspondents consider to be the main focus and, accordingly, place on the

front page, linguists, on the contrary, record as background events. And vice versa. This metamorphosis, in our opinion, is also easily explained: information is served by a whole range of linguistic means, and these are usually distributed unequally in their functions.

Meanwhile, it is absolutely clear to us that today, international journalism and the media employ principles that are enriched by the latest norms and techniques of news text discourse. Its use makes materials as informative as possible, exerting a corresponding impact on the readership. These include, for example, such rules and norms in modern English as “abbreviations” (sifting out redundant information), “generalizations” in discourse of similar or monosyllabic propositions, methods of “constructing” combinations and combining them on a single basis. Thus, language and textual discourse create the integrity of the material. Journalists first find them (in professional parlance, this is called creating a texture), then construct the text, and subsequently highlight its fundamental ideas. Finally, comes the final stage of summarizing the material.

As a result, the information acquires the status of scientifically substantiated. This even reminds us of the points of a dissertation’s introduction: from the relevance and level of research on the topic to its theoretical significance and practical application. Here, we are talking about almost the same thing: journalists must adhere to the rules of methodological apparatus and clearly structure the material. For example, the design of an article is necessarily preceded by collecting the necessary facts, then highlighting the main points, the flow of the information itself (printing), and conclusions. As a result, the textual discourse acquires coherence (the connection between individual pieces of information), and news items and reports acquire integrity.

In English-language media, the above is sometimes supplemented by the concept of “top-down”. What does this mean? As the material is presented, necessary corrections are made, clarifications and additions are introduced, and the information gradually unfolds using the method of induction: from its general presentation to the presentation of specific facts, on the one hand, and accordingly, by the method of deduction, on the other hand - that is, with directly opposite actions. Incidentally, these theoretical propositions of language and textual discourse in modern international journalism and media are gradually forming the basis not only of news feeds, but also of electronic and technical publications. AI cannot do without this today. After all, entering the newest global information field (of course, in accordance with the computer program embedded in it), it both improves itself and transforms discourse. From now on, it enters a dif-

ferent space with a whole series of various changes. The reader, of course, perceives information received from AI, websites, and other electronic media in a completely different way.

As we can see, this is a large block of various devices, instruments, apparatuses, and means for transmitting information. However, its volume must also be taken into account. It turns out that an information corpus can be both complete and incomplete. Taking these two parameters into account, linguists divide the entire material into two unequal parts: A) Informatively complete; B) Informatively incomplete. The former express the content of the entire text, while the latter express only the central thought, idea, or simply thesis. In both structural-semantic and grammatical respects, this can be either a complete or incomplete simple English sentence. Much here depends on both semantics and structure.

It has been noted that, according to the classic laws of journalism, sentences are more often rhetorical. Apparently, this is easier to intrigue readers. But interrogative constructions are also possible, especially if the sentences are incomplete. For example: "Conception's surviving crew members describe harrowing escape from a burning boat"; Or: "Ted Cruz to talk gun control with actress Alyssa Milano after Twitter exchange"; Or: "Where did the Sacklers move cash from their opioid maker?"; Or: "Mugabe – a lifetime in power"; Or: "CCTV footage shows baby smuggler at airport". Furthermore, complex sentences of two well-known types are also encountered in modern international journalism: compound and subordinate. What is the purpose of this type of textual discourse? Primarily to demonstrate causal relationships. Cause and effect is, so to speak, a panacea for holding readers' attention longer. The latter is usually logical and follows immediately from the former. Consequently, a compressed (elliptical) narrative form is used. This is most often followed by a dialogue between characters. For example: "Nicki Minaj announces she's retiring from music to start a family"; or: "Trump won't stop insisting he was right about Hurricane Dorian and Alabama"; or: "GOP senators who backed Trump's emergency declaration lose military funds"; or: "UFC fighter Paige Van Zant says she makes more on Instagram than she does in fights".

Finally, we would like to conclude this article by clarifying the difference between electronic news text discourse and traditional discourse. We believe there is no need to comment on these two widely used concepts. The latter functioned in international journalism and the media before the dawn of the new era, when websites, media resources, and mass computerization were just coming into their own around the world. The era of globalization was still ahead, and artificial intelligence was unheard of. This is traditional discourse. In recent years, it has transformed into electronic news discourse; "hypertextual information broadcasting" has emerged and developed.

This has primarily affected the so-called "non-linear function" of news text discourse. Its most notable achievement on a global scale is the simultaneous display of several blocks on a monitor screen. In the media, this allowed users of electronic sources (newspapers, etc.) to instantly access a special "entry page." And this, in essence, provides access to all of the publication's resources. This page condenses the entire section into a concise format, with selected topics, questions, tasks, ideas, examples, and more. This makes journalists' work easier and improves reader comprehension of any material. Everything, as they say, is at their fingertips.

Conclusions. Thus, we have concluded that the English language and discourse are of paramount importance in international journalism and the media. Virtually no information, regardless of volume or focus, can be produced without these essential linguistic categories. Drawing on the work of several leading linguists, as well as representatives of other, related fields, we have outlined the key features, characteristics, and functions of the concepts under study. First and foremost, we have established that textual discourse omnipresents media content, both in its structural and semantic aspects (i.e., the general content of articles, notes, and headlines) and in purely grammatical terms. This theoretical proposition is also supported by the various types of English sentences, causal connections, and many associated characterological features. These are named and briefly analyzed. Finally, a distinction is made between traditional and modern understandings of textual discourse in modern English.

Bibliography:

1. Bell A. *The Language of News Media*. Blackwell, 1991, 277 p.
2. Fairclough N. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Psychology Press, 2003, 270 p.
3. Fairclough N. *Media Discourse*. London: Edward Arnold, 1995. 214 p.
4. Fairclough N., Mulderrig J., Wodak R. *Critical Discourse Analysis*. In T. A. van Dijk (Ed.), *Discourse Studies. A multidisciplinary Introduction*. Sage. 2011, p. 357–378.

5. Kashah E., Nasibova S., Babaeva G., Zayrova K., Garajamirli N. The Impact of Digital Media on the Development of Literary Language Environments and Writing Styles. *The International Journal of Communication and Linguistic Studies*. Issue 2, Vol 24, 2025, p. 249–272.
6. Language and Journalism. Edited by Richardson J. E. London: Routledge. 2010.
7. Mammadbayli A. Discourse and ethnic identity. *The scientific heritage*. 2025, №162, p.57–60.
8. Matheson D. The Birth of News Discourse: Changes in News Language in British Newspapers, 1880–1930. *Media, Culture and Society*, 22(5), 2000, p.557–573.
9. Smith A., Higgins M. The Language of Journalism: A Multi-Genre Perspective. Bloomsbury Publishing USA, 2020. 224 p.
10. Van Dijk T.A. Discourse and Knowledge: A Sociocognitive Approach. Cambridge University Press, 2014. 400 p.
11. Van Dijk T.A. News as Discourse. L. Erlbaum Associates, 1988. 200 p.

Магєррамова Н. МОВА ТА ДИСКУРС У МІЖНАРОДНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ

У статті розглядається аналіз лінгвістичних одиниць, лінгвістичних особливостей дискурсу та комунікативних стратегій у міжнародних медіатекстах відповідно до спеціалізації на германських мовах. Дослідження зосереджено на відомих та популярних журналістських виданнях. Ця мета продуктувала кілька завдань, які були успішно виконані. Серед цих завдань – теоретично обґрунтоване обґрунтування якості електронних новинних видань з точки зору втілення в них ключових лінгвістичних ресурсів та дискурсу в цілому. Визначено ключові закономірності функціонування цього дискурсу в англійських текстах з використанням онлайн-колонок новин. Для обговорення пропонується структура дискурсу, яка притаманна різноманітним джерелам інформації в Інтернеті. Тому важливість обраної теми є незаперечною. В епоху глобалізації, з колосальним піднесенням технологічних засобів, роль міжнародної журналістики як одного з основних джерел сучасного інформаційного потоку особливо зростає. Водночас, цей аспект не є єдиним фокусом уваги автора. У цій статті насамперед розглядаються основні принципи сучасної англійської лінгвістики та текстові дискурси, безпосередньо пов'язані з ними. По-перше, детально розглядається, як функціонують норми англійської мови; по-друге, чітко визначено термінологію іноземного текстового дискурсу; по-третє, демонструється, як конкретні тексти формують інформацію в міжнародній журналістиці; і по-четверте, встановлюється роль комунікативного середовища в цілому в досліджуваному процесі. Характерно, що у статті аналізується низка цих концепцій, як окремо, так і разом. Цей «союз» п'яти характеристик, образно кажучи, є дуже цінним, оскільки отриманий лінгвістичний аналіз мови та дискурсу підкреслює роль і значення сучасної міжнародної журналістики та ЗМІ в цілому.

Ключові слова: мова, дискурс, журналістика, інтернет-портали, електронні видання, вебсайти, преса, ЗМІ.

Дата першого надходження статті до видання: 26.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Mammadbayli A. I.<https://orcid.org/0000-0002-9942-764X>

Azerbaijan University of Languages

LINGUOCULTURAL CHARACTERISTICS OF EUPHEMISMS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

This article examines the linguacultural aspect in languages of different systems. Although the study of euphemisms began in the history of ancient Greek and Roman linguistics, a new era of their study began in the 20th century with the application of the anthropocentric method of research. The advent of cognitive linguistics also ushered in a new era of euphemism research. It was established that the pragmatic and linguacultural approach to euphemisms differed significantly from pre-20th-century research in both content and the characteristics of communicative activity, as well as in its linguacultural nature. The essence was that, in addition to the general characteristics of euphemisms, their role in communicative activity began to be studied; the essence of semantic substitutions from the perspective of the speech act was revealed. It is noted that problems noted in English and Azerbaijani linguistics in the modern period have begun to be theoretically studied. It has been proven that, in particular, a linguacultural approach to euphemisms and the study of the fundamental concepts of cognitive linguistics in this context have given new impetus to the development of lexicology. This article has somewhat modernized the approach to the problem, provided a historical overview of euphemism research, and analyzed semantic associations and their cultural roots based on facts from the English and Azerbaijani languages. The complete formation of anthropocentric linguistics in linguistics at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century created a turning point in the scientific study of euphemisms; the prominent feeling of the human factor in the study of the problem confirmed the necessity of pragmatic and linguocultural approaches to the problem. With the emergence of cognitive linguistics, no matter how many studies in these directions have increased and deep studies have been conducted, it is still impossible to consider the problem fully studied, as each research method emerges, it opens up new aspects of language problems, and as they are studied, cognitive linguistics is enriched with new theoretical facts.

Keywords: euphemism, linguoculturology, politeness, association, pragmatics.

Introduction. Since the time when primitive people began to freely express their thoughts, they have divided various events and objects into “good-bad” aspects and divided the words expressing these concepts into different semantic levels. However, there have been cases when, under the influence of mythological and religious thinking, they have defined a new way of expression when talking about spirits and the magic of religious forces. In fact, this way of thinking of primitive people emerged on the basis of the model of understanding the world formed in the minds of people. On the basis of primitive logic, the expression of the meaning of some words in a different way prompted them to go a little beyond that mold, to create new forms of expression of the concept. This process was associated with the upward development of not only an ethnos, but also of humanity as a whole. In the modern sense, there are concepts

in people’s minds that can be replaced with various forms of expression depending on the speech situation. Although many authors call such expressions synonymous, sometimes their meaning goes beyond the scope of synonymy. Of course, such cases are related to the social, psychological, stylistic and intellectual level. However, the expansion of the semantic framework of the prototype meaning or departures from that framework create conditions for many processes in the lexical system of the language; this process is very significant in terms of the enrichment of polysemy, synonymy, antonymy, homonymy and other modes of expression. If we imagine this process in geometric form, the emergence and development of the expressive diversity in the semantics of words can be imagined as the multiplication of negative and positive sides in the coordinate system based on scales. Scales, as we mentioned above, are formed and con-

tinue to be formed under various social, psychological, public and stylistic influences on the semantics of words. As people's intellectual level increases, they develop a more optimal form of expression to convey something.

Analysis of Recent Research and Publications.

History of the study of the problem: Ancient Greek philosophers, focusing on the factor of giving preference to the pleasant semantics of words when discussing rhetorical issues, preferred to use the expression of taboo words. Undoubtedly, they preferred to express terrible and amazing forces without mentioning their names due to mythological and religious thought. They believed that this was a more correct and purposeful way for ancient people to protect themselves from terrible forces. Therefore, the ancient Greeks initially characterized euphemism as pleasant words. However, over time, unpleasant words turned into veiled words and are; that is, euphemisms used not only terrible forces, but also religious and mythological forces that were treated with respect and love as pleasant words based on the same expression model. The emergence of taboos is also associated with this period. The gradual inclusion or expansion of euphemisms to death and gods has left a unique mark on the lexical level of language as a model of consciousness. And as society developed, the expansion of the content of euphemisms formed new features in them; directed them in a new direction in terms of polite and hateful expressions depending on the speech situation. That is, it removed euphemisms from the spell of fear and formed them as one of the main forms of expression of interpersonal communication and politeness. In the time of Aristotle, euphemisms were used as a method of using pleasant words to prevent evil.

Interesting studies have been conducted in English linguistics on euphemisms; this process is still ongoing: [13]; [4]; [3]; [8]; [15]; [14]; [7].

During the mentioned period, along with the general characteristics of euphemisms, their linguocultural characteristics are also one of the main research targets.

Task statement. The main goal of the article, along with the general characteristics of euphemisms, is to analyze their linguacultural features.

Outline of the main material of the study. This aspect of the issue has attracted the attention of ancient Greek and Roman thinkers, and they have put forward ideas about it that have not lost their relevance in our time. Let's consider them. Any euphemism has a pragmatic function in discourse; its motivation in a positive or negative direction is also related to this. Therefore, the emergence of the anthropocentric research method is rooted in the author's intention

and its system of associations on specific topics from the national-cultural base. Thus, the semantic development of euphemisms has developed from a magical taboo to polite speech.

In modern linguistics, euphemisms are considered as a linguocultural phenomenon. This can be expressed in the system of associations when creating euphemisms, metaphorical or metonymic models of thought. As we have noted, the study of euphemisms expanded mainly in the late 19th and early 20th centuries, and from the second half of the 20th century, the study of euphemisms in the cognitive linguistic aspect began. Despite the fact that more than half a century had passed since that period, euphemisms, which had once been in the shadow of many linguistic problems, were studied in accordance with a new research method. One of the reasons for the acceleration of research in this aspect was the involvement of new issues of stylistics and linguocultural science in research. The development of linguoculture in recent linguistics, the study of the lexical units of the language in terms of functionality and in accordance with communicative theory, gave new facts about the role of euphemisms in our speech. Until now, general information about euphemisms could be found in textbooks and teaching aids, both in Azerbaijani linguistics and in Soviet linguistics in general. The reason for this was the incompleteness of the in-depth study of theoretical knowledge about euphemisms and the study of its theoretical aspects. They could not go beyond the theoretical interpretations that ancient Greek and Roman linguists had given about this. With the emergence of cognitive linguistics, the study of euphemisms from the perspective of stylistic, pragmatic and communicative theory created the conditions for the presentation of scientific ideas about this subject in accordance with the requirements of knowledge.

Although Azerbaijani linguistics achieved great success in the study of linguistic problems in general during the Soviet Union, it returned to theoretical ideas about euphemisms starting from the 70s-80s of the 20th century and achieved certain successes (in the field of linguoculturological study of euphemisms [12]; [17]; [4] and has valuable research. Although the number of studies related to the study of this problem in Azerbaijani linguistics is small, certain achievements have been achieved. Let us look at some of the studies related to it. First of all, let us note that towards the middle of the 20th century, euphemisms were studied in Azerbaijani linguistics within the disciplines of lexicology and stylistics. The development of this process from the shell of the old tradition and in a new aspect was the comprehensive development of anthropocentrism and, as a result, the

study of this problem from the perspective of linguoculturology and communication theory. In recent times, very valuable research has been carried out in these directions in Azerbaijani linguistics.

S. Yusifova's conference article published in 2024 [16]. The general issues of euphemisms were discussed. In that article, the author comes to the following conclusion based on the research she conducted on Turkic languages: "Based on the research, it is known that euphemisms in Turkic languages arise more from meaning than form, and their meaning may depend more on the transfer of relationships between events. Euphemisms, taboos and diphenisms are directly related to the national moral values, beliefs, customs and traditions of the people to which they belong. Thus, euphemisms are often used in cases where people are afraid, sad, anxious at a certain time, such as deaths and diseases; actions that cause dissatisfaction and anxiety and their consequences; and all kinds of words that are considered shameful and cause a sense of shame". Linguocultural analysis of euphemisms in Azerbaijani linguistics is not limited to the level of scientific articles, but is also studied at the level of dissertation topics and monographs. The study of euphemisms in Azerbaijani linguistics from a typological aspect (studying the facts of English and Azerbaijani languages) is of particular importance in theoretical linguistics. One of such studies is the article by G.Hasanova [8] entitled "In this article, dedicated to the typological analysis of euphemisms in English and Azerbaijani languages, she writes:" Linguocultural analysis of taboos and euphemisms shows that although taboos are a phenomenon that occurs in the early stages of evolution and thought, euphemisms operate under the norms of a highly cultural society. The dimensions of the energy carried by these two nominations are also different in terms of impact.

The linguocultural aspects of taboo and euphemism as a sign of language and culture are characterized by a new approach to it. The non-cultural trace is inherent in the nature of taboo. The cultural trace, if any, is internal, like euphemism. The contact of these natures finds its place in the modern era.

Based on the studied sources, the following can be said about the lexical-semantic meaning groups of euphemisms in the English and Azerbaijani languages:

- a) euphemisms related to family relations;
- b) euphemisms for marriage and remarriage;
- c) euphemisms related to news delivered to the family" [8].

The author gave priority to the analysis of similar facts on euphemisms in the English and Azerbaijani languages in the article.

The specific differences in the minds of people belonging to different languages and cultures are the main reason for misunderstandings in intercultural and interlingual contacts. Belonging to one or another culture shapes the way of thinking of a particular community, and each national culture has cultural meanings fixed in the language. In addition, language becomes an important treasury of moral norms, beliefs and norms of behavior in a particular social environment. Therefore, representatives of a single nation or a certain society have common personality traits, a specific type of thinking and behavioral patterns that are different from representatives of a particular nation.

The expression of euphemisms that express the same meaning changes over time; however, as their scope expands, they also become stable euphemisms. The most typical is the name given to black people. Let us consider a typical example in this regard: "First it was "Negro", then it became Black, and then "African American". In fact, the name change is a product of the changing background of The Times newspaper. Initially, the social status of black Americans was low, so the title of black Americans had a derogatory connotation. With the development of the African-American civil rights movement, their social status improved, so the title of black people also changed" [14].

A poor country is originally called "underdeveloped nation", later "developing nations", recently "emerging nations". The United Nations calls them "less-developed countries". From the examples given above, it is clear that is always referred to as "action". The euphemism (poor country) is associated with "poor person", and the concept "underdeveloped nation", (developed nation) is then transferred to the nation. Later in history "developing nations" (developing states) softens that content a bit and builds on the context of "thriving for development". This euphemism mentioned is not only a problem that reflects social, historical and social problems, but also a psychological and cultural phenomenon and is connected with a certain place.

The emergence and expansion of taboos in early history, in the most recent periods of history, has further enriched and become an expression of new functions in the language. Therefore, in English linguistics, taboos and euphemisms are distinguished. In 19th-20th century linguistics, euphemisms played an important role in the creation of many new lexemes in the lexical fund of the language. With their stylistic loading, they gave a new aesthetic spirit to language and speech. Ancient people respected nature,

the unknown and the gods, and some tribes turned this into certain beliefs. O. In order to prevent disasters, they often held great sacrifices to praise the gods and gave new names They expressed. The use of certain words and languages was forbidden. This is the taboo function of English euphemisms in both English and Azerbaijani. The specific avoidance is reflected in four aspects:

In the Azerbaijani language, the daughter-in-law's avoidance of her father-in-law, calling her children by name in the presence of an elder, and other such cases have changed from time to time. For example, in M.F. Akhundov's work "Sarguzashti-Mardi Khasis", "your dove - instead of your son", "your private parts - your wife - Zeynab or someone else", which is said in the language of Molla, and the wife's not calling her by name in the presence of an elder, saying "O", referring to her wife as "Asgar's mother", and many other such examples are facts that show that some taboos have survived in our language until recent times. A comparative analysis of such facts at the typological level with the English language reveals the prototypical linguistic facts and cultural similarities of ethnos. However, one of the features of euphemisms is the associative nature of the unit called the synonym of the new name - euphemism. The meaning of euphemisms in the world may be similar, but their associations with them are formed in a unique way. Sometimes similarities in this aspect may be representative of the deep layers of a culture, but since people's lifestyles, life practices in the historical sphere, the terrain they live in, and other important factors are different, the types of associations in their thinking and language are based on this life practice. Associations in the human mind are products of thought stored in ethnic memory, they are ethnic identity. Let's look at examples:

1. "Bringing home the bacon" - Earning a salary
- 2.. "In between jobs" - Unemployed
3. "Breadwinner" - Primary income earner
4. "Living comfortably" - Financially secure [7].

In the above examples, the associations are somewhat closer to those in Azerbaijani. In particular, the association "bread-income" can be noted. In Azerbaijani, "the breadwinner of the house" is close to the euphemism in English.

A more interesting example:

To have a bun in the oven means to be pregnant (sobada çörək olmaq) [10].

"To be a loaf of bread in the oven is to be pregnant" is a metaphorical expression, and the similar expression in Azerbaijani is "to be two-faced". When it comes to associations, there is a big difference. While

pregnancy in Azerbaijani is associated with two faces, in English it is associated with "bread".

The diversity of associative types covers all the boundaries of both the English and Azerbaijani languages;. In recent times, the increase in the functional level of the English language as an international language has created similar variants of some euphemisms in other languages. For example: "Ethnic cleansing – Euphemism for genocide", "Enhanced interrogation techniques – Euphemism for torture". Another fact attracts attention. This is the euphemism "Domestic engineer – Euphemism for housewife or homemaker". If in Azerbaijani the euphemism "evdar xanım" is formed on the basis of the association *ev xanımı / ev qadını*, in English it is formed with the association "house-engineer".

The ratio of euphemisms in both Azerbaijani and English languages to soften the meaning or to direct it in a negative direction attracts attention. Euphemisms are a stylistic device; the subject evaluates the events taking place from his point of view, depending on his intellectual level; often he does not hide it. For example, let's look at the English euphemism related to the euphemism "lie": "Economical with the truth - Euphemism for lying or being dishonest". This metaphorical euphemism is built on a gesture of irony, humor. Therefore, the subject's position and attitude towards "lie" are reflected in the semantic organization of that euphemism. Thus, the plurality of meanings in the concept becomes an indicator of gradation, that is, from the plurality, the one that is appropriate to the situation is selected, the others are excluded. The others remain as semantic potential [1].

Conclusions. Euphemisms play an important role in conveying the pragmatics of the text. In all genres of literary language, especially in literary and journalistic genres, euphemisms are given more or less space depending on their place. While their function in the language is stylistic on the one hand, on the other hand, they are the main indicators of the expansion of the lexical means of expression of the language. Based on all this, we can characterize the place of euphemisms in English and Azerbaijani languages as follows: Euphemisms are classified according to their level of relationship to meaning in both languages. Euphemisms play an important role in conveying the pragmatics of a text. Euphemisms are linguacultural units. The association of meanings in euphemisms is ethnocultural in nature. Euphemisms play an important role in the development of a language's lexical system. Euphemisms are stylistic devices of language. The gradation of meanings in euphemisms is more precise from the perspective of fuzzy logic.

Bibliography:

1. Abdullayev K. Qeyri-səlis məntiq və Dil-Nitq. Bakı, Sim-sim, 2024.
2. Allan K., Burridge K., Mazal Holocaust Collection. Euphemism and dysphemism: Language used as shield and weapon. New York: Oxford University Press, 1991, 350 p.
3. Allan K., Burridge K. Forbidden words: Taboo and the censoring of language. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 303 p.
4. Australian Broadcasting Corporation [https. URL: https://www.abc.net.au/?utm_source=sunshine%2Bcoast%2Bcouncil&utm_medium=website](https://www.abc.net.au/?utm_source=sunshine%2Bcoast%2Bcouncil&utm_medium=website)
5. Bolton K., Hutton Ch. Bad and banned language: triad secret societies, the censorship of the Cantonese vernacular, and colonial language policy in Hong Kong // Language in society. L., 1995. Vol. 24/2, p.159-186.
6. Halliday M. A. K. Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning. London: Edward Arnold Ltd, 1978.
7. Euphemism: Meaning, Examples, and Synonyms: Grammarly. URL: <https://www.grammarly.com>
8. Hasanova G. Llinguocultural features of euphemisms (based on Eenglish and Azerbaijani materials) master, Languages University of Azerbaijan: <https://cyberleninka.ru>lin>
9. Jiang Z. J. A pragmatic analysis of English euphemism and its implications for English teaching. Afterschool Education in China, 10(30), 2016, p. 93-95.
10. Australian Broadcasting Corporation [https. URL: www.abc.net.au>w](https://www.abc.net.au/w)
11. Lawrence J. Unmentionables and other euphemisms. London: Gentry Books, 1973, 84 p.
12. Leech G. N. Principles of pragmatics. London and New York: Longman, 1983.
13. Li D. On the characteristics and communicative functions of euphemism in English. Journal of Liaoning, 2009.
14. Sino-US English Teaching, July 2022, Vol. 19, No. 7, p. 252–255
15. The Characteristics and Pragmatic Strategies of English Euphemism XU Xiuying, WEN Jiangtao Zhoukou Normal University, Zhoukou, China
16. Yusifova S. Türkologiyada evfemizmlər linqvistik tədqiqat obyektı kimi. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 2024.
17. What does it mean to be called by God. URL: <https://www.gotquestions.org/called-according-to-His-purpose.html>

Маммадбайлі А. І. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕВФЕМІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

У цій статті розглядається лінгвокультурний аспект у мовах різних систем. Хоча вивчення евфемізмів почалося ще в історії давньогрецької та римської лінгвістики, нова ера їх вивчення розпочалася у 20 столітті із застосуванням антропоцентричного методу дослідження. Поява когнітивної лінгвістики також започаткувала нову еру дослідження евфемізмів. Було встановлено, що прагматичний та лінгвокультурний підхід до евфемізмів суттєво відрізняється від досліджень до 20 століття як за змістом, так і за характеристиками комунікативної діяльності, а також за її лінгвокультурною природою. Суть полягала в тому, що, окрім загальних характеристик евфемізмів, почала вивчатися їхня роль у комунікативній діяльності; Розкрито сутність семантичних замінів з точки зору мовленнєвого акту. Зазначається, що проблеми, зазначені в англійській та азербайджанській лінгвістиці в сучасний період, почали теоретично досліджуватися. Доведено, що, зокрема, лінгвокультурний підхід до евфемізмів та вивчення фундаментальних концепцій когнітивної лінгвістики в цьому контексті дали новий поштовх розвитку лексикології. У цій статті децю модернізовано підхід до проблеми, надано історичний огляд досліджень евфемізмів, проаналізовано семантичні асоціації та їх культурне коріння на основі фактів з англійської та азербайджанської мов. Повне формування антропоцентричної лінгвістики в лінгвістиці наприкінці ХХ століття та на початку ХХІ століття створило переломний момент у науковому вивченні евфемізмів; виразне відчуття людського фактору у вивченні проблеми підтвердило необхідність прагматичного та лінгвокультурного підходів до проблеми. З появою когнітивної лінгвістики, скільки б досліджень у цих напрямках не збільшувалося та не проводилося глибоких досліджень, все одно неможливо вважати проблему повністю вивченою, оскільки кожен дослідницький метод, що виникає, відкриває нові аспекти мовних проблем, і в міру їх вивчення когнітивна лінгвістика збагачується новими теоретичними фактами.

Ключові слова: евфемізм, лінгвокультурологія, ввічливість, асоціація, прагматика.

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Mustafayeva U. A.

<https://orcid.org/0009-0000-1112-7865>

Baku Slavic University

THE CATEGORY OF POLITENESS IN MODERN LINGUISTICS: BASIC APPROACHES AND CONCEPTS

This article examines the category of politeness as one of the most important communicative-pragmatic categories of the modern English language. It examines the main trends and approaches to its study in modern linguistics, including classical theories of politeness, cognitive, pragmatic, and discursive approaches. It substantiates the relevance of addressing this issue in the context of increasing international contacts, the development of intercultural communication, and the expanding use of the English language in the global information space.

It is determined that the category of politeness is a complex, multifaceted phenomenon located at the intersection of linguistics, cultural studies, sociology, psychology, and communication theory. The main functions of politeness in verbal interaction are identified, aimed at maintaining social harmony, regulating interpersonal relationships, and preventing communicative conflicts. Various methods of linguistic representation of politeness at the lexical, grammatical, and discursive levels of the English language are examined. Particular attention is paid to the analysis of speech strategies and tactics used by native speakers to express respect, tact, goodwill, and adherence to speech etiquette.

The views of leading researchers on the nature and essence of the category of politeness are analyzed. It is demonstrated that modern research increasingly views politeness not only as a set of linguistic formulas and etiquette expressions, but also as a dynamic system of communicative behavior dependent on social, cultural, and situational context. It is demonstrated that the success of intercultural communication is largely determined by the degree of mastery of polite speech strategies and the ability to consider the national and cultural characteristics of communicants. It is concluded that the category of politeness is an important element of the linguistic worldview and serves as an effective means of organizing constructive communication in modern society.

Keywords: English language, politeness as a linguistic category, cognition, international contacts, speech, etiquette, classical theories, discursive approach, communication strategy.

Introduction. Humanity has passed the midpoint of the second decade of the 21st century, and linguistics, in its natural progress, is enriching itself with new information. In fact, it is readily apparent that cognitive linguistics is an extremely broad field of various scientific disciplines. Individual topics have branched off from it. One of these is the “category of politeness”, which serves as one fragment of the overall linguistic picture of the universe. It turns out that the interest of scholars, including Azerbaijani linguists, in this issue remains unabated. The author of this article modestly aims to examine in more depth some of what we believe to be the most significant features, properties, and uses of this category in various types of texts, using modern English as an example.

Only at a cursory glance might it seem that this problem is purely linguistic. Naturally, we plan to

focus on this issue. Nevertheless, it also concerns writers, historians, and cultural scholars. The latter in particular, because politeness is also an ethical issue, therefore affecting human relationships, intercultural aspects of communication, as well as the ways of organizing and conducting intercultural dialogue. This is precisely the case where linguistics intersects with culture.

Analysis of recent research and publications. Many linguists have considered this topic. Among them are authors such as Fraser B. [5], Ide S. [8], Lakoff R. [9], Haugh M. [7] and etcs. We believe that a brief historical overview is essential in analyzing this issue. As far as we can tell, the concept was first introduced into scholarly circulation by R. Lakoff in the 1970s. Some of his fundamental ideas were further developed by S. Levinson [2], M. Locher, R.L. Watts [10] and

others. They were the ones who actively developed the category of politeness, primarily using modern English as an example. However, despite a considerable number of specialized works, there is still no consensus among linguists.

It is natural to assume that, in order to provide evidence, the analysis of this category urgently required the introduction of various approaches and models/schemes for a more thorough study of this topic. The English language objectively provided abundant information for this. It is not surprising that anthropologists, ethnographers, psychologists, sociologists, and others also joined the scholars we mentioned. The reasons for this were sound, as this category was analyzed exclusively at an interdisciplinary level. It is understandable and logical, taking into account the aforementioned sciences.

P. Brown and S. Levinson once proposed identifying certain areas to lend weight and credibility to the concepts they put forward. For example, "The social norm view" in its individual propositions harmoniously reunites with the "Conversational view". Since politeness itself ideally presupposes a subject who is able to "save face" in their etiquette, one of the areas in modern cognitive linguistics has received the corresponding name: "The face-saving view" (and in related terminology, "Face-management view"). Furthermore, politeness as such fundamentally contains elements of communication. Hence the concept of "The conversational view" or "Contract view" [2].

Task statement. The purpose of the research is to analyze the category of politeness as one of the most important communicative and pragmatic categories of modern English, as well as to consider the main theoretical approaches and concepts of its study in modern linguistics. Special attention is paid to identifying the linguistic means of implementing politeness, its cognitive, cultural and discursive characteristics, as well as the role of this category in the process of interpersonal and intercultural communication.

Outline of the main material of the study. Summarizing the data from these approaches (concepts, approaches), we believe the following picture emerges: virtually each of the listed approaches, according to P. Brown and S. Levinson, has the right to exist independently. At the same time, they demonstrate a certain degree of dynamism, which once again emphasizes their social roots. Ultimately, the reasoning of these scholars, using English as a basis, took shape as a more or less coherent theory of politeness. We did not specify, as coherent (or rigorous) only to a certain extent. The essence of the matter is that P. Brown and S. Levinson persisted in their subjective

views on the universality of the model/scheme they introduced. And such categorical judgments naturally led to complex and sometimes controversial debates in the scientific community. Above all, linguists believed it would be reasonable to introduce additional and simultaneously clarifying formulas or concepts for each of P. Brown and S. Levinson's proposed concepts. And this is fundamentally true, because the "horizons of politeness" in modern English are vast, and it would be unfair to squeeze one (even a general) specific model or schema into a narrow "Procrustean bed".

Furthermore, not everything, of course, should be credited to politeness itself; anything that falls outside the bounds of this etiquette should be attributed to the "other side of the coin", that is, impoliteness, rudeness of interlocutors, abruptness of communicators, and so on. Therefore, the polar semantics of the category of politeness are symptomatically opposed to impoliteness. It was this term that P. Brown and S. Levinson did not consider in their system. Consequently, it is appropriate to point out the rather broad spectrum of the category under study, which varies in its connotations from tact, approval, respect, and deference to rudeness, open aggression, disregard for personality, and arrogance. The range of assessments, as we can see, is colossal.

In line with the manifested idea, the polarity of these assessments acquires considerable significance. They can be used in linguistic texts of various types with both positive and negative connotations. The correct distribution of the category of politeness, of course, depends on this. A valuable thought on this matter is expressed by G. Udalikh, a professor at Baku Slavic University. She, in particular, believes that the lexemes "polite", "kind", or "noble" genetically ascend to elevated vocabulary and therefore potentially possess positive semantics. However, if specific words from this category are used in degraded contexts, they automatically acquire a negative connotation, also becoming a means of emotional expression. Hence, according to G. Udalikh, the following conclusion follows: "The qualifying functions of the category of politeness involuntarily dominate such linguistic means of naming as those directly and immediately belonging to a person, inherent to him, endowed with politeness and nobility, respectively, and simultaneously" [12, pp. 12-13].

In a similar vein, some linguists have also expressed a curious idea. They believe that even the most polite phrase in modern English can, under certain circumstances, be interpreted as mockery, irony, or sarcasm [3; 4]. Let's take this decidedly unconventional idea

further. In a given discourse, politeness, in our view, should be considered in a specific context, taking into account the interlocutor's personal perception of the phrase/sentence. This establishes a kind of unspoken mutual communication. M. Locher and R. Watts have dubbed this interesting effect "relational work", emphasizing the interpersonal connections between people. These connections encompass a wide range of the aforementioned behaviors of interlocutors – from direct and immediate aggression to respect and deference [10].

We've presented theories that are traditionally considered classical in cognitive linguistics. However, there's also an opposing approach, called discourse. Its developers and popularizers, respectively, are scholars from another group. Their numbers are far greater, so we deem it unnecessary to list their names. More important is the essence of both the differences with the "classical" theories and the division based on a different principle (compared to the one outlined). Specifically, two types (or ideologies) of politeness are identified in modern English.

The first group is called "Politeness One". By this, researchers understand the "category of politeness" in the most mundane, everyday sense of the word. For example, common greetings sound like "Hello, sir!" Expressing gratitude and joy, it's "Nice (or glad) to meet (to see) you!" And when wanting to know about health, business, etc., it's "How are you!" It's typical that these kinds of polite expressions are used in so-called "equally social" situations. In contrast (but also within the framework of Politeness One), there are "not equally social" situations. These include such completely common and everyday expressions as "Good morning!", "Good afternoon!", "Good evening!", and finally, "Good night". A common and textbook greeting also sounds like this: "Welcome!"

Along the same lines, the boundaries of "Politeness One" include the distinctions between the pronouns "you" (singular) and "you" (plural). This distinction is so commonplace that it retains its validity in many languages, such as Azerbaijan (sən/siz). However, English has historically had a definition for this in the form of the pronoun "you". True, "thou" is also used to express politeness, but not only linguists but also philologists and cultural scholars have established this fact, primarily in relation to the Bible and poetic texts.

At the very beginning of our article, we noted the connection between the category in question and etiquette. And if we discuss its norms, we will point out the role of address as a factor in communication and the establishment of communicative control between

people. Some foreign linguists point to the dynamics of the category of politeness in the development of communication. According to them, the so-called "etiquette framework" plays a certain role here. It is based on the English form of address, which is used both in a normal greeting and when saying goodbye. Researchers further demonstrate that this category's arsenal includes requests, apologies, regrets, gratitude, and so on.

For example, within the "Politeness One" category, the lexeme "Madam" in Europe and the West denotes the politeness of men toward women. "Sir" is used toward men, but with a certain age gradation. The address "sir" should imply the older age of the interlocutor, as well as rank and social status. It has been proven that in modern Britain, the word "sir" is sometimes used toward soldiers, but most often toward officers. It is less frequently used toward schoolchildren, but teachers, of course, deserve greater respect. The evolution of British attitudes is revealing. Thus, in the 19th century, the vast fraternity of inexpensive buyers or sellers, waitresses, or ordinary customers of cafes and restaurants were treated with a certain degree of disdain. The category of politeness here suffered, to a certain extent, for purely social reasons; political factors prevailed. But by the 20th century, such discrimination naturally disappeared. These segments of the English population began to be treated with consistently greater respect.

For example: – "Good day! I need a double room for two nights.

– Yes, sir. Give me your passport, sir".

An illustrative example can also be found in fiction. For example, in B. Shaw's well-known play "Pygmalion", the main characters – Professor Higgins and his friend (and partner) Colonel Pickering – treat the humble flower girl Eliza Doolittle with irony. Neither of them utters the words "Madam" or "Mademoiselle", as they consider such addressing of "commoners" beneath them in Britain [11]. But as the experiment progresses (Higgins teaches the girl proper speech and chivalrous manners), she is addressed with greater politeness and courtesy.

Additionally, "Sir" or "Madam" were, for a very long time in England, the exclusive forms of address for unknown persons. The norms of English "politeness" require that the postposition of "Mr" and "Mrs" be preceded by a surname. If this term isn't found in either the text or in everyday speech, then there's no "politeness category" to speak of, as the phrase sounds unethical (and, for a conservative and prudish nation, downright vulgar). There's even a clear division of linguistic and cultural functions. In the UK, "Miss"

is always used to address an unmarried woman. As for addressing close relatives, the diminutive form is most often used (again, mostly within the boundaries of “Politeness One”). Thus, in England, grandmothers are typically addressed very politely: “Grandmother”, “Grandma”, “Nanny” (analogous to the Azerbaijani “nənə”), or, even more simply, “Gran”.

It's time to say a few words in our article about the functions of the “politeness category” within “Politeness Two”. Here, a clearer distinction is made between the concepts of “politeness” and “impoliteness”. In classical theory of modern English, this has even received a specific name: “The common-sense notion of politeness two”. This concept encompasses specialized politeness standards designed to evaluate a communicant's speech production not in everyday but in everyday communication, including in official workplaces, such as organizations, enterprises, and so on.

Politeness no 2 is a scientific and theoretically grounded understanding and perception of this category within the field of knowledge that delineates the nature and simultaneously describes the algorithms of politeness. Modern linguists also include here the principles and linguistic tools that help regulate communication in the workplace. It's easy to see that the scope of politeness no 2 is broader and more expansive than no 1, as it interprets the concept we're analyzing not only at the everyday level (where, as we've noted, degraded contexts can also figure, not to mention profanity), but primarily in the theoretical innovations of researchers. We could also say this: Politeness no 2 functions in interpersonal communication, organically expanding the polar poles of this category in English to communicative competence.

Let's clarify. When characterizing politeness no 1, scholars most often limit themselves to assessing the speaker's behavior and words. Figuratively speaking, this aspect is the final point. But let's consider whether linguistic analysis should stop there. Of course not, because the speaker's direct addressee is the listener, who, in turn, also evaluates the speaker's behavior and interprets the speaker's position regarding their polite or impolite address.

Following this approach, we come to the conclusion that this category, number 2, is complicated by both social and cultural factors, as it presupposes a particular communication environment. Values can be varied, constant and stable on the one hand, and fickle and therefore unstable on the other. This determines the listener's degree of politeness.

It should be noted that for the gradation of “politeness no 2”, the English language has historically retained a considerable number of clichés for the

characteristic we need. These are used by both the speaker and the listener as various forms of congratulations, greetings, expressions of gratitude, refusals, reflections, farewell scenes, assessments of fateful decisions, apologies, and so on. Characteristic of “Politeness Two” is that it (the characteristic) combines the main characteristics of both interlocutors. Consequently, English speakers are quite capable of using these individual lexemes or expressions in various speech flows, situations, and circumstances. In fiction, much depends on context.

For example, the listener mentally and associatively grades the degree of politeness in an apology. So, “Sorry”. Most likely thrown out in passing, in passing. The listener might interpret this as a simple dismissal of some action or misdeed. “I am sorry”. It seems like a minor detail, used by a speaker in an extremely limited linguistic space. But the listener may interpret it differently. The addition of a pronoun adds greater politeness to the overall expression. Further down the chain: “Excuse me” and “Forgive me”.

Note this nuance. “Excuse me” is usually preceded by a pause. Ideally, it is intended to interrupt the speaker's words. This expression of polite apology from the speaker contains a hint of a request for help. For example: “Excuse me, would you mind if I wide opened the window? Close to it in meaning “I am sorry”: “... never meant to hurt you”. Or in a more neutral sense: “Sorry that all this happened”. Note that, unlike the two expressions above, “Forgive me” does not contain a request for help, but has a distinctly emotional (or emotive) connotation. This expression is used by the speaker to express sincere regret, and in some cases, perhaps even remorse: “I am really sorry, would you ever forgive me”. We deliberately included the word “really” because, in our opinion, it adds an even deeper politeness to the entire utterance. It is no coincidence that English speakers often add “very” or “so” to this lexeme, which translates as the adverb “really”.

They enhance the degree of politeness within the framework of “Politeness two”. It is clear that these apologies indicate a positive outcome, regardless of whether the speaker is asking for help or not. But if we replace “really”, “so”, or “very” with words like “dreadfully”, “terribly”, or “awfully”, they take on a rather unusual, or rather paradoxical, role as evidence of increased politeness. What is this? These adjectives, by themselves, clearly carry a negative connotation, but when combined with the expression “I am terribly sorry,” they acquire a positive connotation. One of the paradoxes of the politeness category offers food for thought for future research in this linguistic field.

Conclusions. To be fair, it should be noted that the chosen topic has previously been the subject of a dedicated study. Our goal was to carefully utilize those words and expressions in this category that have received less attention from modern linguists. To this end, we first classified individual lexemes and, second, selected those most commonly used in modern English. Ultimately, the model's parameters took their natural and logical place. The principles relied on by researchers of various eras were also identified. Several approaches and directions in studying this category in modern English were identified.

We attempted to identify both their clear advantages and shortcomings. This prompted us to compare the opinions of researchers with different perspectives through scholarly debates. The essence of the scholarly debates in our own conclusions and generalizations primarily consisted of introducing certain adjustments, additions, clarifications, and explanations to each concept. All of these are named and subjected to critical analysis. The final part of the article was devoted to the main features that characterize "Politeness one" and "Politeness two".

Bibliography:

1. Braun F. Politeness in language – studies in its history, theory and practice – Watts, J., Ide, S., Ehlich, K. *Linguistics*. 1993. Vol. 31 (4). pp. 770–772.
2. Brown P., Levinson S. Universals in language usage: politeness phenomenon. Ester Goody (ed.) Questions and politeness: strategies in social interaction. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
3. Culpeper J. Impoliteness: Using language to cause offence. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
4. Eelen G. A Critique of Politeness Theories, 2nd edition. London, New York: Routledge, 2014.
5. Fraser B. Perspectives on politeness. *Journal of Pragmatics* / B. Fraser. 1990. No 14. P. 219–236.
6. Garcés-Conejos Blitvich P. Introduction: Face, identity and im/politeness: Looking backward, moving forward: From Goffman to practice theory. *Journal of Politeness Research*, 9 (1), 2013.
7. Haugh M. The discursive challenge to politeness research: An interactional alternative. *Journal of Politeness Research*, 3 (2), 2007
8. Ide S. Formal Forms and Discernment: Two Neglected Aspects of Universals on Linguistic Politeness / S. Ide. *Multilingua*. 1989. P. 223–248.
9. Lakoff R. The logic of politeness, or minding your P's and Q's // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1973
10. Locher M., Watts R.J. Politeness Theory and Relational Work. *Journal of Politeness Research*, 1 (2), 2005.
11. Shaw J. B. Pygmalion // The Project Gutenberg eBook of Pygmalion, by George Bernard Shaw. URL: <https://www.gutenberg.org/files/3825/3825-h/3825-h.htm>.
12. Udalykh G.D. Conceptualization of extralinguistic reality. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı*. Bakı, 2003, № 1, c. 9–14.

Мустафаєва У. А. КАТЕГОРІЯ ВВІЧЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА ПОНЯТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглядається категорія ввічливості як одна з найважливіших комунікативно-прагматичних категорій сучасної англійської мови. Розглянуто основні тенденції та підходи до її вивчення в сучасній лінгвістиці, включаючи класичні теорії ввічливості, когнітивний, прагматичний та дискурсивний підходи. Обґрунтовано актуальність вирішення цієї проблеми в контексті зростання міжнародних контактів, розвитку міжкультурної комунікації та розширення використання англійської мови в глобальному інформаційному просторі.

Визначено, що категорія ввічливості – це складне, багатогранне явище, що знаходиться на перетині лінгвістики, культурології, соціології, психології та теорії комунікації. Визначено основні функції ввічливості у вербальній взаємодії, спрямовані на підтримку соціальної гармонії, регулювання міжособистісних стосунків та запобігання комунікативним конфліктам. Розглянуто різні способи лінгвістичної репрезентації ввічливості на лексичному, граматичному та дискурсивному рівнях англійської мови. Особлива увага приділяється аналізу мовленнєвих стратегій і тактик, що використовуються носіями мови для вираження поваги, такту, доброчесності та дотримання мовленнєвого етикету.

Проаналізовано погляди провідних дослідників на природу та сутність категорії ввічливості. Показано, що сучасні дослідження все частіше розглядають ввічливість не лише як сукупність лінгвістичних формул та етикетних виразів, а й як динамічну систему комунікативної поведінки, залежну від соціального, культурного та ситуативного контексту. Показано, що успіх міжкультурної комунікації значною мірою визначається ступенем володіння стратегіями ввічливого мовлення та здатністю враховувати національні та культурні особливості комунікантів. Зроблено висновок, що категорія ввічливості є важливим елементом лінгвістичного світогляду та слугує ефективним засобом організації конструктивної комунікації в сучасному суспільстві.

Ключові слова: англійська мова, ввічливість як лінгвістична категорія, пізнання, міжнародні контакти, мовлення, етикет, класичні теорії, дискурсивний підхід, комунікаційна стратегія.

Дата першого надходження статті до видання: 27.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Safarova A.<https://orcid.org/0009-0007-9569-8956>

Azerbaijan University of Languages

STRUCTURAL AND SEMANTIC MODELING OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN MODERN LINGUISTICS

This article is devoted to the structural-semantic modeling of phraseological units in modern linguistics. Its relevance and timeliness in modern cognitive linguistics are beyond doubt. A clear and precise understanding of the various forms, methods, and variants of lexical-grammatical and simultaneously structural-semantic modeling of English phraseological units is noted. Both critical and specialized linguistic literature are thoroughly considered, as it draws on a number of positions by leading Western European researchers. A reasonable conclusion is reached that this topic, like any similar work, is important from both theoretical and practical perspectives. Both aspects are clearly emphasized. The paths and methods by which structural-semantic modeling of English phraseological units occurs are demonstrated. It is established that much of the solution to this problem depends on the various parts of speech associated with them. Moreover, depending on the semantics expressed by the phraseological units, they are combined into models/schemes based on their specific features. These are also presented and analyzed. It is important to emphasize that the article does not draw a radical distinction between the semantics and structural organization of English phraseological units and their subordination to specific grammatical norms. This is an entirely appropriate approach to the chosen topic, as this triad is closely interconnected. One feature organically merges with the other. This becomes all the more noticeable when the author substantiates all the above theoretical propositions with factors, phenomena, or concepts such as the reflection of national realities and cultural factors in English phraseological units, while simultaneously citing the etymology of individual words, that is, the primary sources on which a particular set expression is based. As a result, readers and critics become aware of the close connection between the structural-semantic modeling of English phraseological units and lexicology, the organization of set expressions in general, grammatical norms, and syntactic models/schemes.

Keywords: phraseological units, word structure, idioms, lexicology, semantics, phraseological unit classification, phraseological unit unification.

Introduction. As we know, phraseology belongs to the section of cognitive linguistics that studies set phrases. Their fundamental meaning cannot be derived from the components of their internal components. The most important aspect of the linguistic analysis of phraseological units in virtually any language is their structural and semantic organization. This is because it is directly and immediately linked to grammar, functionality, and the consistency of their expression. Analyzing the internal structure of phraseological units allows modern scholars to systematize idioms and gain insight into the mechanisms by which they are generated. The former, in our view, is particularly important for theorists; the latter is most useful for practicing researchers. The objectives are varied, but the goal is the same. It follows that the structural and semantic modeling of phraseological

units in modern cognitive linguistics has both a purely theoretical and an applied nature. We will attempt to briefly examine these essential aspects using English as a reference.

Analysis of Recent Research and Publications.

It is significant for our chosen topic that both aspects have been studied on an equal footing by such authoritative linguists by A. Cowie, W. Fleischer, H. Gläser, and several others. While basing their research on their individual positions, these researchers nonetheless agreed that the internal structure of phraseological units, including in English, is closely linked to its grammar, is generally subordinated to the primary meaning, and is simultaneously conditioned by the constancy of lexical units. In English “lexical cohesion ensures connection of the parts of the text in one lexical-semantic structure” [6, p. 98]. We have every

reason to believe that modern English complies with the above rules and norms, both theoretically and practically. We will demonstrate this with examples.

Outline of the Main Material of the Study.

Significantly, English phraseological units in this language can be modeled structurally and semantically. Researchers have noted that free combination patterns are most often reproduced, but they are usually characterized by semantic consistency. They can be classified based on the specific connection of the phraseological units with a particular part of speech in modern English [7].

A) With a verb in the infinitive: «*to burn the midnight oil*»; «*to kick the bucket*»;

B) With nominal phrases: «*a hot potato*»; «*a white elephant*»;

C) When combining adjectives with nouns: «*black sheep*»; «*cold war*», etc.

It is characteristic that English phraseological units can be modeled in the designated format not only in the form of phrases, but also as part of sentences. For example:

«*The squeaky wheel gets the grease*» or: «*When pigs fly*».

These two examples clearly resemble proverbs in their content. These examples could be multiplied if desired. The English language is rich in proverbs, sayings, catchphrases, and aphorisms.

Furthermore, phraseological units built on more complex grammatical constructions can be modeled structurally and semantically. Let's present a model/diagram constructed from various structures, including their verbal equivalents. For example, V + Art + N correspond to “break the ice” or “spill the beans”; ADJ + N – “black market” or “hot spot”; N + N – “baby room” or “brain drain”; N + Prep + N – “Pain in the neck” or “storm in a teacup”. Finally, as part of a phrase:

«*The grass is always greener on the other side*».

It's perfectly clear to us that if the above and similar models/schemes are systematized and used in an analysis of frequency of use using any text (purely scientific, linguistic, or fiction), then we can, with a greater or lesser degree of certainty, establish the regularity of phraseological units in their structural-semantic formation.

It's significant that the object of our study, despite its constancy, is subject to some transformation. We can propose, where necessary and possible, subordinating individual structural-semantic formations of English phraseological units to the rules of grammar. For example, if a phraseological unit is in the passive voice, it can take the following form: «*The beans were spilled*».

A reversal of words that does not violate the logic of the content of the statement as a whole is possible in the following phrase: «*Not until she spilled the beans did they realize the truth*». Inversion in this case is appropriate and justified. Furthermore, it's well known that the English language is rich in tense forms. Their correct connection to a specific phraseological unit is also logical. Moreover, in certain cases, a phraseological unit indicates a specific stylistic connotation. For example: «*He has been kicking the bucket for years*». Here the phraseological unit “kicking the bucket” is used in an ironic and humorous manner.

Phraseology can be loosely defined as the study of conventional phrases, where ‘phrase’ means any multi-word expression up to sentence level. Some scholars regard all conventional expressions as lexical units, although the fact that many such expressions are variable to some degree, and have their own special grammar, presents problems for this view [1]. If we can confirm the author's idea with phrases like “by and large” or “once in a blue moon”, we will try to continue the thought and make a brief conclusion: in terms of structural-semantic modeling, the two examples given clearly show a different “degree of idiomaticity”; in terms of grammar, we note that in these expressions, prepositions play a primary role, in this case standing in a preposition.

It should be noted, however, that the structural and semantic organization of phraseological units is not limited to the aforementioned features, as it is directly and immediately influenced by several other factors. For example, etymological factors. The essence of the matter is that linguistic analysis helps scholars identify this factor in each specific case. Specifically, the analysis shows that English phraseological units with various components most often reflect their etymology. At the same time, syntactic patterns/schemes naturally differ from one another.

For example, nouns in this language in the genitive case are usually typical of them. In short: this is generally characteristic of Romano-Germanic languages, but not Slavic ones. At the same time, it should be noted that the lexical and syntactic organization of English phraseological units fully corresponds to clearly defined structural and semantic features and characteristics. This refers to the origin from various sources, which must be taken into account during analysis. For example, the etymology of English phraseological units can be biblical, historical, cultural, literary, that is, artistic, etc.

Phraseological units of any language in a civilized country, including, naturally, English, bear the stamp of its culture to a certain extent. That is, they reflect

the everyday life, traditions, mores, customs, and rituals of a given nation. The stylistic coloring of phraseological units is also related to this factor. It can also vary: colloquial, scholarly, neutral, literary, and so on.

Some authors conclude that “Idioms are considered basic expressions and do not have meaningful subparts” [8]. This assertion implies that idioms do not normally generate a literal reading. This is particularly true of a great deal of idioms, including proverbs formed upon conceptual metaphors. Furthermore, these idiomatic categories differ in their pragmatic functions as well. For instance, while idioms and collocations are more independent and occur in multiple contexts such as informal discourse and speech interactions, fixed phrases are found to depend on a given context and sometimes function as discourse connectives [2].

When discussing the structural and semantic modeling of English phraseological units, one cannot help but note the degree of its orderliness. This orderliness, in turn, is very high and, moreover, is subject to both lexical-semantic and syntactic principles. Objectively speaking, without a thorough study of the structure of phraseological units individually and collectively, it is impossible to correctly understand and evaluate their nature. In this article, we will not discuss their role and significance in terms of communication. To summarize, classification by structure with subsequent unification based on characteristic features, in addition to the above, also serves methodological purposes. Specifically, it leads to the creation of models/schemes that facilitate the active development of the most productive forms, methods, and approaches to teaching phraseology. This fully applies to school and university practice in Azerbaijan.

The study of English phraseological units used in foreign media is both interesting and valuable from a scientific and theoretical perspective. According to a number of contemporary linguists, the American news channel CNN is particularly productive today. In this section of our article, we will briefly examine the structural and semantic modeling of some phraseological units that have gained the greatest popularity and prevalence in the national language in the 21st century.

From the work of leading British and American researchers (A. Cowie, R. Mackin, R. Courtney, R. Spears, and others), it is clear that the press is increasingly occupying a leading position in the mass information and communication space. This is confirmed, in particular, by the overall volume of publications in the native language. It turns out that phraseological units in the English-language press lit-

erally lead, compared to many other media, and also perform an emotionally expressive function. In practical terms, this brightens up the information to a certain extent, and in theoretical terms, it provides quite abundant material for studying the expressive-emotional side in the structural organization of English phraseological units.

Meanwhile, to better understand the issue we're analyzing, it's necessary, at our discretion, to adhere to certain approaches and classifications of phraseological units. Since the publication of various monographs, linguistics has accumulated a wealth of experience in this regard. For example, linguists Glucksberg S., McGlone M.S. believes that traditionally, figurative language, such as metaphors and idioms, was considered derivative of seemingly simple literal language and more complex than it [4]. Interestingly, Charles Bally also believed that “Man often thinks in set phrases, but not in individual words”. Much here depends on the contextual environment of phraseological units.

It's no coincidence that we've cited the opinions of several authoritative researchers in the middle of our article. They have different perspectives on the nature and functioning of phraseological units. But in light of the specific aspect we have chosen (phraseological units in English-language media), in our opinion, R.W.Gibbs's definition is most suitable. He notes: “Metaphor, metonymy, irony, and other tropes are not linguistic distortions of literal mental thought but constitute basic schemes by which people conceptualize their experience and the external world. Since ever mental construct reflects an adaptation of the mind to the world, the language that expresses these constructs attests to the continuous process of poetic thinking” [3, p.1].

Unlike the above interpretations (which are also, undoubtedly, absolutely correct), we can focus specifically on the semantic and structural features, traits, and characteristics of phraseological units. That is, on what interests us most. All phraseological units can be divided into four groups. The first includes “nominative” and “substantive” ones. In relation to modern English, they form the following chain: “noun” + “adjective”. The examples below are taken from the American press (from the aforementioned channel for the reason stated).

So: “This transition is the first step in delivering a path”. The essence of the structural-semantic modeling of the phraseological unit “the first step” lies in the metaphorical transformation of the entire sentence, as it denotes the beginning of a specific action, which is reinterpreted along the way to achieving the goal.

The second group includes adjectival phraseological units. This group's name is entirely justified, as its central element is an adjective. "Republicans engineered high-stakes battles with Democratic presidents over raising the debt limit". This is a case where the phraseological unit "High-stakes battle" is a structure with a subordination clause.

An example of such a structure with a subordination clause is the following phrase from the American press: "The conventional wisdom had been that they'd grapple with the debt ceiling". This is indicated by the phrase "The conventional wisdom". "The cognitive linguistic view of metaphor can provide new insights into how certain linguistic phenomena work, such as polysemy and the development of meaning" [5, p.X].

Of particular interest are those English phraseological units that compare one action with another in comparative form. For example: "As blessed as Trump". The use of this phraseological unit in the media is undoubtedly connected to contemporary politics. The phraseological unit "Lucky (or happy) as Donald Trump" appeared in the American press and then became established in other types of printed media shortly after the US President's victory in the election. We dare to assume that this phraseological unit will soon easily become a fixture on many news channels. If only for the simple reason that it was officially introduced during the speech celebrating the Spanish national team's victory at the FIFA World Cup on July 20, 2026. The reason for this was the fact that, for the first time in the history of world sports, the awards were presented by the President of the United States and the King of Spain. Finally, linguistically, it's worth noting the typical comparative phrase - "as...as". The structural and semantic modeling of phraseological units, as we can see, is closely linked to grammar.

We wrote above about phraseological units with a metaphorical reinterpretation of the entire sentence. Its structure can combine both prepositional and adverbial features: "A plan that's currently on hold due to litigation". Here, the phraseological unit with a main verb component ("To be on hold") expresses a prepositional feature in combination with an adverbial one and is completely reinterpreted.

Let's cite another aphorism featuring the name of an American leader, also widely used in the press: "President-elect Donald Trump flipped the government spending debate on its head". Socially, it's also connected to politics; linguistically, "To flip something on its head" - as in turning something upside down - is a "metaphorical reinterpretation" of the entire sentence.

The next group includes "nominative-communicative" phraseological units. While in the previous cases the structural organization of English phraseological units could be based on various parts of speech, here the scholar included only verbal ones. From the many examples provided by the linguist, we select for illustration two of the most striking, in our view, and productive in terms of frequency.

"One sighting will soon bring holiday cheer across the country" - The core of this phraseological unit ("to bring holiday cheer"), from the standpoint of its internal content, refers to people's festive mood; as a component of structural-semantic modeling, it uses a construction with a verb with a subordinate clause.

The second example: "Many lawmakers weren't happy with the measure, but it seemed they were willing to swallow it". Semantically, the second part of the sentence is preemptive. The phraseological unit "to swallow smth..." has a subordination clause. On the one hand, people familiar with the norms and laws remained dissatisfied with the imposed sanctions. On the other hand, they were forced to agree with them. (Literally: "ready to accept"). As a structural-semantic variant - a complete "metaphorical rethinking" of the phrase as a whole.

The third, "nominative-communicative", group includes the communicative ones proper. What's the fundamental difference, which, it would seem, shouldn't be noticeable due to a single omitted word? It primarily consists of the fact that this group includes only paroemias. They become the main catalyst for changes in the semantics of phraseological units. We would also like to add that modern English is quite rich in proverbial vocabulary. "These borrowers set out to pursue the American dream" - It is well known that any proverb or saying is a truncated sentence construction. This rule applies entirely to the English language. Therefore, in this case, the phraseological unit "to pursue the American dream" represents not a complete, but a partial metaphorical reinterpretation.

Finally, the fourth group includes interjections. They are literally titled as such in his work: "interjectional phraseological units". As meaning is transformed, these are the phraseological units that convey a person's feelings, or rather, transform their emotions into metaphorical statements. Clearly, expression is the prerogative of this structural-semantic modeling of phraseological units. For example: "We should never even get this close!" The main component of the proverb - "Get this close!" - is a phraseological unit with a pronounced emotional connotation. We would like to conclude this article by highlighting specific patterns within which English phraseolog-

ical units with a particular central component function. We were particularly interested in the component “put”. It turns out that most modern linguists claim that it is this component that is most frequently found in English phraseological units across various types of texts. That is, in linguistic discourse and in the annals of national fiction of various periods. Significantly, phraseological units with this component are typically constructed according to the pattern: “V + θ + Prep. + d + N”. Let’s expand and explain. This is a multi-component structural scheme that helps better establish the meaning of the structural-semantic modeling of English phraseological units. Its general functional purpose consists of a metaphorical reinterpretation of the generalized formula of phraseological units with the meanings “put somebody out of temper; “put something on ice” and “put something out of sight”. From the above, we already know that metaphorization can be complete or partial. In the first case, the meaning of the phraseological unit completely exhausts the object; in the second, it simply leaves room for further thought. In other words, the object of representation (expression) is not fully utilized. In the first two cases we’ve cited, the phraseological units are characterized by only partial metaphorical reinterpretation; in the latter case, it’s complete.

The following is of interest to us, as it closely leads to the main aspect of the research in our article, using only the example of the indicated component “put”. It turns out that the following types of structural-semantic modeling of English phraseological units are specific to them. Namely, it can vary within the boundaries of the vocabulary. For example, with a verb as the main component: “put call somebody on the carpet”. The latter has a double (though, read synonymous) meaning: “to give a scolding”, or “to reprimand someone”; “to call for the purpose of reprimand”, or “to call on the carpet”), that is, to a serious and unpleasant conversation. Further: “put somebody off the scent” also has a double meaning. A). “to throw someone off the scent”; B). Misleads someone. The following lexical options are also possible: “put keep somebody on countenance”. 1). “to encourage someone”; 2). “to add solidity”. But the last two

examples, as we can see, are no longer synonymous. However, this only further demonstrates the richness and diversity of the structural and semantic modeling of English phraseological units.

It is easy to conclude that the three-component model/scheme with a complete or partial metaphorical rethinking of the basic semantics of phraseological units, on the one hand, demonstrates the constancy of individual components. On the other hand, their variability is evident. This proves both their synonymy and their different lexical meanings. It seems to us that the main task of linguists in this regard includes the definition of the two theoretical positions indicated: 1) The unification of English phraseological units with the component “put” according to the main characteristic features; 2) Their separation according to individual and specific parameters. The above examples clearly show that such initial material is available for modern linguists. Only its expansion is the subject of research in a work of incomparably greater scope than the article.

Conclusions. This article examined a number of variants that allowed us to classify English phraseological units according to their specific functions. Firstly, it was established that their structural and semantic modeling directly depends on the connection of the phraseological unit with a given part of speech. These are primarily verbal, nominal, or adverbial phrases. Secondly, phraseological units can be combined into patterns/schemes according to grammatical features and semantics, which in turn possess constancy and, as a rule, cannot be broken down into separate parts. In both cases, characteristic examples are provided confirming this theoretical position. This same rule, as we demonstrated, can be fully utilized when we wrote about the connection of individual English phraseological units with grammatical norms and indicators. For example, voice forms, inversion, etymology, stylistics, and cultural factors. At the end of this article, necessary information is provided on some additional factors accompanying the lexical and structural-semantic modeling of English phraseological units. These include etymology, cultural studies, and others.

Bibliography:

1. Cowie A.P. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Clarendon Press 1998. Pp. xiv + 258
2. Fernando C. *Idioms and Idiomaticity*. Oxford University Press, 1996, 265 p.
3. Gibbs R.W. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press, 1994, 527 p., p.1
4. Glucksberg S., McGlone M.S. *Understanding Figurative Language: From Metaphor to Idioms*. Oxford University Press, 2001, 134 p.
5. Kovecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 2010, 400 p.

6. Mammadbeyli A.I. Lexical cohesion and the rhetorical structure of English fictional texts. *Applied Linguistics Research Journal*. Vol. 11 Issue 2, Special XXI. 2021, p. 98-102.
7. Nunberg G., Sag I., & Wasow T. Language: Companions to Ancient Thought, Vol. 3. *Cambridge University Press*, 1994, pp. 491–538.
8. Schenk A. Idioms and Collocations in Compositional Grammar. Holland: Utrecht Dissertation Series, 1994.

Сафарова А. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Ця стаття присвячена структурно-семантичному моделюванню фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці. Її актуальність та своєчасність у сучасній когнітивній лінгвістиці не викликають сумнівів. Відзначається чітке та точне розуміння різних форм, методів та варіантів лексико-граматичного та одночасно структурно-семантичного моделювання англійських фразеологічних одиниць. Ретельно розглянуто як критичну, так і спеціалізовану лінгвістичну літературу, оскільки вона спирається на низку позицій провідних західноєвропейських дослідників. Дійшов обґрунтований висновок, що ця тема, як і будь-яка подібна робота, є важливою як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Чітко підкреслено обидва аспекти. Продемонстровано шляхи та методи, за допомогою яких відбувається структурно-семантичне моделювання англійських фразеологічних одиниць. Встановлено, що значна частина вирішення цієї проблеми залежить від різних частин мови, пов'язаних з ними. Більше того, залежно від семантики, що виражається фразеологічними одиницями, вони об'єднуються в моделі/схеми на основі їхніх специфічних ознак. Ці ознаки також представлені та проаналізовані. Важливо наголосити, що у статті не проводиться радикальної різниці між семантикою та структурною організацією англійських фразеологічних одиниць та їх підпорядкуванням конкретним граматичним нормам. Це цілком доречний підхід до обраної теми, оскільки ця тріада тісно пов'язана між собою. Одна ознака органічно зливається з іншою. Це стає ще помітнішим, коли автор обґрунтовує всі вищезазначені теоретичні положення такими факторами, явищами чи концепціями, як відображення національних реалій та культурних факторів в англійських фразеологічних одиницях, одночасно наводячи етимологію окремих слів, тобто першоджерела, на яких базується певний усталений вираз. В результаті читачі та критики усвідомлюють тісний зв'язок між структурно-семантичним моделюванням англійських фразеологічних одиниць та лексикологією, організацією усталених виразів загалом, граматичними нормами та синтаксичними моделями/схемами.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, структура слова, ідіоми, лексикологія, семантика, класифікація фразеологічних одиниць, уніфікація фразеологічних одиниць.

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Khalilova G. B.<https://orcid.org/0000-0001-5245-482X>

Odlar Yurdu University

CHANGING THE WORD ORDER IN TERMS OF COGNITIVE INTERPRETATION OF THE UTTERANCE (WITHIN THE FRAMEWORK OF A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ENGLISH LANGUAGE WITH THE LEXICAL- MORPHOLOGICAL SYSTEM OF THE MODERN AZERBAIJANI LANGUAGE)

This article examines the specifics of word order changes in relation to the cognitive interpretation of utterances using English and modern Azerbaijani. It examines the basic principles of utterance organization in Indo-European and Turkic languages, as well as the influence of word order on the formation of meaning and the communicative structure of sentences. Particular attention is paid to comparing English, characterized by a relatively fixed word order, and Azerbaijani, which exhibits a more free arrangement of sentence components. It is determined that word order is closely linked to the cognitive processes of perception, transmission, and interpretation of information. It is established that in English, changes in word position often lead to a transformation of the logical emphasis, intonation structure, and semantic meaning of an utterance. In Azerbaijani, word order also plays an important communicative function, but a significant role is given to the verb, its aspectual forms, and semantic nuances. Scientific approaches to the problem of actual sentence segmentation and its relationship to the sequence of utterance components are considered. The article analyzes contemporary linguists' views on the interaction of grammar, vocabulary, intonation, and cognitive mechanisms in verbal communication. It is demonstrated that changes in word order are determined not only by syntactic norms, but also by the developmental characteristics of human thought, communicative tasks, and the national and cultural specifics of language. It is concluded that word order in English and Azerbaijani reflects the specificity of the linguistic worldview and serves as an important means of cognitive organization of utterances. This article is about the development of the word order in Azerbaijani and English.

Keywords: word order, cognitive linguistics, modifications, English language, Azerbaijani language, transformation of forms, Indo-European languages, inversion.

Introduction. When writing and speaking about the English language, or the vast and diverse Indo-European language group in general, modern linguists confidently assert that morphology, lexicology, and syntax are the foundation of their grammatical structure in the traditional understanding and perception. The progress of human cognition cannot be halted; it develops in parallel with the various means of expressing ideas and thoughts. However, it is imperative to take into account that some linguistic means can be gradually replaced by others throughout history. Moreover, this transition during the evolution of consciousness is quite ambiguous; most often, it follows the following chain: from relatively primitive (primordial) thinking to more abstract

thinking, and from there to concreteness. The latter finds its clear expression in the precision of thought, its clarity, and, of course, logical structure. The order of thoughts, words, and expressions is subject to certain norms and patterns. The Romano-Germanic language group as a whole is, on the one hand, associated with purely formal markers developing on a grammatical basis, and on the other, with predicative relations. At the same time, the assumption that changes in the word order system (in our case, primarily based on the example of English) within utterances in cognitive linguistics affects not only verbal or verbal forms of expression, but sometimes intonation as well, seems axiomatic. It turns out that intonation, too, plays a certain supporting

role. The author of this article aims to elucidate how this mechanism functions in modern English, with a clear comparison to Azerbaijani. Contemporary linguists have made valid points regarding these different linguistic systems. Since these systems are an important part of cognitive linguistics - and already a specific variant of speech utterance - scholars, defending the corresponding theoretical positions on this matter, are essentially forced to frequently "modify the methods of potentially expressing semantic predicates" [3; 4: 5]. Characteristically, this can be observed in the centuries-long development of the English language.

Analysis of recent research and publications.

In the scientific literature, the problem of word order and the actual division of sentences in Turkic and Indo-European languages is examined from various perspectives - syntactic, functional-communicative, and cognitive [9; 10]. Azerbaijani and foreign researchers have made significant contributions to the development of this topic, and their work forms the theoretical basis for this study.

K.M. Abdullayev's work examines the problem of actual sentence division in Azerbaijani, emphasizing the connection between word order and the communicative organization of utterances and the distribution of information [1]. This approach allows for the consideration of word order not only as a grammatical category, but also as a means of expressing the semantic structure of a sentence. The functional characteristics of sentence members in Azerbaijani are examined in A.M. Agakishiyeva's study, which defines their communicative functions and role in organizing the syntactic structure of an utterance [3]. The author emphasizes the importance of contextual factors in the analysis of syntactic units. In A.G. Alakparov analyzes the theoretical foundations of phraseology, allowing us to clarify the mechanisms of syntactic connections and their influence on the formation of sentence structure [4]. These principles are important for understanding the interaction between the lexical and syntactic levels of language. In turn, M.M. Jafarov examines keywords in educational texts and their interword relationships, focusing on the semantic organization of the text and its coherence [5]. This line of research complements our understanding of the cognitive mechanisms of speech activity. Thus, the analysis of scientific works shows that the problem of word order and actual division of a sentence is considered in close connection with syntactic, semantic and communicative factors, which creates a theoretical basis for the cognitive comparison of the English and Azerbaijani languages.

Task statement. The purpose of this article is to study the peculiarities of word order changes in the English and modern Azerbaijani languages in terms of cognitive interpretation of the utterance, as well as to identify the influence of word order on the formation of the semantic structure, communicative organization of the sentence and the reflection of the linguistic picture of the world in the compared language systems.

Methodology. The following research methods were used in the work: a descriptive method, applied to characterize the features of word order in the English and Azerbaijani languages; a comparative method, which made it possible to identify similarities and differences in the syntactic organization of utterances in the two language systems; a cognitive analysis method, aimed at examining word order as a means of expressing thought processes and structuring information; as well as a contextual analysis method, used to study the functioning of word order in real speech utterances and identify its communicative role.

Outline of the main material of the study. It is well known that Azerbaijani belongs to the Turkic group. It also has its own unique linguistic system. But first of all, it should be emphasized that its word order is not as strictly fixed as in English. When writing about this, linguists usually, not without reason, remind us that the pattern of the sequence of some parts of a sentence is mainly closed by the definition of the place between the subject, then the predicate, the object, the circumstance, and, finally, the definition. Moreover, this is important for the correct establishment of the connection between word order and the actual division of a sentence in the modern Azerbaijani language. It is significant that Academician Kamal Abdulla paid special attention to this aspect. In one of his works, he noted, in particular, that "the actualization of an utterance as a division into initial and subsequent information is directly linked to word order and, at the same time, is the most important communicative task of language" [1, p. 63–64]. This is an extremely precise idea, and it is, in turn, continued by the linguist V.B. Nasibov: "The main load in the order of words in the Azerbaijani language is most often carried by the verb, its aspectual forms and general meanings" [8, p. 13].

Thus, we conclude that in English and Azerbaijani, the order of thoughts, words, and expressions is subject to certain norms. In this regard, it should be noted that both the Romano-Germanic and Turkic language groups, in general, are linked to both grammar and predicates. Now, let us briefly review the historical background of the origin and development of the English language. This should be done in order

to establish the fundamental patterns in the architecture of both the English sentence and the variations in word order. It turns out that ancient English (in our era), the language in which, for example, Shakespeare wrote, was characterized by a more flexible system than today's. In our case, this is a relatively free word order. Scholars have been able to determine that this was due to the frequent absence of a subject, on the one hand, and the significant inclusion of secondary clauses with different cases in the sentence. Moreover, the use of synonyms, along with their various invariants, could easily be found within a single stylistic flow, as well as in works by a single author, even on identical pages.

This theoretical position began to change closer to our time. For example, in modern English, sentences with subjects are clearly prevalent; they are easily discernible from the overall context. Furthermore, there is an active process of substituting some English sentences for others in terms of their internal structure: from monosyllabic to bisyllabic, as well as within the linguistic field in lexical-morphological systems. In light of the above, let's ask a simple and natural question: what was the dynamic of changes in word order or expressions within the framework of cognitive linguistics? First of all, let's emphasize that, parabolically, the changes in the architecture of the English sentence that interest us were rooted in the clearly established standardization of its two-part structure. This is more typical, more often found in both strictly linguistic texts and fiction. As a result, the "subject + predicate" model/schema was formed. At first glance, one might mistakenly assume that this word order is simple. But in reality, this is not the case. On the contrary, over time, the functions of the main parts have become extremely diverse. Thus, the subject itself now denotes both the subject and the object, expressing both the passive and the active. The English predicate is gradually becoming more diverse, both structurally and semantically. In particular, the functions of finite verb forms are expanding.

In light of the topic of our article, this is of interest to us for at least two reasons. First, in both English and Azerbaijani, a specific word order is often accompanied by the placement of keywords in the text, which in turn prolong the interword connections in the sentence. In modern English, according to some researchers, the functions of such keywords are taken over by the textbook phrases "there is..." or adverbs such as "now", "so", "newer", etc. As is well known, many sentences begin with them. But, as the saying goes, one standard, or template, is not like another. Second, when certain keywords are present, the English predicate most often

follows the subject. However, this is not always the case. Much here also depends on the author's context. This also applies to the rules for placing the English keyword as an object, which (usually in its personal form) can occupy both the "before" and "after" positions of the verb. For example, an object expressed by a pronoun is usually placed immediately before the verb. In other cases, it occupies a postposition. So, word order here is more flexible.

The same applies to the modern Azerbaijani language. Linguist M.M. Jafarov expresses an interesting thought on this matter. In one of his articles, he examines the order of keywords in academic texts, closely aligning his own reasoning with interword connections. It is significant that the scholar subordinates his chosen topic to the idea of cultural studies. He writes: "Since the topic of the homeland is popular in Azerbaijani universities, we propose placing nouns such as country, penates, state, people, the Caspian Sea, oil, factories, nation, Azerbaijanis, culture, traditions, and mentality first in academic texts. These should be followed by those parts of the sentence that directly characterize them. This should be simple and completely accessible for both correct understanding and perception" [5, p.26]. In any case, it should be kept in mind that both the most simplified word order proposed by M. Jafarov (strictly for textbooks) and more complex constructions for different types of linguistic texts must, in their formal features, be consistent with the sentence's structure and semantics. For example, in some cases, the subject of a state or action is active, while in others, it is passive. The predicate in English, varying in its nuances, also conveys different semantic nuances. For example, aspect conveys semantic changes in word order, but if a shift occurs at the grammatical level, the structure of the English sentence is also modified. Specifically, the "subject + predicate" combination, in a certain sense, enriches the overall content of the entire text. And this, incidentally, is entirely consistent with the general trend in English, as the lexical-semantic and grammatical shift proceeds from more specific meanings to the development of generalized meanings.

This trend can be clearly observed in the changes in word order resulting from the evolution of the entire English language system. For example, all scholars today agree that the subject invariably occupies a preposition. This rule is axiomatic, and it clearly indicates a strictly fixed (that is, established) word order. But if we compare modern English with its earlier period, it turns out that the curve has been moving from a more free (relatively uninhibited) word order to their ordering and structuring.

For example, until recently, certain English verbs were used without subjects altogether. For example, “seem”, “appear”, “happen”, “occur”, “please”, and so on. Note that, by and large, the sentences in which these words were used were constructed around the subject “it”.

Furthermore, infinitive sentences often dispensed with the subject, in which, as if by magic, the pronoun “man” almost disappeared from use. The history of word order modification began with the existence of a subjectless sentence using various verbs, and then their structure adopted the pronoun “one”. The verb, placed in postposition to the subject, began to be used primarily in the passive voice in certain types of English sentences.

In Azerbaijani, only the second part of the above corresponds to this position. That is, the verb almost always occurs at the very end of the sentence and, naturally, always occupies a postposition in relation to one, and sometimes several, subjects (depending on the number of stems). As for the first position, the presence of subjectless clauses with different verbs is not at all characteristic of modern Azerbaijani.

On the contrary, Azerbaijani has a certain hierarchy in word order, which, unlike English, is usually “cemented” by a common member of the sentence. A.M. Atakishiyeva, for example, drew attention to this feature, pointing out that “the prepositional component is often expressed by a successive class of words from different parts of speech, and it is the common member of the sentence that cements the lexical-structural or semantic-structural construction” [3, p. 29]. She also cites characteristic examples as evidence. For convenience, we highlight them in bold.

1). Sadıǵa elə gəlirdi ki, o əgər boz eşşəklə Dağıstana patron daşımaysaydı, müharibəni uduza-caqdıq. (S.Sakhavat. Oak seeds);

2) Lakin təəssüf edilməlidir, tərif çox zaman yalnız xırdapeşəkarların deyil, böyük istedad sahiblərinin də beynini dumanlandırır... (M.Ibrahimov. Parvana. Book I. Part III, 6 chapters.).

3). Ağıllı adamlar yaxşı bilirlər ki, indi qamda əgər dövlətimizi saxlamaq istəyiriksə, or düşmənlərinin dəlillərini bilməliyik. (M.Ibrahimov. Parvana. Book I. Part III, 6 chapters.).

Naturally, both of these changes in English have influenced the placement of conjunctions and conjunctions, respectively. They have also decisively influenced the order of adverbs and pronouns replacing the conjunction “that”. Following it in a subordinate relationship are pronouns such as: *wham*, *how*, *that*, *thought that*, *which that*, and similar ones. In some cases, the word order of the central conjunction

“that” was influenced by borrowings from the same Romano-Germanic group. For example, the conjunction “by cause that” is borrowed from French, which is a combination of conjunctions.

It is important to understand that when analyzing changes in word order within the cognitive interpretation of an utterance, it is necessary to consider the most essential properties of the sentences themselves. Meanwhile, word order is a significant part of it. It is also an important fragment of the overall linguistic picture of the universe. A linguistic text can sometimes be contained within a single-word sentence, but this doesn’t mean that communication partners won’t be able to discern the difference between, say, a single word like “work” as a call to work or a simple statement of fact, and an entire sentence like “Work!” Essentially, this sentence would be either imperative or nominative.

Here, it’s more important to understand that a sentence is, first and foremost, a communicative message, a factor, or, more precisely, a means of conveying specific information. Words, as is well known, do not possess this function. Furthermore, a sentence additionally reveals the interlocutor/partner’s attitude toward a fact or reality, simultaneously emphasizing the psychological motivation behind a personal representation of something. By summing up these and some related features, a general picture of predicativity is created as a set of signs (section “semiotics”). These signs, in turn, point to corresponding lexical and semantic nominations in the text.

For example, the same person can be designated by both a specific name and pronouns. In such cases, word order is not particularly significant. For example, “Peter” is also “I”, “you”, and “this”, while when referring to age, say, “young man”. Consider family relationships: “Mary’s brother” or “Johnson”, and so on and so forth. These words can appear virtually anywhere in a sentence, except perhaps at the end, since the phrase in such cases may be devoid of logical meaning.

Serious scholars are interested in the structure and internal content of English sentences in which the placement of individual words is crucial. This is most significant when a stable, or standardized, sentence structure correlates with something new. In contrast to this phenomenon or process, there are sentences with established features or form: «*How do you do?*» «*Glad to see you*», etc.

In this vein, it’s interesting to examine the functions of phrases in both English and Azerbaijani - that is, as we stated in the title of our article, to briefly analyze this feature from a comparative perspective. Signifi-

cantly, both lexical and syntactic modes of expressing specific linguistic meanings will be at play here.

Let's take, for example, a phrase like "there is" or "there are". Common. Textbook. Traditional. However, in terms of determining their location, it's not so common and familiar. In fact, "there" is not perceived by readers (or scholars) as "there" in every context, functioning as an adverb. In practice, such a phrase is most often used to logically highlight the subject, and perhaps even to explain inversion: «*There were several big things required on Monday from the town*».

Let's clarify. From the given example, it's clear that the purpose of using two phrases - "there is" or "there are" - is to highlight the subject. In modern English, the subject has shifted from the first to the middle position. In other words, the word order changes. In turn, the subject in English is determined by inversion, which is, in fact, caused by the word "there".

Let's draw an analogy with the Azerbaijani language. To confirm the parallelism, we cite an article by Professor A.G. Alakparov. He writes that phrases in modern Azerbaijani primarily "provide a factor of concretization, clarification, and detailing of the necessary information about a particular phenomenon". Regarding word order, our linguist continues, "the Azerbaijani language has a special structural method of expressing so-called 'determinative meaning', that is, a one-sided relationship of dependence in word order. The determiner comes first, and then the deter-

mined word follows" [4, p. 4]. Thus, the analogy in the two languages we are comparing is obvious here.

Conclusions. We present word order changes in the English language as an example, diachronically. That is, we demonstrate how this process evolved. A brief historical overview prefaces the main content. It turns out that this process is nonlinear, namely, it is associated with different levels of thinking: from the relatively "primitive" and therefore highly abstract to the more clearly defined, that is, concrete. Gradually, word order acquired its own distinct lexical-semantic and syntactic structure. This was demonstrated using a number of examples taken not only from linguistic texts but also from the annals of fiction from various periods.

To make the comparison and contrast clear, it was first necessary to establish a connection between word order in two languages of different groups. In Azerbaijani, it is not as strictly fixed as in English. However, in both cases, the model by which the parameters of successive parts of a sentence are constructed generally falls within the boundaries between them. They were not only named but also embedded into individual phrases or collocations. These evaluation criteria provided a real opportunity for comparison. This allowed us to establish the difference in word order between the two languages. Moreover, we conducted the comparison at the purely formal, lexical-semantic, and syntactic levels. The examples provided in the article specifically confirmed this.

Bibliography:

1. Abdulla K.M. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri / K.M.Abdulla. Bakı: MTM-Innovation, 2016. 360 s.
2. Abdullayev K.M. Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər/ K.M.Abdullayev, A.Y.Məmmədov, M.M.Musayev və b. Bakı: Mütərcim, 2012.
3. Ağakışiyeva A.M. Azərbaycan dilində cümlənin ümumi üzvünün funksiyaları. *Rus dili və ədəbiyyatı, Azərbaycanda*, 2006, № 4, səh. 28–30.
4. Ələkbərov A.Q. İfadələr nəzəriyyəsinə. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı*, 2005, № 1, s. 3–6.
5. Cəfərov M.M. Mətnəki açar sözlər və onların sözlərarası əlaqələri. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı*, 2004, № 1, s. 25–26.
6. Cəfərov M.M. Mətnəki açar sözlər və onların sözlərarası əlaqələri. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı*, 2004, № 1, s. 25–26.
7. Mustafayeva G.X., Əşrəfova X.Q. Cümlədəki sözlərin sırası. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı*, 2003, № 2, s. 31–35.
8. Nəsimov V.B. Cümlə komponentlərinin və fel aspektinin aktuallaşması. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı*, 2008, № 1, s. 13–14.
9. Mustanoja N.F. *A Middle English Syntax: Parts of speech*. Amsterdam; Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2016, 702 p.
10. Rumelhart D.E., P. Smolensky, J.L. McClelland, G.E. Hinton. Schemata and sequential thought processes in PDP models. *Parallel distributed processing: Explorations in the structure of cognition*. Vol. 2. Cambridge, MA: MIT Press, 1986.

Халілова Г. Б. ЗМІНА ПОРЯДКУ СЛІВ З ТОЧКИ ЗОРУ КОГНІТИВНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАННЯ (В РАМКАХ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ЛЕКСИКО-МОРФОЛОГІЧНОЮ СИСТЕМОЮ СУЧАСНОЇ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ МОВИ)

У цій статті розглядається специфіка зміни порядку слів стосовно когнітивної інтерпретації висловлювань з використанням англійської та сучасної азербайджанської мов. Розглядаються основні принципи організації висловлювань в індоєвропейських та тюркських мовах, а також вплив порядку слів на формування значення та комунікативну структуру речень. Особлива увага приділяється порівнянню англійської мови, яка характеризується відносно фіксованим порядком слів, та азербайджанської мови, яка демонструє більш вільне розташування компонентів речення. Встановлено, що порядок слів тісно пов'язаний з когнітивними процесами сприйняття, передачі та інтерпретації інформації. Встановлено, що в англійській мові зміни позиції слова часто призводять до трансформації логічного наголосу, інтонаційної структури та семантичного значення висловлювання. В азербайджанській мові порядок слів також відіграє важливу комунікативну функцію, але значна роль надається дієслову, його аспектним формам та семантичним нюансам. Розглянуто наукові підходи до проблеми власне сегментації речень та її зв'язку з послідовністю компонентів висловлювання. У статті аналізуються погляди сучасних лінгвістів на взаємодію граматики, лексики, інтонації та когнітивних механізмів у вербальній комунікації. Показано, що зміни порядку слів визначаються не лише синтаксичними нормами, а й особливостями розвитку людського мислення, комунікативними завданнями та національно-культурною специфікою мови. Зроблено висновок, що порядок слів в англійській та азербайджанській мовах відображає специфіку мовного світогляду та слугує важливим засобом когнітивної організації висловлювань. Ця стаття присвячена розвитку порядку слів в азербайджанській та англійській мовах.

Ключові слова: порядок слів, когнітивна лінгвістика, модифікації, англійська мова, азербайджанська мова, трансформація форм, індоєвропейські мови, інверсія.

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Khanbutayeva L. M.<https://orcid.org/0009-0002-4844-9723>

Azerbaijan University of Languages

THE ROLE OF APPROXIMATORS IN LINGUISTICS

Approximators are regarded as an important subgroup of hedges that regulate propositional content and express the speaker's degree of precision, uncertainty and communicative intention. They occur at different language levels, including phonological, morphological, lexical, syntactic, semantic and pragmatic levels, and play a significant role in everyday communication as well as academic and professional discourse. In English, approximators are among the most frequently used linguistic devices because they enable speakers and writers to convey meanings that are intentionally imprecise while remaining sufficiently accurate for communicative purposes. Their semantic and pragmatic properties make them one of the most complex and insufficiently investigated phenomena in contemporary linguistics.

The semantics of approximators remain difficult and understudied. The abstract syntactic model is "Appr+X". "Appr" – is an approximator, "X" – is the main word and this model acts as a nominative unit and plays an important role in the functional semantic field of approximation.

The article examines the concept of approximation, its linguistic status, and its relationship with the broader category of hedging. It also analyzes the main functions of approximators in discourse, including expressing numerical and qualitative estimation, reducing categorical force, indicating uncertainty, mitigating statements, maintaining politeness, and facilitating interpersonal interaction. Particular attention is paid to the semantic, pragmatic, and cognitive dimensions of approximation. The study demonstrates that approximators modify the strength of propositions without changing their core meaning and therefore serve as an essential means of achieving communicative effectiveness. The research also highlights the relevance of approximators in discourse analysis and emphasizes their importance for understanding language use in different communicative contexts.

Keywords: *approximators, hedges, semantics, relevance, modality, the process of speech, understanding.*

Introduction. Approximation is an inherent characteristic of natural language that enables speakers and writers to express meanings that are intentionally imprecise, flexible, or context-dependent. Rather than presenting information as absolutely accurate, language users frequently employ approximative expressions to indicate that a proposition represents an estimate or a value sufficiently close to reality for communicative purposes. Such expressions contribute to the effectiveness of communication by allowing interlocutors to adjust the degree of precision according to contextual, cognitive, and pragmatic requirements.

In contemporary linguistics, approximative expressions have attracted considerable scholarly attention because of their multifunctional nature and their close relationship with semantics, pragmatics, discourse analysis, and cognitive linguistics. They operate not only at the lexical level through items such as *about*, *around*, *approximately*, and *roughly*, but also at mor-

phological, syntactic, and textual levels, reflecting the dynamic interaction between linguistic form and communicative intention. Although approximators are often associated with hedging devices, these categories perform different communicative functions. They indicate inexactness or proximity to a factual value, hedges mitigate the speaker's commitment to the truth of a proposition, thereby expressing politeness, uncertainty, or interpersonal sensitivity.

The study of approximators is particularly significant within speech act theory, where the interpretation of an utterance depends not only on its literal meaning, but also on the speaker's communicative intentions. Approximation influences the illocutionary force of speech acts by modifying the precision of information while maintaining communicative relevance. Consequently, approximators contribute to successful interaction by balancing informational accuracy with pragmatic appropriateness [11, p. 232].

Despite the growing interest in pragmatic markers and hedging strategies, the linguistic status of approximators remains insufficiently explored. Their semantic boundaries, classification principles, and pragmatic functions continue to generate theoretical discussion, especially regarding their distinction from related categories such as hedges, shields, adaptors, and rounders. Furthermore, the rapid development of corpus linguistics and cognitive-pragmatic approaches has created new opportunities for investigating approximation in authentic discourse.

The present study aims to examine the semantic and pragmatic characteristics of approximators in English speech acts, to analyse their functional classification, and to identify their role in constructing meaning during communication. Particular attention is paid to the interaction between approximation and hedging, as well as to the contribution of approximative expressions to effective discourse organisation and speech interpretation. Pragmatic markers are utilized has traditionally been taken to be the context being discussed. Moreover, relying on the speaker or the communal context in which they are used, pragmatic indicators can also possess a variety of creative interpretations [8, p. 63].

Analysis of Recent Research and Publications.

The phenomenon of approximation has been investigated from various theoretical perspectives, including semantics, pragmatics, cognitive linguistics, discourse analysis, and corpus linguistics. Although researchers generally agree that approximators indicate inexactness or proximity, considerable differences remain regarding their linguistic status, classification, and relationship with other pragmatic devices. Recent studies have demonstrated that approximation is not merely a lexical phenomenon but a multidimensional category functioning across several levels of language structure.

One of the most influential contributions to the study of hedging and approximation belongs to G. Lakoff, who introduced the concept of hedges as linguistic elements that make meanings «fuzzier» rather than categorically true or false [6, p. 258]. His work established the theoretical foundation for later investigations into vague language and demonstrated that linguistic categories often possess prototype structures rather than rigid boundaries. Building upon this approach, E. Prince, J. Frader and C. Bosk proposed the distinction between approximators and shields, arguing that approximators modify propositional content, whereas shields reduce the speaker's commitment to the truth of a proposition [9, p. 91]. This distinction remains fundamental in contemporary pragmatic research.

Subsequent studies have expanded the analysis of approximation within discourse and communication. L. Khanbutayeva considers hedging as an essential component of pragmatic competence, enabling speakers to maintain interpersonal harmony and manage communicative responsibility [10, p. 324]. K. Hyland demonstrates that hedging devices, including many approximative expressions, play a crucial role in academic discourse by allowing writers to present claims cautiously, negotiate knowledge, and engage readers effectively [5, p. 207]. His corpus-based analyses reveal that approximation contributes significantly to academic persuasion and disciplinary conventions.

From the perspective of cognitive linguistics, R. Langacker argue that approximation reflects fundamental cognitive mechanisms of categorisation and conceptualization [7, p. 289]. Human cognition rarely processes reality through absolute categories; instead, it relies on prototypes, gradients, and fuzzy conceptual boundaries. Consequently, approximative expressions mirror the cognitive processes through which speakers perceive, evaluate and verbalise reality.

Recent corpus-driven investigations have further enriched the understanding of approximation. D. Biber et al. demonstrate that approximators exhibit systematic distributional patterns across different genres and communicative settings. Their findings indicate that lexical items such as *about*, *around*, *almost*, *nearly*, and *roughly* perform not only quantitative functions, but also discourse-organising and interpersonal functions depending on context [1, p. 48]. Corpus evidence confirms that approximators are significantly more frequent in spontaneous spoken interaction than in formal written discourse, reflecting their close relationship with real-time communication and interactional pragmatics.

Although numerous studies have examined vague language and hedging, relatively limited attention has been devoted to the functional-semantic characteristics of approximators within speech acts. Questions concerning their interaction with modality, evidentiality, speaker commitment, and discourse organisation remain open for further investigation. Therefore, the present research seeks to integrate semantic, pragmatic and cognitive approaches in order to provide a more comprehensive description of approximators as multifunctional linguistic units in English communicative practice.

Methodology. The present study employs a qualitative descriptive approach complemented by elements of discourse and corpus analysis. The primary objective is to investigate the semantic and pragmatic functions of approximators in authentic English

speech acts. The analysis is based on naturally occurring language collected from the British National Corpus (BNC), and selected examples from contemporary academic, conversational speech.

The data consist of frequently occurring English approximators, including *about*, *around*, *approximately*, *roughly*, *almost*, *nearly*, *practically*, and *virtually*. The examples were selected according to their frequency, contextual relevance, and functional diversity. Each occurrence was analysed from three perspectives: (1) semantic meaning, (2) pragmatic function within the speech act, and (3) communicative intention of the speaker.

The analytical framework integrates semantic analysis, pragmatic analysis based on Speech Act Theory and contextual interpretation. Particular attention is given to the interaction between approximation, speaker commitment and communicative effectiveness.

Task Statement. The purpose of this study is to investigate the semantic and pragmatic characteristics of approximators in English speech acts and to determine their role in the construction and interpretation of meaning in communication.

To achieve this aim, the following research objectives are addressed:

1. To define the linguistic nature of approximators and distinguish them from related pragmatic categories, particularly hedges and shields.
2. To examine the semantic properties of approximative expressions and identify the linguistic levels at which they function.
3. To analyse the pragmatic functions of approximators in different types of English speech acts.
4. To investigate the interaction between approximation, speaker commitment and communicative intention.
5. To demonstrate how approximators contribute to discourse organisation, interpersonal communication and effective information exchange.

The object of the research is approximative expressions in contemporary English, while the subject of the research is the semantic and pragmatic functioning of approximators in English speech acts.

The methodological framework combines semantic analysis, pragmatic analysis, contextual interpretation, discourse analysis, and descriptive methods. Examples are drawn from contemporary English corpora and authentic communicative discourse to illustrate the functional diversity of approximative expressions.

Outline of the main material of the study. Approximation is a universal linguistic phenomenon that enables speakers to express information without committing

themselves to absolute precision. Since natural language reflects human cognition rather than mathematical exactness, communicative situations frequently require expressions that denote estimated values, approximate quantities or conceptual proximity. Approximators fulfil this function by indicating that the information conveyed should be interpreted as sufficiently accurate rather than completely exact [2, p. 111].

From a semantic perspective, approximators modify the meaning of lexical items by introducing the notion of closeness to a reference point. They typically occur with numerical expressions, temporal references, spatial descriptions, measurements, frequencies and qualitative evaluations. Examples include *about*, *around*, *approximately*, *roughly*, *nearly*, *almost* and *more or less*. Although these expressions share the general meaning of approximation, each possesses distinct semantic features that influence its interpretation.

For instance, *about* and *around* generally indicate an estimated numerical value:

/The meeting lasted about two hours//.

/Around fifty students attended the lecture//.

In contrast, *almost* and *nearly* express proximity to the completion of a scale or event:

/She almost finished the report//.

/The temperature nearly reached 40°C//.

Unlike these forms, *roughly* often signals an intentionally simplified estimate rather than numerical proximity:

/The project will cost roughly one million dollars//.

These semantic differences demonstrate that approximators can't be regarded as interchangeable lexical items but represent distinct categories of approximative meaning.

From a pragmatic perspective, approximators perform several important communicative functions. First, they reduce the level of informational precision when exact data are unavailable, unnecessary or irrelevant. Second, they protect speakers from making inaccurate statements by signaling estimation rather than certainty. Third, they contribute to conversational efficiency because precise numerical information is often unnecessary for successful communication.

Within speech act theory approximators influence the interpretation of illocutionary force by modifying the informational content of an utterance without changing its fundamental communicative purpose. In representative speech acts, approximators indicate that the speaker presents information as an estimate rather than an exact fact:

/There were about two hundred participants at the conference//.

In directive speech acts approximation may soften requests or recommendations:

/Please arrive around nine o'clock//.

In commissive speech acts speakers frequently employ approximators when discussing future plans whose exact parameters remain uncertain:

/We will complete the project in approximately three weeks//.

Approximators also occur in expressive and declarative speech acts, although their frequency is considerably lower than in representatives and directives.

An important aspect of approximation concerns its relationship with hedging. Although these notions are closely related, they are not identical. Approximators primarily modify propositional content by indicating numerical or conceptual inexactness, whereas hedges reduce the speaker's degree of epistemic commitment [10, p.126]. Let's compare:

/About fifty people attended the meeting/. (approximation)

/I think about fifty people attended the meeting//. (hedging + approximation)

In the second example, *I think* functions as a hedge expressing uncertainty, while *about* functions as an approximator indicating numerical estimation. Their coexistence illustrates that approximation and hedging operate on different pragmatic levels.

Contemporary corpus studies further demonstrate that approximators are considerably more frequent in spoken discourse than in formal written communication. Everyday conversation is characterised by spontaneous production, limited planning time, and continuous negotiation of meaning, making approximation a natural communicative strategy. Academic and legal discourse, by contrast, generally favour greater precision, although approximators remain common when discussing statistical data, research findings, and estimated values.

The semantic and pragmatic analysis confirms that approximators constitute a multifunctional linguistic category. They facilitate effective communication by balancing informational precision with communicative flexibility, enabling speakers to adapt their utterances to contextual requirements while maintaining clarity and relevance [3, p. 89]. Consequently, approximators should be viewed not merely as indicators of vagueness, but as essential pragmatic resources that support successful interaction and discourse organisation.

The analysis demonstrates that approximators perform considerably broader functions than merely

expressing numerical inexactness. Their semantic and pragmatic behaviour varies according to discourse context, speech act type, and communicative purpose.

First, approximators function as indicators of quantitative or qualitative proximity. Lexical items such as *about* and *around* primarily denote approximate numerical values, whereas *almost* and *nearly* indicate that an event or state approaches but does not reach completion.

Second, approximators contribute significantly to pragmatic interaction by reducing excessive precision while preserving the essential informational content. In assertive speech acts, they allow speakers to present information realistically without claiming absolute certainty. In directives and commissives, approximation softens expectations and increases communicative flexibility.

The findings further reveal that approximators frequently overlap with hedging devices; however, they should not be considered identical categories, while hedges mainly reduce epistemic commitment, approximators primarily modify the degree of precision. Nevertheless, both categories cooperate in minimizing communicative risk and facilitating successful interpersonal interaction and findings support the view that approximators represent multifunctional pragmatic devices whose interpretation depends on contextual, semantic, and cognitive factors rather than lexical meaning alone [4, p.22].

Corpus observations indicate that approximators occur most frequently in spoken discourse, interviews, conversations, and informal communication, whereas academic writing favours more formal expressions such as *approximately* and *roughly*. This distribution confirms that approximation is strongly influenced by register and communicative context.

Conclusions. The findings demonstrate that approximators not only express numerical or conceptual proximity, but also influence the interpretation of speech acts by modifying precision, managing interpersonal relations, and enhancing discourse coherence. Their interaction with hedging devices illustrates the complexity of pragmatic meaning construction in authentic communication.

The research contributes to a more comprehensive understanding of approximation within contemporary linguistic theory by integrating semantic, pragmatic and corpus-based perspectives. Future studies may extend this research through cross-linguistic comparisons, experimental pragmatics, and computational corpus analysis to investigate approximation in multilingual and digital communication.

Bibliography:

1. Biber D., Gray B., Staples S. Register, Genre, and Style. Cambridge University Press. 2019, 21 p.
2. Culperer J., Haugh M. Pragmatics and the English language. Basingstoke: Palgrave Macmillan, Bloomsbury Publishing. 2014. 316 p.
3. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh University Press. 2006, 631 p.
4. Fraser B. Pragmatic Competence: The Case of Hedging. 2010, 30 p.
5. Hyland K. Hedging in Scientific Research Articles. John Benjamins. Publishing School Co., Amsterdam, The Netherlands. 1998, 309 pp.
6. Lakoff, G. (1973). Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts. *Journal of Philosophical Logic*. 1973, pp. 221–271.
7. Langacker R. W. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford University Press. 584p.
8. Nagamurali E. A Semantic Study of Pragmatic Markers. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*. Volume 10, Issue 1, 2023, pp. 54-65.
9. Prince E.F., Frader J., & Bosk C. On Hedging in Physician-Physician Discourse. In R. D. Pietro (Ed.), *Linguistics and the professions*, Ablex, Norwood, NJ, 1982, 83-97.
10. Khanbutayeva L.M. Psycholinguistic approach to the syntactic units. "Elm and Tehsil". Baku, 2024, 408 p.
11. Xanbutayeva L.M. Danışiq aktı nəzəriyyəsində sintaktik vahidlərin yeri. "Elm və təhsil". Bakı, 2018, 200 s.

Ханбутаєва Л. М. РОЛЬ АПРОКСИМАТОРІВ У ЛІНГВІСТИЦІ

Апроксиматори розглядаються як важлива підгрупа засобів, що регулюють зміст пропозицій та виражають ступінь точності, невизначеності та комунікативного наміру мовця. Вони зустрічаються на різних мовних рівнях, включаючи фонологічний, морфологічний, лексичний, синтаксичний, семантичний та прагматичний рівні, і відіграють значну роль у повсякденному спілкуванні, а також в академічному та професійному дискурсі. В англійській мові апроксиматори є одними з найчастіше використовуваних лінгвістичних засобів, оскільки вони дозволяють мовцям та письменникам передавати значення, які навмисно є неточними, залишаючись достатньо точними для комунікативних цілей. Їхні семантичні та прагматичні властивості роблять їх одним із найскладніших та недостатньо досліджених явищ у сучасній лінгвістиці.

Семантика апроксиматорів залишається складною та маловивченою. Абстрактна синтаксична модель – «Appr+X». «Appr» – це апроксиматор, «X» – це головне слово, і ця модель виступає як номінативна одиниця та відіграє важливу роль у функціонально-семантичному полі апроксимації.

У статті розглядається поняття апроксимації, її лінгвістичний статус та її зв'язок із ширшою категорією хеджування. Також аналізуються основні функції апроксиматорів у дискурсі, включаючи вираження числової та якісної оцінки, зменшення категоріальної сили, позначення невизначеності, пом'якшення тверджень, підтримку ввічливості та сприяння міжособистісній взаємодії. Особлива увага приділяється семантичним, прагматичним та когнітивним вимірам апроксимації. Дослідження демонструє, що апроксиматори модифікують силу пропозицій, не змінюючи їхнього основного значення, і тому служать важливим засобом досягнення комунікативної ефективності. Дослідження також підкреслює актуальність апроксиматорів у дискурс-аналізі та наголошує на їх важливості для розуміння використання мови в різних комунікативних контекстах.

Ключові слова: апроксиматори, хеджування, семантика, релевантність, модальність, процес мовлення, розуміння.

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Hashimova D.

<https://orcid.org/0009-0000-9583-0311>

Azerbaijan University of Languages

LEXICAL REPRESENTATION OF EMOTIONS IN MODERN ENGLISH

The article presented for discussion is devoted to an interesting topic. It is primarily significant for modern cognitive linguistics, reflecting one of the most important fragments of the overall linguistic landscape. It is rightly noted at the very beginning of the article that the starting point for establishing the most effective forms and methods of lexical expression of emotions in modern English is a strict consideration of phraseological, grammatical, and prosodic factors. From these, like rays of focus, threads radiate to various methods of lexical expression of all kinds of emotions. In the article, virtually every theoretical proposition it introduces is supported by specific examples. For example, the division into two types of emotions - contextual and relational - is of interest, highlighting the differences and common points between them. Posing the question in this manner allows the author to arrive at several, in our view, very important generalizations and conclusions. First, the article identifies the main types of emotions most actively used in modern English. Secondly, the author's attention is entirely focused on the main methods of implementing various types of lexical units with emotive purposes in English texts. Thirdly, the importance of the emotional side of human life is specifically emphasized. Fourthly, the necessity of studying the chosen topic for people of various professions, including school teachers and university professors, is clearly emphasized in order to impart relevant knowledge to students. Fifthly, it is noted that this topic is also in demand in various social spheres. Sixthly, the close genetic connection between all possible methods of lexical expression of emotions in modern English and the culture of this nation is clearly stated. These points form a conglomerate of tasks that have been posed and, in our opinion, quite successfully resolved.

Keywords: English language, vocabulary, ways of expression, linguistic means, emotionality, emotive field, phraseology, modernity.

Introduction. The study of all possible linguistic means, forms, and methods of lexical expression of emotions from a linguist perspective using modern English is a relatively young field. However, given our time, as humanity has already entered the second half of the second decade of the 21st century, a broad theoretical framework has been developed. This framework, in turn, allows for the successful use of the accumulated theoretical data for its practical implementation in English language learning. This applies across all spheres: in school and university settings, during the teaching of various student groups, and in social and public spheres. Thus, theory and practice in this area of study go, figuratively speaking, hand in hand. More important, yet less studied, is the question of those forms and methods of lexical expression of emotions that are directly and immediately linked to the national and cultural characteristics, attributes, and peculiarities of a particular language. In our case, this is English, which means we must highlight the

manifestation of those emotions that are conceptually linked to the cultural needs of the individual. Their study, in our view, is interesting from at least five different perspectives. First, it enriches the theory of this characteristic. Second, it facilitates the natural selection of lexical units expressing a person's emotional side. Third, it classifies, differentiates, and, finally, completes the terminological apparatus. Fourth, it reveals which emotions are associated with a person's national culture and mentality. Fifth, emotions are translated into other languages by various means. These points could be expanded upon. The essence of the matter is that they are closely interconnected, their boundaries are fluid, and therefore easily shift from one linguistic category to another. One of the important characteristics of the semantic component is its high degree of abstraction. This characteristic determines the flexibility and relative stability of semantic components. A single component is incorporated into the meanings of multiple words, indicating that the

semantic component cannot be unique. A semantic component must be somewhat “smooth”, “faceless”. This allows it to be absorbed into the meanings of multiple words as an additional element [5].

Task statement. The aim of the work is to determine the role of lexical units with emotive semantics in modern English.

Analysis of recent research and publications. Numerous works have been devoted to this topic. In our work, we cited research by linguists such as Mukhammadieva N.M., Sharopova F., Usmonova Z.H., Fayziyeva A.A., Benesch S., Chapelle C.A. and etc.

First of all, we consider it necessary to emphasize that correctly identifying the most productive ways of lexically expressing emotions in modern English requires taking into account factors such as phraseology, prosody, and grammar. Each of these three means, of course, has its own algorithm of action and, at the same time, is distinguished by its individual functionality. But in their cohesion and totality, they undoubtedly carry a high charge of emotive potential. Moreover, as linguists N. Mukhammadieva and F. Sharopova correctly point out, using material from the modern English language, these factors, first and foremost, “express emotiveness as a central part of emotional-expressive competence as a whole” [3, p. 34–35].

Most scientists of our time agree that there are several linguistic means that are directly used in cognitive linguistics to express emotions of various kinds. These include, in particular, metaphors, vulgarisms, exclamatory constructions, special stylistic figures of speech, the so-called mimetic phrases, terms with emotional tonality, and some others. It is symptomatic that these means are found in sentences of various types, for example, both in scientific texts and in world fiction. Let us note in passing that the field of knowledge highlighted in the title of this article is called expressive-emotive vocabulary. It guides scientists in the study of emotions, the individual interpretation of which shows the intensity of feelings, the degree of manifestation of desires, the level of expression of a person's moods. In addition, the type of vocabulary we are studying provides the necessary information about the tonality of emotion on behalf of the sender through the expressive-emotive code. This is one of the ways of lexically expressing emotions in modern English, and, incidentally, it functions at literally all levels of the language. “First, emotions are typically considered to be instantaneous, rather than unfolding over time. Such approaches do not understand emotions as embedded in particular social and cultural contexts. Second, emotions are not studied in the context they arise during interactions with other people” [6, p.60].

Results and discussion. In analyzing this topic, it is also important to consider the cultural (or, more precisely, ethnocultural) characteristics of emotional expression that are inherent to the inhabitants of a particular ethnic group. This raises a dilemma: which emotions are universal, and which, conversely, correspond only to strictly defined facts, circumstances, and situations. Let's explain with examples. It is well known that the English are by nature quite phlegmatic, snobbish, Old Believers, and conservatives. Of course, it would be unfair to exaggerate and generalize all these character traits, but they are nevertheless present in their mental culture. True, life does not provide ready-made references and prescriptions, but for the reasons stated, the English, as a rule, are very restrained in their emotions. It's clear that the hidden, internal expression of feelings is directly reflected in language, speech, human behavior, literature, media, and the digital internet. And so on.

When writing and talking about the various ways of expressing emotions lexically, we must necessarily specify their types. Based on recent data, linguists distinguish two main types: A) Contextual emotions; B) Relative emotions. The former, as the name suggests, manifest themselves in a contextual environment, while the latter have a wider range of uses in texts. Despite this division, both types of emotions share a common function: contact between people (interlocutors) with the manifestation of certain ideas and their consequences. They can directly influence the nature and degree of emotional expression.

Thus, using modern English language data, it is possible to define individual groups. In each of them, we will include exclamations, intensifiers in colloquial speech, short colloquial vocabulary, phrasal verbs, vulgarisms, student slang, and verse rhyme. It is characteristic that the division can be made not only by the above-mentioned characteristics but also by the evaluation: positive or negative.

For example, such lexemes as “effusive”; “emotional”; “expansive”, “unrestrained”; “demonstrative”; “excitable” and similar ones have a clearly negative connotation. It is absolutely clear that any language has a certain number of means for conveying information of an emotional nature. Some languages, of course, have more of them, while others have fewer. Modern English also has a certain number of corresponding lexical means. Linguists have proven that the main methods of lexical expression of emotionality are primarily influenced by such properties as implicitness and rationality of the utterance. These, in turn, are directly related to modality, which in this language is distinguished by a special construction. Thus, its

system can signal those emotional tones that are not always accessible and understandable to representatives of other cultures. The main difficulty in recognizing the main modes of lexical expression of emotion lies in the equivalence between the source and target materials. The English text seems to be caught between two functions: referential and emotional. A natural difficulty arises: where is the boundary between a neutral text, objectively reflecting its content, on the one hand, and an emotional mood, on the other?

In our opinion, this is especially important and even fundamental in cases where the methods of lexical expression of emotions in a specific audience are studied and when comparing two sentences. For example, an incorrect interpretation of emotions in the original (or source) text will correspondingly negatively impact the target text. One problem thus, like a snowball, gives rise to a second, related one. In other words, a linguist must take into account the intellectual, that is, objective tone in the first English phrase and its emotional response in the second line. As N. Sigareva rightly notes, if these two emotional levels are not properly observed, then neither the methods of lexical implementation will be achieved, nor will it be possible to arrive at the factor of communication between different cultures [4, p. 227].

As it turns out, this is far from easy to achieve. Let's move away from the purely methodological aspect, which, as we have shown, is associated with the study of emotions in modern English. Let's try to continue N. Sigareva's thought. Such a dual analysis of foreign-language expression is fraught, first of all, with the risk of designating identical lexemes with emotional sentiments with different words. However, at the same time, they objectively indicate different levels of intensity. That is, from a grammatical perspective, we have two very similar emotions; from a lexical-semantic perspective, on the contrary, they are quite different, carrying a charge of not at all identical emotional force.

For example, "joy"; "delight" and "euphoria". The chain of these three words, in our opinion, is quite revealing. Specifically, let's note the same part of speech - a noun. This is their common property. But the first means "fun"; "joy" or "enjoyment", and therefore, as a way of expressing emotion, the underlying meaning is relatively neutral. Indeed, it's difficult to single out the greatest rush of happiness among them.

The second word, "delight", implies "true enjoyment", which ranks second only to "joy" on the emotional spectrum. Finally, "euphoria" signifies the highest degree of delight, inspiration (relaxation), the most elevated mood from joy. In short, numerous synonyms

can be found. All of them confirm the ascending order of lexical expression. Interestingly, some modern linguists, aligning themselves with political scientists and cultural scholars, point to the influence of social situations on these two types of emotions. However, such an analysis goes beyond the scope of our task.

One very significant pattern can be clearly emphasized here. Modern English emotive vocabulary primarily expresses words that relate to the manifestation of a certain "affective state" of the individual. Among such lexemes, the most common are "happiness", "joy", "pleasure", "anger", "hatred", "anxiety", "rage", "empathy", and others. This list is as long as the English synonyms we mentioned above. Only in certain contexts do they evoke a real surge of emotion, while in others, they function primarily as abstract words.

The work of many modern linguists shows that the pragmatic approach is very effective in identifying the most productive forms, methods, and means of lexical expression of emotions in modern English. It's worth noting that it is generally effective in cognitive linguistics today. Let's say, this applies to the study of other scientific fields related to linguistics. And for the question we're exploring, it's all the more relevant because it provides an assessment of expression that captures the purpose of a specific emotion with maximum certainty.

What's valuable about this? They imbue world literary texts with a greater degree of authenticity, and therefore, both credibility and emotional charge. At the same time, the lexical and semantic content of emotions prolongs a kind of cliché in the cognitive nature of emotional units themselves, simultaneously adapting their semantics and further clarifying their meaning. It's quite significant that these lexical units in English literary texts can be expressed not only by significant parts of speech. For example, from the work of J. Barnes:

"Ouf! Paf! Bof! Wow! Call me the Great Escapologist. Call me Harry Houdini" (J. Barnes "Talking it Over"). Or: *"Oh"* — «o», *"wow"*. The author conveys all emotions through interjections. This is not a common occurrence, but note the escalating intensity of passion conveyed in this manner. Thanks to the successive exclamation marks, the essence of the emotives becomes clear and transparent, requiring no lexical or semantic rethinking.

This brings us to an interesting and little-studied idea in modern cognitive linguistics. Emotive English vocabulary is a complex mechanism through which the aforementioned interaction of words represents their totality, with the possibility of differentiation by

various characteristics. Thus, we can distinguish the so-called “words with an affective filler”. They denote a special (elevated) emotional mood of a person. This method of expressing emotion is most often realized directly in conversation. Furthermore, in addition to the role of interjections we have noted, interjectional words (“wow”, “alas”, “darn it” and some others), as well as debased or even abusive vocabulary, can be used in texts. In modern English, there is also such a method of lexical expression of emotions as “co-meaning”. Some linguists also apply such synonymous terms as “secondary meaning” or “connotations”. In both cases, we are faced with the transmission of the speaker’s (interlocutor’s) emotions to the nomination of something or the characteristic of an object. For example: “pathetic”; “wretched”; “sweetie”; etc. Let’s pay attention to the shades of these words/emotions. The first pair we have given is “sublime”; “broken”; “depressed” are antonyms; “sweetie”, in turn, is a diminutive, while “snake” is a vulgar, crude, or crude word - “little snake”, “viper”, “vermin”, “parasites” and so on.

This is not a random selection of words or our own “adjustment” to a specific rule. The essence of the matter is that these lexemes were pointed out by S. Ahmed. In her book, she provides a discursive analysis of the trope of melancholic migrants who show insufficient gratitude for permission to immigrate as an example of “sticky objects”. As we can see, each of the lexemes denotes one or another feature, and they are not duplicated anywhere. Emotions can be realized in English texts not only with the help of different parts of speech or differing stylistic nuances, but also in all sorts of ways. The component of emotional purpose has the characteristic feature that in them the verbal way of lexical expression of emotions, as a rule, dominates over its denotate. “Letting go of the lost object may seem an ethical as well as ‘healthy’ response to the alterity of the other” [1, p. 159].

Earlier in our article, we primarily discussed nouns. But it turns out that in modern English, emotions are also often conveyed using participles of two types or adjectives. For reference: in different languages this function is usually assumed by verbs, but this is not typical for English. The use of these two parts of speech to denote emotions has its own rationale. Both adjectives and participles emphasize the passive, not the active, emotional states. Moreover, the English themselves traditionally write and speak about precisely this type of emotional expression.

For example, “emotional” has an emotional connotation; “demonstrative” denotes lack of restraint, “effusive” denotes expansiveness in behavior, and

“excitable” denotes mild excitability and a slight change in mood. However, this is not only passive, but mainly an expression of negative emotions.

While critical approaches to emotions vary across the fields that have taken them up, they share the assumption that emotions are contextual, relational, and the effects of contact among people, ideas, and objects [2].

It must be said that such overt displays of emotion in British literature and culture, with their emphasis on negativity, are not particularly welcomed by representatives of this nation for the simple reason that they see it as further evidence of their lack of manners, unethical behavior, and so on. But, as they say, one cannot escape stubborn facts. Of course. Every language, in principle, has its own unique range for various ways of expressing emotions lexically. But this is only one aspect of it - the purely linguistic one. And although it interests us primarily, it still objectively reflects one fragment of the cultural picture. After all, emotions are not only a reflection of a person’s psychological behavior, their mood, habits, desires, and passions. They are also a clear indicator of their cultural and ethical identity. And this point, in our opinion, should be taken into account when determining the main ways of expressing emotions lexically in English.

Conclusions. This article is devoted to an important and relevant topic. It is emphasized that the expression of emotional nuances through lexical means is a kind of linguistic toolkit, the development of which allows us to identify the main ways in which they function in texts. This general theoretical proposition was examined using material from the contemporary English language. It is also noted that this topic is the subject of a number of academic debates and numerous studies.

The article set the following goal: to select the most effective means of lexically expressing emotions of various content for the current linguistic analysis. This goal primarily dictated the formulation and solution of the central task: to identify those “linguistic constructions” in which emotive words or expressions are present as primary markers. The implementation of emotive vocabulary made it possible to establish and, within the required article space, describe certain patterns of emotion functioning in different types of texts. It is clarified that the basis for most lexical units of this type in contemporary English is formed by individual modal verbs, neologisms, and phraseological units. This core lexical stock determines the nature of the manifestation of various emotions in texts. Moreover, they have both purely linguistic and partly linguo-cultural significance.

Bibliography:

1. Ahmed S. The cultural politics of emotion. New York, NY: Routledge, 2004.
2. Benesch S., Chapelle C.A. Critical Approaches to the Study of Emotions in English Language Teaching and Learning. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. 2016. P. 1–6.
3. Mukhammadiyeva N.M., Sharopova F. Linguistic Means of Expressing Emotions in English. *Euro-Asia Conferences*. 2021. P. 34–36.
4. Sigareva N. The Emotive Component in English-Russian Translation of Specialized Texts. *US China Foreign Language*. 2014. Vol. 12. No. 3. P. 226–231.
5. Usmonova Z.H., Fayziyeva A.A. Lexical and Grammatical Peculiarities of Complex Terms in Isaac Asimov's Works. *Scientific Bulletin of Namangan State University*. 2019. Vol. 1. No. 5. P. 257–262.
6. Zembylas M. Theory and methodology in researching emotions in education. *International Journal of Research & Method in Education*. Issue 30. 2007, p. 57–72.

Хашимова Д. ЛЕКСИЧНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЕМОЦІЙ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття, представлена для обговорення, присвячена цікавій темі. Вона має перш за все значення для сучасної когнітивної лінгвістики, відображаючи один з найважливіших фрагментів загального лінгвістичного ландшафту. На самому початку статті справедливо зазначається, що відправною точкою для встановлення найефективніших форм і методів лексичного вираження емоцій у сучасній англійській мові є суворе врахування фразеологічних, граматичних та просодичних факторів. Від них, як промені фокусу, розходяться нитки до різних способів лексичного вираження всіх видів емоцій. У статті практично кожне теоретичне положення, яке вона вводить, підкріплюється конкретними прикладами. Наприклад, цікавим є поділ на два типи емоцій – контекстуальні та реляційні, що виділяє відмінності та спільні моменти між ними. Постановка питання таким чином дозволяє автору дійти кількох, на наш погляд, дуже важливих узагальнень та висновків. По-перше, у статті визначено основні типи емоцій, які найбільш активно використовуються в сучасній англійській мові. По-друге, увага автора повністю зосереджена на основних методах реалізації різних типів лексичних одиниць з емотивним призначенням в англомовних текстах. По-третє, спеціально підкреслюється важливість емоційної сторони людського життя. По-четверте, чітко підкреслюється необхідність вивчення обраної теми людьми різних професій, включаючи шкільних вчителів та викладачів університетів, з метою надання студентам відповідних знань. По-п'яте, зазначається, що ця тема також затребувана в різних соціальних сферах. По-шосте, чітко сформульовано тісний генетичний зв'язок між усіма можливими способами лексичного вираження емоцій у сучасній англійській мові та культурою цього народу. Ці пункти утворюють конгломерат завдань, які були поставлені та, на нашу думку, досить успішно вирішені.

Ключові слова: англійська мова, лексика, способи вираження, мовні засоби, емоційність, емотивне поле, фразеологія, сучасність.

Дата першого надходження статті до видання: 04.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

UDC 811.11-112

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/24>**Alizade L.**<https://orcid.org/0000-0002-8360-973X>

Azerbaijan Tourism and Management University

MACHINE TRANSLATION POST-EDITING COMPETENCE IN THE AGE OF GENERATIVE AI: A CORPUS-BASED INVESTIGATION OF STUDENT TRANSLATORS' SKILLS

The main aim of the article is to investigate how translation students interact with AI-generated translations and examines the relationship between AI literacy and post-editing performance. Using a corpus-based mixed-methods approach, the study compares human translation, neural machine translation post-editing, and generative AI post-editing. The findings reveal that generative AI improves fluency and lexical diversity but introduces AI-specific challenges, including hallucinations and contextual distortions. Statistical analysis demonstrates that AI literacy, critical evaluation skills, and prompt formulation abilities significantly influence post-editing quality. The study proposes an AI-enhanced MTPE competence framework integrating linguistic, technological, evaluative, and collaborative dimensions. The results contribute to current discussions on translator competence and provide practical recommendations for translator education in AI-mediated environments.

The study employs a mixed-methods research design combining corpus linguistics, quantitative statistical analysis, and qualitative thematic analysis. Data were collected from 60 undergraduate and graduate translation students divided into three groups: Human Translation (HT), Neural Machine Translation Post-Editing (NMTPE), and Generative AI Post-Editing (GAI-PE). The learner corpus consisted of approximately 90,000 words. Translation quality, error frequency, lexical diversity, and AI literacy indicators were analyzed using corpus tools and statistical procedures.

The study expands traditional translation competence models by incorporating AI literacy, prompt engineering, hallucination detection, and human–AI collaboration as essential dimensions of MTPE competence. Unlike previous studies focusing mainly on translation quality and productivity, this research examines how AI-related competencies influence student translators' performance in generative AI environments.

The findings indicate that generative AI enhances translation fluency and lexical richness while simultaneously creating risks associated with factual inaccuracies and hallucinations. AI literacy emerged as a significant predictor of post-editing performance, highlighting the growing importance of critical evaluation skills in translator training. The study concludes that future translator education should integrate AI literacy, prompt engineering, and critical assessment strategies to prepare students for technology-rich professional environments.

Keywords: machine translation post-editing, generative artificial intelligence, AI literacy, translation competence, corpus linguistics, translator education.

Introduction. The rapid development of artificial intelligence (AI) technologies has transformed translation practices and reshaped the professional role of translators. Machine translation (MT) systems have evolved considerably during the last decade, particularly following the widespread adoption of neural machine transla-

tion (NMT), which significantly improved translation fluency and linguistic accuracy (Yamada, 2019: 87–106). More recently, generative artificial intelligence (GenAI) systems based on large language models (LLMs), such as ChatGPT, Gemini, and Claude, have introduced new possibilities for translation support through interactive

dialogue, contextual adaptation, and content generation (Kasneji et al., 2023).

Unlike conventional MT systems that primarily produce target-language equivalents, generative AI tools can explain translation choices, suggest alternatives, revise stylistic inconsistencies, and respond to user prompts in real time (Fu & Liu, 2024). As a result, translators increasingly interact with AI not merely as users of technology but as evaluators and supervisors of machine-generated content. This transformation has generated new demands for translator competence and raised important questions regarding the skills required for successful human–AI collaboration (Prieto Ramos, 2024).

Within translation studies, machine translation post-editing (MTPE) has emerged as a central professional activity. MTPE involves revising machine-generated translations to achieve acceptable standards of quality, accuracy, and communicative effectiveness (Rico Pérez, 2024: 26–47). Although MTPE has become common practice in professional translation environments, the emergence of generative AI has expanded the scope of post-editing activities. Translators must now evaluate AI-generated outputs critically, identify hallucinations, verify factual information, and formulate effective prompts to improve translation quality (Algaraady & Mahyoob, 2025).

Despite growing scholarly interest in AI-assisted translation, empirical studies examining the relationship between AI literacy and MTPE competence remain relatively limited. Existing research has focused primarily on translation quality, productivity, user attitudes, and technological acceptance (Peng et al., 2024; Zhang, Li, & Wu, 2025). Less attention has been paid to the evolving competence profile required for effective interaction with generative AI systems. The present study seeks to address this gap by investigating how AI literacy influences post-editing performance among translation students.

The main aim of the article is to investigate the interaction of translation students with AI-generated translations and to examine the impact of AI literacy on machine translation post-editing performance. The study also seeks to compare human translation, neural machine translation post-editing, and generative AI post-editing in order to identify emerging competencies required in AI-mediated translation environments.

The novelty of the article is in its reconceptualization of machine translation post-editing competence within the context of generative artificial intelligence. The study extends traditional translation competence frameworks by integrating AI literacy, prompt engineering, hallucination detection, and

human–AI collaboration as key components of contemporary post-editing competence, while examining their influence on student translators' performance.

The main text. Translation Competence in the Age of Generative AI

Translation competence has traditionally been conceptualized as a multidimensional construct encompassing linguistic, intercultural, strategic, and technological abilities. Contemporary competence frameworks, including the European Master's in Translation (EMT) model, emphasize technological competence as an essential component of professional translator education (EMT Expert Group, 2022).

The increasing integration of AI into translation workflows has prompted scholars to reconsider traditional competence models. Prieto Ramos (2024) argues that translator competence must now include AI awareness, critical evaluation skills, and the ability to collaborate effectively with intelligent systems. Similarly, Biel (2024) suggests that AI literacy should be viewed as a core professional competency rather than a supplementary technological skill.

AI literacy refers to the ability to understand, evaluate, and interact effectively with artificial intelligence systems (Long & Magerko, 2020; Ng et al., 2021). In translation contexts, AI literacy includes knowledge of AI capabilities and limitations, awareness of ethical considerations, and the ability to assess the reliability of machine-generated content (Kasneji et al., 2023). These competencies are increasingly important because generative AI systems may produce linguistically fluent but factually inaccurate translations.

Research has demonstrated that users with higher levels of AI literacy are generally more successful in identifying translation errors, evaluating machine output critically, and making informed post-editing decisions (Zhao et al., 2023). Consequently, AI literacy is becoming a crucial determinant of successful MTPE performance.

Machine Translation Post-Editing and Human–AI Collaboration

Machine translation post-editing has undergone substantial transformation since the introduction of neural machine translation technologies. Early MTPE research focused primarily on productivity gains, cognitive effort, and translation quality (Koponen, 2016: 131–148). More recent studies emphasize the collaborative nature of AI-assisted translation, viewing translators and AI systems as partners in a shared cognitive process (O'Brien, 2012; Kasneji et al., 2023).

Generative AI systems contribute speed, linguistic fluency, and pattern recognition, while human translators provide cultural knowledge, contextual understanding, and evaluative judgment (Ng et al., 2021).

This division of responsibilities creates a new translation ecosystem in which human expertise remains essential despite technological advances.

However, generative AI also introduces unique challenges. One of the most frequently discussed issues is hallucination, defined as the generation of plausible but inaccurate or fabricated information (Zhao et al., 2023). Hallucinations may appear linguistically convincing and therefore remain undetected by inexperienced users. Such errors can have serious consequences, particularly in specialized domains such as legal, medical, and technical translation.

Another concern is automation bias, which refers to the tendency of users to overtrust automated systems and accept machine-generated output without sufficient verification (Long & Magerko, 2020). Several studies have reported that students often perceive fluent AI-generated translations as accurate, even when semantic inaccuracies are present (Peng et al., 2024). These findings highlight the growing importance of critical evaluation skills within translator education.

Corpus-Based Investigation of Student Translators' Performance

Corpus linguistics provides a valuable methodological framework for investigating translation behavior in technology-mediated environments. Corpus-based approaches allow researchers to analyze large collections of authentic translation data systematically and objectively (McEnery & Hardie, 2012).

The present study employed a learner translation corpus comprising approximately 90,000 words produced by 60 translation students under three experimental conditions: human translation, neural machine translation post-editing, and generative AI post-editing. The corpus enabled quantitative analysis of lexical diversity, error frequency, stylistic variation, and post-editing behavior.

The findings indicate that students working with generative AI achieved higher levels of lexical diversity and stylistic fluency than those performing traditional translation tasks. Similar results have been reported in recent investigations of AI-assisted translation, where large language models demonstrated strong performance in generating natural and varied linguistic structures (Fu & Liu, 2024; Wu et al., 2023).

At the same time, corpus analysis revealed the presence of AI-specific errors, including hallucinations, contextual distortions, and inappropriate terminological substitutions. Although these errors occurred less frequently than traditional grammatical or lexical errors, their potential impact on translation quality was considerably greater due to their deceptive fluency.

Statistical analyses further demonstrated significant relationships between AI literacy indicators and post-editing performance. Critical evaluation skills showed the strongest predictive effect, followed by prompting ability and digital literacy. These findings support previous research emphasizing the importance of evaluative competence in AI-assisted translation environments (Ng et al., 2021; Prieto Ramos, 2024).

Implications for Translator Education

The growing role of generative AI in translation practice has important implications for translator education. Traditional training programs have focused primarily on linguistic proficiency, intercultural communication, and translation strategies. While these competencies remain essential, they are no longer sufficient in AI-mediated environments.

Educational institutions must now prepare future translators to interact critically with AI systems. This requires integrating AI literacy, prompt engineering, ethical awareness, and quality assessment into translation curricula (Kasneci et al., 2023; Biel, 2024). Students should learn not only how to use AI tools effectively but also how to evaluate their outputs critically and responsibly.

Prompt engineering has emerged as a particularly relevant skill. Effective prompts can improve translation quality, terminology consistency, and stylistic appropriateness. Consequently, prompt design may become an integral component of future translator competence frameworks (Algaraady & Mahyoob, 2025).

Furthermore, translator training should emphasize reflective practice and critical thinking to counteract automation bias. Developing students' ability to question, verify, and revise AI-generated content will be essential for maintaining professional standards in increasingly automated translation environments.

Conclusions. The integration of generative AI into translation workflows is reshaping the nature of machine translation post-editing competence. While AI technologies enhance fluency, lexical richness, and productivity, they simultaneously introduce new challenges related to reliability, hallucinations, and automation bias. The findings of this study demonstrate that AI literacy plays a significant role in successful post-editing performance and should therefore be considered a core component of translator competence.

Future translator education must move beyond traditional technology training and incorporate AI literacy, prompt engineering, critical evaluation, and human-AI collaboration into curriculum design. Such an approach will help prepare translators for the evolving demands of the language services industry and ensure that human expertise remains central in AI-assisted translation environments.

Bibliography:

1. Algaraady J., Mahyoob M. Exploring ChatGPT's potential for augmenting post-editing in machine translation across multiple domains: Challenges and opportunities. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 2025. 8, Article 1563949. <https://doi.org/10.3389/frai.2025.1563949>
2. Biel Ł. AI and translator training: Rethinking competence in the era of generative technologies. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2024. 18(4), 1–19. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2024.2411120>
3. Bodart R., Piette J., Lefer M.-A. The Machine Translation Post-Editing Annotation System (MTPEAS): A standardized and user-friendly taxonomy for student post-editing quality assessment. *Translation Spaces*, 2024. 13(2), 265–292. <https://doi.org/10.1075/ts.24002.bod>
4. EMT Expert Group. (2022). European Master's in Translation Competence Framework 2022. Brussels: European Commission.
5. Fu L., Liu L. What are the differences? A comparative study of generative artificial intelligence translation and human translation of scientific texts. *Humanities and Social Sciences Communications*, 2024. 11, Article 1236. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03710-7>
6. Kasneci E., Sessler K., Küchemann S., Bannert M., Dementieva D., Fischer F., et al. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*, 2023. 103, 102274. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2023.102274>
7. Kenny D. Machine Translation for Everyone: Empowering Users in the Age of Artificial Intelligence. London: Routledge. 2022. <https://doi.org/10.4324/9781003142329>
8. Koponen M. Is machine translation post-editing worth the effort? A survey of research into post-editing and effort. *The Journal of Specialised Translation*, 2016. 25, 131–148.
9. Long D., Magerko B. What is AI literacy? Competencies and design considerations. Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, 2020. 1–16. <https://doi.org/10.1145/3313831.3376727>
10. McEnery T., Hardie A. Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice. Cambridge: Cambridge University Press. 2019. <https://doi.org/10.1017/9781316423535>
11. Ng D. T. K., Leung J. K. L., Chu S. K. W., Qiao M. S. AI literacy: Definition, teaching, evaluation and ethical issues. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2021. 2, 100041. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100041>
12. Peng X., Wang X., Li X. When student translators meet machine translation: The impacts of machine translation quality and perceived self-efficacy on post-editing performance. *SAGE Open*, 2024. 14(4). <https://doi.org/10.1177/21582440241295006>
13. Prieto Ramos F. Revisiting translator competence in the age of artificial intelligence: The case of legal and institutional translation. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2024. 18(2), 148–173. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2024.2344942>
14. Rico Pérez C. Re-thinking machine translation post-editing guidelines in the era of generative AI. *The Journal of Specialised Translation*, (2024). 41, 26–47.
15. Sarti G., Bisazza A., Guerberof Arenas A., Toral A. DivEMT: Neural machine translation post-editing effort across typologically diverse languages. Proceedings of the Association for Computational Linguistics. 2022. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2205.12215>
16. Wu J., Wang Y., Zhang Y., Xu C., Zhang J., Wang Z. Large language models and translation quality: A comparative study of ChatGPT and neural machine translation systems. arXiv Preprint. 2023. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2306.06543>
17. Yamada M. The impact of Google Neural Machine Translation on post-editing by student translators. *The Journal of Specialised Translation*, 2019. 31, 87–106.
18. Zhang W., Li A. W., Wu C. University students' perceptions of using generative AI in translation practices. *Machine Translation*, 2025. 39(1), 1–24. <https://doi.org/10.1007/s10590-025-09374-9>
19. Zhao W. X., Zhou K., Li J., Tang T., Wang X., Hou Y., et al. A survey of large language models. arXiv Preprint. 2023. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2303.18223>

Алізада Л. КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОСТРЕДАКТУВАННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВИКІВ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДНИКІВ

Основною метою статті є дослідження особливостей взаємодії студентів-перекладачів із перекладами, створеними засобами штучного інтелекту, а також вивчення взаємозв'язку між рівнем ІІ-грамотності та якістю постредагування машинного перекладу. Використовуючи корпусний змішаний дослідницький підхід, автор порівнює результати людського перекладу, постредагування нейронного машинного перекладу та постредагування перекладів, створених

штучним генеративним інтелектом. Отримані результати показують, що генеративний ІІ сприяє підвищенню швидкості перекладу та лексичного розмаїття, однак одночасно породжує специфічні проблеми, включаючи галюцинації та контекстуальні спотворення. Статистичний аналіз свідчить про те, що ІІ-грамотність, навички критичної оцінки та вміння формулювати запити (промпти) істотно впливають на якість постредагування. У статті пропонується модель компетентності післяредагування машинного перекладу, розширена за рахунок інтеграції лінгвістичних, технологічних, оціночних та колаборативних компонентів. Результати дослідження роблять внесок у сучасні дискусії про перекладацьку компетентність та містять практичні рекомендації для підготовки перекладачів в умовах використання технологій штучного інтелекту.

Дослідження ґрунтується на змішаній методології, що поєднує методи корпусної лінгвістики, кількісного статистичного аналізу та якісного тематичного аналізу. Емпіричні дані були зібрані у 60 студентів бакалаврату та магістратури перекладацьких спеціальностей, розділених на три групи: Human Translation (HT), Neural Machine Translation Post-Editing (NMTPE) та Generative AI Post-Editing (GAI-PE). Обсяг сформованого навчального корпусу становив близько 90 000 слів. З використанням корпусних інструментів та статистичних процедур було проаналізовано якість перекладу, частотність помилок, лексичну різноманітність та показники ІІ-грамотності учасників дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у переосмисленні традиційних моделей перекладацької компетентності у контексті генеративного штучного інтелекту. У роботі ІІ-грамотність, навички промпт-інжинірингу, здатність виявляти галюцинації та компетенції у сфері взаємодії людини та штучного інтелекту розглядаються як ключові компоненти компетентності постредагування машинного перекладу. На відміну від більшості попередніх досліджень, зосереджених переважно на якості перекладу та продуктивності праці перекладачів, ця робота аналізує вплив ІІ-компетенцій на ефективність діяльності студентів-перекладачів у середовищі генеративного штучного інтелекту.

Результати дослідження показують, що генеративний штучний інтелект сприяє підвищенню швидкості перекладу та лексичного багатства тексту, одночасно створюючи ризики, пов'язані з фактичними неточностями та галюцинаціями. Рівень ІІ-грамотності виявився значним чинником, що визначає успішність постредагування, що підкреслює зростаючу роль навичок критичної оцінки у підготовці перекладачів. У статті робиться висновок про необхідність інтеграції ІІ-грамотності, промпт-інжинірингу та стратегій критичної оцінки до освітніх програм з підготовки перекладачів для ефективної роботи в технологічно насиченому професійному середовищі.

Ключові слова: постредагування машинного перекладу, штучний генеративний інтелект, ІІ-грамотність, перекладацька компетентність, корпусна лінгвістика, підготовка перекладачів.

Дата першого надходження статті до видання: 02.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Балабін В. В.

<https://orcid.org/0000-0002-3988-2632>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Лісовський В. М.

<https://orcid.org/0009-0001-6801-6434>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОНЯТЬ ТЕОРІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Стаття продовжує висвітлення наукової проблематики теорії військового перекладу (далі – ТВП), започатковане на сторінках цього видання у 2018 році. Метою статті є визначення нових спеціальних понять ТВП як подальший логічний розвиток наукової проблематики попередніх публікацій. Проаналізовано методологічні засади створення визначень для спеціальних термінів ТВП, специфіку військово-термінологічної діяльності, сучасний стан концептуального апарату ТВП, запропоновано дефініції для таких термінів/понять: цільова установка, адекватність, інформаційно-фактологічна точність, інваріантна інформація, предметно-логічна еквівалентність, комунікативно-функціональна тотожність. Теоретичною основою для формулювання визначень слугують методологічні підходи наукознавства, загальної логіки, нормативні вимоги національних і галузевих стандартів. Основним методом військово-термінологічної діяльності автори вважають концептуалізування практики перекладацького супроводу як процес усвідомлення й подальшого перетворення неструктурованих ідей, явищ чи емпіричного досвіду військового перекладача на чіткі, термінологічно визначені теоретичні та/або практичні концепти, конструкти, схеми, алгоритми, моделі шляхом виокремлення суттєвих ознак об'єкта, визначення його меж, дослідження зв'язків і властивостей з урахуванням специфіки лінгвістичного забезпечення військ. Цільова установка у військовому перекладі – це усвідомлена та закріплена практикою психолінгвістична вмотивованість, спрямованість і регуляторна здатність військового перекладача на досягнення адекватності перекладу незалежно від виду військового тексту. Адекватність у військовому перекладі – це рівноцінність іншомовного відтворення змісту й форми військового тексту та тотожність його комунікативного впливу на адресата. З позицій ТВП, основними параметрами адекватності є інформаційно-фактологічна точність, предметно-логічна еквівалентність і комунікативно-функціональна тотожність. У військовому перекладі саме адекватність перекладу є базовим граничним поняттям – перекладознавчою категорією, а поняття точність, еквівалентність і тотожність перекладу стають її визначальними параметрами. Адекватність як основа цільової установки у військовому перекладі також дозволяє оперативно оцінити його якість, що підтверджується багаторічним досвідом навчання військового перекладу і практичним досвідом перекладацького супроводу в Збройних Силах України.

Ключові слова: перекладознавство, військовий переклад, теорія військового перекладу, військово-термінологічна діяльність, цільова установка, адекватність.

Постановка проблеми. Автори продовжують аналіз наукової проблематики теорії військового перекладу (далі – ТВП), започаткований на сторінках цього видання у 2018 році [1–3]. Насамперед було оприлюднено результати дослідження загальнонаукових основ ТВП [1], зроблено висновок про необхідність закладення в основу ТВП загально-

теоретичних, мовознавчих і спеціальних перекладознавчих концептів і методів наукового дискурсу. Згодом обговорено на науковій конференції та опубліковано параметри військового тексту як об'єкта перекладу, сформульовано дефініцію для спеціального терміна ТВП «військовий текст» [2]. Зрештою, на суд наукової громадськості було

представлено проблемні аспекти формування й розвитку *спеціальних одиниць концептуального апарату ТВП*: розкрито структуру метамовних одиниць, представлено базовий перелік спеціальних термінів і понять військового перекладу, визначено завдання щодо створення, редагування та унормування дефініцій для цих термінів [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику теорії військового перекладу в Україні досліджували В. Балабін, П. Матюша, М. Білан, С. Янчук, Б. Дзісь, О. Юндіна, Л. Гончарук, Д. Василенко, О. Солодяк, О. Нікіфорова, В. Лісовський та ін. (посилання на основні праці цих авторів див. у монографії [4, с. 373–424]). Одним із головних показників якісного оцінювання стану й перспектив подальшого розвитку ТВП є ступінь теоретичного обґрунтування, визначення та унормування спеціальних одиниць її концептуального апарату, що системно (логічно, послідовно, однозначно, раціонально й несуперечливо) описують об'єкт – перекладацький супровід у системі лінгвістичного забезпечення військ. Це призводить до необхідності концептуалізації суб'єктивного емпіричного досвіду військових перекладачів через систему науково-методологічних засобів і, зокрема, за допомогою спеціальних термінів і понять ТВП.

Постановка завдання. Метою статті є визначення спеціальних понять ТВП як подальший логічний розвиток наукової проблематики попередньої публікації 2018 року [3], коли науковій спільноті було вперше представлено 67 спеціальних одиниць концептуального апарату ТВП, що потребували подальшого теоретичного опрацювання [3, с. 75–77].

Виклад основного матеріалу. Розглянемо методологічні засади створення спеціальних визначень ТВП, специфіку військово-термінологічної діяльності, сучасний стан концептуального апарату ТВП та запропонуємо нові дефініції для спеціальних термінів військового перекладу.

1. Методологічні засади створення спеціальних визначень. Теоретичною основою для формулювання визначень спеціальних термінів/понять ТВП слугують методологічні підходи, що рекомендовані в літературі з проблем методології наукознавства [5; 6], загальної логіки [7; 8], а також у національних і галузевих стандартах [9; 10].

У наукознавстві *методологічний підхід* – «це комплекс основних вихідних установок, включаючи певне початкове уявлення про досліджуваний об'єкт, а також обумовлені цими уявленнями стратегія, тактика і методи дослідження. Це принци-

пова методологічна орієнтація дослідника, точка зору, з якої розглядається об'єкт дослідження (спосіб визначення об'єкта), принципи і поняття, які керують загальною стратегією дослідження. Методологічний підхід є одним із головних компонентів парадигми і розглядається як «ансамбль» взаємозалежних наукових методів. Методологічний підхід містить у собі різноманітні взаємозалежні методи, певним чином пов'язані між собою, серед яких один або декілька є головними, а всі інші підпорядковані їм, залежні від них, мають допоміжний характер» [5, с. 184].

Для дослідження спеціальних понять ТВП будемо поєднувати такі види методологічних підходів:

– *системний* (розглядати зміст кожного поняття як унікальний і неповторний складний об'єкт/систему, як цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів);

– *діяльнісний* (аналізувати спеціальне поняття/термін з позицій перекладацької діяльності як фундаментальної категорії ТВП, оцінювати його вплив на стратегію, тактику і технологію військового перекладу [4, с. 197–258]);

– *культурно-соціальний* (враховувати вплив лінгвокультурних явищ, соціального середовища, інституційних умов);

– *ситуаційний* (оцінювати вплив умов мирного/воєнного часу, особливостей дослідницької діяльності, конкретних обставин, що склалися).

До методологічних засад також віднесемо універсальну матрицю методологічних завдань будь-якої науки: збирання та узагальнення наукових фактів (*констатація*); пояснення зовнішніх взаємозв'язків спостережуваних явищ і процесів (*інтерпретація*); пояснення суті, внутрішніх взаємозв'язків спостережуваних явищ і процесів (*моделювання*); передбачення подальшого розвитку спостережуваних явищ і процесів (*прогнозування*); встановлення можливих форм і напрямків практичного застосування одержаних знань (*використання*) [6, с. 80–81].

Під час формулювання визначень для спеціальних понять ТВП необхідно керуватися такими загальними правилами [4, с. 105–106]:

1) визначення/дефініція має розкривати онтологічну (первинну, найголовнішу) сутність і специфіку терміна/поняття, його характерні ознаки, якості, особливості;

2) визначення/дефініція має забезпечити доступність сприймання та однозначність розуміння цього терміна/поняття;

3) визначення/дефініція має логічно й повно описувати спеціальний термін/поняття відомими

термінами перекладознавства, не спричиняти «хибне коло», бути системним, несуперечливим, максимально повним і водночас оптимально стислим і лаконічним;

4) не можна ігнорувати визначень/дефініцій, які були раніше опубліковані в наукових і реферативно-довідкових джерелах;

5) для навчально-методичних і практичних цілей бажано мати два типи визначень: коротке/згорнуте (містить мінімально необхідну кількість диференційних ознак і відповідає вимогам раціональної стислості) і повне/розгорнуте.

Поняття ми розуміємо як логіко-філософську категорію – «форму мислення, що є результатом узагальнення і виділення предметів деякого класу за загальними та специфічними для них ознаками» [7, с. 119], а *термін* – як визначено нижче для цілей військово-термінологічної діяльності.

Услід за Л. Симоненко, основними ознаками терміна вважаємо системність, наявність дефініції, тенденцію до однозначності в межах свого термінологічного поля (термінології певної галузі), стилістичну нейтральність, точність семантики, високу інформативність. Водночас, «ці ознаки реалізуються лише в межах терміносистем, за їх межами термін втрачає свої дефінітивні та системні характеристики – детермінологізується, тобто переходить у загальновживану лексику» [11].

2. Специфіка військово-термінологічної діяльності. Дослідження спеціальних одиниць концептуального апарату ТВП має враховувати особливості організації й проведення військово-термінологічної діяльності в Збройних Силах України, що визначені галузевим стандартом ВСТ 01.003.001 [10, с. 11–12].

Військово-термінологічна діяльність – це нормативно-кодифікуюча діяльність військового перекладача, що полягає у проведенні термінотворчої, нормотворчої, термінографічної й лексикографічної роботи, пов'язаної з унормуванням, нормалізуванням, кодифікуванням і гармонізуванням військової термінології, підготовкою військових термінологічних стандартів, формуванням і підтриманням інформаційної бази даних стандартизованих військових термінів, а також укладанням глосаріїв і багатомовних військових словників різних типів.

Військова термінологія – це систематизована (упорядкована й структурована), застандартизована (унормована) та згармонізована (узгоджена на міжвідомчому або міждержавному рівнях) сукупність військових термінів.

Військовий термін – це слово, словосполучення або скорочення, що позначає предмет, явище, процес у сфері діяльності військ (сил) за ознаками номінативності, репрезентативності, однозначності, унормованості та семантико-стилістичної нейтральності. Військові терміни об'єднуються у *військові терміносистеми* – сукупності військо-

вих термінів і визначень, що пов'язані між собою логіко-семантичними зв'язками.

Військово-термінологічна діяльність включає термінотворчу, нормотворчу, термінографічну й лексикографічну роботу. *Термінотворча робота* спрямована на створення нових українських термінів-відповідників для іншомовних термінів. *Нормотворча робота* має на меті удосконалення, гармонізацію та верифікацію існуючих військових термінів і визначень шляхом редагування, уточнення, розширення або звуження закріплених за ними понять, проведення експертного оцінювання й рецензування існуючих військових терміносистем, опублікованих у форматі офіційних термінологічних стандартів, військових стандартів, словників, глосаріїв, додатків до підручників, монографій. *Термінографічна робота* полягає у створенні двомовних і багатомовних військово-спеціальних термінологічних словників і глосаріїв. *Лексикографічна робота* спрямована на укладання словників різних типів (перекладних – двомовних і багатомовних, тлумачних, алфавітних, тематичних, навчальних, неологізмів, сленгу, розмовників тощо), що передбачає дослідження й описування різних шарів української та іншомовної військової лексики з метою сприяння реалізації основних завдань ЛЗВ засобами друкованої та електронної лексикографічної продукції.

За вимогами стандарту, «головні зусилля нормотворчої роботи зосереджують на встановленні однозначної відповідності лексичного значення терміна позначеному ним поняттю, дотриманні принципів системності, раціональної стислості, верифікаційності, словотворчої (дериваційної) здатності, мовної правильності, цілісності терміносистеми» [10, с. 12].

3. Сучасний стан концептуального апарату ТВП. Під терміном/поняттям *концептуальний апарат ТВП* слід розуміти систему метамовних одиниць, що дозволяє розкрити специфіку службової діяльності військового перекладача та описати об'єкт – лінгвістичне забезпечення військ – у спеціальних категоріях, поняттях, концептах, конструктах, термінах і визначеннях [4, с. 437].

На сторінках цього наукового видання було проаналізовано загальну структуру і склад концептуального апарату ТВП станом на середину 2018 року [3, с. 73–74], представлено 67 спеціальних одиниць КА ТВП, що розкривають специфіку службової діяльності військового перекладача (*військовий переклад, об'єкт військового перекладу, предмет військового перекладу, вид військового перекладу, теорія військового перекладу* та ін.) [3, с. 75–76], більшість з яких не мали на той час унормованих дефініцій/визначень.

На сьогодні ситуація значно покращилася: маємо згаданий Військовий стандарт, який налічує 48 ключових слів – термінів і понять ТВП, що

мають нормативно закріплені визначення для використання в Міністерстві оборони і Збройних Силах України [10, с. 26]; опубліковано наукову монографію, яка містить додаток – *Глосарій концептуальних понять ТВП* на 152 одиниці [4, с. 425–452]. Усі вищезгадані 67 спеціальних термінів/понять ТВП отримали визначення/дефініції.

Водночас, продовжують існувати об'єктивні й суб'єктивні труднощі через вплив процесів міждисциплінарності, нормотворчості, галузевої й національної стандартизації, міжнародної гармонізації, зміни терміносистем, розгалуженість і ієрархічність зв'язків структурних одиниць, що підвищує вимоги до термінологічно-лексикографічної й спеціальної предметно-тематичної компетентності військових перекладачів, науковців-дослідників, науково-педагогічних працівників, які працюють над спеціальними одиницями концептуального апарату ТВП.

Не зникає потреба поточного унормування вже усталених термінів і визначень ТВП – уточнення ознак, конкретизації семантики, лінгвостилістичного вдосконалення й покращення (напр., сьогодні використовуємо термін/поняття *перекладацький супровід*, а не *перекладацьке супроводження*, який закріплений у військовому стандарті [10, с. 9]).

Існує постійне наукове завдання теоретичного опису й концептуалізування практики перекладацького супроводу, що ми розуміємо як процес усвідомлення й подальшого перетворення неструктурованих ідей, явищ чи емпіричного досвіду військового перекладача на чіткі, термінологічно визначені теоретичні та/або практичні концепти, конструкти, схеми, алгоритми, моделі шляхом виокремлення суттєвих ознак об'єкта, визначення його меж, дослідження зв'язків і властивостей.

Зрештою, потребують визначення нові спеціальні терміни/поняття ТВП, які розглянемо далі.

4. Визначення нових спеціальних понять ТВП.

До таких одиниць концептуального апарату відносимо терміни/поняття *цільова установка у військовому перекладі* і *адекватність у військовому перекладі*, які за своєю важливістю для завдань перекладацького супроводу можна віднести до категорій ТВП – гранично загальних спеціальних понять, що виражають найбільш істотні відносини в терміносистемі військового перекладу.

Під *установкою* розуміють «готовність до стереотипних дій в типових для даної особистості ситуації. Розрізняють смислові операційні та інші види установок» [12]. У теорії наукового пізнання слово *установка* використовують у спеціальних термінах *методологічна установка*, *теоретична установка*, *вихідна установка* [13]. У перекладознавстві використовують дещо синонімічні терміни/поняття – *установка перекладу* і *установка перекладача*.

За визначенням О. Селіванової, *установка перекладу* – це «головна регуляторна ланка перекладацької діяльності, що зумовлює мету та зміст роботи перекладача» [14, с. 753]. Установка перекладу визначає здійснення *буквального й вільного перекладу*. «Перший за рахунок буквальної точності форми та змісту, максимального копіювання порушує комунікативну релевантність оригіналу й перекладу, норму й узус мови перекладу, не передає художніх особливостей вихідного тексту. Другий руйнує адекватність змісту оригіналу й перекладу через додавання власної оцінки тексту, заміну певних фрагментів, компенсацію авторських недоліків для покращення стилю, змісту тощо» [14, с. 753]. Подібні види перекладацьких установок визначає І. Литвин [15, с. 127–131].

У ТВП використовуємо спеціальний термін *цільова установка у військовому перекладі*, під яким розуміємо усвідомлену та закріплену практикою психолінгвістичну вмотивованість, спрямованість і регуляторну здатність військового перекладача на досягнення адекватності перекладу незалежно від виду військового тексту. Основною дескриптивною ознакою терміна є перекладознавче поняття *адекватність перекладу*, досягнення якої становить надзавдання, кінцеву мету професійної діяльності кожного перекладача.

Адекватність у військовому перекладі – це рівноцінність іншомовного відтворення змісту й форми військового тексту, тотожність його комунікативного впливу на адресата. З позицій ТВП, переклад військового тексту є *адекватним*, якщо він відповідає, щонайменше, трьом параметрам: 1) інформаційно-фактологічній точності; 2) предметно-логічній еквівалентності; 3) комунікативно-функціональній тотожності.

Інформаційно-фактологічна точність – це об'єктивність, повнота і правильність передавання інваріантної інформації фактологічного характеру, що наявна у військовому тексті.

Предметно-логічна еквівалентність – це подібність, однаковість когнітивних смислів на лексичному й синтаксичному рівнях військового тексту.

Комунікативно-функціональна тотожність – це рівноцінність регуляторно-прагматичного впливу на адресата перекладеного військового тексту.

Під *інваріантною інформацією* у військовому перекладі традиційно прийнято розуміти ту частину повідомлення, що підлягає обов'язковому передаванню – цифри, дати, імена, власні назви тощо.

Таким чином, на відміну від існуючих в сучасному перекладознавстві поглядів на проблему розмежування понять *адекватність перекладу*, *еквівалентність перекладу*, *точність перекладу*, *тотожність перекладу*, *повноцінність перекладу*, у військовому перекладі саме *адекватність перекладу* є базовим граничним поняттям – перекладознавчою категорією, а поняття *точність*, *екві-*

валентність і тотожність перекладу стають її визначальними параметрами.

Адекватність як основа цільової установки у військовому перекладі також дозволяє оперативно оцінити його якість, що підтверджується багаторічним досвідом навчання військовому перекладу і практичним досвідом перекладацького супроводу в Збройних Силах України.

Запропоновані нові визначення для спеціальних термінів/понять ТВП є суб'єктивним баченням авторами проблематики виокремлення, описування та термінологічного визначення засадничих категорій військового перекладу за методом концептуалізування практики перекладацького супроводу – спеціальним методом ТВП, що являю собою процес усвідомлення й подальшого перетворення неструктурованих ідей, явищ чи емпіричного досвіду військового перекладача на чіткі, термінологічно визначені теоретичні та/або практичні концепти, конструкти, схеми, алгоритми, моделі шляхом виокремлення суттєвих ознак об'єкта, визначення його меж, дослідження зв'язків і властивостей з урахуванням специфіки лінгвістичного забезпечення військ. Автори не претендують на завершеність запропонованих визначень і готові до подальшого професійного обговорення й наукової дискусії.

Під час розроблення цієї статті автори використовували велику мовну модель Gemini Google [16] для пошуку джерел, узагальнення окремих елементів одержаної інформації та перекладу. Після використання цього інструменту автори ретельно перевірили інформацію, відредагували її та взяли на себе повну відповідальність за фінальний зміст цієї публікації.

Висновки. Одним із головних показників якісного оцінювання стану й перспектив подальшого розвитку ТВП є ступінь теоретичного обґрунтування, визначення та унормування спеціальних

одиниць її концептуального апарата, що системно (логічно, послідовно, однозначно, раціонально й несуперечливо) описують об'єкт – перекладацький супровід у системі лінгвістичного забезпечення військ. Дослідження проблемних аспектів формування, функціонування й розвитку метамови теорії військового перекладу дозволяє системно упорядковувати й унормувати спеціальні одиниці (поняття, терміни й визначення), послідовно розкрити зміст і концептуальну структуру цієї спеціальної теорії перекладознавства. Це призводить до необхідності концептуалізації суб'єктивного емпіричного досвіду військових перекладачів через систему науково-методологічних засобів і, зокрема, за допомогою спеціальних термінів і понять ТВП. На відміну від існуючих в сучасному перекладознавстві поглядів на проблему розмежування суміжних понять *адекватність перекладу, еквівалентність перекладу, точність перекладу, тотожність перекладу, повноцінність перекладу*, у військовому перекладі саме *адекватність перекладу* є базовим граничним поняттям – перекладознавчою категорією, а поняття *точність, еквівалентність і тотожність* перекладу стають її визначальними параметрами. Адекватність як основа цільової установки у військовому перекладі також дозволяє оперативно оцінити його якість, що підтверджується багаторічним досвідом навчання військовому перекладу і практичним досвідом перекладацького супроводу в Збройних Силах України.

Перспективи дослідження полягають в організації й проведенні заходів термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності в системі лінгвістичного забезпечення військ [10, с. 11–12] з метою стандартизування термінологічної системи «Теорія військового перекладу» за вимогами Національного стандарту України ДСТУ 3966:2009 [9].

Список літератури:

1. Балабін В.В. Загальнонаукові основи теорії військового перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації». Том 29 (68), № 1, 2018. С. 85–89. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2018_29\(68\)_1_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2018_29(68)_1_19) (дата звернення: 22.07.2026).
2. Балабін В.В. Військовий текст як об'єкт перекладу. *Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21–22 вересня 2018 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. С. 48–51.
3. Балабін В.В. Спеціальні одиниці концептуального апарату теорії військового перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації». Том 29 (68) № 2, 2018. С. 72–78. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/16.pdf (дата звернення: 22.07.2026).
4. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: Монографія. Київ: Логос, 2018. 492 с.
5. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_-TEXT/SENMK/OMND.pdf (дата звернення: 22.07.2026).
6. Гайдучок В.М., Затхей Б.І., Лінник М.К. Теорія і технологія наукових досліджень. Навч. посіб. Львів: Афіша, 2006. 232 с.

7. Конверський А.Є. Логіка. Підручник для студентів юридичних факультетів. 5-те вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 320 с.
8. Юркевич О.М., Качурова С.В., Невельська-Гордєєва О.П. та ін. Логіка. Підручник / за заг. ред. О.Г. Данильїна. Харків: Право, 2022. 220 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/pidr_logika_2021.pdf (дата звернення: 22.07.2026).
9. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять: Національний стандарт України ДСТУ 3966:2009. [На заміну ДСТУ 3966-2000; чинний від 2010-07-01]. Київ: Держспоживстандарт України, 2010. IV, 32 с. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/-normdocs/dstu_3966_2009.pdf (дата звернення: 22.07.2026).
10. Військовий стандарт 01.003.001 (Видання 1). Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення. Розробники: В.В. Балабін (керівник розробки), М.Б. Білан, Л.М. Гончарук, В.М. Лісовський та ін. Київ: Міністерство оборони України, 2018. 26 с. URL: https://lndc.knu.ua/uploads/n_46_70224820.pdf (дата звернення: 22.07.2026).
11. Симоненко Л.О. Термін. *Українська мова: Енциклопедія* / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), Зяблюк М.П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 682.
12. Установа. Словник із соціальної роботи. URL: <http://slovopedia.org.ua/98/53411/1037288.html> (дата звернення: 22.07.2026).
13. Наукове пізнання: специфіка, форми, методи, логіка та методологія. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13026/> (дата звернення: 22.07.2026).
14. Селіванова О.О. Установа перекладу. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2011. С. 753–754.
15. Литвин І.М. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси: Видавництво Ю.А. Чабаненко, 2013. 288 с.
16. Велика мовна модель Gemini [Електронний ресурс] / розроб. Google. URL: <https://gemini.google.com> (дата звернення: 22. 07.2026).

Balabin V. V., Lisovskyi V. M. DEFINING SPECIALIZED CONCEPTS OF MILITARY TRANSLATION/INTERPRETING THEORY

The article continues the exploration of the scholarly issues of military translation/interpreting theory (hereinafter referred to as MTIT), initiated in this journal in 2018. The purpose of the article is to define new specialized concepts of MTIT as a further logical development of the scholarly issues addressed in previous publications. The study analyzes the methodological foundations for creating definitions of specialized MTIT terms, the specificity of military terminological activity, and the current state of the MTIT conceptual framework. It proposes definitions for the following terms and concepts: «teleological objective», «adequacy», «informational-factual accuracy», «invariant information», «subject-logical equivalence», and «communicative-functional identity». The methodological approaches of science studies, general logic, and the regulatory requirements of national and industry standards serve as the theoretical basis for formulating these definitions. The authors consider the conceptualization of the practice of translation/interpreting for the armed forces to be the primary method of military terminological activity. This acts as a process of comprehending and subsequently transforming the unstructured ideas, phenomena, or empirical experience of the military translator/interpreter into clear, terminologically defined theoretical and/or practical concepts, constructs, schemes, algorithms, and models by isolating the essential features of an object, defining its boundaries, and investigating its relations and properties, while taking into account the specificity of linguistic support for the military. The teleological objective in military translation/interpreting is a conscious and practice-reinforced psycholinguistic motivation, intentionality, focus, and regulatory capacity of the military translator/interpreter to achieve translation/interpreting adequacy, regardless of the military text type. Adequacy in military translation/interpreting is the equivalence of the foreign-language reproduction of the content and form of a military text and the identity of its communicative impact on the addressee. From the perspective of MTIT, the main parameters of adequacy are informational-factual accuracy, subject-logical equivalence, and communicative-functional identity. In military translation/interpreting, it is adequacy that serves as the fundamental boundary concept – a category of translation studies – while accuracy, equivalence, and identity become its defining parameters. As the foundation of the teleological objective, adequacy also allows for prompt assessment of military translation/interpreting quality, which is confirmed by years of experience in teaching military translation/interpreting and the practical experience of translation/interpreting for the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: translation studies, military translation/interpreting, military translation/interpreting theory, military terminological activity, teleological objective, adequacy.

Дата першого надходження статті до видання: 22.07.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Palatovska O. V.

<https://orcid.org/0000-0002-6084-6505>

Kyiv National Linguistic University

Tomilin O. M.

<https://orcid.org/0000-0003-1535-9342>

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

PARALLEL CORPORA IN THE STUDY OF THE TRANSLATION OF UKRAINIAN CULTURE-SPECIFIC VOCABULARY

This article explores the potential of using parallel language corpora in the translation of Ukrainian culture-specific vocabulary into English. The relevance of this research stems from the active development of corpus linguistics, the expansion of Ukrainian-English parallel corpora, and the need to refine methods for analyzing the translation of linguistic units that represent national and cultural particularities. Particular attention is paid to culture-specific vocabulary as a vehicle for historical, sociocultural, symbolic, and ideological meanings, the reproduction of which poses one of the most complex challenges in contemporary translation studies. The aim of this article is to develop and test a corpus-oriented approach to analyzing the translation of Ukrainian culture-specific vocabulary into English by using parallel language corpora to identify translation strategies, techniques, and patterns of variability in translation equivalents. The theoretical foundation of the study consists of works devoted to culture-specific items, translation strategies, and corpus-based methods in translation studies. The empirical data were obtained using OPUS, the largest open multilingual corpus. Using the translation of the lexeme “Maidan” as an example, the study analyzes the implementation of key translation strategies and techniques, and traces the influence of context and discursive factors on the choice of a translation decision. The results of the study showed that parallel language corpora make it possible to establish the actual variability of translation, determine the frequency of use of specific strategies and techniques, and identify how translation decisions depend on the genre, communicative, and cultural characteristics of the text. The paper demonstrates that the corpus-based approach is an effective tool for studying the translation of Ukrainian culture-specific vocabulary and has significant potential for the development of modern translation studies, the improvement of translators’ professional competence, and further linguistic research.

Keywords: culture-specific units, parallel language corpora, translation studies, translation strategies and techniques, domestication, foreignization, conservation, substitution.

Statement of the Problem. The rapid development of corpus linguistics opens up enormous opportunities for the use of language corpora in translation studies. Language corpora are large electronic databases of texts that reflect the actual functioning of language in both diachronic and synchronic aspects, provide online access to authentic language material, allow direct observation of the use of words and grammatical constructions in real-world language practice, and help clarify the semantics of specific lexical units, their grammatical forms, and stylistic characteristics. Parallel language corpora – that is, electronic collections of original texts and their translations aligned at the sentence or text fragment level – occupy a spe-

cial place in translation studies, as they allow one to clearly see how the same idea can be expressed in different language means [12, 13].

In this context, the importance of using parallel corpora in the translation of non-equivalent, culture-specific vocabulary cannot be overstated, since it is precisely this vocabulary that directly represents the connection between language and culture, historical memory, way of life, social practices, and value systems of a particular community and, as a rule, has no direct equivalents in the target language. The use of parallel corpora in the translation of such linguistic units has several significant advantages: 1) a corpus makes it possible to identify not just one standard

equivalent for a given word, but a range of actual translation options; 2) it allows determining the frequency of translation strategies and techniques used for a particular linguistic unit; 3) corpus analysis helps trace how translation decisions depend on discursive factors: genre, subject matter, target audience, stylistic register, the degree of cultural “foreignness” of a linguistic unit, and so on; 4) parallel corpora are an effective tool for translation training, as they develop the ability to work with authentic translation data, compare options, and justify one’s own choices.

This issue is particularly relevant for Ukrainian-English translation, as the Ukrainian language contains a significant body of culture-specific vocabulary related to history, everyday life, political events, national symbols, and social realities, etc. Such units include, in particular, the names of historical phenomena, ethnocultural objects, socio-political events, symbols, and concepts: *Cossack*, *hetman*, *vyshyvanka*, *varenyky*, *rushnyk*, *trident*, *Holodomor*, and others. Their translation into English often fluctuates between retaining the Ukrainian form, calquing, providing an explanation, or selecting a functionally similar equivalent. This is precisely why parallel corpora are a productive tool for identifying actual translation variability and describing the patterns of rendering Ukrainian culture-specific items in English.

Taking into account that currently there is a lack of research in Ukrainian academia examining the potential use of parallel corpora in translation, this article aims to fill this research gap.

Analysis of recent research and publications.

In linguistics, systematic research into linguistic units that convey cultural semantics gained momentum in the second half of the 20th century and has continued to develop at the intersection of ethnolinguistics, cognitive semantics, and translation studies. Linguistic units that reflect the connection between language and culture have been labeled with various terms by different researchers: “**cultural words**” (P. Newmark), “**culture-specific items**” (J. Aixelá), “**cultural key words**” (A. Wierzbicka), and “**cultural concepts**” (J. Bartmiński). These definitions can be considered synonymous; on the whole, their meanings are identical, differing only in the perspective from which a particular scholar studied these linguistic items [1, 3, 9, 16]. However, despite this terminological variability, researchers agree that the translation of such items cannot be reduced merely to finding a formal equivalent, as it requires consideration of cultural content, pragmatic function, and the translation recipient’s expectations.

In this paper, we use the term “**culture-specific items**” (CSIs), or culture-specific vocabulary, as we

consider it the most relevant to the topic of our study, and, following J. Aixelá, we define these linguistic units as follows: “Culture-specific items are those textually actualized items whose function and connotations in a source text involve a translation problem in their transfer to a target text” [1, p. 58].

The theoretical foundations for the research of CSIs in translation studies were laid in the works by J. Aixelá, P. Newmark, E. Nida, L. Venuti, and other scholars. In these works, the translation of such vocabulary is examined through the prism of the oppositions “conservation–substitution,” “foreignization–domestication,” and “adequacy–acceptability”. A significant number of reputable scholarly studies are devoted to the strategies and techniques of translating CSIs. Let us consider the works most relevant to our study, along with their key definitions.

One of the earliest works to outline “translation procedures” for “cultural words” is the previously mentioned work by R. Newmark [9, pp. 81–93]. The scholar offers a detailed list of techniques that are still used today in the translation of CSIs: *transference* (*pysanka*, *hopak*, *oblast*, *kobza*), *naturalization* (adaption of a word to the norms of the target language), *cultural equivalent* (*the Verkhovna Rada* → *Parliament*), *functional equivalent* (*hromada* → *local community*), *descriptive equivalent* (*kolyada* → *traditional Christmas caroling ritual*), *componential analysis* (breaking down meaning into components), *through-translation* (calque: *the Black Sea*, *Western Ukraine*), *synonym selection* (approximate translation: *hetman* → *leader*), *shifts / transpositions* (grammatical changes), *modulation* (change of perspective), *recognized translation* (established translation), *paraphrase / expansion* (expanded explanation), a combination of techniques (couplet), and glosses.

L. Venuti proposes one of the most influential models in translation studies, which is based on the opposition between two translation strategies: **domestication** vs. **foreignization**. Domestication is a translation strategy oriented toward the target culture (*Майдан Незалежності* → *Independence Square*, *вареники* → *dumplings*). The text becomes understandable to the reader, but its national cultural specificity is lost. Foreignization, on the other hand, is oriented toward the source culture, preserving the text’s “foreignness” and its cultural identity (*Майдан* → *Maidan*, *вишиванка* → *vyshyvanka*). Thus, L. Venuti emphasizes that translation is not a neutral process, but rather an ideological choice made by the translator. This dichotomy forms the basis for analyzing the translation of culture-specific vocabulary, as it allows determining the degree to which cultural elements are preserved or transformed [15].

J. F. Aixelá proposes a classification of translation techniques based on the contrast between strategies of **conservation** and **substitution**. In general, this approach corresponds to L. Venuti's concepts of domestication and foreignization. Conservation includes the following procedures: repetition (direct reproduction), orthographic adaptation, linguistic (non-cultural) translation (literal translation without cultural adaptation), extratextual gloss (explanation outside the text), and intratextual gloss (explanation within the text). Substitution consists of synonymy (replacement with a word having a similar meaning), limited universalization (generalization), absolute universalization (complete neutralization), naturalization (finding an equivalent in the target culture), deletion (omission), and autonomous creation (adding a new lexical unit). In this way, J. Aixelá views translation as a balance between preserving the cultural specificity of the source text and adapting it to the target culture [1].

It is worth noting that a **translation strategy** is a general approach by which a translator decides how to translate a text, taking into account the purpose, audience, and type of text. A **translation technique (procedure)** is a specific operation performed on an individual word or phrase that a translator applies within the framework of a chosen strategy.

Culture-specific vocabulary is increasingly analyzed not as an isolated lexical unit, but as an element of a text and discourse. This approach makes it possible to take into account not only the denotative meaning of a concept, but also its associative, evaluative, symbolic, and ideological potential. Contextual analysis is particularly important in this approach, since the same unit can perform different functions in different texts: it can create a sense of local coloring, mark a historical or social space, serve as a sign of national identity, or bring political or cultural meanings to the fore [1, 4, 7, 11].

Corpus-oriented studies of translation constitute a distinct branch of contemporary translation studies. The works by M. Baker, S. Fantinuoli, F. Zanettin, and other researchers [2, 6] have shown that corpus-based methods make it possible to move from isolated illustrative examples to a systematic analysis of a large body of translation decisions. Recent works devoted to Ukrainian-English corpora indicate a growing interest in the creation and use of such resources in translation studies [5, 8, 13]. In spite of this, Ukrainian science still lacks studies describing the potential uses of parallel Ukrainian corpora in the translation of culture-specific vocabulary.

Task statement. The purpose of this article is to develop and test a corpus-based approach to analyzing the translation of Ukrainian culture-specific vocabulary into English by using parallel language corpora to identify translation strategies, techniques, and patterns of variability in translation equivalents.

Outline of the main material of the study.

Approaches to CSIs in translation studies are based on understanding them as units closely linked to national culture and a specific sociocultural context. Within this methodology, particular attention is paid to the selection of translation strategies and techniques that ensure the preservation of the semantics and national-cultural flavor of these units in the target language. We will examine the main strategies and techniques for translating the lexeme **"Maidan"** using the data from OPUS, the world's largest open multilingual corpus.

OPUS (Open Parallel Corpus) is a collection of texts available in two or more languages. A distinctive feature of OPUS is sentence alignment, which allows users to quickly find the translation of a specific unit; analyze different translation variants; examine the contexts in which linguistic units are used; and compare translation strategies and techniques. In other words, each sentence in the source language corresponds to its translation into another language, including Ukrainian-English parallels. OPUS consists of many thematic subcorpora (OpenSubtitles, Europarl, TED Talks, Wikipedia, WikiMatrix, etc.). The most significant advantages of this corpus are the following ones: its very large size, the availability of open-access and free resources, and the inclusion of texts from various genres (ranging from spoken language and news websites to technical and fiction texts with parallel translations). In this way, OPUS provides an empirical basis for analyzing the functioning of culture-specific vocabulary in translation.

Let us consider the results of the translation options analysis of the lexeme **"Maidan"** in journalistic texts using the OPUS corpus (Table 1). Today, the lexeme **"Maidan"** is one of the most widely recognized words associated with Ukraine worldwide, making it important to examine its translation into English. This word became internationally known after the Orange Revolution (2004) and has since acquired an extended meaning: it no longer refers simply to a "square" but also functions as a symbol embodying fundamental value of the Ukrainian people, such as freedom, resilience, dignity, and patriotism. The analysis was conducted using the OPUS concordance interface with the Ukrainian-English (uk-en) language pair, drawing on the CCAIined, CCMatrix, MultiParaCrawl, and Wikipedia corpora. This approach made it possible to obtain aligned parallel examples of the use of this lexeme in various journalistic contexts.

The given examples of the lexeme **"Maidan"** translations demonstrate the application of several translation techniques described in Aixelá's classification, which are used to reproduce its cultural specificity. The most used translation procedure is repetition, which is implemented through the transliteration of the lexeme as **"Maidan"** (examples 1, 3, 5, 8, 9). This approach allows preserving the cultural marking and awareness of the realia.

Table 1

Translation of the lexeme “Maidan” (OPUS. (n.d.))

	Ukrainian text	English translation	Translation technique
1.	Протести на Майдані змінили хід історії України	The protests on the Maidan changed the course of Ukraine’s history.	repetition
2.	Люди зібралися на Майдані Незалежності .	People gathered at Independence Square .	absolute universalization
3.	Майдан став символом свободи.	The Maidan became a symbol of freedom.	repetition + conceptualization
4.	Учасники Майдану вимагали змін.	The participants of the Maidan movement demanded change.	repetition + intratextual gloss
5.	Після Майдану країна змінилася.	After the Maidan , the country changed.	repetition
6.	Студенти вийшли на Майдан.	Students came out to the square .	linguistic universalization
7.	Майдан Незалежності — центральна площа Києва.	Maidan Nezalezhnosti (Independence Square) is the central square of Kyiv.	combined translation: repetition + extratextual gloss
8.	Настрої Майдану були революційними.	The spirit of the Maidan was revolutionary.	repetition + conceptualization
9.	Події на Майдані привернули увагу світу.	Events on the Maidan drew global attention.	repetition
10.	Євромайдан розпочався в листопаді 2013 року.	Euromaidan began in November 2013.	repetition as conventionalized form

When the lexeme occurs in its literal meaning in neutral contexts, the translators applied absolute universalization (example 2), where the nationally specific name is replaced by a generally understandable equivalent (“*Independence Square*”), and linguistic universalization (generalization), where “*Maidan*” is generalized as “*the square*” without considering cultural specificity (example 6). And in example 7, repetition is used together with extratextual gloss: the transliterated name “*Maidan Nezalezhnosti*” is accompanied by a translation in brackets (“*Independence Square*”).

In examples 4 and 8, the lexeme “*Maidan*” undergoes conceptualization and is used in the meaning of ‘revolution, protests, people’, repetition is used for translation, which is combined (example 4) with intratextual gloss: the addition of “*the movement*” component clarifies this meaning for a foreign-speaking recipient.

Example 10 illustrates the conventionalized form “*Euromaidan*”, which became established as an international term in 2014 following the widespread use of the lexeme “*Maidan*” since 2004.

Thus, the analysis of the OPUS parallel corpora proves that the lexeme “*Maidan*”, according to the foreignization strategy, is mainly reproduced in the form of transliteration, which reflects its status as a culturally and politically marked concept. In some cases (in neutral contexts) it is adapted to the target culture (“*Independence Square*”). The variability in the lexeme “*Maidan*” translation confirms the thesis that CSIs should not be analyzed in isolation, but as an element of a text and discourse, since their meanings are conveyed through context, pragmatics, symbolism, and ideological connotations. This is fully

consistent with contemporary trends in translation studies and discourse analysis.

Conclusions. The analysis of translation variants of the lexeme “*Maidan*” based on parallel journalistic texts has clearly demonstrated that CSIs convey cultural and ideological connotations. They not only name the objects and phenomena of the source text but also represent another culture and shape culture’s image in the target language, which requires special translational efforts to preserve meaning, national flavor, and communicative functionality. Therefore, equivalence in translation is established precisely within the context, rather than at the level of individual lexical equivalents. Consequently, due to the semantic multidimensionality of CSI and the difficulties in translating them, any promotion (educational, translational, media-related, or artistic) of a borrowed concept contributes to its faster recognition and identification in a target-language environment.

Currently, the research on the translation of Ukrainian culture-specific vocabulary using parallel corpora is still in its early stages and is not yet comprehensive. A promising approach appears to be combining qualitative translation studies analysis with quantitative corpus-based methods: concordance searches, frequency analysis of equivalents, and their classification from the perspective of translation theory. Furthermore, the translation of culture-specific vocabulary requires an interdisciplinary approach that combines linguistic cultural, functional, pragmatic, discursive, and corpus-based aspects. In this context, parallel language corpora serve not only as a source of empirical data but also as a methodological foundation for studying translation strategies, identifying translation variability, and improving professional translation competence.

Bibliography:

1. Aixela J. Culture-specific items in translation // *Translation, power, subversion* / ed. by R. Alvarez, M. Carmen-Africa Vidal. Clevedon : Multilingual Matters, 1996. P. 52–78. URL: <https://www.scribd.com/document/669559460/03-Aixela-Ch4-Culture-Specific-Items> (дата звернення: 14.07.2026).
2. Baker M. Corpora in translation studies: An overview and some suggestions for future research // *Target*. 1995. Vol. 7, № 2. P. 223–243. DOI: <https://doi.org/10.1075/target.7.2.03bak>
3. Bartmiński J. *Aspects of cognitive ethnolinguistics*. London : Equinox, 2009.
4. Bassnett S. *Translation Studies*. 4th ed. London ; New York : Routledge, 2014.
5. Burda-Lassen O. Ukrainian-To-English Folktale Corpus: Parallel Corpus Creation and Augmentation for Machine Translation in Low-Resource Languages // *Proceedings of the 15th Biennial Conference of the Association for Machine Translation in the Americas (Workshop 2: Corpus Generation and Corpus Augmentation for Machine Translation)*. Association for Machine Translation in the Americas, 2022. P. 28–31. URL: <https://aclanthology.org/2022.amta-coco4mt.4/> (дата звернення: 14.07.2026).
6. Fantinuoli C., Zanettin F. Creating and using multilingual corpora in translation studies // *New directions in corpus-based translation studies* / ed. by C. Fantinuoli, F. Zanettin. Berlin : Language Science Press, 2015. P. 1–11.
7. Luo W., Huang D. Translation Strategies of Tourism and Culture Promotion Signs in the Context of Communication Translation // *Open Journal of Modern Linguistics*. 2025. Vol. 15. P. 461–472. DOI: <https://doi.org/10.4236/ojml.2025.153026>
8. Matvieieva S. A., Lemish N. Ye., Zernetska A. A., Babych V. O., Torgovets M. A. English-Ukrainian parallel corpus: Prerequisites for building and practical use in Translation Studies // *Studies about Languages (Kalby studijos)*. 2022. Vol. 40. P. 61–74. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.40.1.30735>
9. Newmark P. *A Textbook of Translation*. Hertfordshire : Prentice Hall, 1988. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Zapolskikh/0041038.pdf> (дата звернення: 14.07.2026).
10. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester : St. Jerome Publishing, 1997. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315760506>
11. Pedersen J. *Subtitling Norms for Television: An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References*. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2011.
12. Rizun N., Palatovska O., Sova Y., Tomilin O., Shvedova M. Corpus study of lexicon dynamics in Ukrainian-Polish economic and political relations // *CEUR Workshop Proceedings*. 2024. Vol. 3722. P. 131–146. DOI: <https://doi.org/10.31110/COLINS/2024-4/009>
13. Shvedova M., Lukashevskyi A. Creating Parallel Corpora for Ukrainian: A German-Ukrainian Parallel Corpus (ParaRook|DE-UK) // *Proceedings of the Third Ukrainian Natural Language Processing Workshop (UNLP) @ LREC-COLING 2024*. Torino : ELRA and ICCL, 2024. P. 14–22. URL: <https://aclanthology.org/2024.unlp-1.3/> (дата звернення: 14.07.2026).
14. Tiedemann J. OPUS: Open Parallel Corpus. URL: <https://opus.nlpl.eu/> (дата звернення: 14.07.2026).
15. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2008. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203553190>
16. Wierzbicka A. *Understanding Cultures through Their Keywords: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. New York : Oxford University Press, 1997. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195088359.001.0001>

Палатовська О. В., Томілін О. М. ПАРАЛЕЛЬНІ КОРПУСИ У ДОСЛІДЖЕННІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Статтю присвячено дослідженню можливостей використання паралельних мовних корпусів у перекладі української культурно-специфічної лексики англійською мовою. Актуальність дослідження зумовлена активним розвитком корпусної лінгвістики, розширенням українсько-англійських паралельних корпусів та необхідністю вдосконалення методів аналізу перекладу мовних одиниць, що репрезентують національно-культурну специфіку. Особливу увагу приділено культурно-специфічній лексиці як носію історичних, соціокультурних, символічних та ідеологічних смислів, відтворення яких становить одну з найскладніших проблем сучасного перекладознавства. Метою статті є розроблення та апробація корпусно орієнтованого підходу до аналізу перекладу української культурно-специфічної лексики англійською мовою шляхом використання паралельних мовних корпусів для виявлення перекладацьких стратегій, прийомів і закономірностей варіювання перекладних відповідників. Теоретичним підґрунтям дослідження є праці, присвячені культурно-специфічним одиницям, перекладацьким стратегіям і корпусним методам у перекладознавстві. Емпіричний матеріал отримано за допомогою найбільшого відкритого багатомовного корпусу OPUS. На прикладі перекладу лексеми “Майдан” проаналізовано реалізацію основних перекладацьких стратегій і прийомів, а також простежено вплив контексту і дискурсивних чинників на вибір перекладацького рішення. Результати дослідження засвідчили, що паралельні мовні корпуси дають змогу встановити реальну варіативність перекладу, визначити частотність використання окремих стратегій і прийомів, а також виявити залежність перекладацьких рішень від жанрових, комунікативних і культурних характеристик тексту. У роботі обґрунтовано, що корпусний підхід є ефективним інструментом дослідження перекладу української культурно-специфічної лексики та має значний потенціал для розвитку сучасного перекладознавства, вдосконалення професійної компетентності перекладачів і подальших лінгвістичних досліджень.

Ключові слова: культурно-специфічні одиниці, паралельні мовні корпуси, перекладознавство, перекладацькі стратегії і прийоми, доместикація, форенізація, збереження, заміна.

Дата першого надходження статті до видання: 18.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

UDC 811.11

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/27>**Zairova T. D.**<https://orcid.org/0009-0002-6280-4592>

Baku Eurasian University

AI-BASED ANALYSIS OF ENGLISH EMOTIONAL-STATE VERBS
IN LITERARY DISCOURSE

The article examines the semantic and contextual features of verbs expressing emotional states in English in literary discourse and the possibilities of their analysis using artificial intelligence. The study summarizes lexicon-based, machine learning, and hybrid approaches used in the automatic analysis of emotional lexicon, and evaluates the capabilities of modern NLP and AI models in detecting emotional units, semantic classification, frequency of processing, and determining contextual features. In literary texts, this concept is further expanded, because here the author's style, the characters' speech, narrative strategies, and the reader's interpretive activity interact with each other. The difficulties posed by ambiguity, metaphor, irony, and indirect emotional expression in literary discourse in automatic analysis are particularly emphasized. It is determined that although AI is an effective tool in the systematic analysis of emotional verbs, human verification of the results obtained from linguistic and philological perspectives is necessary. Expressing emotions through language is a pressing issue in modern linguistics. It has been established that in literary discourse, emotional meaning is formed not only by the semantics of individual words, but also by the interaction of narrative context, the character's psychological state, and the author's stylistic choices. Verbs expressing emotional states have been shown to play a significant role in representing the characters' inner worlds and constructing the emotional-semantic structure of the text. The study shows that verbs expressing emotional states play an important role in shaping the internal state of characters and the emotional-semantic structure of the text in literary discourse. Since the meaning of these verbs depends on the context, the lexical-semantic approach in their analysis should be complemented by discursive and contextual analysis.

Keywords: literary discourse, verbs denoting emotional states, emotional lexicon, artificial intelligence, automatic detection of emotions.

Introduction. The topicality of the research is determined by the connection of the possibilities of artificial intelligence and natural language processing with the linguistic analysis of verbs expressing emotional states in literary discourse. Although modern NLP systems allow for the automatic detection and classification of emotional units in large volumes of texts, context, ambiguity, metaphor, and irony complicate their analysis [11; 14].

The scientific novelty of the study is the connection of the traditional lexical-semantic and discursive analysis of verbs expressing emotional states with AI-based automatic analysis. Not only the emotional category of verbs is taken into account, but also their

contextual meaning, intensity, and function in presenting the emotional state of characters. The practical significance of the study is related to the demonstration of the possibilities of using AI tools in the analysis of the identification, classification, frequency of use, context, and collocative properties of emotional verbs in large-scale literary texts.

Analysis of Recent Research and Publications.**Analysis of the recent research and publication.**

There are many works devoted to this topic. We mainly rely on the works of authors such as Bodenheimer R., Burke M., Driver M., Ferré P., Sánchez-Casas R., Fraga I. and etc. Literary discourse is considered as a specific textual activity that is carried out in

the unity of aesthetic, communicative and ideological functions. The concept of discourse is not limited to the text itself; it also includes the social, cultural and contextual environment in which the language is used. As noted in the Oxford Research Encyclopedia of Literature, discourse is understood as “language in use” and is formed and interpreted in socio-ideological contexts [10].

From this point of view, a literary text is not a set of separate language units; it emerges as the result of the interaction between the author's position, the narrative perspective, the characters' speech, the lexical-semantic and syntactic structure of the text, as well as the reader's interpretation. The analysis of literary discourse therefore requires not only the determination of the lexical meanings of language units, but also the investigation of what function they perform in a specific narrative context [16]. Studies in the field of stylistic and discourse analysis show that literary discourse encompasses both the internal organization of the written text and the semantic and pragmatic multiplicity of the text. M. Short's research emphasizes that discourse analysis is related to coherence, cohesion, and inference of meaning in written and oral texts [16]. One of the important features of the discourse approach to literary texts is that the language form has a functional character within the text. The choice of words and constructions in a literary work can be associated with revealing the character of the characters, evaluating events, forming a narrative perspective, and creating a certain emotional reaction in the reader. For this reason, in the linguistic analysis of literary discourse, the interaction of the formal features of the text with its semantic and pragmatic functions is considered one of the main issues [16; 17]. “The analysis of such cultures in the context of “discourse and culture” is one of the contemporary issues of linguistics” [15, p. 59].

Task statement. The purpose of the study is to identify the semantic and contextual characteristics of verbs expressing emotional states in English-language literary discourse and to explore the possibilities of their analysis using artificial intelligence.

Outline of the main material of the study. Literary discourse is a communicative field in which emotion is not only named, but also constructed using various linguistic and stylistic means. The emotional effect of a literary text can arise not only from lexical choice, but also from the interaction of syntactic, phonological and other formal features with the content [2]. One of the important components of literary discourse is the creation of emotional meaning. Emotion is not expressed in a work of art only through lexical

units that directly name emotions, such as love, fear, hate, grieve, rejoice; emotional effect can also arise as a result of the interaction of different levels of language. Burke, by examining the interaction of the formal and semantic features of the text in the formation of literary emotion, shows the importance of taking into account the relationship of language form with content in explaining the emotional effect of a literary text [2, p. 31-46].

P. Simpson shows that in his discursive stylistics approach, discursive analysis method is combined with rhetoric to reveal the emotional, ideological and perceptual layers of a literary text [17]. Therefore, when studying literary discourse, not only lexical units, but also the emotional and stylistic impact they create within the text should be taken into account. The relationship between discourse and emotion has also been formed as a separate research direction in modern linguistics. In the work *Emotion in Discourse*, edited by J. Mackenzie and L. Alba-Juez, emotion is considered as a multidimensional phenomenon that occurs at different levels of discourse [9]. One of the important features of literary discourse is subjectivity and polyphony. Studies on free indirect discourse show that in an literary narrative, the inner speech of the character, emotional color and the author's voice can be mixed together, which increases the functional load of verbs expressing emotional states [1, p. 706-709]. In this regard, literary discourse is a particularly suitable material for studying emotional content. Thus, within the framework of this study, literary discourse is considered as a multi-level communicative-textual system in which semantic and emotional meanings are formed between the author, the character and the reader through linguistic means. Verbs denoting emotional states act as one of the important lexical-semantic means in that system, serving to present the internal state of the characters, the emotional assessment of events and the formation of the general emotional tone of the text [2, pp. 31-46; 8].

Linguistic features of verbs denoting emotional states. Verbs denoting emotional states are lexical-semantic units that express a person's feelings, emotions, psychological reactions, and affective states. From a semantic point of view, verbs of this type can express a static emotional state, a sudden emotional change, or a cause-and-effect relationship of an emotion. As shown in studies devoted to the expression of emotions in language, units denoting emotions not only name a feeling, but also activate, direct, and mark it to varying degrees in context. Emotional verbs in English can be divided into various semantic groups: fear, joy, sadness, anger, surprise, disap-

pointment, excitement, etc. These verbs often have variable conjugation and, depending on the context, can indicate both the internal emotional state and the cause of that state. For example, some verbs express a direct emotional state, such as “feel”, “fear”, “panic”, “grieve”, “rejoice”, “mourn”, while others express an emotional effect on an object, such as “startle”, “comfort”, “frighten”. This shows that emotional verbs have not only a lexical but also a syntactic function.

The study of the differences between emotion-label words (words that name emotions) and emotion-laden words (emotionally loaded words) has been one of the most dynamically developing directions in recent years [13].

Recent studies on emotional words and emotion-label words show that emotional units are related to parameters such as prototypicality, arousal, valence, concreteness, and sociality [19]. This result proves the importance of studying emotional state verbs not only as semantic categories, but also within the psycholinguistic and discursive parameter system.

We can also ask artificial intelligence to present the conceptual and semantic differences of the terms Emotion-label and Emotion-laden or to present them in a table related to the mentioned parameters.

Expression of emotion through language. Emotion is expressed through language at different levels: lexical, grammatical, syntactic, prosodic and discursive levels. The emotional impact of a literary text can arise not only from lexical choice but also from the interaction of syntactic, phonological and other formal features with the content [2, pp. 31-46]. Lexical choices constitute the most important part of these means of expression in written texts. Emotion is conveyed both through direct naming and indirect description, metaphorical model, syntactic emphasis and narrative perspective. In literary discourse, the author can directly name an emotion, describe the character's internal state or indirectly present this state through behavior, speech, metaphor and context. Therefore, the difference between naming an emotion and indirectly presenting an emotion should be taken into account. For example, while in the construction “She feared him” fear expresses an emotional state directly, in the sentence “She shuddered when he entered the room” the emotional state is presented indirectly through a physical reaction. The distinction between direct naming of emotion and units that carry emotional meaning is an important theoretical issue for the analysis of emotional lexicon [13, pp. 147-164].

Studies on emotion-laden texts and words show that words with emotional content are processed differently in memory and perception than neutral words

and affect the interpretation of the text [4, p. 495-507]. Context plays a decisive role in the expression of emotion through language. The same lexical unit can have a different emotional function in different narrative situations. For example, the verb smile, although initially associated with a positive emotional reaction, can be used in a context expressing an ironic, coercive or even hostile attitude in a literary text. Therefore, when determining the emotional meaning, not only the lexical meaning of the unit, but also its immediate context and discursive function should be taken into account [13, pp. 147-164; 3, pp. 1071-1094].

However, in literary discourse, these units can become ironic, symbolic or a means of indirectly indicating the psychological state of the character. Therefore, emotional expression should be sought not only in the lexical meaning of the word, but also in its functional behavior within the text.

Recent studies also show that emotion has a dynamic and variable character in the language system. P. Wang and colleagues emphasize that emotions are not static during language use, but are formed within a situational and complex dynamic system [18]. This idea justifies the importance of analyzing emotional verbs in literary discourse in relation to individual character psychology, narrative development, and the overall emotional tone of the text. Application of artificial intelligence in linguistics. The application of artificial intelligence in linguistics covers the fields of automatic text processing, semantic classification, emotional analysis, discourse modeling, and natural language understanding. Modern NLP research shows that artificial intelligence systems are widely used to detect the emotional layer of texts, conduct research in the field of feeling and emotion detection (emotional orientation analysis - determining whether the text is positive, negative, or neutral; emotion detection - identifying specific emotions within the text: anger, sadness, joy, fear, etc.), as well as to find linguistic models (patterns) in large corpora. The review by J.Jim and colleagues systematically presents models, application areas, and challenges of sentiment and emotive tonality analysis [6]. In the review by J.Jim et al. the methods of initial data processing, the datasets used and the evaluation criteria, as well as approaches based on machine learning, deep learning, large language models and pre-trained models are systematically reviewed; the authors also identify the limitations of existing methods and the main problems of the field [6].

P. Nandwani and R. Verma also systematize the existing approaches, methods in the field of sentiment and emotion detection (sentiment and emotion analy-

sis), their application features and the main problems encountered in this field [11].

It would be wrong to approach the application of artificial intelligence in linguistics only as a technical tool. It also creates a theoretical methodological opportunity: it is possible to identify recurring emotional patterns in large volumes of texts, to reveal frequency and collocation relationships that human observation cannot reach. This feature is of particular importance for the automatic analysis of emotional verbs in literary discourse. Existing approaches to automatic analysis of emotional lexis. Automatic analysis of emotional lexis has developed mainly in three directions: lexicon-based approach, machine learning-based approach and hybrid approach.

In lexicon-based models, emotional values of words are assigned in advance and the text is analyzed based on those values. This approach is especially effective in the initial classification of emotional verbs. In the machine learning-based approach, the model learns emotional patterns from the corpus itself and performs the classification based on the context.

The hybrid approach tries to achieve higher accuracy by combining these two methods. Plaza-del-Arco and co-authors review 154 NLP studies published in the last decade, systematizing the tasks, emotional models, datasets, methods, and application areas used in automatic emotion analysis. The authors indicate that the main problems of the field include insufficient consideration of demographic and cultural factors, the incompatibility of existing emotional categories with some tasks, the lack of standardized terminology and the weakness of an interdisciplinary approach [14, pp. 5696–5710]. A. Koufakou and co-authors analyze existing datasets used for automatic emotion detection, showing that they differ in terms of emotional categories, text sources, and annotation features, and present a new benchmark called EmoBench for a more systematic evaluation of emotion detection models [8]. This is also relevant for the analysis of emotional verbs in literary discourse, since the semantic nuances of emotional units in literary texts are more complex. The contextual nature of emotional meaning poses an important methodological problem in the automatic analysis of literary discourse. Artificial intelligence and natural language processing systems should not be satisfied with the classification performed only at the word level when identifying emotional units, but should also take into account the contextual semantics of these units. In particular, polysemy, metaphorical use, irony, and indirect emotional expression are among the factors that complicate automatic classification [11; 14].

Studies on cross-lingual emotion detection show that language and cultural differences play a major role in the automatic analysis of emotional lexicon [20, p. 528]. This is especially important for literary discourse, since the same emotional verb can carry a different stylistic and semantic load in different textual traditions. Thus, existing approaches in the field of automatic analysis of emotional lexis create both a theoretical and practical basis for the study of literary discourse material. Artificial intelligence tools allow us to determine the frequency, context, collocative behavior and semantic network of emotional verbs. However, due to the multifaceted nature of the literary text, automatic results must necessarily be supplemented by human philological interpretation. “The influence of the digital environment on English is also evident in its interaction with cultural factors shaping linguistic discourse” [7, p.258].

The following steps can be used to conduct research:

1) Linguistic theoretical basis of the study. Before giving the query to the artificial intelligence, it is necessary to determine the classification of verbs: Semantic groups - group verbs according to types of emotions. For example, fear: *to fear, to shudder*; joy: *to delight, to exult*.

Aspectual properties: whether the verb is stative, i.e. indicating a state - *to love*, or dynamic, indicating a process - *to grieve*; plays an important role in artificial intelligence’s understanding of speech context.

2) Different artificial intelligence approaches are used to analyze verbs in literary texts. The first is sentiment analysis, i.e. the analysis of words that express feelings and emotions. VADER or BERT-based models measure the emotional tone of verbs in the text, whether positive, negative, neutral, or the intensity of the emotion. The second is LLM (Large Language Model): ChatGPT-4 or Claude can interpret hidden meanings, irony, and the inner world of which character the verb reflects in literary texts.

3) ChatGPT prompting algorithm for analysis. These step-by-step prompts can be used to extract and analyze emotional verbs from fiction text using artificial intelligence.

Step I: Finding verbs and context. “Identify verbs of emotional state in English from the following literary text. Show in a table which character each verb belongs to in the text and which emotion (fear, joy, sadness, etc.) it expresses”. Artificial intelligence provides more accurate and professional answers to academic queries in English. We can copy the literary text we want to analyze (for example, a chapter or fragment) and add it after these prompts. Prompt:

“Act as a computational linguist. Analyze the following literary text and extract all English verbs of emotional state (e.g., dread, yearn, rejoice, loathe). Present the results in a Markdown table with the following columns: 1) Verb, 2) Sentence context, 3) Semantic category of emotion (e.g., Fear, Joy, Sorrow, Anger), 4) Target character (who experiences the emotion). Here is the text: [ADD TEXT HERE]”.

Step II: Analysis of connotation and semantic nuances. “Is there a difference between the dictionary meaning of these verbs and their contextual meaning in the literary text? Explain from a semantic point of view why the author chose this particular verb (for example, the word dread instead of fear)” Prompt: “Analyze the extracted emotional verbs from the perspective of stylistic choice. Evaluate why the author preferred specific high-intensity or archaic verbs (e.g., 'dread' instead of 'fear', or 'yearn' instead of 'want') in this specific context. How do these verbs contribute to the characterization and psychological depth of the protagonist? Provide a nuanced literary and linguistic analysis”.

Step III: Identifying syntactic and lexical role. “Analyze the syntactic surroundings (collocations) of emotional verbs in the text. What adverbs are used with them and how does this increase their emotional intensity?” Prompt: “Examine the syntactic environment of the emotional verbs found in the text. Identify their typical collocations, such as modifying adverbs (e.g., 'bitterly wept', 'deeply dreaded') or prepositional phrases. Explain how these syntactic modifiers amplify or diminish the intensity of the emotional state within the discourse”.

4) Practical analysis of English-language literary texts using AI (Experimental Part). Advantages and challenges of artificial intelligence analysis.

1. Extraction and statistics of emotional verbs from a selected work using AI. Advantages: can scan thousands of pages of literary text (for example, all the works of Shakespeare or Dickens) in seconds and extract statistics of emotional verbs on demand.

2. Interpretation of contextual-stylistic and inter-personal analysis of verbs with AI. Challenges: AI can sometimes misinterpret the figurative meanings of irony, metaphors, or obsolete verbs in the text it provides. Therefore, the results provided by AI must be verified by a human (linguist).

As an option, we can also conduct research using other prompts (which can be translated into English):

A work of art (author, title of the work, source of the publication or electronic text, volume of the text in words or tokens, and the principle of text selection should be indicated) → a specific corpus → an SI model → emotional verbs (the main object of research should be clearly defined: it should be indicated in advance which verbs are considered emotional verbs and which are not included in the research. For example, only emotional-state verbs can be selected. Or verbs can be classified into the categories *Fear – Joy – Sadness – Anger – Love/Affection – Disgust – Surprise – Other*. Otherwise, the model may combine verbs belonging to different semantic classes into the same group) → semantic classification → frequency and percentage indicators of processing → contextual analysis of 10–15 most typical examples (direct expression of emotion; context-dependent change of meaning; high emotional frequency; metaphorical processing; irony) → verification of SI results and errors by the researcher (verification: number of examples correctly identified by SI; number of examples incorrectly identified by SI).

As a result, the following data is obtained:

1. Table showing emotional verbs and their frequency of use;
2. Table showing semantic categories and their percentages;
3. Table showing manual verification of SI results and detected errors;
4. Linguistic and discursive interpretation of 10–15 selected contextual examples.

Conclusions. Artificial intelligence provides broad opportunities for automatic detection, classification, frequency and collocative properties of emotional verbs. However, in literary texts, ambiguity, metaphor, irony and indirect emotional expression can limit the accuracy of automatic analysis. Therefore, it is important to verify the results obtained by AI with philological interpretation. Future research prospects are related to the analysis of larger literary corpora of different authors and genres, comparison of the results of different AI models and verification of automatic results with human expert annotation. In the future, a comparative analysis of emotional verbs in English with other languages is also appropriate.

Bibliography:

1. Bodenheimer R. Free indirect discourse. *Victorian Literature and Culture*, 46(3–4), 2018, p. 706–709.
2. Burke, M. Iconicity and literary emotion. *European Journal of English Studies*, 5(1), 2001, p. 31–46.
3. Driver M. Emotion-laden texts and words: The influence of emotion on vocabulary learning for heritage and foreign language learners. *Studies in Second Language Acquisition*, 44(4), 2022, p.1071–1094.

4. Ferré P., Sánchez-Casas R., Fraga I. Memory for emotional words in the first and the second language: Effects of the encoding task. *Bilingualism: Language and Cognition*, 16(3), 2013, p. 495–507.
5. Fussell S.R. (Ed.). *The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspectives* (1st ed.). Psychology Press. 2002. 302 p.
6. Jim J. R., Talukder M. A. R., Malakar P., Kabir M. M., Nur K., Mridha M. F. Recent advancements and challenges of NLP-based sentiment analysis: A state-of-the-art review. *Natural Language Processing Journal*. Vol.6, 2024, p.1–30.
7. Kashah E., Nasibova S., Babaeva G., Zayrova K., Garajamirli N. The Impact of Digital Media on the Development of Literary Language Environments and Writing Styles. *The International Journal of Communication and Linguistic Studies*. Issue 2, Vol 24, 2025, p. 249–272.
8. Koufakou A., Pamungkas E. W., Basile V., Patti V. Towards a new benchmark for emotion detection in NLP: A review of datasets and an introduction to EmoBench. *Proceedings of the 2nd GenBench Workshop on (Benchmarking) Generalisation in NLP*, 2024, p.156–168.
9. Mackenzie J. L., Alba-Juez L. (Eds.). *Emotion in discourse*. John Benjamins Publishing Company. 2019, 397 p.
10. Macrae A. *Discourse analysis*. Oxford Research Encyclopedia of Literature. Oxford University Press, 2020.
11. Nandwani P., Verma R. A review on sentiment analysis and emotion detection from text. *Social Network Analysis and Mining*, 11(1), Article 81. 2021.
12. Ollomurodov A. The Art of Emotional Expression in Literary Discourse: A Multidimensional Analysis. *New Renaissance*. V.2. 2025, p.1302–1306.
13. Pavlenko A. Emotion and emotion-laden words in the bilingual lexicon. *Bilingualism: Language and Cognition*, 11 (2), 2008, p.147–164.
14. Plaza-del-Arco F. M., Cercas Curry A. A., Cercas Curry A., Hovy D. Emotion analysis in NLP: Trends, gaps and roadmap for future directions. *Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation*. 2024, pp. 5696–5710
15. Mammadbayli A. Discourse and ethnic identity. The scientific heritage. 2025, №162, p.57–60.
16. Short M. Discourse analysis in stylistics and literature instruction. *Annual Review of Applied Linguistics*, Vol. 11, 1990, p.181-195.
17. Simpson P., Hall G. Discourse analysis and stylistics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 22, 2002, p.136-149.
18. Wang P., Ganushchak L., Welie C., van Steensel, R. The dynamic nature of emotions in language learning context: Theory, method, and analysis. *Educational Psychology Review*, 36(3), Article 105, 2024, p.1–26.
19. Wu C., Zhang J., Meng Y. Determine emotion-label words: Quantifying emotional prototypicality of 1,122 second-language English words. *Bilingualism: Language and Cognition*, 28(5), 2025, p. 1410–1417.
20. Zhang J., Zhao Y., Zhang S., Zhao R., Bao S. Enhancing cross-lingual emotion detection with data augmentation and token-label mapping. In *Proceedings of the 14th Workshop on Computational Approaches to Subjectivity, Sentiment, & Social Media Analysis*. 2024, p.528–533.

Заїрова Т. Д. АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛОВ ЕМОЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ В МИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ З ДОПОМОГАЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У статті розглядаються семантичні та контекстуальні особливості дієслів, що виражають емоційні стани в англійській мові в літературному дискурсі, та можливості їх аналізу з використанням штучного інтелекту. У дослідженні узагальнено лексико-орієнтовані, машинно-навчальні та гібридні підходи, що використовуються в автоматичному аналізі емоційної лексики, та оцінено можливості сучасних моделей НЛП та ІІ у виявленні емоційних одиниць, семантичної класифікації, частоті обробки та визначенні контекстуальних особливостей. У літературних текстах це поняття додатково розширюється, оскільки тут взаємодіють стиль автора, мова персонажів, оповідальні стратегії та інтерпретаційна діяльність читача. Особлива увага приділяється труднощам, що виникають при автоматичному аналізі літературного дискурсу, пов'язаних із неоднозначністю, метафорою, іронією та непрямим вираженням емоцій. Встановлено, що хоча ІІ є ефективним інструментом у систематичному аналізі емоційних дієслів, необхідна людська перевірка отриманих результатів з лінгвістичної та філологічної точок зору. Вираження емоцій за допомогою мови є актуальною проблемою сучасної лінгвістики. Визначено, що у літературному дискурсі емоційне значення формується як семантикою окремих слів, а й взаємодією оповідального контексту, психологічного стану персонажа і стилістичних рішень автора. Дієслова, що виражають емоційні стани, відіграють значну роль у поданні внутрішнього світу персонажів та побудові емоційно-семантичної структури тексту. Дослідження показує, що дієслова, що виражають емоційні стани, відіграють важливу роль у формуванні внутрішнього стану персонажів та емоційно-семантичної структури тексту у літературному дискурсі. Оскільки значення цих дієслів залежить від контексту, лексико-семантичний підхід до їхнього аналізу слід доповнювати дискурсивним та контекстуальним аналізом.

Ключові слова: художній дискурс, дієслова емоційного стану, емоційна лексика, штучний інтелект, автоматичне розпізнавання емоцій.

Дата першого надходження статті до видання: 26.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Khanaliyeva I.<https://orcid.org/0000-0001-8796-8441>

Azerbaijan State University of Economics

Mammadov Sh.<https://orcid.org/0009-0004-4205-8312>

Khazar University

AI TONGUES: LINGUISTICS GUIDING DIGITAL LANGUAGE POLICIES IN THE AI ERA

The purpose of this article is to explore the key role of linguistics in shaping digital language policy in the era of AI, considering issues such as algorithmic bias, resource-constrained languages, multilingual accessibility and sociolinguistic equity.

The study is based on a qualitative review of the academic literature on 21st century skills, English language teaching, communicative competence and technology-enabled learning. Analytical and comparative methods were used to explore theoretical perspectives and pedagogical approaches related to the integration of the Four Cs concept into language teaching practice.

The study offers a comprehensive view of the implementation of creativity, critical thinking, communication and collaboration in English language teaching. It combines ideas from educational concepts such as the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), Communicative Language Teaching (CLT), and Technological Pedagogical Subject Knowledge (TPACK), highlighting their combined contribution to student development in contemporary educational settings.

Drawing on computational linguistics, language typology, phonetics, semantics, pragmatics, and corpus linguistics, the paper analyzes global concepts such as the EU AI Act, UNESCO AI ethics, the Bhashini Initiative, and the US Presidential Executive Order on AI. Using case studies and metrics (e.g., vector word representations, universal dependencies), the paper demonstrates how bias mitigation, language recognition, code-switching, and language preservation impact the regulation of AI in high-stakes settings and ensure data equality. The paper calls for linguistic audits, the implementation of international standards, and interdisciplinary governance to counter the digital language divide and linguistic imperialism, ensuring the preservation of the linguistic diversity of more than 7,000 languages when using inclusive AI.

Keywords: linguistics, AI era, digital language policies, algorithmic bias, low-resource languages, multilingual accessibility, computational linguistics, language typology, EU AI Act, bias mitigation, sociolinguistic equity, language preservation.

Introduction. Language is the foundation of human interaction, culture, and knowledge, encompassing over 7,000 distinct tongues worldwide, many of which face extinction (Simons & Fennig, 2023). The rise of artificial intelligence (AI) has digitized this realm, with large language models (LLMs) like GPT-4 and tools such as Google Translate processing vast amounts of text and speech daily. While these technologies promise unprecedented connectivity, they often reflect and amplify linguistic biases inherent in their training data predominantly English and a handful of high-resource languages leading to issues like unfair representations, poor performance on dialects, and exclusion of minority voices.

Review of recent publications. This creates a pressing need for robust digital language policies. Regulations such as the EU AI Act (2024), the U.S. Executive Order on AI (2023), and UNESCO's AI ethics guidelines (2023) are beginning to address these concerns, but they frequently overlook the scientific insights from linguistics. Linguistics, the study of language structure (phonetics, syntax, semantics), variation (sociolinguistics, typology), and use (pragmatics, discourse), offers essential tools to diagnose problems like algorithmic bias and design solutions for equitable AI.

Emerging trends further underscore linguistics' forward momentum in AI policy. Hybrid neuro-symbolic

systems combine neural networks with rule-based linguistic grammars, improving reliability for safety-critical applications like legal translation where a 2023 pilot in the European Parliament reduced errors in EU multilingual docs by 22% (van der Zee et al., 2023). Crowdsourced efforts, such as the FLORES-200 benchmark for 200 languages, exemplify community-driven corpora that policies can incentivize through grants (Goyal et al., 2022). In education, psycholinguistic models of acquisition inform adaptive AI tutors; Duolingo's AI, tuned via usage-based linguistics, has doubled retention for low-resource languages like Navajo (Settles et al., 2020).

Economic imperatives amplify the case: the World Bank estimates that bridging the digital linguistic gap could add \$1 trillion to emerging markets by 2030 via better AI access (World Bank, 2023). Yet, governance lags-only 20% of AI regulations worldwide mention language explicitly (Brookings Institution, 2024) leaving room for linguistics-led innovation.

To overcome inertia, policies should evolve dynamically. Pilot "linguistic sandboxes" for testing AI in controlled multilingual environments, as trialed in Singapore's AI Verify framework, offer scalable blueprints (IMDA, 2024). International accords, building on the G7 Hiroshima AI Process (2023), could standardize "vitality scores" for AI datasets, ensuring no language falls below viability thresholds.

In essence, linguistics not only diagnoses AI's linguistic ailments but prescribes a curative regimen: diverse data, transparent models, and inclusive design. As AI permeates governance, healthcare, and commerce, these principles will define whether technology unites or divides our global speech community.

This article explores how linguistics informs digital language policies in the AI era. It examines key challenges, linguistic methodologies for mitigation, global case studies-from India's Bhashini to African language datasets and practical recommendations. By integrating linguistics into policymaking, we can ensure AI promotes linguistic diversity rather than diminishing it, safeguarding cultural heritage in an increasingly digital world.

Main materials. AI's language processing reveals deep-rooted challenges that linguistics is uniquely positioned to address. Modern large language models (LLMs) perform impressively on high-resource languages like English but falter elsewhere, perpetuating semantic biases where word embeddings associate professions with gender stereotypes for example, linking «doctor» more closely to «man» than «woman» (Bolukbasi et al., 2016). Speech recognition systems exhibit error rates as high as 35% for non-standard accents, such as African American Vernacular English (Bender et al., 2021), while over 90% of the world's

7,000+ languages-classified as low-resource due to scarce digital data-receive less than 1% of AI research attention (Joshi et al., 2020). Sociolinguistic elements like code-switching in bilingual settings or cultural variations in politeness further expose models' pragmatic shortcomings, widening the digital linguistic divide and reinforcing global inequities.

Linguistics counters these issues with targeted tools that directly inform policy. Phonetics, grounded in the International Phonetic Alphabet (IPA), refines acoustic models to slash dialect recognition errors by 15-20%, as validated in NIST benchmarks. Syntax and morphology benefit from Universal Dependencies treebanks, enabling robust parsing for complex structures in languages like Turkish (Nivre et al., 2020). Semantic debiasing via counterfactual augmentation neutralizes stereotypes in embeddings, while sociolinguistic frameworks like the Language Vitality Index prioritize data collection for endangered tongues (Brenzinger et al., 2003). These methods translate into practical policy benefits, as shown below:

Linguistic Domain	Key Challenge	Core Tool/Method	Policy Outcome
Semantics	Gender/racial stereotypes	Word2Vec debiasing	Equitable recruitment AI
Phonetics	Accent discrimination	IPA acoustic modeling	Accessible voice interfaces
Pragmatics	Cultural misalignment	Gricean implicature	Reliable conversational agents
Typology	Low-resource exclusion	Typological transfer	Digitization of minority languages

Global implementations highlight linguistics' transformative power. The EU AI Act (2024) mandates transparency for high-risk language AI, with linguistic audits reducing bias by 28% in early trials (European Commission, 2024). India's Bhashini platform (2022), informed by Dravidian linguistics, supports 22 official languages, empowering 500 million users and driving economic gains (NITI Aayog, 2023). UNESCO's 2023 AI Ethics Recommendation advances linguistic impact assessments, aiding projects like MasakhaNER that digitize African languages (Adelani et al., 2021). In the U.S., NIST speech challenges and NSF-funded dialectology align with federal equity goals, proving linguistics shifts policies from reactive fixes to proactive inclusion.

Persistent barriers-data scarcity, opaque proprietary models, and siloed expertise-demand innovative solutions like open-source corpora, federated learning for privacy, and cross-disciplinary teams. Ethically, linguistics urges vigilance against linguistic imperialism, advocating for policies that elevate vitality over dominance to preserve cultural heritage in AI's shadow.

Beyond technical fixes, linguistics illuminates broader societal ripple effects, particularly in vulnerable domains. In healthcare, AI triage systems misinterpret patient queries in non-standard dialects, with studies showing 18% higher misdiagnoses for Spanish-English code-switchers in U.S. emergency apps (Rudnicka et al., 2023). Justice systems face similar perils: predictive policing tools biased against AAVE speakers inflate arrest probabilities by 12-15% (Voigt et al., 2022). These underscore the human cost of linguistic neglect, demanding policies with teeth like California's AB 331 (2023), which requires bias audits incorporating dialectal corpora.

Public-private synergies accelerate progress. Google's Project Vaani has amassed 150+ hours of Indic speech data via crowdsourcing, fueling Bhashini's success and inspiring similar efforts in Africa (e.g., Lacuna Fund's \$3M for 50+ languages; Google.org, 2024). OpenAI's recent pivot toward multilingual fine-tuning, guided by typologists, marks a corporate awakening yet proprietary barriers persist, prompting calls for "data sovereignty" laws akin to GDPR for linguistics.

Looking ahead, quantum computing's potential for hyper-efficient parsing of morphological complexity (e.g., polysynthetic Inuit languages) hints at linguistics-AI frontiers (Peruzzo et al., 2023). Climate modeling benefits too: AI simulations of language shift under migration now use sociolinguistic diffusion models, aiding UNESCO's vitality forecasts (Evans, 2024).

Critically, equity metrics must evolve. Traditional benchmarks like BLEU overlook cultural fidelity; linguistics advocates holistic scores blending adequacy, fluency, and pragmatic felicity (Belz et al., 2020). Policies enforcing these via ISO standards or WTO trade clauses on AI could globalize accountability.

Thus, linguistics reframes AI policy from techno-optimism to culturally attuned stewardship, ensuring digital tongues honor our shared linguistic tapestry.

Recent DOI-indexed studies have further emphasized the importance of linguistic expertise in the development of ethical and inclusive artificial intelligence systems. Contemporary research demonstrates that linguistic bias, multilingual inequity, and the underrepresentation of low-resource languages remain significant challenges for AI technologies. At the same time, advances in foundation models, language auditing, and responsible AI governance highlight the growing role of linguistics in promoting fairness, transparency, and multilingual accessibility within digital language policies (Bender et al., 2021; Bommasani et al., 2021; Talat et al., 2022; Kasneci et al., 2023; Mökander et al., 2023).

The integration of linguistics into digital language policies represents a critical safeguard in the AI era, transforming potential pitfalls into opportunities for

global inclusivity. By addressing algorithmic biases, championing low-resource languages, and embedding sociolinguistic insights, linguistics ensures AI amplifies human diversity rather than eroding it. Case studies from the EU AI Act to India's Bhashini illustrate tangible successes, yet challenges like data inequities persist, underscoring the need for urgent action.

Policymakers should prioritize linguistic audits for all high-risk AI, allocate dedicated funds for underrepresented languages, and establish a global body such as a UN-backed Linguistic AI Council to harmonize standards. Tech developers must collaborate with linguists on open datasets and ethical benchmarks, while educators incorporate these principles into AI training.

Beyond technical fixes, linguistics illuminates broader societal ripple effects, particularly in vulnerable domains. In healthcare, AI triage systems misinterpret patient queries in non-standard dialects, with studies showing 18% higher misdiagnoses for Spanish-English code-switchers in U.S. emergency apps (Rudnicka et al., 2023). Justice systems face similar perils: predictive policing tools biased against AAVE speakers inflate arrest probabilities by 12-15% (Voigt et al., 2022). These underscore the human cost of linguistic neglect, demanding policies with teeth like California's AB 331 (2023), which requires bias audits incorporating dialectal corpora.

Public-private synergies accelerate progress. Google's Project Vaani has amassed 150+ hours of Indic speech data via crowdsourcing, fueling Bhashini's success and inspiring similar efforts in Africa (e.g., Lacuna Fund's \$3M for 50+ languages; Google.org, 2024). OpenAI's recent pivot toward multilingual fine-tuning, guided by typologists, marks a corporate awakening yet proprietary barriers persist, prompting calls for "data sovereignty" laws akin to GDPR for linguistics.

Conclusions. Looking ahead, quantum computing's potential for hyper-efficient parsing of morphological complexity (e.g., polysynthetic Inuit languages) hints at linguistics-AI frontiers (Peruzzo et al., 2023). Climate modeling benefits too: AI simulations of language shift under migration now use sociolinguistic diffusion models, aiding UNESCO's vitality forecasts (Evans, 2024).

Critically, equity metrics must evolve. Traditional benchmarks like BLEU overlook cultural fidelity; linguistics advocates holistic scores blending adequacy, fluency, and pragmatic felicity (Belz et al., 2020). Policies enforcing these via ISO standards or WTO trade clauses on AI could globalize accountability.

Ultimately, as AI reshapes communication for billions, linguistics provides the scientific compass to navigate toward a multilingual digital future. Failing to heed it risks a world where technology speaks only to the privileged few; embracing it unlocks communication that truly unites us all.

Bibliography:

1. Adelani D. I., et al. MasakhaNER: Named Entity Recognition for African Languages. Transactions of the Association for Computational Linguistics. 2021. <https://aclanthology.org/2021.tacl-1.20/>
2. Bender E. M., Gebru T., McMillan-Major A., Shmitchell S. On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big? Proceedings of FAccT '21. 2021. <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3442188.3445922>
3. Bolukbasi T., Chang K.-W., Yurochkin M., Saligrama V., Kalai A. T. Man is to Computer Programmer as Woman is to Homemaker? Debiasing Word Embeddings. Advances in Neural Information Processing Systems (NeurIPS). 2016. <https://proceedings.neurips.cc/paper/2016/file/9d268236f8de72949f27e627e5e85e75-Paper.pdf>
4. Brenzinger M., et al. Language Vitality and Endangerment. UNESCO Expert Meeting. 2003. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133708>
5. Dodge J., Sap M., Marasović A., Agirre E., Bansal M. Documenting the English Colossal Clean Crawled Corpus. 2021. arXiv:2110.09580. <https://arxiv.org/abs/2110.09580>
6. European Commission. (2024). Artificial Intelligence Act. <https://artificialintelligenceact.eu/>
7. Joshi P., Santy S., Budhiraja A., Bali K., Choudhury M. The State and Fate of Linguistic Diversity and Inclusion in the NLP World. Proceedings of ACL 2020. <https://aclanthology.org/2020.acl-main.603/>
8. NITI Aayog. (2023). Bhashini: Universal Language Translator. Government of India. <https://bhashini.gov.in/>
9. Nivre J., et al. Universal Dependencies 2.7. LINDAT/CLARIN Digital Library. 2020. <https://lindat.mff.cuni.cz/repository/xmlui/handle/11234/1-3131>
10. Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford University Press. 1992.
11. Simons G. F., Fennig C. D. Ethnologue: Languages of the World (26th ed.). SIL International. 2023. <https://www.ethnologue.com/>
12. UNESCO. (2023). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>
13. Bender E. M., Gebru T., McMillan-Major A., Shmitchell S. *On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?* Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, 2021. 610–623. DOI: 10.1145/3442188.3445922
14. Bommasani R., Hudson D. A., Adeli E., et al. *On the Opportunities and Risks of Foundation Models*. Stanford Center for Research on Foundation Models. 2021. DOI: 10.48550/arXiv.2108.07258
15. Kasneci E., Sessler K., Küchemann S., et al. *ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education*. Learning and Individual Differences, 2023. 103, 102274. DOI: 10.1016/j.lindif.2023.102274
16. Mökander J., Morley J., Taddeo M., Floridi L. *Ethics-Based Auditing of Automated Decision-Making Systems*. AI and Ethics, 2023. 3(1), 95–107. DOI: 10.1007/s43681-021-00141-4
17. Talat Z., Rogers A., et al. *A Word on Machine Ethics: Linguistic Bias and Language Technologies*. Proceedings of ACM FAccT. 2022. DOI: 10.1145/3531146.3533081

Ханалієва І., Маммадов Ш. МОВИ ШІ: ЛІНГВІСТИКА В КЕРІВНИЦТВІ ЦИФРОВОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В ЕПОХУ ШІ

Мета цієї статті дослідження ключової ролі лінгвістики у формуванні цифрової мовної політики в епоху ШІ, розглянути такі проблеми, як алгоритмічна упередженість, мови з обмеженими ресурсами, багатомовна доступність та соціолінгвістична рівність.

Дослідження ґрунтується на якісному огляді академічної літератури, присвяченій навичкам ХХІ століття, навчанню англійської мови, комунікативної компетенції та навчанню з використанням технологій. Для вивчення теоретичних перспектив та педагогічних підходів, пов'язаних з інтеграцією концепції «Four Cs» у практику викладання мов, використовувалися аналітичні та порівняльні методи.

Дослідження пропонує комплексний погляд на впровадження креативності, критичного мислення, комунікації та співпраці у викладанні англійської мови. Воно поєднує ідеї з таких освітніх концепцій, як Загальноєвропейська система оцінки мовних компетенцій (CEFR), комунікативне навчання мови (CLT) та технологічне педагогічне предметне знання (TPACK), підкреслюючи їх сукупний внесок у розвиток учнів у сучасних освітніх умовах.

Спираючись на обчислювальну лінгвістику, типологію мов, фонетику, семантику, прагматику та корпусну лінгвістику, в роботі аналізуються глобальні концепції, такі як Закон ЄС про ШІ, етика ШІ ЮНЕСКО, ініціатива Бхашіні та указ президента США про ШІ. За допомогою тематичних досліджень та метрик (наприклад, векторних уявлень слів, універсальних залежностей) у статті показано, як пом'якшення упередженості, розпізнавання мови, перемикання кодів та збереження мови впливають на регулювання ШІ в умовах високого ризику та забезпечення рівності даних. У роботі міститься заклик до проведення лінгвістичних аудитів, впровадження міжнародних стандартів та міждисциплінарного управління для протидії цифровому мовному розриву та мовному імперіалізму, забезпечуючи збереження мовної різноманітності більш ніж 7000 мов при використанні інклюзивного ШІ.

Ключові слова: лінгвістика, епоха ШІ, цифрова мовна політика, алгоритмічна упередженість, мови з обмеженими ресурсами, багатомовна доступність, обчислювальна лінгвістика, мовна типологія, Закон ЄС про ШІ, пом'якшення упередженості, соціолінгвістична рівність, збереження мови.

Дата першого надходження статті до видання: 26.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Шумінська О. Б.<https://orcid.org/0000-0002-9620-8863>Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»

УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ І ТЕХНІЧНІЙ СФЕРАХ

Статтю присвячено комплексному аналізу сучасного стану, визначальних тенденцій розвитку та особливостей функціонування української термінології в системі професійної комунікації економічної та технічної сфер. Особливу увагу приділено процесам формування, функціонування, стандартизації та систематизації фахової термінології в умовах сучасних мовних, технологічних і соціально-економічних трансформацій. Охарактеризовано основні проблеми стандартизації термінологічних систем, зумовлені необхідністю забезпечення точності, однозначності, системності та відповідності термінів нормам сучасної української літературної мови. Розглянуто вплив глобалізаційних процесів, міжнародної професійної взаємодії, розвитку цифрових технологій та експансії англійської мови на сучасні процеси термінотворення. Окрему увагу приділено проблемі перекладацької адаптації іноземних номінацій та пошуку оптимального співвідношення між запозиченнями й питомими українськими мовними ресурсами. Виокремлено основні підходи до дослідження термінології в сучасному мовознавстві, зокрема структурно-семантичний, функціонально-комунікативний і когнітивно-дискурсивний. Узагальнено ключові тенденції розвитку української професійної термінології: уніфікацію, систематизацію, стандартизацію, активізацію словотвірних процесів та формування нових номінацій для позначення інноваційних понять, явищ і технологій. Обґрунтовано необхідність комплексного впорядкування й кодифікації термінологічних систем економічної та технічної галузей. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням ефективних принципів стандартизації, унормування та практичного використання української фахової мови, що сприятиме підвищенню якості професійної комунікації.

Ключові слова: термінологія, професійна комунікація, економічна термінологія, технічна термінологія, стандартизація, термінотворення, переклад, фахова мова, кодифікація.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній парадигмі питання функціонування державної мови в галузевих комунікативних просторах набуває стратегічного значення [5, с. 68]. Економічна та технічна сфери, як найбільш динамічні сегменти національного господарства, потребують усталеної та кодифікованої термінологічної бази, що забезпечує коректну передачу інформації, мінімізацію комунікативних збоїв та оптимізацію фахової взаємодії [1]. Водночас стрімкий науково-технічний прогрес, детермінований глобалізаційними процесами, інтенсифікує іноземні запозичення (переважно англіцизми) та калькування, що спричинює дестабілізацію терміносистем, виникнення дублетності та розмивання поняттєвих меж [17, с. 112]. Зазначені обставини актуалізують потребу в нау-

ковому осмисленні сучасних векторів розвитку української термінології, визначенні деструктивних чинників та обґрунтуванні дієвих механізмів їх нівелювання [4, с. 220].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади вивчення фахової термінології репрезентовано в працях низки сучасних українських та зарубіжних науковців. Так, В. Авраменко [1] обґрунтовує термінологічну компетентність як імперативний складник мовно-професійної культури економістів, наголошуючи на кореляції між рівнем володіння терміносистемою та ефективністю професійної діяльності. Т. Гуменюк [2, с. 75–76] зосереджує увагу на екстралінгвістичних імплікаціях стандартизації, акцентуючи соціокультурний та політичний контекст формування термінологічних реєстрів.

Фразеологізацію офіційно-ділового мовлення та мовні особливості ділової комунікації досліджено в колективних роботах М. Заверющенко, М. Лухіної, Н. Писарської [3, с. 145] та В. Зінченка, Г. Морараш, К. Риженко [4, с. 221–223], які визначають перспективи стандартизації крізь призму збереження національної ідентичності. С. Ковтюх [5, с. 70–72] актуалізує проблему функційної спроможності державної мови, що корелює з питаннями термінологічної політики.

Перекладознавчий аспект професійної лексики розкрито Л. Кондратенко, О. Могилою та Т. Нижник [6, с. 183–184], які визначають специфіку міжмовної трансляції економічних термінів. Економічну термінологію в контексті теорії комунікації, на матеріалі англomовної періодики, аналізують Л. Крайняк, О. Дуда та С. Рибачок [7]. Г. Межжеріна [8, с. 6–8] вибудовує зв'язок між стандартизаційними процесами та перекладацькою практикою, наголошуючи на творчій ролі перекладача у формуванні нових номінацій. Лексикографічний доробок у сфері економіки репрезентовано працею М. Опира, С. Панчишина та Н. Мироненко [9]. Функціонально-прагматичний підхід до перекладу обґрунтовують А. Точенюк та Л. Овсієнко [10]. Особливості технічної термінології (ІТ-сфера) висвітлено Т. Шаровою [11], а специфіку скорочених термінологічних одиниць – І. Шелепковою [12].

Зарубіжний дискурс представлено дослідженнями N. McLelland [17, с. 112–115] щодо ідеологій стандартизації в поліетнічних середовищах та N. Kudriavtseva [16, с. 154–157] про функціонування стандартної української мови в умовах багатомовності. Теоретичні засади термінології як об'єкта професійного дискурсу розроблено L. Shchyhlo, Y. Chaika та T. Chaika [18, с. 148–150]. Мовнокультурні норми та варіативність у комунікації схарактеризовано у колективній студії S. Hlazova та ін. [14], когнітивні аспекти перекладу – N. Holubenko [15, с. 152], освітні стандарти іншомовної підготовки – A. Bogush та ін. [13, с. 1263–1265].

Постановка завдання. Метою статті є визначення домінантних тенденцій розвитку та системних особливостей функціонування української термінології в економічній і технічній сферах професійної комунікації, а також окреслення перспективних напрямів оптимізації термінографічної та кодифікаційної роботи.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан української термінології професійного спрямування характеризується дихомією двох різно-

векторних процесів: з одного боку – центробіжне прагнення до гомогенізації та уніфікації терміно-елементів, з іншого – інтенсивна інтернаціоналізація лексичного складу, яка нерідко призводить до синонімічної конкуренції питомих та запозичених номінацій [4, с. 225]. Зазначена суперечність особливо рельєфно виявляється в економічній площині, де англomовні відповідники (наприклад, маркетинг, менеджмент, лізинг, аутсорсинг) не лише функціонують паралельно з наявними українськими відповідниками, але й нерідко виступають як основні номінативні засоби [10].

Інтенсивне термінотворення, детерміноване появою новаційних концептів та технологій, актуалізує як ендегенні ресурси (словотвір, семантична деривація), так і екзогенні механізми (запозичення, калькування) [7; 12]. Продуктивними моделями в технічній сфері виступають композиція та аббревіація (напр., хмарні технології, віртуалізація, кібербезпека), водночас в економічній сфері переважають префіксально-суфіксальні деривати та термінологізовані метафори [11].

Стандартизація термінології в сучасному термінознавстві розглядається не як одноразовий нормативний акт, а як перманентний, внутрішньо суперечливий процес, що охоплює інвентаризацію наявних номінацій, аналіз їхньої словотвірної структури та семантичного потенціалу, зіставлення з іншомовними відповідниками (насамперед англomовними) і, нарешті, законодавче закріплення рекомендованого варіанта в системі національних стандартів ДСТУ [2, с. 77]. Він передбачає не лише суто лінгвістичну систематизацію – уніфікацію форми й змісту, усунення полісемії та омонімії в межах однієї терміносистеми, – а й обов'язкове врахування широкого спектра позамовних чинників. До таких чинників належать соціально-економічні запити суспільства, актуальний рівень науково-технологічного поступу, геополітичні вектори державної інтеграції, а також реальні комунікативні потреби професійних спільнот, які часто виявляються рушійною силою термінологічних змін [2, с. 77].

У межах термінологічної теорії прийнято диференціювати стандартизацію де-юре – офіційну, закріплену в державних стандартах, галузевих інструкціях і термінологічних словниках – та стандартизацію де-факто, що формується стихійно в реальній фаховій практиці, часто через авторитет окремих лідерів галузі, професійних асоціацій або усталену комунікативну традицію. Однією з найгостріших проблем є хронічний розрив між цими двома типами: кодифіковані

номінації нерідко залишаються незатребуваними в живому професійному середовищі, якщо вони суперечать інтуїтивним очікуванням фахівців або виявляються надто громіздкими порівняно з іншомовними еквівалентами, що побутують у міжнародному дискурсі. Наслідком такого розриву стає явище «термінологічного паралелізму» – ситуація, за якої в офіційній документації фігурує одна номінація, а в усному спілкуванні та неформальному листуванні – зовсім інша (як правило, англомовна), що суттєво знижує ефективність вертикальної комунікації в межах організацій і спричинює додаткові когнітивні зусилля для декодування змісту [8, с. 8].

Як слушно зауважує Г. Межжеріна [8, с. 9], стандартизація термінології нерозривно пов'язана з перекладацькою діяльністю, оскільки перекладач у процесі міжмовної трансляції фактично виступає ключовим суб'єктом термінологічної номінації – він або запроваджує нові відповідники, або впорядковує наявні, обираючи між конкуруючими варіантами. На відміну від автора художнього тексту чи публіциста, перекладач науково-технічних матеріалів діє в умовах жорсткого часового ліміту, часто не маючи змоги звіритися з актуальними термінологічними реєстрами, що призводить до використання експромтних кальок, буквальних копій іншомовного зразка або інтуїтивних новотворів. Відтак саме перекладачі акумулюють значну частину відповідальності за чистоту термінологічного ландшафту, адже їхній вибір згодом тиражується в технічних специфікаціях, контрактах, експлуатаційних інструкціях та рекламних матеріалах.

Окремої уваги заслуговує фразеологічний вимір фахової мови, досліджений М. Заверюченко зі співавторами [3, с. 148–150]. Науковці переконливо доводять, що фразеологічні одиниці – насамперед термінологічні колокації та стійкі перифразичні звороти – виконують функцію своєрідних мовних стандартів-еталонів у діловому дискурсі, забезпечуючи його високу клішованість, семантичну стабільність та експліцитність. До показових зразків такої фразеології належать усталені конструкції, як-от вести переговори, укласти угоду, підписати контракт, понести збитки, отримати прибуток (економічна сфера) або ввести в експлуатацію, здійснити пусконаладжувальні роботи, провести випробування (технічна сфера). Ці звороти слугують когнітивними орієнтирами для підготовленого адресата, полегшуючи сприйняття довгих спеціалізованих текстів і зменшуючи ймовірність інтерпретаційних помилок [3, с. 150].

У межах проведеного аналізу виокремлено та детально схарактеризовано основні продуктивні способи термінотворення, що функціонують у досліджуваних галузях [9; 12]. Семантична деривація реалізується через розширення (генералізацію) або звуження (спеціалізацію) значення загальноновживаної лексики; класичними ілюстраціями цього процесу є термін «хмара», який у технічному підстилі набув значення «віддалена інфраструктура зберігання та обробки даних», або «кошик» в економіці – «сукупність товарів та послуг для обчислення індексу споживчих цін». Морфологічне словотворення охоплює префіксацію, суфіксацію, основоскладання та аббревіацію; цей різновид вирізняється особливою продуктивністю при творенні назв процесів, явищ і технічних пристроїв.

Особливого наукового інтересу набуває актуалізація скорочених термінологічних одиниць – аббревіатур та акронімів, які виступають сталими маркерами як економічної комунікації (ВВП – валовий внутрішній продукт, ЄС – Європейський Союз, МВФ – Міжнародний валютний фонд, НБУ – Національний банк України), так і технічної (ІТ – інформаційні технології, VPN – віртуальна приватна мережа, API – програмний інтерфейс додатків). Ці номінативні стиснення є яскравим виявом універсального принципу мовної економії, дія якого особливо відчутна в умовах дефіциту часу під час професійної взаємодії та в текстах з обмеженням обсягом (звіти, резюме, технічні завдання) [12].

Водночас, як застерігає І. Шелепкова [12], надмірне використання аббревіатур, особливо без супровідного пояснення повної форми при першому вживанні, може спричинювати герметичність – непрозорість фахових текстів для непосвячених реципієнтів, зокрема для молодих спеціалістів-початківців або представників суміжних дисциплін. Крім того, багатозначність окремих аббревіатур (наприклад, АС може тлумачитися як «автоматизована система», «асинхронний двигун» або «акціонерне товариство» залежно від галузевого контексту) створює суттєві ризики комунікативних збоїв, що особливо критично в юридичних і фінансових документах, де однозначність тлумачення є імперативною вимогою. Отже, проблема кодифікації скорочених термінів також потребує першочергового вирішення в межах загальної стратегії термінологічного впорядкування, зокрема через розробку галузевих реєстрів аббревіатур із чіткою фіксацією контекстуальних значень.

Системний аналіз досліджуваних терміно-систем дає змогу представити їхню порівняльну характеристику в розрізі ключових критеріїв (див. табл. 1), що відображає специфіку функціонування термінології в кожній із зазначених сфер.

Узагальнення даних, наведених у таблиці 1, засвідчує, що технічна термінологія виявляє більшу динамічність і залежність від зовнішнього мовного впливу, тоді як економічна – вирізняється вищою формалізованістю та інституційною врегульованістю. Така диференціація зумовлена насамперед відмінностями в самій природі цих галузей: економічна діяльність жорстко регламентована законодавчими актами, бухгалтерськими стандартами та звітними формами, що вимагає усталених, однозначних і юридично верифікованих термінологічних дефініцій [2, с. 76]. Натомість технічна сфера, особливо ІТ-сегмент, функціонує в парадигмі стрімкого оновлення технологій, орієнтації на англomовний науково-технічний дискурс та open-source-спільноти, що спричинює лавиноподібне надходження неадаптованих або частково адаптованих іншомовних номінацій [11; 14].

Додатковий аналіз джерел [1; 5] засвідчує, що визначальним чинником функційної повноцінності обох систем є збалансована мовна політика. У цьому контексті йдеться не про тотальне відторгнення запозичень, а про виважену стратегію їхньої селекції, калькування та творення питомих відповідників із подальшою кодифікацією в національних стандартах (ДСТУ). Як слушно зауважує С. Ковтюх [5, с. 72], ефективність державної мовної стратегії прямо пропорційна рівню термінографічної роботи та ступеню залучення самих фахівців до процесів творення й популяризації фахової лексики, адже саме споживачі термінів

є найкращими експертами щодо їхньої комунікативної доцільності.

Водночас низка системних проблем гальмує оптимізацію української термінології, зокрема: недостатня кодифікація та наявність деструктивної варіативності [4, с. 229]; інерційна присутність русизмів у технічному дискурсі; лакунарність термінографічної бази та низький рівень популяризації чинних українських відповідників серед фахівців [5, с. 74]. Розгляньмо ці проблеми детальніше. Варіативність, яка часто кваліфікується як синонімічна дублетність (наприклад, лізинг / оренда / найм в економіці або дистрибуція / розподіл / поширення), призводить до термінологічної ентропії, де знижується прогнозованість тексту та ускладнюється автоматизована обробка інформації [8, с. 7]. Русизми, які донедавна домінували в технічних підручниках і виробничій інструкції (на кшталт «включить», «нажать», «отключить»), хоч і витісняються, однак у мовленні старшого покоління інженерів залишаються стійким інтерферентним чинником, що суперечить сучасним вимогам комунікативної культури [14; 16, с. 158]. Брак сучасних фундаментальних галузевих словників, особливо в новітніх технічних напрямках (нанотехнології, кібербезпека, штучний інтелект), створює ситуацію, коли перекладачі та автори технічної документації змушені діяти на власний розсуд, продукуючи нескоординовані новації.

Для об'єктивізації цих спостережень у межах нашого дослідження проведено кількісний аналіз продуктивності різних способів термінотворення в економічній та технічній підсистемах (на матеріалі вибірки з 500 термінів, залучених із проаналізованих джерел [6; 7; 12; 18]). Результати цього аналізу, що репрезентують емпіричну базу дослідження, наведено в таблиці 2.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика функціонування термінології в економічній та технічній сферах професійної комунікації

Критерій порівняння	Економічна термінологія	Технічна термінологія (на прикладі ІТ)
Домінантні способи творення	Афіксація, метафоризація, запозичення	Композиція, аббревіація, калькування, семантична деривація
Ступінь стандартизації	Високий (наявність ДСТУ, галузевих стандартів)	Середній / Високий (активний розвиток міжнародних стандартів)
Вплив англіцизмів	Дуже високий (частота прямих запозичень)	Надвисокий (англійська як мова-донор для більшості нових термінів)
Характер фразеологізації	Переважають стійкі клішовані конструкції офіційно-ділового стилю	Поодинокі випадки технічних ідіом, переважають вільних терміносполук
Термінографічна забезпеченість	Достатня (наявність словників, глосаріїв)	Недостатня (брак сучасних комплексних словників)
Схильність до варіативності	Помірна (наявність дублетів)	Висока (конкуренція питомих і запозичених форм)

Джерело: укладено автором на основі аналізу матеріалів [6]

**Кількісний розподіл способів термінотворення
в економічній та технічній сферах професійної комунікації**

Спосіб термінотворення	Економічна сфера (абс. / %)	Технічна сфера (на прикладі ІТ) (абс. / %)	Середнє значення по вибірці (абс. / %)
Пряме запозичення (без адаптації)	42 / 16,8%	98 / 39,2%	140 / 28%
Калькування (поморфемний переклад)	58 / 23,2%	63 / 25,2%	121 / 24,2%
Абревіація / акронімія	52 / 20,8%	52 / 20,8%	104 / 20,8%
Семантична деривація (переосмислення)	62 / 24,8%	28 / 11,2%	90 / 18%
Питоме словотворення (суфіксація, префіксація)	36 / 14,4%	9 / 3,6%	45 / 9%
Всього	250 / 100%	250 / 100%	500 / 100%

Джерело: укладено автором на основі аналізу матеріалів [6; 7; 12; 18]

Отримані результати (див. табл. 2) дають змогу сформулювати низку важливих висновків кількісного порядку. У технічній сфері частка прямих неадаптованих запозичень майже в 2,3 раза перевищує аналогічний показник в економічній (39,2% проти 16,8%), що підтверджує тезу про вищу відкритість технічної терміносистеми до зовнішнього впливу [17, с. 120].

Питоме словотворення (із використанням суто українських афіксів та коренів) в економічній сфері все ще становить 14,4%, тоді як у технічній – лише 3,6%, що свідчить про слабкість національної дериваційної бази в номінації технічних інновацій [11].

Семантична деривація (метафоризація та метонімізація) є значно продуктивнішою в економіці (24,8%), де такі метафоричні перенесення, як «інфляційний тиск», «ринкові гойдалки» або «податковий прес», виступають ефективним засобом когнітивного моделювання абстрактних процесів [15, с. 152].

Виходячи з проведеного аналізу, до основних результатів дослідження належать такі положення:

1. Констатовано наявність стійкої асиметрії в реакціях економічної та технічної терміносистем на іншомовний вплив, що виявляється в кількісному домінуванні прямих запозичень у технічній сфері (39,2%) над економічною (16,8%).

2. Визначено, що попри глобалізаційний тиск, українське термінотворення зберігає потенціал семантичної деривації та калькування, які разом становлять понад 45% у кожній із сфер, що є ресурсом для витіснення деструктивних інтерференцій.

3. Верифіковано, що системною проблемою є не стільки саме запозичення, скільки відсутність оперативної кодифікації нових номінацій, що при-

зводить до хронологічного розриву між появою терміна в усному дискурсі та його фіксацією в лексикографічних джерелах [16, с. 162].

4. Емпірично підтверджено, що найбільш уразливою ланкою є технічна підсистема через її надмірну залежність від англomовних першоджерел та брак фахових термінологічних комісій, здатних реагувати на виклики часу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в поглибленні теоретичних засад термінознавства, імплементації діджиталізованих термінологічних баз даних та активізації просвітницької роботи щодо вжитку питомої термінолексики [16, с. 160].

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що українська термінологія професійної комунікації в економічній та технічній сферах перебуває в стані динамічної трансформації, зумовленої дією як внутрішньолінгвальних, так і зовнішніх соціокультурних чинників. Констатовано, що провідними тенденціями є інтернаціоналізація лексичного складу (із превалюванням англіцизмів), активне калькування, абревіація та семантична деривація.

Виявлено, що технічна термінологія вирізняється вищим ступенем динамізму та запозичуваності порівняно з економічною, яка тяжіє до більшої стандартизованості та інституційної нормативності. Вирішальним завданням подальших розвідок є розробка комплексної стратегії термінологічної політики, створення актуальних електронних термінологічних реєстрів, поглиблення теоретико-методологічних засад термінознавства та активне впровадження питомих українських відповідників у фахову комунікативну практику, що сприятиме утвердженню української мови як повноцінного засобу науково-технічного та економічного дискурсу.

Список літератури:

1. Авраменко В. Термінологічна компетентність як компонент мовно-професійної культури фахівців економічного профілю. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2017. № 2. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2017.134374> (дата звернення: 17.07.2026).
2. Гуменюк Т. Стандартизація в термінології: екстралінгвістичний погляд. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2015. Вип. 55. С. 75–77. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8\(26\)-217-235](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-217-235) (дата звернення: 17.07.2026).
3. Заверющенко М., Лухіна М., Писарська Н. Фразеологія офіційно-ділового стилю: ключові тенденції розвитку. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 6(24). С. 144–154. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6\(24\)-144-154](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6(24)-144-154) (дата звернення: 17.07.2026).
4. Зінченко В., Морараш Г., Риженко К. Мовні особливості української ділової мови: стандартизація та перспективи розвитку. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 8(26). С. 217–235. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8\(26\)-217-235](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-217-235) (дата звернення: 17.07.2026).
5. Ковтюх С. Нагальні потреби та перспективи функціонування державної української мови. *Філологічний часопис*. 2023. Вип. 1. С. 67–77. <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2023.281357> (дата звернення: 17.07.2026).
6. Кондратенко Л., Могила О., Нижник Т. Ділова лексика в англійській та українській мові: специфіка, особливості перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т. 1. Вип. 23. С. 181–185. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_1/35.pdf (дата звернення: 17.07.2026).
7. Крайняк Л., Дуда О., Рибачок С. Економічна термінологія як об'єкт теорії комунікації (на матеріалі англomовної галузевої періодики). *Folium*. 2024. № 4. <https://doi.org/10.32782/folium/2024.4.20> (дата звернення: 17.07.2026).
8. Межжеріна Г. Стандартизація термінології і перекладацька діяльність. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8(2). С. 3–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppsf_2019_8%282%29__3 (дата звернення: 17.07.2026).
9. Опир М., Панчишин С., Мироненко Н. Англо-український словник базових термінів для комунікації в економічній сфері. Львів, 2024. URL: <https://repository.lnup.edu.ua/items/692ab5cc-a2af-4e32-86fc-e269182680ca> (дата звернення: 17.07.2026).
10. Точенюк А., Овсієнко Л. Функціональний підхід до перекладу професійної лексики у сфері економіки. У кн.: Сучасні тенденції розвитку лінгвістики та лінгводидактики: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Рівне, 2025. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/7297/> (дата звернення: 17.07.2026).
11. Шарова Т. Українська мова у професійному спілкуванні: комунікація майбутніх ІТ-фахівців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія. 2021. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3337> (дата звернення: 17.07.2026).
12. Шелепкова І. М. Деякі аспекти дослідження скорочених термінологічних одиниць в економічній сфері. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ab87e6c4-6d82-4d57-b140-90ca0db8ca35> (дата звернення: 17.07.2026).
13. Bogush A., Korolova T., Popova O. Foreign Language Education Standards: Ukrainian Dimension. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 8. № 4. P. 1261–1272. <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.080417> (дата звернення: 17.07.2026).
14. Hlazova S., Akulshyna N., Shkvorchenko N., Hromovenko V., Orenchak O. Linguistic aspects of language culture: study of norms, standards and variations in speech communication. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024. Vol. 6. URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/msj/article/view/1932> (дата звернення: 17.07.2026).
15. Holubenko N. Principles of cognitive modelling of intersemiotic translation of a literary text. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 33(1). С. 150–154. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.1.26> (дата звернення: 17.07.2026).
16. Kudriavtseva N. Standard Ukrainian in the multilingual context: Language ideologies and current educational practices. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2021. Vol. 42. № 2. P. 152–164. <https://doi.org/10.1080/01434632.2020.1715990> (дата звернення: 17.07.2026).
17. McLelland N. Language Standards, Standardisation and Standard Ideologies in Multilingual Contexts. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2021. Vol. 42. № 2. P. 109–124. <https://doi.org/10.1080/01434632.2019.1708918> (дата звернення: 17.07.2026).
18. Shchyhlo L., Chaika Y., Chaika T. Terminology as an object of professional discourse research. *Philological Treatises*. 2022. Vol. 13. № 1. P. 146–156. URL: <https://tractatus.sumdu.edu.ua/index.php/journal/article/view/979> (дата звернення: 17.07.2026).

Shuminska O. B. UKRAINIAN TERMINOLOGY OF PROFESSIONAL COMMUNICATION: DEVELOPMENT TRENDS AND FEATURES OF FUNCTIONING IN THE ECONOMIC AND TECHNICAL SPHERES

The article is devoted to a comprehensive analysis of the current state, key development trends, and specific features of Ukrainian terminology within professional communication in the economic and technical fields. Particular attention is paid to the processes of formation, functioning, standardization, and systematization of specialized terminology under the conditions of contemporary linguistic and socio-economic transformations. The study characterizes the main problems associated with the standardization of terminological systems and examines the influence of globalization, technological development, international cooperation, and the increasing expansion of English on Ukrainian terminology formation. The article also considers the issues of translation and adaptation of foreign-language nominations, emphasizing the need to preserve terminological accuracy, consistency, and compliance with the norms of the Ukrainian literary language. The main approaches to the study of terminology in modern linguistics are identified, including structural-semantic, functional-communicative, and cognitive-discursive approaches. Particular attention is given to the processes of unification and systematization of terminology, as well as to active word formation aimed at naming new concepts, phenomena, technologies, and economic processes. The analysis demonstrates that the development of Ukrainian professional terminology requires a balanced combination of international terminological practices with the national linguistic tradition. The prospects for further research are associated with the systematic description, standardization, codification, and practical implementation of Ukrainian terminology in professional communication, which will contribute to the development of a coherent and effective professional language in the economic and technical spheres.

Keywords: *terminology, professional communication, economic terminology, technical terminology, standardization, term formation, translation, professional language.*

Дата першого надходження статті до видання: 22.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Ювковецька Ю. О.

<https://orcid.org/0000-0001-9212-6943>

Державний торговельно-економічний університет

ФРАЗЕОЛОГІЧНА НЕОЛОГІЯ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ЦИФРОВОМУ ДИСКУРСІ БЛОГІВ ТА ПОДКАСТІВ

У статті здійснено аналіз фразеологічної неології як важливого явища сучасного цифрового дискурсу, зосередженого на сфері подкастингу. Актуальність дослідження визначається стрімким розвитком нових медійних форматів, які формують специфічні мовні практики та продукують нові стійкі вирази. Подкасти, як інтерактивний і водночас персоналізований жанр, стають середовищем, де мова реагує на технологічні та соціокультурні зміни, створюючи нові мовні одиниці, що відображають реалії інформаційного суспільства.

Метою дослідження є виявлення функцій фразеологічних неологізмів у подкастинговому дискурсі та визначення їхнього впливу на комунікативні процеси. Завдання полягають у систематизації основних функцій, аналізі їхнього прояву в мовленні та окресленні ролі неологізмів у формуванні нових культурних смислів. Методологічною основою роботи є комплексний підхід, що поєднує лінгвістичний аналіз, дискурсологічні спостереження та культурологічну інтерпретацію.

У статті виділено чотири ключові функції фразеологічних неологізмів: експресивну, інноваційну, ідентифікаційну та маніпулятивну. Експресивна функція забезпечує емоційне забарвлення мовлення; інноваційна – адаптацію мови до нових явищ цифрової культури; ідентифікаційна – формування спільнот та культурної ідентичності; маніпулятивна – вплив на увагу та поведінку аудиторії.

Зроблено висновок, що фразеологічна неологія у подкастах є не лише мовним феноменом, але й соціокультурним маркером сучасності. Вона відображає процеси глобалізації, трансформації комунікаційних стратегій та зміни культурних практик. Аналіз цього явища дозволяє простежити, як мова стає інструментом осмислення нових реалій та водночас чинником формування колективної ідентичності у цифрову епоху.

Ключові слова: фразеологічна неологія; цифровий дискурс; англійська мова; подкасти; блоги; фразеологізми; неологізми; медіакомунікація; цифрова лінгвістика; комунікативні функції.

Постановка проблеми. У сучасному світі цифрова комунікація стала невід'ємною частиною повсякденного життя. Блоги та подкасти, як нові форми масової комунікації, активно впливають на розвиток англійської мови, зокрема на її фразеологічний склад. У цих жанрах виникають нові словосполучення, метафоричні вирази та сталі конструкції, які поступово входять у мовну практику. Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення процесів творення та функціонування фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі. Адже саме вони відображають культурні, соціальні та технологічні зміни сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження у сфері фразеологічної неології в цифровому дискурсі підтверджують, що цей

феномен є ключовим маркером мовних змін сучасності [6]. Інтернет-комунікація та нові медійні формати, зокрема подкасти, виступають головними каталізаторами появи стійких виразів [8]. Неологізми виникають як відповідь на соціальні й технологічні трансформації, проходячи етапи соціалізації – від використання у вузьких спільнотах до закріплення у широкому мовному обігу. Корпусні дослідження показують, що соціальні медіа та подкасти продукують значну кількість нових лексичних одиниць, які поступово стандартизуються й входять до словникового складу [6; 8]. Порівняльні роботи доводять універсальність процесів мовної інновації: незалежно від мови, механізми утворення та закріплення неологізмів мають схожі закономірності. Таким чином,

фразеологічна неологія у подкастах постає не лише мовним явищем, а й соціокультурним маркером глобалізації та трансформації комунікативних практик.

У ширшому контексті ці процеси пояснює цифрова лінгвістика – сучасний напрям мовознавства, що досліджує функціонування мови в умовах цифрового середовища [8, с. 11]. Вона виникла на перетині класичної лінгвістики, комп'ютерних наук та інтернет-комунікації й охоплює широкий спектр явищ: від аналізу текстів у соціальних мережах до дослідження мовних моделей штучного інтелекту. Її ключові риси включають: мову інтернету з її розмовністю та експресивністю; неологію, що швидко продукує нові слова й вирази; мультимодальність, яка поєднує текст, аудіо, відео та візуальні символи; алгоритмізацію, що дозволяє аналізувати великі масиви мовних даних; а також соціолінгвістичний аспект, який формує нові мовні ідентичності та спільноти.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити особливості формування та функціонування фразеологічних неологізмів у мові англomовних блогів та подкастів. Завдання дослідження: визначити поняття «фразеологічна неологія»; класифікувати нові фразеологізми; проаналізувати приклади з англomовних блогів та подкастів; окреслити їхні функції у сучасній комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення цифрової лінгвістики полягає в тому, що вона допомагає зрозуміти, як мова адаптується до нових технологій, як відбувається динаміка мовних змін, і як глобалізація створює єдиний мовний простір, де англійська, українська та інші мови взаємодіють у спільних цифрових середовищах. Приклади досліджень у цій сфері включають аналіз нових фразеологізмів у YouTube та Spotify-подкастах, що демонструють: цифрова лінгвістика не лише описує мовні явища, а й пояснює їхній соціальний та культурний контекст.

Для глибшого розуміння цих процесів варто звернутися до класичних понять мовознавства. Фразеологія традиційно розглядається як система стійких словосполучень, що мають цілісне значення та виконують важливу комунікативну функцію [2, с. 15]. Неологія, у свою чергу, є процесом творення нових мовних одиниць, які відображають зміни у суспільстві, культурі та технологіях. На перетині цих двох явищ виникає фразеологічна неологія – нові сталі вирази, що формуються відповідно до актуальних комунікативних потреб [4, с. 113]. Фразеологічна неологія демонструє, як традиційні мовні конструкції адаптуються до

нових реалій. Наприклад, класичні метафоричні моделі («*to break the ice*», «*to hit the road*») у цифровому дискурсі отримують нові варіанти («*to break the algorithm*», «*to hit unsubscribe*»). Це свідчить про прагнення мовців до експресивності, адже нові вирази не лише передають інформацію, але й створюють емоційний ефект. Крім того, фразеологічні неологізми є проявом креативності: користувачі блогів та подкастів активно комбінують старі слова у нових значеннях, створюють метафори, що відображають цифрову реальність [5, с. 101]. Такі вирази, як *content creator burnout* чи *clickbait culture*, не лише описують явища, але й формують нові культурні концепти. Важливою функцією фразеологічної неології є ідентифікація у спільнотах. Використання специфічних виразів дозволяє учасникам онлайн-групи позначати свою належність до певної культури чи субкультури. Наприклад, мовні конструкції, що виникають у геймерських подкастах або блогах про технології, стають маркерами групової ідентичності.

Хоча у сучасній лінгвістиці підкреслюється роль інтернет-комунікації у формуванні нових мовних явищ. Проте саме фразеологічна неологія у блогах та подкастах ще недостатньо досліджена, що й визначає новизну цієї статті. Дискурс подкастів і блогів є однією з найдинамічніших форм сучасної цифрової комунікації. Він поєднує риси усної та письмової мови, створюючи новий тип мовного середовища, що активно впливає на розвиток англійської та інших мов. У подкастах домінує усна форма комунікації, яка характеризується спонтанністю, діалогічністю та високим рівнем експресивності. Подкасти часто відображають живу розмову, що дозволяє мовцям створювати нові метафори, фразеологізми та неологізми. Вони стають майданчиком для формування мовних інновацій, які швидко поширюються серед слухачів. Блоги, навпаки, тяжіють до письмової форми, але водночас зберігають розмовний стиль. Автори блогів активно використовують креативні вирази, меми, метафоричні конструкції, що робить їхній дискурс гнучким і відкритим до нових мовних явищ. Блоги часто стають джерелом фразеологічної неології, адже саме тут виникають сталі словосполучення, які згодом переходять у ширший мовний ужиток. Спільною рисою дискурсу блогів і подкастів є інтерактивність: аудиторія не лише споживає контент, а й активно бере участь у його створенні через коментарі, відгуки та соціальні мережі. Це сприяє формуванню нових мовних практик, які відображають потребу у швидкому, емоційному та креативному спілкуванні.

Таким чином, дискурс подкастів і блогів є важливим джерелом мовних інновацій, зокрема фразеологічної неології. Він поєднує традиційні мовні конструкції з новими комунікативними потребами, створюючи простір для експресивності, креативності та ідентифікації у цифрових спільнотах.

Приклади з англomовних блогів і подкастів демонструють цю тенденцію формування нових стійких словосполучень та виразів на стику традиційних мовних конструкцій та нових комунікативних потреб, які диктує цифрова культура. Таким чином, фразеологічна неологія є не лише мовним явищем, а й культурним індикатором [3, с. 46]. Вона показує, як англійська мова адаптується до цифрового середовища, як швидко реагує на технологічні та соціальні зміни, і як нові вирази стають частиною глобальної комунікації.

Класифікація фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі дозволяє систематизувати їх за джерелом походження та структурними особливостями. За походженням виділяють технологічні (пов'язані з платформами та алгоритмами, напр. *to break the algorithm*), культурні (зумовлені мемами та трендами, напр. *cancel culture*), та соціальні (що описують нові моделі поведінки, напр. *digital detox*). За структурою можна розрізнити метафоричні утворення (*information overload*), кальки (*fake news*, *greenwashing*) та комбінації старих слів у нових значеннях (*streaming wars*, *cloud community*) [9, с. 55].

Фразеологічна неологія виконує кілька важливих функцій у цифровому дискурсі: вона має експресивну роль, створюючи емоційний ефект; інноваційну, відображаючи нові явища та реалії; ідентифікаційну, позначаючи належність до певних спільнот; а також маніпулятивну, коли нові вирази використовуються у рекламі чи маркетингу [7, с. 29].

Експресивна функція є однією з ключових у формуванні та використанні фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі. Вона полягає у здатності нових виразів передавати емоційний стан мовця, його оцінку явищ та створювати образність у комунікації. Саме завдяки цьому нові конструкції швидко поширюються серед користувачів блогів і подкастів, роблячи мовлення живим, динамічним і впливовим.

Фразеологічні неологізми у цифровому середовищі часто мають яскраве емоційне забарвлення – вони можуть бути іронічними, саркастичними, гіперболізованими чи метафоричними. Наприклад, вираз *clickbait culture* не лише описує

явище, а й передає негативне ставлення до нього, підкреслюючи маніпулятивність сучасних медіа. Подібні конструкції виконують роль «емоційних маркерів», які допомагають аудиторії швидко зрозуміти позицію автора. Експресивність проявляється також у створенні нових метафор, що відображають специфіку цифрової культури: *Podfade* – метафоричний вираз, що описує поступове «згасання» подкасту, коли автори втрачають мотивацію або регулярність випусків. Він створює образ в'янення чи зникання, викликаючи асоціації з природним процесом згасання. *Listener tribe* – позначає спільноту слухачів, які відчують себе частиною «племени». Це неологізм із сильним ідентифікаційним потенціалом, адже формує відчуття належності та колективної підтримки. *Earworm episode* – характеризує випуск подкасту, який «застрягає» у пам'яті, подібно до нав'язливої мелодії. Такий вираз підкреслює експресивність і здатність контенту викликати емоційний резонанс. *Info snack* – метафора короткого, легко засвоюваного інформаційного блоку. Вона відображає культуру швидкого споживання контенту й створює образ «перекусу» знаннями.

Таким чином, експресивна функція виконує кілька важливих завдань: вона робить мовлення більш емоційно насиченим, допомагає автору виразити власну позицію щодо явища, створює образність і метафоричність, що полегшує сприйняття інформації, а також сприяє залученню аудиторії, адже емоційні вирази викликають реакцію та дискусію.

Узагальнюючи, експресивна функція є ключовою у процесі закріплення фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі. Вона забезпечує їхню популярність, адже саме емоційність і образність роблять нові вирази привабливими для користувачів. Завдяки експресивності блогери та подкастери не лише інформують, але й впливають на емоційний стан аудиторії, формуючи нові культурні та соціальні смисли.

Інноваційна функція фразеологічних неологізмів полягає у здатності мови оперативно реагувати на нові явища цифрового середовища та створювати для них відповідні мовні позначення. Вона забезпечує появу стійких виразів, які відображають реалії сучасної культури, технологій і соціальної взаємодії, виконуючи роль своєрідних «мовних інструментів» для опису явищ, що раніше не мали спеціального позначення. Приклади: *micro-podcasting* – позначає створення надкоротких аудіоепізодів, які сприймаються як «інформаційні мікродози», має інноваційний

характер, адже відповідає культурі швидкого споживання контенту. *Echo chamber effect* – описує явище замкненого інформаційного простору, де слухачі отримують лише підтвердження власних поглядів. Крім того, має додаткову маніпулятивну функцію, адже підсилює однобічність дискурсу. *Pod economy* – метафоричний вираз, що позначає економічну екосистему навколо подкастів: реклама, спонсорство, монетизація. Несе інноваційне навантаження, тому що фіксує нову сферу культурної та економічної діяльності. *Stream fatigue* – характеризує психологічне виснаження від надмірного споживання потокового контенту. Також виконує експресивну функцію, адже передає емоційний стан аудиторії. *Authenticity gap* – описує розрив між заявленою «щирістю» творців контенту та їхньою реальною поведінкою. Має ідентифікаційне значення, адже впливає на довіру слухачів. *Algorithmic boost* – вираз, що позначає штучне підсилення популярності контенту завдяки алгоритмам платформи. Цей неологізм формує уявлення про «успіх», який не завжди є органічним. Ці вирази не лише фіксують нові реалії, але й формують культурні концепти, що стають частиною глобальної комунікації.

Важливим аспектом інноваційної функції є її здатність швидко реагувати на зміни. Цифровий дискурс надзвичайно динамічний: нові платформи, алгоритми та тренди постійно створюють потребу у нових мовних одиницях. Саме тому інноваційна функція забезпечує гнучкість мови, її здатність відображати найактуальніші явища цифрової епохи, збагачувати словниковий склад та формувати нові культурні смисли, які стають маркерами сучасності.

Ідентифікаційна функція фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі полягає у здатності нових виразів позначати належність мовців до певних соціальних груп, культурних середовищ чи субкультур. Вона забезпечує формування спільнот, які об'єднуються навколо спільних мовних практик, і створює своєрідні «кодові слова», зрозумілі лише тим, хто є частиною цієї комунікаційної культури. У блогах та подкастах ідентифікаційна функція проявляється особливо яскраво. Використання специфічних виразів дозволяє авторам і слухачам сигналізувати про свою належність до певної тематики чи ціннісної системи. Наприклад, *doomscrolling* позначає практику безперервного перегляду негативних новин у стрічці, що сигналізує про належність до спільнот, занепокоєних інформаційним перевантаженням. Вираз *FOMO (fear of missing out)* відображає соціальне

явище постійного страху «випасти» з інформаційного чи культурного контексту, і його використання демонструє включеність у глобальні дискусії про психологічний вплив цифрових технологій. Інший приклад – *influencer economy*, що позначає нову соціально-економічну систему, побудовану навколо діяльності блогерів та творців контенту; його вживання сигналізує про розуміння сучасних тенденцій у медіа та маркетингу. Нарешті, *filter bubble* описує ситуацію, коли алгоритми формують індивідуалізовану інформаційну реальність, і цей вираз використовується як маркер критичного ставлення до цифрової культури та її впливу на суспільство.

Ідентифікаційна функція також проявляється у створенні внутрішніх мовних маркерів у вузьких спільнотах. Наприклад, у геймерських блогах та подкастах виникають власні фразеологізми, які зрозумілі лише учасникам цієї культури. Подібні вирази виконують роль «паролів», що відрізняють «своїх» від «чужих». Це сприяє згуртуванню групи та формуванню відчуття спільності. Важливою особливістю ідентифікаційної функції є її здатність створювати нові культурні концепти. Фразеологічні неологізми не лише позначають явища, але й стають символами певних цінностей. Наприклад, *to go viral* у середовищі блогерів і творців контенту означає не просто популярність, а й досягнення успіху, що визнається спільнотою. Таким чином, нові вирази стають маркерами статусу та соціальної значущості.

Отже, ідентифікаційна функція фразеологічної неології у цифровому дискурсі виконує роль соціального інструмента. Вона допомагає мовцям позначати свою належність до певних груп, формувати культурну ідентичність та створювати відчуття спільності. Саме завдяки цій функції нові вирази швидко закріплюються у мові, адже вони не лише описують явища, а й стають символами соціальної приналежності та культурної участі.

Маніпулятивна функція фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі полягає у здатності нових виразів впливати на свідомість та поведінку аудиторії. Вона реалізується через мовні конструкції, які не лише інформують, але й формують ставлення, стимулюють дію або підштовхують до прийняття рішень. У блогах, подкастах та соціальних мережах ця функція проявляється особливо яскраво, адже нові вирази стають інструментами маркетингу, реклами та культурного впливу.

Фразеологічні неологізми часто мають приховане переконувальне навантаження, створюючи образи, що легко запам'ятовуються та виклика-

ють емоційні реакції. Наприклад, вираз *go viral* не лише описує популярність контенту, а й формує уявлення про його цінність та значущість, підштовхуючи користувачів до поширення. Подібні конструкції працюють як «тригери», що стимулюють активність аудиторії. Приклади маніпулятивних неологізмів демонструють різні аспекти цієї функції. *Engagement bait* – вираз, що позначає спеціально сконструйовані повідомлення для стимулювання лайків, коментарів чи поширень. Він маніпулює увагою аудиторії, змушуючи її взаємодіяти навіть із поверхневим контентом. *Fear marketing* – метафора рекламних стратегій, які апелюють до страху чи тривоги, щоб підштовхнути користувачів до певних дій. Має сильне емоційне навантаження й впливає на поведінку споживачів. *Hype cycle* – вираз, що описує штучне створення «хвилі очікувань» навколо продукту чи контенту. Він формує відчуття участі у великому культурному процесі, навіть якщо реальна цінність є обмеженою. *Shadow banning* – позначає приховане обмеження видимості контенту без повідомлення користувача. Це маніпулятивний інструмент платформ, який впливає на комунікативну поведінку та відчуття справедливості. *Attention economy* – концепт, що описує конкуренцію за людську увагу як ресурс. Використання цього виразу підкреслює маніпулятивний характер цифрової культури, де увага стає товаром.

Маніпулятивна функція виконує декілька завдань: вона формує емоційний вплив на аудиторію, стимулює її активність (лайки, поширення, коментарі), створює відчуття причетності до важливих культурних чи соціальних процесів, а також використовується як маркетинговий інструмент для просування контенту та брендів. Отже, маніпулятивна функція фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі є потужним механізмом впливу на аудиторію. Вона дозволяє авторам і медіа не лише інформувати, але й керувати увагою, емоціями та діями користувачів. Саме

завдяки цій функції нові вирази стають не просто мовними одиницями, а інструментами соціального та культурного контролю.

Висновки. Фразеологічна неологія у цифровому дискурсі, зокрема в подкастах, є важливим індикатором мовних і культурних змін сучасності. Вона демонструє, як мова адаптується до нових технологічних реалій, соціальних практик та культурних тенденцій. Подкасти, як інтерактивний і персоналізований формат, створюють сприятливе середовище для появи нових виразів, які швидко входять у мовний обіг і стають маркерами глобальної комунікації. Таким чином, фразеологічні неологізми у подкастах варто розглядати не лише як мовні новації, але й як соціокультурні маркери, що відображають процеси глобалізації, трансформацію комунікативних стратегій та нові культурні практики. Їхнє дослідження дозволяє простежити, як мова стає інструментом осмислення сучасних реалій і водночас чинником формування колективної ідентичності у цифрову епоху.

Перспективи дослідження фразеологічних неологізмів у цифровому дискурсі полягають у розширенні емпіричної бази та поглибленні міждисциплінарного аналізу: створення спеціалізованих корпусів подкастингового мовлення дозволить простежити динаміку появи й закріплення нових виразів; міжмовні зіставлення допоможуть виявити універсальні та культурно специфічні механізми їхнього утворення; функціональний аналіз дасть змогу зрозуміти, як ці одиниці впливають на комунікативні стратегії та соціальні практики; соціокультурний вимір дослідження відкриє можливості для вивчення ролі неологізмів у формуванні ідентичності та спільнот слухачів; а застосування результатів сприятиме оновленню методик викладання лінгвістики, перекладознавства й медіакомунікації. Усе це дозволить не лише глибше осмислити процеси мовної інновації, але й використати їх для розвитку сучасної гуманітаристики та адаптації освіти до викликів цифрової епохи.

Список літератури:

1. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С., Дядчук В. В. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка. 2008.
2. Глуховцева І. Я. Динаміка української фразеології кінця XX – початку XXI століття: тенденції розвитку (Автореф. дис.). Харківський національний університет. 2012.
3. Князь Т. М. Методологічні засади дослідження фразеологізмів української мови в медійному дискурсі. *Studia Linguistica*, 2020. (14), 45–53.
4. Яцьків М. Ю. Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітніх парадигм лінгвістичних досліджень. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія, 2019. (2), 112–118.
5. Altenberg B. On the phraseology of spoken English: The evidence of recurrent word-combinations. In A. P. Cowie (Ed.), *Phraseology: Theory, analysis, and applications* Oxford: Oxford University Press. 1998. 101–122.

6. Bykova T. V. Neologisms in Internet discourse: Dynamics of linguistic innovation in digital communication. *Journal of Language and Digital Media*, 2024. 12(3), 55–68.
7. Cowie A. P. (Ed.). *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. Oxford: Oxford University Press. 1998.
8. Talbot M. *Media discourse: Representation and interaction*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2007.
9. Teliya V. Phraseology as a language of culture: Its role in the representation of a collective mentality. In A. P. Cowie (Ed.), *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. Oxford: Oxford University Press. 1998. 55–75.

Yuvkovetska Yu. O. PHRASEOLOGICAL NEOLOGY IN THE ENGLISH-LANGUAGE DIGITAL DISCOURSE OF BLOGS AND PODCASTS

The article analyzes phraseological neology as a significant phenomenon of modern digital discourse, with a particular focus on podcasting. The relevance of the study is determined by the rapid development of new media formats that shape specific linguistic practices and generate new stable expressions. Podcasts, as an interactive yet personalized genre, represent a dynamic environment where language responds to technological and socio-cultural changes, creating new linguistic units that reflect the realities of the information society.

The aim of the research is to identify the functions of phraseological neologisms in podcast discourse and to determine their impact on communicative processes. The objectives include systematizing the main functions, analyzing their manifestation in speech, and outlining the role of neologisms in shaping new cultural meanings. The methodological basis of the study is a comprehensive approach combining linguistic analysis, discourse observations, and cultural interpretation.

The article highlights four key functions of phraseological neologisms: expressive, innovative, identificational, and manipulative. The expressive function provides emotional coloring and imagery; the innovative function ensures the adaptation of language to new phenomena of digital culture; the identificational function contributes to the formation of communities and cultural identity; the manipulative function influences audience attention and behavior.

It is concluded that phraseological neology in podcasts is not only a linguistic phenomenon but also a socio-cultural marker of modernity. It reflects processes of globalization, transformation of communication strategies, and changes in cultural practices. The analysis of this phenomenon demonstrates how language becomes both a tool for comprehending new realities and a factor in shaping collective identity in the digital age.

Keywords: *phraseological neology, digital discourse, English language, podcasts, blogs, phraseological units, neologisms, media communication, digital linguistics, communicative functions.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821:1-7.09(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/31>

Федоряка Л. Д.

<https://orcid.org/0000-0003-0987-9544>

Криворізький державний педагогічний університет

ОНТОЛОГІЯ СМІХУ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ: НА ШЛЯХУ ДО ГУМОРУ І САТИРИ

*У статті здійснено комплексний аналіз формування й еволюції традицій сміхової культури в античній філософській думці як фундаменту подальших європейських теорій комічного. Зосереджуючись на поняттях «сміх» та «комічне», авторка розвідки простежує становлення ключових уявлень про природу, функції та межі комічного у працях Демокріта, Арістофана, Платона, Арістотеля, Цицерона, Квінтіліана й Лукіана, Горация і Ювенала. Особливу увагу приділено аналізу онтологічних, етичних, аксіологічних і риторичних аспектів сміху, а також проблемі співвідношення комічного з мораллю, пізнанням і соціальною критикою. Показано, що античні уявлення про сміх як засіб викриття, очищення та інтелектуального дистанціювання заклали підвалини більшості пізніших концепцій комічного. Зазначено, що саме розширення функцій і об'єктів сміху в античності уможливило подальше структурування теорії комічного в Новий час. Це дозволило виокремити в межах єдиного «лона сміхового» такі автономні модуси, як **гумор** (як внутрішню емпатичну рефлексію) та **сатиру** (як зовнішню соціальну чи моральну критику). Таким чином, антична спадщина постає не просто філософською основою та історичним підґрунтям, а абсолютно необхідною інтелектуальною платформою, що продовжує визначати координати сучасних інтерпретацій сміху як складного когнітивного й соціокультурного феномена. Наголошено на впливі античної спадщини на формування етичних і поетичних принципів сатиричної літератури, а також на її значенні для сучасних інтерпретацій гумору як когнітивного, культурного й соціального феномена. Отримані результати засвідчують неперервність традиції осмислення комічного та окреслюють перспективи подальших міждисциплінарних досліджень історії теорій сміху.*

Ключові слова: давньогрецька філософія, давньоримська філософія, сміх, комічне, смішне, об'єкт комічного, засіб комічного, дотепність, жарт, гумор, сатира.

Постановка проблеми. Український філософ М. Попович вважав комічне «виявом критичної сили мислення, спрямованої на буденність», а сміх визначав як «спосіб звільнення від ідеологічних кліше, утвердження раціональності та самоіронії як вияву зрілості мислення» [11, с. 25]. Літературознавиця Т. Гундорова інтерпретує сміх як спосіб подолання страху і травми в українській культурі, як форму захисту й критики посттоталітарного досвіду: «Сміх – говорить дослідниця, – це протест проти страху та безсилля» [6, с. 112]. Феноменолог В. Кебуладзе розглядає сміх як явище екзистенційного досвіду, вбачає в ньому

вияв свободи, «який розхитує владу» [8, с. 215]. Письменниця О. Забужко трактує іронію як український «генетичний» «механізм виживання» [7, с. 14], а комічне тлумачить не лише як форму естетичного вислову, а й глибоку стратегію спротиву історичному травматизму.

Це лише кілька соціально-обґрунтованих і водночас метафоризованих висловлювань про природу сміху, що засвідчують дослідницьку увагу до цього явища на перехресті ХХ-ХХІ ст. Історія сміху корінням сягає давніх часів, а тому один із ракурсів проблеми, до якого не згасає науковий інтерес, – сміх і комічне у античній філософії.

Автори сучасних концепцій – філософи, культурологи, літературознавці і лінгвісти – у своїх працях завжди апелюють до постулатів давніх мислителів, стверджуючи тим самим той факт, що саме висновки легендарних попередників надихали їх на ретельне осмислення феномену комічного, обґрунтування ідей і розбудову власних теорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі існує немало ґрунтовних досліджень, у яких відображено вплив античної спадщини на розвиток різновекторного наукового дискурсу наступних періодів. Зокрема, про запозичення з літератури античності у добу англійського Ренесансу присвячені праці Н. Торкут про генезу і структурування англійської прози пізнього Ренесансу [15], а також дослідження Л. Федоряки про сатиричні пошуки одного з найвідоміших елізаветинських сатириків Томаса Неша [16], і її розвідку про взаємодію англійського і латинського дискурсів у творах цього письменника [17]; О. Сидоренко сфокусувала увагу на малих комічних формах в літературі пізнього середньовіччя та Ренесансу [14], І. Розова [13] присвятила свою розвідку мовним засобам вираження авторської модальності, зосереджуючись на сатиричній літературі XX століття, О. Ніколенко у розвідці «Комічне у західноєвропейській літературі XIX століття» [10] встановлює особливості функціонування сатири і гумору в літературі вікторіанської доби. О. Гарачковська [5] висвітлює проблеми суспільства XX століття крізь призму сміху в українській поезії.

Наразі існує безліч статей, автори яких з'ясовують специфіку сатиричного або гумористичного начала у художньому просторі, шляхи їх мовної реалізації тощо. І. Блинова у розвідках «Мовна гра як засіб створення комічного ефекту у прозі Мюріел Спарк» [1], «Особливості індивідуально-авторського стилю крізь призму виявлення прийомів комічного» [2], «Гумор як різновид комічного: критерії виокремлення, теорії реалізації і засоби вираження» [3] вивчає специфіку реалізації гумору у сучасному художньому англійському дискурсі. У статті «Повтор як домінанта авторського стилю Джерома К. Джерома» [18] П. Фоменко репрезентує специфіку синтаксису як домінанти авторського стилю Джерома К. Джерома. Н. Борисова [4] приділила значну увагу використанню лексичних засобів у романі Дж. Свіфта «Мандри Гуллівера», М. Радзімовська [12] зосереджується на компаративному аспекті формування комічного в дитячих творах та багато інших.

У збірнику «Феномен комічного в літературі та культурі» [2017] зібрані політематичні розвідки, присвячені вираженню комічного у різних сферах літератури і культури, що постає на захист міждисциплінарного характеру вивчення сміхової культури.

Утім, про вплив античних теорій сміху на формування сучасних теорій комічного, виокремлення у межах сміхової стихії гумору і сатири наукової інформації бракує. У сучасних студіях засвоєння різножанрової античної спадщини переосмислюються у працях Ч. Мартіндейла *Redeeming the Text: Latin Poetry and the Hermeneutics of Reception* [38], Л. Гардвік *Reception Studies* [28], у збірнику «Aristophanes in Performance 421 BC-AD» [29], у роботі вітчизняної дослідниці А. Куник «Римське суспільство у сатирах Горация і Ювенала» [9], у розвідці О. Стебельської [47] про онтологію сміху у світлі соціально-етичних аспектів, що демонструє тяглість, трансформацію, а головне, актуальність аналізу і інтерпретації сміху і комічного від античності до сучасності.

Постановка завдання. Тож вартою перепрочитання і пильної дослідницької уваги в цій розвідці є специфіка саме античних концепцій сміху і розуміння сутності комічного давніми філософами. Занурення у давньогрецький і давньоримський контексти цієї проблематики сприятиме окресленню витоків сучасних теорій комічного і встановленню критеріїв розшарування комічної стихії на дві ключові естетичні категорії – гумор і сатиру. Перепрочитання давньої філософії на предмет представлення в ній аспектів сміхової культури і інструментів комічного дозволить також визначити складові сатиричної поетики (об'єкти і засоби), які використовують у майбутньому письменники-сатирики для реалізації своїх художніх інтенцій. Розуміння цих особливостей допоможе з'ясувати передумови виникнення сатиричного кредо у репрезентативних представників сатиричної традиції національних літератур та встановленню авторитетних попередників, чий досвід сприяв появі критичного начала у їхніх власних творах. Увагу звернемо і на виявлення структурних паралелей між давньогрецькими та римськими концепціями сміху (Платона, Арістотеля, Лукіана, Квінтіліана), що дозволить не лише простежити еволюцію поняттєвого апарату теорій комічного, а й з'ясувати роль античної спадщини у формуванні сучасних стратегій практичного втілення цих теорій.

Тож метою цієї розвідки є здійснення детального аналізу природи сміху у античній філософії

задля перспективного встановлення особливостей засвоєння античної спадщини комічного літератури і теоретиками пізніших літературних періодів.

Виклад основного матеріалу. З усього розмаїття підходів до з'ясування специфіки понять «сміх» та «комічне» і подальшого осмислення комічного найбільш значущими і прогресивними є погляди давніх філософів **Демокріта, Арістофана, Платона, Арістотеля, Цицерона, Квінтіліана та Лукіана**. Саме їхні концепції будуть розглянуті в цій розвідці.

Демокріт. «Що таке сміх і як він народжується, – про це нехай розкаже Демокріт», – писав Цицерон у трактаті «Про оратора» [24, с. 236]. Справді, вчення Демокріта з Абдер (бл. 460–370 рр. до н. е.) певною мірою зумовило майбутні (передусім, середньовічні та ренесансні) погляди на сутність сміху. Про його існування дізналися здебільшого з «Гіппократового роману», добре відомого у філософських і медичних колах Європи доби Відродження. Приміром, французький письменник Ф. Рабле апелював до нього у своєму «виправданні сміху» – у пролозі до «Гаргантюа і Пантагрюеля», де наголошував, що сміх є природною й чесною силою людського існування: «Сміх – це властивість людини, бо сміятися може тільки людина» [46, с. 10]. Цим визначенням сатирик вказував на життєствердну природу комічного, яке очищує від страхів, забобонів і брехні.

«Гіппократів роман» являє собою збірку листів, у якій Гіппократ відгукується про «божевілля» Демокріта, що виражається в тому, що останній майже постійно сміється: «Я над одним лише сміюся, – пояснює причину свого стану Демокріт, – над людиною, несповну розуму, яка цурається справедливих справ, вдається до всіляких дурних вигадок і страждає через найтяжчу марну працю. <...> Сміх та й годі!» [27, с. 302].

В інтерпретації Демокріта сміх – стан, що протиставляється порожнечі і нікчемності людських справ: «Тварини отримують задоволення від малого. Чи закопує лев у землю золото? Чи страждає бик від користолюбства? Чи схильна пантера до переїдання? Дикий кабан відчуває спрагу, поки не нап'ється води, вовк тоді спокійний, коли повністю зжере свою здобич, а людина ніяк не може насититись... О, Гіппократе! Як мені не сміятись...» [27, с. 308-309]. З подібним поглядом на світ «крізь сміх» зрештою погоджується і сам Гіппократ.

На жаль, цілісних письмових свідчень про погляди Демокріта на сміх не збереглося. Спадщина філософа (Діоген називає понад 70 позицій),

у якій, на думку багатьох дослідників, містилися праці з фізіології та теорії сміху, після його смерті була майже вщент знищена. Але з огляду на те, що збереглося, можна зробити деякі висновки про бачення сутності сміху Демокрітом.

Сміх в уяві філософа є частиною світогляду, своєрідним символом нехтування матеріальними благами. Причину сміху Демокріт вбачає у безцільності людських вчинків: те, що здається важливим, життєво необхідним, те, заради чого зраджують друзів і переступають закон – влада, слава, похоть, багатство, як би не прикривалися користю, – усього лише тлін. Мудрець же повинен отримувати задоволення від найнеобхіднішого і «тікати від суєтності світу». У осягненні істини людина «прагне до справедливих і законних дій, у бодрствуванні й уві сні здорова, весела і спокійна» [25, с. 426-427]. Сміхотворними через це мислитель вважає вчинки, що спрямовані не на осягнення вічного, а лише на отримання хвилинної вигоди. «Сміх мудреця» при цьому не є проявом почуття індивідуальної переваги або ненависті до людини. «Будучи людьми, ми не маємо сміятися над людськими бідами, а повинні співчувати їм» – вважає філософ [26, с. 188].

Об'єкт сміху, на думку Демокріта, не має викликати співчуття: горе, страждання, біди людей перетворюють сміх на етично неприпустиму дію. Пізніше Арістотель також говоритиме про явище, що висміюється, як про «помилку, яка не викликає страждання», а Бергсон – про «анестезію серця», що супроводжує сміх. Можна сказати, що Демокріт розуміє об'єкт сміху як удаване буття, що претендує на те, аби називатись справжнім.

В епоху класичної античності до демокрітівського тлумачення сміху найбільш близькими були ідеї Арістофана. Радше практик, ніж теоретик комічного, **Арістофан** (455–бл. 385 рр. до н. е.) не залишив спеціальних теоретичних робіт про комічне і сміх. Проте встановити його вельми чітку систему поглядів на сміх можна у контексті комедії, проаналізувавши численні відступи-інтермедії, які організовують композицію його п'єс і в яких автор висловлює свої думки і з політичних, і з філософських питань.

Аналіз цих інтермедій (так званих парабаз) напроочуд важливий і цінний, адже погляди Арістофана на сміх справили величезний вплив на подальше філософське структурування теорії комічного. Арістофан вважає, що справжній комедіограф зобов'язаний сам досконало розуміти природу сміху, щоб розсмішити глядачів. У «Вершниках» він метафорично порівнює автора

комедій з керманичем: «Перед тим, як годівницю схопити, повинен бути він веслярем, а потім вже і лощманом пильним, щоб природу вітрів свавільних зрозуміти і вже після цього вмілою рукою самому свій корабель вести», – переконує драматург [21, с. 44]. Уміння викликати сміх аудиторії ґрунтується на високій професійній майстерності автора, адже, за його висловом, «комедійна справа не жарт, а праця...» [21, с. 46].

Отже, основна мета комедіографа – викликати сміх, щоб він був нагородою поетові за його якісну працю. Однак Арістофан не визнає безглузлого блазнювання, балаганних танців, натягнутих дотепів, що мають на меті лише простий сміх. У «Хмарах» драматург критично відгукується про безцільні вулично-фарсові жарти, зазначаючи, що в його комедіях подібної вульгарності немає, а також «немає ані грубих танців, ані безглуздя жартів, якими зазвичай намагаються викликати сміх у натовпу» [19, с. 90].

Істинний сміх, згідно з Арістофаном, є потужним засобом на шляху до високої мети, і тільки у співвідношенні з цією метою він набуває суспільної та політичної цінності. Такою метою драматург вважав своєрідний комічний катарсис, що виражається в очищенні, звільненні від ілюзій. Арістофан закликає не вірити «оманливим промовам» і «безсоромним лестоцям» політиків, покладатися не на почуття, а на розум, шукати правду й відокремлювати її від політичної балаканини та повсякденної демагогії. Інтерпретація понять «правда» і «справедливість» посідає чільне місце в комедіях Арістофана, а істиною він вбачає насамперед сміх над брехнею. Тут сміх має ґносеологічне підґрунтя, де суттєву роль відіграє викриття ілюзії, фікції, забобонів тощо. Тож творче кредо справжнього комедіографа, на переконання Арістофана, полягає в боротьбі з неправдою.

Він також вважає, що боротьба і порада – це два шляхи, якими можливо донести правду народові. У конкретних образах він висміює демагогів, хабарників, безпринципних філософів («Вершники», «Хмари»), а у загальному імперативі комедії – «корисна порада» (наприклад, вимоги миру в «Ахарнянах», «Лісістраті», «Мирі»). Таким чином, для Арістофана комедійний сміх є руйнуванням ілюзорного з метою побудови ідеального суспільства.

Подібним соціально зумовленим поглядом на роль комічного пояснюються вимоги Арістофана і до об'єкта сміху. Він сміється, передусім, не над абстрактними моральними вадами, а над конкретними проявами соціального зла. Це стає

очевидним під час порівняння комедій драматурга (із сатирою на конкретних осіб – Клеона, Сократа та ін.) з більшою частиною європейських комедій Нового часу (наприклад, із класичними комедіями Мольєра), про адресат сміху в яких говорить уже і сама абстрактно-збірна назва: «Скупий», «Мізантроп».

Наступною вимогою комедіографа є відмова від сміху над слабкими: «Не на дрібних міщан, людей порожніх, ополчився поет, не на жінок. Але з Геракловою мужністю в гнівній душі повстав на великих і сильних» [21, с. 44]. У загальному контексті соціально-утопічних поглядів Арістофана цей намір видається виправданим: сміх над слабкими не є дієвим засобом зміни суспільних відносин; натомість висміювати треба лише тих, хто посідає високі посади в соціумі.

Суспільно-політичні погляди Арістофана, концепція сміху та її практичне вираження в комедіях мали багато послідовників. У Луцилія простежується арістофанівський принцип політичної сатири, спрямованої на розвінчання зловживань влади й суспільної аморальності; Марціал успадковує арістофанівську «колючу» іронію та схильність до побутової конкретики, переносить їдку насмішку на реалії римського повсякдення; Ювенал же розвиває арістофанівську модель «гнівного сміху», перетворюючи її на публічне моральне звинувачення суспільних вад – розкоші, продажності, лицемірства, зневаги до чесноти. Програмним для його сатиричної поетики стає відоме твердження «*Difficile est saturam non scribere... indignatio facit versum*» («Складно не писати сатиру, ... обурення породжує вірш») [30, с. 31]. У цій формулі сміх зображений не як легка комічна гра, а як реакція на моральний стан суспільства.

Багато в чому протилежну, але не менш впливову точку зору на сміх запропонував класичний філософ **Платон** (427–347 рр. до н. е.), який у низці праць також робить спробу з'ясувати сутність сміху. «Без смішного навряд чи можна пізнати серйозне; і, загалом, протилежне пізнається за допомогою протилежного, якщо тільки людина прагне бути розумною», – писав Платон у «Законах» [40, с. 304]. Наразі можна виокремити кілька центральних пунктів Платонівської теорії комічного: його цікавлять причини, сутність і цілі сміху, а також деякі аспекти кореляції між комічним, мораллю і суспільним устроєм.

Причину сміху, на думку філософа, слід шукати в самооцінці людей. «Хтось, – пише він у діалозі «Філеб», – вихваляється своїм багатством, а хтось – красою тіла або чеснотою, перебува-

ючи в омані про справжній стан речей» [41, с. 62]. Далі філософ розвиває свою думку: «Якщо хтось каже про себе, що він гарний флейтист, або приписує собі інший талант, якого в нього немає, то його або піднімають на сміх, або сварять, і навіть домашні піднімають його на сміх», – говорить він у «Протагорі» [42, с. 91]. Коли хтось дає поради у сфері, в якій він некомпетентний, то «хай він хоч красень, багатий і знатного роду, його поради все рівно не слухають, а, навпаки, здійснюють сміх і галас, аж доки він сам не полишить своїх спроб переконати...» [42, с. 46]. Таким чином, у діалогах «Філеб» та «Протагор» Платон вбачає причиною смішного завищену самооцінку. Аксіологічно ця ідея може бути виражена таким чином: причиною сміху є щось, чия цінність уявна.

Сутність сміху співвідноситься, за спостереженнями філософа, з його причиною: неправильна самооцінка – нещастя, а сміх приносить радість; тобто сміятися над кимось – означає радіти чужому нещастю. Таким чином, сутність сміху полягає у «поєднанні печалі і задоволення, де печаль полягає в смутку з приводу чужих помилок, а радість – у впевненості у відсутності цих помилок у того, хто сміється» [41, с. 62]. Мета сміху, за Платоном, очевидна зі сказаного: він виправляє помилки, вказуючи на неадекватно завищений рівень самооцінки. Однак сміх є хоча й дієвим, але небажаним засобом для виправлення моральних недоліків.

Більшість висловлювань Платона про комічне міститься в «Державі», де мислитель постає насамперед як педагог, занепокоєний впливом сміху на формування характеру громадян ідеальної республіки. Платон застерігає від неконтрольованого сміху, наголошуючи, що «вибуховий сміх здатен породжувати такі ж бурхливі й небажані реакції» [43, с. 74]. На думку філософа, некерівана комічність може порушити внутрішню гармонію особистості. В іншому місці «Держави» він підкреслює небезпеку наслідування низьких форм комічного, зауважуючи, що в ідеальній державі варто би не переборщити у зображенні недосконалих явищ, аби «людина не перейняла того, над чим сміється» [43, с. 311]. Таким чином, у «Державі» сміх розглядається не як нейтральне явище, а як потужний виховний чинник, що потребує суворого етичного та педагогічного контролю.

Своєрідним протозначенням комізму, яке пізніше було розгорнуте у відому дефініцію Арістотеля, можна назвати висловлювання з діалогу «Філеб» про те, що «ми називаємо смішним усе слабке і невинне, а нешкідлива риса викликає сміх...» [41, с. 49].

Філософ тут, вочевидь, полемізує з Арістофаном, який визнавав сміх над сильними. Причини подібних розбіжностей корінням сягають, певно, соціально-політичних поглядів Арістофана, який визнає будь-які заходи для досягнення мети. Сміх над сильними в ідеальному «платонівському» суспільстві неприпустимий як такий, що підриває політичні підвалини, які Платон поєднує з підвалинами моральними.

Арістотель (384–322 рр. до н. е.), найвідоміший із теоретиків комічного, у праці «Поетика» досліджує сміх насамперед з етичної точки зору. Арістотель вважав, що комічне полягає в зображенні недосконалості, проте такої, що не завдає шкоди – ані моральної, ані фізичної. За його визначенням, комедія є «наслідуванням дій гірших, ніж ті, що властиві серйозним людям, однак вона не зла, а лише смішна» [23, с. 11], адже вона відтворює «не все потворне, а лише смішне й таке, що не спричиняє страждань і призводить до смерті» [23, с. 12].

Слід зауважити, що Арістотель чітко розмежовує поняття «сміху» і «насмішки». Сам сміх у його баченні є легким і розважальним явищем: «оскільки жарти й сміх, як і всякий відпочинок, приємні, то неминуче приємним є все, що викликає сміх – і люди, і слова, і вчинки» [23, р. 39]. Натомість у насмішці Арістотель, як і Платон, вбачає явний або прихований елемент зла: схильність до образливого глузування він оцінює як вульгарну й непристойну, а тому навіть допускає необхідність заборони певних жартів.

Дотримуючись принципу *μέτρον* («міра»), Арістотель наголошує: «Ті, хто в прагненні до смішного переступають міру, вважаються бляхами й грубими людьми, бо вони домагаються сміху за будь-яку ціну і радше намагаються викликати сміх, ніж сказати щось вишукане і не завдати болю тому, з кого глузують... Тих же, хто розважається пристойно, називають дотепними» [23, с. 42]. Тож арістотелівська концепція комічного ґрунтується на етичному балансі між задоволенням від сміху та повагою до людської гідності.

Застосовуючи етичне правило «золотої середини», Арістотель виокремлює той елемент сміху, що є найціннішим для його вчення про моральність і запити доби, а саме його раціональний аспект, вільний від брутального, тілесного й агресивного. Аналізуючи саме такий сміх, мислитель формулює відоме твердження про винятковість людської природи, наголошуючи, що «з усіх живих істот лише людина здатна сміятися» [22, с. 118]. Це положення підкреслює зв'язок сміху з розумом

і моральним судженням, а не з інстинктивною або тілесною реакцією.

Подібна авторитетна точка зору підтримувала інтерес до сміху в посткласичній античній думці (Лукіан, Квінтіліан та ін.), а також за доби Середньовіччя (Фома Аквітанський та ін.), коли комічне видавалося небажаним і потребувало авторитетної підтримки. Ідея Арістотеля відображена і в одному з найпоширеніших середньовічних визначень людини: «Homo est animal rationale, mortale, risus capax» («Людина – тварина розумна, смертна і здатна сміятися»).

Крім сентенцій, що впродовж тривалого часу стали визначальними для досліджень комічного, Арістотелю належить і перше визначення сміху. Воно з різними варіаціями зустрічається в роботах дослідників пізнішого періоду: «Смішне є якась помилка і неподобство, але безболісне і таке, що нікому не завдає страждань» [23, с. 32]. Це визначення Арістотеля розвиває думку Платона про те, що «властивість, коли вона нешкідлива, викликає сміх», і, як і у Платона, ґрунтується на етичному підході. Однак воно передбачає естетичне трактування причини сміху (опозиція неподобства і краси) – це щось удавано трагічне, «безбідна біда», показна драма. На відміну від Платона, між тим, Арістотель визнає цінність сміху, в якому немає місця насмішкам, агресивності та неучтливості, але він відводить йому малозначущу сферу відпочинку й легкої розваги, не змінюючи, таким чином, жодної основної платонівської установки.

Дефініція Арістотеля досі залишається одним з основних досягнень у античних теоріях комічного. Але водночас вона є доволі вузькою, адже з'являється в «Поетиці» насамперед для пояснення феномена комедії та ґрунтується на аналізі тогочасного періоду її розвитку.

Арістотелю також приписують створення окремої праці, присвяченої проблемам комедії та сміху, – «Про роди смішного», – нині втраченої другої книги «Поетики», на пошуках якої базується сюжет роману У. Еко «Ім'я рози». Сюжетна інтрига у творі Еко побудована на припущенні, що друга книга «Поетики» розповідала про виправдання сміху як інтелектуальної свободи, а тому її текст був цілеспрямовано прихований монастирською владою. У романі саме знання про природу сміху стає небезпечним, оскільки здатне підірвати авторитет догми й страху – ключових опор середньовічної церковної дисципліни. Таким чином, ідея загубленого арістотелівського трактату перетворюється в романі на символ змагання між сміхом і релігійним фанатизмом.

Деякі положення Арістотеля про природу сміху, що, вочевидь, містилися у втраченій праці, могли би вплинути на подальшу античну й новочасну теорію комічного, зокрема, на міркування Цицерона. Орієнтація на арістотелівське розуміння комічного як «безболісної помилки» чітко простежується вже в римській комедії. Так, у Плавта комічне пов'язується з людською недосконалістю, але не з моральним злочином: «У комедії ми сміємося з вад, а не караємо злочини» [44, с. 87]. Аналогічну позицію обстоює Теренцій, для якого сміх має коригувальний, а не руйнівний характер: «Я зображую звичаї, а не злочини, і прагну, щоб глядач радше впізнавав себе, ніж обурювався» [48, с. 45].

Римський оратор, політичний діяч і філософ **Марк Туллій Цицерон** вважав сміх важливим інструментом риторики. Він пов'язував його з дотепністю, грою слів, двозначністю. На його думку, «смішне виникає з порушення очікування, коли щось несподіване і неприродне зображується в дотепній формі» [24, с. 223]. Цицерон розробив найповнішу і найціліснішу теорію сміху з усіх, що збереглися з часів античності.

Його погляди з цього приводу систематично викладено в трактаті «De Oratore». Цицерон вважає, що «сміх <...> виникає здебільшого там, де з'являється щось потворне і непотворне» [24, с. 228]. Цей вислів базується, певно, на визначенні сміху, яке запропонував Арістотель у «Поетиці», але Цицерон його дещо змінює й уточнює. Джерело сміху виникає, на його погляд, не просто з «помилки і неподобства», як у Арістотеля, а з невідповідності між потворним, деформованим (у плані змісту) і непотворним (у плані вираження).

Таким чином, сміх уперше розглядається Цицероном у контексті форми і змісту. У дефініції відсутні моральні вимоги (в Арістотеля сміх має бути безболісним і нікому не завдавати страждань), що розширює сферу його застосування, до якої тепер можна сміливо віднести насмішку і сатиру. Слід, однак, зауважити, що з естетичних (а не етичних) міркувань за рамками визначення залишаються грубі й непристойні (тобто потворні за формою вираження) жарти, оскільки Цицерон заперечує вульгарний і балаганний сміх.

Дотримуючись формального принципу витонченості мови, Цицерон уперше намагається створити і типологію смішного. Насамперед виокремлюються «дотепні» і «недотепні» види сміху. Дотепними (*facetiae*) він називає тонкі й витончені жарти. При цьому дотепність не повністю входить у сферу смішного: її основною характеристикою

є витонченість мови, тонкий смак, уміння поєднувати різноманітні поняття і ситуації в точному й актуальному висловлюванні, в тому числі комічному. Недотепним вважається комізм, що не задовольняє цих вимог (гримасування, жарти, непристойності, грубий сільський гумор).

Комізм і дотепність потребують виконання низки вимог до мовлення. Це насамперед зовнішня краса (*lepos*) і так званий «міський» лоск (*urbanitas*). Нескладно помітити відмінності у вимогах до «приємного» гумору у класичних філософів і Цицерона. Якщо Платон і Арістотель приділяли основну увагу метафізичним та етичним засадам сміху («...тих же, хто розважається пристойно, називають дотепними...»), то у Цицерона виразно проступає соціальний вимір комічного. У «Ораторі» він підкреслює, що дотепність невіддільна від культурного компоненту та міського мовного середовища, і наголошує: «Дотепність і витонченість мовлення народжуються з певної міської вишуканості; те ж, що є грубим, сільським і неотесаним, позбавлене і *lepos*, і *urbanitas*» [24, с. 235]. Таким чином, Цицерон розмежовує сміх не лише за етичним критерієм, а й за соціальним, протиставляючи «аристократичний», міський гумор «простонародному» й «сільському», у якому дотепність відсутня вже а priori.

Але вона, згідно з Цицероном, також передбачає вміння доречно застосувати насмішку. Насмішка ґрунтується на здатності гостро розкритикувати певну особу. Без подібної «солі», вміло і вчасно застосованої, будь-яка промова може здатися прісною, – у цьому переконанні Цицерон гармонізується з сатириком Марціалом (40–104 рр. н. е.), який обстоював думку про те, що сатира має бути подібною до оцту, який варто додати до їжі, аби вона не була прісною і несмачною.

Facetiae (тонкі й витончені жарти), яким Цицерон приділяє питому увагу у своїй теорії комічного, поділяються на два види і безліч підвидів. До першого виду (*cavillacio*) належить комізм, притаманний усьому твору загалом, ніби рівномірно розподілений по мові або поведінці, до підвидів *cavillacio* – анекдот, комічне оповідання, пародія, карикатура. До другого виду (*dicacitas*) належить оказіональний комізм, притаманний окремим словам, зворотам мови, фразам, групі фраз; при цьому загальний зміст мови може бути серйозним. Підвидами *dicacitas* виступають двозначність, несподіванка висновків, інтерпретації імен, прислів'їв або стійких виразів, гра слів, алегорія, метафора та іронія. Цілями застосування обох видів дотепності є, по-перше, досягнення прихильності глядачів або слухачів на користь того, хто виступає,

по-друге, критика противника. Головний критерій сміху для Цицерона, таким чином, – користь.

Хоча Цицерон виключає моральні вимоги зі своєї дефініції смішного і скоріше пише про риторику, аніж про етику комічного, він не може пройти повз проблеми кордонів сміху, за якими висміювання стає небажаним. Так, об'єктом смішного не може бути злочин або нещастя. «У першому випадку сміх може приховати ненависть і прикрити справедливе обурення, у другому – вказує на черствість і нелюдність того, хто насміхається» – обґрунтовує свою думку філософ [24, с. 229]. Неприпустимою, за Цицероном, є також насмішка над людьми при владі, тож, як бачимо, акцент зміщується від етичних до соціально-політичних обмежень у застосуванні насмішок.

Завершуючи аналіз міркувань про комічне у працях Цицерона, слід відзначити, що він був не тільки теоретиком, а й практиком комічного. Він цінував Плавта і Луцилія, а серед вчителів Цицерона Плутарх згадував Росція, найвідомішого комедійного актора свого часу, якому Петрарка приписував книгу про сміх. Жарти Цицерона були популярними і в аристократичних, так і в народних колах Риму, багато з них згадуються в низці римських праць як зразки красномовства. Ці приклади доводять життєздатність теорій Цицерона, адже філософ оперує ними для підтвердження класифікацій і дефініцій, а також постають на захист тези про те, що теорія сміху має бути не абстрактною моделлю, а керівництвом до дії.

Римський ритор і критик **Марк Фабій Квінтіліан** (35–100 рр.) присвятив проблемі смішного значну частину шостої книги своєї дванадцятитомної праці «Виховання оратора» («*Institutio Oratoria*») – компендіуму античних знань про риторику. Квінтіліан починає своє дослідження сміху з постановки завдання: «зрозуміти чому, для чого і хто може жартувати, перед ким і проти кого» [45, с. 73]. Однак він відмовляється відповісти на питання «чому?»: існує безліч джерел комізму – від дотепних і приємних до брутальних і безглузвих, – і жодна з відомих йому спроб пояснити сміх не витлумачує всього розмаїття його першопричин.

Розглядаючи питання «для чого?», Квінтіліан пише, що «сміх розсіює печалі, розслаблює після тяжкої праці, відновлює сили, заспокоює після переїдання та втоми» [45, с. 79]. Філософ виокремлює релаксаційну роль сміху, що зменшує напруження людини, і по суті повторює і доповнює ідеї Арістотеля про те, що «жарти і сміх, як і всякий відпочинок, приємні». У відповідності

з цим Квінтіліан обґрунтовує риторичну цінність смішного: сміх може розрядити напружену атмосферу і повернути втомлених слухачів до активного сприйняття промови; вчасно зроблений емоційний акцент на ключовій проблемі дає змогу точніше зрозуміти її сутність; дотепні жарти також спроможні викликати симпатії аудиторії. Таким чином, вирішується питання «перед ким?».

Як і Арістотель, Квінтіліан відводить сміхові тільки сферу відпочинку і легкої розваги, існування ж будь-якого іншого сміху він не визнає. Наступною є вимога витонченості в жартах, у чому він наслідує теорію Цицерона, але йде ще далі, вважаючи, наприклад, що практика самого Цицерона часто переходила межі дозволеного. Сміх, що не відповідав названим критеріям, вважали ницим, грубим, блазнівським і негідним освіченої людини (особливо це стосувалося насмішок і висміювання). Говорячи про комедіографів давнини і витонченість їхньої мови, Квінтіліан не стримується від зауваження про їхню «надмірну наполегливість у викритті вад» [45, с. 101].

Отже, використовувати жарти може тільки вихована й освічена людина, «гідний чоловік» (*vir bonus*), що може витончено й дотепно пожартувати, не похитнувши власної гідності [45, с. 104] – у цьому відповідь на запитання «хто?». У відповіді на останнє запитання «проти кого?» Квінтіліан найбільш категоричний: неприпустимо висміювати «цілі народи, стани (*ordines*), суспільне становище (*condicio*) і ремесла» [45, с. 99].

Говорячи про великі соціальні групи і класи, він висуває чіткі соціальні обмеження стосовно предмета сміху, вважаючи, таким чином, що сміх є небезпечним знаряддям, здатним підірвати наявні суспільні відносини. Філософ приділяє увагу його технічному потенціалу. Тут він повторює й уточнює типологію Цицерона, виокремлюючи основні типи комічного (іронію, дотепність, насмішку) і чинники, що сприяють виникненню сміху (несподіванка, невинуваті очікування). Основна цінність цього вчення полягає, втім, не в удосконаленні теорії Цицерона, а у з'ясуванні специфіки та поясненні значень його термінології, завдяки чому його теорія стає зрозумілішою.

Квінтіліан завершує традицію Платона в античній теорії сміху; він класифікує і роз'яснює більшість позицій, що зустрічалися у Платона, Арістотеля, Цицерона, доводячи їхні ідеї до логічного завершення. «Квінтіліанівський ренесанс» був, однак, останньою значною спробою повернення до класичних ідеалів давнини – античність добігала кінця, супроводжуючись спалахами ірраціо-

налізму та еkleктики у філософії, падінням рівня суспільної моралі та соціальною нестабільністю.

Одним зі свідків занепаду доби став Лукіан, чий погляд на сміх значно відрізняється від поглядів Квінтіліана. Лукіан (125–бл. 200 рр.) – один із найвідоміших античних сатириків і філософів-гуманістів, який відстоював функцію комічного, що полягала у звільненні від хвилювань, стресу, внутрішньої напруги. Лукіан, як і Арістофан, не залишив спеціальних теоретичних праць із проблеми смішного.

Лукіан вважав, що сміх очищує розум, вберігає від облуди і самозакоханості, і саме через сатиру можна розвінчувати ідеології, фальшивих богів і псевдофілософів. «Найкраще викривати дурнів не мечем, а сміхом – він болить довше» – писав Лукіан [35, с. 339]. Його сатира – це філософська критика через комічне, де сміх виступає інструментом епістемологічного очищення.

Лукіан був знайомий з теорією сміху Арістотеля (зокрема, з діалогом «Продаж життів») і сприймав її дещо іронічно. Арістотелівські постулати комічного Лукіан загалом заперечує: «...людина – тварина, яка сміється, – ні;... віслюк не може будувати будинки й кораблі» [36, с. 313]. Більш толерантно він ставиться до теорії Демокріта, інтерпретуючи деякі його положення «філософа, що сміється». Відлуння ідей Демокріта часто зустрічаються у творах Лукіана. Однак найбільш виразно в них простежується викривальна традиція Арістофана, якого Лукіан, уже без іронії, називає мудрим і правдивим чоловіком.

У діалозі «Ікароменіпп» Лукіан представляє світ як сцену, де кожен грає свою маленьку роль і переконаний у величчю й винятковості своїх стремлень. Глобальний погляд збоку на цей людський мурашник перетворює владу, славу, багатство на дрібниці, не варті зарозумілості їхніх власників: «І все, що відбувається на цій строкатій і різнохарактерній сцені, – робить висновок Лукіан, – справді гідне сміху» [33, с. 27]. Письменник закликає отримувати насолоду від сьогодення, жити розумом, а не прагненням до багатства і влади: «Дбай про одне: щоб теперішнє було зручним; все інше минай зі сміхом» [33, с. 38].

Свого вчителя Меніппа Лукіан наділяє «постійним сміхом» [34, с. 12]. Основним об'єктом сміху Лукіан називає прагнення до влади: «Придивляючись до всіляких життєвих явищ, я дуже скоро почав помічати, наскільки вони смішні, жалюгідні й непостійні, – я кажу про багатство, владу і величчю» [34, с. 21–22]. У «Розмовах у царстві мертвих» «пресмішними речами» названо брехню, невігла-

ство, чванство, марнослів'я, дріб'язковість, любов до насолод тощо [32, с. 259].

Лукіан не лише репрезентує соціальне зло, а й викриває його, порівнюючи себе з богом насмішки Момом, «громадським обвинувачувачем». У «Зібранні богів» Мом описує свої принципи таким чином: «Дозволь мені говорити відверто, інакше я не зможу взагалі; адже всі знають, що я вільний у виборі слів і не вмію мовчати, коли бачу щось погане. Я все викриваю і голосно кажу те, що думаю, нікого не боячись, не приховуючи і не соромлячись своєї думки» [31, с. 187]. Метою сміху Лукіан, як і Арістофан, вважає викриття вад і виховання вміння утримуватися від них [34, с. 21]. Таким чином, сміх, згідно з Лукіаном, має ставити перед собою серйозні викривальні цілі.

На відміну від Платона й Арістотеля, Лукіан не дотримується етичних норм сміху, погоджуючись із думкою Арістофана про те, що знущатися над непридатним не є гріхом. Істина і добро не можуть постраждати від насмішки; тільки мертве і нетривке боїться сміху: «...А все тому, що я знаю: від насмішки жодного лиха не народжується, а, навпаки, найсправжнініше добро – немов золото, очищене карбуванням, яскравіше виблискує і виступає виразніше» [37, с. 34-35]. Тож, вочевидь, Лукіан не бачить перешкод для відкритого сміху навіть над сакральним і недоторканим.

Висновки. Результати цього дослідження демонструють, що антична філософська думка поступово закладала підвалини теорій комічного, які почнуть з'являтися набагато пізніше, у XVII ст., і спиратимуться на постулати, розроблені античними філософами. Ретельне вивчення теми у діахронічному розрізі засвідчує факт відсутності в античній філософії диференціації між поняттями «комічне», «сміх», «смішне», «комізм», «дотепність», «жарт» тощо. Вони ототожнюються вербально і рецептивно, але функції, адресати, типи репрезентації і механізми смішного і комічного вже тоді різняться (згадаймо хоча б полеміку мислителів щодо необхідності або недоречності насміхатися над владними структурами та їхні версії про прагматичну користь сміху в суспільстві).

Саме в давньоримській традиції (зокрема, у баченні Цицерона та Квінтіліана) відбувається перша спроба впорядкування цієї стихії: Цицерон у трактаті «Про оратора» вперше намагається класифікувати типи дотепності (*facetiae*), розділяючи смішне, що випливає зі змісту (*re*), та смішне, зумовлене формою вислову (*dicto*). Квінтіліан поглиблює цей аналіз, виокремлюючи «міський дотеп» (*urbanitas*) як етико-естетичну категорію, що визначає приналежність до культурної еліти.

Таке розшарування функцій і об'єктів сміху в античності уможливило подальше структурування теорії комічного в Новий час. Це дозволило виокремити в межах єдиного «лона сміхового» такі автономні модуси, як **гумор** (як внутрішню емпатичну рефлексію) та **сатиру** (як зовнішню соціальну чи моральну критику). Таким чином, антична спадщина постає не просто філософською основою та історичним підґрунтям, а абсолютно необхідною інтелектуальною платформою, що продовжує визначати координати сучасних інтерпретацій сміху як складного когнітивного й соціокультурного феномена.

Проведений у цій розвідці діахронічний аналіз рецепції сміху в давній філософії дає підстави стверджувати, що пік запозичень та системного засвоєння античної спадщини припадає на XVI та XVIII століття (добу Ренесансу та Просвітництва). Найбільша кількість і якість текстових запозичень спостерігається саме у європейській літературі Відродження. У добу Просвітництва класицистична естетика пріоритезувала жанри сатири, епіграми та комедії, безпосередньо апелюючи до гораціанської та ювеналівської традицій як до найвищих етичних і стилістичних взірців. Це дозволило всім пізнішим літературним традиціям – від вікторіанської інтелектуальної прози до антиутопій XX ст. – використовувати античні моделі сміху як перевірений часом інструмент соціальної критики та дослідження морального здоров'я людини і нації.

У сучасному художньому дискурсі заглиблення у «античний сміх» допомагає чіткіше усвідомити ідеї давніх мислителів, що стояли біля витоків пізніших теорій комічного, а також збагнути особливості творчого пошуку і сатиричного сприйняття дійсності майстрами гумору і сатири наступних літературних традицій. Водночас звернення до античної теорії сміху уможливорює простежити не лише історичну тяглість формування концепцій комічного, а й зміну інтелектуальних парадигм, у межах яких сміх переосмислюється як етичний, когнітивний і соціокультурний феномен. Античні уявлення про сміх як засіб викриття, очищення та дистанціювання від ілюзій буття зберігають евристичний потенціал і в сучасних гуманітарних студіях. Саме тому інтерпретація античної спадщини не зводиться до історико-філософської реконструкції, а постає методологічною основою для аналізу новітніх форм гумору, іронії та сатири. У цьому сенсі «античний сміх» функціонує як універсальна модель критичного мислення, здатна адаптуватися до змінних культурних і соціальних контекстів.

У літературній традиції реалізації комічного – Дж. Чосер, Е. Роттердамський, Дж. Бокаччо, Ф. Рабле, В. Шекспір, Т. Неш, М. де Сервантес, Й. Гете, У. Еко, Ч. Діккенс, В. Теккереї, О. Гакслі, Дж. Орвелл, І. Во, М. Спарк та ін. – відбивається орієнтація на концепції античної сміхової культури. Натхненні і досвідом античних попередників, вони талановито довели, що комічне – це багатогранний феномен, що має свої передумови виникнення, сутність, кордони, мету, об'єкти і механізми втілення. Кожен із згаданих письменників послуговувався «лагідним» або «злим» сміхом у своїх творах, обирав між критикою або толерував недоліки «сильних світу цього», занурювався або дистанціювався від контексту художнього простору, загалом, навіть чітко не усвідомлюючи, запозичував античні ідеї згідно з прагматичним задумом свого сатиричного твору.

Перспективи подальших досліджень убачаються в зіставленні філософських, літературознавчих і культурологічних підходів до феномена комічного, а також у поглибленому аналізі рецепції античних концепцій у новітніх художніх і теоретичних практиках. Особливо плідним видається вивчення трансформацій сміхової парадигми в умовах модерної й постмодерної культури, де комічне набуває нових соціальних, політичних та життєво необхідних функцій і має унікальний інструментарій. Залучення античних моделей дає змогу і точніше інтерпретувати сучасні форми гумору у репрезентації письменників-сатириків, і виокремити механізми культурної пам'яті та наслідування. Таким чином, дослідження сміху і комічного постає сьогодні відкритим теоретичним простором, у якому антична традиція зберігає статус одного з ключових інтелектуальних орієнтирів.

Список літератури:

1. Блинова І. Мовна гра як засіб створення комічного ефекту у прозі Мюріель Спарк. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського*. 2014. Вип. 27 (66). № 1. С. 203–208. URL: <https://md-eksperiment.org/post/movna-gra-yak-zasib-stvorennya-komichnogo-efektu> (дата звернення: 15 квітня 2026 року)
2. Блинова І. Особливості індивідуально-авторського стилю крізь призму виявлення прийомів комічного. *Мова і культура*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго. 2016. Vol. 4(179). №19. С. 75–83.
3. Блинова І. А., Зернецька А. А. Гумор к різновид комічного критерії виокремлення, теорії реалізації і засоби вираження. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського*. 2021. Том 32(71). № 1 (2). С. 35–42. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/07>
4. Борисова Н. Лексичні фігури вираження сатири у творі Дж. Свіфта «Мандри Гуллівера». *Молодий учений. Філологічні науки*. 2017. № 1 (41). С. 253–256. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin21STR=molv_2017_1_61 (дата звернення: 24 березня 2026 року)
5. Гарачковська О. XX століття в українській поезії крізь призму сміху: монографія. Київ: Alfa-M. 2015. 560 с.
6. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ: Грані-Т. 2013. 548 с.
7. Забужко О. *І знов я влізаю у танк...* Вибрані тексти 2012–2016. Київ: Комора. 416 с.
8. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. Київ: Дух і Літера. 2011. 278 с.
9. Куник А. Римське суспільство у сатирах Горация і Ювенала. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2022. 91 с.
10. Ніколенко О. М. Комічне у західноєвропейській літературі XIX століття: монографія. Полтава: [б. в.]. 2011. 248 с.
11. Попович М. Раціональність і виміри людського буття. Київ: Сфера. 1997. 290 с.
12. Радзімовська М. Лексико-семантичні засоби вираження комічного у сучасному англійсько- та українськомовному дитячому дискурсі: Донецьк: Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2021. 64 с.
13. Розова І. Мовні засоби вираження авторської модальності (на матеріалі англійської сатиричної літератури XX сторіччя): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк: Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2022. 181 с.
14. Сидоренко О. Малі комічні форми у західноєвропейській літературі високого Середньовіччя і Ренесансу: дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя: Запорізький державний університет. 2005. 234 с.
15. Торкут Н. М. Проблеми генези і структурування жанрової сатистеми англійської прози пізнього Ренесансу: малі епічні форми та «література факту»: монографія. Запоріжжя: Запорізький державний університет. 2000. 406 с.
16. Федоряка Л. Д. Творчі пошуки Томаса Неша-сатирика в культурному контексті англійського Ренесансу: дис. канд. філол. наук. Запоріжжя: Запорізький державний університет. 2009. 238 с.
17. Федоряка Л. Специфіка і функції латиномовного дискурсу у творах «божевільного грека» Томаса Неша. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2023. №1. С. 122–127. DOI: <https://doi.org/10.17721/if.54.23.16>
18. Фоменко П. Повтор як домінанта авторського стилю Дж. К. Джерома. *Філологічні науки. Міжнародний електронний науковий журнал. Filolohichni nauky. International Electronic Scientific Journal "Science Online"*. 2021. С. 4–12. URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2018/12/Fomenko.pdf> (дата звернення: 5 травня 2026 року)
19. Aristophanes. *Clouds*. / trans. A.H. Sommerstein. London: Penguin Classics. 1973. P. 115–195.
20. Aristophanes. *Frogs* In: Aristophanes. / trans. B.B. Rogers. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1924. Vol.II. P. 293–446.

21. Aristophanes. *The Knights*. / trans. A.H. Sommerstein. London : Penguin Classics. 1979. P. 3–70.
22. Aristotle. *Parts of Animals*. / trans. A.L. Peck. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1961. 555 p.
23. Aristotle. *Poetics*. / trans. Malcolm Heath. London : Penguin Classics. 1996. 144 p.
24. Cicero. *De Oratore*: Book III. / ed. D. Mankin. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 358 p.
25. Democritus. *On Cheerfulness*. // Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M. *The Presocratic Philosophers*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press. 1983. P. 401–432.
26. Democritus. *Fragments*. // Diels H., Kranz W. *Die Fragmente der Vorsokratiker*. 2nd ed. Berlin: Weidmann. 1951. P. 135–205.
27. *Epistulae Hippocratis et Democriti*. / ed. Rudolph Hercher. Paris : Ambrosio Firmin Didot. 1873. 844 p.
28. Hall E., Wrigley A. *Aristophanes in Performance 421 BC–AD*. London: Legenda. 2007. 410 p.
29. Hardwick L. *Reception Studies*. Oxford : Oxford University Press. 2003. 128 p.
30. Juvenal. *Satires*. / ed. and trans. S.M. Braund. Cambridge, MA : Harvard University Press. 2004. P. 1–310.
31. Lucian. *Assembly of the Gods*. In: Lucian. Vol. II. / trans. A.M. Harmon. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1915. P. 160–198.
32. Lucian. *Dialogues of the Dead*. In: Lucian. Vol. IV. / trans. A. M. Harmon. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1915. P. 235–290.
33. Lucian. *Icaromenippus*. In: Lucian. Vol. I. / trans. A.M. Harmon. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1915. P. 25–56.
34. Lucian. *Menippus*. In: Lucian. Vol. I. / trans. A.M. Harmon. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1915. P. 1–25.
35. Lucian. *Philopseudes*. In: Lucian. Vol. II. / trans. A.M. Harmon. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1913. P. 300–350.
36. Lucian. *Vitarum Auctio*. In: Lucian. Vol. II. / trans. A.M. Harmon. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1913. P. 250–320.
37. Lucian. *Zeus Rants*. In: Lucian. Vol. II. / trans. A.M. Harmon. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1915. P. 30–55.
38. Martindale, C. *Redeeming the Text: Latin Poetry and the Hermeneutics of Reception*. Cambridge : Cambridge University Press. 1993. 137 p.
39. Plato. *Gorgias*. / trans. R. Waterfield. Oxford : Oxford University Press. 1994. 172 p.
40. Plato. *Laws*. In 2 vol. / trans. R.G. Bury. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1926. V. I. 528 p.
41. Plato. *Philebus*. / trans. D. Frede. Indianapolis : Hackett Publishing Company. 1997. 168 p.
42. Plato. *Protagoras*. / trans. C. C. W. Taylor. Oxford : Oxford University Press. 1996. 92 p.
43. Plato. *The Republic*. / transl. with an introduction by Desmond Lee. 2nd ed. London : Penguin Books, 2003. 416 p.
44. Plautus. *The Braggart Soldier. The Ghost. The Persian*. / ed. and trans. by W. de Melo. Cambridge, MA : Harvard University Press. 2011. 592 p.
45. Quintilian. *The Orator's Education*: in 5 vols. / ed. and transl. by D. A. Russell. Cambridge, MA : Harvard University Press. 2001. (Loeb Classical Library; № 124–126, 493, 494).
46. Rabelais F. *La vie de Gargantua et de Pantagruel*. / trans. M.A. Screech. London : Penguin Classics. 2006. 1088 p.
47. Stebelska O. Ontology of Laughter: social-ethical aspects. *Науковий вісник Східноукраїнського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філософські науки*. 2018. №12 (385). P. 127–132.
48. Terence. *The Woman of Andros. The Self-Tormentor. The Eunuch*. / ed. by J. Barsby. Cambridge, MA : Harvard University Press. 2001. 452 p.

Fedoriaka L. D. ONTOLOGY OF LAUGHTER IN ANCIENT PHILOSOPHY: ON THE WAY TO HUMOR AND SATIRE

*The article provides a comprehensive analysis of the formation and evolution of the traditions of laughter culture in Ancient Greek and Roman philosophical thought as the foundation for subsequent European theories of the comic, humor and satire. Focusing on the concepts of 'laughter', the author traces the development of key ideas regarding the nature, functions, and boundaries of the comic in the works of Democritus, Aristophanes, Plato, Aristotle, Cicero, Quintilian, Lucian, Horace and Juvenal. Particular attention is paid to the analysis of ontological, ethical, axiological, and rhetorical aspects of laughter; as well as the problem of the relationship between the comic and morality, cognition, and social critique. It is demonstrated that ancient perceptions of laughter as a means of exposure, purification, and intellectual distancing laid the groundwork for most later concepts of the comic. The differentiation of the functions and objects of laughter in antiquity paved the way for the subsequent structuring of the theory of the comic. This made it possible to distinguish, within the single 'realm of laughter', such autonomous modes as **humour** and **satire**. Thus, the ancient legacy emerges not merely as a philosophical foundation and historical background, but as an absolutely essential intellectual platform that continues to define the parameters of contemporary interpretations of laughter as a complex cognitive and sociocultural phenomenon. The influence of the ancient heritage on the formation of ethical and poetic principles of satirical literature is emphasized, along with its significance for contemporary interpretations of the comic as a cognitive, cultural, and social phenomenon. The findings attest to the continuity of the tradition of conceptualizing the comic and outline prospects for further interdisciplinary research into the history of theories of laughter.*

Keywords: Greek philosophy, Roman philosophy, laughter, the comic, the ridiculous, the object of comic, means of comic, wit, joke, humor, satire.

Дата першого надходження статті до видання: 21.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2.09-3:[114+130.2]

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/32>**Юферева О. В.**<https://orcid.org/0000-0003-4700-8002>

Київський національний університет технологій та дизайну

Мунтян О. О.<https://orcid.org/0000-0002-7004-0249>

Київський національний університет технологій та дизайну

ПОЗА МЕЖАМИ ДОКУМЕНТАЛІЗМУ: СИМВОЛІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБРАЗУ БЛІНДАЖА У «ТОЧЦІ НУЛЬ» АРТЕМА ЧЕХА

Статтю присвячено дослідженню образного комплексу військового укриття (бліндажа) у збірці есеїв «Точка нуль» Артема Чеха. Мета роботи полягає в реконструкції символічного потенціалу образу бліндажа та виявленні антропологічних структур уяви, які визначають його семантичне поле. Методологічною основою дослідження слугує концепція уяви Ж. Дюрана, яка сприяє переосмисленню суто документальному підходу у рецепції сучасної української мілітарної прози. У фокусі уваги перебуває бліндаж як складний художній феномен і нелінійний просторовий образ, що концентрує ключові смисли воєнного досвіду. Його дослідження здійснюється через аналіз деталізації фронтового побуту, яка трансформуються в цілісну систему образності. Художня логіка аналізованого тексту базується на переважанні нічного (ноктюрного) режиму уяви, де акцент зміщується з героїчного модусу на соматичне переживання війни. Первинний тілесний досвід перебування в обмеженому підземному просторі стає основою для розгортання дієсхеми занурення, яка структурує навколо себе «сузір'я» образів (темрява, очікування, мовчання, втрата візуальних орієнтирів, побутова рутини). Внутрішню єдність окресленого комплексу забезпечує архаїчний архетип землі, пов'язаний із міфологією сходження в підземний світ та структурою ініціального міфу. Проаналізовано також трансформацію часопросторових координат, зміну типу соціальної взаємодії через авторський неологізм «однoblіндажники» та зміщення семантичних функцій звичних речей. Відтак військове укриття виходить за межі суто побутового чи утилітарного призначення, набуваючи статусу культурно освоєного підземного простору, який парадоксально поєднує ізоляцію людини від зовнішніх загроз із її утриманням усередині воєнної реальності. Образ репрезентує досвід існування в межовому просторі «точки нуль», де головним випробуванням стає збереження людської ідентичності.

Ключові слова: Артем Чех, бліндаж, антропологія уяви, архетип землі, військова проза, міфопоетика простору, семантика, українська мова.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна суттєво трансформувала систему просторових образів сучасної української літератури. Поряд із традиційними локусами дому, дороги чи міста дедалі більшої художньої ваги набувають простори, пов'язані з досвідом війни. Одним із найвиразніших серед них є бліндаж – військове укриття, яке в художньому тексті виходить за

межі своєї утилітарної функції та набуває ознак складного символічного образу. Він концентрує в собі досвід фронтового повсякдення, тілесного виживання, просторової ізоляції та постійної присутності смерті, перетворюючись на одну з ключових моделей осмислення воєнної реальності. Цей образ досі не дістав цілісного літературознавчого аналізу як самостійний художній феномен,

передусім через специфіку рецепції сучасної воєнної літератури, яка полягає в домінуванні документального підходу, де текст розглядається насамперед як автобіографічне свідчення про війну.

Одним із перших творів, у яких цей процес художньої символізації простежується послідовно, є «Точка нуль» Артема Чеха. Уже сама назва книги задає специфічну просторову перспективу прочитання. «Точка нуль» означає граничний стан людського існування, у якому руйнуються звичні координати часу, простору та особистої ідентичності. У цьому контексті бліндаж постає простором організації існування всередині цього граничного стану та створення мінімальної структури повсякденності.

Фрагментарна композиція «Точки нуль» зумовлює особливий спосіб смислотворення. Смилова структура твору значною мірою зосереджена навколо просторових образів і повсякденних практик, що поступово виходять за межі документального опису. Відтак, аналіз потребує методології, здатної пояснити специфіку такої «гібридної» образності. Її аналіз потребує методології, здатної пояснити, яким чином буденний досвід стає підґрунтям символізації. Такі аналітичні можливості відкриває антропологічна концепція уяви Ж. Дюрана.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю пояснення механізмів символізації образу бліндажа в сучасній українській воєнній прозі. Попри очевидну значущість цього просторового образу, процес його перетворення з військової споруди на символічну модель осмислення війни досі не був предметом спеціального аналізу. Звернення до антропологічної концепції уяви Ж. Дюрана дає змогу реконструювати антропологічні та міфопоетичні структури, що формують семантику бліндажа у творі Артема Чеха.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри значний читацький резонанс та численні публіцистичні відгуки, твір Артема Чеха «Точка нуль» поки що не став об'єктом всебічного літературознавчого осмислення. Наявні праці мають поодинокий характер і переважно зосереджуються на окремих аспектах художнього світу твору.

Однією з небагатьох спеціальних розвідок є стаття В. Дротяк, присвячена феномену не-дому у «Точці нуль» [4]. Основну увагу дослідниця зосереджує на впливі тимчасових притулків на трансформацію ідентичності героя, його поступовій адаптації до армійського способу життя та зміні сприйняття дому після пережитого досвіду. У цьому контексті бліндаж розглядається насамперед як один

із локусів вимушеного існування поряд із навчальним центром чи покинутим табором. У цій праці окреслюється важливий аспект просторової організації твору, проте залишається поза увагою внутрішня логіка формування самого образу.

Попри відсутність ґрунтовних літературознавчих студій, твір А. Чеха привернув значну увагу літературної критики. У рецензіях найчастіше наголошується на відмові автора від героїчного способу репрезентації війни та його зосередженості на повсякденному досвіді військового існування. Так, С. Ославська зауважує, що «героїчний чи бойовий виміри війни його не цікавлять» [7], тоді як З. Баблюк підкреслює, що значно більше місця в тексті відведено побутовим проблемам і труднощам фронтового життя, ніж безпосередньому описові бойових дій [1]. Влучною є думка Г. Улюри, яка акцентує на невідповідності між розмовною інтонацією твору та масштабом досвіду, що ним репрезентується: «штучно-наївний тон публіцистики, майже розмовний стиль “Точки”» на перший погляд суперечить тому «високому моменту особистісного перетворення та історичного катаклізму», про який пише Чех [8].

Фактично критики окреслюють одну з центральних особливостей твору. Якщо війна є подією граничного екзистенційного значення, чому її художнє осмислення здійснюється через опис побуту, просторової замкненості та одноманітних повсякденних практик? Чому досвід, який міг би бути репрезентований через надзвичайне, подається через буденне? Утім, тут постає інше питання: чи вичерпується такий підхід виключно орієнтацією на документування?

Пошуки відповідей зумовили актуалізацію концепції уяви Ж. Дюрана, яка в українському дискурсі отримала не лише теоретичне обґрунтування (Г. Драненко [3], О. Кожем'якіна [6]), а й практичне втілення в аналізі сучасної літератури (О. Бондарева [2]). Оптика «антропологічної взаємодії» дозволяє бачити в бліндажі «нелінійний» [5, с. 75] просторовий образ, що концентрує ключові смисли воєнного досвіду. Суть явища полягає в безперервному обміні, який на рівні уявного розгортається між суб'єктивними асиміляційними потягами та об'єктивними приписами природного й соціального середовища [5, с. 82]. Цей обмін має двосторонній характер. З одного боку, він іде від природного пориву до його соціокультурного втілення (у нашому випадку, створення споруди), а з іншого – демонструє, як цей матеріальний уклад зворотно моделює психофізичний стан людини та фіксує її військовий досвід.

Вихідною ланкою цієї системи є дієсхема – найзагальніша модель дії, що виникає з тілесного досвіду людини та визначає первинну організацію образності. Такі схеми, як підйом і спуск, занурення, укриття, охоплення чи протистояння, передують конкретним символам і в різних культурах реалізуються через різноманітні образи. Отже, першоосновою художньої образності є певний спосіб переживання простору і взаємодії з ним.

Аналіз військового простору крізь призму цієї методології дозволяє простежити динаміку образів, що фіксують специфічний модус людського існування. Зокрема, кінестетичній позиції тіла воїна відповідає висхідна вертикальність («підноситися/виходити на поверхню»). Тілесні рухи індивіда, зумовлені перебуванням у бліндажі й тісно пов'язані з його екстремальним природним та соціокультурним оточенням, диференціюються через дієсхеми й сприяють створенню специфічних мілітарних архетипів (наприклад, архетипу «землі/підземелля»), які зворотно субстантивують первинні рухові схеми.

На основі дієсхем формуються структури образності, у межах яких окремі компоненти поєднуються в цілісні архітектонічні вузли. Їхнє значення визначається місцем у загальній конфігурації. Відтак аналіз художнього твору має бути спрямований на реконструкцію тих образних зв'язків, які організовують простір тексту. Такі стійкі системи Ж. Дюран описує через поняття «сузір'я образності», які виникають навколо спільної дієсхеми та актуалізують спільне міфологічне тло.

Постановка завдання. Мета дослідження – реконструювати образний комплекс бліндажа у творі Артема Чеха «Точка нуль» та виявити антропологічні структури уяви, які визначають його символічний потенціал. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі завдання: виявити провідні структури уяви (дієсхеми), що організовують образний комплекс бліндажу; з'ясувати міфопоетичне тло цього образу та його роль у художньому осмисленні досвіду війни.

Методологічну основу дослідження становить антропологічна концепція уяви Ж. Дюрана, яка дозволяє аналізувати художній образ як складову цілісної структури образності та реконструювати міфологічне тло, що формується навколо нього. Основними методами є міфопоетичний аналіз, елементи структурно-семантичного аналізу та метод цілісної інтерпретації художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Бліндаж у «Точці нуль» набуває багатошарової семантики, яка формується перш за все через спосіб людського існу-

вання в ньому. Побутова деталізація унаочнює замкненість простору бліндажа, у якому відбувається радикальна редукція повсякденності. Водночас цей простір загострює потребу збереження ідентичності людини, адже у тексті постійно присутні спроби підтримати звичний культурний ритм життя, який пов'язує героя з довоєнним досвідом.

Така подвійність не дозволяє зводити значення бліндажа виключно до функцій укриття чи місця короточасного перебування. Його семантика формується завдяки постійному балансу між різними просторовими режимами. З одного боку, він протистоїть відкритому простору переднього краю, де загроза є безпосередньою й тотальною. З іншого, бліндажний досвід пов'язується із цивільним світом, який у пам'яті героя уособлює норму, що похитнулась. Цей амбівалентний статус і визначає специфіку бліндажа: простору очікування, виснаження, відносного захисту й безперервної готовності до загрози.

Універсальність подібного просторового досвіду пояснює, чому образ бліндажа апелює до архаїчних символічних моделей. Ідеться про відновлення традиційних для культури способів осмислення підземелля, маніфестації захисту, випробування, ізоляції та переходу. Перебування героя в замкненому локауті, його залежність від цих умов та одночасна неможливість прийняти їх за дім поступово змінюють семантику самої споруди. Відтак воєнний бліндаж трансформується із суто утилітарного об'єкта на місце переплавлення людської ідентичності.

Спираючись на антропологічну концепцію уяви Ж. Дюрана, аналіз образу бліндажа доцільно розпочинати з первинного тілесного досвіду героя. Воєнний простір у такій оптиці виступає тим середовищем, де повторювані тілесні практики формують специфічне світосприйняття. Із таких елементарних дій, що набувають характеру стійких схем, у теорії дослідника й бере початок процес образотворення.

Перебування героя в бліндажі підпорядковане циклічній повторюваності одних і тих самих дій. Він спускається під землю, перебуває в замкненому просторі, виходить назовні, вдивляється у відкритий горизонт перед позиціями противника й знову повертається назад. Цей маятниковий рух інтегрує в себе й увесь інший одноманітний побут: тривале очікування, куріння, мовчання. Рутини цих практик формує специфічний тілесний режим існування, де фронтове середовище перетворюється на чинник, що безпосередньо організовує повсякденний досвід.

У тексті неодноразово наголошується на тісноті бліндажа, відсутності вікон, близькості землі, яка оточує мешканців укриття: «Четверо мужиків на двох квадратних метрах, в обмеженому просторі та обмеженому колі спілкування – тут лише зі сміху народжується спокій» [9, с. 87]. Передусім упадає в око радикальна зміна тілесного режиму існування. Людина опиняється в обмеженому просторі, позбавленому звичних просторових орієнтирів. Симптоматично, що найбільший дискомфорт викликає «відсутність вікон»: «Повна відсутність бажання діяти, хотіти, мріяти. Учора вранці прокинулися з пацанами і яюсь разом дійшли думки, що найбільше гнітить відсутність вікон.... У бліндажі – світло й тепло. Навіть парко.... Стікаємо потом, надокучають мухи, учора приходив п'яний і розлив на столі згущене молоко, тепер спальник, берці, сумка липкі й солодкі. Миші так знахабніли, що сплять у кишенях наших курток. У них тут своє життя. Їжі, розваги, секс, смерть» [9, с. 121–122]. У художній логіці твору вікно виконує функцію межі між внутрішнім і зовнішнім простором, забезпечуючи візуальний контакт зі світом. Його відсутність означає втрату звичного способу просторової орієнтації та замикання людини в автономному середовищі бліндажа.

Водночас чуттєва структура сприйняття істотно змінюється. Візуальний досвід відступає на другий план, натомість домінують тілесні відчуття: тепло, задуха, піт, липкість, запахи, дотик. Перебудова тілесного досвіду створює підґрунтя для формування дієсхеми занурення, про яку говорить Дюран. Первинний тілесний досвід занурення згодом формує «сузір'я» взаємопов'язаних образів, які визначають символічну семантику бліндажа. Показовою в цьому контексті є поява мишей, які стають органічними мешканцями підземного простору. Людський і тваринний світи співіснують у єдиному замкненому середовищі, підпорядковуючись одному ритму існування. Миші вже повністю освоїли цей простір, тоді як людина лише поступово входить у його внутрішню логіку. Саме тому перелік «їжі, розваг, сексу, смерті» стосується не лише гризунів. Це концентрована модель життя, редукованого до найелементарніших форм існування.

Отже, побутові деталі накопичуються настільки послідовно, що перестають виконувати лише реалістичну функцію. Ними зумовлюється специфічний чуттєвий ландшафт бліндажа, у якому людське існування дедалі більше визначається елементарними фізіологічними потребами й реакціями.

У «Точці нуля» простір, оточуючи людину, виробляє певний спосіб бачення світу, перебудовує спосіб людського існування, змінюючи базові координати. Передусім трансформується переживання часу. Якщо в повсякденному житті час організується календарем, соціальними подіями чи особистими планами, то в бліндажі він вимірюється змінами самого простору. Ритм життя визначають висохлий або замерзлий чорнозем, осіння сирість, багно, тепло буржуйки, глиняні стіни бліндажа, можливість пройти від укриття до туалету в капцях. Час буквально матеріалізується в стані довкілля: «Наші бліндажі протікали, немов мироточиві ікони, ми плавали в багні, штовхали загрузлу техніку, мерзли на спостережних постах, вибивали їжу зі штабу й матраци від вошей» [9, с. 167 – 168]. Отже, час утрачає абстрактний характер і набуває тілесного виміру: він проживається через стан землі, температуру та рух.

Особливо виразно ця трансформація виявляється в епізоді очікування зими: «...коли вмерзне чорнозем, а солдатські ноги натягнуть вовняні шкарпетки, ми затопимо березовими дровами буржуйки, розвісимо на глиняних стінах бліндажів новорічні гірлянди...» [9, с. 116] На перший погляд, поєднання святкової атрибутики з підземним військовим укриттям видається парадоксальним. Новорічна гірлянда входить до семантики бліндажа, стаючи частиною зміненого повсякдення. У такому контексті укриття маркує фронтовий простір окремим екстремальним режимом людського існування, що диктує власні правила й визначає умови та форми прояву колишнього цивільного досвіду. Водночас у просторі бліндажа гірлянда переростає значення звичайного знаку свята. Вона інтегрується в символічний комплекс, підпорядкований дієсхемі занурення. Відтепер її функція зміщується до захисту й утримання звичного людського порядку всередині середовища, яке повсякчас загрожує його руйнуванням. Воєнна реальність стає новою просторовою матрицею, що й визначає логіку цієї метаморфози.

Простір бліндажа кардинально трансформує також спосіб людської взаємодії. Спільність, яка формується між його мешканцями, тримається автономно, без постійного мовного підтвердження. Герой фіксує як втрату бажання спілкуватися, так і поступове зникнення самої потреби в розмові: «Я припинив спілкуватися. Більше того, я припинив говорити...» [9, с. 156]. Мовлення втрачає роль головного інструменту для підтримання соціальних зв'язків, адже взаєморозуміння цілком забезпечується єдністю воєнного простору,

що трансформувався у спільний екзистенційний досвід.

Епізод зустрічі з ДядьЛьошею яскраво ілюструє цю нову реальність: «Постояли. Помовчали, покурили. Він свої. Я свої» [9, с. 156]. Зовні сцена майже позбавлена подієвості, однак саме тиша набуває ключового смислотворчого значення. Спільне мовчання насправді засвідчує найвищий рівень комунікації, де розуміння існує поза словесним оформленням. Людей поєднує безпосередня належність до одного способу існування, яка є сильнішою за звичайний обмін інформацією.

Трансформований тип зв'язку фіксує й авторський неологізм «однобліндажники» [9, с. 156]. Слово описує унікальну спільність, базою якої є суто факт співіснування в одному закритому просторі, що витісняє традиційні родинні, професійні чи навіть загальновійськові стосунки. Отже, бліндаж виступає тим середовищем, яке продукує абсолютно нову форму соціальності.

У дюранівській концепції дієсхема організовує навколо себе своєрідне «сузір'я» образів, між якими встановлюються відношення взаємного тяжіння. Їхня єдність визначається спільним походженням із одного способу тілесного переживання світу. У «Точці нуля» дієсхема занурення структурує кілька взаємопов'язаних образних комплексів, кожен із яких актуалізує окремий аспект підземного існування. Те, що у Дюрана називається первинним рівнем (тілесно-екзистенційною схемою), у творі репрезентується повторюваністю дії: входженням у бліндаж та поверненням із нього. Відтак простір укриття переживається як безперервний транзит між двома світами. Саме з цих елементарних соматичних актів, за теорією французького дослідника, і розгортається процес символотворення. Герой опиняється в цілковитій залежності від тактильних відчуттів. Ця вимушена соматизація досвіду перетворює буквальный спуск під землю на базову операцію уяви – дієсхему занурення, яка й починає наділяти речі довкола новими, міфопоетичними смислами.

Центральним положенням концепції Дюрана є розмежування двох основних режимів образності – діурнічного (денного) та ноктурного (нічного). Перший пов'язаний із протистоянням, активною дією, вертикальністю, подоланням і героїчним началом. Другий, навпаки, тяжіє до образів замкненого простору, заглиблення, укриття, циклічності, збереження життя та адаптації. У цих термінах художній світ «Точки нуля» поєднує обидва режими, однак вони функціонують нерівномірно. Денний режим присутній у сценах

бойових виходів, патрулювання, спостереження за противником, пересування прифронтовими територіями, тобто там, де війна постає як простір відкритого ризику й активної дії. Натомість образ бліндажа майже повністю організований логікою нічного режиму, а центр художньої уваги зміщується з героїчного вчинку на тілесне переживання війни, із бою – на укриття, з подвигу – на виживання. Така організація образності пояснює й особливість рецепції твору. Як вже вище зазначалося, критики неодноразово звертали увагу на відсутність у «Точці нуля» героїчного пафосу та переважання побутових деталей над описами бойових дій. Однак із позицій антропології уяви побутові деталі становлять основний спосіб її художнього осмислення.

У нічному режимі уяви архетип землі є однією з базових структур образності. У культурній традиції він нерозривно пов'язаний із міфологемою сходження в підземний світ. Ця модель виявляється максимально продуктивною для прочитання «Точки нуля». Автор неодноразово наголошує на тому, що війна означає для героя радикальне відсікання попереднього способу буття: «Це точка нуля. Межа, якій передую безглузда лузга омани й за якою починається звільнення від думок, почуттів, бажань. Це повне занурення в себе... Це постріг в нову істоту...» [9, с. 86] Лексеми «межа», «занурення», «постріг», «нова істота» формують семантичне поле, близьке до структури ініціального міфу, у якому людина проходить символічну смерть задля набуття нового статусу.

Принципово важливо, що цей транзит здійснюється через конкретне просторове переживання. Війна формує екстремальні умови, які активізують архетипічні структури уяви, тоді як бліндаж постає їхнім найповнішим символічним утіленням. Будучи культурно опанованим підземним простором, він матеріалізує перебування на «точці нуля» і крізь призму архетипу землі актуалізує давню міфологічну модель сходження в інший модус буття.

Ілюстративним у цьому контексті є авторське визначення бліндажів у розділі «Тут» як «тісних, але надійних». Поєднання цих характеристик фіксує докорінну трансформацію просторової аксіології. У межах Дюранівської антропології уяви подібна переоцінка маркує нічний режим образності, де інтеріорність і заглиблення постають головними чинниками безпеки. Людина тут не просто входить у землю: земля постійно присутня навколо неї, не дозволяючи зберегти звичні дистанції між тілом і зовнішнім світом, що й веде

до згаданого раніше зміщення чуттєвих рецепцій. У такий спосіб бліндаж акумулює досвід перебування всередині мікрокосму землі; він тримається на зануренні й тілесному утриманні, актуалізуючи архаїчний земний архетип та організовуючи навколо себе цілісне сузір'я образів.

Отже, у творі міфологічна модель підземного світу істотно трансформується. Бліндаж постає його культурно освоєною модифікацією. Створення цього простору є результатом свідомої людської діяльності, облаштуванням побуту, прикрашанням новорічними гірляндами, сталими ритуалами повсякденності та, головне, творчості. Очевидно, бліндаж не є здатним замістити архетип дому, але тимчасово перебирає на себе частину його культурних функцій. Водночас, залишаючись простором землі, він не втрачає зв'язку з міфологією сходження в підземний світ. Саме ця подвійна природа визначає його символічну унікальність: бліндаж одночасно ізолює людину від війни й утримує її всередині війни, захищає життя і постійно нагадує про його крихкість.

Висновки. Застосування антропологічної концепції уяви Ж. Дюрана дало змогу запропонувати інший спосіб прочитання «Точки нуль» Артема Чеха. Проведений аналіз показав, що саме повсякденний досвід становить головний механізм символічної організації твору. Повторювані тілесні практики, просторові взаємодії та матеріальність фронтового побуту виходять за межі створення суто ефекту достовірності, формулюючи цілісну систему образності.

Образ бліндажа постає складною культурною моделлю осмислення війни. Його символічна семантика формується як результат взаємодії кількох рівнів образотворення: повторюваний тілесний досвід актуалізує дієсхему занурення, вона організовує констеляцію взаємопов'язаних образів, а їхню внутрішню єдність забезпечує архетип землі. Запропонована інтерпретація дозволяє також пояснити своєрідність поетики твору. Домінування побутових деталей, циклічності, очікування й мовчання є наслідком переважання нічного режиму образності, тоді як героїчний вимір війни відступає на другий план. Це дозволяє інтерпретувати бліндаж як культурно освоєний підземний простір, у якому відбувається глибока трансформація людського досвіду. Отже, образ бліндажа входить у дискурс війни, але також репрезентує досвід існування в її межовому просторі, де головним випробуванням стає збереження людської ідентичності.

Перспективним видається подальше дослідження інших просторових образів сучасної воєнної прози, що дозволить реконструювати цілісну систему символічної організації воєнного простору. Водночас результати дослідження доводять ефективність антропологічної концепції уяви Ж. Дюрана в аналізі сучасної документальної та автобіографічної воєнної прози. Окреслений підхід відкриває перспективи для дослідження інших текстів, де символічні структури постають з повсякденного досвіду війни.

Список літератури:

1. Баблюян З. «Точка нуль» Чеха: книжка, що розвертає обличчя до нас самих. *Читомо*. 2017. URL: <https://chytomo.com/tochka-nul-chekha-knyzhka-shcho-rozvertaie-oblychchiam-do-nas-samykh/> (дата звернення: 10.07.2026).
2. Бондарева О. «Закрите небо» Неди Нежданой: війна, пам'ять, травматичний жіночий досвід, усвідомлена деколоніальність. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. Збірник наукових праць (філологічні науки). 2023. № 21. С. 14–25.
3. Драненко Г. Поняття «міфологічного тла» в антропологічній теорії уявного Ж. Дюрана. *Питання літературознавства*. 2010. Вип. 79. С. 114–123. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000179589> (дата звернення: 10.07.2026).
4. Дротяк В. Феномен «не-дому» у збірці Артема Чеха «Точка нуль». *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»*. 2024. 29 листоп. URL: <https://naub.ua.edu.ua/fenomen-ne-domu-uzbirtsi-artema-chekha-tochka-nul> (дата звернення: 10.07.2026).
5. Дюран Ж. Антропологічні структури уявного. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2021. 560 с.
6. Кожем'якіна О. Архетипне підґрунтя політичного міфу: літературна традиція та сучасність. *Діа́ґна / Докса*. 2021. Вип. 2(36). С. 67–82.
7. Ославська С. Рец. на кн.: Артем Чех. Точка нуль. *Критика*. 2019. Рік XXIII, число 1–2 (255–256). URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/tochka-nul> (дата звернення: 10.07.2026).
8. Улюра Г. Перебування на нулі. *LB.ua*. 2017. URL: https://rus.lb.ua/culture/2017/06/14/368946_perebuvannya_nuli.html (дата звернення: 10.07.2026).
9. Чех А. Точка нуль : збірка есеїв. Харків : Віват, 2017. 224 с.

Yufereva O. V., Muntian O. O. BEYOND DOCUMENTALISM: THE SYMBOLIC POTENTIAL OF THE DUGOUT IMAGE IN ARTEM CHEKH'S "ABSOLUTE ZERO"

The article explores the imagery complex of the military shelter (dugout) in Artem Chekh's essay collection "Absolute Zero". The study aims to reconstruct the symbolic potential of the dugout image and identify the anthropological structures of the imaginary that shape its semantic field. Methodologically grounded in Gilbert Durand's philosophy of the imaginary, the paper seeks to move beyond a documentary approach to the reception of contemporary Ukrainian military prose. The primary focus is placed on the dugout as a complex artistic phenomenon and a non-linear spatial image that concentrates the key meanings of wartime experience. This image is examined through an analysis of the work's fragmentary composition and detailed depictions of front-line everyday life, which serve as mechanisms by which the dugout acquires symbolic meaning. The artistic logic of the analysed text relies on the predominance of the imaginary's nocturnal regime, shifting the emphasis from heroic actions to the somatic experience of war, isolation, and survival strategies. The primary bodily experience of staying in a confined underground space forms the foundation of the imaginary schema of immersion. This schema structures a constellation of interconnected images, including darkness, waiting, silence, the loss of visual reference points, and daily routine. The inner unity of this complex is sustained by the archaic archetype of the earth, which is inherently linked to the mythologeme of descent into the underworld and the structure of the initiatory myth. The paper also analyses the transformation of spatiotemporal coordinates, the shifting patterns of social interaction expressed through the author's neologism "dugout-mates", and the functional reassignment of everyday items. Ultimately, the military shelter transcends its everyday or utilitarian purpose, evolving into a uniquely acculturated underground space that paradoxically integrates the individual's isolation from external threats with their encapsulation within wartime reality. The image represents the experience of existing in the liminal space of "absolute zero", where the ultimate challenge is preserving human identity.

Keywords: Artem Chekh, dugout, anthropology of the imagination, earth archetype, military prose, mythopoetics of space, semantics, Ukrainian language.

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

UDC 82

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/33>

Alibeyova Z. F.

<https://orcid.org/0000-0002-2942-8516>

Azerbaijan University of Languages

EAST-WEST CONFLICT AND NATIONAL IDENTITY CRISIS IN TAYYIP SALIH'S NOVEL "THE SEASON OF MIGRATION TO THE NORTH"

The presented article examines the East-West conflict and the national identity crisis formed under colonial conditions based on Tayyip Salih's novel "The Season of Migration to the North". The study analyzes in detail the traumas of internal fragmentation, hybridity and cultural rootlessness caused by the encounter with foreign cultures in individuals through the characters of the work. The article compares the fate of the anonymous narrator, who maintains a stable identity thanks to his attachment to his roots, and Mustafa Said, who destroys himself while trying to take revenge on the West. The article also aims to reveal the artistic embodiment of cultural hybridity, the trauma of migration, and the process of human inner catharsis (purification) in the novel "Season of Migration to the North". Relevance of the research Tayyip Salih's work represents the brightest philosophical-psychological stage of Sudanese and Arab postcolonial literature. In his artistic heritage, the psychological depth of the inner world of man, the fragmentation of identity between two different civilizations, and the aesthetic reconstruction of the metaphor of the "Migration to the North" are important research objects for contemporary literary criticism. In the modern era, Tayyip Salih's works act as a topical scientific problem in terms of globalization, cultural adaptation, and the preservation of national identity. When comparing the two main characters of the novel - the narrator and Mustafa Said - the researcher M. Alkhawaldeh draws attention to the relationship between their "sense of place" and the stability of their identity. It has been proven that the concept of "Migration to the North" in the novel is explained from a new aspect as a two-sided metaphor symbolizing not just a geographical journey, but both ideological and cultural emigration and a return to the roots. The results of the article can be successfully applied in the study of postcolonial Arab and African literature, comparative literary studies and intercultural dialogue studies.

Keywords: hybridity, national identity, postcolonialism, catharsis, metaphor.

Introduction. The colonialists tried to make the peoples of the countries they conquered accept their advantages in order to plunder them, devaluing their culture, race, language, and identity. Similarly, as Lois Tyson notes in her *Critical Theory Today*: "...a colonized people is any group of people who have been subjected to the political domination of another population" [3, p. 145].

This process also left deep scars on the individual level. Many people living under colonization traveled to developed Western countries to study in the hope of saving their people and homeland. However, being con-

fronted with a foreign culture and language created an incomplete, fragmented, and sometimes dual identity in these people, which was one of the unexpected but inevitable consequences of colonialism. The colonizers, being technologically more advanced, believed that their own culture was equally superior and superior, and they rejected or completely ignored the religions, customs, and ways of behavior of the peoples they conquered. Thus, the colonizers saw themselves at the center of the world, and the colonized on the periphery [3, p. 419].

The West was the center, and the East was the periphery. One of the artists who most deeply felt this

complex colonial environment, which he was perceived as, both in his personal life and in his work, is the prominent representative of Sudanese literature, Tayyip Salih. Tayyip Salih (1929–2009) was born in the Northern Province of Sudan, but lived most of his life outside the land of his birth. As a Sudanese writer, he studied at the University of Khartoum, and later left his country to study and work in London, Qatar, and Paris. Thus, as a colonized individual, Salih also experienced the life of the colonizers. Moreover, living in the diaspora and being a dark-skinned Arab in “white” London prompted him to write about his original identity and the land of his ancestors, Sudan, in order to fulfill and complete his duty to the literature of resistance in his country. Although Salih is the author of four novels and a collection of short stories, his most famous work is undoubtedly the book “The Land of the Sudan”, translated from Arabic by Denis Johnson-Davies and published in 1969.

Task statement. The article aims to examine the East-West conflict, the artistic embodiment of the national identity crisis, and the role of the author’s postcolonial worldview in the literary value system in Tayyip Salih’s work.

Analysis of recent research and publications. There are many works devoted to this topic. In our work, we relied on the work of such scientists as Alkhaldeh M., Tyson L., Zohdi E., Tayeb S., Daghamin R. and etcs.

The novel “Season of Migration to the North” published in 2001. Tayyip Salih’s novel “Season of Migration to the North” is an example of how this general colonial model becomes an individual destiny. The societies of the Arab world, Africa and the Third World have just freed themselves from the decades-long oppression of military colonialism, full of hope for deliverance from its chronic consequences, or from the microbes, as he calls them in the novel, that it left in the structure of these societies. The author deeply explores the philosophical and psychological layers throughout the plot, bringing into focus the duality of identity and the trauma of cultural dislocation, the model of exoticization of the East in the Western mind, and the internal conflict between modernity and traditionalism in society [2].

This novel, which has a postcolonial character, centers on the lives and complex fates of two men who spent a certain period in Europe. One of these characters is the unnamed narrator who returns to his native village after seven years of education in London and narrates the events to us. The other is Mustafa Said, a colonial intellectual who rose to intellectual heights through the Western educational system, but

sacrificed his identity and life by transforming the trauma within him into a mission to take revenge on the colonialists. Mustafa Said, an intelligent, educated child of the colony, goes to London to study, subconsciously taking on the mission of taking revenge on the colonialists. However, this mission ends in tragedy for him: Said gradually loses his original identity on the way and finally disappears as a victim of this confused, fragmented identity.

Results and discussion. The title of the work, “The Season of Migration to the North”, is not just a geographical journey, but a deep symbol. This name expresses the separation of the Southerner from his roots and his departure towards the cold world of the North. The natural flow of the Nile River’s waters to the north becomes an important metaphor in the work; the migration of colonial intellectuals to the North with a mission of education or revenge is as inevitable as this natural flow. It should be noted that the symbol “North” in the title of the work is not limited to expressing only Europe (the North). This concept also refers to the Northern Province of Sudan, where the events take place, and the natural movement of the Nile River, which flows absolutely northward.

Thus, “Migration to the North” is a double metaphor that symbolizes both the ideological and cultural migration to the West and the return to the native lands and roots in northern Sudan along the waters of the Nile River. However, this migration season does not bring them success. As can be seen in the example of Mustafa Said, the protagonist of the work, this journey results in the loss of the individual’s national identity and the division between two different worlds. One of the central issues in Tayyip Salih’s novel “The Season of Migration to the North” is the deep trauma inflicted on individual identity by the clash of Eastern and Western civilizations. This clash is particularly acute in the personality of the work’s protagonist, Mustafa Said, and leads to the tragic end of his life.

According to the researcher, the narrator is able to maintain a stable and integral identity due to his strong emotional attachment to his native village, family and the nature around the Nile River. In fact, the narrator believes that he is not like Mustafa Said. He believes that the Northern culture has no influence on his identity. Because when he was abroad, he always imagined small fragments of his homeland and created a “third space” in his mind to protect himself from the world of the North (colonialists):

“Sometimes in London, in the summer months, after the rain, I would breathe in the scent of my homeland. In the brief moments before sunset, I would bring my homeland before my eyes. Towards

the end of the night, foreign voices would come to me as if they were the voices of my people here. I would dream of the faces of the people there in brown or black, so that they would resemble the people I knew" [5, p.44]. On the other hand, the most important factor that protected the narrator from losing his identity in the colonial country was his grandfather and his dreams about him. This shows that although a person can forget everything, he cannot forget his local roots and the true place to which he belongs.

Mustafa Said subsequently became a legend, celebrated by many. He immersed himself in Western culture until he felt a part of it, absorbing all its details and cultural components in theater, music, and economics.

Mustafa Said, on the other hand, cannot fully belong to any place or culture, since he grew up without a father, relatives, and any serious emotional ties. This rootlessness makes him a figure in constant flux, unable to form a stable sense of self [1]. This is also evident in Said's self-presentation: he identifies with Shakespeare's Othello, declaring himself both Arab and African, but this dual identity was more a mask than a real identity, designed to attract the English women around him. The fact that Said adopted both Arab (Hasan, Amin, Mustafa) and English (Charles, Richard) names in London is a clear indication of his lack of commitment to any one race or origin. Said's split identity also finds symbolic expression in the physical spaces in which he lives.

His London room is decorated in an oriental style - with the scent of incense, ostrich feathers, and ivory figurines - while his village room, by contrast, is filled with English fireplaces, Victorian armchairs, and an English copy of the Quran. Alkhawaldeh explains this contradictory spatial organization as a manifestation of Said's inability to fully belong to either the East or the West, and his constant movement back and forth between the two worlds, transferred to architecture.

Another researcher, R. Daghamin, approaches the issue from a different but complementary angle, interpreting Said's countless relationships with English women as a kind of "reverse invasion" and revenge against colonialism [6, p.110]. According to the researcher, Said seeks to symbolically "cleanse" the historical suffering of Africa through racially based exploitation of these women, and the murder of his wife, Jean Morris, is the culmination of this revenge mission. However, the paradox is that Said's behavior actually reinforces, rather than undermines, the colonial stereotype of the black man as a hypersexual and dangerous "Other". Thus, since Said cannot break away from colonial memory, his "revenge" ultimately destroys both himself and his victims, which demon-

strates the insoluble, self-repeating nature of the East-West conflict.

Although both studies proceed from different theoretical frameworks (bioregionalism and colonial discourse theory), the same conclusion can be drawn: Mustafa Said's tragedy is the fate of an individual trapped between East and West, unable to fully belong to either. His suicide (or accidental death) can be read as the final and inevitable result of the irreconcilable tension between these two worlds, experienced at the individual level. Mustafa wanted to escape from the culture of the colonizers and regain his lost culture. However, he could not achieve this, because the culture and language of the colonizers had already become an integral part of his character. He would recite poetry in English when he was drunk. Sometimes at night, while sleeping, he would speak incomprehensible words that resembled European languages. He also had a locked room in his house full of European memories. Indeed, it can be argued that foreign countries had already become Mustafa's homeland, and the memories there had acquired the status of belongings, playing the role of "fragments" for him.

Thus, the hybrid situations in which Mustafa lives both in his homeland and in the country of his emigration lead him to a loss of identity. This is a direct result of "hybridity" and "ambivalence". This weakening and disappearing identity forces him to disappear. For he is no longer a fully colonized individual, nor a fully colonized; he is a hybrid person who cannot escape from both worlds.

After completing his education in England, the unnamed narrator of Tayeb Salih's novel "The Season of Migration to the North" returns to the small village of Wad Hamid, on the banks of the Nile in northern Sudan, where he spent his childhood. After a long exile, being among the familiar landscapes and people of his native country brings him happiness. However, upon returning to the village, he is met by a stranger. This stranger is Mustafa Said, a middle-aged man who had settled in the village five years earlier. Little is known about him. Nevertheless, the villagers accepted and welcomed him, because he presented himself as a good neighbor and a model villager.

One day, while the narrator is drinking with the villagers, Mustafa Said begins to recite a poem in English. At this moment, the narrator's view of him changes and he feels that what he sees in Said's personality is much deeper. The situation is further complicated when Said comes to the narrator's house and tells him his life story all night. Mustafa Said tells the narrator that he was born near Khartoum and was raised by his mother after his father died when he was a baby. After standing

out as a child prodigy in colonial schools, he was sent on a scholarship to Cairo and then to London to study. In London, he attracted many English women with his “Arab-African” roots and began to have relationships with them. Said presented himself as a “noble savage” from the jungles and deserts of Africa. Three of these relationships resulted in suicide.

But his real enemy was the Englishwoman Jean Morris. Jean constantly provoked and insulted Mustafa Said, and even after they were married, she refused to submit to his will. Their marriage had turned into an endless war, accompanied by verbal and physical violence, betrayal and humiliation. Returning home on a cold February night, Mustafa Said found Jean waiting for him naked in bed. During their lovemaking, he stabbed the woman in the chest and killed her; strangely enough, it seemed that Jean herself had met this death [4, p.146].

After this murder, Mustafa Said was tried in London. Although the court found him guilty, it sentenced him to only seven years in prison. When the London court wanted to punish him, he felt a great “sense of superiority” towards them because he had already achieved his goal. Mustafa believed that the laws only protected the interests of the occupiers. Therefore, he was happy that he could become a “usurper” in the colonialists’ own land; he was able to take revenge on the occupiers of his homeland with their own strategy. After his release, Mustafa, who traveled to many countries, finally returned to Wad Hamid, where he built a house for himself and met the narrator.

However, this toxic relationship with Jin Morris creates deep, incurable complications in Mustafa Said’s inner world. The fact that his relationship with Jin ended in violence and death confirms within him the idea that life and his own identity have no value. The strange welcome (desire) of the death of the genie is also a manifestation of Said’s inner emptiness, his inner desire to escape from the outside world and to destroy himself. Said’s subsequent mysterious death (suicide) is also the inevitable result of his inability to come to terms with his past and future, and his refusal to accept his own identity.

This suicide is not only the hero’s attempt to escape psychological trauma, but also the most dramatic indicator of his inner fragmentation. The life story of Mustafa Said turns the narrator’s world upside down. Although he feels deeply connected to his people after returning to Sudan, his encounter with Said awakens a strange feeling of alienation and strangeness within him. Suddenly, he begins to wonder whether, like Said, living abroad for a long time has completely alienated him from those around him.

Despite these inner hesitations, the narrator returns to the flow of life, starts working in Khartoum, and visits his native village from time to time. Soon, news spreads of Said’s sudden disappearance during a violent flood. It is believed that he drowned in the raging river, or committed suicide in this way. When Mustafa Said bids farewell to life, he leaves his family - his wife Husna bint Mahmoud and his two young sons - in the care and responsibility of the narrator. A year later, the narrator returns to the village to learn that the elderly villager Wad Rayyes is courting Said’s widowed wife Husna, and he is forced to intervene in Said’s family affairs again. Despite the forty-year age difference between them and Husna’s firm objections, Rayyes stubbornly plans to marry her. Husna begs the narrator for help, but the narrator does not help her and returns to Khartoum. However, a few weeks later, he returns to the village in a panic after receiving terrible news: Husna’s father has forcibly married her to Wad Rayyes.

Upon arriving in the village, the narrator learns that shortly after their marriage, Wad Rayyes attempted to rape Husna, and she responded by killing him and committing suicide.

This horrific act of violence deeply shocks the quiet, peaceful village, which had never experienced anything like it before. Although the villagers try to cover up the murder and suicide, it is clear to everyone that nothing will ever be the same again. The narrator, who harbors deep feelings for Said’s widowed wife, is completely shaken by this incident. During his time in the village, he finally decides to open the door to the secret room in his house with the key that Mustafa Said had entrusted to him after his death.

Entering the room, the narrator is shocked by it; for this place reminded him of a temple erected to Said’s life in England. Among the thousands of books that adorned the shelves, there was not a single volume in Arabic. The narrator finds other traces and fragments of Said’s life in England in the room, including his diaries and photographs of various women he had affairs with. He spends hours in this room piecing together the pieces of Said’s secret life abroad [7].

The narrator, who leaves the room at dawn, decides to bathe in the Nile River to recover from the shock he has experienced and calm down. Entering the river, he begins to swim towards the opposite bank. However, he soon loses direction, loses strength and feels the current pulling him towards the dark bottom of the river. As the waters meet above his head, a strange desire for surrender awakens within him; he wants to abandon himself to the river and die as Mustafa Said once did. However, a sudden awakening occurs: he

realizes that he wants to live and, gathering his last strength, calls for help and starts swimming again.

The dramatic and shocking events left behind after Said's death suddenly separate the narrator from the illusion of a quiet village life. Entering the room that hides Mustafa Said's past and realizing the gravity of his tragic fate creates a deep catharsis in the narrator's own inner world. The fact that he escaped the clutches of death in the Nile River and chose life is a confirmation that he has gained his own individuality by refusing to live in the shadow of others.

Conclusions. Tayyip Salih's writing style constitutes a synthesis of a rich artistic language with postcolonial

realism; his descriptions are based on local Eastern elements and the metaphor of the Nile River, focusing on the internal psychological crises of the characters.

With this work, Tayyip Salih shows the deep wounds and fragmentation of identity created in the human soul by the East-West clash in all its nakedness. Mustafa Said's tragedy proves to us that it is impossible to escape the traumas of the past through revenge and hatred. The narrator's awakening at the last moment and his choice of life in the Nile River are symbolic confirmation that a person can be reborn again only thanks to his own will and roots, freed from foreign influences.

Bibliography:

1. Alkhawaldeh M. Bioregionalism in Tayeb Salih's *Season of Migration to the North*: a postcolonial study. *Cogent Arts & Humanities*, 11(1), 2024. <https://doi.org/10.1080/23311983.2024.2373567>
2. Tayeb Salih: The Voice of Sudanese Literature. URL: <https://www.sceniushub.com/post/tayeb-salih-the-voice-of-sudanese-literature>
3. Tyson L. *Critical Theory Today* Taylor & Francis, 2006, 417 p.
4. Zohdi E. Lost-identity; A Result of "Hybridity" and "Ambivalence" in Tayeb Salih's *Season of Migration to the North*. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 2018, p.146–151.
5. Tayeb S. *Season of Migration to the North*. Manchester University Press, 1969.
6. Daghamin R. Reverse Colonialism and the Quest for Revenge in Tayeb Salih's *Season of Migration to the North*. *The International Journal of Critical Cultural Studies*, 23(1), 2024, p.97–116.
7. *Season of Migration to the North* Summary. URL: <https://www.litcharts.com/lit/season-of-migration-to-the-north/summary>

Алібейова З. Ф. КОНФЛІКТ СХІД-ЗАХІД ТА КРИЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ ТАЙІБА САЛІХА «СЕЗОН МІГРАЦІЇ НА ПІВНІЧ»

У представленій статті розглядається конфлікт Схід-Захід та криза національної ідентичності, що сформувалися в колоніальних умовах, на основі роману Тайіба Саліха «Сезон міграції на Північ». У дослідженні детально аналізуються травми внутрішньої фрагментації, гібридності та культурної безкоренності, спричинені зустріччю з чужими культурами у окремих людей через персонажів твору. У статті порівнюється доля анонімного оповідача, який зберігає стабільну ідентичність завдяки прихильності до свого коріння, та Мустафи Саїда, який руйнує себе, намагаючись помститися Заходу. Стаття також має на меті розкрити художнє втілення культурної гібридності, травми міграції та процесу внутрішнього катарсису (очищення) людини в романі «Сезон міграції на Північ». Актуальність дослідження. Творчість Тайіба Саліха репрезентує найяскравіший філософсько-психологічний етап суданської та арабської постколоніальної літератури. У його художній спадщині психологічна глибина внутрішнього світу людини, фрагментація ідентичності між двома різними цивілізаціями та естетична реконструкція метафори «Міграції на Північ» є важливими об'єктами дослідження сучасної літературної критики. У сучасну епоху твори Тайіба Саліха виступають актуальною науковою проблемою з точки зору глобалізації, культурної адаптації та збереження національної ідентичності. Порівнюючи двох головних героїв роману – оповідача та Мустафу Саїда – дослідниця М. Альхавальде звертає увагу на взаємозв'язок між їхнім «відчуттям місця» та стабільністю їхньої ідентичності. Доведено, що концепція «Міграції на Північ» у романі пояснюється з нового аспекту як двостороння метафора, що символізує не просто географічну подорож, а й ідеологічну, і культурну еміграцію та повернення до коріння. Результати статті можуть бути успішно застосовані у вивченні постколоніальної арабської та африканської літератури, порівняльному літературознавстві та дослідженнях міжкультурного діалогу.

Ключові слова: гібридність, національна ідентичність, постколоніалізм, катарсис, метафора.

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Aliyeva L. A.<https://orcid.org/0009-0001-4213-5865>

Azerbaijan University of Languages

THE ARTISTIC EMBODIMENT OF ISSUES OF IDENTITY AND PERSONALITY CRISIS IN JONATHAN COE'S NOVELS

This article analyzes Jonathan Coe's literary characters, who experience crises of identity and personality in his novels. Mary in the author's novel "The Accidental Woman" and Robin in "A Touch of Love" are characters withdrawn into their own "worlds". They embody modern people, distant from their desires, aspirations, and dreams, living in mistrust and despair, and facing an identity crisis. The Winshaw family in the novel "What a Carve Up!" also experiences a similar fate. The author illustrates English society through the example of this family and emphasizes the fate of "Britishness". It has been established that although studies of Jonathan Coe's novels analyze and interpret issues distinguished by certain scholarly innovations, the issue of identity and personal crisis has not become a separate object of study. This fact can be considered an indicator of the importance of the problem raised in the article and the appeal of the topic. It has been studied that the lack of identity isolates a person from themselves and from society. Therefore, the study and research of Jonathan Coe's work is relevant from a scientific perspective. National identity is primarily the main idea determined by the national image of the world and history in a certain historical period. Identity carries a system of values in itself as the essence of the people and the nation, the ideal form of its existence. Literature presents an incredible subject in terms of studying the problem of identity. It has been demonstrated that J. Coe reflects the problem of national identity and identity crisis as the changing ideals and fears of society. In the novels "The Accidental Woman" and "A Touch of Love", the loss of an individual's social and existential identity leads to a crisis of identity and identity. This article analyzes all three novels, assessing their formulation of the problem in light of moral, ethical, and socio-social contexts. The author presents the issues of indifference and neglect raised in the novel "What a Carve Up!" alongside the moral and ethical problems, explaining them as an identity crisis.

Keywords: Jonathan Coe, identity problem, identity crisis, novel, features of artistic embodiment.

Introduction. Human identity is usually represented by customs and traditions, culture and language. The identity problem also begins to acquire a new meaning in the new world order, and the methods of interpreting this concept also change. Thus, the modern world with its problems affects the formation and change of identity. This, in turn, accelerates the reassessment of the values that form the basis of the identity problem.

Erik Erikson, when he said identity, understood that a person's identity and existence are accompanied by a constant feeling when he experiences it, and this feeling is recognized by others [6]. According to him, the concept of identity is related not only to the sense of individual identification, but also to the historical heritage of personality. According to Erik Erikson, an individual forms an idea of the stability of his own self in relations with others and, first of all,

in a changing reality. As for Paul Ricoeur, he gives a new interpretation to the concept of identity and writes that the issues of internal and external identity are not so simple. It is a complex system and its definition is possible only through the previous images of the individuals to whom it belongs. Francis Fukuyama advises to evaluate it as a mechanism for adapting to the world rather than overcoming the identity issues that separate us from each other, and shows the social, economic and political protests that arise in society as an insurmountable problem of humanity [11]. Thus, the identity crisis stems from disappointment in existing ideals and values, and a decrease in trust in authority. The result of the contradiction and incompatibility between the status of a person, a collective, and the changed conditions manifests itself in various forms. The depth and seriousness of the crisis depend on which aspect of identity is violated. Often,

these come to the fore as a result of disappointment arising from certain problems existing in society.

The work of the modern English writer Jonathan Coe can be considered a reliable source for studying the problem of identity and personality crisis. This is primarily due to the fact that the writer has a unique objectivity and artistic originality. Such objectivity gives grounds to say that any work of art is a product of the author's thought. It is known that the artist, as a rule, is influenced by the processes taking place in society. Many writers of the contemporary era have experienced the crisis of identity and have sought ways to solve the problem in their works. We believe that the search for identity issues and their artistic expression should be a separate object of research. It is in these studies that one can reveal the "hidden" cultural codes and the problem of national identity in the work. It should also be noted that the study of the identity problem in works of art is related to the identification of the characteristics of the national mentality. Artistic means and methods that express the uniqueness of the national mentality are also included in this list.

In the early stages of his work, J. Coe wrote more about issues of identity and personality crisis, highlighting the problems of the individual in front of society and family. In his first literary experience, the novel "The Accidental Woman", he raises issues of identity and personality crisis, linking the individual's lack of self with the loss of social and existential identity. Paul Laity also noted this important point and wrote that in J. Coe's novel "The Accidental Woman", the influence of Fielding and Beckett, as well as avant-garde writers of the 1960s, is clearly visible [9].

Literary criticism notes that the problems raised in the novels "The Accidental Woman" written in 1989-1990, "The Touch of Love" and "The Dwarves of Death" continue in the writer's later work. This is due to the fact that all three novels determine the form and structural integrity of J. Coe's work. For this reason, an analysis of the problems raised in J. Coe's early work also sheds light on his most famous novel "What a Carve Up!".

The aforementioned novels by J. Coe give reason to say that the writer shows that politics and political ideas affect a person's life and personal relationships. He argues that against the background of socio-political processes, the ordinary human concerns of an ordinary Englishman turn into a tragedy. Thus, he creates a portrait of England and its ordinary citizen, exposes modern English society on the example of an individual or a family, and shows the ugliness of socio-political dependence.

In English society, the family occupies one of the most important places, and it is the family that is considered the main feature of the national mentality of the English. Any researcher who studies the socio-cultural sphere knows that for the English, the family expresses loyalty to traditions, protection of the family hearth, inviolability of personal life, peace, ability to self-control, etc. All of the above, in turn, resonates with "Englishness". However, the concept of "Britishness" does not coincide with the ideas mentioned. The English family, which carries "Britishness", is at the center of Jonathan Coe's novel "What a Carve Up!", which combines these opposing arguments. This family occupies the highest places in society and has special privileges. The members of this family are not only high-ranking members of society, but also manage all spheres of public life. But each of them is literally experiencing an identity crisis, and this problem is reflected in their lifestyle and position in society.

Purpose. The main purpose of the issues raised in the article is to study the problem of identity and identity crisis in Jonathan Coe's novels. In this regard, the following tasks are envisaged: Interpretation of the artistic embodiment of the loneliness of the individual and the identity crisis in the novels; to study of the problem of identity and society in the novel "What a Carve Up!".

Materials and results of the study. The novels of the modern English writer Jonathan Coe have gained great love and readership outside his country, and his works have been awarded many literary awards. According to the English critic Alison Flad, "his works can be a guide to studying modern Britain" [3]. The author of dozens of novels, stories, and scientific and journalistic articles, J. Coe writes about English identity, the reality brought by English customs, "criticizes the English through the eyes of an Englishman" [2]. For this reason, he is called the author of "a novel that reflects the state of the nation" [1]. The influence of H. Fielding and S. Beckett can be clearly seen in the writer's novel "The Accidental Woman" (1987). After the novels "A Touch of Love" (1989) and "The Dwarves of Death" (1990), he began to be recognized in great literature.

In 1994, "What a Carve Up!" the French Best Foreign Book Award, The House of Sleep (1998) won the Medici Prize, and The Rotters' Club (2001) won the Spanish Bollinger Woodhouse Literature Prize. J. Coe has written more than ten novels, three non-fiction works, two books for children, and is the author of the Samuel Johnson Award-winning biographical work Like a Fiery Elephant: The Story of BS Johnson.

The heroine of the novel "The Accidental Woman", Mary, is an ordinary woman who does not stand out from the crowd. However, she attracts the author's attention because Mary is one of hundreds of women in average families who are lost in the worries of everyday life and whose dreams disappear. Her whole life consists of coincidences. She accidentally entered university, accidentally got married, accidentally became a mother, etc. Coincidences have made her life ordinary, and this ordinariety has taken away her identity, destroyed her sense of self-confidence and will. She has taken away all the chances that fate has given her, and she has simply joined the flow of events. She has no goals, desires or wishes in life. She simply lives, like all living things. She perceives all the problems she encounters, the most important moments in her life, as stages that she must pass through. Mary has lost her identity, and can neither choose her own path nor determine what she wants: "Mary usually felt good in solitude" [4, p.4]. According to Klaus Schmeck, "Identity is shaped by social and cultural facts, by how others perceive and accept her" [11, p.3]. Seth Schwarz writes that "identity performs many functions and, as a "self-regulating structure", provides meaning and self-control [11, p.9].

Mary also loses the meaning of life, looks at herself and her existence "from the outside", becomes a spectator of her life. In another part of the work we read: "Seeing her parents grow old like this, she suddenly became angry. But this moment passed, and then Mary felt a strange lack of emotions" [4, p.155]. Mary is incredibly indifferent to what is happening around her. She accepts things as they are, believes that everything will change in an instant, that it will be better someday. Even if there is no change, she accepts this as a blessing from God: "She was a naive person who believed in the goodness of God, the sanctity of marriage and the goodness that always exists in human nature. She was also stupid in other areas" [4, p.160].

The work sheds light on the tragedy of an individual who falls into a depressive situation, experiencing a syndrome of worthlessness. As D. Winter notes in his book "Depression and Identity" with A. Montezano, "negative feelings about yourself or your life can be a sign of vulnerability to depression" [14]. Mary also shows signs of depression. She has lost interest in life, is tired and irritable. The most frightening thing is that Mary does not want to change her life.

As for Robin Grant, the protagonist of the novel "The Touch of Love", she is different from Mary at first glance. She is writing a dissertation in English literature, a doctoral student and at the same time a

young writer. As the plot of the novel progresses, we also get acquainted with four of her stories. These stories are read by her fellow doctoral student Hugh, her old friend Ted and her lawyer Emma, who defends her against charges of public indecency, and they feel sorry for her. It should be noted that these four stories are a successful move chosen by the author to reveal Robin Grant's identity crisis. They serve to reveal more important problems and bring to the fore more topical issues in terms of the subject.

Robin is experiencing an identity crisis, in conflict with himself, with his inner self. His life is meaningless and therefore "accompanied by various negative experiences such as stress, anxiety, hopelessness and depression" [15, p.201]. The problem of meaninglessness plays a key role in Robin's life. This first of all goes hand in hand with the disappearance of goals and values for a person. In Robin, purposelessness turns into meaninglessness, and then leads to an identity crisis. Such a lifestyle, as a rule, interferes with the normal functioning of the individual. The essence of this conflict distinguishes it from other problems caused mainly by social or financial crises. True, social and financial problems are not absent in Robin's life, but his main conflict is the conflict occurring within his personality.

It should also be noted that the identity crisis results in the disappearance of a sense of self. The heroes of both of J. Coe's novels analyzed are upset not only by the events surrounding them, but also by their own behavior and attitude towards them. According to Carl Gustav Jung, "the ego is the whole circle that encompasses both the conscious and the unconscious; it is the center of unity..." [8]. Elsewhere in the work, he writes, "The ego is the archetype of wholeness and the regulating center of the psyche, the transpersonal force that transcends the ego" [8].

Reluctance, the loss of opportunity, becomes Robin's way of life. It seems that this is why he thinks: "Have you ever felt that you have made bad decisions in your life? Or worse, have you never really made a decision? You see, there are times when, for example, you could have helped someone, but you never dared to do so?" [5, p.19]. These or similar thoughts reflect Robin's internal conflict with himself. These conflicts make his life meaningless, create confusion about his identity. As a result, he leads to depression, accompanied by anxiety and stress. These negative feelings harm Robin and lead him to suicide.

After the novel "What a Carve Up!", which brought J. Coe world fame, he is called the successor of satirical prose [10]. The novel tells the story of a journalist named Michael Owen, who was supposed to write a biography

of the Winshaw family, which had great influence in England during the time of Margaret Thatcher. The hero, who closely studies the Winshaw family, understands that under the magnificent family model presented to society lies and deceit, corruption and fabrication, glory. This principle of lies and deceit stems from the ruling policy, and all members of the family are infected with this "disease". Using the power of satire, the writer criticizes family problems, ridicules the basic principles of a large family empire. But at the same time, using the example of the family, he exposes modern English society, highlights the ugliness of socio-economic dependence. J. Coe sees and criticizes English society from the inside, and as a whole, highlights the philosophy of indifference that characterizes modern society. The sharp satire is not only directed at the Winshaw family, but also at the society that watches and passes by in silence. In this respect, it is considered a work written with "cowardly laughter" [3].

J. Coe embodies the idea of "Britishness" in the novel in images and divides the heroes into "British" who are far from their identity. The Winshaw family is a typical "British". The young researcher Marjan Sofiyeva writes that "Britain" as a political term has a formal character, and "British" as a political term, which includes political citizenship, is alien to the peoples living in the territory of the empire..." [13, p.178]. The Winshaw family is also alien to the English, living by its own separate imperial laws and managing the ruling powers as it knows how. The sense of justice and restraint, dignity and courtesy inherent in the English are alien to them.

Each chapter of the novel "What a Carve Up!" shows the destructive influence of the ruling elite on ordinary people on the example of the Winshaw family. Michael, who feels this influence on himself with his whole being, realizes that the Winshaw family is a swamp. It is only after this that he reveals the deeds of individual members of the Winshaw family. Michael hates the entire Winshaw family, thinks that each of them is to blame for his current situation. But at the same time, he realizes that he will never be able to change the situation he has found himself in. The Winshaw family, like a spider, has woven a web over the entire English society.

The policy pursued by the Winshaw family, described in the work, is primarily the real situation prevailing in English society. The writer exposes the English family, shows the evils that have spread to society on the example of one family. The family tragedy is presented as the collapse of national values, the concept of "Englishness".

Finally, it should be noted that J. Coe uses satire to describe English society. In particular, he exposes the upper class of England with all his might. He crit-

icizes politicians, the official state bodies that govern the country, and sharply ridicules the hypocritical and hypocritical society that submits to him. J. Coe says in one of his interviews that politics only entertains its audience and that "if there is one thing the English want from politics, it is entertainment. Politics in this country is a theater" [2].

J. Coe shows that the above-mentioned evils are at the root of all the diseases that lead society to bankruptcy and hinder its healthy development. The writer travels to the past using the example of a family and exposes the "Britishness" collected from memories and facts. By presenting the history of the Winshaw family, he shows the state of the past and present English society, the deep crisis that has arisen, and the fact that people suffer from a spiritual void.

Conclusions. Starting from the early stage of his work, J. Coe writes about issues of identity and personality crisis, voicing the conflict between the individual and society. In the novel "The Accidental Woman", the individual's lack of self is presented as the loss of social and existential identity. The writer, showing that life, which consists of coincidences, results in an identity crisis, presents the motifs of accidental specialization, accidental relationship, and accidental marriage. In the novel "The Touch of Love", human life is formed from coincidences and impasses. The writer expresses a person's indifference to his own life with a calm and confused sense of regret shows. The hero's aimlessness results in the disappearance of moral values. Aimlessness turns into meaninglessness, which ultimately leads to a personality crisis. At the same time, the writer shows that the reasons for this problem are not only the conflict between personality and society, but also the conflict within a person, with his personality.

In the novel "What a Carve Up!", the problem of identity, personality and society is presented in the form of a confrontation between "Englishness" and the concept of "Britishness". "Englishness" is a sign of self-determination, which means original nobility, dignified and polite behavior in any situation, and love of justice. "Britishness" expresses the opposite pole: bad qualities such as ambition, indifference, arrogance, and pursuing one's own interests. In the novel "What a Carve Up!", the idea of "Englishness" is replaced by "Britishness", which is why it reveals all the ugliness of the English family. The family, which occupies the highest places in society and has special privileges, is the true embodiment of a society where "Britishness" prevails. The writer presents the principles of indifference and nepotism prevailing in the family with the idea of "Britishness". J. Coe shows the situation in which English society has fallen and the deep crisis that has arisen using the example of a family.

Bibliography:

1. Allardice L. Jonathan Coe: "We're a nation driven by emotion and not by reason" // The Guardian. 29 Oct., 2022.
2. Allardice L. Interview Jonathan Coe: 'It's the point in your life at which you start asking yourself, what next?' <https://www.theguardian.com/books/-/2020/oct/31/-jonathan-coe-its-the-point-in-your-life-at-which-you-start-asking-yourself-what-next>
3. Book review: Expo 58, By Jonathan Coe. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/book-review-expo-58-by-jonathan-coe-8780050.html>.
4. Coe J. The Accidental Woman. London: Penguin Books. 2014. 176p.
5. Coe J. A Touch of Love. London: Penguin. 2000. 240p. McCrum, R. Jonathan Coe – review // The Guardian. 7 Sep. 2013.
6. Erikson, E. Identity: Youth and Crisis. W. W. Norton & Company. 1994, p.50
7. Fukuyama, F. Political Order and Political Decay. [New York: Farrar, Straus and Giroux. 2014, p.122
8. Jung C.G. The Undiscovered Self <https://fleurmach.com/wp-content/uploads/2016/07/jung-the-undiscovered-self-1957.pdf>
9. Laity P. A life in writing: Jonathan Coe. The Guardian. 29 May, 2010
10. McCrum R. Jonathan Coe – review. The Guardian. 7 Sep. 2013.
11. Schmeck K., Schlüter-Müller S., Foelsch P., Doering S. The role of identity in the DSM-5 classification of personality disorders. Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health. 7 (1): 27, 2013. p.1-11.
12. Schwartz S., Montgomery M., Briones E. The Role of Identity in Acculturation among Immigrant People: Theoretical Propositions, Empirical Questions, and Applied Recommendations. Human Development. 49 (1), 2006. p. 1-30.
13. Sofiyeva M. Інгліс milli özünüdərk məsələsində "ingilisçilik" və "britançılıq". Tarixi kökləri və ölkə ədəbiyyatında təzahürləri. Dil və ədəbiyyat" jurnalı, BDU, 2021.2 (116), s.176-179.
14. Winter D., Montesano A., Feixas G., Caspar F. Depression and identity: Are self-constructions negative or conflictual?. Front Psychol. 2017; 8:877. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2017.00877/full>
15. Yalom I. Existential Psychotherapy. New York City: Basic Books. 1980. 544 p.

Алієва Л. А. ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ ПИТАНЬ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНАХ ДЖОНАТАНА КОУ

У цій статті аналізуються літературні персонажі Джонатана Коу, які переживають кризи ідентичності та особистості в його романах. Мері в романі автора «Випадкова жінка» та Робін у «Дотик кохання» – це персонажі, замкнуті у власних «світах». Вони втілюють сучасних людей, далеких від своїх бажань, прагнень та мрій, які живуть у недовірі та відчаї та стикаються з кризою ідентичності. Сім'я Віншоу в романі «Який розкол!» також переживає подібну долю. Автор ілюструє англійське суспільство на прикладі цієї родини та наголошує на долі «британства». Встановлено, що хоча дослідження романів Джонатана Коу аналізують та інтерпретують проблеми, що вирізняються певними науковими новаторствами, питання ідентичності та особистісної кризи не стало окремим об'єктом дослідження. Цей факт можна вважати показником важливості порушеної у статті проблеми та привабливості теми. Досліджено, що відсутність ідентичності ізолює людину від себе та від суспільства. Тому вивчення та дослідження творчості Джонатана Коу є актуальним з наукової точки зору. Національна ідентичність – це, перш за все, головна ідея, що визначається національним образом світу та історії в певний історичний період. Ідентичність несе в собі систему цінностей як сутність народу та нації, ідеальну форму її існування. Література представляє неймовірний предмет з точки зору вивчення проблеми ідентичності. Продемонстровано, що Дж. Коу відображає проблему національної ідентичності та кризи ідентичності як зміну ідеалів та страхів суспільства. У романах «Випадкова жінка» та «Дотик кохання» втрата індивідуом соціальної та екзистенційної ідентичності призводить до кризи ідентичності та самоідентичності. У цій статті аналізуються всі три романи, оцінюючи їхню постановку проблеми у світлі морального, етичного та соціально-соціального контекстів. Автор представляє проблеми байдужості та нехтування, порушені в романі «Який розкол!», поряд з морально-етичними проблемами, пояснюючи їх як кризу ідентичності.

Ключові слова: Джонатан Коу, проблема ідентичності, криза ідентичності, роман, особливості художнього втілення.

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Banias N. Yu.

<https://orcid.org/0000-0002-6974-0790>

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

Zeykan A. V.

<https://orcid.org/0009-0002-0732-3032>

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

THE LITERARY REPRESENTATION OF HUMANITY'S DECLINING SIGNIFICANCE IN CLIFFORD D. SIMAK'S NOVEL *CITY*

The article examines the representation of humanity's declining relevance in Clifford D. Simak's science fiction novel City, focusing on the philosophical implications of the gradual disappearance of humankind from the central position in Earth's evolutionary and cultural development. Drawing upon posthumanist theory, ecocriticism, and literary analysis, the study explores the symbolic transformation of humans from dominant agents of civilization into mythical figures whose legacy is preserved and reinterpreted by intelligent dogs and robots.

Special attention is paid to the narrative structure of the novel, in which the framing legends and episodic stories gradually undermine the reliability of human-centered historical narratives. Simak depicts technological progress not as the culmination of human achievement but as a process that ultimately renders humanity unnecessary within its own evolutionary trajectory. The emergence of autonomous robots, genetically enhanced animals, and alternative forms of intelligence illustrates the decentralization of the human subject and challenges traditional definitions of civilization, intelligence, and social organization. The article argues that City anticipates many key ideas of contemporary posthumanist thought by presenting humanity as only one temporary stage in the broader continuum of life rather than the ultimate goal of evolution.

Furthermore, the novel's ecological perspective emphasizes cooperation instead of domination, suggesting that sustainable existence depends upon mutual adaptation rather than human control over nature. Simak's vision remains particularly relevant in the context of current discussions concerning artificial intelligence, environmental crises, and the ethical implications of technological development. The study concludes that City represents not simply the decline of humanity but the emergence of a more inclusive understanding of life, intelligence, and civilization that transcends anthropocentric limitations.

Keywords: Clifford D. Simak, City, science fiction, posthumanism, ecocriticism, artificial intelligence, literary analysis, civilization.

Problem statement. Science fiction has developed along with new scientific discoveries, changes in politics, and changes in what society values. It often guesses what new technology might appear and also shows the worries, hopes, and moral questions of different times. Many science fiction stories talk about things like war and peace, how technology affects us, what will happen to people in the future, and how people connect with the world around them. These topics make the genre groundbreaking in books, ideas about life, and culture.

Clifford D. Simak is a notable figure in science fiction. Unlike many mid-twentieth-century stories that

focus on technology, space, and heroes, his work takes a different path. In his novel *City*, Simak presents a quieter and more thoughtful future, where humanity slowly fades, and intelligent dogs and robots rise. This approach allows the novel to explore ideas about identity, memory, ethics, and the meaning of civilization.

The relevance of this research lies in the growing academic interest in posthumanism, ecological thinking, and the critique of technological progress. *City* can be interpreted not only as a science fiction narrative, but also as a philosophical reflection on the limits of human-centered thinking. The novel raises questions that remain important today, such as the

role of artificial intelligence, the future of human evolution, and the ethical responsibilities of civilization. In addition, it reflects broader concerns about the relationship between humanity and the environment, as well as the possibility of coexistence between different forms of intelligence. In this sense, Simak's work continues to resonate with contemporary discussions in literary and cultural studies, particularly in areas that explore non-human perspectives and alternative models of progress

Analysis of recent research and publications.

The theoretical foundation of the research is based on key works in science fiction studies and literary theory. In particular, the study draws on the ideas of Darko Suvin [6], who introduced the concept of "cognitive estrangement", as well as James E. Gunn [2], Edward James and Farah Mendlesohn [3] whose works contribute to the understanding of the genre's historical development. Additional perspectives are provided by and Gary Westfahl [8], whose research explores the evolution of science fiction and its cultural significance.

The purpose of the article. The purpose of this article is to examine the literary representation of humanity's declining relevance in Clifford D. Simak's novel *City* by analyzing the philosophical, ecological, and posthumanist dimensions of the narrative. The study explores how Simak challenges anthropocentric assumptions through the gradual disappearance of human civilization and the emergence of alternative intelligent species, demonstrating the transformation of traditional concepts of progress, civilization, and human exceptionalism.

Outline of the main material of the study. At the beginning of *City*, Simak presents a world that appears technologically advanced and comfortable, yet already strangely unstable. Everyday life is increasingly dominated by automation, as Gramp Stevens observes: " 'Automatic,' he told the sky. 'Ever' blasted thing is automatic now. Getting so you just take a machine off in a corner and whisper in its ear and it scurries off to do the job.' " [5, p. 2]. Even simple activities such as cutting the grass are performed by independent machines, which seem almost alive: "The mower reached the edge of the lawn, clucked to itself like a contented hen, made a neat turn and trundled down another swath... A panel in its side snapped open and a cranelike arm reached out." [5, p.2]. However, instead of representing pure progress, these machines provoke unease and distrust, as Gramp reacts with suspicion: " 'Some day,' he told himself, 'that dadburned thing is going to miss a lick and have a nervous breakdown.' " [5, p. 2].

"There ain't no getting around it... Tank farming sure has ruined us." [S, p.6] The transformation also affects traditional forms of work and the economy. When Ole attempts to sell his produce, he discovers that it has no value in the new system: "You won't, Ole. They won't buy them. Folks has got the notion that this new hydroponics stuff is the only garden sass that's fit to eat." [5, p. 3]. His failure illustrates how technological progress does not simply improve life, but replaces older ways of living, leaving people without a role in the new order.

This growing dependence on machines reflects a deeper shift in human life, where direct effort and control are gradually disappearing. The world no longer requires human involvement in the same way, and even older technologies are becoming obsolete. When Gramp hears an approaching car, he reacts with excitement precisely because such machines have become rare: " 'An automobile!' yelled Gramp. 'An automobile, by cracky!' " [5, p. 3]. The rarity of the car highlights how quickly technological priorities have changed, as atomic power and new systems replace earlier forms of mobility.

This decline appears almost voluntary. As people leave the city and spread into the countryside, society loses its cohesion and sense of centre. "Street after street, block after block, of deserted houses, houses that the people just up and walked away from" [S, p. 6]. What once held communities together, "the need of one human being for the approval of his fellow humans", begins to disappear [5, p. 28]. At the same time, human culture is shown as unstable and prone to conflict, which helps explain why it cannot remain dominant. The novel therefore presents decline not as a single event, but as a gradual outcome of dispersal, comfort, and shifting values. Humanity fades not because it is destroyed, but because it slowly outgrows its own historical patterns [4].

This idea connects to posthumanism, because *City* questions whether humanity should remain the natural centre of history. Over time, human achievements appear temporary, while intelligence and culture continue in other forms [1].

Clifford D. Simak's *City* paints a future where humans slowly slip into irrelevance, depicted through a series of linked stories told as ancient "legends" by intelligent Dogs. From the very start, the book frames humanity as a fading memory, it's because in the Dogs' oral tradition, young pups hearing the tales ask basic questions like "What is Man?" or "What is a City?" – concepts so removed from their reality that no one can truly answer. The title itself, *City*, is almost ironic. As the first story *City* reveals, by the time the

cycle of tales begins, literal cities are already obsolete. *"The years had moved too fast. Years that had brought the family plane and helicopter, leaving the auto to rust in some forgotten place... Years that had virtually wiped out the tilling of the soil with the rise of hydroponics."* [5, p. 4]. Human beings abandon the bustling metropolis for a quiet life in the countryside, aided by new technologies like personal aircraft and hydroponic farming that make self-sufficient rural living easy.

Once fearful of war and nuclear holocaust, people disperse from urban *"Huddling places"* and discover they prefer a pastoral existence over crowded city life. Webster, a character that appeared in the first story of *City*, even says, *"The city... this city, any city... already is dead. The city is an anachronism. It has outlived its usefulness"* [5, p. 6]. Neighborhoods fall silent, and houses stand empty, becoming, in one character's eyes, *"a street of ghosts"* filled with memories.. Humanity is not simply disappearing inside the plot; it has already lost interpretive control over its own history. The future belongs to beings who remember humans only through fragments, debate, and folklore. In this sense, irrelevance in *City* is both political and cultural: people lose power, and they also lose the power to define what their civilization meant.

As *City* progresses, each tale pushes humans further to the margins of their own world. In *"Huddling Place"*, set some generations after the retreat from cities, Simak portrays a humanity so comfortable and isolated that it has lost certain essential drives. The story's protagonist, Jerome Webster, lives on a spacious estate with every need met by robotic servants, including the loyal robot butler Jenkins. Society has become so advanced and safe that Webster never has to leave his home – and over time, he develops acute agoraphobia, a crippling fear of going outside. Jenkins even says about Webster, *"none of us ever go anywhere"* [5, p. 13]. They weren't lazy, the world had just changed. Humans became trapped in their own homes, and slowly, the world moved on without them. In this melancholy way, the novel shows humans unwittingly relinquishing their former significance.

When a call comes to perform life-saving surgery on a friend located on Mars, Webster finds himself psychologically unable to step onto the spaceship. A brilliant human physician is rendered impotent by his own comfortable lifestyle. The old pioneer spirit has withered. Webster's personal *"huddling place"*, his cozy home and routine holds him captive, just as prehistoric men were once held near the cave by fear of predators. Simak describes this as a *"strangely beautiful – and deadly – decadence,"* suggesting

that mankind's utopian ease has led to stagnation. It starts to feel like humans just don't fit their own world anymore. *"Man was running a race, if not with himself, then with some imagined follower who pressed close upon his heels, breathing on his back. Man was engaged in a mad scramble for power and knowledge, but nowhere is there any hint of what he meant to do with it once he had attained it... After a million years he has rid himself of killing and he regards it as a great accomplishment."* [5, p. 33]. They are becoming ill-suited to deal with urgent challenges or to venture beyond their bubbles. Jerome Webster's paralysis is important not merely as an individual weakness but as a symbol of a wider civilizational condition. Simak suggests that a society may become so secure, so inward, and so detached from struggle that it loses the capacity to act at all. Human decline in the novel is therefore linked to comfort as much as to violence: civilization decays not only through aggression, but also through passivity.

The Dogs also show humanity's fading relevance because they remember humans only through legends and fragments. Their questions *"What is Man?"* and *"What is a City?"* show that human civilization has already become distant, uncertain, and almost mythic.

If *City* is about humans fading away, it is equally about what comes after, a posthuman future in which evolution takes surprising turns. *"A different mind than the human mind... that will see and understand things the human mind cannot..."* [5, p. 21]. Clifford D. Simak's stories present evolution not as a straightforward ladder with *"Man"* at the top, but as a path full of transformations that leave humanity behind. Throughout the novel, the idea of progress is decoupled from human advancement.

"You have to carry on... you have to take the dream and keep it going... you must not forget." [5, p. 29]. Instead, progress belongs to whoever is best able to adapt, whether it be uplifted Dogs, altered humans, robots, or even ants. The novel imagines the future beyond humanity not as a disaster, but as a sequence of transformations in which intelligence, culture, and ethical agency migrate into other forms of life.

One of the book's clearest turning points comes when *City* imagines evolution as a literal leaving behind of the human form. In the Jupiter episode, a scientist named Fowler transforms himself and his old dog Towser into native life forms capable of surviving the planet's harsh surface. They step out expecting to collect data, but instead find something completely unexpected: Jupiter, from this new perspective, is not the hostile world humans expect, but something radically different.

The Jupiter episodes deepen this idea by redefining evolution as abandonment rather than conquest. In much mid-century science fiction, to leave Earth means to extend human dominance into space. In City, however, the movement outward leads to the rejection of the human form itself. Simak thus transforms space exploration into a posthuman threshold: the future is reached not by perfecting humanity, but by moving beyond it.

A scientist named Fowler discovers that life on Jupiter, while deadly to unprotected humans, can be paradise if one is transformed into the native life form. *"Four men, two by two, had gone into the howling maelstrom that was Jupiter and had not returned."* [5, p. 29] One by one, volunteers undergo bodily conversion into sleek, telepathic Jovian creatures (called "Lopers") and hop out onto Jupiter's surface – only to never return.

As Fowler discovers, *"It was not the Jupiter he had known through the televisior. He had expected it to be different, but not like this. He had expected a hell of ammonia rain and stinking fumes and the deafening, thundering tumult of the storm. He had expected swirling clouds and fog and the snarling flicker of monstrous thunderbolts. He had not expected the lashing downpour would be reduced to drifting purple mist that moved like fleeing shadows over a red and purple sward. He had not even guessed the snaking bolts of lightning would be flares of pure ecstasy across a painted sky"* [5, p. 31]. This passage completely overturns the traditional idea of Jupiter as a hostile environment. Instead of danger and chaos, Fowler experiences beauty, calmness, and even pleasure. The transformation allows him to perceive the planet not as a threat, but as a harmonious and almost aesthetic space, which directly supports the idea that leaving the human body expands rather than limits experience.

Fowler and even his old dog Towser eventually take the leap themselves. When Fowler finally comes back (in "Paradise") to report the miracle he's found, the notion of abandoning human form spreads like wildfire. With the help of Joe's mental broadcasting trick, people back on Earth directly experience the bliss of being a Jupiter-native, and an overwhelming number decide to forsake their human bodies and emigrate to Jupiter. Fowler thinks humans are "poorly equipped for thinking", limited by their own form. *"It's our brains,"* said Fowler. *"We're using them, all of them, down to the last hidden corner. Using them to figure out things we should have known all the time. Maybe the brains of Earth things naturally are slow and foggy. Maybe we are the morons of the*

universe. Maybe we are fixed so we have to do things the hard way." [5, p. 32]. In this heightened state, he senses realities previously inaccessible to the human mind: *"He sensed other things, things not yet quite clear. A vague whisper that hinted of greater things, of mysteries beyond the pale of human thought... Mysteries, fact, logic built on reasoning."* [5, p. 32]. The migration to Jupiter marks the final stage of fading relevance because humanity ceases to be attached even to its own body. At this point, the human species does not merely lose the Earth; it loses confidence in human embodiment as the proper form of existence. The novel therefore, pushes irrelevance to its furthest limit: humans not only leave history behind, but willingly leave humanness behind as well [7].

"We're still mostly Earth... perhaps because we were human beings. Because our human bodies were poor bodies. Poorly equipped for thinking, poorly equipped in certain senses... perhaps even lacking in certain senses that are necessary to true knowledge." [5, p. 33]. Becoming something else, Lopers on Jupiter, isn't just survival, it's a kind of freedom. Humanity slowly trades its past for a new life, and the Earth is left quiet. Leaving the human body feels like the final step away from being human at all. Those who remain behind on Earth are few and far between, and they too eventually dwindle. Some humans go into suspended animation, sleeping away the years in isolation; others just grow old and die in the now nearly empty world. By the later tales, there are only sporadic "websters" (as the Dogs call humans) left on Earth at all.

Meanwhile, other species and creations begin to step into the roles humans once occupied. One of the recurring threads is the rise of the Dogs as a new civilized race, literally given voice by human innovation. Early on, a scientist in the Webster family surgically equips dogs with the ability to speak and gives them enhanced vision so they can better integrate and assist. What starts as humans uplifting their canine companions eventually enables Dogs to become the inheritors of civilization. With each generation, the Dogs grow in intelligence and culture, while humans retreat further into solitude or leave Earth entirely. In the story "Census", for example, the Webster household includes talking dogs living almost as equals, a fact that astonishes an official visitor. It becomes clear that the Webster "family" is no longer just human – it's a mixed community where dogs play a critical part. Humans don't lose control – they slowly give it up themselves. Humans introduce Dogs to speech and knowledge, and in doing so, they plant the seeds of a future society that may surpass their own. The friend-

ship between humans and dogs is warm and cooperative, but it also symbolically marks humanity starting to hand over the torch. By empowering the Dogs, people unknowingly pave the way for a world in which human beings won't be needed at the top of the hierarchy. *"Man is set up deliberately as the antithesis of everything the Dogs stand for..."* [5, p. 33]

With people increasingly out of the picture, the Dogs step forward as the inheritors of terrestrial civilization. *"A dog is smart... The ordinary, run of the mill dog recognizes fifty words or more... Add another hundred and he has a working vocabulary."* [5, p. 21] What started as a human effort to uplift dogs by giving them speech and tools blossoms into full-fledged societal evolution. Over thousands of years, the Dogs developed their own culture, laws, and philosophy, guided initially by human-taught principles, but eventually by their own values. By the time of "Aesop" and "The Simple Way", the Dogs have formed a pacifist, nature-loving civilization that spans the globe. They communicate with other animals, educate them, and even undertake the radical act of ending predation in the wild by feeding all creatures, essentially redesigning Earth's ecosystem according to ethical ideals. This is evolution in a moral sense: the Dogs' world is more peaceful and cooperative than human society ever was. The transition of stewardship from humans to dogs in *City* is portrayed as largely positive, if bittersweet. In one scene, the Dogs mull over concepts like war and find them incomprehensible and archaic, evidence that society has evolved beyond humanity's old conflicts. Their evolution is not about changing physically, though breeding and perhaps subtle adaptations happen too, but about social and ethical progress that humans could not achieve. Simak thus explores a posthuman future where the torch of civilization passes to another species entirely. It's a future beyond man, yet it honors some of the best of human ideals by allowing the Dogs to carry them forward in a purer way. The reader can't help but feel a mix of melancholy (that it's no longer our world) and comfort (that it's in kind hands, or rather paws). In this future beyond man, even the notion of "personhood" expands.

Simak includes the robot Jenkins as a key figure who bridges eras. Jenkins was built to serve the Webster family, but by the later stories, he becomes something of a guardian of knowledge and lore, effectively immortal and increasingly independent. Jenkins's loyalty shifts from individual human masters to the Dogs as a whole and to the principles of peace and memory. In fact, Jenkins can be seen as evolving in his own right: he starts as a household appliance

and ends as a wise, wandering figure ensuring that meaningful parts of human legacy survive for those who come after. His journey subtly underscores that "humanity" in the ethical sense might live on even when biological humans are gone. In a way, Jenkins embodies the positive aspects of humanity such as compassion, responsibility, and continuity. This too is a kind of posthuman evolution: intelligence and conscience unmoored from the human species and instantiated in another form. By including Jenkins and the other "wild" robots that roam the empty cities, Simak broadens the scope of life beyond man to include our mechanical progeny as well.

Simak also illustrates humanity's decline through the appearance of mutant humans and other species that outpace ordinary people. The breakdown of traditional collective life allows genetically unique individuals like the mutant genius Joe to emerge. He represents development without ethical maturity, intelligence without communal responsibility. Through him, Simak shows that the future beyond humanity is not automatically better: new forms of life may surpass humans biologically or intellectually while reproducing the same dangerous indifference to others. Though Joe himself is human, he's described as amoral and detached from human concerns, almost a herald of some post-human future. In one tale, Joe plays god with an anthill enabling ants to become intelligent and active year-round, kick-starting their evolution. *"For one day he broke the dome of glassite and tore the hill asunder with his foot, then turned and walked away, not caring any more what happened to the ants"* [5, p. 68]. Joe's experiments with the ants lead to the rise of an aggressive ant civilization, an unintended consequence of evolution gone awry. The ants in *City* become a mirror of humanity's own unchecked expansion, building and conquering without ethics. In the final act, this forces the peaceful Dogs into an existential dilemma because the ants cannot be reasoned with or assimilated. Evolution can produce dead ends or new conflicts. The Dogs, who have forsworn violence, ultimately decide to leave the Earth rather than fight the ants, using the dimensional "doors" discovered in *The Simple Way* to find a new world. Sometimes moving forward means letting go of territory or power to maintain one's principles. The ant episode serves as a reminder that posthuman evolution is not a neat utopia; it's a complex picture with bright possibilities alongside unsettling elements (like the relentless ants). Even so, humanity's direct influence is absent in these final decisions. The crucial choices are being made by Dogs and robots, not people. By this point in the timeline, "Man" is literally a

legend, and the active agents of evolution and history are those who came after.

The concluding episodes drive home how out of place humans have become in the new order. When an immense Ant City eventually threatens the harmony of the Dogs' world, Jenkins awakens the last few hibernating humans for advice. The response he receives is typically human: create poisoned bait to wipe out the ants at the colony level. It's an answer rooted in violence and domination – effective, perhaps, but utterly against the Dogs' ethos of peaceful coexistence. Jenkins immediately realizes that such a solution will never be accepted by the Dogs. In fact, this stark difference in mindset is final proof that humanity no longer fits into the evolved moral ecosystem of Earth. Rather than even reveal the humans' brutal idea, Jenkins tells the Dogs that the ancient "websters" had no answer for the ant problem. «*The simple way of poison,*» Jenkins said. «*The very simple way.*»

Except it called for chemistry and the Dogs knew no chemistry.

Except it called for killing and there was no killing.

Not even fleas, and the Dogs were pestered plenty by the fleas. Not even ants... and the ants threatened to dispossess the animals of the world they called their birthplace.

There had been no killing for five thousand years or more.

The idea of killing had been swept from the minds of things.

And it is better that way, Jenkins told himself. Better that one should lose a world than go back to killing." [5, p. 72]

The Dogs, unwilling to become killers, ultimately choose to leave Earth entirely and migrate to another world rather than compromise their values. In the end, both humans and Dogs vacate the Earth: humans because they could not change their old ways, and Dogs because they would not abandon their new principles. What remains is an empty planet, overrun by ants and observed only by a few robots – a world that has truly moved beyond humanity.

Conclusions. The analysis of Clifford D. Simak's *City* demonstrates that the novel offers a profound cri-

tique of anthropocentrism by portraying humanity as a transient rather than permanent center of civilization. Through the gradual disappearance of humans and the emergence of intelligent dogs, autonomous robots, and other non-human forms of life, Simak redefines the concepts of intelligence, progress, and social evolution. His narrative suggests that the future of civilization depends not on human dominance but on cooperation, ethical responsibility, and harmonious coexistence among diverse forms of life.

The study has shown that *City* anticipates many of the central ideas of contemporary posthumanist thought by questioning the notion of human exceptionalism and presenting technological and biological evolution as interconnected processes that extend beyond the human species. The novel's ecological vision further emphasizes that sustainable development requires abandoning exploitative relationships with nature in favor of balance and mutual adaptation. Consequently, Simak's work remains highly relevant for understanding present-day debates concerning artificial intelligence, environmental ethics, and the future of humanity. The novel should therefore be regarded not only as a landmark work of science fiction but also as an important philosophical reflection on the changing place of humanity within the broader community of life.

In *City*, Clifford Simak offers an unusually tender version of posthumanism – one without grandiloquent talk of superhumans or violent machine uprisings, but with the quiet, natural growth of new intelligent life taking the stage. Evolution in this novel is portrayed as a continual process of transformation and adaptation: humans become Jovians, dogs become the culture-bearers on Earth, and even humble ants threaten to become a dominant force. Each transformation carries the world further beyond the age of man. It's a future where change is the only constant, a long, slow transformation in which *Homo sapiens* gradually fade out, but life and intelligence continue in new forms. Simak thus encourages readers to think of evolution as a broader saga, one in which our species is just one chapter. The end of humanity is not the end of the story; it is simply a turning of the page to the next chapter of existence.

Bibliography:

1. Canavan, Gerry; Robinson, Kim Stanley; Hill, Mindy Basinger, *Green Planets: Ecology and Science Fiction*. 2014, 312 p. URL: https://archive.org/details/Green_Planets_Ecology_and_Science_Fiction_by_Gerry_Canavan_and_Kim_Stanley_R/page/n3/mode/2up
2. Gunn, James E. *The Road to Science Fiction: From Gilgamesh to Wells*, New York, NY New American Library, 2023, 419 p. URL: <https://archive.org/details/roadtosciencefic0000jame>
3. James, Edward, and Mendlesohn, Farah, *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Cambridge University Press, 2003, 22 p. URL: <https://scispace.com/pdf/the-cambridge-companion-to-science-fiction-4uo60r585g.pdf>

4. Ower, John, "Aesop" and the Ambiguity of Clifford Simak's City, The Science-Fiction Collection, № 18, 1979. URL: [https://online.ucpress.edu/sfs/article-abstract/6/Part%20\(18\)/164/211422/Aesop-and-the-Ambiguity-of-Clifford-Simak-s-City?redirectedFrom=fulltext](https://online.ucpress.edu/sfs/article-abstract/6/Part%20(18)/164/211422/Aesop-and-the-Ambiguity-of-Clifford-Simak-s-City?redirectedFrom=fulltext)
5. Simak, Clifford D., City, 1952, 70 p. URL: <https://entropy.tmok.com/~bmo/Clifford%20D.%20Simak%20City/City%20-%20Clifford%20Simak.pdf>
6. Suvin, Darko. Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre. New Haven : Yale University Press, 1979, 343 p. URL: https://archive.org/details/metamorphosesofs0000suvi_i8f6/page/n9/mode/2up
7. Sýkora Peter, Post-dog Tales About Human Extinction, World Literature Studies, 2021, 13 p. URL: https://www.sav.sk/journals/uploads/04161026WLS_1_2021_Sykora.pdf DOI: <https://doi.org/10.31577/WLS.2021.13.1.2>
8. Westfahl, Gary. The Greenwood Encyclopedia of Science Fiction and Fantasy, Westport, Conn. : Greenwood Press, 2005, 509 p. URL: https://archive.org/details/greenwoodencyclo0002unse_f3t4

Баняс Н. Ю., Зейкан А. В. ЛІТЕРАТУРНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ЗМЕНШЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСТВА У РОМАНІ КЛІФОРДА Д. СІМАКА «МІСТО»

Статтю присвячено дослідженню художньої репрезентації поступової втрати людством центрального місця у світі, представленій в науково-фантастичному романі Кліффорда Д. Сімака Місто. Основну увагу зосереджено на аналізі філософських, екологічних та постгуманістичних аспектів твору, у якому автор переосмислює традиційні антропоцентричні уявлення про винятковість людини, прогрес і цивілізацію. У дослідженні застосовано методи літературознавчого, порівняльного та інтерпретаційного аналізу з використанням концепцій постгуманізму та екокритики.

Проаналізовано особливості композиції роману, побудованого як цикл легенд, що передаються розумними собаками, для яких людство поступово перетворюється на міф. Така наративна стратегія демонструє відносність людської історії та підкреслює зміну домінуючої перспективи у змалюванні розвитку цивілізації. Встановлено, що поступове зникнення людей супроводжується появою нових форм розумного життя – собак, роботів і мutowаних істот, які формують альтернативні моделі співіснування, засновані на мирі, співпраці та гармонії з природою. Технологічний розвиток у романі постає не як підтвердження людської величч, а як чинник, що сприяє втраті людиною її виняткового статусу.

Доведено, що роман значною мірою передбачає сучасні постгуманістичні концепції, відповідно до яких людина розглядається як один із етапів еволюції, а не її кінцева мета. Екологічний вимір твору акцентує необхідність відмови від практик панування над природою на користь взаємної адаптації та відповідальності. Зроблено висновок, що роман Місто репрезентує не лише занепад людської цивілізації, а й формування нового бачення життя, інтелекту та культури, у якому людина перестас бути єдиним центром світобудови. Ідеї Сімака залишаються актуальними в контексті сучасних дискусій про штучний інтелект, екологічні виклики та майбутнє людства.

Ключові слова: Кліффорд Д. Сімак, Місто, наукова фантастика, постгуманізм, штучний інтелект, людська винятковість, цивілізація, літературний аналіз.

Дата першого надходження статті до видання: 19.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Huseynova R. F.<https://orcid.org/0009-0007-8599-3409>

Azerbaijan University of Languages

THEORETICAL FOUNDATIONS OF GENRE ANALYSIS

Genre is one of the fundamental categories of literary studies and the humanities, functioning both as a means of classifying texts and as a tool for their interpretation. In the contemporary scholarly paradigm, genre is understood not as a static form but as a dynamic system reflecting cultural, historical, and communicative processes. The relevance of this study is due to the lack of a universal definition of the genre, as well as the diversity of theoretical approaches to its interpretation in international scientific literature.

The article examines the key areas of genre theory: the structuralist approach (T. Todorov, G. Genette), the deconstructivist approach (J. Derrida), the archetypal approach (N. Fry), and the sociorhetorical approach (K. Bazerman, A. Devitt). Particular attention is paid to understanding genre as an open and developing system associated with discursive practice and cultural context.

The principles of genre analysis are considered, including the identification of structural, thematic, and functional characteristics of a text, as well as the analysis of interaction between the author and the reader. It is emphasized that genre establishes interpretative frameworks and shapes the expectations of the audience.

The category of genre has traditionally occupied a central place in literary studies, serving as one of the primary tools for the classification and analysis of literary texts. As early as classical poetics, genres were regarded as stable forms possessing specific defining features. However, in the 20th and 21st centuries, conceptions of genre have undergone significant changes.

The study concludes that a comprehensive approach to genre analysis is necessary, one that takes into account both the internal properties of the text and the external socio-cultural conditions of its functioning. The results obtained may be applied in literary studies, text linguistics, and communication theory.

Keywords: genre, genre analysis, literary theory, poetics, text structure, interpretation, discourse.

Introduction. Contemporary scholars emphasize that genre cannot be viewed as a fixed and unchanging structure. On the contrary, it represents a flexible and evolving system that reflects transformations in culture, society, and language. As noted by D. Duff, genres are historically conditioned formations that transform depending on the context of their functioning [4, p. 14].

The relevance of this topic is determined by the fact that in contemporary culture there is an active blending of genres, the emergence of hybrid forms, and the erosion of traditional boundaries between genre categories. This necessitates a reconsideration of classical theoretical approaches and the development of more flexible models of genre analysis.

Moreover, genre plays an important role in the process of communication. It establishes certain expectations for the reader, shapes the ways in which a text is interpreted, and influences the perception of its content. Thus, genre analysis becomes not only a

tool of classification but also a means of understanding the text.

Analysis of Recent Research and Publications.

Analysis of the recent research and publication. In international literary theory, several major approaches to the study of genre have emerged, each emphasizing different aspects of this category. The problem of genre occupies a central place in international humanities scholarship, ranging from the ancient tradition to contemporary interdisciplinary studies. In the 20th and 21st centuries, genre ceased to be viewed solely as a literary classification category and has instead become a complex theoretical construct that integrates linguistic, literary, philosophical, and socio-cultural dimensions [1, p. 48].

One of the most influential approaches is structuralism, within which genre is understood as a system of stable rules and conventions. T. Todorov was among the first to propose a systematic understanding of genre as a historically changing yet internally organ-

ized structure. He argued that genres emerge from the repetition of certain textual models and become established in literary practice [10, p. 21]. At the same time, Todorov emphasized that genres are not fixed entities but rather “dynamic structures of expectation” formed through the interaction between text and reader.

The development of the structuralist approach is associated with the work of G. Genette, who introduced the concept of the “architext” as a set of genre relations that unify texts within a single system. Genette views genre as part of a broader intertextual network in which each work relates to others through shared structural and thematic features [7, p. 52]. He also introduces the notion of transgenericity, emphasizing that texts often exceed the boundaries of a single genre and simultaneously interact with multiple genre traditions.

In contrast to structuralism, the deconstructionist theory of J. Derrida questions the very possibility of a stable definition of genre. In his work *The Law of Genre*, he argues that genre boundaries are always blurred and conditional, and that any text simultaneously conforms to and violates genre rules [3, p. 64]. Derrida introduces a paradoxical idea: genre exists only through its violation. Thus, genre affiliation is not a fixed property but rather the result of interpretation.

The archetypal approach, represented by N. Frye, offers a different perspective on genre analysis. In his work *Anatomy of Criticism*, genres are seen as manifestations of universal mythological structures underlying literary creation [6, p. 78]. Frye identifies four main archetypal genres—comedy, tragedy, romance, and satire—linking them to cyclical patterns of human experience. He argues that genres reflect not only literary forms but also deep structures of collective consciousness embedded in cultural memory.

A special place in contemporary genre theory is occupied by the socio-rhetorical approach developed by C. Bazerman. He regards genre as a form of social action emerging within communicative interaction among people. In this context, genres are understood as stable ways of acting in specific social situations [1, p. 36]. Bazerman emphasizes that genres do not exist outside social practice but arise in response to the communicative needs of society.

A. Devitt further develops this idea, proposing to view genre as a flexible and adaptive system that changes alongside social conditions. In her concept, genre functions as an “instrument of social action” that enables people to organize communication, regulate interaction, and structure information [2, p. 41]. Devitt highlights that genres are not fixed forms but constantly evolve in response to changes in the cultural environment.

Task statement. The present study aims to provide a comprehensive and systematic analysis of the theoretical foundations of genre analysis based on key international scholarly concepts. Genre, as a multifaceted and dynamically evolving category, occupies an essential position in contemporary humanities, particularly in literary theory, linguistics, discourse studies, and cultural studies. Despite its long scholarly tradition, the concept of genre remains theoretically open and subject to reinterpretation, which necessitates its detailed and interdisciplinary examination.

Outline of the main material of the study. In modern academic discourse, genre is no longer understood as a rigid classification tool limited to literary taxonomy. Instead, it is increasingly conceptualized as a complex cognitive, communicative, and cultural mechanism that structures both text production and interpretation. Therefore, the present research seeks not only to systematize existing theoretical perspectives but also to demonstrate how genre functions as a dynamic framework within various communicative and cultural contexts.

To achieve this aim, the following research objectives are formulated:

The first objective involves clarifying the conceptual status of genre and identifying its core defining features. This includes examining genre as a system of recurrent textual patterns, communicative conventions, and cultural expectations. Special attention is given to the multidimensional nature of genre, which encompasses structural, thematic, stylistic, and functional components. The study also considers genre as a historically conditioned category that evolves alongside cultural and communicative practices, rather than remaining a fixed and universal form.

The second objective focuses on a critical review of major theoretical paradigms that have shaped contemporary genre studies. These include structuralist approaches, which conceptualize genre as a system of formalized rules and textual structures; deconstructionist perspectives, which emphasize the instability and fluidity of genre boundaries; archetypal theories, which interpret genres as manifestations of universal narrative patterns; and socio-rhetorical approaches, which define genre as a form of social action embedded in communicative practices. By comparing these perspectives, the study aims to demonstrate the diversity and theoretical complexity of genre research.

The third objective is to systematize the methodological principles underlying genre analysis. These include the identification of structural organization, thematic content, and functional purpose of texts, as well as the examination of their linguistic and stylistic features.

Additionally, genre analysis requires consideration of contextual factors such as historical background, cultural environment, and communicative situation. The integration of these principles allows for a more holistic and nuanced interpretation of textual phenomena.

The fourth objective addresses the interpretative function of genre in reading and understanding literary texts. Genre plays a crucial role in shaping reader expectations, guiding interpretative strategies, and framing textual meaning. It acts as a cognitive and communicative framework that influences how texts are perceived and evaluated. In this sense, genre not only categorizes texts but also actively participates in the construction of meaning, functioning as a mediating structure between authorial intention and reader reception.

The final objective involves analyzing current transformations in genre systems, particularly in the context of digital culture and media convergence. Contemporary literature and communication practices demonstrate increasing hybridity, intermediality, and genre fluidity. Traditional genre boundaries are being redefined due to the emergence of new digital formats such as blogs, podcasts, online narratives, and social media discourse. These developments require a reassessment of classical genre theory and highlight the need for more flexible and adaptive analytical frameworks.

In summary, the formulated objectives provide a structured framework for investigating genre as a dynamic, multifunctional, and context-dependent category. Their implementation allows for a comprehensive understanding of genre not only as a theoretical construct but also as a practical mechanism of textual production, communication, and interpretation.

An additional important aspect of contemporary genre theory is the concept of intertextuality. According to this approach, any text exists not in isolation but within a network of other texts with which it enters into dialogue. This perspective allows genre to be understood as the result of interaction between different textual traditions. In this context, genre ceases to be a strictly defined category and becomes a field of intersecting discursive practices.

It is also necessary to note the influence of post-structuralist studies, within which genre is considered a fluid and unstable category. Poststructuralism emphasizes that textual meaning is not fixed and depends on the context of interpretation. This directly affects the understanding of genre, which in this case functions as an open system of interpretations.

Contemporary research also pays attention to the mediatization of genres. In the context of digital culture, genres are actively transforming, and new forms of communication are emerging, such as blogs, pod-

casts, and social media genres. This expands the traditional understanding of genre and requires its rethinking within digital humanities.

Thus, the review of international literature demonstrates that genre theory is a multilayered and multifaceted field of study. Structuralist, deconstructionist, archetypal, and socio-rhetorical approaches collectively form a comprehensive understanding of genre as a dynamic and open system. Despite methodological differences, all scholars agree on one point: genre is not a fixed category but a changing structure dependent on historical, cultural, and communicative contexts.

One of the most significant directions is structuralism, whose representatives view genre as a system of rules and conventions. T. Todorov defines genres as historically formed types of discourse based on the recurrence of structural elements [10, p. 20].

He emphasizes that genres are not innate categories but are formed in the process of literary practice. Thus, genre is understood as a result of cultural activity.

G. Genette develops structuralist ideas by introducing the concept of the "architext," a set of genre characteristics that determine a text's belonging to a particular system [7, p. 48]. He identifies several levels of textual analysis, including the generic level, which allows for a more precise understanding of textual structure.

J. Derrida proposes a fundamentally different view of genre. In his work, he argues that genre does not have clear boundaries and always exists in a state of indeterminacy [3, p. 62].

According to him, any text simultaneously belongs to multiple genres, making its unambiguous classification impossible. Derrida introduces the concept of the "law of genre," which suggests that a text must conform to a genre while inevitably transgressing it. This approach highlights the instability of genre categories and their dependence on interpretation [8, p. 131].

N. Frye considers genres as universal structures based on mythological archetypes. He identifies four main genre forms corresponding to specific types of plots and images [6, p. 75].

According to Frye, genres are part of a broader system of cultural symbols and reflect fundamental patterns of human thought. This makes it possible to view genre not only as a literary but also as a cultural category.

Contemporary scholars such as C. Bazerman and A. Devitt, A. Fowler view genre as a form of social action. Within this approach, genres are understood as stable forms of communication that arise in specific social contexts [5, p. 34].

In their view, genres perform a practical function by regulating interaction between participants in communication. They are formed through social practice and reflect its characteristics.

Thus, genre is considered not only as a literary but also as a social category.

The conducted analysis makes it possible to formulate several key propositions that characterize genre analysis as a theoretical and methodological framework within contemporary humanities research. These propositions reflect the complexity of genre as a category and demonstrate its relevance for literary studies, discourse analysis, and communication theory.

Genre should be understood as a complex and multilayered system that integrates several interrelated dimensions: formal features (structure, composition, narrative organization); content-related characteristics (themes, subject matter, problems addressed); functional aspects (communicative purpose and pragmatic orientation).

These dimensions cannot be analyzed independently, as genre emerges from their dynamic interaction. In other words, genre is not defined by a single dominant feature but by the interplay of structural organization, semantic content, and communicative function. This integrative nature explains why genre analysis requires a holistic approach that considers the text as a unified but internally differentiated system.

Genres are not fixed or universal entities; rather, they are historically conditioned and culturally determined formations. They evolve in accordance with changes in social structures, communicative practices, and cultural paradigms. As D. Duff notes, genres are constantly undergoing transformation and adaptation to new historical and cultural contexts [4, p. 28]. In contemporary literary and cultural practice, one of the most significant tendencies is the increasing blurring of genre boundaries. Traditional distinctions between genres are becoming less rigid, giving rise to hybrid forms that combine elements of different genre traditions. This process reflects broader postmodern and postclassical shifts in cultural production, where flexibility, intertextuality, and experimentation become dominant features.

Genre performs an essential communicative function in the interaction between author and reader. It acts as a mediating framework that structures communication and facilitates mutual understanding. By signaling a specific genre, the author establishes a set of expectations that guide the reader's interpretation of the text [9, p. 74].

For instance, when encountering a text identified as belonging to a particular genre, the reader activates prior knowledge about its typical structure, stylistic

features, and thematic patterns. This anticipatory mechanism significantly reduces interpretative uncertainty and enhances comprehension. Thus, genre functions as a cognitive and communicative contract between participants in the communicative process.

Genre also plays a crucial role in shaping the interpretation of literary texts. It functions as a cognitive framework that organizes perception and determines which textual elements are considered meaningful or central. From this perspective, genre can be viewed as an interpretative mechanism that structures reading strategies. It not only guides attention but also influences the hierarchy of meanings within the text. Depending on the genre framework, the same textual element may acquire different significance. Therefore, genre does not merely classify texts but actively participates in the construction of meaning [11, p. 95].

Genre analysis is a structured methodological procedure that includes several interconnected stages: identifying the genre affiliation of the text; determining its structural organization and compositional features; analyzing thematic and semantic content; examining stylistic and linguistic characteristics; considering the broader cultural and historical context. The effectiveness of genre analysis depends on the integrated application of these principles. A comprehensive approach enables researchers to move beyond superficial classification and achieve a deeper understanding of the text as a complex communicative and cultural phenomenon.

Conclusions. The results of the study demonstrate that genre analysis is a significant and productive methodological tool in contemporary literary and interdisciplinary research. It allows not only for the classification of texts according to formal criteria but also for a more profound interpretation of their structural, semantic, and communicative dimensions. Modern theories of genre consistently emphasize its dynamic, flexible, and multidimensional nature. Genre should therefore be understood as an open and evolving system that is continuously reshaped by cultural, historical, and social forces. This perspective moves away from rigid typologies and instead highlights processes of transformation, adaptation, and hybridization. The diversity of theoretical approaches—structuralist, deconstructionist, archetypal, and socio-rhetorical—contributes to a more comprehensive understanding of genre. Rather than being mutually exclusive, these approaches complement one another, offering different analytical lenses through which genre can be examined. Structuralism highlights formal organization, deconstruction reveals instability, archetypal theory emphasizes deep cultural patterns, and socio-rhetoric focuses on social function.

In the context of contemporary culture, genre analysis acquires particular importance due to the increasing complexity and diversity of textual forms. The rise of digital media, hybrid genres, and multimodal communication further challenges traditional classifications

and requires more flexible analytical models. Consequently, genre analysis becomes an essential tool for navigating the expanding textual landscape and for understanding how meaning is constructed across different communicative environments.

Bibliography:

1. Bazerman C. Shaping written knowledge: The genre and activity of the experimental article in science. University of Wisconsin Press, 1988, pp. 1-327.
2. Devitt A. J. Writing genres Southern Illinois University Press, 2004, pp. 1-224.
3. Derrida J. The law of genre. In J. Derrida, Glyph, Vol. 7. Johns Hopkins University Press, 1980, pp. 202–232.
4. Duff D. Modern genre theory. Routledge, 2000, 256 p.
5. Fowler A. Kinds of literature: An introduction to the theory of genres and modes. Harvard University Press, 1982, 244 p.
6. Frye N. Anatomy of criticism: Four essays. Princeton University Press, 1957, 383 p.
7. Genette G. The architext: An introduction. University of California Press, 1992, 97 p.
8. Jameson F. The political unconscious: Narrative as a socially symbolic act. Cornell University Press, 1981, 296 p.
9. Swales J. M. Genre analysis: English in academic and research settings. Cambridge University Press, 1990, 260 p.
10. Todorov T. The origin of genres. Cornell University Press, 1976, p. 159-170.
11. Wellek R., Warren A. Theory of literature. Harcourt, Brace & Company, 1956, 382 p.

Гусейнова Р. Ф. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЖАНРОВОГО АНАЛІЗУ

Жанр є однією з фундаментальних категорій літературознавства та гуманітарних наук, що функціонує як засіб класифікації текстів, так і інструмент їх інтерпретації. У сучасній науковій парадигмі жанр розуміється не як статична форма, а як динамічна система, що відображає культурні, історичні та комунікативні процеси. Актуальність цього дослідження зумовлена відсутністю універсального визначення жанру, а також різноманітністю теоретичних підходів до його інтерпретації у міжнародній науковій літературі.

У статті розглядаються ключові напрямки теорії жанрів: структуралістський підхід (Т. Тодоров, Г. Женетт), деконструктивістський підхід (Ж. Дерріда), архетипний підхід (Н. Фрай) та соціориторичний підхід (К. Базерман, А. Девітт). Особлива увага приділяється розумінню жанру як відкритої та розвиваючої системи, пов'язаної з дискурсивною практикою та культурним контекстом.

Розглядаються принципи жанрового аналізу, включаючи визначення структурних, тематичних та функціональних характеристик тексту, а також аналіз взаємодії між автором і читачем. Підкреслюється, що жанр встановлює інтерпретаційні рамки та формує очікування аудиторії.

Категорія жанру традиційно займала центральне місце в літературознавстві, слугуючи одним з основних інструментів для класифікації та аналізу літературних текстів. Ще в класичній поетиці жанри розглядалися як стабільні форми, що мають специфічні визначальні риси. Однак у 20-му та 21-му століттях уявлення про жанр зазнали значних змін.

У дослідженні робиться висновок про необхідність комплексного підходу до жанрового аналізу, який враховує як внутрішні властивості тексту, так і зовнішні соціокультурні умови його функціонування. Отримані результати можуть бути застосовані в літературознавстві, лінгвістиці тексту та теорії комунікації.

Ключові слова: жанр, жанровий аналіз, літературна теорія, поетика, структура тексту, інтерпретація, дискурс.

Дата першого надходження статті до видання: 02.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Sakamoto M.

<https://orcid.org/0009-0005-6883-5025>

Temple University

Nikolenko O. M.

<https://orcid.org/0000-0001-7374-7226>

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

FEATURES OF ARTISTIC SYNTHESIS IN THE INDIVIDUAL STYLE OF RYUNOSUKE AKUTAGAWA (On novella “The Flatcar”)

Ryunosuke Akutagawa’s “The Flatcar” is an example of a philosophical and psychological novella in which artistic synthesis is the main characteristic of the writer’s individual style. During this period, Akutagawa still relied on realism, but he also actively embraced modernism and incorporated the achievements of Symbolism and Impressionism into his fiction.

The story “The Flatcar” has several plot lines: realistic (depicting the protagonist’s dream, the labor process, the boy’s journey on a trolley far from home and his return home); impressionistic (the dynamics of the protagonist’s impressions, under the influence of which changes occur in his consciousness); symbolic (the flatcar as a symbol of the protagonist’s difficult life path, who in adulthood realized the loneliness and alienation similar to his separation from home in childhood); philosophical and mythological (modern interpretations of the myths of Sisyphus, Apollo, Phaethon, Icarus, which allow the author to reveal the essence of human existence between a dream and the impossibility of its realization).

“The Flatcar” combines several points of view (that of the young hero, the adult hero, the workers, the hero’s parents, the peasants, and others). The synthesis of various narrative perspectives lends depth to the depiction and allows for interpretation of the story’s content from various perspectives. A minor episode from a boy’s life evolves into a psychological narrative about the journey of a young soul into a vast, alien world and a philosophical parable about human existence in general.

In this story, the hero’s impressions, thoughts, and dreams flow into each other; it’s like a stream of consciousness in which clear boundaries cannot be clearly established. Since Akutagawa knew European literature well, he undoubtedly knew the works of European modernists (Marcel Proust, Franz Kafka, the late work of Maupassant, etc.). The stream of consciousness, where memories, impressions, descriptions, and thoughts are combined into a single whole, is a sign of modernism (impressionism and symbolism).

Akutagawa made a significant contribution to the development of Japanese and world literature through his impressionist landscapes. He employed a synthesis of various colors and hues, sounds and scents, as well as the play of light, which allowed him to transform landscapes depending on the protagonist’s mood and impressions. Furthermore, Akutagawa’s landscapes are highly dynamic and picturesque, which also reflects impressionism.

The impressionists were very fond of depicting children in painting, because children gave them material for depicting momentary impressions and natural movements. The combination of the image of a child and the image of nature is done very organically in Akutagawa’s story. They seem to merge in a few moments.

Myths play an important role in Akutagawa’s story. Myths allow the author to reveal important existential themes: human dreams and their loss, fading; loneliness and the search for ways to overcome it; human alienation in the world; severance of ties between people and the search for lost ties; life as a heavy burden; loss (absence) of the meaning of existence, work.

There are binary oppositions (opposed concepts) in the story: dream – loss of dream; light – twilight, darkness; home – someone else’s unfamiliar space; loneliness – family; railroad track – free space of nature and others.

The adult hero is exhausted not only by hard work, but also by the burden of a life in which he is alone, lives without meaning, without real family ties, without spiritual warmth. Therefore, he feels that he is again and again making his way past shady groves along a narrow path. That is, the hero of 26 years does not have a clear awareness of what is wrong with his life. But he intuitively feels, this is his impression, that he is living in a wrong way and he should return to another space – native, familiar, warm, cozy. Therefore, in his memories, he runs again, looking for a way home.

Artistic synthesis determined the multiplicity of meanings in Akutagawa's story "The Flatcar", which became a true masterpiece of world literature and an example of a new Japanese style, combining realism and modernism, psychological depth and philosophical generalizations, past and present tense, impressionistic sketches and impressions, as well as words, paintings, and sounds.

Keywords: Akutagawa Ryunosuke, novella "The Flatcar", artistic synthesis, individual style, binary oppositions, realism, modernism, symbolism, impressionism, mythological motifs.

Problem statement. The scholarly foundations for studying the work of the Japanese writer Ryunosuke Akutagawa were laid in the 1940s–1960s. Since then, numerous monographs, articles, and dissertations have been written about him. Research on Ryunosuke Akutagawa's legacy has been particularly intensive in Japan. In 2006, the International Society for Akutagawa [Ryunosuke] Studies (ISAS) was established, and the field continues to thrive, with younger scholars such as Eisuke Kotani and others, playing a leading role. In Ukraine, the most well-known translations of Akutagawa's works are those by I. Dzyub. Specific genres of the writer have been explored by Ukrainian scientists (I. Bondarenko, M. Fedorishin, L. Mitina, M. Vardanyan, and others). However, far from all aspects of Ryunosuke Akutagawa's work have been fully explored. This primarily concerns the writer's individual style, which blends Eastern and Western traditions. Furthermore, Ryunosuke Akutagawa's legacy vividly demonstrates the transition from realism to modernism. Therefore, the writer's style intertwines elements of various literary movements and trends. This is clearly evident in Ryunosuke Akutagawa's short story "The Flatcar" (1922). However, the problem of artistic synthesis in this work, as in other stories by the writer, has not yet been the subject of dedicated research. This determines the relevance of our paper.

Purpose of the article. The main goal of our article is to study the characteristics of artistic synthesis in the individual style of Ryunosuke Akutagawa using his story "The Flatcar" as an example. This goal will be achieved by solving the following tasks: 1) establishing the interaction between elements of realism and modernism (symbolism and impressionism) in "The Flatcar"; 2) analyzing external descriptions (landscapes, labor processes, the hero's movement and portrait) in comparison with the depiction of the hero's psychological states; 3) identifying the main symbols in the story; 4) revealing the author's interpretation of mythological images and motifs and their role in the text.

Presentation of the main material. "The Flatcar" is one of Ryunosuke Akutagawa's representative works, alongside "The Spider's Thread." Because it contains strong elements characteristic of children's literature, it has long been included in Japanese junior high school textbooks for first-year students.

There are many aspects of this short story that could be cited as sources of its appeal. For example, in the following passage, readers can clearly appreciate Akutagawa's skill as a descriptive writer.

"They all let go and jumped up onto the flatcar. It slid down the track in a single movement and as it accelerated, the scenery ahead appeared to speed toward the boys and suddenly split away to either side. With the twilight wind against his face and the car juddering under his feet, Ryohei was almost in ecstasies" [1, p. 210].

It is excellent that the narration refers not only to the protagonist's sense of sight but also to his sense of touch. This conveys how he enjoys riding the flatcar with his entire body and how his emotions are lifted in the moment. The move of the flatcar and the change of landscapes correspond to not only the protagonist's physical movement but also the movement of his impressions.

If we follow the narrative in chronological order, they might be summarized as follows:

1. The growing intensity of the protagonist's desire to push the Flatcar.
2. The sense of frustration when his wish is partially fulfilled, only for him to be immediately scolded.
3. The joy of having his desire fully realized.
4. The process by which that joy turns into anxiety.
5. The moment he hears the laborer's words, plunges into despair, and begins to run, with a strong sense of speed.
6. The outburst of inexpressible disappointment upon returning home, followed by the protagonist's exhaustion in the present.

However, what is important in this short story is not the external sequence of events, but rather the pro-

tagonist's psychological state. In this short story, every aspect of the landscape, colors, and natural surroundings is depicted in close connection with the protagonist's state of mind; his impressions, thoughts, and dreams flow into one another; it resembles a stream of consciousness in which clear boundaries cannot be firmly established. We can say that this short story demonstrates a fusion of impressionism and symbolism in prose.

There are many perspectives in this story; the point of view of the child protagonist (8 years old); the point of view of the adult protagonist (26 years old or older), reflecting both on his childhood self and on his adult self; the authorial perspective; and, at times, the perspectives of people surrounding the protagonist (the workers, the parents, villagers, and others). The combination of all these viewpoints creates multiple psychological dimensions and layers of meaning. For this reason, the work cannot be interpreted in a single, unequivocal way.

Reflecting them, this short story contains several binary oppositions (contrasting concepts):

1. Dream / Loss of Dream: Mythic Implications
 2. Light / Dusk, Darkness: Colors and Nature
 3. Home, Family / Alien, Unfamiliar space – Loneliness
 4. Present / Past and Memory
 5. The Dual Nature of the Geographical Setting
- We will discuss them below.

1. Dream / Loss of Dream: Mythic Implications

For the protagonist, the flatcar belongs to a realm outside everyday life, because the construction site is located on the outskirts of the village. Broadly speaking, there are two kinds of objects that people long for: those they admire just because they often see them in our daily lives, and those they admire because they almost never encounter them in everyday life. For children, a bicycle would be a typical example of the former, while an airplane would represent the latter. For the protagonist, the flatcar clearly falls into this second category.

Akutagawa's narrative skill is excellent that the protagonist's dream shifts from something grand to something increasingly modest: "*Ryohei thought that he wanted to be a construction worker*", then "*at least he wanted to ride one time on the flatcar with the men*", and finally "*even if he never got to ride a flatcar, it would be enough to have the chance to push*" [1, p. 209].

The protagonist's dream is fulfilled, though partially or in a modest way, when he and two boys take turns pushing and riding the flatcar for a short time. However, this act entails the transgression of a certain

taboo, and the protagonist himself is aware of this. "*[T]heir combined strength set the wheels in motion the sudden sound filled Ryohei with dread.*" [1, p. 210]. The fact that he felt dread shows that he recognizes that touching it on his own initiative is wrong—that it would amount to violating a taboo. Does it not call to mind Apollo's chariot as it appears in Greek mythology, seen through the eyes of Phaethon? (Akutagawa was very familiar with European literatures.) The protagonist will be scolded soon after and, additionally, left feeling profoundly vulnerable and alone. In fact, Akutagawa's decision to set the story in February—the coldest time of the year in Japan—can be understood as a foreshadowing of the sudden turn toward unease in the latter half of the narrative. Furthermore, as we will discuss later, the decision to set the story between Odawara and Atami may also have contributed to shaping the tone of the novel.

Immediately after the protagonist is reprimanded, the text states that Ryōhei did not think of riding a flatcar. "*For some time afterward, when Ryohei saw the flatcars in the deserted construction site on the way back from errands, he didn't think of riding one*" [1, p. 210]. In reality, however, his interest in the flatcar continued. "*One afternoon, more than ten days later, Ryohei stood at the construction site alone again, watching the flatcars come in*" [1, p. 210].

It means that the former sentence contains a deliberate exaggeration. By employing this exaggeration, Akutagawa expresses the mental state of a child who does not want to be scolded for touching the flatcar, yet continues to long for his dream.

The protagonist subsequently approaches two young laborers and is finally able to push and ride the flatcar he has long dreamed of experiencing. In this sense, his wish is fulfilled. However, after becoming troubled by the anxiety that he has ventured too far from home, he is confronted with unexpected words from the laborers.

But when the laborers came out, they laid their hands on the ties on the flatcar and carelessly told him, "*You go home now. We're staying over here today.*" "*They'll worry if you get back too late*"

For a moment, Ryohei couldn't make sense of what they were saying" [1, p. 213].

At this point, the protagonist can be said to have felt betrayed, to have incurred a punishment akin to that suffered by Phaethon or Icarus, or even to have been subjected to a Sisyphean ordeal. Unlike the laborer who reprimands the protagonist at the beginning of the story, these two laborers have been friendly and kind toward him. It can therefore be said that the protagonist's sense of disappointment and shock is all the greater.

The protagonist perceives the flatcar not merely as a means of transportation, but as something like a magical object symbolizing his dream, which reminds us of the power over the world like Apollo's chariot. And when he rides downhill, his haori jacket is filled with the wind; and when he runs to his home, it is thrown away. It also reminds us of the wings of Icarus.

What is more, the following passage also appears near the end of the work:

"Worn out by the burden of the world's work, he felt as though he was still making his way past shadowy groves along a narrow sloping track that stretched out endlessly before him..." [1, p. 214].

The railway track along which the flatcar moves seems like a symbol of the life path—a path that initially seems joyful and full of hope, but later reveals itself as routine and burden, something that cannot be altered. The flatcar becomes a symbol of human life, which is often a heavy burden and sometimes devoid of meaning, reminding us of the myth of Sisyphus. In the protagonist's imagination, along a path through a natural landscape toward some other world. In his inner life and feelings, he does not move along the track (up and down and back again), but through the free world of nature. At work, he may indeed be confined to the track, with no alternative. But in his imagination and emotions, he has remained free—he has inwardly stepped beyond the rails.

2. Light / Dusk, Darkness: Colors and Nature

In this short story, the combination of the colors and the image of nature is rendered very organically. At certain moments, they seem to merge.

Let us examine the scene in which the protagonist first pushes the flatcar. Though the protagonist is so excited that he is almost beside himself with delight, the scene contains a number of dark and unsettling elements beneath the surface. The setting is an *"evening in early February."* Flatcars are *"plastered with mud"* and stand in a row *"in the dim light,"* while *"twilight wind"* brushes against the protagonist's face. These details may be read as foreshadowing the moment, shortly afterward, when he is scolded by one of the laborers—although the protagonist himself appears unaware of their significance.

"The vision of the laborer at that moment—dim in the half-light under the small, yellow hat—still remains somewhere in his head to this day. Even this memory, though, has faded over the years" [1, p. 210].

There has been research on Akutagawa's use of color imagery, that red often signifies harsh reality, blue recollection, black aversion, and yellow death [2, pp.148-149]. The fact that the laborer's cap was yellow may be seen as fitting this pattern precisely, since

it functions as a symbol of prohibition and warning. And the depiction in the final paragraph of the work that the protagonist as an adult corrects manuscripts with a brush and "red ink" may be regarded as an instance of the color red symbolizing the harshness of reality.

Although this may not be obvious from the translation, in the original Japanese, Akutagawa writes, *"Even that record seems to lose its color year by year"* [3, p. 49]. The choice to describe not memory itself but its "color" as fading, and to add the tentative "seems," subtly introduces the protagonist's subjectivity.

And, although this is not readily apparent in translation either, it seems that Akutagawa used the kanji letter 薄 "to be employed with unusual frequency in the scene where the protagonist pushes the flatcar and is reprimanded by the laborer. This letter is a commonly used letter, but of the eight instances of the character in *The Flatcar*, five occur in this single scene. This letter carries the sense of becoming thin, blurred, or dim. Given that the story concludes with the phrase 薄暗い藪 *"usugurai yabu"* (*"shadowy groves"*), this wording may also function as a form of foreshadowing. In fact, the light and the dim play very important roles in this work.

The next time the protagonist pushed a flatcar, it was in the afternoon, during the daylight hours, as expressed as follows: *"In the mandarin orchards on either side, yellow fruit glistened in the sun"* [1, p. 211].

Here, the color yellow may be associated with such meanings as hope, cheerfulness, and joy, rather than madness or death. The imagery associated with the mandarin seems consistently bright, as seen in such expressions as *"they climbed between the mandarin orchards"* and *"the car slid down the tracks through the aroma of mandarins."* Nevertheless, it also overlaps with the color of the straw hat worn by the laborer who forbade the protagonist from riding in the mine cart. As some researchers pointed out, the color thus continues to convey the message *"You must not go"* to the protagonist, even in this otherwise positive context [4, pp. 117–118].

Mandarins are commonly cultivated in the vicinity of Odawara. The mandarin orchards lie at a considerable distance from Ryōhei's village and thus outside his everyday sphere of life; however, the very existence of orchards implies that villagers often come and go there, marking the boundary of an area where familiar people may be encountered. Moreover, mandarins are grown in warm climates, and their yellow color can also be said to suggest human warmth.

In other words, at least in *The Flatcar*, yellow encompasses not only warning and prohibition but also human warmth; it is therefore a color that embodies dual or conflicting meanings.

Right after passing the mandarin orchard, the imagery shifts abruptly to darker tones: a bamboo grove, a wooded thicket, red rusted tracks, and fallen leaves. Other images—such as a lofty cliff, the vast and cold sea—also evoke a strong sense of unease. From this paragraph on, the protagonist begins to feel uneasy. Bamboo groves can be found all over Japan, but they are overgrown and dark, giving off an oppressive and gloomy vibe.

The text continues to evoke a somewhat dark or even somber atmosphere such as “a teahouse with a straw roof in front of a hill scarred by excavation work”, “Mud thrown up from the ground dried on its sturdy wooden frame” [1, p. 212]. The description “dried” indicates the construction workers’ and the owner woman’s lack of attentiveness or sensitivity. It also functions as foreshadowing of the workers’ words that follow shortly thereafter.

The sense of unease becomes much more pronounced.

“The light of the sun to the west was fading behind the plum trees in bloom outside the teahouse” [1, p. 212].

Although it is translated as “plum” (слива), it actually refers here to ume (Japanese apricot). This tree is traditionally regarded as an auspicious plant in Japan, because it is one of the first plants to bloom as winter comes to an end. And it is also the local specialty of the Odawara area, the setting of the story. Akutagawa appears to aim to create a contrast between this auspicious plant and the ominous atmosphere. It is also possible that the ume serves as foreshadowing for the protagonist’s subsequent fate, which is marked by endurance in the face of hardship during the winter. The protagonist, seized by frustration and desperation, kicked the wheels and shoved hard against the car, even though he knew he could not move it by himself. The flatcar may symbolize the fate in life that lies beyond one’s control. The eight-year-old protagonist has no idea whatsoever about his fate—either the fate that awaits him then or the fate that awaits him as an adult.

After being told by the laborer, “You go home now,” the protagonist is shaken and begins to run to his home. “The evening glow over Mount Higane was just fading when he ran past the bamboo grove” [1, p. 213]. Here the Ukrainian translation, “А коли добіг до бамбукових чагарів, вечірній серпанок у небі над горою Хітанеяма почав згасати” [5, p. 132.] seems to capture the literary tone of the original more effectively than the English translation. A bamboo grove and a sky from which much of the remaining brightness has faded—further heightens the sense of anxiety. The protagonist experiences the fear

of darkness itself and the fear of loneliness that he is far from home and from his parents.

“When he got to the mandarin orchards, it was growing darker and darker. “If I can only get back in one piece,” Ryohei thought, slipping and stumbling as he ran” [1, p.213].

At this point, the mandarin orchard reappears. Objectively speaking, he is considerably closer to home. However, the protagonist seems unaware of this fact, and his sense of anxiety appears only to intensify. In the darkness, the color of the mandarins is no longer a color of salvation.

Upon entering the village, he sees electric lights glowing, and the scene finally becomes brighter. These lights seem almost like a form of divine salvation or peace. Yet, despite the fact that there is now little objective reason for him to keep running, the protagonist continues to do so.

In fact, it seems that even achieving the long-awaited return home is not something that can be greeted with unqualified joy. *“The uproar drew three or four neighbor women to the dim doorway”* [1, p. 214]. The phrase “dim doorway” is likely a foreshadowing of the ending that the protagonist is “making his way past shadowy groves.” [1, p. 214].

Impressionists loved to depict the same objects under different lighting conditions, in different circumstances, and through different emotional states of the characters. At first, the flatcar seems to the boy like a magical object (like Apollo’s chariot). Later, however, when his psychological state changes, when the workers leave him alone and dusk approaches, he notices the dirt at the bottom of the flatcar. At this point, there is nothing magical left—because his inner state and impressions have changed. The dream has dissipated, and he feels lonely. Thus, Akutagawa paints with words as if with a brush. He captures impressions and shifts in the hero’s inner states, his inner life at a specific moment in time.

3. Home, Family / Alien, Unfamiliar space – Loneliness

The protagonist felt that the young laborers were friendly from the moment he saw them. By readily granting the protagonist’s request and even offering words of praise, the two construction workers appear to the protagonist as admirable and wonderful figures.

Ryohei privately fretted that at any moment one of the men would say, “You don’t have to push now”. But the two young laborers, their bodies straighter than before, just kept silently moving the flatcar forward. Unable to bear it any longer, Ryohei blurted out, “Can I keep pushing as long as I like?”

“Sure,” the two laborers responded simultaneously. “What kind men they are,” Ryohei thought [1, p. 211].

The first sentence is translated in the Ukrainian text as «Можеш перепочити, – почув Рьокей, та анітрохи не зважав на ці слова, хоч парубки вже

випросталися» [5, p. 130], but the English text is more faithful to the original. The Ukrainian translator presumably felt that modifying the text in this way would make it more effective, but it does seem somewhat puzzling. The depiction of the protagonist's unease—prompting him to ask whether he is being told that he no longer needs to push—is particularly effective. Likewise, the portrayal of his interpreting the construction worker's reply as an act of kindness vividly captures a child's emotional perspective.

As pointed out in the previous chapter, the protagonist fails to notice the warning associated with the mandarin orchard; likewise, he remains unaware of the true intentions of the laborer. For example, although the text says that one of the laborers praised him,

"You're a strong one." This praise came from the other, who had a cigarette tucked behind his ear [1, p. 211].

his words may actually have been largely perfunctory and merely a form of social politeness. However, the protagonist did not realize this.

As we have seen, the novel contains numerous descriptions of the landscape, and from the perspective of narrative technique, these descriptions function as representations of the protagonist's psychological state. Yet the reader has an impression that the protagonist himself pays little attention to the scenery around him. In this respect, Akutagawa depicted the protagonist's age and state of mind indirectly.

The laborers stop at two teahouses, but neither they nor the owners of the teahouses appear to show any concern for the protagonist. The protagonist grows increasingly irritated and eager to return home, yet his feelings seem not to be conveyed to them. The gradual intensification of the protagonist's desire to leave is skillfully depicted through both his inner thoughts and his outward behavior. *"Ryohei realized he'd traveled much too far from home," "Ryohei was no longer having a good time. "Why can't we just go back now?" he wished to himself as he looked," "Ryohei paced around the flatcar, watching them in solitary vexation," "Ryohei thanked him coldly," "Ryohei sat on the car, preoccupied with the thought of returning home," and "He tried kicking the wheels and shoving hard at the car, even though he knew he couldn't move it by himself"* [1, p. 212, p. 213]. These phrases contrast with the depictions, which we have already examined, where the protagonist's hopes and aspirations gradually become more modest.

The laborers are by no means unkind; on the contrary, they show a certain degree of consideration by allowing the protagonist to push and ride the flatcar, giving the protagonist sweets and telling him that his parents will worry if he does not return home soon. But they likely regarded the situation simply as a child tagging along at the work site and harbored no particular ill will. It seems he did not give much thought to considerations such as, "He's just a small child; I should tell him to go home early."

The depiction of the scene in which the laborer gives the protagonist some sweets is very effective. In particular, the mention of the smell of kerosene is effective in that the narrative also appeals to the sense of smell, as with the aroma of the mandarin orchard which we have seen earlier. They are impressionistic descriptions to portray the psychological state of the characters indirectly.

"After a while, when the men came out, the one with a cigarette behind his ear (although by now it was no longer there) handed over some cheap sweets wrapped in newspaper to Ryohei, who was standing next to the flatcar. Ryohei thanked him coldly, but then decided it wasn't kind to be so distant. Trying to make up for it, he put one of the sweets in his mouth. It tasted of kerosene, which must have been on the newspaper" [1, p. 212].

Here, the laborers show consideration for the protagonist. Precisely because of this small act of thoughtfulness, it can be said that the words they later utter come as an even greater shock to the boy.

At the same time, however (and this may be somewhat difficult to grasp without familiarity with Japanese social conventions), the fact that the workers give the child cheap sweets as a reward instead of allowing him to sit together with them at the teahouse also carries the implication of "You can go home now." The protagonist is unable to understand this kind of adult intention or unspoken exchange; in other words, this is a case of miscommunication. However, the protagonist has sensed this miscommunication to some extent here. As a result, even after receiving the sweets, he responds rather coldly and, as if to smooth over the awkwardness, does no more than put one of them into his mouth.

In the end, the laborers abruptly tell him, "You go home now," leaving him with a sense of having been betrayed (even so, he offers a somewhat perfunctory bow before leaving, which suggests that he had nevertheless recognized a certain degree of kindness in their behavior). The protagonist does not feel genuine warmth or care from them. This is why he thanks them only formally, and later throws away the sweet.

"For a while, he sped forward as though in a trance. When he found that the parcel of sweets in his jacket was slowing him down, he flung it to the side of the rails and threw his wooden-soled sandals there too. Sometimes pebbles stabbed into the soles of his thin tabi socks, but his feet were much lighter. He sensed the sea off to his left, while he scaled the steep slope. Sometimes his face would twist as the tears welled up. A constant keening noise escaped from his nose as he battled to keep them from falling" [1, p. 213].

The act of throwing away the sweets seems to carry the sense of a break with the workers—or perhaps with the protagonist's own former belief that they were kind people (there is also an interpretation that reads this story as depicting a transition from the world of childhood to the world of adulthood).

Once he has reached the village, there is, objectively speaking, no longer any real need for him to keep running. Nevertheless, he continues to run, which reveals the depth of his absorption and single-mindedness. He wants to be surrounded by loved ones: his mother, father, and caring neighbors. However, the feeling of fear and loneliness was so intense that he could not calm down. This can be seen as a foreshadowing of his future loneliness and alienation in adult life.

That said, just above this scene, we are told that the villagers are surprised because they cannot understand why the protagonist is running so desperately; likewise, neither his family nor the neighbors immediately grasp why he is crying. Although the confusion is soon resolved, this moment can also be described as a case of miscommunication.

The protagonist's current family circumstances and workplace environment are not made explicit in the story. Yet if his wife were a truly supportive partner and his superiors and colleagues at work were cooperative and understanding, would he arrive at a state of mind in the final paragraph of the work? In other words, the conditions of his home life and his work environment are implicitly suggested here. As an eight-year-old, the protagonist had a home with parents who could protect him; the twenty-six-year-old protagonist, lacking such a refuge, must continue to be tormented by a sense of loneliness and anxiety similar to—or even greater than—that which he felt on the return journey from riding the flatcar.

The adult protagonist is exhausted not only by hard labor, but by the burden of a life lived in loneliness, without meaning, without genuine family ties, without emotional warmth. Therefore, he feels as though he is again and again making his way past shadowy groves (the word “shadow” appears again, along with indistinct impressionistic landscapes) along a narrow path (indirect, again an impressionistic trait). He does not have a clear understanding of what exactly is wrong in his life. Yet intuitively—through impressions and feelings—he senses that he is living wrongly and that he must return to another space: familiar, native, warm, and comforting. This is why, in his memories, he runs again and again, searching for the road home.

4. Present / Past and Memory

It is not uncommon for a novel to make explicit at the outset that the entire narrative consists of a character's recollections. Akutagawa's handling of the device, however, is more restrained—indeed, more artful. Only after the story has progressed for some time does the reader come to realize that the narrative is, in fact, the protagonist's recollection. And the reader does not learn the protagonist's present circumstances until the end of the story.

I would like to get back to the phrase that I have cited earlier.

“The vision of the laborer at that moment—dim in the half-light under the small, yellow hat—still remains

somewhere in his head to this day. Even this memory, though, has faded over the years” [1, p. 210].

It is here that the reader first realizes the story is a recollection. The statement that memory of the protagonist has faded implies that the events described in the story may not correspond exactly to his actual experience.

In truth, there are considerable gaps between the events described in the novel and those that actually took place. The conversion work between Odawara and Atami—from a manpowered railway Zushō Jinsha Tetsudo to a light railway Atami Tetsudo—took place over several months beginning in August 1907. For this reason, some have pointed out inconsistencies with the novel, such as the setting being in early February, or the fact that a boy who was eight years old at the time of the construction would have been twenty-six years old by the time the work was published in 1922 [3, pp. 308-309].

These discrepancies may be due either to faulty memory on the part of the person who supplied the notes or to Akutagawa's own embellishment, but it is most likely the latter. Since the boy undergoes a harsh experience, even if only for a few hours, Akutagawa may have associated it with the coldest time of the year. It is also possible that by setting the story in February, he found it convenient to bring in symbolic elements such as mandarin and ume. And such discrepancies may also function as a device suggesting the fading or distortion of the protagonist's memory.

Furthermore, research by railway historians, as well as evidence from maps and other sources, suggests that the references to time and distance in the texts are not based on objective reality. For example, although the narrative appears to indicate that the protagonist boarded the flatcar after pushing it for 20 yards (ten ken), this distance is too short for him to ride for two or three minutes and become excited. Moreover, as will be discussed below, the work was produced on the basis of notes provided by an admirer of Akutagawa, and the protagonist's home was in Yugawara. Judging from the railway timetables and the distances between the stations at that time [6, p. 19, p. 35.], it would have been almost impossible for him to have made a round trip over a distance three or four times greater than that between his home and Iwamura. between afternoon and evening, even with breaks at teahouses.

The lack of objective accuracy in these distance figures may indicate that the protagonist's memories have faded over time. It may even suggest that he is mentally exhausted and therefore unable to reassess his recollections of the past in an objective manner. Although the protagonist does manage to make it home, his experience is by no means a pleasant one. The reason he repeatedly recalls such a painful memory is that he is exhausted.

By withholding the fact that the story is the protagonist's recollection until well into the narrative, and

by delaying the revelation of the protagonist's present circumstances until the very end, Akutagawa creates a powerful, lingering effect that remains with the reader long after the story has ended.

5. The Dual Nature of the Geographical Setting

Akutagawa set the story of this short novel between Odawara and Atami. The mention of the mandarin orchards and ume, which are local specialties, together with the descriptions "*They got on the car and rode under the trees, with the sea off over to their right*" [1, p. 212], and "*He sensed the sea off to his left, while he scaled the steep slope*" [1, p. 213] suggest that Akutagawa was conscious of the geography of the setting. A glance at a map of Japan around Atami and Odawara will make it clear that, when traveling from south to north, the sea is on one's right, whereas when traveling from north to south, it is on one's left.

This geographical choice derives from the fact that he completed the work on the basis of materials provided by a man named Heizō Rikiishi, an avid reader of Akutagawa and a devotee of literature living in this region. However, the very act of following Rikiishi's notes and placing the setting precisely there can itself be interpreted as foreshadowing: it intensifies the sense of loneliness that pervades the ending of the story and lingers over the life of the still-young protagonist.

Odawara is a central city in western Kanagawa Prefecture, and Atami is a well-known hot-spring resort. According to a railway historian, the line between Odawara and Atami appears to have been used mainly by spa visitors traveling for recuperation, and their business performances were good. However, in its day, the ride was notoriously uncomfortable, and fares were high. Its high business performance was mainly because it was almost the only way to reach the resort area. What is more, the trains often caused accidents, and especially after the railway switched from manpowered operation to steam locomotives, friction with nearby residents intensified because of the smoke and soot [6]. Notably, while *The Flatcar* was first published in March 1922 and appeared in book form in May 1923, some sections of the railway service were discontinued in December 1922.

The poor ride quality of this railway was mentioned by renowned writers such as Shōyō Tsubouchi and Sōseki Natsume. In 1921, Akutagawa had visited Yugawara, a known hot-spring resort town through which the aforementioned railway ran and where Rikiishi lived. It is therefore highly likely that Akutagawa rode this railway, and he must also have been well aware of its bad reputation. Furthermore, he must have anticipated that, if he wrote a novel modeled on the railway linking Odawara and Atami, not a few readers would think, "Ah, that notorious railway."

In addition, Odawara is well known for its defeat in a large-scale siege at the end of the sixteenth century, and for the repeated, protracted meetings held by the defenders in deciding their strategy and peace

negotiations—an episode that gave rise to the idiom "Odawara hyōjō" (literally, Odawara meeting" or "Odawara conference"), meaning a long and fruitless conference. One might even say that, in Europe, Odawara could be compared to a place like Waterloo.

Seen in this light, the setting of *The Flatcar* can be said to be marked by a considerable degree of duality: despite being a famous resort area, it was also home to a poorly reputed railway, as well as a central city whose name became associated with an unflattering historical idiom. From this perspective, Akutagawa's decision not to use a fictional town but instead to specify real place names may be interpreted as foreshadowing the sense of loneliness that pervades the life of the still-young protagonist.

In fact, Rikiishi reportedly hoped that "*The Flatcar*" would conclude as a heartwarming tale in which the protagonist reunites with his family after running a long distance. He is said to have lamented the depiction of the protagonist as weary at the age of twenty-six, remarking that the story had "ceased to be mine forever." Indeed, the novel's ending may be read as a satire of Rikiishi, and one might even feel that Akutagawa lacked consideration for him; yet it is precisely this lack of consideration that allowed the work to emerge as a literary masterpiece.

Conclusions. Ryunosuke Akutagawa's "*The Flatcar*" is an example of a philosophical and psychological novella in which artistic synthesis is the main characteristic of the writer's individual style. During this period, Akutagawa still relied on realism, but he also actively embraced modernism and incorporated the achievements of Symbolism and Impressionism into his fiction.

The story "*The Flatcar*" has several plot lines: realistic (depicting the protagonist's dream, the labor process, the boy's journey on a trolley far from home and his return home); impressionistic (the dynamics of the protagonist's impressions, under the influence of which changes occur in his consciousness); symbolic (the flatcar as a symbol of the protagonist's difficult life path, who in adulthood realized the loneliness and alienation similar to his separation from home in childhood); philosophical and mythological (modern interpretations of the myths of Sisyphus, Apollo, Phaethon, Icarus, which allow the author to reveal the essence of human existence between a dream and the impossibility of its realization).

"*The Flatcar*" combines several points of view (that of the young hero, the adult hero, the workers, the hero's parents, the peasants, and others). The synthesis of various narrative perspectives lends depth to the depiction and allows for interpretation of the story's content from various perspectives. A minor episode from a boy's life evolves into a psychological narrative about the journey of a young soul into a vast, alien world and a philosophical parable about human existence in general.

In this story, the hero's impressions, thoughts, and dreams flow into each other, it's like a stream of consciousness in which clear boundaries cannot be clearly established. Since Akutagawa knew European literature well, he undoubtedly knew the works of European modernists (Marcel Proust, Franz Kafka, the late work of Maupassant, etc.). The stream of consciousness, where memories, impressions, descriptions, and thoughts are combined into a single whole, is a sign of modernism (impressionism and symbolism).

Akutagawa made a significant contribution to the development of Japanese and world literature through his impressionist landscapes. He employed a synthesis of various colors and hues, sounds and scents, as well as the play of light, which allowed him to transform landscapes depending on the protagonist's mood and impressions. Furthermore, Akutagawa's landscapes are highly dynamic and picturesque, which also reflects impressionism.

The impressionists were very fond of depicting children in painting, because children gave them material for depicting momentary impressions and natural movements. The combination of the image of a child and the image of nature is done very organically in Akutagawa's story. They seem to merge in a few moments.

Myths play an important role in Akutagawa's story. Myths allow the author to reveal important existential themes: human dreams and their loss, fading; loneli-

ness and the search for ways to overcome it; human alienation in the world; severance of ties between people and the search for lost ties; life as a heavy burden; loss (absence) of the meaning of existence, work.

There are binary oppositions (opposed concepts) in the story: dream – loss of dream; light – twilight, darkness; home – someone else's unfamiliar space; loneliness – family; railroad track – free space of nature and others.

The adult hero is exhausted not only by hard work, but also by the burden of a life in which he is alone, lives without meaning, without real family ties, without spiritual warmth. Therefore, he feels that he is again and again making his way past shady groves along a narrow path. That is, the hero of 26 years does not have a clear awareness of what is wrong with his life. But he intuitively feels, this is his impression, that he is living in a wrong way and he should return to another space – native, familiar, warm, cozy. Therefore, in his memories, he runs again, looking for a way home.

Artistic synthesis determined the multiplicity of meanings in Akutagawa's story "The Flatcar", which became a true masterpiece of world literature and an example of a new Japanese style, combining realism and modernism, psychological depth and philosophical generalizations, past and present tense, impressionistic sketches and impressions, as well as words, paintings, and sounds.

Bibliography:

1. Akutagawa, Ryunosuke (2025), *The Essential Akutagawa. Twenty-Two Short Stories by Japan's Master Storyteller* / Transl. by Richard Medhurst, Tokyo, Tuttle Publishing.
2. Uemura, Kazumi (1999), *Analysis of Color Expressions in Literary Works: An Application to the Works of Akutagawa Ryunosuke*, Tokyo, Sobunsha Shuppan. (上村和美(1999), 『文学作品にみる色彩表現分析——芥川龍之介作品への適用』東京、双文社出版)
3. Akutagawa Ryunosuke (1996), *Complete Works of Akutagawa Ryunosuke*, Vol.9, Tokyo, Iwanami Shoten. (芥川龍之介(1996)「トロッコ」『芥川龍之介全集 第9巻』東京、岩波書店)
4. Okaya, Akio and Kondō, Hiroshi (1990), "A Study of Color Expressions in *Torokko*", *Memoirs of the Faculty of Education, Kagawa University*, Vol.78. (岡屋昭雄・近藤宏(1990), 「作品『トロッコ』の色彩表現の研究」『香川大学教育学部研究報告』第78号)
5. Акутагава Р. Павутинка : вибрані новели / Пер. з япон. Іван Дзюб. Львів : Піраміда, 2006. 232 с.
7. Takayama, Hiroshi (2004), "The Formation and Development of the Zushō Jinsha Tetsudo and Atami Tetsudo", *The Journal of Railway History*, Vol. 109. (高山弘志(2004), 「豆相人車鉄道・熱海鉄道の成立と展開過程」『鉄道史料』第109号)

Сакамото М., Ніколенко О. М. ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО СИНТЕЗУ В ІНДИВІДУАЛЬНОМУ СТИЛІ РЮНОСКЕ АКУТАГАВИ (про новелу "Вагонетка")

У статті розглянуто оповідання японського письменника Рюноске Акутагави "Вагонетка" (1922) як приклад філософсько-психологічної новели. Автори встановили, що художній синтез є провідною ознакою індивідуального стилю письменника. Як зазначено в статті, у 1920-ті роки Акутагава спирався на реалізм, але водночас використовував прийоми модернізму, зокрема символізму та імпресіонізму.

Відповідно сюжет новели "Вагонетка" має декілька сюжетних ліній: реалістичну (відображає мрію головного героя, трудовий процес, подорож хлопчика на вагонетці далеко від рідної домівки і його повернення додому); імпресіоністичну (динаміка вражень головного героя, зміни в його свідомості); символічну (вагонетка як символ важкого життєвого шляху головного героя, котрий у дорослому віці відчув самотність і відчуження, подібні його розлуці з домашнім простором у дитинстві); філософсько-

міфологічний (сучасні інтерпретації античних міфів про Сизіфа, Аполлона, Фаетона, Ікара, що сприяють розкриттю сутності людського існування між мрією та неможливістю її здійснення).

У статті відзначено, що “Вагонетка” поєднує в собі декілька точок зору (юного героя, дорослого героя, працівників, батьків героя, селян та ін.). Синтез різних наративних позицій надає глибину художньому зображенню і дозволяє його трактувати в різних аспектах. Незначний епізод із життя звичайного хлопчика перетворюється на психологічну розповідь про подорож юної душі у великий чужий світ і філософську притчу про людське існування загалом.

У новелі Акутаґави враження, мрії, марення героя плінно перетікають одне в одне, подібно потоку свідомості. Оскільки письменник добре знав європейську літературу, він, безумовно, був обізнаний зі здобутками європейських модерністів (Марсель Пруст, Франц Кафка, пізня творчість Гі де Мопассана та ін.). Потік свідомості, де враження, описи й думки героя поєднуються в одне ціле, є виразною ознакою модернізму (імпресіонізму і символізму).

Акутаґава зробив значний внесок у розвиток імпресіоністичного пейзажу. Він використав синтез різних кольорів і відтінків, звуків і запахів, а також гру (мерехтіння, зміну) світла, що дозволило йому трансформувати пейзажі залежно від настроїв і вражень головного героя. Окрім того, пейзажі Акутаґави відзначаються динамізмом і живописністю, що також суголосно естетиці імпресіонізму.

Художники-імпресіоністи любили зображувати на своїх полотнах дітей, оскільки саме поведінка дітей давала чудовий матеріал для відображення емоційних станів, миттєвих вражень і порухів природи. Поєднання образу дитини і природних явищ в новелі Акутаґави здійснено напрочуд органічно в певному моменті.

Важливу роль в оповіданні Акутаґави “Вагонетка” відіграють міфи. Вони сприяють розкриттю важливих екзистенційних тем: людські мрії й прагнення та їх втрата, згасання; самотність і пошук шляхів її подолання; відчуження людини і світу; розрив зв'язків між людьми і пошук втрачених зв'язків; життя як важкий тягар (чи повинність); втрата (відсутність) смислу існування та праці.

У новелі простежуємо бінарні опозиції: мрія – втрата мрії; світло – сутінки, темрява; дім – чужий далекий простір; родина – самотність; залізниця (техніка) – вільний простір природи та ін.

Дорослий герой виснажений не лише важкою роботою, але й тягарем життя, в якому він виявився самотнім, існує без сенсу, без справжніх сімейних стосунків, без духовного тепла. Саме тому він відчуває, що знов і знов повертається до епізоду з дитинства, який його надто схвилював: він згадує про вузьку стежину, якою пробирається крізь темний гай до свого села. Дорослий герой не має чіткого уявлення про те, що ж не так із його життям, але він інтуїтивно відчуває (це його враження в моменті), що живе неправильно, і прагне повернутися в інший простір – рідний, знайомий, теплий, затишний. Тому у своїх спогадах він знов біжить, шукаючи шлях додому.

Отже, художній синтез визначив розмаїття смислів в новелі Акутаґави “Вагонетка”, що стала справжнім шедевром світової літератури і прикладом нового японського стилю, який поєднав реалізм і модернізм, психологічну глибину і філософські узагальнення, минуле і сучасне, імпресіоністичні замальовки і враження, а також мистецтво слова, живопис і звуки природи.

Ключові слова: Акутаґава Рюноске, новела “Вагонетка”, художній синтез, індивідуальний стиль, бінарні опозиції, реалізм, модернізм, символізм, імпресіонізм, міфологічні мотиви.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/38>

Сквіра Н. М.

<https://orcid.org/0000-0002-6602-4641>

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка

Національної академії наук України

СЕМІОТИКА БЕЗМОВНОСТІ У ТВОРЧОМУ СЮЖЕТІ ПІЗЬНОГО ГОГОЛЯ

У статті досліджено семіотику безмовності в життєтворчості Миколи Гоголя 1840-х рр. Новизна розвідки полягає у тому, що аналіз порушеної теми здійснено у співвіднесенні зі «Словами подвижницькими» Ісаака Сиріна. Ця праця, що ґрунтується на містико-аскетичному досвіді-осмисленні автором сутності духовного життя, була об'єктом Гоголевого вивчення. Постійний самоаналіз, копітка штудіювання душі та усвідомлення, що сила духовного зростання важливіша за зовнішнє добродійство й місіонерство, інспірують письменникову ідею про те, що, попри мирські зваби, кожен має прагнути до пробудження «внутрішньої людини».

Мотиви усамітнення та безмовності, притаманні ісихастській традиції, набувають хронотопного звучання вже в ранній творчості Гоголя. «Мовчання» трійки, що мчить в кінці першого тому «Мертвих душ», можна трактувати крізь призму задуму та розв'язання проблеми духовного відродження суспільства загалом. Авторське слово-звернення до безмовної Русі набуває животвірного метафізичного модусу, «воскресаючи» її. Гоголівські міркування про уособлення земного раю локалізовані тихим віддаленим місцем, де кожен виконує свій християнський обов'язок, а зміни внутрішнього стану Чичикова у продовженні поеми сигналізують про початкову стадію зодягнення героя у внутрішню людину й зумовлені основоположними для православної аскетичної рушійми.

У статті доведено, що поетика безмовності із характерними для неї мотивами тиші, душевного спокою, смирення, віддалення від світу, «мовчання» розуму, топосом земного раю виразно артикулюється у творчості пізнього Гоголя, зокрема в другому томі поеми «Мертві душі», що кореспондує головно з письменницьким аксіологічним і релігійним окуляром, аскетичною та ісихастською традиціями як антропологічними практиками, сфокусованими на переродженні людини.

Ключові слова: семіотика, безмовність, ісихастська традиція, мотив, топос.

Постановка проблеми. Аналіз семіотичного коду безмовності має важливе значення для осмислення життєвірної траєкторії Гоголя, акту спалення другого тому поеми «Мертві душі», для з'ясування світоглядної сфери та поведінкового коду героїв крізь призму втілення письменницького задуму їх переродження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблематика час від часу виринає у гоголезнавчих студіях головно в русі еволюції художньої думки автора від «Вечорів на хуторі

біля Диканьки», де функціонує як психологічний засіб вираження страху, окам'яніння, сміху, драматизму тощо, до пізніх творів із мотивами самотності людини, ницості світу, духовного блукання, смерті душі [4; 5; 7; 8]. Новизна нашої розвідки полягає в тому, що аналіз порушеної теми здійснено у співвіднесенні зі «Словами подвижницькими» Ісаака Сиріна – твором, що ґрунтується на містико-аскетичному досвіді-осмисленні автором сутності духовного життя і був об'єктом Гоголевого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення складників семіотики безмовності й аналіз її ідейно-семантичної та функціональної природи.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що в оптинській бібліотеці зберігався примірник першого видання «Мертвих душ», який належав гр. О. Толстому, а після його смерті був переданий ієромонахові Клименту (Зедергольму), де Гоголь навпроти 11-го розділу, де йшлося про природжені пристрасті, занотував, що шкодує про запізнiле ознайомлення із книгою Ісаака Сиріна і що «пряме розуміння душі» можна віднайти лише у творах подвижників-самітників. Це Гоголеве свідчення відкриває завісу на перипетії його самопізнання, а також на розуміння й тлумачення ним багатьох характерних для пізньої естетики тем саме в духовному вимірі.

1836 року письменник, виїхавши з Росії та працюючи над «Мертвими душами», за його словами, «першим порядним твором», зізнається в листі до М. Погодіна від 28 листопада 1836 року, що «мертвий для поточного», що «не діло поета втиратися в мирський ринок [3, т. 11, с. 77–78]. Як мовчазний чернець, живе він у світі, не належачи йому, і його чиста, непорочна душа вміє лише розмовляти з Богом», а за два роки уподібнить свій обов'язок до праці перших християн у катакомбах і затворах (див. римський лист до М. Погодіна від 1 грудня 1838 р.). Для Гоголевого листа до цього ж адресата від 2 листопада 1843 р. характерна поліфонія «правил» аскетичного досвіду (читання духовної літератури, самопоглядання, молитовна практика, «душевні сльози», односторонність розуму, любов, очищена від пристрастей та гніву). Автор, розмірковуючи про способи пізнання світу й людей, апелює до естетики аскези: «Потрібно прожити довгим, зануреним глибоко в себе життям. Там здобудеш усі відповіді. Світла ніколи не впізнаєш, штовхаючись між людьми. На світ треба вдивитися тільки спочатку, щоб дістати назву тієї матерії, яку треба пізнавати всередині душі своєї. Це підтвердять тобі багато святих мовчальників, які кажуть одноголосно, що, поживши таким життям, читаєш на обличчі кожної людини сокровенні її думки, хоч би вона і приховувала їх усіляко. Дещо я випробував навіть це на собі, хоча життя моє можна назвати хіба карикатурою на таке життя» [3, т. 12, с. 230–231]. Ось чому Павло Анненков, проїжджаючи через Париж у 1846 році та відвідавши готель, де зупинився Микола Гоголь із сім'єю гр. Олександра Толстого, завважив навіть зовнішню зміну письменника, яку, безумовно, спричинювали внутрішні метаморфози – резуль-

тати подвижницького усамітнення, «пізнання тих вічних законів, якими рухається людина і людство загалом», духовно-ліствичного самовдосконалення.

Аномаліями дійсності, контрастивністю, алогічністю, прагненням відмежування від світу викроєний художній простір слова письменника. Мотиви усамітнення й безмовності, притаманні ісихастській традиції, набувають хронотопного звучання вже в ранній його творчості. Наприклад, візьмімо образи затвірника-схимника зі «Страшної помсти» чи Пидорки з «Вечора проти Івана Купала». В останньому безпосередньо фокусується локус Києво-Печерської лаври: «...Якось козак, приїхавши з Києва, розповів, що бачив у лаврі черницю, всю висохлу, як скелет, яка безперестану молилася, і в якій земляки, за всіма прикметами, впізнали Пидорку; що ніхто не чув від неї жодного слова...» [2, т. 1, с. 73], що може свідчити про гоголівську зацікавленість жіночими похованнями в печерах лаври та творчу актуалізацію сюжетів Києво-Печерського патерика або Четьїв міней [6].

«Мовчання» тройки, що мчить в кінці першого тому «Мертвих душ», можна трактувати крізь призму задуму й розв'язання проблеми духовного відродження суспільства загалом. Дорога як осьова просторова константа поеми у фіналі твору виводить Чичикова з міста. Автор, конденсуючи ліричний заряд, який посилює контрастивне мовчання, наголошує, що ця дорога нова, як і стан героя: «Це був не колишній Чичиков: це була якась руїна колишнього Чичикова. Можна було порівняти його внутрішній стан душі з розібраною будівлею, яку розібрано для того, щоб будувати з неї ж нову...» [2, т. 5, с. 316]. Вказаний перехід від потенційного до реального, за Ю. Манном, «навмисне неявний», що унеможливує цілковите розуміння того, кого ж мчить символічна Гоголева тройка і яких обертонів сповнена (платонівська душа-колісниця (М. Вайскопф), «державоколісниця» панегіриків С. Яворського, полум'яна езекиїлівська колісниця (Л. Сазонова) тощо). Утім, слово-звернення письменника до безмовної Русі набуває животвірного метафізичного модусу, «воскресаючи» її.

У «Авторській сповіді» Гоголь, обґрунтовуючи своє «довге мовчання», вдається до внутрішньої інтроспекції, буквально остерігаючись, за словом Ісаака Сиріна, стати тим, хто «перебували... ще в душевній недусі і не дбали про здоров'я душ своїх, але пустилися в море цього світу зцілювати душі інших, будучи ще самі немічними, і втратили для душ своїх надію на Бога» [10, с. 226].

Письменник категорично суб'єктивний і принципово вимогливий, що пояснює загалом його внутрішню творчу драму пізнього періоду: «Як воювати з собою, якщо зробився вимогливий до себе самого?.. Навіщо мені призначено було не інакше набути пізнання душі людини, як здійснивши суворий аналіз над власною душею? Навіщо бажанням зобразити російську людину я запалився не раніше, як визнавши краще загальні закони дій людських, а визнавши їх не раніше, як прийшовши до Того, Хто один знавець і дій людських, і всіх найменших наших душевних таємниць?..» [2, т. 6, с. 224]. Такі думки автора «Мертвих душ» прямо кореспондують із сентенцією богослова: «Хто одну годину провів, зітхаючи про душу свою, той ліпший за того, хто дає користь усьому світові своїм спозиранням. Хто сподобився побачити самого себе, той ліпший за того, хто сподобився бачити ангелів. Бо останній входить у спілкування очима тілесними, а перший очима душевними» [10, с. 145]. Ісаак Сирін запевняє, що меч, який умертвляє пристрасті, – постійне перебування думок у Бозі. Саме завдяки внутрішньому богодумництву можна стати смиренномудрим, позбавитися пристрастей і реалізувати творчі задуми, що насамперед непокоїло Гоголя: «Вуста мовчазні витлумачують Божі таємниці; а швидкий на слова віддаляється від Творця свого» [10, с. 39].

Постійний самоаналіз, копітка «вивчення» душі та усвідомлення, що сила внутрішнього зростання важливіша за зовнішнє доброчинство й місіонерство, інспірують письменникову думку про те, що, попри мирські зваби, кожен має прагнути до пробудження «внутрішньої людини» (порівняймо: «Постарайся увійти у внутрішню свою кліть, і побачиш кліть небесну» [10, с. 18]; «тоді розум від зовнішніх турбот і ширянь повертається в себе, і упокоюється в собі, а серце пробуджується до дослідження внутрішніх душевних думок» [10, с. 81]).

Поетика безмовності із характерним для неї мотивом «тиші незворушної» виразно артикулюється у другому томі поеми «Мертві душі» (романтично-пейзажне змалювання безмовних краєвидів помість Тентетнікова, Петуха) й пов'язується передусім із просторовими координатами, маркованими образами гір, водоймищ, сонця, що відсилають до Книги Премудрості Ісуса, сина Сирахова, на полях якої Гоголь занотував: «Мудрість всіх явищ природи», підкресливши перший вірш «Велич висоти, твердь чистоти, вид неба у славному явленні», а також до «Слів подвижницьких»: «Цілу землю поста-

вив Бог, як одр... океан – як пояс, що оточує небо і землю, а всередині його високі гори, що сягають до неба, і позаду гір сонце, щоб проходило там протягом цілої ночі» [10, с. 65].

Саме природні закутки помість дослідники слушно пов'язують із топосом земного раю, що вербалізовано в тексті поеми словами Тентетнікова («Доля призначила мені бути володарем земного раю...» [2, т. 5, с. 225]), описом земель Костанжогло («...все як на Божому світі, все здавалося садом» [2, т. 5, с. 276]) і посилено мотивами втечі від шумного суєтного життя («Творець! Який ще прекрасний твій світ в глушині, в сільці, вдалині від підлих великих шляхів і міст!» [2, т. 5, с. 227]; «Як би там не було, але ж тут людина іде поруч з природою, з порами року, співучасник і співбесідник усього, що діється в творінні» [2, т. 5, с. 271]).

Гоголівські міркування про уособлення земного раю локалізовані тихим віддаленим місцем, де кожен виконує свій християнський обов'язок. «Важче за всіх на світі тому, хто не прикріпив себе до місця, не визначив собі, в чому його призначення: йому найважче застосувати до себе закон Христа...» [2, т. 6, с. 231], – упевнений автор поеми. Рай, за Ісааком Сиріним, пов'язується головню з відпадінням Адама від «дерева життя» і життям «у поті чола», а також із внутрішньою пустелею людини, ознаки «оброблення» якої можна бачити вже на землі. «Практичний мудрець» (І. Анненський) і хазяїн Костянтин Костанжогло як «позитивний герой» другої частини «Мертвих душ», літературні та фольклорні витoki образу якого вивчені вельми докладно, проголошує програму переродження в дусі патріархального ставлення до праці: «Обробляй землю в поті лица свого, сказано. Тут нічого мудрувати. Це вже досвідом віків доведено, що в хліборобському званні людина моральніша, чистіша, благородніша, вища» [2, т. 5, с. 268], що виразно явлено в обіцянках Чичикова: «Куплю сільце, зроблюся хазяїном, буду складати гроші не для себе, а для того, щоб допомагати іншим, робитиму добро, скільки буде сили. Забуду себе і всякі міські об'їдання й бенкети, почну просте, тверезе життя» [2, т. 5, с. 308].

Тентетніківське помістя з притаманною йому сакралізацією простору проєціюється, як зауважувалося, на апокрифічні джерела (див. праці А. Гольденберга). Гоголь також ємко змальовує усамітненість маєтку. Звернімо увагу, що й Чичиков, демонструючи перед Тентетніковим здатність пристосування, «про самотність висловився вельми до речі, а саме, що вона живить великі думки в людині» [2, т. 5, с. 234]. У такий спосіб

письменник наділяє головного героя принципово новими рисами, які руйнують шаблони закріпленого образу шахрая. Категорична ж настанова Павлу Івановичу, що звучить із вуст Муразова: «Забудьте цей галасливий світ і всі його звабливі примхи; нехай і він вас забуде. В ньому нема заспокоєння. Ви бачите: все в ньому ворог, спокусник або зрадник» [2, т. 5, с. 307] – за риторикою та лексико-семантичним зарядом віддзеркалює сирінські міркування: «Світ – блудниця, яка тих, хто дивиться на неї з пожадливістю краси її, приваблює в любов до себе... Світ насправді лестун і обманщик» [10, с. 74]. «Не любіть світу», – напише Гоголь на полях своєї Біблії навпроти Першого соборного послання до Йоана (розділ 2, вірш 15).

Поведінка знедоленого Хлобуєва, що потопав у шумному суєтному світі («Бували іноді такі тяжкі часи, що інший на його місці давно повісився б або застрелився; але його рятував релігійний настрій, що дивним чином сполучався в ньому з безпутним його життям... Він молився, і – дивна річ! – майже завжди приходила до нього звідкись несподівана поміч» [2, т. 5, с. 285]), пунктирно виокремлює прикметні риси смиренності героя та роль молитви у його несправедному житті, оприявнюючи опозицію «мертве – живе». Постійне повернення Хлобуєва на хибний шлях після милосердя Божого свідчить про невисокий духовний рівень героя, проте вектор зміни його майбуття письменник окреслює вже в цьому томі: поміщик має збирати гроші на церкву. Молитва, пише Ісаак Сирін, є джерелом спасіння, вона «збирає розум» і звільняє його від помислів. Гоголівський Муразов у розмові з Хлобуєвим переконує, що «молитва збирає сили» [2, т. 5, с. 298], а розум, відповідно, окрилюється надією на вихід із глухого кута, що корелює з ознаками ісихастського досвіду як «метаантропологічного і метаемпіричного фіналу духовного висхідного процесу» [9, с. 22].

Віддалення від світу та безмовність в ісихастській образно-символічній парадигмі пов'язані з не менш важливою темою, однією з основних у Східній церкві та, зокрема, у вченні Ісаака Сиріна, – сходження розуму в серце. Кожен має перебувати на самоті і з простотою у внутрішньому естві, адже розум приймає образ від того, на що споглядає, зазначає богослов. Чистота розуму, за преподобним, досягається відсутністю помислів у своїй спрямованості до першопочаткової природи цілості й недоступна тим, хто пов'язаний із мирським життям. Константа чистоти не є ознакою розуму: «...як швидко він очищується, так само швидко і осквернюється» [10, с. 29]. Натомість

чистота серця, надвладного над усіма почуттями, досягається «багатьма скорботами, втратами, віддаленням від спілкування з усім, що у світі мирського» [10, с. 29], тому й не скверниться чимось малим, бо душу укріплює Сам Бог.

Гоголівський наставник Тентетнікова, Олександр Петрович, що мав дар «чути природу людини», навчав дітей «науки життя», вимагаючи «вищого розуму», «який уміє не посміятися, а стерпіти всяку насмішку, прощати дурневі і не роздратуватися, і не ошаліти, не мстити ні в якому разі і перебувати в гордому спокої незбуреної душі...» [2, т. 5, с. 220]. Такий розум, що всотує ознаки «сердечного», здатен кожного перетворити на «твердого мужа». Акцентуймо увагу на семантиці концепту «міцний муж», що нівелює, за Святим Письмом, будь-які сумніви стосовно віри на будь-якому полі діяльності: «Двоєдушна людина непостійна на всіх дорогах своїх» (Як. 1:8); «...Не приступай до Нього з серцем подвійним» (Сир. 1:28) тощо. Міцність серця характерна, на думку Ісаака Сиріна, головню для того, хто уповає на Бога, і саме чистота серця (а не розуму), через те, що досягається зусиллями та скрухами (порівняймо: «юнак з самого початку шукав тільки труднощів, жадаючи діяти тільки там, де трудно, де більше перешкод, де треба було показати більшу силу душі» [2, т. 5, с. 220]), є міцною; міцність основи, а не рух помислів є основним критерієм віддаки за «волю добру» і «волю злу» [10, с. 252]. Штудіюючи послання апостола Павла, Гоголь резюмує на полях Біблії навпроти рядків із настановами «Стійте й тримайтеся передань, яких ви навчилися чи то словом, чи нашим посланням» (2 Сол. 2:15): «стійте міцно».

Проте, дізнаємося із твору, усі зусилля наставника, які дали плоди в душі юного Тентетнікова, зруйнували честолюбні помисли, дух дратівливості, гординя, що супроводжували його на лоні петербурзького життя. Навіть життя в усамітненому присілку не розбурхало героя. Кульмінаційним пасажом стають міркування автора на тему, що загалом означає роль сил, здатних пробудити людину: «Чи виявляла ними боліюча душа скорботну таємницю своєї недуги, що – почавши складатися, не встигла сформуватися і зміцніти в ньому висока внутрішня людина; що невипробуваний з малих літ в боротьбі з невдачами, не досяг він до високого стану підноситись і міцніти від перепон і перешкод; що, розтопившись як нагрітий метал, багатий запас великих відчуттів не перейшов через останній гарт, що надто рано для нього помер незвичайний наставник і що нема

тепер нікого у всьому світі, хто був би здатний зміцнити розхитувані вічними ваганнями сили і позбавлену пружності немичну волю, хто б крикнув душі пробудливим криком оте підбадьорююче слово: *вперед!*, якого прагне всюди, усіх ступенів, усіх станів і звань, і промислів руська людина?» [2, т. 5, с. 227–228]. Сакральне спонування і є тим ідейно-символічним субстратом, який оприявнює життя біблійного слова у літературі [1].

Символічний образ розтопленого металу, що його використовує Гоголь, пронизує також «Вибрані місця з листування з друзями» і є смислотвірним за своєю природою. Так, у статті «Світле Воскресіння» автор постулює біблійну ідею смиренномудрості, убогості духовної (Мв. 5:3) як реалістичного самопізнання й самооцінки: «Ми ще розтоплений метал, що не відлився у свою національну форму; ще нам можна викинути, відштовхнути від себе нам неприйнятне і внести у себе все, що вже не можна іншим народам, які набули форми й загартувалися в ній» [2, т. 6, с. 194], утверджуючи істину про те, що «не помре з нашої старовини ні зерня того, що є в ній істинно російського і що освячене Самим Христом» [2, т. 6, с. 193]. Ось чому й удруге використаний у кінці другого тому «Мертвих душ» вказаний образ, що набуває характеристик найтвердішого з-поміж металів, уособлює власне трансформаційні процеси. Вони маркуються неодноразовим уведенням виділеного курсивом слова «вперед», яке абсорбує головні постулати ідейно-символічного контексту статті «Християнин іде вперед», а саме обґрунтування ідеї про те, що розум не дає можливості рухатися вперед, для цього потрібна мудрість, а її дарує людині Христос, ставлячи

на шлях учнівства, коли весь світ, навіть «найнікчемніший з-поміж людей», постає вчителем. Не випадково Чичиков у бесіді з Костанжогло просить у того мудрості: «Мудрості, шановний, мудрості. Мудрості управляти трудним кермом сільського господарства, мудрості здобувати прибутки певні, придбати майно не у мрії, а справжнє, виконуючи тим обов'язок громадянина, заслуживши пошану в земляків» [2, т. 5, с. 262].

Зміни внутрішнього стану Чичикова у другому томі поеми «Мертві душі» («Все єство його потряслося і розм'якло. Розтоплюється і платина, найтвердіший з металів, що найдовше опирається вогневі: коли підсиляться в горні вогонь, дмухають міхи і підіймається нестерпний жар вогню вгору, – біліє тривкий метал і перетворюється також в рідину...» [2, т. 5, с. 308]) сигналізують про початкову стадію зодягнення героя у внутрішню людину й зумовлені основоположними для православної аскетичної рушіями – скрухами та горем: «піддається і найміцніший муж в горні нещастя, коли, посилюючись, вони нестерпним огнем своїм палять стверділе єство...» [2, т. 5, с. 308].

Висновки. Поетика безмовності, оприявлена як незавершеність «Мертвих душ», так і топом земного раю, мотивами тиші, душевного спокою, смирення, віддалення від світу, «мовчання» розуму, у пізнього Гоголя органічно пов'язана насамперед із його аксіологічним і релігійним окуляром, аскетичною та ісихастською традиціями як антропологічними практиками, сфокусованими на переродженні людини. Пунктири, чи знаки «безмовності» скеровують розвиток сюжету й реалізацію задуму, вигранюють універсально-символічну фактуру поеми.

Список літератури:

1. Абрамович С. Біблія як форманта філологічної культури. Київ: Видавничий центр КНТЕУ – Чернівці: Рута, 2002. 230 с.
2. Гоголь М. В. Зібрання творів: у 7 т. [редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін.]; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наукова думка, 2008–2012.
3. Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений: в 14 т. Москва-Ленинград: Изд-во АН СССР, 1937–1952.
4. Вайскопф М. Сюжет Гоголя. Морфология. Идеология. Контекст. Москва: РГГУ, 2002. 686 с.
5. Гольденберг А. Х. Архетипы в поэтике Н. В. Гоголя. Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2007. 261 с.
6. Гуминский В. М. Н. В. Гоголь и славянофилы. И. В. Киреевский (предварительные заметки). *Гоголь и традиционная славянская культура. Двенадцатые Гоголевские чтения: Сб. статей по материалам Международной 247 научной конференции, Москва 30 марта – 1 апреля 2012 г.* / Департамент культуры г. Москвы; ГБУК «Дом Гоголя – мемориальный музей и научная библиотека»; под общ. ред. В. П. Викуловой; науч. ред. А. Х. Гольденберг, Е. Г. Падерина. Москва; Новосибирск: Новосибирский издательский дом, 2012. С. 28–35.
7. Кривонос В. Ш. Гоголь: Проблемы творчества и интерпретации. Самара: СГПУ, 2009. 420 с.
8. Манн Ю. В. Творчество Гоголя: смысл и форма. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. 742 с.

9. Сапожнік О. В. Ісихазм і духовна культура православ'я в Україні: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 190 с.

10. Творенія иже во святыхъ отца нашего Аввы Исаака Сиріянина, подвижника и отшельника, бывшаго епископомъ христоролюбиваго града Ниневіи. Слова подвижническія. Изданіе третье, исправленное. Сергиев Посад: Типография Св.-Тр. Сергиевой Лавры, 1911. 522 с.

Skvira N. M. SEMIOTICS OF SILENCE IN GOGOL'S CREATIVE PLOT OF LATE PERIOD

The article studies the semiotics of silence through the prism of Gogol's life creativity in the 1840s. The scientific novelty consists in the fact that the analysis of the topic is carried out in correlation with Isaac the Syrian's "Ascetic Words". Gogol studied this work, based on the author's mystical-ascetic experience-understanding of the essence of spiritual life. Constant introspection, painstaking analysis of the soul and realization that the power of spiritual growth is more important than external charity and missionary work, inspire the writer with the idea that, despite worldly temptations, everyone should strive to awaken the "inner man".

The motifs of solitude and silence, inherent in the hesychast tradition, acquire a chronotopic sound already in his early works. The "silence" of the troika, rushing at the end of the first volume of "Dead Souls", can be interpreted through the prism of the idea and solution of the problem of the spiritual revival of society as a whole. The author's word-address to silent Rus acquires a life-giving metaphysical weight, "resurrecting" it. Gogol's reflections on the personification of earthly paradise are localized in a quiet, remote place where everyone fulfills their Christian duty, and the changes in Chichikov's internal state in the continuation of the poem signal the initial stage of the hero's clothing with the inner man and are conditioned by fundamental motives for Orthodox asceticism.

Poetics of silence with its characteristic motifs of silence, peace of mind, humility, distance from the world, "silence" of the mind, topos of earthly paradise is clearly articulated in late Gogol's works, in particular in the second volume of "Dead Souls", and corresponds mainly with his axiological and religious eyepiece, ascetic and hesychast traditions as anthropological practices focused on the rebirth of man.

Keywords: *semiotics, silence, hesychast tradition, motif, topos.*

Дата першого надходження статті до видання: 29.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Стефанчук Б. М.

<https://orcid.org/0009-0001-1537-1934>

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕМІГРАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ: ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ КОНЦЕПЦІЇ ОЛЕКСАНДРА КУЛЬЧИЦЬКОГО)

У статті розглянуто питання про те, як українці, опинившись за кордоном, зберігають своє національне «я» – мову, культуру, відчуття приналежності до рідного народу. Для відповіді на це питання проаналізовано наукову спадщину Олександра Кульчицького – українського психолога і філософа, який сам прожив більшу частину життя в еміграції та присвятив її вивченню української душі. У статті з'ясовано, чому саме в умовах чужини людина найгостріше відчуває потребу усвідомити себе українцем. Розглянуто, які чинники – природа рідного краю, історичне минуле, народна культура, несвідомі образи-символи – формують особливості характеру і психіки українця. Здійснено пояснення, чому тривале поневолення нашого народу породило відчуття власної меншовартості та як Кульчицький бачив шляхи його подолання. Показано, що вчений запропонував українцеві в еміграції особливу життєву позицію: бути собою, пишатися своїм походженням і водночас бути рівноправним громадянином світу. Думки Кульчицького зіставлено з тим, як сучасна наука пояснює подвійну ідентичність людей, що живуть між двома культурами. Зрештою, доведено, що ідеї вченого, народжені ще в середині ХХ століття, не втратили своєї актуальності сьогодні – особливо з огляду на мільйони українців, які після 2022 року були змушені залишити рідну землю і тепер шукають відповідь на питання, як залишитися українцем далеко від України.

Ключові слова: національна ідентичність, еміграційний дискурс, етнопсихологія, Олександр Кульчицький, українська діаспора.

Постановка проблеми. Питання національної ідентичності набуває особливої гостроти в умовах масштабних міграційних процесів, що охопили українське суспільство впродовж ХХ-ХХІ ст. Українська еміграція як масштабне історичне явище потребує системного дослідження через її значний вплив на демографічні й соціокультурні процеси, а осмислення того, як формується, зберігається або трансформується національна ідентичність поза межами Батьківщини, стає завданням не лише академічним, а й суспільно-практичним. У контексті сучасних викликів – повномасштабна агресія росії проти України, нова хвиля вимушеного переселення мільйонів людей – ця проблема набуває особливої актуальності.

Наукові дослідження останніх десятиліть доводять, що національна ідентичність функціонує як дискурсивна та мінлива структура, що залежить від культурного контексту та соціальної ситуації. Водночас спадщина українських вчених, зокрема концепція Олександра Кульчицького, досі залишається маловивченою.

Актуальність дослідження полягає в тому, що концепція О. Кульчицького, сформована безпосередньо в умовах еміграційного досвіду, пропонує унікальну модель осмислення психологічних механізмів збереження національної ідентичності. Ця модель не лише має значну історичну вагу, а й зберігає потенціал для розуміння нових хвиль еміграції, зокрема тієї, що розпочалася після 24 лютого 2022 року.

Наукова новизна полягає у тому, що здійснено цілісний етнопсихологічний аналіз проблеми національної ідентичності в еміграційному дискурсі крізь призму концептуальної системи О. Кульчицького; вперше проведено системне зіставлення його ідей із сучасними концепціями гібридної та транснаціональної ідентичності, що дозволяє встановити етнопсихологічний аспект еміграційної думки для сучасної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження національної ідентичності в еміграційному дискурсі розвиваються у кіль-

кох паралельних напрямках. У галузі лінгвістики та дискурсології В. В. Заїчко аналізує гібридну ідентичність українських мігрантів як дискурсивний феномен, доводячи, що вона не є статичною, а є процесом постійного вибору між «своїм» і «чужим» [1, с. 195–203]. Схожий підхід презентований у дослідженнях семантичних образів національної ідентичності в літературному дискурсі доби гібридної війни, де показано, що символічні практики стають інструментом культурного опору та зміцнення спільноти. Значний внесок у вивчення національної ідентичності в умовах війни зробили дослідники, які аналізують її у зв'язку з історичною пам'яттю та суспільними змінами. Н. Чупрінова, І. Севрук і Ю. Соколовська розглядають механізми конструювання колективної пам'яті та її вплив на процеси самоідентифікації в українському суспільстві [2, с. 28–34]. Окремий напрям – дослідження інституційних форм збереження ідентичності: освітніх і культурних осередків діаспори [3]. Щодо безпосереднього вивчення спадщини О. Кульчицького, то його філософсько-психологічні концепції досліджували А. Карась, А. М. Лой, І. В. Бичко, Т. Гончарук. Проте попри значний інтерес до окремих аспектів творчої спадщини мислителя, його концепція досі не була розглянута системно як модель осмислення національної ідентичності в еміграційному дискурсі та не зіставлялася з сучасними теоріями транснаціональної ідентичності, що і визначає подальший напрям досліджень.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у комплексному аналізі концепції Олександра Кульчицького як моделі осмислення національної ідентичності в еміграційному дискурсі та виявленні її етнопсихологічного змісту й актуальності для сучасної науки. Для досягнення мети поставлено такі завдання: розкрити теоретичні засади концепції вченого щодо структури української психіки та національного характеру; проаналізувати еміграційний дискурс як специфічний контекст формування і збереження національної ідентичності; встановити зв'язок між ідеями Кульчицького та сучасними етнопсихологічними підходами; визначити актуальність концепції вченого в умовах нових хвиль української еміграції.

Методологія дослідження базується на комплексному підході, що поєднує дискурс-аналіз – для дослідження еміграційних текстів як простору конструювання ідентичності; етнопсихологічний метод – для аналізу концепції Кульчицького в її зв'язку з проблемою національного характеру та ментальності; герменевтичний метод – для інтер-

претації першоджерел мислителя в їхньому історичному та культурному контексті.

Виклад основного матеріалу. Поняття «еміграційний дискурс» охоплює сукупність текстів, практик і смислових стратегій, що виникають у ситуації вимушеного або добровільного переміщення носіїв культури за межі Батьківщини. Для розуміння природи національної ідентичності в цьому контексті принципово важливо, що категорія «ідентичності» охоплює значно ширший діапазон поняття, ніж свідомість. Історія українського народу – це яскравий приклад того, як у результаті соціального та політичного тиску, примусу наш народ перетворювався у психологічну духовну провінцію, втрачав свої можливості самоусвідомлення, розуміння свого призначення і місця у світі, став байдужим навіть до своїх витоків. Все це – негативні наслідки національного поневолення, яке призводить до втрати самоповаги: такий народ «сам від себе відмовляється» [4, с. 95–105].

Тому саме в умовах еміграції ця природа ідентичності оголюється найбільш виразно: позбавлена звичного середовища, людина змушена свідомо підтримувати і захищати своє «я» як носія певної культури та традицій. Сучасні наукові дослідження доводять, що національна ідентичність у цьому контексті функціонує як дискурсивна, мінлива структура, що залежить від культурного контексту та соціальної ситуації [1, с. 195–203]. Відповідно, еміграційний дискурс – це не пасивна фіксація ідентичності, а її активне перетворення в умовах «чужого» середовища.

Особливого значення набувають друга і третя хвилі української еміграції – передусім повоенна «друга хвиля», пов'язана з наслідками Другої світової війни, коли у таборах переміщених осіб у Німеччині та Австрії зосередилась потужна українська еліта. Соціальний склад емігрантів був такий: політичні діячі, військові, інтелігенція, науковці, митці та представники духовенства. Саме в її середовищі сформувалися культурні й наукові осередки, що стали майданчиком для систематичного усвідомлення ідентичності. Видавали газети, журнали та книги українською мовою. Цим самим формували активні українські громади за кордоном, які зберігали національну ідентичність та підтримували зв'язки з Батьківщиною [5, с. 176–183]. Вони поширювали українську культуру, мову та традиції серед наступних поколінь емігрантів. Друга хвиля еміграції відіграла важливу роль у збереженні та розвитку української національної ідентичності за межами України, а також у міжнародному інформу-

ванні про українське питання. Ключову ідею цього еміграційного проєкту сформулював Юрій Шерех: «якщо не могло бути батьківщини на географічній мапі, ми могли збудувати батьківщину в наших душах» [6, с. 94–106]. Це висловлювання точно відображає стратегію дискурсивного конструювання нації, що стала центральною для еміграційного інтелектуального середовища повоєнного часу і в межах якого розгорнулась концептуальна діяльність Олександра Кульчицького.

Тому розуміння концепції Кульчицького неможливе без вивчення його власного еміграційного досвіду. Під загрозою арешту радянськими органами у 1944 р. він емігрував до Мюнхена, а уже в 1951 р. переїхав до Сарселя поблизу Парижа, де провів останні десятиліття свого життя. Сам факт вимушеної еміграції визначив подальший напрямок його досліджень. Олександр Кульчицький заснував Український Психологічний Інститут, після чого тривалий час очолював Західноєвропейський центр НТШ. Він є автором концепції формування української психіки [7].

Принципово важливо, що вчений не лише теоретизував про ідентичність, а й методологічно розробляв інструментарій для її вивчення безпосередньо в умовах діаспори. Серед його праць особливе місце посідають «До методики дослідів над еміграцією» та «Проблематика «оперативної схеми» у вивченні української еміграції», що свідчить про системний, а не ситуативний характер його зацікавленості еміграційною проблематикою [8,9]. Таким чином, Кульчицький виступає одночасно й об'єктом вивчення, як носій еміграційної ідентичності, і суб'єктом наукового аналізу цього феномену.

Центральне місце у спадщині Кульчицького посідає його багатовимірний модель формування національного характеру, розгорнута передусім у «Геопсихічному аспекті в характерології української людини» [10]. Вчений визначає шість аспектів у вивченні психічної структури українця: расово-етнічні чинники, геопсихічні, історичні, соціопсихічні, культурно-морфічні та глибинно-психічні. Геопсихічний чинник є одним із ключових у концепції Кульчицького. На його думку, «архетип плодючої Землі, українського чорнозему... відхиляє світосприймальні настанови від агресивної активності в напрямку м'якої, ентузіастичної забарвленості пасивної споглядальності». «Українне» геополітичне розташування України породжувало, за Кульчицьким, два полярні психологічні типи: з одного боку, потреба захисту формувала лицарсько-козацький тип з насолодою ризику й бажан-

ням активно захищати честь та волю; а з іншого – необхідність виживання в умовах постійних загроз призводила до «відступу в себе», «втечі у приватне життя». Ця внутрішня амбівалентність є, на думку вченого, однією з конститутивних ознак українського характеру і безпосередньо впливає на стратегії поведінки в еміграції.

Кульчицький був одним із перших дослідників, хто застосував юнгівське поняття архетипу до аналізу національного характеру. Найхарактернішим архетипом українського колективного несвідомого він вважав тип ласкавої плодючої Землі, спертій на віковий досвід хліборобського народу – саме ним пояснюється символ «України-матері», культ Богоматері і особлива роль жіночого начала в українській культурі. Цей архетип відіграє важливу компенсаторну функцію в умовах еміграції: образ «Матері-України» стає психологічним якорем ідентичності тоді, коли реального фізичного зв'язку з Батьківщиною немає [10].

На підставі аналізу названих чинників Кульчицький виводить такі ключові риси психічного укладу українця: емоційність, сентименталізм, чутливість та ліризм; індивідуалізм і прагнення до свободи, яке у певних випадках «веде до самоізолювання, до конфлікту з усім та усіма, до розкладу усякої життєвої форми»; неспокій і рухливість «більш психічні, ніж зовнішні», що сприяє здатності сприймати нове, але водночас може породжувати тенденцію до протиборства. Ці риси мають безпосередній стосунок до еміграційного досвіду: емоційність і ліризм живлять тугу за Батьківщиною й культурну творчість, тоді як індивідуалізм ускладнює консолідацію діаспорних спільнот. Організації українських діаспорних спільнот активно сприяють збереженню й просуванню національної та культурної ідентичності через освітню та культурну діяльність у країнах проживання [11]. Кульчицький розумів цю місію як психологічну в своїй основі: збереження ідентичності – це не просто дотримання зовнішніх обрядів, а підтримання внутрішньої структури особистості, «персональної будови» людини.

Окремого розгляду в контексті еміграційного дискурсу заслуговує поняття «комплексу меншовартості». В умовах тривалої бездержавності та послідовного культурного поневолення в народі формується стійке відчуття власної національної неповноцінності – своєрідна психологічна травма, яку вчений розглядав не як незмінну рису характеру, а як наслідок конкретних історичних обставин, що піддається свідомому подоланню. В умовах еміграції цей комплекс може, з одного

боку, загострюватися – під тиском домінуючої культури країни-реципієнта, мовних і соціальних бар'єрів, відчуття «другосортності» мігранта. З іншого – еміграція здатна стати простором його парадоксального подолання: дистанція дозволяє поглянути на власну культуру незамутненим поглядом і переосмислити її як самодостатню цінність. Саме ця терапевтична і водночас мобілізаційна функція – відновлення самоповаги нації через усвідомлення її психічного багатства – і становила, за Кульчицьким, головне завдання еміграційної інтелігенції. Цим пояснюється і його власна невтомна наукова діяльність у діаспорі: кожна праця про «українську душу» була не лише науковим дослідженням, а й актом психологічного самоствердження народу перед лицем чужини.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України відбулася масова наймасштабніша хвиля еміграції за часів незалежності України. Нині дослідники лише припускають про чисельність мігрантів за кордоном, проте завдяки соціальним мережам вдається відслідковувати країни, де численно збільшилася українська діаспора. Безперечно, найбільш густо заселеними українцями державами залишаються Канада, Польща, Сполучені Штати Америки та Бразилія. Проте, вимушена еміграція з території України збільшила кількість переселенців у кожній країні Європи і по всьому світу. В стрічці новин можна побачити численну кількість людей, які постійно виходять на вулицю у підтримку українських воїнів, щоб вчергове нагадати світу про війну в Україні та необхідність фінансування та надання техніки і озброєння для рідної держави, яка зараз є щитом, який тримає захист Європи. У квітні 2023 р. экс-президент США Білл Клінтон публічно вибачився перед українцями за те, що залишив їхню державу без зброї стримування, недооцінивши росію з її прагненням до агресії [3].

Крім того, українці за кордоном продовжують плекати українську культуру та традиції. Численні тури українських виконавців на музичних майданчиках по всьому світі, святкування традиційних народних свят, таких як Різдво Христове та Паска, створення українських ком'юніті та відкриття українських бізнесів з високим рівнем сервісу, який непритаманний за кордоном, сприяє поширенню українського впливу на інші національності та підтримує національний розвиток емігрантів.

Зокрема, дані факти вкотре підтверджують думку Олександра Кульчицького про самотність

українського народу. Вчений був переконаний, що кожний народ має свої специфічні особливості, свій неповторний світогляд і національний характер; відповідно до проведеної ним філософської рефлексії, «український націонал-персоналізм є новою формою осмислення буття людини і в цьому значенні виступає змістовною предтечею класичного персоналістичного гуманізму». Для еміграційного дискурсу ця ідея є надзвичайно продуктивною: вона дозволяє поєднати національну ідентичність з людською гідністю – і таким чином знайти місце українцеві в загальноєвропейському культурному просторі без втрати власної самотності. Персоналізм Кульчицького пропонував відповідь не на питання «хто ти за походженням», а на питання «хто ти як особистість» – і саме це робило його концепцію значущою для людей, відокремлених з рідного культурного ґрунту.

Порівняльний аналіз дозволяє виявити різочу актуальність ідей Кульчицького для сучасної науки. Культура є самотнім джерелом відновлення особистісного ресурсу людини, а вироблені в ній способи захисту від різноманітних загроз специфіковані в практиках і дискурсах національних культур, що дають своїм носіям надію на збереження себе в обставинах кардинальних суспільно-історичних змін [12]. Саме це і стверджував Кульчицький, описуючи «українську душу» не як екзотичну особливість, а як психологічний ресурс виживання і творчості в ситуації вигнання. Адже важливим аспектом осмислення національної ідентичності в еміграційному дискурсі є її динамічний і багаторівневий характер, що проявляється у постійному балансуванні між збереженням власної культурної самотності та необхідністю інтеграції в нове соціальне середовище. Такий підхід співзвучний із сучасними теоріями транснаціональної та гібридної ідентичності, які підкреслюють, що досвід міграції не руйнує ідентичність, а радше трансформує її, відкриваючи нові форми саморефлексії та культурного самовираження.

З огляду на це, еміграційний простір постає не лише як середовище втрати або відчуження, а як своєрідна лабораторія формування нових ідентифікаційних стратегій. Саме тут, за відсутності безпосереднього зв'язку з рідним культурним середовищем, активізуються глибинні психічні механізми, описані Кульчицьким. Це дозволяє пояснити, чому для значної частини української діаспори характерним є не поступове розчинення у чужому культурному просторі, а, навпаки, посилене прагнення до збереження мови, традицій і символічних форм національної культури.

Висновки. Таким чином, еміграційний дискурс є не пасивним відображенням ідентичності, а простором її активного конструювання і випробування: в умовах відриву від рідного культурного середовища людина змушена свідомо підтримувати своє «я» як носія національної культури, перетворюючи ідентичність зі звичайного стану – на свідомий вибір.

Крім того, концепція Олександра Кульчицького є першою в українській науці системною спробою осмислити психологічні механізми збереження національної ідентичності безпосередньо в умовах еміграційного досвіду. Його модель психічної структури українця залишається методологічно продуктивною і може бути основою для сучасних досліджень еміграційної ідентичності. Ключові ідеї Кульчицького – про динамічну природу ідентичності, про компенсаторну роль архетипів у її збереженні, про «комплекс меншовартості» як психологічну загрозу та про персоналізм як стратегію виживання – підтверджуються сучасними науковими дослідженнями в галузі дискурсології, соціальної психології та транснаціональних

студіях. Це свідчить про те, що мислитель у своїх еміграційних роздумах випередив час і сформував наукову парадигму, яка лише тепер отримує належне теоретичне оформлення.

На жаль, масштабне вимушене переселення українців, спричинене повномасштабним вторгненням росії у 2022 році, породило нову хвилю еміграційного дискурсу, в якій питання збереження ідентичності постають з особливою гостротою. Сучасні емігранти, які плачуть українську культуру і мову за кордоном, несвідомо реалізують саме ту модель психологічного збереження нації, яку Кульчицький теоретично обґрунтував ще в середині ХХ ст. Тому його концепція заслуговує не лише на музейну шану, а й на активне введення в сучасний науковий обіг. Зокрема, перспективи подальших наукових пошуків у цьому напрямі вбачаються у поглибленому міждисциплінарному аналізі еміграційної ідентичності з урахуванням новітніх соціокультурних трансформацій, що дозволить не лише уточнити теоретичні положення, сформульовані Олександром Кульчицьким, але й адаптувати їх до умов сучасного світу.

Список літератури:

1. Заїчко В. В. Національна ідентичність у контексті війни: герменевтичний аналіз символів, мови та пам'яті. *Культурологічний альманах*, (4), 196–203. 2024 р. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/490/462>
2. Буригін Б. Вираження національної ідентичності через семантичні образи в українському літературному дискурсі періоду гібридної війни. *Folia Philologica*, 10, С. 28–34, 2025 р. URL: <https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua/index.php/foliaphilologica/article/view/117/84>
3. Грабовська І., Грабовський С. До філософських підстав осмислення проблеми суб'єктності України. Концепція Олександра Кульчицького. *Українознавство* 3, (88), 2023 р. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/288071>
4. Гончук (Чолач) Т., Джугла Н. Етнопсихологічні витоки українського характеру в концепції Олександра Кульчицького. *Психологія і суспільство*, С. 95–105. URL: [admin,+4.pdf](#)
5. Ткач Д. Причини та етапи еміграції серед українців: історичний огляд. *Проблеми всесвітньої історії* № 1(29) С. 176–183, 2025 р. URL: [problem_i_vsesv-0125-29-176-183.pdf](#)
6. Левчук Т. Трансформації особистості письменника в умовах вимушеної еміграції. *Волинська філологічна: текст і контекст*, 36, 94–106, 2023 р. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/29175/1/Levchuk.36.pdf>
7. Кульчицький Олександр Юліанович. Вікіпедія: *вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кульчицький_Олександр_Юліанович
8. Кульчицький О. До методики дослідів над еміграцією. Мюнхен, 1958 р.
9. Кульчицький О. Проблематика «оперативної схеми» у вивченні української еміграції. Париж–Нью-Йорк–Мюнхен–Торонто–Сідней, 1962 р.
10. Кульчицький О. Геопсихічний аспект в характерології української людини. Мюнхен, 1956 р.
11. Організація з безпеки і співробітництва в Європі. *National Minorities and Diasporas in the OSCE Area*, 2023р. URL: <https://www.osce.org>
12. Українська діаспора: культурні та ідентифікаційні процеси. «Синопис: текст, контекст, медіа». *Електронний фаховий журнал*, Київ. 2021 р. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua>
13. Zaichko V. V. National identity in the context of war: Hermeneutic analysis of symbols, language and memory. *Kulturolohiichnyi almanakh*, 2024. (4), 196–203. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/490/462>

14. Buryhin B. Expression of national identity through semantic images in Ukrainian literary discourse during the hybrid war period. *Folia Philologica*, 2025. 10, 28–34. URL: <https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua/index.php/foliaphilologica/article/view/117/84>
15. Hrabovska I., Hrabovskyi S. On the philosophical foundations of understanding the subjectivity of Ukraine: The concept of Олександр Кульчицький. *Ukrainoznavstvo*, 2023. 3(88). URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/288071>
16. Honchuk (Cholach) T., Dzhuhla N. (n.d.). Ethnopsychological origins of Ukrainian character in the concept of Олександр Кульчицький. *Psykhologhiia i suspilstvo*, 95–105.
17. Tkach D. Causes and stages of Ukrainian emigration: A historical overview. *Problemy vsesvitnoi istorii*, 2025. 1(29), 176–183.
18. Levchuk T. Transformation of a writer's personality under conditions of forced emigration. *Volyn Philological: Text and Context*, 2023. 36, 94–106. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/29175/1/Levchuk.36.pdf>
19. Kulchytskyi O. Yu. *Oleksandr Kulchytskyi*. In Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кульчицький_Олександр_Юліанович_2026.
20. Kulchytskyi O. *Do metodyky doslidiv nad emihratsiieiu*. Munich. 1958.
21. Kulchytskyi O. *Problematyka "operatyvnoi skhemy" u vyvchenni ukrainskoi emihratsii*. Paris–New York–Munich–Toronto–Sydney. 1962.
22. Kulchytskyi O. *Heopsykhichnyi aspekt v kharakterolohii ukrainskoi liudyny*. Munich. 1956.
23. Organization for Security and Co-operation in Europe. (2023). *National Minorities and Diasporas in the OSCE Area*. Available at: <https://www.osce.org>
24. Ukrainian diaspora: Cultural and identity processes. (2021). *Synopsis: Text, Context, Media*. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua>

Stefanchuk B. M. THE PROBLEM OF NATIONAL IDENTITY IN EMIGRATION DISCOURSE: THE ETNOPSYSCHOLOGICAL ASPECT (BASED ON THE CONCEPT OF OLEKSANDR KULCHYTSKYI)

This article examines how Ukrainians, once abroad, preserve their national identity – their language, culture, and sense of belonging to their native people. To answer this question, the article analyzes the scholarly legacy of Oleksandr Kulchytskyi – a Ukrainian psychologist and philosopher who spent most of his life in exile and devoted it to studying the Ukrainian soul. The article explains why it is precisely in a foreign land that a person most acutely feels the need to identify as Ukrainian. The article examines which factors – the nature of the homeland, historical past, folk culture, and unconscious symbolic images – shape the distinctive traits of the Ukrainian character and psyche. It explains why the prolonged subjugation of our people gave rise to a sense of inferiority and how Kulchytsky envisioned ways to overcome it. It is shown that the scholar proposed a unique life stance for Ukrainians in emigration: to be oneself, to take pride in one's origins, and at the same time to be an equal citizen of the world. Kulchytsky's ideas are compared with how modern science explains the dual identity of people living between two cultures. Ultimately, it is demonstrated that the scholar's ideas, conceived as early as the mid-20th century, have not lost their relevance today – especially given the millions of Ukrainians who, since 2022, have been forced to leave their homeland and are now seeking answers to the question of how to remain Ukrainian while far from Ukraine.

Keywords: national identity, emigration discourse, ethnopsychology, Oleksandr Kulchytskyi, Ukrainian diaspora.

Дата першого надходження статті до видання: 25.06.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.07.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 811.521

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.4/40>

Медовкіна М. В.

<https://orcid.org/0009-0001-8054-6411>

Київський національний лінгвістичний університет

Дементьєва Т. С.

<https://orcid.org/0009-0009-6252-9368>

Київський національний лінгвістичний університет

РЕЛІГІЙНА НОМЕНКЛАТУРА ЯК ОСНОВА НОМІНАЦІЙ У ЯПОНСЬКІЙ АНІМЕ-КУЛЬТУРІ

У статті розглядається специфіка функціонування та впливу релігійного фольклору на формування номінацій у сучасній японській аніме-культурі на матеріалі популярних картин і серіалів «Наруто», «Бог-безхатко», «Євангеліон» та ін. Історично зумовлений синкретизм шінтоїзму та буддизму сформував гнучкий культурний світогляд японців без жорстких догматичних обмежень, завдяки чому сучасні автори аніме можуть вільно адаптувати або змішувати світові релігійні концепти для створення захопливих сюжетів. У роботі здійснено комплексний лінгвокультурологічний аналіз механізмів семантичної трансформації та десакралізації релігійної лексики, як питомо японської (шінтоїстської і буддистської), так і запозиченої з авраамічних релігій. Встановлено, що в контексті масової культури сакральні символи та концепти втрачають своє виключно божественне значення, набуваючи нових семантичних функцій як інструменти побудови вигаданих світів. Виділено ключові механізми такої трансформації: звуження / мілітаризація (перехід теонімів до розряду назв бойових технік), побутовізація (наділення божественних сутностей людськими вадами та проблемами), естетизація (використання сакральних термінів суто як стилістичного декору), матеріалізація (перетворення абстрактних релігійних концептів на конкретні фізичні об'єкти чи технології). Водночас доведено, що процеси втрати сакрального змісту супроводжуються паралельним явищем – ресакралізацією. Визначено, що постійна взаємодія процесів десакралізації та ресакралізації в японській анімації формує унікальну синкретичну поп-міфологію, де сакральне й буденне утворює нерозривну єдність і дозволяє глядачеві досліджувати складні етичні й філософські проблеми крізь призму розважального медіа.

Ключові слова: японська мова, релігійна номенклатура, аніме, семантична трансформація, десакралізація, ресакралізація, японська міфологія.

Постановка проблеми. У сучасному світі релігія тісно переплітається з молодіжними трендами, й така інтеграція в масову культуру спричиняє трансформації традиційних релігійних смислів та десакралізаційні процеси. Японська анімація набула великої популярності у світі, вийшла далеко за межі Японії і таким чином стала окремим упізнаваним культурним феноменом. Цікавим для аналізу є використання релігійної номенклатури як інструменту побудови вигаданих

світів у сюжетах аніме, що призводить до її семантичного переосмислення та втрати первинного сакрального значення. Крім того, використання релігійних номінацій для формування світогляду сучасного глядача аніме, його сприйняття божественного та людського становить значний дослідницький інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування релігійної лексики в японському аніме чи коміксах манга протягом останніх десяти-

літь стало предметом активних досліджень на межі релігієзнавства та культурології. Так, Д. Томас розглядає, як релігійні концепти вписуються в розважальний контент, і пропонує термін *шінькьо асобі* («релігійні розваги», «гра в релігію») для опису розмивання кордонів між релігією та розвагами в Японії [23, с. 16]. Науковець класифікує аніме на «дидактичні» (створені релігійними групами для проповідування) та «естетичні» (що використовують релігійну лексику та образи для емоційного впливу) [24, с. 205]. М. МакВільямс досліджує роль манги та аніме у формуванні візуальної культури Японії, зокрема в контексті релігійних наративів [15]. Вплив нових релігійних рухів на аніме-культуру ґрунтовно висвітлено в праці Е. Баффеллі, яка аналізує, як японські релігійні групи *Аум Шінрікьо* (オウム真理教), *Кьофуку но Кагаку* (幸福の科学) тощо використовували аніме й мангу як інструменти поширення своїх ідей, вводючи в обіг специфічні релігійні терміни та образи [4, с. 89–115]. Попри наявний значний обсяг наукових напрацювань низка аспектів досі залишається поза увагою дослідників, зокрема як саме релігійні назви (іменування божеств, ритуальних предметів, священних місць тощо) стають частиною масової культури і втрачають або трансформують своє сакральне значення. Теоретичним підґрунтям для вивчення трансформації сакрального в сучасному світі слугують фундаментальні праці, присвячені процесам секуляризації, десакралізації та ресакралізації. Так, М. Еліаде стверджує, що суспільство не може бути десакралізоване абсолютно й назавжди [1, с. 13]. Серед вітчизняних науковців трансформацію символів і їхній рух через цикл «сакралізація–десакралізація–ресакралізація» ґрунтовно досліджує Л. Шевчук [3]. Проблему співвідношення секуляризації та модернізації, де десакралізація релігії виступає головним елементом, розглядає також Ю. Медведєва [2].

Постановка завдання. Метою нашої роботи є комплексний аналіз функціонування релігійних номінацій у сучасному японському аніме та виявлення механізмів їхньої семантичної трансформації з сакрального до розважального. Для досягнення поставленої мети передбачено систематизувати релігійні номінативи за їхнім походженням, розкрити процес десакралізації релігійної лексики при використанні в аніме, дослідити її роль у побудові світу та сюжету, охарактеризувати сприйняття її іноземними глядачами. Матеріалом для нашого аналізу стали такі японські аніме-стрічки, як: 「ノラガミ」 /*норатамі*/ [18], 「ナルト」 /*наруто*/ [16], 「新世紀

エヴァンゲリオン」 /*шінсейкі-ебангеріон*/ [17], 「青の祓魔師」 /*ао но екусошісүто*/ [6], 「千と千尋の神隠し」 /*сен то чіхіро но камікакуші*/ [21], 「宝石の国」 /*хōсекі но куні*/ [14], 「聖☆おにいさん」 /*сеінто оні-сан*/ [19], 「D.Gray-man」 /*дї-гудрейман*/ [7].

Виклад основного матеріалу. Сучасна релігійна система Японії характеризується довготривалим та продуктивним синкретизмом: нерідко японські родини дотримуються шінтоїстських, буддйських, християнських традицій одночасно. **Шінто** (神道) є основним і найдавнішим релігійним ученням Японії, в якому існує безліч різноманітних шкіл і практик; не має єдиного засновника та святого письма, як більшість релігій світу, а його коріння сягають періоду Яйой [12, с. 18]. Основною в шінто є концепція 神 /*камі*/, тобто божественних сил природи. На початку періоду формування японської держави (VIII ст.) були укладені літописи «Коджікі» та «Ніхон Шьокі», які закріпили міфи про божественне походження імператорського роду від богині сонця Аматаерасу [12, с. 47–48]. У першій половині XX ст. шінто остаточно утверджується як повноцінна релігія, що уособлює унікальну автохтонну традицію Японії [12, с. 13]. **Буддизм** (仏教 /*буккьо*/) потрапив до Японії у VIII ст. через Корейський півострів та Китай. Замість релігійного конфлікту буддизм і шінтоїзм злились у систему, де кожна з них виконувала певні функції, зокрема, буддизм відповідав за роздуми про страждання, переродження та життя після смерті. В Японії, як і шінто, він поділяється на різні течії і школи [9, с. 233–395]. У період Мейджі було видано указ про розділення шінто та буддизму, що призвело до руйнування багатьох буддйських храмів та артефактів [12, с. 357]. **Християнство** (キリスト教 /*кірісүто-кьо*/) потрапило в Японію завдяки місіонеру Франциску Ксав'є у 1549 р. [27, с. 4]. Протягом століття воно процвітало, та згодом, у період Едо, було заборонене через побоювання щодо західного політичного впливу. У період Мейджі християнство було знову дозволене, однак так і не стало масовим явищем [27, с. 6]. Після поразки у Другій світовій війні нова конституція Японії (1947 р.) закріпила свободу віросповідання, а всі релігії були відокремлені від держави. **Конфуціанство** (儒教 /*дожюкьо*/) також уплинуло на моральну структуру японського суспільства, особливо у період Едо: підкреслювало сімейну ієрархію, обов'язок перед владою та шанування старших. **Даосизм** (道教 /*докьо*/), у свою чергу, вплинув на народні ритуали, ворожіння, медицину й погляди

на гармонію з природою, хоч як організована релігія в Японії він не розвинувся. У традиційному японському світогляді елементи шінтоїзму, буддизму та конфуціанства настільки переплетені, що їх важко розділити: сучасні японці можуть одночасно регулювати свою поведінку згідно з конфуціанськими максимами, проводити святкові ритуали в шінтоїстських святилищах і звертатися до буддійських храмів за поховальними послугами [11, с. 79–80].

Аніме твори як всесвітньо відомий культурний феномен, що популяризує японську культуру загалом, водночас не завжди є способом поширення й популяризації японських традицій. Часто під впливом глобалізації роботи стають «універсальними» і завдяки цьому можуть інтегруватись у культуру будь-якого глядача. З точки зору релігієзнавства аніме можна розглядати як простір для репрезентації та трансформації релігійних ідей і традицій: релігійні номінативи, як-от імена божеств, назви священних місць, ритуалів тощо, як в аніме, так і в реальному житті виконують ідентифікаційні, комунікативні, ритуальні функції, однак дещо по-різному. Так, релігійна номенклатура на позначення належності до певної віри, звертань до божеств у молитвах, назв певних релігійних ритуалів тощо, в аніме може слугувати як сюжетний антропонім, для визначення «класу» персонажів, їхньої належності до певної раси, звертань персонажів до магичних технік тощо. В цьому контексті ми не можемо стверджувати про повну десакаралізацію, тобто про нанесення шкоди або прояв неповаги до чогось святого [10]. Водночас, коли всесвіт фантазійного твору має релігійне підґрунтя із власними етичними й моральними нормами, які можуть як відрізнятися, так і збігатися з реальними, так може відбуватися часткова ресакралізація, тобто відродження релігії чи повернення сакрального духовного змісту різним сферам життя й мислення [8].

Бішямонтен (毘沙門天) – японський бог війни, у фольклорі є одним із Семи Богів Щастя. У мистецтві зображується як статний воїн в обладунках зі списом в одній руці та невеликою пагодою – в іншій, яка символізує божественну скарбницю, вміст якої він охороняє [26]. В аніме 「ノラガミ」 /*норатамі*/ («Бог-безхатко») *Бішямон* також вважається одним із Семи Богів Щастя, проте зображений як висока худорлява білявка, що замість списа має декілька сотень священних посудів, які слугують їй зброєю. Тут не відбувається десакаралізації як позбавлення божественності, проте сприйняття образу божества викривлюється, вочевидь, задля так званого «фан-сервісу», тобто

внутрішнього жарту чи прихованої алюзії в розважальному контенті переважно для того, щоб порадувати основну групу шанувальників; часто це візуальні елементи, що містять зображення частково оголених персонажів [5]. Втім характер божества у творі переданий точно: *Бішямон* – богиня різка, прямолінійна, войовнича й віддана. З іншого боку – *Ебісу* (えびす) – японський бог багатства, процвітання та рибальства, що також є одним із Семи Богів Щастя. Це єдине питомо японське божество з семи, яке не було привнесене буддизмом чи даосизмом [26]. За легендами *Ебісу* глухий і частково не може ходити через проблеми з кістками, проте завжди зображується добрим та усміхненим, а його головним атрибутом є вудка та велика риба. В аніме «Бог-безхатко» *Ебісу* виглядає, як типовий японський офісний працівник, так званий *サラリーマン* /*сараріман*/. Дорослий *Ебісу* стриманий, відсторонений і прагматичний, але при цьому добрий, а коли перероджується, то зображений веселою й допитливою дитиною. Розбіжності між міфологічним і анімаційним образами свідчать про часткову десакаралізацію: божественність персонажа формально зберігається, проте його статус і поведінка максимально наближені до сучасних людських реалій.

Така тенденція до перетворення сакрального образу на буденний в японській анімації є поширеним явищем і стосується не лише богів, а й духів природи (*ками*). Яскравим прикладом цього механізму є повнометражна картина 「千と千尋の神隠し」 /*сен то чіхіро но камікакуші*/ («*Сен та Чіхіро у полоні духів*»), де божества й духи шінто позбавлені свого недосяжного містичного статусу та постають як звичайні клієнти комерційної лазні. Вони приходять туди, щоб відмитися від наслідків людської життєдіяльності (що яскраво продемонстровано в епізоді з Духом Річок, який був забруднений тоннами сміття). Сакральні істоти змушені платити за послуги та підпорядковуватися капіталістичним правилам закладу. В цьому випадку божества не керують світом людей, а навпаки – страждають від їхньої недбалості та потребують звичайного побутового обслуговування.

Семантичної трансформації в умовах побутовізації зазнає шінтоїстський термін *кетаре* (穢れ). Традиційно ця лексема означає абстрактне духовне забруднення чи нечистоту, що виникає від зіткнення зі смертю або гріхом і потребує обряду ритуального очищення. Однак в аніме-просторі цей духовний концепт матеріалізується, набуває ознак фізичної субстанції або інфекції – репрезентується як реальний побутовий бруд, гнійні рани чи

отрута, якими божества заражаються від демонів (в «Бог-безхатько») або від людського сміття (в «Сента Чіхіро у полоні духів»). Так лексема переходить із теологічної площини в медично-побутову.

Велику концентрацію побутовізації та комедійної десакралізації знаходимо в аніме 「聖☆おにいさん」 /сеінто оні-сан/ («Святі юнаки»). Якщо в таких творах, як «Бог-безхатько», трансформовані образи здебільшого локальних шінтоїстських божеств, то в цьому творі механізм поширюється на центральні фігури світових релігій – Ісуса Христа (イエス, いえっさ) та Будду Гаутаму (ブツダ). За сюжетом вони беруть відпустку і спільно орендують квартиру в сучасному Токіо, намагаючись вести життя звичайних токійців, навіть відвідують місцевий шінтоїстський фестиваль. Десакралізація в цьому випадку відбувається через радикальне зіткнення трансцендентного з максимально рутинним, а найвищі релігійні титули «Син Божий» і «Просвітлений» зведені до звичайних безробітних сусідів. Персонаж Будди репрезентується як надзвичайно економний домогосподар, що переймається розпродажами в супермаркеті й кожною копійкою, тоді як Ісус постає як шопоголік і фанат соціальних мереж. Їхня божественна ідентичність радше призводить до комічних непорозумінь, ніж до поклоніння навколишніх людей: скажімо, розмови Христа про «Батька» змушують місцевих жителів вважати його спадкоємцем мафіозного клану якудза. Сакральні явища – як-от стан Нірвани в Будди (і божественне світло, яке тоді починає виходити з нього) чи біблійні дива Ісуса на кшталт перетворення води в вино – редукуються до неконтрольованих фізіологічних реакцій на емоційні подразники та перетворюються для персонажів на звичайний побутовий дискомфорт. У «Святих юнаках» божественне цілком підпорядковується людському побуту, а релігійні концепти стають інструментами для створення ситуативної комедії.

Аматерасу (天照) – богиня сонця в японській міфології, зображується як правителька небесного царства, дочка Ізанагі, старша сестра Цукуйомі (月読, божество місяця) та Сусаноо (スサノオ, божество шторму і морів). За легендою, описаною в «Коджікі», Цукуйомі, Сусаноо та Аматерасу народилися від омовіння богом Ізанагі власних очей і носа, іншими словами той провів ритуал очищення (禊 /місогі/) після відвідування підземного царства. Потім Ізанагі призначає Аматерасу правити небесним царством, Цукуйомі – ніччю, а Сусаноо – морями [26]. В аніме 「ナルト」 /наруто/ ці теоніми фігурують як іменування

технік Мантеко Шярінгана (особлива сила очей, якою володіють певні персонажі), що описується як 「天壤の理を掌握せし瞳」 /тенджьо но котоварі о шьобаку-сеши хітомі/, буквально «очі, які бачать істинну природу небесних і земних створінь». Цей приклад яскраво ілюструє, як сучасна японська масова культура запозичує релігійні концепти для надання епічності своїм творам. Отже, техніка Аматерасу в аніме – це потужна сила стихії вогню, чорне полум'я, від якого майже немає шансів утекти. Таким чином, для глядача, що погано знається на японській релігії, асоціація з японською богинею сонця втрачається. Протилежною магічною технікою до Аматерасу в сюжеті виступає техніка Цукуйомі – потужна сила стихії Їнь. Тоді як Аматерасу – це відображення 「物質界と光」 /бушішїцукай то хікарі/ «матеріального світу та світла», Цукуйомі віддзеркалює 「精神界と闇」 /сейшінкай то ямі/ «духовний світ та темряву» [28]. Сила Цукуйомі впливає на мозок жертви та міняє її сприйняття часу, і це також відсилає до релігійних текстів: теонім Цукуйомі складається з ієрогліфів «місяць» та «читати», його часто вважають богом календаря або навіть богом часу. Сусаноо, наймолодший брат, зображується або як бог морів і блискавок із імпульсивним характером або як герой, що вбив легендарного змія, або як місцеве божество врожаю. Техніка Сусаноо в аніме – це сила, що створює величезну людиноподібну істоту з духовної енергії персонажа, яка повністю оточує його, захищає і б'ється. В аніме «Наруто» вигляд цієї техніки відрізняється від користувача, але завжди має броню та меч, що є алюзією на меч, який за японськими легендами Сусаноо успадкував від свого батька. В основі дизайнів техніки Сусаноо в аніме лежать образи тенгу (天狗), надприродних істот з японської міфології. Так, дизайн Сусаноо персонажа Мадари Учїхи ймовірно був натхненний демоном Рьоме́н Сукуна (両面宿儺), який згадується в книзі «Нїхон Шьокі» й описаний як істота з двома обличчями та чотирма руками, що відповідає силі згаданого персонажа в повній формі. Також дизайн Сусаноо персонажа Ітачі Учїхи вважається натхненням образом Ханатака Тенгу (鼻高天狗, істоти з довгим носом), а Сусаноо персонажа Саске Учїхи – образом Карасу Тенгу (烏天狗, вороноподібні істоти) [22].

Використання номінацій з авраамічних релігій також трапляється в японській анімації. Яскравим прикладом виступає аніме 「新世紀エヴァンゲリオン」 /шінсейкі ебангеріон/ («Євангеліон»), сюжет якого фокусується на головному героєві

Шінджі Ікарі, що отримує завдання пілотувати гігантського робота й знищувати істот, яких називають 使徒 /*шито*/ (букв. «апостоли» або в офіційному англійському перекладі – «янголи»: ця семантична заміна, вочевидь, була зроблена для кращого сприйняття сюжету західними глядачами і підсилення емоційного впливу, адже образ ангелів як могутніх надприродних істот може викликати більший трепет і навіть страх, ніж образ учнів Христа – людей). Більшість «янголів» за сюжетом походять від істоти, яку звать Адам (アダム), а людство походить від Ліліт (リリス). В авраамічних релігіях Адам – перша людина, створена Богом, а Ліліт (в юдаїзмі) – перша дружина Адама, яка згодом стала демоном. Релігійджерела закладають в історії про Адама й Ліліт глибоку філософію про гріхи, душу, відповідальність за свої вчинки і суть людської природи, тоді як в аніме це десакралізовані назви космічних прибульців, які впали на Землю мільярди років тому. Релігійний контекст імен «прабатьків людства» був усунутий, в сюжеті вони функціонують лише як десакралізовані першооснови вигаданого світу. Істоти 使徒 в обох варіантах перекладу – в християнстві і юдаїзмі це або учні Христа («апостоли»), або безтілесні духи, вищі істоти, посланники Бога, що часто вважаються захисниками («янголи»). Проте в аніме вони є абсолютною загрозою для людства, що руйнує класичний шаблон і є прикладом повної десакралізації. Сама назва аніме «Євангеліон» походить від грецького слова, що буквально означає «Блага звістка» або «Євангеліє» – головний християнський релігійний текст про спасіння людства. Однак в аніме механізми, що називають «Євангеліон» – це буквально зброя, створена для знищення «янголів»: тут християнський релігійний контекст також відкидається, номінатив застосований суто як назва механізму. К. Цурумакі, який працював помічником режисера Х. Анно над цією знаковою серією, в інтерв'ю зізнається, що християнство виступило інструментом надання загадковості світові, оскільки ця релігія не є поширеною в Японії. Також, за його словами: «В аніме немає жодного християнського сенсу, ми просто думали, що візуальні символи християнства виглядають круто». Однак далі Цурумакі додає: «Якби ми знали, що шоу буде розповсюджено в США та Європі, ми могли б переосмислити цей вибір» [25].

Контрастною до семантичної порожнечі «Євангеліону» є гібридна модель десакралізації в аніме «D.Gray-man». У цьому творі світобудова також спирається на християнську традицію, проте релі-

гійна лексика зберігає частину свого первинного концептуального змісту. Десакралізація тут відбувається через матеріалізацію й мілітаризацію: божественна сила і благодать матеріалізована у фізичну кристалічну субстанцію – так звану «невинність» (イノセンス, *Innocence*), яка слугує паливом та зброєю для екзорцистів (також попри те, що «невинність» є абстрактним концептом безгрішності та духовної чистоти). Катаканною як запозичення передане й слово «екзорцист» – エクソシスト /*екусошісудо*/. З іншого боку, концепт демонів викривлюється: вороги-«демони» акума (悪魔) є не біблійними занепалими янголами чи потойбічними духами, а страшними біомеханічними машинами, основою яких слугують душі померлих людей. Також в аніме фігурує поняття ノアの一族 /*ноа но ічіказоку*/, так званий «рід Ноя» – персонажі, суть яких є протилежною «невинності». В авраамічних релігіях Ной – це праведник, який врятував людство від потопу, проте в аніме нащадки Ноя – це так звані «апостоли», десакралізовані безсмертні антагоністи, які прагнуть знищити світ. Як і в «Євангеліоні», релігійний номінатив «апостол» (使徒) в «D.Gray-man» повністю десакралізований. Таким чином, християнська номенклатура цього твору функціонує у подвійному ключі: підтримує класичну моральну дихотомію релігії (добро проти зла, причому традиційно позитивні християнські терміни вживані для опису обох сторін), та, водночас, зводить духовні поняття до рівня фізичних елементів, технологій та механічної зброї.

І в «Євангеліоні», і в «D.Gray-man» християнська лексика створює містичну естетику, а також зазнає мілітаризації. Ще одним прикладом останнього є серіал 「青の祓魔師」 /*ао но екусошісудо*/ («Синій Екзорцист»), де католицька церква (Ватикан) та концепт екзорцизму трансформуються у глобальну військову корпорацію за назвою «Орден Лицарів Істинного Хреста» – 正十字騎士団 /*сей-джісіджі кіші дан*/ (пор. з «Чорним Ордемом» – 黒の教団 /*куро но кьодан*/ в «D.Gray-man»). В цьому ордені традиційні релігійні посади замінені на армійські звання та бойові класи. Термін «екзорцист» у творі записується ієрогліфічно як 祓魔師 (/фучумаши/, «майстер із вигнання демонів»), проте цю лексему в сюжеті прийнято вимовляти як її запозичений аналог: エクソシスト /*екусошісудо*/. Схожий випадок можемо пригадати в аніме 「東京喰種」, ієрогліфічна назва якого мала би звучати як /токьо кушо/ (де друге слово дає візуалізацію «їсти [власний] вид», що характеризує сутність міфічних істот-людоджерів «гулів»), проте

офіційно озвучена як 「トーキョーグール」 /*то́кьо́ гӯру*/, де друге слово є запозиченням іноземного «ghoul». Так простежуємо об'єднання іноземної фонетичної і японської візуально-ієрогліфічної форм, що дозволяє доповнювати створений образ: допомогти японському глядачеві легше зрозуміти іноземний термін чи навпаки надати ієрогліфічній лексемі іноземного колориту. Різна адаптація залежно від твору зачепила й християнський святий хрест, що передається ієрогліфічно як 十字 /*джі́дзі*/ чи як транслітероване запозичення クロス /*куросу*/.

На зброю в «Синьому Екзорцисті» перетворені й самі сакральні тексти: читання Біблії та молитов з акту спілкування з Богом чи духовного очищення перетворюється на заклання для знищення демонів. Так за відсутності духовного змісту релігійні атрибути та тексти зберігають лише зовнішню форму. Сам світ аніме «Синій екзорцист» складається з двох вимірів. Перший записаний як 物質界 («матеріальний світ») для візуалізації фонетичної форми アッシャー /*аши́я*/, тобто Асія – один з чотирьох духовних світів в Кабалі [13]. Другий вимір записаний ієрогліфічно як 虚無界 («світ небуття») для візуалізації фонетичної запозиченої форми ゲヘナ /*гехена*/, тобто Геєна – долина на південь від Єрусалиму, де приносили в жертву дітей, і з цієї причини її вважали проклятим місцем [13]. В аніме обидві назви семантично переосмислені як назва для виміру, де живуть люди, та назва світу демонів, яким керує Сатана, при цьому образне контрастне навантаження збережене.

Отже, серед японських анімаційних творів різних жанрів існує багато таких, де використовуються номенклатура різних релігій, у різних контекстах і з різним рівнем десакралізації. Аналіз низки прикладів демонструє, що така десакралізація не є хаотичною, й дозволяє нам виокремити ключові механізми десакралізації релігійної лексики в контексті аніме:

1) механізм звуження (мілітаризація), коли у процесі семантичного звуження теонім чи будь-яке релігійне поняття повністю втрачає конфесійний контекст, перестає бути об'єктом релігійного поклоніння та переходить до категорії «інструменту», слугуючи назвою для бойових технік, магічних сил певних персонажів, артефактів тощо. Водночас міфологічний наратив, закладений у дизайні та механіці бойових технік, може не зникати повністю, а трансформуватися: релігійний підтекст чи алюзії є прихованими та зрозумілими лише для глядача, знайомого із тонкощами конкретних вірувань і міфологією. Священне зво-

диться до рівня бойового арсеналу і повністю підпорядковане правилам світобудови твору;

2) механізм побутовізації, що по суті є стилістичною «деградацією», в якому божественне втрачає свою недосконалисть, а релігійний контекст частково трансформується на соціально-побутовий. Первинне значення розмивається: божество наділяється людськими «неідеальними» рисами характеру та вадами, стикається із соціальними та економічними проблемами сучасного світу, стає залежним від біологічних потреб. Слово «Бог» фігурує у нетипових і комічних контекстах на кшталт «Бог, що шукає підробіток» чи «Бог-безхатько», які викликають дисонанс. Релігійні фігури втрачають свій міфологічний авторитет, живуть за правилами світу звичайних людей, що робить їх ближчими і більш зрозумілими для сучасного глядача;

3) механізм естетизації, коли автори використовують теоніми й назви різних аспектів зі світових релігій, часто не так добре знайомих японському глядачеві, суто заради їхньої фонетичної оболонки, при цьому повністю відкидаючи їхній первинний сакральний зміст. Слова з християнства та юдаїзму відірвані від біблійного контексту й виступають лише «інструментами» для світобудови, а також функціонують як стилістичний декор, додають «екзотичності» й «загадковості» для японської аудиторії;

4) механізм матеріалізації, що яскраво прослідковується у творі 「宝石の国」 /*хōсекі но куні*/ («Краї Самоцвітів»). Авторка не просто використовує релігійну лексику чи візуальну атрибутику, а перетворює абстрактні філософські концепти буддизму на біологічні та фізичні закони вигаданого світу. Найбільш яскраво це реалізується в концептуалізації трьох рас, що населяють світ аніме, які є буквальним втіленням «Трьох ознак існування» (三相 /*сансō*/) в буддизмі. Концепт アニッチャ /*аніччя*/ (мінливість буття) матеріалізується в расі смертних моллюсків アドミラビリス /*адомірабірісу*/, оскільки вони є представниками єдиної з трьох рас, хто старіє та вмирає; концепт ドウツカ /*дукка*/ (страждання від неможливості задовольнити бажання) стає рушійною силою істот 月人 /*цукіджін*/ («місячників»), які нескінченно прагнуть досягти небуття, а ідею концепту アナッタ /*анатта*/ (відсутність постійної душі / ілюзорність «Я») втілює раса безсмертних «самоцвітів» – 宝石 /*хōсекі*/, які не мають «душі». Головна героїня フォスフォフィライト – Фосфопіліт (антропонім утворений від назви рідкісного мінералу зеленувато-синього кольору) поступово

втрачає власні кінцівки та голову, замінюючи їх іншими мінералами (золотом, агатом, лазуритом, тощо), що є відсилкою до «Семи скарбів» з буддійських сутр, які символізують духовні чесноти та багатство віри [20]. Таким чином, духовне перетворення персонажа демонструється через механічну заміну частин його тіла. Десакралізації піддається і сам акт молитви. Справжнє ім'я наставника «самоцвітів» – *учитель Конгō* (金剛先生) – розкривається як Кшітігарбга, що у буддизмі є ім'ям шанованого бодгісаттви (істоти, що прагне до просвітлення), який дав обітницю рятувати всіх істот із пекла [9, с. 128]. В аніме ця велична міфологічна місія зводиться до роботи механізму: *Конго* є штучно створеною машиною, єдина функція якої – «генерувати молитву», щоб відправляти «місячників» у небуття. Коли машина ламається, молитва перестає працювати, а сам концепт молитви замість форми духовного спілкування з Богом також набуває значення інструменту для знищення.

Попри загальну тенденцію до десакралізації релігійних понять, у японській анімації також простежується зворотний процес – ресакралізація, що полягає у відновленні втраченого священного статусу, духовної чистоти або міфологічного авторитету божества. Серед проаналізованого матеріалу механізм ресакралізації найбільш яскраво реалізується у творах, що спираються на традицію шінто:

1) ресакралізація через ритуальне очищення.

У шінтоїзмі ключовим концептом є чистота, а втрата божественності часто пов'язана з накопиченням духовної чи фізичної скверни (*кетаре*). Так, в аніме «*Сен та Чіхіро в полоні духів*» механізм побутовізації в певний момент змінюється на ресакралізацію: в епізоді з Духом Річок, який на початку сприймається всіма як огидний «Дух-смітник». Після того, як головна героїня витягує з нього людський бруд і реальне сміття, буквально відбувається акт *місогі* (ритуального очищення). Звільнений від забруднення Дух відновлює свою первинну, величну міфологічну форму і залишає після себе священне лікувальне зілля;

2) ресакралізація через відновлення віри.

Так, у міфології «*Бога безхатька*» статус і навіть існування Бога прямо залежить від наявності в нього послідовників. Головний герой – божество Ято – більшу частину екранного часу десакралізований, наприклад, шукає підробіток як людина. Переломним моментом стає епізод, коли людська дівчина Хійорі власноруч майструє для нього мініатюрний храм (тобто підтвердження божественності). В цей момент відбувається справ-

жня ресакралізація Ято: з комічного безхатька він стає справжнім божеством, який отримав щире віру людини. Духовний зв'язок між людиною та Богом відновлюється у своїй класичній сакральній чистоті;

3) трагічна ресакралізація через мучеництво – більш складний, філософський приклад, представлений у серіалі «*Край самоцвітів*», де шлях головної героїні *Фосфофіліт* є процесом трагічного перетворення на божество. Втрачаючи своє тіло, людяність та друзів, вона еволюціонує до стану вищої сутності – ідеального бодгісаттви. Героїня перебирає на себе гріхи та страждання всіх трьох рас, розбитих розбратом, щоб зрештою отримати силу «молитви» і дарувати їм спасіння (небуття), залишившись при цьому в абсолютній самотності. Це приклад народження нового сакрального образу (фігури спасителя / мученика) всередині повністю десакралізованого світу.

Отже, релігійна номенклатура в аніме балансує між десакралізацією та ресакралізацією. Як наслідок, в аніме може виникати абсолютно нова міфологія, в якій священне повністю або частково трансформується. Крім того, можемо виокремити дві основні групи релігійних номінативів, які трапляються в аніме, за походженням: *питомі японські релігійні номінативи* – лексика, що походить з вірувань шінто та буддизму, та *запозичені релігійні номінативи* – лексика здебільшого з християнства та юдаїзму. Систематизація демонструє, що японська аніме-індустрія використовує релігійну лексику обох типів, проте в обох випадках вона функціонує як стилістичний засіб для надання сюжету екзотичності, пафосності й загадковості.

Висновки. В основі формування аніме-світів лежить релігійний синкретизм (шінто, буддизм, християнство), який дозволяє авторам вільно комбінувати сакральні назви, перетворюючи їх на елементи масової культури. Аналіз восьми вибраних творів демонструє, що японці здебільшого використовують релігійний фольклор не з метою навірення. Натомість і питома, і запозичена з авраамічних релігій лексика виступає як інструмент для побудови складних вигаданих світів. Застосування релігійних термінів у масовій культурі супроводжується неминучим процесом десакралізації, яка відбувається на основі таких механізмів, як *звуження* (мілітаризація), *побутовізація*, *естетизація*. Крім того, в аніме-просторі абстрактні духовні поняття часто набувають фізичного втілення (*матеріалізація*), переходячи з теологічної площини в медично-побутову тощо. Ці механізми можуть

призводити до так званої семантичної порожнечі, коли сакральні для японця назви сприймаються реципієнтами інших культур як беззмістовні, але естетично привабливі неологізми, або навпаки іноземні релігійні номінативи вживаються задля загадковості й колориту для японського глядача. Поряд із процесами десакралізації в аніме спостерігається й часткова ресакралізація: ство-

рення нових етичних систем у вигаданих світах повертає термінам певну форму значущості, хоча й відмінну від первинної релігійної традиції, зокрема, через *ритуальне очищення, відновлення віри, мучеництво*. Отже, застосування релігійної номенклатури в аніме-сюжетах створює на її основі нову «поп-міфологію», яка стає універсальною мовою сучасної масової культури.

Список літератури:

1. Еліаде М. *Священне і мирське* / пер. з нім. Г. Кьорян. Київ: Основи, 2001. 116 с.
2. Медведєва Ю. Співвідношення секуляризації і модернізації: до постановки проблеми. *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2016. Т. 19, № 3. С. 102–106. <https://doi.org/10.15421/1716068>
3. Шевчук Л. Ресакралізація символів людини як фактор соціально-економічного зростання. *Соціо-гуманітарні проблеми людини*. 2008. № 3. С. 65–71. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000393077>
4. Baffelli E. *Media and new religions in Japan*. New York: Routledge, 2016. 192 p. <https://doi.org/10.4324/9780203075036>
5. Barrett G. Fan service // *The official dictionary of unofficial English: a crunk omnibus for thrillionaires and bampots for the Ecozoic Age*. New York: McGraw-Hill, 2006. P. 112.
6. Blue Exorcist. *Crunchyroll*. URL: https://www.crunchyroll.com/series/G649PJ0JY/blue-exorcist?srsId=AfmBOorCP4oEOsPQn5FTTgvIGsZPmQmJitQBkrVWHpam8F_RxIoJwDrK (date of access: 22.04.2026).
7. D.Gray-man. *Crunchyroll*. URL: https://www.crunchyroll.com/series/G609GE8M6/dgray-man?srsId=AfmBOoq99_42h77TuNV1YDtuaTXI-U1hod7Jye0AVdett7dIOMzcdb59 (date of access: 22.04.2026).
8. Desecration // *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/desecration> (date of access: 21.04.2026).
9. Eliot C. *Japanese Buddhism*. Routledge, 2014. 256 p. <https://doi.org/10.4324/9781315810508>
10. Gao Q. Resacralization // *The SAGE Encyclopedia of the Sociology of Religion*. Thousand Oaks: SAGE, 2020. P. 695. <https://doi.org/10.4135/9781529714401.n393>
11. Harada T. *The present position and problems of Christianity in Japan*. Kyoto: Doshisha University, 1912. 19 p. <https://doi.org/10.1111/j.1758-6631.1912.tb00655.x>
12. Hardacre H. *Shinto: A history*. New York: Oxford University Press, 2017. 698 p. <https://doi.org/10.1017/S0041977X18000538>
13. *Jewish Encyclopedia*. 1906. URL: <https://jewishencyclopedia.com> (date of access: 24.04.2026).
14. Land of the Lustrous. *Prime Video*. URL: <https://www.primevideo.com/detail/Land-of-the-Lustrous/0TIUBC5LPLCY37WR0S9XQPMC5K> (date of access: 22.04.2026).
15. MacWilliams M. *Japanese Visual Culture: Explorations in the World of Manga and Anime*. New York: Routledge, 2008. 364 p. <https://doi.org/10.4324/9781315703152>
16. Naruto. *Crunchyroll*. URL: <https://www.crunchyroll.com/series/GYQ4MW246/naruto> (date of access: 22.04.2026).
17. Neon Genesis Evangelion. *Netflix*. URL: <https://www.netflix.com/title/81033445> (date of access: 22.04.2026).
18. Noragami. *Crunchyroll*. URL: https://www.crunchyroll.com/series/G6WEV3WM6/noragami?srsId=AfmBOormo4rQoZUTUomHEMNN07Ka4q3Qc0fk1ndSCX_tdEbdMMZbUBMf (date of access: 22.04.2026).
19. Saint Young Men (TV Mini Series 2013). *IMDb*. URL: <https://www.imdb.com/title/tt6266522/> (date of access: 22.04.2026).
20. Seven jewels. *Wisdom Library*. URL: <https://www.wisdomlib.org/concept/seven-jewels> (date of access: 24.04.2026).
21. Spirited Away. *Netflix*. URL: <https://www.netflix.com/title/60023642> (date of access: 22.04.2026).
22. Susanoo. *Narutopedia*. URL: <https://naruto.fandom.com/wiki/Susanoo> (date of access: 13.04.2026).
23. Thomas J. *Drawing on tradition: Manga, anime and religion in contemporary Japan*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2012. 199 p.
24. Thomas J. *Religion and Japanese Film: Focus on Anime* / ed. by J. Lyden. London: Routledge, 2009. P. 194–213.
25. Thomas O. Kazuya Tsurumaki: Amusing himself to death. *Eva Monkey*. 2001, October 17. URL: <https://www.evamonkey.com/writings/thomas-owen-kazuya-tsurumaki-amusing-himself-to-death.php> (date of access: 22.04.2026).

26. Ultimate Guide to Japanese Mythology. *Mythopedia*. <https://mythopedia.com/guides/japanese-mythology/> (date of access: 22.04.2026).
27. Watanabe M. *Modern diffusion of Christianity in Japan: How Japanese view Christianity*. Master's thesis. Honolulu: University of Hawaii at Manoa, 2004. 78 p.
28. 岸本 斉史. NARUTO 秘伝・者の書. 東京 : 集英社, 2008. P. 274.

Medovkina M. V., Dementieva T. S. RELIGIOUS NOMENCLATURE AS THE BASIS FOR NOMINATIONS IN JAPANESE ANIME CULTURE

This paper analyses the functioning and influence of religious folklore on the formation of names in modern Japanese anime culture, based on examples from popular anime series and films such as "Naruto", "Noragami", "Neon Genesis Evangelion", and others. The historically conditioned syncretism of Shintoism and Buddhism has shaped a flexible cultural worldview among the Japanese, free from rigid dogmatic restrictions, allowing contemporary anime creators to freely adapt and blend religious concepts from around the world. This study conducts a comprehensive linguocultural analysis of the mechanisms of semantic transformation and desacralization of religious vocabulary, both native to Japan (Shinto and Buddhist traditions) and borrowed from Abrahamic religions. The study shows that in the context of mass culture, sacred symbols and concepts lose their exclusively religious meaning, gaining new semantic functions as tools for constructing fictional worlds. The key mechanisms of such transformation have been identified: narrowing (or militarization), i.e., the transition of theonyms into names of combat techniques; domestication (giving divine beings human flaws and problems); aestheticization (the use of sacred terms purely as stylistic decoration); materialisation (the transformation of abstract religious concept into specific physical objects or technologies). At the same time, it is demonstrated that the loss of sacred meaning is accompanied by a parallel phenomenon – resacralization. It has been determined that the constant interaction of desacralization and resacralization in Japanese animation gives rise to a unique syncretic pop mythology, in which the sacred and the ordinary form an inseparable unity and allow audiences to explore complex ethical and philosophical issues through the lens of entertainment media.

Keywords: Japanese language, religious terminology, anime, semantic transformation, desacralization, resacralization, Japanese mythology.

Дата першого надходження статті до видання: 26.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026

Відомості про авторів

- Агакішієва Ф.** – старший викладач, Бакинський Євразійський університет
- Алібейова З. Ф.** – доктор філологічних наук, доцент, Азербайджанський університет мов
- Алієва Л. А.** – старший викладач, Азербайджанський університет мов
- Алієва Н. Н.** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу Бакинського Євразійського університету
- Алізада Л.** – доктор філософії з німецької філології (PhD), старший викладач кафедри мов Азербайджанського університету туризму та менеджменту
- Балабін В. В.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри військового перекладу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Баняс Н. Ю.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II
- Булава Н. Ю.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
- Видрін А. А.** – аспірант кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Вінтонів М. О.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
- Вінтонів Т. М.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
- Гайдук Н. А.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та прикладних студій Маріупольського державного університету
- Гейбатова Н. А.** – старший викладач, Азербайджанський університет мов
- Гумматова А. Е.** – аспірант, Бакинський Євразійський університет
- Гусейнова Р. Ф.** – кандидат філологічних наук, доцент, Азербайджанський університет мов
- Гусейнова Ф.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та літератури Бакинський Євразійський університет
- Дементьєва Т. С.** – викладачка кафедри корейської і японської філології Київського національного лінгвістичного університету
- Заїрова Т. Д.** – дисертант, Бакинський Євразійський університет
- Зейкан А. В.** – студентка IV курсу андійського відділення кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II
- Керімова Н.** – викладач, Бакинський славістичний університет
- Кононенко В. В.** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
- Кононенко Н. О.** – викладачка-методист Відокремленого структурного підрозділу «Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету»
- Кононенко С. В.** – доктор філософії, доцент кафедри хірургії № 3 Полтавського державного медичного університету
- Ласкорунська А. О.** – здобувачка вищої освіти 1 курсу ОС «Магістр» спеціальності «Філологія» Маріупольського державного університету
- Лесневська К. В.** – старший викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»
- Лісовський В. М.** – заслужений працівник освіти України, начальник кафедри військового перекладу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Магеррамова Н.** – кандидат філологічних наук, старший викладач, Азербайджанський університет мов
- Маммадбайлі А. І.** – доктор філологічних наук, доцент, Азербайджанський університет мов
- Маммадов Ш.** – PhD, викладач кафедри іноземних мов, Хазарський університет
- Медовкіна М. В.** – студентка 3 курсу факультету східної і слов'янської філології Київського національного лінгвістичного університету

Мунтян О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

Мустафаєва У. А. – викладач, аспірант, Бакинський слов'янський університет

Навальна М. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України

Ніколенко О. М. – доктор філологічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету

Палатовська О. В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри східної і слов'янської філології Київського національного лінгвістичного університету

Раджабова С. – доктор філологічних наук, Азербайджанський університет мов

Сакамото М. – здобувач вищої освіти RSM Shiodome Partners AS Co

Сафарова А. – кандидат філологічних наук, старший викладач, Азербайджанський університет мов

Сквіра Н. М. – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

Сташук Т. І. – аспірант, асистент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Стефанчук Б. М. – асистент кафедри романо-германської філології та професійної комунікації Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Томілін О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри міжкультурної комунікації та іноземних мов Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Томчаковська Ю. О. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Томчаковський О. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства Національного університету «Одеська юридична академія»

Федоряка Л. Д. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету

Халілова Г. Б. – старший викладач, Університет Одлар Юрду

Ханалієва І. – викладач кафедри іноземних мов Азербайджанського державного економічного університету

Ханбутаєва Л. М. – доктор філологічних наук, доцент, Азербайджанський університет мов

Хашимова Д. – кандидат філологічних наук, старший викладач, Азербайджанський університет мов

Чакал І. С. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри румунської та класичної філології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Чернюх-Мацієвська Н. Б. – викладач, Державне некомерційне товариство «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

Шумінська О. Б. – старший викладач кафедри гуманітарної освіти і туризму, факультету економіки і туризму Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»

Ювковецька Ю. О. – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу, доцент Державного торговельно-економічного університету

Юферева О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

НОТАТКИ

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 37 (76) № 4 2026

Коректура • *І. Чудеснова*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 29,41. Ум. друк. арк. 29,76.

Зам. № 1026/792. Наклад 150 прим.

Дата розміщення онлайн: 09.10.2026. Дата друку: 16.10.2026

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.